

BIBLIOTECA
Centrală a „Astrei”

SIBIU

33776

ad numerum 106

ELEMENTA
IVRIS CIVILIS
SECUNDUM
ORDINEM
INSTITUTIONVM,

COMMODA AVDITORIBVS METHODO

ADORNATA

A

IO. GOTTL. HEINECCIO,
IC. POT. PRVSS. REG. A CONSIL. SECRET.
IVRIVM AC PHILOS. IN ILL. FRID. P. P. O.

E T

INDICIBVS NECESSARIIS AVCTA.

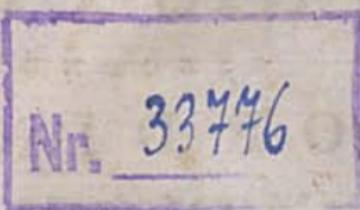
Cum speciali Privilegio Cæs. Reg. Apost. Majest.

VINDOBONAE,
TYF. JOAN. THOM. NOB. DE TRATTNER,
CAES. REG. AULAE. TYPOGR. ET BIBLIOP.

MDCCLXXVII.

1964

1954

5019

PRÆFATIO.

ELEMENTA hæc IVRIS , quæ, adornata in vsum auditorum, scri- niis meis excidere passus sum , ea tibi lege exhibeo , candide lector , ne illico poscas tabellam , neque me prius , quam cauſſam dixerim , præcipiti suffragio conde- mnes . Quamuis enim in tanto libellorum huius generis prouentu nihil tibi opus esse videatur lucubratione mea , & ipſe ego fa- tis intelligam , non tantum mihi esse vel au- toritatis , vel doctrinæ , vt me tot celeber- rimorum virorum diligentiam imitaturum , nedum aliquid rectius & præstabilius tradi- turum , confidam : tamen si instituti mei ra- tiones , si genus scribendi , & ipsum , quo singula tradidi , ordinem paullo accuratius expenderis , constabit mihi , vt opinor , otii ratio , & de iudicio æquitateque tua spem paullo meliorem concipere licebit . Quare vt , quæ tandem illa sunt , in quibus & ali- quam operam posuisse me dico , dum libel- lum hunc concinnaui , & multam ponen-

dam esse omnibus, qui adornandis iurisprudentiæ præceptis animum adiiciunt, puto, intelligas: exponam ea, vt potero, breuiter, tibique facultatem faciam, ex iis de insunta huic opusculo opera eiusque fructu iudicandi.

Primum, vt instituti rationem perspicias, liceat mihi pace tua rem paullo altius ordiri ab iis temporibus, quibus IRNERIVS eiusque successores studium aliquod iuris Romani, iam pæne sepulti, hominibus injecerunt. Quum his ratio interpretandi iura ἀναλυτικὴ videretur pulcherrima: id sibi negotii credebant solum dari, vt diffusum istud iuris Iustinianei volumen, vel amplissimis commentariis, vel scholiis breuioribus illustratum, in cathedra proponerent, & ita leguleios a se formatos dimitterent in fora, ibi non sine vberrimo quæstu in fas nefasque verba & iras suas locaturos. Verum ea docendi ratione, pro tironum captu, & eorum temporum caligine, nihil poterat reperiri deterius. Primum enim quum ab elegantiorum literarum, historiarum ac philosophiæ præfidiis, quæ ἀναλυτις requirit, plane destitutum opus adgredenterunt: ipsi sibi præscripserunt leges istas interpretandi, quas a GVIDONE PANCIROLO a) exponi animad-

a) *De clar. legg. interpret. Lib. II. cap. 6.*

ma duertimus, tædiosissimas, quibus adstricti tot verba inania faciebant, tot nihil ad rem pertinentes quæstiones mouebant, vt tironibus, qui se huic oceano commiserant, vix vlla spes esset, illum vnquam enauigandi. Deinde, si qui inter illitteratissimas illas litteras consenuissent: id essent diuturnis vigiliis consequuti, vt vniuersum ius Iustinianum, Bartoli & Accursii absinthio probe conditum, deuorassent; tamen & hi non tam veram iurisprudentiam, sibi per omnia similem & inter se cohærentem, quam aliquam eius vmbram, tenebant. Fieri enim non potest, vt disciplinam aliquam videatur adsequutus, qui, neglectis principiis, quasdam eo pertinentes quæstiunculas edidicerit: nec tirones tam sunt perspicaci ingenio, vt & tot relatis in Digesta & Codicem veterum legum fragmentis, id est, ex dispersis Hippolyti membris, iustum sibi iurisprudentiæ corpus & σύσημα suo Marte exstruant. Eo itaque factum, vt doctores illi, quum in tanta principiorum ignorantia non esset, vbi pedem figerent, pæne omnia, quæ in iure traduntur, subtiliore argumentorum collectione in disceptationem vocarent: nihil vt hodie sit æquum, iniquum, iustum, iniustum, ad quod defendendum deesse alicui possit doctorum auctoritas. Ita fieri oportuit, quum

de iurisprudentiæ principiis pernoscendis tam parum solliciti essent iuris interpretes. Quemadmodum enim sapienter ait PLATONIS, *semper inter se consentire eos, qui aliquid sciunt*: ita non potuerunt non illi omnia labe-factare, subuertere, & in perpetua opinio-num varietate & discrepantia versari, quum scirent nihil, siquidem scire, recte definiente ARISTOTELEM b), est τὴν ἀριτίαν, διὸν τὸ πρᾶγμά ἐσιν, ὅτι ἔκεινη αἱτία ἐσι, καὶ μὴ ἐνδέχεται τῇ τολμῇ ἄλλως ἔχειν, γνώσκειν, caussam, propter quam res est, eamdem esse rei caussam, nec posse eam aliter se habere, cognoscere. Hæc est prima illa iura tradendi ratio, quæ vt prouectioribus & solidiore principiorum notitia imbutis insignem adferat vtilitatem, tironum tamen rationibus tam parum accommodata est, vt eam post illam felicissimam temporum reparationem, satiis mature dereliquerint magninominis Iure-consulti.

Ex eo enim tempore magis plerisque se probauit ratio docendi συνθετικὴ, eatenus, vt, ea saltim præmissa, iuuenes in ipsum ius Iustinianeum intromitterentur. Hinc CVIA-CIVS, PACIVS, WESENBECIVS aliquique viri doctissimi dispersa per vniuersum volumen Iustinianeum præcepta colligere, & in

b) *Analyt. Lib. I. cap. 2. n. 1.*

in suos singula loculos disposita, iusto ordine proponere cœperunt. Quorum exemplum quamuis pluribus postea incitamento fuerit, ad eamdem viam ingrediendam, tamen & hi postea in diuersa iuerunt. Alii enim memoriae auditorum consulturi, solis inhærebant conclusionibus, easque modo per cauſarum genera, quæ vocant, modo per quæſtiones disponebant: modo se præclare suo functos officio existimabant, si ad singulos titulos aliquot casuum leuiter enucleatorum centurias proponerent. Alii iudicij dissentium habita ratione, id potissimum agebant, vt concluſiones ad sua principia referrent, nihilque tra derent, cuius non ratio ex iis, quæ antea explicauerant, ab vnoquoque perspiceretur. Illi ad memoriam omnia referebant, & si qui ieuna ista præcepta edidicerant, & ad singulas quæſtiones ipsa compendii verba pote rānt reddere, eos aliquot casuum & quæſtiuncularum myriadibus suffarcinatos, & phaleris ornatos doctoralibus, ablegabant in forum, strepitum his armis non sine horrore iudicis datus. Hi parum de casibus, parum de ver bis compendiorum folliciti, ita induxerant in animum, ius nostrum non esse disciplinam hiulcam, & male cohærentem, vel ex innu meris legibus, parum sui similibus, conflatam, non rudem indigestamque molem.

*Frigida ubi pugnant calidis, bumentia siccis,
Mollia cum duris; sine pondere habentia
pondus:*

Sed esse, si iusto ordine tradatur, $\sigma\acute{u}s\mu\alpha$ pulcherrimum, in quo omnia principiis suis firmo nexu cohærent. Ex quo consequi existimabant, vt, qui ista theorematum probe perspexerint, iis non possit deesse facultas, quæstiones omnes & species in vita humana obuenientes enodandi. Iam si ex me quæras, vtra docendi ratio mihi se magis probet, fatabor, a priorum opinione sententiam meam semper discrepasse. Quum enim scire sit rerum caussas perspicere: an tu eum ius, in quo versatur, scire dixeris, qui nullam vñquam principia iuris peruestigandi curam animum subire passus est? qui, vbi aliqua quæstio in compendio suo non explicata, incidit, se expedire non potest, nisi BARTOLI, BALDI, ACCVRSII, IMOLÆ, ISERNIÆ, BVTICELLÆ, CACCIALVPI & sexcentorum aliorum Manibus euocatis? cui denique eo vno nomine quam maxime placuit iurisprudentia, quod, non omnium quæ a maioribus constituta sunt, rationem reddi posse, nec ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri oportere, ipsi iuris auctores c) prudenter monuerint? An non mise-

ram

c) L. 2. & L. 21. ff. de legib.

ram illam dixeris disciplinam, quæ, quum maxime ad teli iactum veniatur, ita sui cultores destituit, vt, quum in forum venerint, putent, se in alium terrarum orbem delatos? Et quis quæso quantocumque studio, eo adspirabit, vt casus, qui quandoque inciderint, omnes, quidque de singulis responsum sit, in promptu habeat? Sane si quis mille decisio-
num voluminibus impalluerit, nedum si sy-
stema iuris casibus refertissimum memoria
comprehenderit: tamen id ei semper contin-
git, vt mille alias quæstiones, in vita huma-
na obuenientes, nec legerit vñquam, nec
memoriæ mandarit. Quapropter grauiter
eam stoliditatem insectatus FRANCISCVS
DVARENVS d): admirari, inquit, soleo
eorum stultitiam, qui in vulgatissimis interpre-
tum commentariis omnem ætatem terunt, vt
inde singulorum negotiorum cognitionem bauri-
ant, ei profecto non absimiles, cuius meminit Lu-
cianus, qui, in maris littore sedens, conaba-
tur singulas vndas pernumerare, donec vndas
vndis trudentibus obrueretur, animoque an-
geretur, quod eas numero amplecti non posset.
Nam ut quis memoriæ mandet, quæcum-
que a Bartolo & ceteris scripta sunt, quod
fieri profecto nequit, quota tamen erit portio
eorum, quæ quotidie inter mortales contingunt,

)(5

nec

nec vallis adhuc scriptis definita sunt? Omnium sane scientiarum ratio in principiorum intelligentia; & conclusionum cum iis cohærentia posita est; & quemadmodum, qui diuinis illas & sublimiores mathematum disciplinas tradunt, non iubent auditores aliquot millena problemata ediscere: sed definitio-nes, axiomata, theorematum illa inculcant & demonstrant, quibus perspectis ipsi facultatem quæuis problemata promte soluendi con-sequantur: ita nec iure consultum suo mune-re functum arbitror, qui auditores solis con-clusionibus & casibus iubet implere cere-brum, mox forsan aliquot Anticyris pur-gandum, nec illos ad ea intromittit artis æqui bonique principia, quibus accurate in-tellectis, ipsi species & quæstiones obuenien-tes, adhibita in consilium ratione & lege, promte enodarent. Eum itaque ego ICtum dicere soleo, qui, vt iterum DVARENİ verbis vtar, *præceptionum & theorematum vniuersalium*, quibus ad iudicandum ex bono & æquo de singulis negotiis præparamur & informamur, cognitionem sibi accuratam pe-pe-rit. Nam singularia, quæ infinita sunt, sub nullam artem aut præceptionem cadunt. Eam ego ICti laudem puto maximam, si ita per-cepta habeat artis suæ præcepta, vt iurium singulorum rationes & principia intelligat,

eaque in promtu habeat axiomata, ex quibus quæstiones omnes enodare possit, ut, obueniente bella aliqua specie, non opus ei sit, responsum ex Bartoli cortina petere. Quam principiorum intelligentiam, si quis cum solida legum interpretatione & usu coniungit: tunc vero illud nescio quid præclarum & singulare in iuris prudentia solet efflorescere.

Equidem pulcherrimam hanc ius tradendi rationem esse paullo difficiliorem, facile largior, & hinc factum existimo, ut ea paucioribus, quam quidem merebatur, placeret. Nam qui eam sequuntur, eis primum perspectas esse oportet iurium rationes, quas nemo facile intellexerit, nisi paullo accuratiore antiquitatum Romanarum, philosophiæ Stoicæ & iuris anteiustinianei notitia instrutus. Deinde quum hic conclusiones omnes ad principia sua reuocandæ sint: non satis feliciter tantum opus adgredietur, nisi qui eam præterea didicerit artem, quæ docet rem uniuersam distribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambigua primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera & falsa iudicentur, & quæ, quibus positis, essent, quæque non essent consequentia. Quam facultatem dum summo illi ICto tribuit

buit CICERO e) ea sola id effectum esse arbitratur, *vt, quum iuris ciuilis magnus usus apud multos fuerit, ars in solo Seruio Sulpicio reperiretur.* Postremo & in melioris æui I^Ctorum æternis operibus eum non mediocriter versatum esse decet, qui hoc capit consilium. Ii enim passim, ex quibus fontibus iura Romanorum promanarint, acute perspexerunt, & explicarunt solide.

Hæc de instituti mei ratione. Etsi autem fatis intelligo, me, ab istis præfidiis vix mediocriter instructum, longe ab illa ingenii felicitate, quæ ad hoc perficiendum requiritur, abesse, iuuit tamen vel periculum facere tam præclare exercitationis, si forte alios, rebus omnibus instructiores commouere, & ad eandem suscipiendam cogitationem excitare possem. Conatus itaque sum, quam præclare ius nostrum cohæreat; specimine aliquo commonstrare, simulque re ipsa refellere eorum opinionem, qui omnia in iuris prudentia fastidiunt, & pleraque, si non absurdæ & stolidæ, saltim *ανακόλυθα.* & sui dissimillima esse contendunt: a qua sententia, quo maiores in iure progressus facio, eo magis me quotidie fieri intelligo alienum.

Genus

e) Brut. c. 41.

Genus dicendi neque artificiosum adhibui, (quas phaleras huius generis libellis haud conuenire arbitror,) neque barbarum, neque diffusum, neque abruptum, & sua breuitate obscurum, probe memor, me cum auditoribus, non cum Euandri matre, loqui, nec vñquam in eorum ingressus sententiam, qui ius non posse doceri censem, nisi adhibeatur horridum, incomtum & inficetum quoddam dicendi genus, quo glossatores vños animaduertimus, & nisi scripta vbique redoleant illud pus Accursianum, illam saniem, illud virus, quod optima quæuis ingenia auertit & exanimat.

Denique eum ordinem seruaui, quem scopo meo credidi accommodatissimum. Notionibus enim rerum paullo distinctioribus uestigatis, inde definitiones elicui, seruatis plerumque antiquis, si probæ essent, vel nouis, si istæ haud satisfacerent, construvis. Hinc progressus sum ad axiomata, quo nomine propositiones, ex definitionibus ἀμέσως fluentes, intelligo. Hæc excipiunt corollaria vel consectaria, ita disposita, vt ea, quæ ex uno eodemque axiome fluunt, semper coniungantur. His adscripti leges potiores, vt adpareret, illa consectaria in libris Iustinianeis omnino reperi. Sæpe &

& ex pluribus definitionibus inter se comparatis doctrinas quasdam collegi, imitatus geometras, qui eius generis propositiones, si theoreticæ sint, theoremata; si practicæ, problemata solent appellare. Aliquando & Scholia inspersi, quibus vel doctrinæ paulo difficiliores illustrarentur, vel id aliunde demonstraretur, quod in ipso paragrapho fuerat traditum, vel iuris antiqui a nouo discrimen explicaretur. Quum pleraque vna veluti serie cohæreant: nolui paragraphorum numerum in singulis titulis abrumpere. Cuius instituti hunc quoque fructum cepi, ut ex quo principio singulæ conclusiones fluant, citato per parenthesin paragrapho, eo facilius possem commonstrarere. Ut utilitatem harum citationum intelligas, exemplo illam ostendam. Diximus §. 728. arrogatori olim omnes res, corporales & incorporales arrogati, pleno iure fuisse adquisitas. Si rationem quæris: eam ostendent paragraphi, quos citauimus, 179. & 472. quia videlicet arrogatio fit modus adquirendi patriam potestatem, & pater veteri iure omnia indistincte per filium adquisiuerit. Si porro scire aueas, cur liberi omnia parentibus adquisiuerint, rationem reddet citatus ibi §. 135. vbi ostensum, patriam potestatem vere fuisse dominium iuris Quiritium: domi-

dominum autem per rem suam adquirere, nemo dubitat. Atqui forsitan dubium videbitur, liberos in dominio iuris Quiritium fuisse: sed eximet scrupulum idem paragrapthus 135. vbi liberos ratione patris fuisse res mancipi, demonstrauimus. Quis vero dubitet, res posse esse in dominio? Porro mirum videbitur, liberos fuisse res, quum fuerint homines. Sed & hic in viam te revocabit §. 76. sequ. ibi adscriptus, vbi ostendimus, qui nullo statu ciuili gauisus fit, eum hominem quidem habitum fuisse, sed non personam, ceu ex ipsa definitione personæ adparet. Maximam itaque utilitatem ex his citationibus capies, si iis dextre uteris. Ceterum æquitatem tuam, beneuole lector, vbi quid peccatum existimabis, spero, id vnicce precatus, ne, si qua concluſio tibi displiceat, me illico condemes, nisi simul destruxeris principium, ex quo illam deriuui. Alioquin haud absimilis futurus esſes scholastico illi faceto apud Hieroclem, qui, domum venditurus, auulſum ex illa lapide in ſpecimen, circumferebat. Non magis enim de huius generis libellis ex vna propositione, extra nexum ſuum poſita, quam de ædibus ex lapide vno pariete euulſo, potest iudicari. Tu vale, candide lector, &, ſi vitam produxerit Deus, Pandectas

dectas etiam, accuratissime dispositas, a me exspecta.

Scripsoram hæc ante biennium. Iam altera prodit editio, in qua & menda quam plurima sustuli, & numeros omnes, quos turbatos animadvertis, restitui, quædam etiam, quæ vel dubia, vel obscuriora videbantur, illustravi. Quas curas posteriores uti auspicas esse iubeat supremum Numen,
ex animo precor. Franequeræ e
museo ipsis Kal. Martiis
cIcIccvii.

Q. D. B. V.

ELEMENTA IVRIS
SECUNDVM ORDINEM
INSTITUTIONVM.

PROOEMIVM.

§. I.

Quum Ius Romanum in tantam molem paullatim excreuisset, ut iam Liuius lib. 3. cap. 34. illud immensum aliarum super alias aceruatarum legum cumulum; Eunapius vero in vita Aedes. p. 92. ἄχθος καμῆλων πολλῶν multorum camelorum onus, appellare non dubitent, omnino e Republica videbatur, tam difusam, ac per tot volumina dispersam iurisprudentiam in vnum veluti corpus compingi. Const. tanta pr. de Conf. Digest.

Iuris anti-
qui moles.

§. II.

Eius colle-
ctio ante Iu-
stinianum
frustra ten-
tata.

Quamuis vero nec Ciceroni, qui id consilium, teste Gellio *lib. 1. cap. 22.* ceperat, nec Cn. Pompeio, quem Isidorus *lib. 5. Orig. cap. 1.* nec denique Julio Cæsari, quem Suetonius *Iul. cap. 44.* de huiusmodi collectione cogitasse ferunt, is labor successerit: felicior tamen ea in re sæculo 6. fuit **FLAVIVS IVSTINIANVS**, Imperator.

§. III.

Iustiniani
mores & in-
genium.

Hic obscuro loco natus, adoptatus que ab auunculo Iustino Illyrico, Imperatore, IVSTINIANI nomen, ipsumque per Orientem Imperium accepit, anno sæculi sexti vicefimo septimo, eique per quadraginta fere annos præfuit. Princeps, non quidem a vitiis immunis, quæ iusto acrius Procopius in *Anecdota* infectatur, nec tamen illiteratus multoque minus ἀναφέντος, (vt quidam ex depravato loco Suidæ, Iustinianum & Iustinum confundentis, perperam colligunt*,) nec ab omni prudentia legislatoria, qualém illa sæcula ferebant, destitutus.

* Procopius *Gothic. lib. 3.* Iustinianum magis in dogmatum quam reip. cura definitum suisse ait Theodahatus & Vitiges apud Cassiodor. *Var. lib. 10. ep. 9. 22. 31.* eius doctrinam & sapientiam laudant. Alia Vigilii & Eustathii Pontificum testimo-

monia Suidæ opponit Baron. *Ann. Eccl.*
ad ann. 528. quum tamen idem sui obli-
tus eandem dicam Iustiniano scribat
ad ann. 551. ex merito ideo castigatus
a V. C. Schurtzfleischio in *Iustiniano*
Orthodoxo §. II.

§. IV.

Res, dum imperauit, præclaras ^{Res bello}
geslit. Nam & bello cum Persis vario, ^{gestæ,}
Marte gesto, amissa quædam recupe-
rauit; (Procop. *in Pers.* lib. 2. cap.
19. Agath. lib. 4. extr.) & Gelimere,
Vandalorum rege, capto, Africam
recepit: (Procop. *Vandal.* lib. 2. cap.
3.) & victis Vitige, Totila & Teio,
Siciliaque & magna Italiæ parte re-
cepta, finem Gothorum regno in I-
taliam fecit. (Procop. *Goth.* lib. 4.
cap. 32. *) Quos bellicos sudores &
triumphos ex parte ipse Imperator me-
morat. §. 1. proœm. *Inst. L.* 1. pr. &
L. 2. pr. C. *de Offic. pref.* *Præt.*
Afr.

* Ex quo facile patet, cur in proœmio
Institutionum Gothicæ, Vandalici, Africa-
ni, cognomina nomini suo adscripsit.
Gothos enim & *Vandalos* perdomuerat
Africam receperat, quumque *Alani*, a
Vallia, Visigothorum rege in Lusitania,
anno Christi 418. ad internectionem cæ-
si, Gunderico Vandalorum Regi se sub-
mississent, (Idat. *Chron. ad h. ann.*) &
hinc cum *Vandalis* postea a Iustiniano
essent excisi: *Alanici*, quoque cognomine
vti cœperat. Pro *Anicus*, Ez.

Spanhem. *de Vsi & præst. numism. Diff.*
 12. §. 12. p. 544. Tom. 2. monuit, le-
 gendum esse Ponticus. Lazos enim,
 Abasgos & Tzanos ad Pontum Euxinum
 subegerat. Vnde & alibi in Nou. 43.
 pro *Antico*, vel *Pontico*, se vocat *La-*
zicum: quamuis & *Anticum*, gens tunc
 sui terrorem circumferret, posteaque
 & Mauricius Imp. diceretur *Anticus*
 Vid. Hadr. Valef. *Rer. Franc.* 14. p.
 365. *Germanicum*. *Alamannicum*, *Fran-*
cicum fausta se adpellauit, quum non
 devicisset eas gentes. Quare eo no-
 mine Iustiniano indignatum esse Theo-
 debertum, Francorum Regem, auctor
 est Agath. lib. 1. p. 15.

§. V.

Corpus Iu-
 ris ab eo
 compilatum
 & quidem
 primo Co-
 dex Iusti-
 nianeus.

Nec minus in toga profuturus, le-
 gibus paullatim rempublicam armavit,
 siquidem primum opera usus Triboniani,
 aliorumque virorum eius æui
 iurisperitorum, constitutiones selec-
 tas Principum ab Hadriano ad sua
 tempora, antea in codices *Gregoria-*
num Hermogeniarum & *Theodosianum*
 collectas, in nouum codicem* compiliari iussit, quem, ut fere alia om-
 nia, a suo nomine *IUSTINIANEVUM*
 vocavit, ediditque VII. Id. Apr.
 anno 10XXIX. *Constit. summa reip.*
§. 3. 4. 5. de Iustin. cod. confirm.

* Ita etenim proprie adpellatae sunt con-
 stitutionum principalium collectiones.

Hinc

Hinc οἱ τῶν νομοθετῶν κώδικες apud Isid.
Pelus. Epist. 4. 91. Euagr. H. E. 1.
12.

§. VI.

Deinde sequente anno ad immensa
veteris prudentiæ volumina *, (quo-
rum duo millia erant, e trecies cen-
tenis millibus versuum composita, L.
2. §. 1. C. de vet. iur. enucl.) curam
suam extendit, ex iisque per XVII.
viros conficiendas curauit PANDEC-
TAS, seu DIGESTA, publicata de-
mum XVII. Kal. Ian. anni 10XXXIII,
L. 2. C. de V. I. E. Paull. Diac. lib.
1. cap. 25.

Deinde
Pandectæ,

* Nec tamen Pandectæ collectæ sunt ex
iureconsultorum antiquorum scriptis,
sed ex eorum potissimum, qui ab Ha-
driani temporibus floruerunt, vt Saluji,
Iuliani, Papiniani, Vlpiani, Pauli, Mar-
celli aliorumque. Causa in promtu est.
Ab Hadriani enim temporibus, per-
petuum & Principum constitutiones,
ita immutata fuerat iurisprudentia uni-
uersa, vt nihil vtilitatis redundaturum
fuisse ad Remp. si ex P. Mucio Scæ-
vola, Manlio Bruto, alliisque, qui
liberam viderant Remp. excerpta dari
iussisset Iustinianus. Vid. Dodwell. Præ-
lect. Cambden. 8. p. 319. Obiter moneo,
ab Hadriani demum temporibus cœpisse
IVRISPRVDENTIAM MEDIAM,
cuius mentio fit §. 3. Inst. de legit. agn.
success. Antiqua enim a legibus 12. ta-
bularum; noua a Gordianorum vel po-
tius a Constantini M. temporibus ar-

cessenda videtur. Iureconsultos hic fere dissentientes in viam reduxit Cl. Perizon. *ad leg. Vocab.* p. 193.

§. VII.

Hinc L. de-
cisions.

Antequam Pandectæ conficerentur, anno 10XX. Lampadio & Oreste Coss. & duobus insequentibus, Iustinianus edidit L. DECISIONES, quibus varios iuris articulos, ob diuersas iureconsultorum sectas * perquam ambiguos, *L. pen. C. de necess. seru. her. inst. opera* potissimum Triboniani §. 3. *Inst. de libertin.* definiuit. Hæ deinde in Codicem repetitæ prælectionis migrarunt, vnde eas collegerunt, & luculentis commentariis illustrarunt Em. Merilius & Io. Strauchius.

* Sectæ a iureconsultis celeberrimis, Labrone & Capitone, duobus pacis decoribus, natæ *L. 2. §. 7. ff. de orig. iur.* A Capitone descendunt Sabinus, vnde *Sabiniani*, & C. Cassius Longinus, vnde *Cassiani*, Labronis sequaces sunt Nerua, Proculus. unde *Proculeiani*, & Pegasus, vnde *Pegasiani*. *d. L. 2. §. 47. ff. d. or. iur.* De his sectis plura notabimus ad Pandectas.

§. VIII.

Nec non In-
stitutiones.

Hinc porro INSTITUTIONES ex veterum iureconsultorum chiridiis, & maxime ex Caïi institutionibus, Triboniani, Dorothei & Theophili * opera conscribendas curauit, ut essent

essent totius legitimæ scientiæ prima elementa. §. 3. 4. 6. *Inst. proœm.*

* Qūi Theophilus non diuersus est ab eo, cuius Græca Institutionum exstat paraphasis Car. Ann. Fabrottus dissentit, & obseruat tamen, Theophilum a Thalelæo citari. Thalelæus autem procul dubio fuit Iustiniano σύγχετος, Vid. præfat. nostr. ad Vinn. *Comment. in Instit.*

§. IX.

Qui libellus, vtut post Pandectas compositus, ante eas tamen publicatus Earum pu- est xi. Kal. Dec. anni 10XXXIII. blicatio.

Iustiniano A. tertium consule §. 7. *proœm.* Ast plenissimum illud constitutionum Iustinianearum robur de quo §. 6. *proœmii*, vna cum Pandectis demum obtinuit ex iii. Kal. Ian. anni 10XXXIII. L. 2. §. 23. C. *de vet. iur. enucl.*

§. X.

Quum paulo post editas Pandectas & Institutiones deprehenderet Imperator, non paucas suppereisse Codicis Iustinianei & Pandectarum dissensiones: e re visum est, Codicem illum retexi, nouumque adornari, qui ideo vocatur CODEX REPETITÆ PRÆLECTIONIS, abolito Iustiniano, * editus publicatusque xvi. Kal. Dec. an. 10XXXIV. Iustiniano A. quartum & Paullino Coss. *Const. cordi nobis* §. 3. 4. 5. 6. *de emend. C. Iustin.*

Codex re-
petitæ præ-
lectionis.

* Hinc s^epe in Institutionibus laudantur constitutiones, quas frustra quæsueris in Codice. Exempla vide sis. §. 20. Inst. de legat. §. 27. eod. §. 7. de leg. agn. succ. pr. de bon. poss. §. 24. & 33. de action.

§. XI.

Nouellæ non a Iustini- lationem variæ constitutiones v^ec^ap^at, niano. seu NOVELLÆ, Græce maximam partem conscriptæ* Agath. lib. 5. pr. 145. Io. Malala p. 165. Quas licet se collecturum promittat Iustinianus d. const. cordi nobis §. 4. de emend. Cod. Iustin. fidem tamen, quantum constat, haud liberauit.

* Maximam partem dicimus. Quædam enim Latine editæ videntur, (vid Nou. LXVI c. 1. §. 2.) veluti ix xi. XXIII. LXII. CXLI. CL. Quamuis enim & in his Græcismos repererit V. C. O. Frider Hombergk in præf. nou. Vers. Nouell. id tamen facile contingere potuit æuo Iustinianeo & Constantinopoli scribentibus.

§. XII.

Sed ab ho- mine semi- barbaro collectæ, Quæ enim hodie sub titulo *nouem collationum* exstant, Nouellæ, eæ non multo post Iustiniani tempora, & ante Gregorium M. Papam, ab homine semibarbaro collectæ, & κατὰ πόδι quidem, sed parum pure, versæ sunt. Cuiac. lib. 8. Obs. cap. II. Sola tamen illa semibarbara versio authentica est.

Tex-

Textum enim Græcum, ab Haloandro, Scrimgero, Lud. Russardo, Hen. Agylæo, aliisque restitutum, nec non versionem, a Juliano, patricio & antecessore, circa annum Christianæ æræ DLXX. cultiore stilo adornatam, & e bibliotheca Pithœorem editam *, immo & elegantioram, quæ tempore Irnerii exstitisse fertur, versionem forum haud recepit, quia eam non recepit Irnerius. Guid. Panciro. *de Clar. Leg. Interpr. Lib. 2. cap. 13. p. m. 120.*

* Bas. 1567. & Paris. 1689. f.

§. XIII.

Ex Nouellis istis, & constitutionibus quibusdam Fridericorum, Imp. Germ. ab Irnerio, vti videtur, aliisque quibusdam iurisprudentiæ restauratoribus decerptæ sunt AVTHENTICÆ, id est summaria nouellarum constitutionum, legibus Codicis, quibus derogant, subiuncta. Ampl. Bynkersh. *de auct. Authent. cap. 3. p. 14. seqq.*

*Authenticae
quid?*

§. XIV.

Praeterea ab Hugolino a Porta Rauennate, iureconsulto Bononiensi, vti Guid. Panciro. *de Clar. Leg. interpr. lib. 2. cap. 16. pr. 130.* & Schilter. *in præf. ad Minucc. §. 4. ex Odofredo ostendunt, Nouellis sub ti-*

*Libri Feu-
dorum a
quo corpori
iuris additif*

tulo decimæ collationis additi sunt libri FEVDORVM , medio circiter saeculo XII. a Gerardo Nigro & Oberto ab Orto Coss. Mediolanensibus compilati. Vnde & hi vna cum corpore iuris recepti in forum , iuris communis feudalis auctoritatem obtinuerunt, saluis tamen moribus cuiusque gentis patriis. Conferenda hic omnino celeb. Thomasii *Selecta feudalia.*

§. XV.

Qui libri corporis iuris sibi inuenient? excreuerit ius Iustinianeum , (§. 5. sequ.) & lex posterior deroget priori: *L. vlt. ff. de const. princ. consequens* est, 1.) vt Codicis Gregoriani, Hermogeniani & Theodosiani , quæ exstant , fragmenta , quamuis ad iuris Interpretationem utilissima , tamen nullius in foro auctoritatis sint , nec sine falso crimine ad decisionem causarum citentur , *L. 2. §. 19. C. de vet. iur. enucl.* 2.) Vt Nouellæ derogent libris omnibus , quia postremo prodierunt. (§. 11.) 3.) Vt Codex deroget Institutionibus & Pandectis, quippe utrisque posterior. (§. 10.) 4.) Vt Institutiones & Pandectæ , quæ ab eodem tempore robur suum obtinuerunt, (§. 9.) eiusdem auctoritatis sint , & neutræ alteris derogent *.

* Quia

* Quia tamen in quibusdam pugnant, obseruandæ sunt regulæ: *I. Institutiones cedunt Pandectis, tanquam auctoritatibus suis, quatenus ex his descriptæ sunt.* Hinc e. c. *Lex 7. §. 7. ff. de adquir. rer. dom. merito præfertur. §. 25. Inst. de rer. diuis.* *II. Pandectæ cedunt Institutionibus, quoties, his nouationem ex instituto fieri, adparet.* Hinc, e c. §. 7. *Inst. ex quib. cauſ. manum. merito præfertur Legi 9. & L. 11. ff. de manum. vind. Vid. B. Huber. Prælecl. ad Inst. proœm. §. 10.*

§. XVI.

Quia deinde priuatus non condit leges: consequens est, 5.) ut Authenticæ, quippe a priuatis confectæ, (§. 13.) non polleant auctoritate legum, nisi quatenus cum Nouellis, ex quibus decerpctæ sunt, conueniunt. Rittersh. *Promulg. error. Irner. Wifsenb. Syll. error Irner.*

An Authenticae auctoritate polleant.

* Sæpe autem non conueniunt. Exempla vide in *Auth. Bona damnatorum C. de bon. proscript. Auth. Ex cauſa. C. de lib. præterit. & ex her. Auth. Hæc ita C. de verb. obl. Auth. Sed hodie C. de iudic. Quas si contenderis cum auctoritatibus suis, discrimen statim in oculos incurret.*

§. XVII.

Quia denique Iustiniano, qui Orienti præfuit, (§. 3.) pars maxima Europæ, in qua hodie ius Romanum viget, nunquam paruit: consequens est, 6) ut Ius Iustinianum hodie obliget, quatenus receptum. 7) Ut illi

Quanta hodie sit iuris Romani auctoritas?

illi leges & statuta, nec non mores patrii singularum ciuitatum & gentium præferantur. 8.) Ut Novellæ *Leonis*, quamuis cum iure Iustinianeo edi soleant, nec non *Edicla Iustiniani* xiii. & constitutiones quædam, a lac. Cuiacio, Contio, aliisque viris doctis restitutæ, contra ius Iustinaneum non valeant. Cuiac. *Lib. 17. Obs. cap. 30.*

LIBER. I.

TITVLVS I.

DE IVSTITIA ET IVRE.

§. XVII.

Finis juris prud. Iustitia. **F**inis vniuersi iuris est **IUSTITIA**, cuius se sacerdotes profitentur iureconsulti * *L. 1. §. 1. ff. h. t.*

* *Æmulati philosophos, imprimis Stoicos quorum præceptis plerique veteres iureconsulti imbuti fuerunt. Vid. Em, Merill. Obs. Lib. 1. cap. sequ. V. C. Euerardi Ottonis Orat, de philos. Stoica vet. ICtor. Nam & philosophi olim se vocare solebant της ἀρετῆς προσεχῶτας καὶ μόνους ἱερούς, virtutis antistites & solos sacerdotes. Dicēg. Laërt. proœm. Merill. lib. 1. Obs. cap. 11.*

§. XIX.

§. XIX.

IUSTITIA ex principiis philosophiae moralis Stoicæ * est constans & quidam
perpetua voluntas, ius suum cuique tribuendi pr. Inst. L. 10. pr. ff. h. t.

* Stoicis enim, quibus addicti iureconsulti veteres, (18. *) omnis virtus consistere dicebatur in constantia, vel constante ac perpetuo animi proposito. Cic. Parad. 3. cap. 1. Seneca Epist. 66. 120. Conf. V. C. Ger. Nood. Probabil. Lib. 3. cap. 1. Ast in civitate is etiam habetur vir iustus, qui externas actiones ad legem componit, quamuis non accedat constans illa ac perpetua voluntas. Cogitationis enim pœnam in foro nemo patitur. Lib. 18. ff. de pœn.

§. XX.

Quandoquidem itaque Iustitia ius suum cuique tribuit, (§. 19.) homines vero alia iure perfecto, alia iure imperfecto, a se inuicem exigere possunt, vel, (uti Paullus Lib. 17. §. 3. ff. commod. vel contr. loquitur) quædam voluntatis & officii magis, quam necessitatis sunt: iustitia recte in EXPLETRICEM & ATTRIBVTRICEM diuiditur a Grotio Lib. 1. de Iure belli & pac. cap. 1. §. 8.

Ea vel ex-
pletrix vel
attributrix.

§. XXI.

EXPLETRIX est, quæ cuique tribuit, quod iure perfecto debetur. ATTRIBVTRIX, quæ cuique tribuit,
quod

Vtriusque
differentia.

quod voluntatis & officii magis est,
quam necessitatis. (§. 20.)

§. XXII.

Præcepta
iuris.

Qui iustitiam attributricem colit,
honeste viuit. Qui expletricem, *is*
neminem lædit, & *suum cuique tribuit*.
Vnde habes tria ieris præcepta, *de
quibus §. 3. Inst. & L. 10. §. 1. ff.
h. t.

* Quomodo eadem cum virtutibus car-
dinalibus Stoicorum cocilianda sint,
docet celeberrimus Thomas. *Not. ad*
Inst. h. t.

§. XXIII.

Iustitia
vniversalis,
particularis
commutati-
ua & distri-
butiua.

Qua diuisione iustitiæ (§. 20. 21.)
quum multo obscurior sit altera in
vniversalem & *particularem*: de ea
æque, ac de tertia in *commutatiuam*
& *distributiua*, commodior ad Di-
gesta erit dicendi locus.

§. XXIV.

A Iustitia
ius, a iure
jurispru-
dentia.

A iustitia, (non quidem gramma-
tice, sed moraliter,) Ius; L. 1. pr.
ff. h. t. a iure IURISPRUDENTIA di-
citur.

§. XXV.

Iurispru-
dentia quid
veteribus?

IURISPRUDENTIA veteribus est *re-*
rum diuinarum & *humanarum* no-
titia, *iusti iniustique scientia* §. 1. Inst.
L. 10. §. 1. ff. h. t. Cuius definitio-
nis priora verba alias ad definitio-
nem philosophiæ pertinent: Sen. Epist.

89. adeoque sensus est, iurisprudentiam esse philosophiam, quæ in iusti atque iniusti scientia consistit.*

* Iureconsultis enim perpetua erat æmulatione cum philosophis ἀπόγενοις, qui sola barba & pera id nomen tuebantur. Quemadmodum ergo iureconsultos veram non simulatam, philosophiam affectare, dicit Ulpianus L. 1. §. 1. ff. h. t. ita ab eodem iurisprudentiam philosophiæ definitione exornari, minime mirandum.

§. XXVI.

Concinnius tamen definiri potest, quod sit *habitus practicus, leges recte interpretandi, applicandique rite quibusuis speciebus obuenientibus.*

Quomodo
a nobis de-
finiatur?

§. XXVII.

Interpres non ad verba tantum legum, sed & ad earum vim & potestatem respicit L. 17. ff. de legib. Qui enim leges, quas memoria tenet, non intelligit, LEGULEIVS vocatur a Cicerone Lib. 1. de Orat. cap. 55.

ICtus leges
interpretan-
tur.

§. XXVIII.

Vis & potestas legum ex ratione earum perspicitur, quæ, si latius patet verbis, interpretationis EXTENSIVÆ, si verbis angustior est, RESTRICTIVÆ; si cum verbis pari passu ambulant, DECLARATIVÆ fundatum habetur.

Interpreta-
tio quo-
plex?

§. XXIX.

§. XXIX.

Adplicatio
legum ad
facta.

L^eges interpretatione explicatæ adplicantur a iureconsulto factis vel speciebus obuenientibus, (§. 26.) adeoque ille legum & consuetudinum earum, quibus priuati in ciuitate vntuntur, & ad RESPONDENDVM, & ad AGENDVM, & ad CAVENDVM, (adde & ad iudicandum,) peritus esse debet, iudice Cicerone Lib. I. de orat. cap. 48. qui ergo nulla accuratio iuris notitia imbutus, cruda studia in forum propellit, euertendisque aliorum fortunis quæstum facit, RABVLA vocatur ab eodem Cicerone ibid. cap. 55.

§. XXX.

Iuris diui-
sio in pub-
licum &
priuatum.

Quum vero iurisprudentia in interpretantis adplicandisque legibus versetur, (§. 26.) leges autem vel de statu publico, vel de priuatorum negotiis ferantur: ius recte diuiditur in PVBLICVM & PRIVATVM, quæ & duæ iuris positiones * vocantur §. 4. Inst. L. I. §. 2. ff. h. t.

* Positivo, τόνος, δέτις Stoicis dicebatur pars, seu species, Cuiac. ad L. 115. ff. de V. S. Eodem vocabulo positionis eodem sensu usum esse Palladium de Re rust. Lib. 3. Tit. 2. obseruavit V. C. Car. Andr. Duker. de Latin. ICt. vet. p. 326.

§. XXXI.

§. XXXI.

PUBLICVM de statu iuribusque rerum publicarum, (vel de imperantium ac ciuium nexu,) præcipit; PRIVATVM ad singulorum utilitatem, (id est, ad meum & tuum,) spectat. * L. 1.

§. 2. ff. h. t.

* Ab obiecto ergo dicitur hæc partitio; non a causa efficiente vel finali. Secundum has enim & priuatum ius recte vocatur publicum. L. 38. ff. de pac*t.* L. 8. de tut. L. 29. de test. tut. L. 18. §. 1. de damno inf.

§. XXXII.

Vtrumque, (non solum priuatum, *) tripartitum est, collectum quippe ex NATURALIBVS præceptis, GENITIVM & CIVILIBVS. §. vlt. Inst. L. 2. §. 2. ff. h. t. De quibus agendum erit titulo sequente.

* Si nempe recte ius naturae definias, vt nos infra §. 40. Vlpianus vero, qui jus naturale hominibus cum reliquis animantibus commune putabat, (§. 36.) non poterat inde deriuare ius publicum, cuius nec vestigium nec umbram inter bruta notamus.

TIT. II.

DE IVRE NAT. GENTIVM ET CIVILI.

§. XXXIII.

Ius quo
sensu hic
accipiatur?

Ius, vocabulum alias maxime πολύ-
τημαν, *L.* 11. & 12. *ff. de iust.* &
iure hic pro lege vel potius comple-
xione legum omnium vnius generis,
accipitur. Quales ergo sunt leges,
tale ius emergit.

§. XXXIV.

Vel diu-
num vel hu-
manum est.

Leges igitur quum vel *diuinæ* vel
humanæ sint: ius quoque vel DIVI-
NVM, vel HUMANVM esse oportet.
(§. 33.)

§. XXXV.

Diuini
diuisio.

DIVINVM, prout vel per rectam
rationem, vel per sacras litteras pro-
mulgatur, aut NATVRALE & GEN-
TIVM dicitur, aut POSITIVVM. Sed
hanc distinctionem veteres negligunt.

§. XXXVI.

Quid ius
naturale?

NATVRALE ex principiis Stoicorum
(§. 18. *) definit Vlpianus, *quod na-
tura omnia animalia docuit. L.* 1. §. 3.
ff. de iust. & *iur. princ. inst. h. t.*
Stoicis enim iuste viuere erat secun-
dum naturam viuere. Naturæ iis-
dem

dem erat vel hominibus cum brutis communis, vel illis propria. Ex *communi Ivs NATVRÆ*; ex *propria Ivs GENTIVM* deriuabant. * *L. 1. §. 3. & 4. ff. de iust. & iure.*

* Vnde dici nequit, Stoicos brutis tribuisse rationem. Alia omnia discimus ex Plutarch. *de solert animal.* Nec magis id faciebant iureconsulti. *L. 1. §. 3. ff. si quadr. paup. fec. dic.* Conf. V. C. Barbevrac. ad Pufendorff, *Iur. Nat. & Gent. lib. 2. cap. 3. §. 11.* Nec tamen brutis negabant facultatem viuendi secundum naturam eiusque leges, atque inde & jus naturæ illis cum humano genere commune esse adseuerabant.

§. XXXVII.

Quemadmodum ergo *ius naturæ* omnibus animalibus; ita Ivs *GENTIVM* *solis hominibus inter se commune esse* docebant; * *L. 1. §. 4. ff. h. t.* idque illis vel *PRIMARIVM* vel *SECVNDARIVM* erat, quamvis hæc vocabula artis veteres ignorarent.

Quid Ius gentium?

§. XXXVIII.

PRIMARIVM dicitur, *quod naturæ* *ratio*, (non *natura communis*, in prima-
sed propria hominibus §. 36.) *inter omnes homines constituit*, & apud *omnes peræque custoditur.* §. 2. *Inst. h. t. L. 1. pr. ff. de adquir. rer. dom.*

§. XXXIX.

SECVNDARIVM, *quod usu exigente & humanis necessitatibus est intro-* Et secunda-
rium.

ducum. §. I. Inst. h. t. vel, uti Modestinus L. pen. ff. de. legib. definit, quod necessitas constituit. Merill. Variant. Cuiac. Lib. I. c. I. Primarium ergo absolutum; secundarium hypotheticum est.

§. XL.

Quid nobis ius naturæ. Ita veteres. Nobis, quos nemo Stoæ tanquam glebæ, adscripsit, Ius NATURALE est ius ab ipso Deo generi humano per rectam rationem promulgatum. Rom. II. 15.

§. XLI.

*Quid ius gentium. Ius GENTIVM vero est ipsum ius naturale, * integrorum gentium negotiis & caussis applicatum. Puffendorf. L. 2. de Iur. Natur. & Gent. c. 3. §. 23.*

* Quod & veteres quidam videntur agnoscere, Vid. L. ult. pr. iunct. L. 14. ff. de rit. nupt. L. 19. pr. ff. de capt. & posil. L. 31. pr. depos. L. 84. ff. de R. I. quos sequitur Imperator §. 11. Inst. de rer. divisi. ibi: iuris naturalis, quod appellatur ius gentium.

§. XLII.

Ius diuinum POSITIVVM denique (§. 35.) quod per sacras litteras promulgatum, ex recta ratione sola non innescit, vel humano generi communi; vel genti Iudaicæ proprium est, & hinc in UNIVERSALE & PARTICVLARE distingui solet. Ad prius re-

referunt præcepta & leges Gen. 9. v.
6. Leu. 18. & 20. & similia.

§. XLIII.

Huic iuri diuino opponitur Hv-
MANVM (§. 24.) quod CIVILE dici-
tur, & Caio nostro est *ius*, *quod quis-*
que populus sibi constituit, & cuiusque
ciuitatis proprium est. L. 9. ff. de iu-
stit. & iur. Kar' ἔξοχὸν civile vocatur
ius Romanum, vel Quiritium; quem-
admodum & Roma κατ' ἔξοχὸν vrbs
dici solebat. §. 2. Inst. h. t.

§. XLIV.

Populus vero liber vel *expresse* si-
bi ius constituit, vel tacite. Quid
enim interest, suffragio populus vo-
luntatem suam declaret, an rebus ip-
sis & factis? L. 32. §. 1. ff. de Legib.
Vnde differentia iuris SCRIPTI,
γεάφε, & NON SCRIPTI, ἀγεάφε, *
§. 3. Inst. h. t. L. 6. §. 1. ff. d. instit.
& iure.

Eius diui-
sio in scri-
ptum & non
scriptum.

* **SCRIPTVM IVS** iureconsultis non est in
scripturam redactum, sed promulgatum:
NON SCRIPTUM, non promulgatum.
Sequuntur ea in re Græcos, quibus
γεάφε νόμος saepe non est *leges* scribere
sed promulgare. Hinc Libanius Tom. I.
p. 476. Lycurgum ait, γεάφαι νόμοι,
scripsisse leges: quum tamen leges ab eo
latæ in scripturam redactæ non fuerint,
Plutarch. in Lycurgo p. 47. Et Plato,
qui apud Laertium itidem ius diuidit in
γεγραμμένον και ὄγεντον, hoc definit,

quod sit, *v̄μος κατὰ ἐθη γενόμενος*, ius per consuetudinem constitutum. Itaque diversa Atheniensium & Lacedæmoniorum instituta potuerunt quidem occasionem dedisse huic iuris partitioni, ut ait Imp. §. 10. *Inst. h. t.* Nam Athenienses omnino iure scripto, Lacedæmonii non scripto vni sunt: sed tunc alio sensu, puta grammatico distinctio ista accipitur. Occasionem ergo istæ ciuitates deddere partitioni iuris in ἀρχαιοτέρω & ἔγγειοι, sed non illi acceptio harum vocum, qua Iureconsulti vntuntur.

§. XLV.

Species iuri-

ris scripti. Iuris species apud Romanos ob mutatam subinde formam Reipublicæ erant plures. Nam eo §. 3. *Inst. h. t.* referuntur I. *Leges* II. *Plebiscita*, III. *Senatus consulta*, IV. *Principum placita*, V. *Magistratum edicta*, VI. *Responsa prudentum**, quæ & strictissime ius ciuale dici solent. *L. 2. §. 5. ff. de orig. iur.*

* Atqui iustud ciuale strictius acceptum sine scripto venire, & sine scripto in sola prudentum interpretatione consistere dicitur. *L. 2. §. 5. & §. 12. ff. de orig. iur.* Responsum cape. Αρχαιοτέρως hæc iuris pars fuit, ratione originis, quia non prouulgata, tacite in foro auctoritatem obtinuit, posteaquam vero illam, corpori iuris insertam, cum legibus reliquis publicauit Iustinianus, ἔγγειοι esse cœpit.

§. XLVI.

§. XLVI.

LEX est, quam populus Romanus, Quid lex?
 (id est, Patricii & plebs coniunctim,
 qui & Quirites dicuntur, senatorio
 magistratu rogante, veluti consule,
 (dictatore, tribuno militum cos. po-
 test. decemuiris, prætoræ, & quidem
 in comitiis olim curiatis, L. 2. §. 2.
 ff. de O. I. postea centuriarum, vel
 tribuum suffragiis,) constituit. §. 4.
Inst. h. t.

§. XLVII.

PLEBISCITVM, quod plebs, (a Pa-
 triciis discreta) plebeio magistratu ro-
 gante, veluti Tribuno plebis, (in co-
 mitiis tantum tributis, & tribuum suf-
 fragiis,) constituit. §. 4. *Inst. cod.*
 Quibus plebiscitis quum initio teneri
 nollent Patricii: postea iis eadem au-
 thoritas data, ac ipsis legibus, * per
 legem primum HORATIAM, latam
 anno V. C. CCCIV. Liu. lib. 3. c. 65.
 deinde per PVBLILIAM, anno V.
 C. CCCCXIV. Liu. lib. 8. c. 12, ac de-
 nique per HORTENSIAM anno V. C.
 CCCCLVI. L. 2. §. 8. ff. de O. I. Gell.
Lib. 4. c. 38.

Quid plebi-
scitum.

* Vnde ex eo tempore & plebiscita dici
 cœperunt leges, veluti lex Aquilia, lex
 Falcidia, Voconia, Cincia, &c.

§. XLVIII.

SC. origo? SENATVS CONSVLTA libera adhuc Republica erant *decreta senatus de rebus*, amplissimi eius ordinis curæ demandatis. * Vid. Polyb. Hist. Lib. 6. c. 12. seqq. Posteaquam vero Tiberius euerlurus antiquum leges feren-di morem, comitia ex campo transtulerat in curiam: (Tacit. Lib. 1. Ann. c. 15.) non ambigebatur, senatum ius facere posse. L. 9. ff. de legib. L. vn. C. de senatusc.

* Senatusconsulta ergo libera Republica ad curam ærarii, legationes, administrationem prouinciarum, cognitionem de maleficiis per Italiam admissis, triumphos, comitia, ferias, supplicatio-nes, aliaque huius generis, pertinebant, Polyb. ibid. Sed non faciebant ius, nisi populi suffragiis probata, quod sæpe factum nouimus. Dionys. Halic. Lib. 10. p. 676. Alias populum non te-nebant, Liu., Lib. 9. c. 8. sed senatum tantum illius anni, tanquam πολιτεύματα καιρὸς ἐνίστοιν ἔχοντα Ιχύς, instituta unius anni, vt idem vocat Dionys, Lib. 9. p. 595.

§. XLIX.

Quid SC.? Q[uam] ergo Senatus ab eo tempore populum vel comitia repræsentaret: (§. 48.) SENATVS CONSVLTVM defini-niri poterit, quod sit *ius*, a *senatu*, *loco populi*, ad orationem principis vel consulis relationem constitutum. §. 5. Inst. h. t. L. 2. §. 9. ff. de O. I. §. L.

§. L.

Talia SC. vel, vti nonnunquam qumdiu
vocantur, iura ORATIONIBVS PRIN- dur arant.
CIPVM constituta, L. 8. ff. de tran-
sacl. L. 1. ff. in quib. causs. pign.
iunct. L. 52. §. 10. ff. pro. soc. L. 60.
pr. ff. de rit. rupt. post Antoninorum
tempora paullatim ab vsu recesserunt,
qostquam multo ante principes, in
quos ius omne populus per LEGEM
REGIAM* contulerat, §. 6. Inst. h.
t. constitutionibus vel edictis suis iura
noua sancire cœperant. Exemplum
Vespasiani habes in L. 4. §. 6. ff. de
legation.

* LEX illa REGIA, quæ & LEX IMPERII dicitur in L. 3. C. de testam.
nec non AVGVSTVM PRIVILE-
GIVM in L. vn. §. 14. C. de caduc.
toll. nihil aliud erat, quam complexio
prærogatiuarum, Imperatoribus decre-
tarum sub auspicio imperii. Adeo
que ea constituit variis Sctis, paullatim
factis in honorem principum, de qui-
bus plura diximus in Antiqu. Rom. h. t.
§. 43. seqq.

§. LI.

CONSTITUTIONES huiusmodi sunt Constitutio
principum placita, quæ si hi volunt, nes quid
(§. 6. Inst. h. t.) legis habent vigo- fiant?
rem. L. 1. pr. ff. de const. princ.

§. LII.

Quum ergo illæ a principis vo- Quotupli-
luntate auctoritatem suam fortiantur, ces.

(§. 51.) princeps vero iis vel omnes ciues velit obstringere, vel quibusdam extra ordinem aliquid aut indulgere, aut imponere: priores vocantur *generales*, quales sunt RESCRIBTA, DECRETA, EDICTA; posteriores *speciales* quales sunt PRIVILEGIA, quae ad exemplum non trahuntur. * §. 6. Inst. h. t. L. 1. §. 1. & 2. ff. de const. princ.

* Hac sola ratione privilegia vocantur constitutiones *speciales*. Nam alioquin & ea, maxime fauorabilia omnes obligant, eatenus, ne cum, qui priuilegium impetravit, in eiusdem exercitio turbent, vel impediunt.

§. LIII.

Rescripta, eorumque variæ species. RESCRIPTIS princeps vel ad libellos seu ὀξιώσεις partium, vel ad consultationes magistratum, vel ad desideria uniuersitatum respondet. L. 19. §. 9. ff. locat. L. 3. §. 1. ff. de testib. Quorum ista ADNOTATIONES seu SUBNOTATIONES, illa EPISTOLÆ, hæc SANCTIONES PRAGMATICÆ dicuntur. L. 6. & 7. C. de diuers. princ. rescr. L. 12. C. de vecigal.

§. LIV.

Decreta. DECRETA dat Imperator, dum, causa inter partes cognita, siue sententiam fert, siue de plano interloquitur. L. 1. §. 1. fin. ff. de const. princ. L. vlt. pr. C. de legib.

§. LV.

§. LV.

EDICTIS denique princeps *motu Edicta.*
proprio ius nouum ad uniuersorum ci-
uium utilitatem constituit. L. 1. §. 1.
*ff. de const. pr. ** Vnde ab edic̄tis
 facile distinguis MANDATA, quæ
 & ipsa *motu principis proprio,*
sed ad certas tantum personas diri-
guntur, L. 1. C. de mandat. princip.
maxime ad magistratus prouinciales.
 Iac. Gothof. *ad L. vn. C. Theod. de*
mandat. princip. pag. 28. Tom. I.

* Videntur primo Imperatores ea, quæ
 Senatus ad orationem principis decre-
 uerat, edictis publicasse: V. C. Bur-
 mann. *de Vectigal. pop. Rom. c. 6. p.*
 113. Maran. *Paratitl. p. 114.* postea,
 firmata satis auctoritate sua, etiam in
 consulto Senatu, quid pro lege futu-
 rum sit, edicere paullatim cœpisse.

§. LVI.

Ex eodem principio, quod princi-
 pum constitutiones legis habeant
 vigorem, si princeps velit: (*§. 51.*)
 consequens est, 1) ut rescripta non
 faciant jus, si preces veritate haud
 nitantur, *L. fin. C. de diuers. pr. re-*
scr. vel si princeps non subcriperit,
vel si dies & consul desideretur, L.
 3. & 4. *C. eod. vel si aut in reip de-*
trimentum aut in præjudicium juris,
tertio quæsiti, tendant. L. 3. & 7. C.
 de

An rescrip-
 ta ius fece-
 rint.

*de precib. Imp. off. L. 6. C. si. contra
ius vel util. publ.*

§. LVII.

An *decreta* Ex eodem consequitur, 2) ut de-
edicta creta jus tantum faciant inter partes
L. 2. C. de leg. & constit. nisi prin-
ceps iis vel ius obscurum & ambi-
guum interpretatur, *L. 12. §. 1. C.*
eod. vel id decretum ad similes spe-
cies proferri diserte iubeat. *L. 3. C.*
eod.

§. LVIII.

An *edicta?* Denique inde fluit, 3) sola edicto*
proprie ius facere, & pro lege esse.
Vnde & LEGES EDICTALES PERPE-
TVÆ, vel in PERPETVVM VALITV-
RÆ dicuntur, *L. 6. C. de sec. nupt.*
L. 2. C. ubi quis de curial. vel cohort.
L. 6. C. de diuers. pr. urb. itemque
EPISTOLÆ GENERALES, *L. 1. §. 2.*
ff. de fugit. SACRAE LEGES, Nou.
XLVIII. fin.

* Ita res sese habet, si constitutiones in
se considerentur. Nam quatenus re-
scripta & decreta veterum Imperato-
rum æque ac edicta in foro sensim au-
toritatem obtinuerunt, & demum a
Iustiniano corpori iuris inserta sunt,
eatenus & ipsa ius facere, & pro lege
esse dicuntur.

§. LIX.

Priuilegia. Constitutionibus generalibus oppo-
nuntur *speciales*, (§. 52.) quæ &
PRI-

PRIVILEGIA , quasi primæ leges,
adpellantur. Gell. Lib. 10. cap. 20.

§. LX.

PRIVILEGIA ergo sunt *constitutio-* Quid sunt?
nnes, quibus Imperans vel ob meritum
aliquid indulget, vel pœnam irrogat
extra ordinem, vt tamen ad exemplum
non trahantur. * (§. 52. §. 6.
Inst. h. t.

* Ab his ergo priuilegiis recte accuratio-
res distingunt *beneficia legis*, cum ge-
neralia, veluti restitutionis in integrum,
inuentaril, ordinis, diuisionis, tum *spe-
cialia*, quibusdam hominum generibus,
vt mulieribus, studiosis, fisco, colle-
giis & corporibus data, quae & non
nunquam *iura singularia*, & improprie
priuilegia adpellantur. Cuiac Oly. Lib.
15. c. 8.

§. LXI.

Proinde priuilegia vel ODIOSA
sunt, quibus pœna extra ordinem
maior, quam lege definita, infligitur,
* vel FAVORABILIA, quibus ob me-
rita aliquid indulgetur, (§. 60.) §.
6. Inst. h. t.

Ea vel odi-
osa, vel fa-
vorabilia.

* Illa legibus XII. tabularum vetita. Cic.
pro domo c. 18. Sæpe tamen irrogata
sunt a tribunis turbulentis. Cic. pro
dom. c. 17. & postea a principibus. L.
2. fin. ff. de his, qui sui vel alien. iur. Lib.
22. §. 3. ff. de poen. L. vlt. ff. si quis a
par. manum. Quum vero ea bonus prin-
ceps vix irroget: multo minus iudicem
vel mitiorem vel seueriorem lege esse
decet, quia priuilegia sunt constitutio-
nes

nes folius principis. (§. 60.) *L.* 8. §.
2. *C. ad L. Iul. de vi publ.* & priu.
Vnde non excusanda Galbæ, adhuc
proconsulis, seueritas, de qua Sueton.
in Galba c. 9.

§. LXII.

Nec non
vel perso-
næ vel
caussæ.

Eadem privilegia vel PERSONÆ.
tribuuntur, vel CAVSSÆ. Illa per-
sonalia; hæc realia dicuntur doctori-
bus. Illa cum persona exspirant, nisi
quod moribus hodiernis nonnunquam
& viduæ, mortuo marito, concedun-
tur: hæc ad hæredes transeunt. *L.* 3.
§. 1. ff. *de cens.* *L.* 196. ff. *de reg. iur.*

§. LXIII.

Priuilegia
folus impe-
rants con-
cedit.

Quum ergo priuilegia sint consti-
tutiones: (§. 60.) consequens est, 1) Vt ea folus Imperans concedat. 2) Vt
ea concedendi ius non sit magistrati-
bus. (§. 61. *) 3) Vt eiusdem Imper-
rantis fit, statuere, quem modum
esse velit sui beneficii. *L.* 191. ff. *de*
reg. iur. cui non opponenda *L.* 3. ff.
de constit. princ.

§. LXIV.

Magistra-
tuum edi-
cta.

Ad ius scriptum porro pertinent
MAGISTRATVV M EDICTA (§. 45.)
solebant enim Prætores, Procoff. Ædi-
les curules, imo & alii magistratus
sub auspicio magistratus edicere,
quo ordine, quaque ratione ius dicturi
essent de rebus, ad iurisdictionem
suam pertinentibus. Vnde edicta ur-
bana

bana vel prætoria, prouincialia vel proconsularia, & ædilitia quæ coniunctim IVRIS HONORARII nomine venire solent. §. 7. Inst. h. t. L. 7. §. 1. ff. de iust. & iur. L. 52. §. 6. ff. de oblig. & act.

§. LXV.

Quamuis enim magistratus non essent legislatores: (§. 44.) L. 12. §. 4. ff. de public. in rem. act. L. 12. §. 1. ff. de bon. possess. sensim tamen fibi sumferant facultatem ius adiuandi, supplendi, corrigendi propter utilitatem publicam. L. 7. §. 1. ff. de iust. & iur. Et ita intelligenda verba Iustiniani, Nov. XXV. præf. & Nou. XXVI. c. 1. §. 1. vbi Prætores legislatores vocantur. Vnde tot actiones prætoriæ & ædilitiæ, interdicta, restitutiones in integrum, bonorum possessiones. Quæ omnia initio usu fori comprobata, denique iuris scripti auctoritatem propter vetustatem obtinuerunt. Cic. de Inuent. L. II. c. 22. maxime postquam compilata sunt Edicta perpetua.

§. LXVI.

EDICTVM PERPETVVM prætorium vel urbanum auspiciis Hadriani compilavit Salu. Julianus. Conſt. tanta §. 18. de confir. Digest. Eutrop. Lib. CIII. Hist. c. IX. Edicti prouincialis

An ius facere potuerunt.

Edicta perpetua.

per-

perpetui actor ac ætas ignorantur, nisi quod & illud Dodwell. *Prælect. Cambden. VIII. §. 10.* p. 335. sub Hadriano; Ez. Spanhem. sub Marco in lucem editum esse suspicatur in *Orb. Rom. Exerc. II. §. XII.* p. 97. Utrumque periit, nisi quod ex iis multa in Digesta migrarunt, quemadmodum & tria edicta ædilitia in iis superfunt. L. 27. §. 28. ff. ad. Leg. Aquil. L. 1. §. 1. & L. 38. L. 40. seqq. ff. de ædil. ediclo.

* Neutrum tamen satis expeditem est. Mihi proconsulare ac prætorium vnum idemque fuisse videtur, & vocabulis tantum discrepasse. Nam Caius in Commentario ad Edictum Prouinciale eundem ordinem seruat, quem servarunt Icti, qui Edictum Prætoris illustrarunt, quin promiscue modo *prætorem* modo *proconsulem* ait edicere, quoties verba Edicti citat. Vid. L. 4. ff. *quod quisqu. iur.* L. 1. ff. *si quis caut.* L. 1. §. 2. ff. *quod cuiusc. uniner.*

§. LXVII.

*Responsa
prudentum* Denique & **RESPONSA PRUDENTIUM** ad ius scriptum referuntur, (§. 45.) id est, *sententiae eorum, quibus permisum erat* * *de iure respondere.* §. 8. *Inst. h. t.*

* *Permissum vero id erat initio omnibus, quibus studiorum esset fiducia: L. 2. §. 47. ff. de O. I.* postea Augustus certis tantum hominibus eam facultatem respondendi concessit, obstrinxitque iudices,

ne

ne ab eorum sententiis discederent. §, 8. *Inst. h. t.* Ab Hadriani temporibus denuo hæc facultas non peti, sed præstari solebat. *d. L. 2. §. 47. de or. iur.* Postremis tamen temporibus denuo principis beneficio indultam esse, exemplum Innocentii I^{cti} docet apud Eu-nap. *in vita Chrysanth.* p. 286.

§. LXVIII.

Ex iureconsultorum illis interpre-tamentis, respōnsis, disputationibus, multa nata sunt iuris capita, veluti legitima potronorum tutela, querela inofficiosi, actiones vtiles, legis actio-nes, & actus legitimi &c. *L. 2. §. 6. ff. de O. I.*

Iis varia iu-ra inuecta,

§. LXIX.

Dicebantur vero LEGIS ACTIO-NES, 1.) formulæ & conceptiones verborum, quibus inter se homines disceptabant, *L. 2. §. 6. ff. de O. I. 2.)* actus quidem voluntariæ iurisdictio-nis, coram magistratu quocumque, etiam incompetente, apud quem erat legis actio, solemnī ritu explicandi veluti manumissio, adoptio, eman-cipatio, cessio in iure *L. 3. ff. de off. procos. L. 4. ff. de adopt. L. 1. ff. de offic. iurid.*

Maxime a-
ctiones le-
gis.

§. LXX.

ACTVS VERO LEGITIMI erant ne-gotia, publice, vel priuatim, sole-m-niter, nec tamen coram magistratu, Heinecc. *Instit. C apud*

Et actus le-
gitimi.

apud quem legis actio erat, celebranda.
 * Actiones legis omnes, legitimique actus ex parte, ** nec conditionem, nec diem, nec procuratorem admittebant, veluti mancipatio, acceptilatio, haereditatis aditio, serui optio, tutoris datio: L. 77. L. 123. pr. ff. de reg. iur. nec iterari poterant, d. L. 123. nec a pupillo explicari, sine tutoris auctoritate. L. 19. ff. de aucl. tut. Addatur Scip. Gentil. de Iurisdict. lib. I. cap. XXXIV. p. 144.

* Sic legitimus actus erat tutoris datio: d. L. 77. ff. de reg. iur. & tamen etiam legatus procos. apud quem non erat legis actio, L. 3. de offic. procos. tutores dabat. L. 15. ff. eod. Conf. Petr. Fabri Semestr. Lib. 2. c. 22.

** Vulgo omnibus hanc qualitatem tribuunt doctores: sed videsis Iac. Gothofr. Comment. ad L. 77. ff. de reg. iur.

§. LXXI.

Ius non scriptum. Hactenus de iure scripto: NON SCRIPTVM, (§. 44.) seu consuetudo, est jus tacito populi suffragio, (libera adhuc Republica, vel tacito consensu principis, sub statu monarchico,) introducendum. L. 32. §. 1. ff. de legib. Qui enim iuri scripto, idem & non scripto dat auctoritatem, id est, summus cuiusque ciuitatis Imperans, quem penes est potestas legislatoria.

§. LXXII.

§. LXXII.

Quum ergo consuetudo sit ius tacito consensu legislatoris introductum: (71.) consequens est, 1) Vt quæstio facti sit, an consuetudo huiusmodi in Rep. inoleuerit? quod ex diuturnitate temporis & actuum uniformium frequentia probandum. *L. 1. C. quæ fit long. consuet.* *L. 34. ff. de legib.* 2) Vt introductæ eadem vis sit; ac ipsius legis. §. 9. *Inst. h. t. L. 32. §. 1. ff. de legib.* 3) Vt & legibus anterioribus deroget, & easdem plane tollat. *L. 32. §. 1. ff. d. legib. §. 2. Inst. h. t.* 4) Vt, si qua consuetudo rectæ rationi & bonis moribus repugnet, non præsumatur a legislatore probari. *L. 39. ff. de legib. cap. 1. 2. 3. 7. 10. II. X. de consuetud.*

§. LXXIII.

Quum vero tot species iuris scripti ex natura subinde Reip. Romanæ forma natæ sint: (§. 45.) facile patet, 5) eas hodie fere extra usum esse. Hodie itaque *LEX* est *præcep- tum commune summi imperantis ob- ligans ciues, vt ad ejus normam actio- nes suas componant.*

§. LXXIV.

Ceterum omne ius vel ad PERSONAS, vel ad RES, vel ad ACTIONES pertinet. §. vlt. *Inst. h. t.* Vnde iam

Consuetu-
dinis vis &
potestas.

An hodie
totidem iu-
ris scripti-
species
sint?

Obiecta lu-
ris per-
sonæ, res,
actiones.

hoc libro primo *de iure personarum*; libro secundo, tertio & initio quarti *de iure rerum*; libri quarti capite sexto & sequentibus *de iure actionum* agitur.

T I T. III.

DE IVRE PERSONARVM.

§. LXXV.

Quid homo? quid persona?

HOMO & PERSONA in iure maxime differunt. HOMO est, *cicumque mens ratione prædita in corpore humano contigit*. PERSONA est *homo cum statu quodam consideratus*.

§. LXXVI.

Quid status? & quo-
tuplex?

STATVS est *qualitas cuius ratione homines, diuerso iure vtuntur*: isque est vel NATVRALIS, vel CIVILIS, qui iterum in statum LIBERTATIS, CIVITATIS & FAMILIÆ dispeſcitur. *L. vlt. ff. de cap. minut.* Certissimum ergo iuris axioma est: *Quicunque nullo statu gaudet, iure Romano non persona, sed res habetur.* (§. 75.)

§. LXXVII.

An servus
sit persona?

Seruuſ itaque est homo: (§. 75.) est etiam persona, quatenus cum statu na-

naturali consideratur: *L.* 22. *pr. ff.*
de reg. iur. sed ratione status ciuilis
est ἀπεστωπος, *Theod. pr. Inst. de sti-*
pul. seru. personam legibus non habens,
Cassiodor. Lib. VI. Var. cap. VII.
res mancipi, *Vlpian Fragm. tit. XIX.*
§. 1. inter res, quæ in fundo sunt,
comprehensus. L. 32. §. 2. de legat.
2. sine capite, §. 4. Inst. de cap. denin-
imo pro nullo & mortuo habendus.
L. 32. & 209. ff. de reg. iur. quia nec
statu familiae nec ciuitatis, nec liber-
tatis gaudet. (§. 76.)

§. LXXVIII.

Ad priorem ergo personæ notionem & statum libertatis (§. 76.) pertinet prima personarum partitio in LIBEROS & SERVOS, & illorum subdiuisio in INGENVOS & LIBERTINOS, *pr.* & §. 5. *Inst. h. t.*

Prima per-
sonarum di-
uisio.

§. LXXIX.

Libri a LIBERTATE; serui a SER-
VITUTE dicuntur. Haec est naturalis
facultas eius, quod cuique facere libet,
nisi quid vi aut iure prohibeatur. §.
1. Inst. h. t. Hæc contra constitutio
iuris gentium, (secundarii §. 39.) qua
quis dominio alieno contra naturam
subiicitur. * §. 2. *Inst. h. t.*

Quid liber-
tas & serui-
tus?

* Vtraque hæc definitio & antiqua & Stoica est (§. 18, *) Quemadmodum enim Stoicis omnes homines natura liberi erant, adeoque seruitus naturæ repu-

gnare videbatur: Merill. *Obseru. lib. 1, cap. 15.* ita & idem sentiebant iureconsulti *L. 4. ff. de iust. & iur. L. 32. ff. de R. I.* Seruitus vero definitio totidem pæne verbis apud Stoicos legitur. Vid. Arrian. *Diff. Epictet. Lib. 2. cap. 1. & Lib. 4. c. 1.* Siplic. *Comment. ad Epictet Enchir. cap. 2.* Pers. *Sat. 5.* & ibi Casaub.

§. LXXX.

Seruitus Et sane apud Romanos seruitus iur contra deo quoque contra naturam esse vi- naturam? debatur, quod esset conditio, qua homo persona esse desinebat, & in clas- sem rerum redigebatur. (§. 76. 77.)

§. LXXXI.

Serui vel nascuntur ex ancillis, Serui vero aut *nascuntur*, aut *fiunt*. *NASCVNTVR ex ancillis nostris §. 4.* *Inst. h. t.* quia serui sunt res, (§. 77.) & ex iuris principiis fœtus, tanquam accessio ventris, ad dominum ventris pertinet. §. 19. *Inst. de rer. diu. L. 6. ff. de adqu. rer. dom.* (Vid infr. §. 356.)

§. LXXXII.

Vel fiunt iu- re gentium captiuitate. *FIVNT serui vel ex iure gentium, vel ex iure civili. Ex IVRE GEN- TIVM per captiuitatem, vnde serui dicti, quasi seruati, *mancipia, quasi manucapta. §. 3. Inst. h. t.*

* Etymologia vere Stoica. Solebant enim Stoici, eorumque exemplo iureconsulti, loco etymologiarum grammaticarum, allusiones quasdam, satis aliquando contortas dare. Talis est etymolo-

mologia testamenti, pr. *Inst. de testam.*
ordin. mutui, L. 2. §. 2. ff. de reb. cred.
peculii L. 5. §. 3. de pecul. redhibitionis,
Lib. 21. pr. ff. de Aedil. edict. diuortii
L. 2. pr. ff. de diuort. Conf. de iure-
consultorum etymologiis Scip. Gentil.
Origines, Menag. Amæn. iur. ciu. cap.
39. & Car. Andr. Dukerus. de Latin.
ICt. p. 25. 27. 462.

§. LXXXIII.

Ex IVRE CIVILI Iustinianeo * in Iure civili
 poenam serui fiunt, 1) maiores 20. an-
 nis, qui se pretii participandi causa
 venumdari passi sunt: §. 4. *Inst. h. t. 2)*
 liberti ingrati aduersus patronum. §.
 1. *Inst. de cap. dem L. vn. C. de in-*
grat. lib.

* Antiquo enim iure etiam serui fiebant.
 3.) qui censum vel militiam subterfu-
 gerant: Cic: pro Cæcin. cap. 34. 4.) ad
 supplicium capitale damnati, vel serui
 poenæ: §. 3. *Inst. quib. mod. ius patr.*
pot. Jolu. 5.) mulieres liberæ, seruo-
 rum alienorum amore bacchantes ex
 SC. Claudio: 6) qui ab alio adserti,
 præstataque cautione per edictum ci-
 tati, intra annum se haud stiterant
 Sed census & militia lecta tempore
 Iustiniani pridem ab vsu recesserant:
 seruitutem poenæ, quod ad fauorem &
 successionem cognatorum attinet, ipse
 sustulit Iustinianus Nou. XXII. cap. 8.
 nec non SC. Claudianum L. vn. C. de SC
Claud. toll. Adsertionem idem admo-
 dum restrinxit. L. 1. & L. 2. C. de
adsert. toll. Vid. Cuiac. Paratitl. C. eod.

C 4 §. LXXXIV.

§. LXXXIV.

An aliqua
in seruo-
rum statu
differentia?

Quia serui e personis res fiebant: (§. 80.) recte sane dicitur, nullam eatenus in eorum statu esse differentiam, §. 5. *Inst. h. t.* quamuis negari nequeat, varia eorum officia variosque ordines occurrere, alium seruum altero liberalius habitum, immo & paullo tolerabiliorem fuisse conditio nem *STATV LIBERORVM*, qui statutum in tempus aut conditionatam libertatem habebant. *L. 9. ff. de statu lib. & ADSCRIPTITIORVM, COLONORVMQVE, L. 2. L. 4. C. de agric. & cens. & ibi Cuiac Nou. CLXII. cap. 3.*

§. LXXXV.

An seruitus
hodie abo-
lita?

Ceterum Germanicæ originis gentes semper hæc principia ignorarunt. Tacit *de mor. Germ. cap. 25.* Seruos quidem habebant, & hodienum passim habent *homines proprios*: sed eos non res esse, iudicant, verum personas, gaudentes iure connubii, contractuum, & testamenti factionis. Attamen glebæ vel fundo adscripti, cum fundo venduntur, dominisque operas & censum debent, nec non quibusdam locis certam pecuniam pro libertate matrimonii & præcipuum ex hæreditate, veluti optimum caput, optimas exuuias &c. Vid. Harprechti *trad. de*

de iure mortuarii & Potgiesser. tract.
de statu & cond seru. Et hactenus
seruiunt: reliqua sibi adquirunt.

§. LXXXVI.

Hi quoque vel *nascuntur*, vel *fiunt*. Serui in Germ.
NASCUNTUR ex ancillis, **FIVNT** non mania na-
 quidem per captiuitatem, sed alibi scuntur &
 per *addictionem voluntariam*, alibi fiunt.
 per *nuptias* cum aliena ancilla, alibi
 per *solam habitationem*, *domicilium*-
 que iis locis constitutum, vbi valet
 adagium: *Aer seruos reddit*, die *Lust*
 macit *eigen*, veluti in *Algouia*,
 Sueviæ tractu. Hert. & Thomas. *de*
homin. propr. Potgiess. de statu & con-
dit. seru. in Germ.

§. LXXXVII.

Hæc de seruis. His oppositi **LIBE-** Liberi ho-
RI quum in *ingenuos & libertinos* mines vel
 distinguantur: (§. 78.) de illis titu- ingenui vel
 lo IV. de his tit. V. agitur. libertini.

T I T. IV.

DE INGENVIS.

§. LXXXVIII.

INGENVI, (qui & *κατ' εξοχὴν liberi di-*
*cuntur, *) a gignendo nomen ha-*
hent, quasi quibus ingenita est liber-

Ingenui un-
 de dicti.

tas, vel ut Isidor. Lib. 9. Orig. cap. 4. quasi qui in genere habent libertatem, non in facto.

* Exemplum est in L. 4. ff. de iust. & iure vbi Ulpianus inuicem opponit libros, seruos, & tertium genus libertos. Quae obseruatio prodest ad textus aliquot paulo difficiliores explicandos, e. g. L. 2. pr. C. Theod. de liberali causa.
§. LXXXIX.

Quinam
fint? Ingenuus itaque est, qui statim, ut
natus est, liber est. pr. Inst. h. t.

§. XC.

Axioma de
ingenuitate Quum vero ad natales hic respiciatur: fauore ingenuitatis inualuit axioma: ingenuus est, quicunque est natus e matre, quae tempore vel conceptionis vel partus, vel intermedio, tum ute-rum gessit, saltem per momentum li-bera fuit. d. pr. Inst. h. t.

§. XCI.

Conse^taria
de ingenui-
natuitate, Ex quo consequitur, 1.) ut inge-
nuus nascatur ex parentibus liberti-
nis, 2.) nec non ex libera & seruo,
3.) item vulgo quæsus, si mater sit
mulier libera* 4.) Ut non efficiat in-
genuitati manumissio, si quis ingenu-
us natus iniuste in seruitutem detru-
sus fueris, §. 1. Inst. h. t. e. g. a la-
tronibus captus. L. 13. pr. ff. qui te-
stam. fac. poss. 5.) Ut liberi olim per-
mittente iure vetere, a patre venum-
dati, vel noxæ dedidi, nec non ob-
ærati,

ærati, addicti creditoribus, posteaque manumissi, non libertini essent, sed ingenui. Quinctilian. *Lib. 7. Inst. cap. 3. Lib. 5. cap. 10. Declam. 311. 340. & 342.*

* Quamvis enim alias liberi sequantur conditionem patris: id tamen non procedit extra nuptias, quia sine iis pater non intelligitur. Vnde extra matrimonium conditio matris spectatur. *L. 19. ff. de statu homin.*

§. XCII.

An quis statim, ut natus est, liber fuerit, facti quæstio est: super quibus facti quæstionibus, quum iusjurandum & res iudicata pro veritate habeantur: *L. 204. ff. de reg. iur. L. 8. C. de reb. cred. consequens est,* 6) vt & libertinus habeatur ingenuus, qui sententia iudicis ingenuus pronunciatus, *L. 25. ff. de stat. hom.* nec non 7) qui deferente patrono iuravit, se ingenuum esse. *L. 30. §. 4. ff. de iurejur.*

De inge-
nus ob ius-
jurandum
vel rem iu-
dicatam.

TIT V.

DE LIBERTINIS.

§. XCIII.

Haec tenus de *ingenuis.* LIBERTINI Quinam li-
* his oppositi, sunt, qui ex iu- bertini?
sta

sta seruitute (§. 91. 4.) manumissi sunt.
pr. Inst. h. t. L. 6. ff. de stat. hom.

* Libertini dicuntur ratione status; liberti in relatione ad patronos. Illi sunt ἀπελευθεροι, hi ἀπελευθερικοι. Vid. Laur. Vall. Lib. 4. Eleg. Lat. Ling. cap. 1. Olim tamen libertus erat manumisitus, libertinus e liberto natus. Sueton. Claud. cap. 24.

§. XCIV.

Manumissi-
onis defini-
tio.

MANUMISSIO est *de manu datio* pr. Inst. h. t. Manus autem potestatem denotat in iure nostro, ut & olim veteribus. Vid. Liu. Lib. 34. cap. 11. Quum enim serui essent res: (§. 77.) dubium non erat, quin domini dominio suo se abdicare, adeoque seruis libertatem reddere possent.

§. XCV.

Modi ma-
numittendi
veteres &
solemnes.

Modi manumittendi veteres & solemnes erant CENSUS, TESTAMENTVM, VINDICTA. Cic. in Top. cap. 3. Vlpian. Fragn. tit. 1. §. 8. Sed quum *census lustralis* iam a Vespafiani temporibus ab usu recessisset, Cenforin. de die nat. cap. 18. nisi quod eum longo interuallo interjecto reperierat Decius: Trebell. Poll. in Valerian. Constantinus M. in eius locum substituit manumissionem IN SACRO-SANCTIS ECCLESIIS. L. 1. & 2. C. de his, qui in S. eccles. quæ solæ restant ex tribus constitutionibus, quas eum in

in hanc rem edidisse tradit Sozom. *Hist. Eccl. Lib. I. cap. 9.* Hinc omisso censu, hunc tantum modum reliquis accenset Iustinianus. §. I. *Inst. h. t.*

§. XCVI.

Modi noui, & minus solemnes erant plures, veluti PER EPISTOLAM, INTER AMICOS, §. I. *Inst. h. t.* PER CONVIVIVM, Cai. *Inst. lib. I. tit. I. §. II. PER NOMINATIONEM FILII. §. 12. Inst. de adopt.*

* Caeu enim existimes, hos solos fuisse. Liberæ enim v. c. fiebant ancillæ, quas dominus matronali habitu ornauerat. Liberi credebantur serui, qui volente domino tabulas signauerant; Quintil. *Decl. 341. & 342.* vel quos dominus domi dextra prehensos circumegerat. Appian. *de bello ciu.* Lib. I. Sic puerum liberum iudicatum nouimus, cui bullam & prætextam togam imposuerant venalitii. Sueton. *de Clar. Rht. cap. I.* Conf. Merill. *Obs. Lib. 7. cap. 14.*

§. XCVII.

PER CENSVM LVSTRALEM libera-
bantur serui, qui nomen suum in cen-
sum, iussu domini, conferebant, Ulpian. *Fragm. tit. I. §. 8.* ac deinde intereant lustro. Cic. *de Orat. lib. I. cap. 40.* *Fragm. e veteri ICto. §. 17.* apud. Cl. Schulting. *Iurispr. antiqu. anteiusfin. p. 809.* Sed hic modus iam Iustiniani tempore pridem ab usu recesserat. (§. 95.)

Manumissio
per censum
Iustralem.

§. XCVIII.

§. XCIII.

In sacrosanctis Ecclesiis libabant seruos, qui die imprimis paschali Greg. Nyffen *Orat. 2. de resurr. Christi. L. 7. C. de fer. sub adspectu plebis, adstantibus Christianorum antistibus, ita manumittebant, ut propter facti memoriam vice actorum recitaretur libellus solemnis vel scriptura, in qua ipsi vice testium signarent. L. 1. C. de his, qui in SS. eccles. Conf. Iac. Gothfr. ad L. vn. Cod. Theod. L. 4. tit. 7. pag. 355. Tom. I.*

§. XCIX.

Per testamentum. TESTAMENTO seruus manumittitur, quia servi sunt res, (§. 77.) & de rebus cuique legare permittit Lex 12. tabularum. L. 120. ff. de V. S. Fit hoc vel DIRECTE, vel per MODUM FIDEICOMMISSI. Directe ipse testator manumittit, vel EXBRESSE; Stichus liber esto; vel TACITE: Stichus haeres, vel tutor liberorum meorum esto. Dum enim voluit seruum suum haeredem, vel tutorem fieri, procul dubio & liberum fieri voluit. §. 2. Inst. qui & ex quib. cauiss. man. L. pen. C. de necess. seru. her. inst. §. 1. Inst. qui test. tut. dar. poss. L. 32. §. 2. ff. de testam. tut. Per modum fideicommissi, quum testator vel haeredi vel lega-

legatario iniungit, ut servum manumittat. §. 2. *Inst de reb. sing. per fideicommiss. rel.*

§. C.

Manumissio PER VINDICTAM erat ^{Per vindictam.} actio legis, (§. 69. 2.) & hinc coram eo magistratu, apud quem erat legis actio, solemnri ritu & formula explicanda. * Quia tamen simul erat actus iurisdictionis voluntariæ: (§. 69. 2.) non opus erat, ut pro tribunali fieret, sed videbatur recte manumitti seruus, etiam quando Prætor aut Præses in balneum, vel in theatrum ibat. §. 2. *Inst. h. t. L. 7. ff. de manum. vind.*

* Qui ritus in eo constituit, quod dominus servum in gyrum ageret, *Perf. Sat. 5. v. 77.* colaphum eidem infligeret, & ita percussum e manu dimitteret, addita formula: HVNC HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO. Quo facto, lictor virgula quæ *vindicta* a Vindicio seruo, ita manumisso, dicebatur, (*Liu. Lib. 2. cap. 5. L. 2. §. 24. ff. de O. I.*) caput serui percutiebat. Sidon. *Carm. 2. ad Anthim. v. 525.* Claudio. *Consul. 4. Honor. v. 613. seqq.*

§. CI.

Hi modi solemnies sunt manumissio-
nis. PER EPISTOLAM manumissio si-
ne solemnitate fiebat, (§. 96.) unde
& absens hoc modo manumittebatur.
(§. 250. *) *L. 38. pr. ff. de adquir.*
vel

vel amitt. possess. Postea Iustinianus primus requirebat quinque testium subscriptionem. *L. vn. §. 1. C. de lat. libert. toll.*

§. CII.

Inter amicos.

INTER AMICOS manumittebat dominus, quando seruum, quinque conuocatis testibus, liberum esse iubebat. *L. vn. §. 2. C. de lat. libert. toll.*

§. CIII.

Per contiu-

vium.

Quumque indecorum olim videtur cum seruis accumbere dominum: vid. *Antiqu. nost. Rom. h. t. §. 8.* & is PER CONVIVIVM manumisſe censebatur, qui seruum adhibuerat mensæ. * *Cai. Lib. I. Inst. tit. I. §. 2.*

* Eo nonnulli, sed parum accurate, referent verba Seruatoris *Luc. 12. 37.*

§. CIV.

Per nomi-
nationem
filii

Denique, ut olim seruus, a domino adoptatus, liber fiebat: ita Iustinianus auctoritate Catonis aliorumque veterum statuerat, ut is seruus, quem dominus, ACTIS INTEVENIENTIBVS, FILIVM SVVM ADPELLAVERAT, liber esset, licet hoc ei ad ius filii accipendum non iūsiceret, §. II. *Inst. de adopt.*

§. CV.

Olim una
libetas.

Onnes ita manumisſi e seruis fiebant liberi, e rebus personæ (§. 76.) Et olim quidem ex instituto Seruū

Tulli

Tullii Dionys. Halic. *Lib.* 4. *pag.* 126.
vna erat omnium libertinorum con-
ditio, quoniam omnes non modo li-
bertatem, sed & ciuitatis Romanæ
iura consequebantur. Cic. *pro Corn.*
Balbo cap. 24.

§. CVI.

Posteaquam autem domini scelestis-
fimos seruos ob varias causas manu-
mittere cœperant, Dionys. Halic. *ib.*
p. 228. & ciuitas pessimorum hominum
colluuie adfluere videbatur, anno V.
C. 1000CLV. Sext. Aelio Cato & C.
Sentio Saturnino Coss. lege AELIA
SENTIA cautum, ut serui, sceleris
aut noxæ caussa publice cæsi, vineti,
torti, aut stigmate vsti, ad ferrum
damnati, bestiisve objecti, impetra-
trata a dominis quocunque modo li-
bertate, non melioris effent condi-
tionis, ac dedititii: Dio. Cass. *L.* 55.
p. 556. Suet. *Aug. cap.* 40. Vlpian.
Fragm. tit. I. §. I. Cai. Inst. lib. I. tit. I. §.
3. id est, ii populi, qui se diuina hu-
manaque omnia Romanis dediderant.
Car. Sigon. *de antiquo iure Ital.* *Lib.*
I. cap. I. p. 47. §. CVII.

Postea ob eandem caussam anno
V. C. 1000CLXXI. M. Iunio Silano &
L. Iunio Norbano Coss. lata lege IV-
NIA NORBANA sanctum, vt modis
minus solemnibus (*§. 96. §. 101. vs-*

Ex lege Ae-
lia Sentia
quidem li-
berti dedi-
titii.

Ex lege Iu-
nia Norba-
na quidem
Latini fa-
cti.

Heinecc. Instit. D que

que 104.) manumissi, quosve lex Aelia sentia in libertate morari passa erat, non ciuitatis, sed Latinorum coloniariorum iura consequerentur. Vlpian. *Fragm. tit. 1. §. 10. Cai. Inst. ib. §. 11. Add. Comm. nosf. ad L. Iul. & Pap. Lib. 2. cap. 10.*

§. CVIII.

Tria liber-
tinorum
genera.

Ex eo ergo tripartitus esse cœpit libertinorum status. Alii enim iustam consequbantur libertatem, & fiebant CIVES Romani: (§. 105.) alii LATINI IVNIANI; (§. 107.) alii DEDITITII dicebantur. (§. 106.) §. 3. *Inst. h. t.*

§. CIX.

Ciuium La-
tinorum de-
ditiorum
conditio.

CIVES gaudebant iuribus conubii, contractuum & testamenti factionis, aliisque quæ ad ius publicum & priuatum Rom. pertinebant. LATINI participes quidem quodammodo erant iuris commerciorum; Vlpian *Fragm. tit. 19. §. 4. tit. 20. §. 8.* non autem testamenti factionis, neque iuris conubii, nisi hoc speciatim concessum esset. Vlp. *tit. 17. §. 1. & tit. 5. §. 4.* DEDITITII nullo horum iurium gaudebant, ac ne spes quidem illis supererat, ad meliorem conditionem iustamue libertatem adspirandi. Cai. *Inst. lib. 1. tit. 1. §. 4.*

§. CX.

Ast Iustinianus primo id discriminem sustulit: §. vlt. Inst. h. t. L. vn. C. de Lat. lib. toll. & L. vn C. de dedit. lib. toll. deinde & ingenuitatem libertinis concessit, & ius aureorum annulorum dedit, adeoque omne fere discriminem ingenuorum & libertinorum aboleuit, saluo tamen IVRE PATRONATVS. Nov. LXXVIII. cap. 1.

Discrimen inter libertinos, imo & ingenuos & libertinos sublatum.

§. CXI.

Nimirum magno olim necessitudo erat inter manumittentem & libertum. (§. 93.*) Libertus illi debebat, quod persona esse cœperat, quum ante a in classe rerum esset. (§. 105.) Ex quo consequbatur, vt patronus illi veluti pater ac proximus agnatus esset, cuius & nomen adsumere solebat. Lactant. Diu. Inst. Lib. 4. cap. 3. L. 94. ff. de leg. 3. L. 88. §. 6. ff. de leg. 2. l. 108. ff. de condit. & dem. Vinn. ad princ. Inst. de success. libert. & quæ nos ibi notauimus p. 566.

Patroni libertinorum veluti parentes vel agnati.

§. CXII.

Quum itaque manumissiores libertis essent instar parentum: (§. 111.) consequens erat, 1) vt testamento direcťe manumissi patronum non haberent; indirecťe libertatem ex fideicommissio consequuti, hæredi vel legatario jura patronatus deberent. Vnde illi liberti

Iura patronatus.

orcini dicuntur, quasi qui patronum in orco habent. Cuiac. lib. 3. Obs. cap. 23. 2) Ut liberti patronis deberent obsequium & reuerentiam, L. 9. ff. de Obs. par. & patr. præst. 3) Ut illis obstricti essent ad præstandas operas officiales, L. 9. §. 1. ff. de op. lib. non autem ad fabriles, ni sponsione vel iureiurando promissas. L. 3. pr. L. 5. L. 7. §. 3. ff. eod. 4) Ut patronus liberto qui improles obierat, ab intestato succederet. pr. Inst. de succ. libert. 5) Ut libertus àptus testamento ei relinquere teneretur partem tertiam bonorum, si esset cententario maior, alioquin patrono datur tantæ portionis bonorum posses-
sio contra tabulas. §. 3. Inst. de succ. lib. 6) Ut iura patronatus, quod ad operas officiales attinet, capit is de-
minutione quacumque; reliqua maxi-
ma & media perimerentur. §. 1. Inst.
de adquis. per arrogat.

§. CXIII.

Vsus huius
doctrinæ
hodiernus.

Ceterum hæc omnia hodie fere ex-
tra vsum sunt. Manumittuntur ho-
mines proprii, vbi ea seruitus adhuc
recepta: sed per solam fere epistolam.
Cessant vero reliqui modi manumis-
sionis: cessat ius aureorum annulo-
rum: cessant iura patronatus. In v-
niversum fere adhuc obtinet in Ger-
mania,

mania, quod iam obseruauerat Tacit.
de mor. Germ. cap. 26. Liberti non
multum supra seruos sunt. Vid Pot-
giess. de statu & condit seru. Germ.
lib. 3.

T I T. VI.

QVI ET EX QVIBVS CAVSSIS MA-
NVMITTERE NON POSSVNT.

§. CXIV.

Quum Romani saepe seruos impru-
denter manumitterent : lege
AELIA SENTIA hanc manumittendi
licentiam quodammodo fuisse circum-
scriptam, iam supra monuimus. (§.
106.) Dio Cass. lib. 55. p. 556.

Manumit-
tendi liber-
tas lege Ae-
lia Sentia
circumscri-
pta.

§. CXV.

Eadem ergo lex **AELIA SENTIA**
inter alia & bina hæc capita * comple-
tebatur, quorum altero cautum
fuerat, ne quis in fraudem creditorum
manumitteret: pr. Inst. h. t. altero,
ne domino minori viginti annis manu-
mittere liceret, nisi certis conditioni-
bus. §. 4. Inst. eod.

Duo eius
capita hoc
pertinen-
tiæ.

* Non enim his duobus capitibus solis constabat lex Aelia sentia, ut nonnullis visum: veluti Cl. Voet. *ELEM. iur. h. t. §. 1.* sed plura alia passim memorantur. Vid. *Antiq. nostr. Rom. h. t. §. 2. seqq.* Hæc duo tantum recenset Iustinianus, quia ad hunc titulum sola pertinent. Totam legem ordini ac integritati suæ restitutam reperies in editio-
ne tercia *Aniquitatum nostrarum Rom. h. t.*

§. CXVI.

Caput prius

PRIORE ergo capite cautum, vt, *qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agat pr. Inst. h. t. L. 16. §. 2. ff. qui & a quib. manumissi lib.* Manumissio igitur ita facta erat nulla, & manumissi serui manebant, * quia libertas femel data reuocari non potuisset actione Paulliana, qua aliquin creditores in fraudem suam alienata reuocant. ** *l. 1. ff. de his, quæ in fraud. cred.*

* Impropriæ ergo loquuntur veteres iure consulti, ipsique principes, dum libertates per legem Aeliam Sentiam dicunt RESCINDI, *L. 5. §. 2. ff. qui & a quib. manum.* RETRAHI, *L. 45. §. 3. ff. de jure fisci, immo & REVOCARI, L. 1. C. qui manum. non poss.* Non ausim enim cum Fr. Brooeo ad h. §. erroris Iustinianum arguere.

** Actio enim Paulliana dabatur tantum aduersus possessorem rei alienatæ, fraudis concium. *L. 1. pr. L. 6. §. 8. & L. 9. ff. quæ in fraud. cred.* Seruus vero manumissus rem alienam, i. e. seruitu-
tem,

tem non possidebat. Libertas, quam seruus consequitus erat, a domino non fuerat alienata, nec seruus semper erat fraudis conscientia.

§. CXVII.

FRAVS vero & *affectionem* vel consilium defraudandi inuoluit, & *effectum* ut datis libertatibus desinat manumittens soluendo esse §. 3. *Inst. h. t. L.*
10. ff. qui & a quib. manum.

Quid in
fraudem
creditorum
manumit-
tere?

§. CXVIII.

Ex quo consequitur, 1) ut ignorandum sit ei, qui dum amplius de facultatibus suis, quam in iis est, sperat, seruos manumittit d. §. 3. *Inst. h. t.* nisi libertas tantum fideicommissaria data sit, vbi solus effectus sine fraudandi consilio sufficit. *L. 4. S. 19.*
fin. ff. de fideicomm. lib.

Non manu-
mittit in
fraudem,
qui se fo-
luendo esse
putat.

§. CXIX.

Ex eodem sequitur, 2) ut non sit nulla manumissio, si dominus, qui soluendo non est, seruorum suorum unum, cum libertate vel fine ea, heredem instituit necessarium, dum ne alium heredem ex eo testamento habeat. §. 1. 2. *Inst. h. t.* Non enim fraudandi, sed ignominiam, fibi mortuo imminentem, amoliendi, animo id fecisse videtur. *. §. 1. *Inst. eod.*

Nec qui
seruum ne-
cessarium
heredem
instituit.

* Perquam enim ignomiosa erat possessio bonorum creditoribus impetrata. Cic.
pro P. Quinct. cap. 15. Herede vero

necessario instituto; bona non defuncti, sed heredis nomine venibant.

§. CXX.

Posteriorius
legis caput.

Posteriore capite cautum fuerat,
vt minor viginti annis non aliter
manumitteret, quam 1. vindicta
(§. 100.) 2. ad consilium, quod Ro-
mæ ex quinque Senatoribus, totidem-
que Equitibus, (i. e. ex Decemuiris
litibus iudicandis,) in prouinciis ex
25. Recuperatoribus ciuibus Rom.
constabat, Vlp. tit. I. §. 12. 13. Ger.
Nood. *de iurisd. L. I. cap. 12.* 3. ex
iusta cauffa, §. 4. *Inst. h. t.* qua semel
probata, libertas non retractabatur,
licet falsa adpareret. §. 6. *Inst. h. t.*

§. CXXI.

Iustæ cauffæ
ex quibus
minor 20.
annis manu-
mittebat.

Iusta vero cauffa videbatur, si quis
patrem aut matrem, filium filiamue
aut fratres fororesue naturales, aut
pedagogum, aut nutricem, aut edu-
catorem, aut alumnum alumnamue,
aut collactaneum manumitteret, aut
seruum non minorum 17. annis pro-
curatoris habendi cauffa, * aut an-
cillam matrimonii gratia, dum tamen
intra sex menses vxor duceretur, ni
iusta cauffa (quales in *L. 17. ff. de*
*spons. recensentur,) impediret. *** §§.
5. *Inst. h. t. L. 9. L. 11. sequ. ff. de*
manum. vind.

§. CXXII.

* Procul dubio ad litem: quum ad id, vt quis alterius negotia extra iudicium procuret, nec libertate, nec septendecim annorum ætate opus sit. *arg. L. 7. §. 1. 2. L. 8. ff. de institutor. act. Cl. Voet. Elem. iur. h. t. §. 4.*

** Nec tamen hæ causæ omnes e lege Aelia Sentia sunt. Saltim eo tempore nondum licebat cui libertinam ducere, quod lex demum Papia Poppæa concessit anno V. C. 100 LXII. Dio Cass. lib. 54. p. 831. Senatusconsulto potius id ius adscribendum teste Vlpiano. L. 13. *ff. de manum. vind.*

§. CXXII.

Verum id posterius caput ea-
tenus sustulit Iustinianus, vt cuius
post impletum 17. annum manumit-
tere liceret inter viuos: *§. vlt. Inst.*
h. t. per testamentum autem cuius,
qui ea ætate esset, vt posset testari.
Nou. CXIX. cap. 2.

Abrogatio
capitis po-
sterioris.

T I T. VII.

DE LEGE FVSIA CANINIA TOLLENDÆ.

§. CXXIII.

Quum tam imprudenter Romani
inter viuos manumitterent. (*§. 106.*) facile existimandum est, multo
liberaliores eos fuisse moribundos.
Tunc sene fæpe tota seruitia liberta-
te donabant, tantum ut liberalitatis
laudem ferrent post mortem, & li-

Romano-
rum mori-
bundorum
ambitio in
manumit-
tentis ser-
uis.

bertini isti pileati defunctorum patronorum lecticas magno agmine prosequerentur. Dionys. Halicarn. lib. 4. pag. 228.

§. CXXIV.

Lex Fusia Ne itaque dedecori reipublicæ es-
Caninia ei sent impurissimi illi pilei : manumis-
opposita. sionum huiusmodi modum terminan-
dum putabat Augustus, Suet. Aug. cap.
40. idque factum lege FUSIA CANI-
NIA, iata anno V. C. ICCCLI. SEX.
Furio Camillo & C. Caninio Gallo
Coss. Vid. Ant. Rom. h. t. §. 1.

§. CXXV.

Eius legis Ea cautum erat, 1) ut qui plures
sanatio. quam decem seruos non haberet, plus
parte dimidia ne manumitteret : qui ad XXX. ne plus tertia : qui ad C. ne
plus quarta : qui ad D, non plus quin-
ta, nec vnquam testator plures quam
C. libertate donaret. 2) vt, si quis
iusto plures manumiserit, ii tantum,
qui priores nominati, libertatem con-
sequerentur. 3) si plures scripti, ne-
mo nominatus vel nomina διεξοδικῶς,
seu in orbe tereti scripta essent, *nul-
lus liberaretur. Vlpian. Fragm. tit. 1.
§. 24. Paull. Sentent. recept lib. 4. tit.
15. Cai. Inst. lib. 1. tit. 2. §. 1.

* Quid sit scribere διεξοδικῶς in circulo
in orbe tereti, ἵνα κύκλῳ luculenter &
erudite docet Em. Merill. Obs. L. 7.
cap. 40.

§. CXXVI.

§. CXXVI.

Verum hanc quoq'ie legem, vtut
reip. antea vtilissimam, sustulit lu-
stiniianus, interserens caussam parum
idoneam, quod tantundem licere de-
beat morientibus, quantum viuis. §.
vn. Inst. h. t.

T I T. VIII.

DE HIS, QVI SVI VEL ALIENI
IVRIS SVNT.

§. CXXVII.

Haec tenus de prima personarum diuisione in *liberos* & *seruos*. Secunda persona-
(§. 78.) Sequitur altera earundem rum diuisi.
partitio in eos, qui sunt Svi vel ALIENI IVRIS, pr. *Inst. h. t.* quæ ad statum familiæ pertinet, (§. 76.) & omnino priore latius patet, quia omnes quidem homines sui iuris sunt liberi, omnes serui alieno iuri subiecti sed non omnes liberi homines sui iuris, nec omnes alieno iuri subiecti serui sunt.

§. CXXVIII.

SVI IVRIS habentur, qui nec do- Quinam
minicæ nec patriæ potestati subsunt. sui, quinam
ALIENO IVRI subiecti, qui alterutri subsunt. alieni iuris?
familias; hi vel filii filiæue familias, vel
serui

Serui ancillæue L. 4. ff. h. t. Hoc titulo de DOMINICA; sequente de PATRIA potestate agendum erit.

§. CXXIX.

Serui erant
in dominio
Quiritario.

Quum serui essent res mancipi: (§. 77.) consequens erat, ut essent in dominio Quiritario, Vlpian. *Fragm. tit. I. §. 16.* adeoque domino eadem iura in seruos competerent, quæ ei competebant in res alias, dominio suo subjectas.

§. CXXX.

Iura domi-
ni in seruos

Itaque 1) Domino erat ius vitæ ac necis in seruos §. 1. *Inst. h. t. L. 1. §. 1. ff. h. t. 2.*) Serui erant in commercio, adeoque vendi, donari, legari, & quocumque titulo in alios transferri poterant. 3) Serui nihil habebant proprii, sed quidquid acquirebant quocumque modo, id omne acquirebant domino. Vid. infra L. 2. tit. 9.

§. CXXXI.

Ius vitæ &
necis paul-
latim abo-
litur.

Sed quum hoc Ius VITÆ & NECIS paullatim in barbarem sœuiendi licentiam degeneraret, (Senec. *de Ira Lib. 3. cap. 40.* de Clement. *cap. 18.* Plin. *Hist. nat. lib. 9. cap. 23.*) & expedire tamen videretur reip. ne quis re sua male vtatur: §. 2. *Inst. h. t. iure nouo* id ius ademtum est dominis, deportatione vel vltimo suppicio ex lege Cornelia adficiendis æque, si suum, ac si seruum alienum occiderint, *

2. *Inst. h. t. L. 1. ff. ad. L. Corn.* de
ficiar. iunct. *L. 16. eod.* nisi iusta occi-
dendi caussa subfuerit, veluti si do-
minus seruum, sibi insidiantem, vel
in adulterio deprehensum, occiderit,
L. 53. §. 3. ff. de leg. 1. lib. 96. ff. de
V. O. iunct. §. 2. Inst. de leg. Aquil.
L. 24. pr. ad L. Iul. de adult.

* Quin quamvis ius castigandi dominis
ademtum non sit; *L. vn. C. de emend.*
seru. extra ordinem tamen succurritur
seruis, iniuriam intolerabilem passis a
domino. Exemplum elegans exstat in
§. 2. *Inst. h. t. L. 2. ff. eod.*

§. CXXXII.

Et hoc iure vntuntur iis locis, vbi
superfunt homines proprii, nisi quod
passim haec dominica potestas veterum
Germanorum formam IVRISDICTIO-
NIS, quam PATRIMONIALEM vo-
cant, induit, vi cuius & animaduer-
tere licet in homines proprios facino-
rosos, sed non nisi caussa cognita.
Diximus in dissertatione singulari de
origine atque indole iurisdictionis pa-
trimonialis.

Vsus ho-
diernus.

TIT. IX.

DE PATRIA POTESTATE.

§. CXXXIII.

Non solum serui, de quibus haete-
nus, alieno iuri subiecti sunt:
verum

Alienii iuris
funt etiam
filii fami-
liae.

verum etiam filii filiæque familias,
L. 4. ff. de his, qui sui, quia subsunt
PATRIÆ POTESTATI: (*§. 128.*) de
 qua hoc titulo.

§. CXXXIV.

Patria po-
testas pro-
pria ciui-
um Rom.

Quamuis vero hæc potestas in se
 sit iuris gentium: *L. 2. ff. de iustit.*
 & *iur.* quod ad formam tamen pro-
 prium est ius ciuium romanorum.
 Nulli enim alii sunt homines, qui tali
 in liberos potestate vtantur, quali
 vtebantur Romani. * *§. 2. Inst. h. t.*

* Id quod & elegante comparatione,
 inter Romanos & Græcos instituta,
 ostendit Dionys. Halicarn. *Lib. 2,* pag.
 96.

§. CXXXV.

Libri re-
spectu pa-
tris erant
res.

Nimirum filiifamilias erant quidem
 ingenui, erant ciues: sed non pa-
 tresfamilias, & hinc personæ quidem
 censemebantur, sed ratione aliorum in-
 genuorum & ciuium, (quo ipso a-
 feruis differunt,) non ratione patris,
 cuius respectu res mancipi, * æque
 ac serui, habeantur. (*§. 76.*)

* Poterant enim mancipari, tanquam res
 mancipi. *Cai. Inst. lib. 1. tit. 6. §. 3.*
 poterant vindicari: *L. 1. §. 2. ff. de rei*
vind. poterat, iis surreptis, actio furti
 institui. *L. 14. §. 13.* & *L. 38. §. 1.*
ff. de furt. Vid. Vir Ill. Corn. a Byn-
 kershoek *de iure occid. liber. cap. 1.* pag.
 145. Quæ omnia non in personas, sed
 in res cadunt.

§. CXXXVI.

§. CXXXVI.

Itaque nihil aliud est PATRIA POTESTAS, quam dominium Quiritium, quod patri competit in liberos.

III. Bynhersh. *ibid.* Matri vel ideo competere non poterat, quia ipsa iure veteri erat in manu mariti, tanquam filia familias. Vid *Comm. nostr. ad L. Iul. & Pap. Lib. 2. cap. 12. p. 138.*

Adeoque
patria po-
testas do-
minium.

§. CXXXVII.

Ac proinde patri, non matri, (§. 136.) eadem iura competit in liberos, quae dominio in res, domino in suo subiectas, (§. 129.) vel in suos cuique seruos. *

Idem ius
Patri in li-
beros, ac
domino in
res & ser-
uos.

* Quin in quibusdam durior erat patria potestas, quam dominica, veluti quot ter venumdari possent liberi, & bis manumissi reciderent in patriam potestatem. (§. sequ.) Conf. Ger. Nood. *Probabil. Lib. 2. cap. 9. p. 64.*

§. CXXXVIII.

Ex quo principio fluit prono alueo, 1) Patri etiam Romano competitisse ius vitae & necis in liberos. *L. II. ff. de lib. & postum. Dionys. Halic. lib. 2. p. 96.* * 2) Eumdem potuisse filium venumdare, & ter quidem ex Romuli instituto, ita, ut bis venditus, & toties manumissus, semper recideret in patriam potestatem, & non nisi tertium manumissus sui iuris evaderet.

Effectus pa-
triæ potes-
tatis.

deret. Idem *lib. 2. p. 97. 3*) Potuisse filium filiamque a patre noxæ dari æque ac seruum §. 7. *Inst. de noxal. act. 4*) Quidquid adquirerent liberi, patri suisse adquisitum. (Vid. *infr. lib. 2. tit. 9.*) 5) Non solum filios filiasque familias in patres ; sed & nepotes neptesque, pronepotes pro-neptesque ex filiis, in potestate autem proauri paterni suisse. §. 3. *Inst. h.t.*

* Non quasi promiscue posset occidere liberos innocentes, sed quod in liberos ei licet animaduertere, tanquam *iudici domestico*, ut vocat Sen. *Contro. Lib. 2. cont. 3.* tamquam *domestico magistrati*, Sen. *de benef.* *Lib. 3. cap. 2.* tanquam *censori filii*, Sueton. *Claud. cap. 16.* Exempla iudiciorum huiusmodi collegimus in *Antiq. Rom. h. t. §. 5.*

§. CXXXIX.

*Alli effe-
tus.* Hæc e dominio fluunt. (§. 137.) Quia vero filii ratione patris sunt απόσωποι, id est, res, non personæ : (§. 135. consequens est, 6) ut pater & filius in negotiis priuatis* habeantur pro vna persona. *L. vlt. C. de impub. & al. sub. 7*) Ut nulla inter eos sit actio : *L. 4. ff. de iudic. 8*) Nulla obligatio. §. 6. *de inutil. stipul.* Ut pater possit liberis tutores dare. §. 3. *Inst. de pupill. subst. 10*) Ut liberi nihil magni momenti sine patris consensu agere, & neque nuptias facere

facere, pr. *Inst. de nupt.* neque mutuam accipere pecuniam possint, quæ omnia ex hoc principio fluere, infra suis locis demonstrabimus.

* Non in negotiis publicis. Nam quum filius familias tantum ratione patris sit ἀπερόστωκος, alias vero & ingenuitate, & ciuitatis iure gaudeat: (§. 135.) in muneribus publicis pro patre familias habebatur. *L. 9. ff. de his, qui sui vel al. zur.* Quin si magistratum gereret filius familias, patria iura cum filii potestate collata, interquiescere paullulum & connuere videbantur, vti ait Gell. *L. 2. cap. 2.* Huc etiam referendæ. *L. 13. §. 5. & L. 14. ff. ad Sc. Treb.* quas egregie illustrat Vir Ill. Bynkershoek *Lib. I. cap. 18. p. 75.*

§. CXL.

Sed hoc ius paullatim imminutum est. Nam. 1) non amplius ius vitæ & necis competit parentibus: sed facultas modice castigandi. *L. 3. C. de patr. pot. l. vn. C. de emend. propinqu. l. vn. C. de his, qui par. vel lib. occid.* & in atrocioribus delictis magistrati præscribendi sententiam *L. 3. C. de patr. pot.* quamuis hoc iure hodie vix vtamur.

*Ius vitæ &
necis pa-
rentibus a-
demtum,*

§. CXLI.

Deinde 2) iure nouo non licet parentibus vendere liberos, nisi vrgente extrema egestate sanguinolentos, *L. 2. C. de patr. qui fil. distr.* id est, e matre adhuc rubentes. *B. Huber. Heinecc. Instit.*

*An hodie
liceat ve-
num dare li-
beros?*

E Di-

Digress. lib. 2. cap. 5. Quamuis & hoc ius vix hodie frequentetur.

§. CXLII.

Adquæstus
per liberos
hodiernus.

Porro 3) & ius adquirendi per liberos haud parum restrictum est distinctione variorum peculiorum, de quibus infra *lib. 2. tit. 9.*

§. CXLIII.

Liberi noxæ dari nequeunt. Denique 4) & noxæ dationem filiorum filiarumque familiae sublatam constat. §. 7. *Inst. de noxal. act.* Reliqua iura plerisque locis adhuc obtinent, præterquam quod ea potestas, quia fere nuptiis separataque œconomia liberorum soluitur, in nepotes vix competit. (§. 199.)

§. CXLIV.

Modi ad-
quirendi
patriam po-
test.

Ceterum quemadmodum iure Romano parum differunt dominica & patria potestas: (§. 137.) ita & liberi æque, ac ferui, (§. 81. seqq.) aut *NASCVNTVR* aut *FIVNT*. *Nascuntur* ex *IUSTIS NVPTIIS*, modo iusto tempore procreentur, *L. 6. ff. de his, qui sui vel. al. iur. L. 12. ff. de stat. hom. L. 9. C. de nupt. L. 3. §. pen. ff. de suis & leg. her.* *Fiunt* vel per *LEGITIMATIONEM*, vel per *ADOPTIONEM*. *pr. Inst. h. t. §. 13. Inst. de nupt. pr. Inst. de adopt.* Hinc de *nuptiis & legitimatione titulo 10. de adoptione tit. 11. agitur.*

T I T. X.
D E N V P T I I S.
§. CXLV.

Maris & fœminæ coniunctio in se est iuris naturæ & gentium: I. I. §. 3. ff. de iust. & iur. sed illi nouam veluti formam circumdederunt cum leges Romanæ, tum ius Pontificium, a quibus denique iura ecclesiastica Protestantium in multis capitibus discedunt. Vnde hæc distincte consideranda.

Nuptiarum
conceptus
diuersi fe-
cundum di-
uersa iura.

§. CXLVI.

NVPTIÆ I. secundum Ius NATVRÆ consideratae, sunt viri & mulieris coniunctio, ad liberos procreandos comparata. II. Romanis erant coniunctio maris & fœminæ, consortium omnis vitæ, diuini * & humani iuris communicatio. L. I. ff. de ritu nupt. III. CANONISTIS sunt Sacramentum, laicis proprium; quo vir & mulier secundum præcepta ecclesiæ coniunguntur. c. sicut 2. c. 32. qu. 2. Denique IV. PROTESTANTIEVS, societas maris & fœminæ indissolubilis, & diuinitus instituta, ad generationem prolis & mutuum vitæ adiutorium ineunda.

Definitio-
nes earum-
dem secun-
dum Ius
Nat. Rom.
Canon. &
Protest.

* Vxor enim fiebat veluti filia familiæ per in manum conuentionem, (§. 36.) & hinc particeps sacrorum gentilium matriti. Vid. Duaren. ad tit. ff. solut matr. Vnde & pontifices auctores fieri oportebat in confarreationibus. Vid. Antiqu.

nostri. Rom. Lib. 1. tit. 2. §. 31. * Ex ea in manum couentione talis nascebatur communio, qualis erat inter patrem & liberos sacris eius constitutos: non communio bonorum, qualis hodie pa- sim obtinet inter coniuges, quippe quam leges nostræ ignorant. *L. 8. C. de puct. conu. nisi expresse talem societatem vniuersalem inierint coniuges. L. 16. §. vlt. ff. de alim. legat. L. 17. §. 1. ff. sol. matri.*

§. CXLVII.

Fundamen-
ta horum
iurium di-
uersa.

ROMANI in coniunctione hac non solum, quid liceret lege ciuili, sed &, quid honestum esset, considerabant. *L. 42. pr. ff. de ritu nupt. CANONISTÆ*, quid ecclesia sanxerit, expendunt. Vid. Burneti *Hist. Ref. Angl. Part. 1. Lib. 2. p. 149.* PROTESTANTES potissimum ad ius diuinum doctrinas suas attemperant. Proponemus itaque ius Romanum, &, vbi ad diuersa illa principia reliqua iura dissideant, paucis notabimus.

§. CXLVIII.

Nuptiæ sunt con-
fensus, ac-
cedente ho-
die *hypo-*
giza.

Quum ergo nuptiæ sint CONIVNC-
TIO: (*§. 146.*) consequens est, 1) vt confensum utriusque accedere oporteat, *L. 2. ff. derit. nupt. excluso furore, L. 16. §. 2. h. t. vimetuque L. 21. ff. L. 14. C. h. t. Isque 2) consensus solus iure Romano faciat nuptias, * *L. 30. ff. dereg. iur. L. 15. ff. de condit. & demon- str. adeoque 3) concubitus domumque deductio ad implementum; instru-
menta**

menta dotalia ad signum dumtaxat, non ad substantiam earundem, pertineant *L. 22. C. de nupt. L. pen. pr. §. 1. ff. de don. int. vir. & vx. Iure canonico tamen connubium non gaudet effectibus ecclesiasticis, priusquam accesserit ἱερολογία.* Hinc distinctio inter matrimonium *legitimum* & *ratum. c. 7. & 8. X. de diuort.* Hinc clandestinum habetur matrimonium, in quo omissa ἱερολογία. *c. 2. & 3. X. de clandest. desp.* Immo Protestantes, retinentes ἱερολογίαν, nec effectus quidem ciuiles relinquunt nuptiis, sine ritu solemni cuiusque loci contractis. *Cl. Bœhm. Iur. eccl. protest. Lib. 4. tit. 3. §. 40. seqq.*

* Neque tamen nuptiæ sunt contractus, quippe qui circa res, quæ in commercio sunt versari solet. *§. 18. Inst. de inut. sfp.*

§. CXLIX.

Quia coniunguntur MAS & FOE. Ineunt matrimonium, (*§. 146.*) & quidem ad procreandam sobolem: consequens est, 1) vt masculos oporteat esse puberes, & nullo matrimonii vinculo adpuberes, & 2) vt illicita sit πολυγαμία simultanea. *§. 6. Inst. h. t. L. 2.*

C. de incest. nupt. L. 18. C. ad leg. Jul. de adulter. Quo iure & nos vtimur, ob institutionem diuinam primæuam. Matth. 19. 8. iunct. Gen. 11. 18.

§. CL.

Non serui,
nec filiisfa-
milias sine
consensu
parentum.

Quem porro nuptiæ Romanis sint
*consortium omnis vitæ, diuini & hu-
mani iuris communicatio;* (§. 146.) se-
quitur, 1) vt nuptiæ non consistant
inter ciues & peregrinos, seruos & li-
beras, liberos & ancillas, multo-
que minus seruos & ancillas, * sed
inter solos ciues Romanos. pr. *Inst.*
h. t. L. 56. ff. sol. matr. Ast iure Ca-
nonico & moribus hodiernis & seruo-
rum consistunt matrimonia. c. I. X.
de coniug. seru. 2) vt filii filiæque fa-
milias contrahere non possint nuptias,
sine iussu vel tacito saltim consensu
patris præcedente. (§ 139. 10.) **
pr. *Inst. h. t.* Vnde mira dubitatio de
casu, si pater sit furiosus, captiuus,
absens vel consentire nolit. De qui-
bus vid. *L. 25. C. de episc. aud. L. 9. 10.*
11. ff. h. t. Ast ab hoc rigore eatenus
discedunt canones & mores multorum
locorum hodierni, vt consensum qui-
dem & matris & propinquorum, im-
mo & curatorum passim requirant,
sed tamen haud temere rescindant
contractas huiusmodi nuptias. Lan-
cellot. *Inst. iur. can. Lib. 2. tit. II.*
§. 11. Conf. B. Huber. *Praelect. ad*
Inst. h. t.

- * Distinguebant ergo Romani *connubium* vel *nuptias*, quæ inter solos ciues consistunt: *matrimonium*, quod etiam cum aliis personis liberis: *contubernium*, quod inter seruos & ancillas initur. Hinc vetus Glossarium: **NVPTIÆ iustum matrimonium**, & Seruus: **CONNVBIVM est ius legitimi matrimonii**. Contra **MATRIMONIVM** pro coniunctione iure civili iniusta accipitur in *L.* 13. §. 1. ff. ad leg. *Iul.* de adult. & apud *Collat.* legum. *Mof.* & *Rom.* tit. 4. §. 5. Contubernium seruorum passim occurrit apud *Vlp.* *Fragm.* tit. 5. *L.* 14. §. 3. ff. de rit nupt. *L.* 3. *C.* de inceste nupt. *Conf.* V. C. *Schulting.* *Iurispr. antiqu.* p. 32.
- ** Nec excluditur tamen ratihabitio: quod contra Vinnium luculenter demonstravit B. Huber. *Prælect.* ad *Inst. h. c.* §. 10. & ad *Pand.* tit. de rit. nupt. §. 5. Saltim praxis id seruat procul dubio.

§. CLI.

Quumque Romani non solum, quid liceat, sed &, quid honestum sit, in nuptiis spectarint: (§. 147.) recte inde colligitur, non inter omnes personas consistere nuptias: easque aliquando tanquam INCESTAS, aliquando tanquam INDECORAS, aliquando tanquam NOXIAS prohiberi.

Inter quasdam personas nuptiæ incestæ, inter alias indecoræ, inter alias noxiæ.

§. CLII.

INCESTAS nuptias contrahunt propiores cognati & adfines. COGNATI sunt, qui a communi stipite descendunt, siue ex iustis nuptiis ea cognatio fit, siue ex illegitimo coitu, *l.* 54. ff. de rit. nupt. siue ex contubernio

Incestæ inter personas cognatas & adfines.

seruili. §. 10. *Inst. L. 8. L. 14. §. 2. ff. h. t.* ADEFINITAS est necessitudo inter coniugem vnum & alterius familiam. *L. 4. §. 3. ff. de grad. & adfin.*
§. CLIII.

Cognatio-
nis gradus
& lineaæ.

COGNATIO ex gradibus * & lineis iudicatur. GRADVS est distantia cognatorum: LINEA est series personarum a communi stipite descendantium, eaque vel RECTA, quæ genitores & genitos; vel OBLIQUA, quæ a latere iunctos complectitur.

* Sunt qui graduum computationem in doctrina de nuptiis a Romanis ICTIS adhibitam, negant, existimantque, eam tantum ad successiones pertinuisse. Sed alia omnia patent ex Collat. Leg. Mos. & Rom. tit. 6. §. 2.

§. CLIV.

Regula iu-
nis Rom. &
Can. de li-
nea recta.
cum conspirant. Tot enim utrumque numerat gradus, quot sunt genera-
tiones. Hinc pater & filia uno; avus & neptis duobus; proauia & pronepos tribus gradibus distant, &c.

§. CLV.

Regula vt-
riusque iu-
nis de linea
obliqua, æ-
quali & in-
æquali.

In linea obliqua ius civile eandem seruat regulam. *Canonicum distinguit inter lineam obliquam ÄQVALEM, & INÄQVALEM* & de illa suppeditat axioma: Quot gradibus personæ cognatae distant a communi stipite, tot gradibus inter se distant. Hinc frater a sorore iure ciuili distat secundo; iure ca-
nonico

nonico primo gradu : confobrini iure ciuili quarto ; iure canonico secundo gradu. De inæquali linea regulam habet : *Quot gradibus persona remota distat a communi stipite, tot gradibus personæ distant inter se.* Hinc e. g. aui foror cognata mihi est gradu quarto iuris ciuilis , gradu tertio iuris canonici.

§. CLVI.

ADFINITATIS nulli sunt gradus, Regula de quia nullæ generationes. L. 4. §. 5. ff. de grad. nat' ἀναλογιαν tamen recepta regula: *Quoto gradu mihi aliquis cognatus est, eodem gradu eiusdem coniux mihi adfinitate iuncta censetur.*

§. CLVII.

Denique, ob adfinitatem æque ac consanguinitatem, PARENTVM loco nobis esse dicuntur, qui immediate sub communi stipite sunt , quum nos ab eo simus remotiores : e. g. Thius vel Thia nepotibus vel neptibus ex fratre vel forore parentum loco sunt. §. 5. Inst. h. t. Simplic. ad Epiclet. enchirid. cap. 37.

§. CLVIII.

Quibus præstructis, facile intelliguntur iuris ciuilis de nuptiis regulæ. Prima est: *Nuptiæ inter ascendentess & descendentes in linea recta in infinitum prohibentur.* §. 1. Inst. L. 53. ff.

Nuptiæ in-
cestæ, ob
cognatio-
nem in li-
nea recta.

h. t. Quam regulam & canones, & ob
Leu. XVIII. 7. seqq. mores hodierni
sequuntur.

§. CLIX.

Nec non in
linea obli-
qua.

Altera regula est: *In linea obliqua æquali iure ciuili secundus gradus semper est prohibitus, quartus permisus: In inæquali tertius semper prohibitus, quartus & reliqui tantum inter eas personas, quæ sibi inuicem parentum ac liberorum loco sunt.* * (§. 157.) At ius canonicum prohibitionem adgradum quartum suæ computationis extendit, cap. vlt. X. de consang. idque in linea æquali. Nam in inæquali respectus parentelæ etiam ulterius impedit nuptias. Moribus nostris statuta cuiusque prouinciae observantur, ita tamen, ut præcipue ratio habeatur legum diuinarum, (§. 147.) Leu. XVIII. & XX. quibus quæ non prohibentur matrimonia, ea facilius indulgentur a summo imperante.

* Hinc prohibitæ sunt nuptiæ inter fratres & sorores, §. 2. *Inst. h. t.* cum amita & materterea, §. 4. 5. *Inst. eod.* non autem inter consobrinos §. 4. *Inst. h. t.* Quamuis enim has nuptias prohibuerit Theodosius: *I. vn. C. Theod.* si nupt. ex rescr. petant. easdem tamen denuo permiserunt Arcadius & Honorius Impp. L. 19. *C. de nupt.* quos sequutus Iustinianus d. §. 4. Vnde negatio eo §. in Græca paraphrasi non est a Theophilii manu. Vid. Car. Hann. Fabrott.

Not. p. 68. Mores hic non ubique iidem sunt.

§. CLX.

De ADFINITATE eadem fere obseruanda. Ultra secundum enim gradum lineæ obliquæ iure civili nullæ obseruantur prohibitions, nisi personæ inter se parentum & liberorum loco fint. * Ast ius canonicum non modo magis extendit has prohibitions, verum etiam tria singit adfinitatis genera, quorum *primum* vnis; *alterum* binis; *tertium* ternis nuptiis contrahitur. *Can. vlt. causs. 35. qu. 3.* De usu hodierno idem repetendum, quod monuimus §. 159.

* Ergo non subsistunt nuptiæ inter fratrem & fratri viduam. *I. 5. L. pen. L. vlt. C. deinceps. nupt.* nec inter nepotem & defuncti patrui viduam: subsistunt autem inter consobrinum & consobrini viduam.

§. CLXI.

Fingunt prætera I. canonistæ *cognitionem SPIRITUALEM*, per baptismum contractam: * quemadmodum II. & Romanis erat *cognatio CIVILIS*, per adoptionem contracta, §. 1. & 2. *Inst. h. t.* nec non *QVASI ADFINITAS*, ex sponsalibus nata, & ex diuortio superstes, de qua §. 9. *Inst. h. t. L. 12. §. 1. 2. 3. ff. de rit. nupt.* Sed primam, tanquam absconam, merito dudum explosimus. Postiores facile admittunt indulgentiam.

Et ob adfinitatem.

Denique ob cognitionem spiritualem & civelem, nec non quasi adfinitatem

* Hanc canonistæ diuidunt in PATERNITATEM, quæ est inter baptizantem & baptizatum, item inter baptizatum & patrinum: COMPATERNITATEM, quæ inter parentes baptizati & baptizantem vel patrinos; & CONFRATERNITATEM, quæ inter liberos naturales baptizantis vel patrinorum & baptizatum intercedit. Mart. Azpileuet. Tom. 3. cap. 27. n. 36. Similiter hic numerabant gradus, nuptiasque ob hanc spiritualem cognationem ad gradum septimum; postea decreto concilii Tridentini ad secundum usque inhibebant.

§. CLXII.

Nuptiæ indecoræ.

Hactenus de nuptiis *incestis*. Tantquam INDECORÆ (§. 151.) prohibitæ erant nuptiæ 1) inter senatores senatorumque liberos & libertinas, aliasque vilioris conditionis vel turpioris vitæ personas. L. 44. pr. ff. h. t. 2) Inter ingenuum & eam, quæ artem ludicram, lenocinium, vel quæstum corpore fecerat, nec non a lenone manumissam, vel in adulterio deprehensam, vel iudicio publico damnatam. L. 43. ff. eod. Vid. Comment. nostr. ad L. Iul. & Pap. lib. 2. cap. 1. & 2. 3) Inter adulterum & adulteram, raptorem & raptam. L. 26. ff. h. t, L. vn. §. 1. C. de rapt. virg. Nou CXXXIV. cap. 12. 4) Inter vietricum & priuigni viduam, L. 15. ff. de rit. nupt. 5) Cum ea, quam vxor post diuortium ex alio viro perit.

perit. §. 9. *Inst. h. t.* sed primam prohibitionem Iustinianus sustulit. *L. 23. L. vlt. C. h. t. Nou. LXXVIII. cap. 3.* Secundam & tertiam euertit ius canonicum, quod & raptorem ducere patitur raptam, *c. fin. X de raptu virg. & adulterum adulteram*, ne adulterium factum sit sub spe futuri matrimonii, nec adulterer vxoris, vel adultera mariti vitae struxerit insidias *c. 6. X. de eo*, qui dux. in matr. quam per adult. poll. Quo iure multis locis utuntur.

§. CLXIII.

Denique tanquam Noxiæ prohibentur nuptiæ 1) Christiani cum ludæa vel contra: *L. 6. C. de Iud. 2)* tutoris vel curatoris, filiiue eius, cum pupilla vel adulta, rationibus nondum redditis. *L. 59. seqq. ff. de rit. nupt. 3)* Præsidis vel alius cuiuscumque, qui officio publico præest in prouincia, cum muliere prouinciali. *L. 57. L. 63. ff. de rit. nupt. 4)* Clericorum aliorumque, qui castitatis votu se se obstrinxerunt. *L. 44. C. de episc. & cler. Nou. VI. cap. 1. §. 7.* Sed tertia prohibitio hodie vbique; postrema, antiquiori ac puriori ecclesiæ ignota, *L. 2. §. 4. C. de episc. & cler. inter Protestantes exsulat ob Hebr. 13. 4. 1. Tim. 3. 2. & 4, 3.*

§. CLXIV.

§. CLXIV.

Pœna iniuriarum. Si qui aduersus leges coeunt: nec vir, nec vxor nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur, adeoque nec liberi, ex isto coitu nati, in potestate sunt §. II. *Inst. h.t.* ad quem locum multa habes in *Comm. nostr. ad L. Iul. & Pap. lib. 2. cap. 6.* Quamuis canones & quorundam locorum mores multa indulgere soleant, in honorem matrimonii semel contracti.

DE LEGITIMATIONE.

§. CLXV.

Legitimationis origo. **A** Itera patriæ potestatis caufa est, LEGITIMATIO, (§. 144.) ignota veteribus & a Constantino & successoribus demum inventa.*

* Libera republica Senatus; sub initium status monarchici Princeps aliquando legibus soluebat vel parentes, qui liberos extra iustum matrimonium procreauerant, vel ipsos liberos, ex iniusto matrimonio, immo ex incestis nuptiis natos. *Liu. lib. XXXVIII. cap. 36. L. 57. ff. de rit. nupt.* Sed id fiebat extra ordinem: neque tum proditus erat modus ordinarius, illegitimos in patriam potestatem redigendi.

§. CLXVI.

Eius definitio. Est vero LEGITIMATIO actus, quo liberi illegitimi finguntur ex iusto matrimonio nati, & hinc instar legitimorum rediguntur in patriam potestatem. Luculenter de hac fictione egit ICtus eximus Ioan. Strauch. *Diff. iust. 4. §. 3.*

§. CLXVII.

§. CLXVII.

Quum ergo fundamentum legitimatiōnis sit fictio, (§. 166.) fictio vero omnis ponat personas habiles: facile patet, non pertinere legitimatiōnem ad *spurios* vel vulgo *quæfitos*, nec ex *adulterio* vel *incestu* procreatōs, quorum inter parentes fīngi non potest matrimonium, *Nou. LXXXIX. cap. 15. Nou. LXXIV. cap. 6.* sed ad *liberos naturales*, vel *nothos*, id est, e concubina suscep̄tus, §. vlt. *Inst. h. t. L. 10. C. de nat. lib. Nou. CXVII. cap. 2.*

Quinam possint legiti-
timari.

§. CLXVIII.

Legitimandi modi tres referuntur: I. per *subsequens matrimonium*, a Constantino; II. per *dationem curiæ*, a Theodosio Iuniore, & III. per *rescriptum principis*, a Iustiniano inuentus.*

Modi le-
gitimandi.

* Non multum differt modus legitimandi per adrogationem, inuentus ab Anastasio, *L. 6. C. de nat. lib.* a Iustino abrogatus, *L. 7. C. eod.* & a Iustiniano ipso, *Nou. LXXXIX. c. 7.* sed ab eodem tamen inuento modo per relictum principis vere in usum reuocatus, *Nou. LXXIV. cap. 3. & Nou. LXXXIX. c. 9.* Ab eo etiam reperta legitimatio per testamentum. *Nou. LXXIV. c. 2.*

§. CLXIX.

Per *subsequens MATRIMONIVM* legitimantur liberi naturales, quorum parentes concubinatum in nuptias commutant. Cuius rei signum olim

Legitima-
tio per sub-
sequens ma-
trimonium,

olim erant instrumenta dotalia : §. vlt.
Inst. h. t. hodie *ięgołoyia* ecclesiastica
 (§. 148.)

§. CLXX.

*Per curiæ
dationem.*

Per CURIÆ dationem legitimabantur, qui a patre in album curialium * relati, quæue in matrimonium collocatæ fuerant curialibus, L. 3. L. 4. L. 9. C. de natur. lib. §. vlt. *Inst. h. t.*

* Cae tamē erres cum vulgo, & curiæ datus statim decuriones factos putas. Immo curiæ siebant obnoxii eique seruiebant periculo suarum facultatum. L. 4. C. de nat. lib. L. 50. L. 55. L. 60. L. 64. C. de decurionib. Hinc nec militiæ nomen dare, nec ruri extra municipium vivere poterant, curiæ quippe, veluti glebæ, adscripti L. 17. C. de decur. L. un. C. si. curial. relict. ciu. Luculenter rem omnem explicauit Em. Merill. *Obs. Lib. 7. cap. 26. p. 109.*

§. CLXXI.

*Per rescri-
ptum prin-
cipis.*

Denique & RESCRIPTO principis legitimabantur, quorum pater, qui concubinam ducere non poterat, sacrum principis orzulum impetraverat. Nou. LXXIV. cap. 2. Nou. LXXXIX. cap. 9.

§. CLXXII.

*Legitima-
torum iura,*

Quum ergo legitimatione liberi illegitimi in patriam potestatem redigantur: (§. 166.) consequens est, 1) ut id fieri nequeat sine liberorum consensu L. 11. ff. de his, qui sui vel al. iur. quippe in conditionem deteriorem hoc

hoc ipso rediguntur (§. 137.) 2) Ut legitimi patri succedant, tanquam sui. Quod tamen de legitimatis per subsequens matrimonium intelligendum. §. vlt. Inst. de nupt. §. 2. Inst. de hered. ab intest. L. 10. C. de nat. lib. Legitimi enim per rescriptum admittuntur, si soli sint. Nou. LXXXIX. cap. 9. Si iam alii ex iusto matrimonio existent, hi merito præcipuam habent legitimam: ad reliquam portionem & legitimati admittuntur, si id voluerit pater, & hoc diserte indulsum sit rescripto principis arg. aut. præterea, auth. item, & auth. si quis, L. 4. C. de natur. lib. Gudelin. lib. 1. cap. 15.

§. CLXXIII.

Ceterum hodie & oblatio curiae locum non habet, quia conditio curialium (§. 170. *) ignota est: & per rescriptum saepius legitimatio fit, ut macula natalium eluatur, quam ut illegitimi redigantur in patriam potestatem. Vnde & spuriis, immo & adulterinis & incestuosis, id beneficium denegari non solet.

Mores ho-
dierni.

T I T. XI.

DE ADOPTIONIBVS.

§. CLXXIV.

Tertius modus adquirendi patriam potestatem est ADOPTIO.* (§. 154.) Ergo semper adoptio iure veteri rededit in patriam potestatem: adeoque adoptio minus plena, (§. 186.) & per testamentum, (Tac. Heinecc. Inst. E. Ann.

Tertius
modus ad-
quirendi
patr. potest.
adoptio.

Ann. lib. IV. cap. 1.) quamvis antiquissima,
vix hoc nomen merentur.

§. CLXXV.

Eius definitio.

ADOPTIO latius accepta est actio sollemnis, qua in locum filii vel nepotis adsciscitur is, qui natura talis non est. *pr. Inst. h. t.* Ideoque adoptio imitatur naturam: §. 4. *Inst. h. t.* in solatium quippe eorum, qui liberos non habent, vel uti eleganter Theophilus, εἰς τὸ ἐκ τῆς φύσεως ἔλαττωμα ή δυεύχημα ἐπικεφίσαι, ad molliendum naturae defecatum vel infortunium, inuenta. Theophil. *pr. h. t.*

§. CLXXVI.

Qui adoptare possunt?

Quum ergo adoptio imitetur naturam: (§. 175.) 1) illi adoptare tantum possunt, qui possunt & parentes esse, & liberos in potestate habere, adeoque 2) & spadones, non autem castrati,* §. 9. *Inst. h. t. L. 2. §. 1. L. 40. §. 2. ff. h. t.* nec 3) impuberes, arg. §. 4. *Inst. h. t.* nec 4) foeminæ, nisi in solatium liberorum amissorum, ex indulgentia principis, §. 10. *L. 5. C. h. t.* nec 5) natu minores maiores, sed qui eos, quos in filios adoptant, plena saltim pubertate, id est 18. annis; eos quos in nepotes, 36. annis præcedunt. §. 4. 5. *Inst. h. t. L. 40. §. 1. ff. h. t.*

* Quamvis enim & his promiscue id ius tribuerit Leo in *Nou. XXVI.* ea tamen contr*i*us Iustinianum vix obtinet, (§. 17. 8.)

§. CLXXVII.

An iuuenes
etiam, &
qui liberos

Et quia in solatium eorum, qui liberos non habent, inventa adoptio: (§. 175.)

175.) sequitur, 6) ut adoptare ii ordina-
tie nequeant, qui per ætatem adhuc li-
beris procreandis studere possunt, qua-
les sunt minores annis 60. *L.* 17. §. 2.
ff. h. t. 7) Vt nec ii facile * possint a-
doptare, quibus iam sunt liberi natura-
les. *d. L.* 17. §. 3. *ff. eod.* *Cic. pro do-*
mo cap. 12. 8) Vt, si quis in locum ne-
potis adoptare velit, filii consensus re-
quiratur, ne ei inuitus hæres agnascatur
L. 5. L. 6. ff. h. t.

* Libera rep. id plane non videtur fuisse con-
cessum. Principes aliquando adoptabant,
quamuis iis essent naturales, vt domum re-
gnatricem fulcris quam plurimis firmarent,
Sed id ne in iis quidem reprehensione ca-
ruisse, ostendit *V. C. Iac. Perizon. Ani-*
madu. Hist. cap. III. p. 125. Quod ergo ra-
rissime forsan indultum priuatis, non statim
venditandum pro iure ordinario, id quod
facere videtur *Cl. Reinold. in var. cap. 42.*
p. 307.

§. CLXXVIII.

Adoptatur autem vel paterfamilias,
vel filiusfamilias: Ille per **ADROGATIO-**
NEM; hic per **ADOPTIONEM** strictius
dictam. *L. 1. §. 1. ff. h. t. §. 1. Inst. h. t.*

Adoptio
quotuplex.

§. CLXXIX.

ADROGATIO est actus, quo homo sui
iuris auctoritate summi imperantis, * Quid adro-
in patriam alterius potestatem redigitur.
§. 1. Inst. l. 1. §. 1. L. 2. pr. ff. h. t.

Olim iussu populi, in comitiis curiatis legem
de adoptione huiusmodi ferentis & au^{cto}-
ritate Pontificum, quia adoptivus in sacra
adoptantis transibat. *Cic. pro domo cap. 13.*

Rogationis sollemnis formula est apud Gellium lib. V. cap. 19. eoque more vsi sunt & ipsi Imperatores, veluti Augustus, adrogans Agrippam & Tiberium, Suet. Aug. cap. 65. & Claudius Neronem, Tacit. Ann. lib. 12. cap. 25. priuati vero saltim ad Galbam vsque. Tac. Hist. lib. I. cap. 14. Sed postquam principes paullatim omnia legum, magistratum, pontificum munia ad se traxerant, nullo aduersante: inualuit mos, per principis rescriptum adrogandi, iam tempore Caii: L. 21. f. h. t. (vbi sanae interpolationis Tribonianii nulla suspicio locum habet, quia foemina particeps non erat comitiorum:) immo a temporibus Galbae, ut non abs reconcijcit V. C. Schulting. *Iurispr. antiqu.* p. 589.

§. CLXXX.

*Adrogandus
fieri debet
auctor.*

Quum itaque adrogatione homo sui iuris in potestatem patriam redigatur; (§. 179.) æquissimum est, 1) illum, qui adrogatur, auctorem fieri L. 11. ff. de his, qui sui vel al. iur. Cic. pro domo cap. 28. Gell. lib. V. cap. 19. 2) liberos etiam & bona adrogati simul cum illo in adrogatoris potestatem & familiam transire. §. 2. & 11. Inst. h. t. L. 40. ff. h. t. tit. Inst. de aquis. per adrog. 3) Impuberem, qui auctor ipse fieri non potest, iure veteri adrogari non potuisse. Gell. ibid.

§. CLXXXI.

*Adrogatio
impuberum
quomodo
fit?*

Ast Antonius tamen Pius adinuenit modum, quo & impuberis adrogari possent, modo id fieret 1) consensu propinquorum, 2) auctoritate tutorum, 3) caussa cognita; an adrogatio honesta sit, pupilloque expediat, 4) datis ab adrogante fi-

de

deiussoribus, mortuo intra p̄ibertatem pupillo, bona restitutum iri illis, ad quos illa pertinerent, si non facta fuisset adrogatio, 5) item, patrem sine cauſæ cognitione filium adrogatum non emancipaturum, &, si emancipauerit, eidem restituturum omnia bona, quæ ad se attulerit, & relicturum insuper quartam suorum. * §. 3. *Inst. h. t. L. 15.* §. 2. 3. *L. 17.* §. 1. seq. *L. 18.* &. seq. *L. 22.* §. 1. ff. *h. t. L. 2. C. eod. L. 8.* §. 15. ff. *de inoffic. testam.*

* Vocatur hæc quarta D. Piī, eamque alii interpretantur de quarta omnium bonorum, alii de quarta portionis ab intestato debitate, vel legitimæ, ne melior sit adoptiū conditio, quam naturalis. Quamuis autem verior videatur prior sententia, tum ob verba: *quarta ponorum suorum* §. 3. *Inst. h. t. l. 2. C. de adopt.* item: *Ex bonis, que mortis tempore illius, adoptauit, fuerunt, pars quarta ad eum pertineat, qui adoptatus est.* *L. 15. ff. si quid in fraud. patr.* tum quia illa quarta non petitur querela inofficiosi, ut legitima, sed iudicio familiæ erciscundæ: *L. 8. §. 15. ff. de inoff. test. L. 2. §. 1. ff. fam. erc.* vix tamen contingere potuisse arbitror, ut ea quæstio incideret. Nam quum nec ei facile daretur facultas adoptandi, qui iam liberos suscepisset, nec ei, qui eius ætatis esset, ut posset liberorum procreationi studere, (§. 177.) omnium minime id concessum videtur adrogaturis impuberis, ob accuratam, quæ tunc præmittenda erat, cauſæ cognitionem. *L. 17. §. 2. sequ. ff. h. t.*

§. CLXXXII.

Quum porro adrogati redigantur in postestate: (§. 179.) consequens est, 1) Adrogationis effectus

vt etiam participes fiant iurium agnacionis, quippe quæ sola ciuilia sunt, non cognationis, quæ naturalia. *L. 23. ff. h.t. 2*)
 Ut adrogati in nomen, sacra, gentem, nobilitatem patriciam & imaginum transerant, * *L. 13. ff. h.t. & patricii a plebeis adrogati eam nobilitatem; non autem senatores senatorumque filii ordinem senatorium amittant. d. L. 13. 35. ff. h.t. & L. 6. §. 1 ff. de Senator. Perizon. ad Conſt. Diu. Deut XXV, 5,6, pag. 83. 3*) Ut adrogati patri adoptiō & fratribus in eiusdem potestate constitutis, aliisque agnatis, non autem patris adoptiui vxori, & cognatis succedant ab intestato. §. 2.
Inst. de legit. agn. succ.

* Id tamen hodie secus se habet, nisi summus imperans adrogato simul iura nobilitatis conferat. Quod ordinarie non possunt principes & ordines Germaniae, quum tamen eorum auctoritate fieri possit adrogatio.

§. CLXXXIII.

Adoptio quid? Hactenus de *adrogatione*: sequitur iam *ADOPTIO*, strictius dicta, (§. 178.) quæ est *actio legis*, (§. 69. 2) *qua liberos, qui in parentum potestate sunt, adoptamus imperio magistratus*. * *L. 2. pr. ff. L. 1. C. h. t.*

* Olim adoptatio fiebat per æs & libram, intercedente trina venditione & mancipacione imaginaria, & duabus manumissionibus, ob ius vetus patrium, de quo supra (§. 138. 2) *L. vlt. C. h. t. Gell. lib. V. c. 19. Vlp. Fragm: tit. 8. §. 1. Postea sola magistratus confirmatio, actis interuenientibus facta, suffecit. L. vlt. C. h. t.*

§. CLXXXIV.

§. CLXXXIV.

Quum ergo liberi, qui in parentum potestate sunt, adoptentur: (§. 183. & 178.) sequitur, 1) ut patris naturalis consensus sufficiat. *L. 5. ff. h. t. 2)* Ut & infantes in adoptionem dari adoptarique possint. *L. 42. ff. h. t. 3)* Ut hoc modo adoptari nequeant liberi ex concubinis nati, quippe in nullius potestate constituti. *L. 7. C. de nat. lib.*

§. CLXXXV.

Et quia hæc adoptio erat actio legis: (*§. 183.*) ideo 4) adoptari non poterat, nisi imperio eius magistratus, apud quem plena erat legis actio. *L. 3. L. 4. ff. L. 1. C. h. t. 5)* Nec eadem ad tempus, *L. 34. ff. h. t. 6)* nec per tabulas, sed solemnni iuris ordine fiebat. *L. 4. C. §. t.* Ast hodie cuiusque magistratus auctoritas sufficit.

§. CLXXXVI.

Quia denique adoptio est causa patriæ potestatis: (*§. 144.*) etiam huius stricte dictæ effectus olim indistincte erat patria potestas. *pr. §. 2. §. 8. Inst. de adopt.* Sed Iustinianus patriam potestatem tantum dedit ascendendibus, qui adoptant descendentes, non adoptantibus extraneos, *l. pen. C. h. t. §. 2. Inst. h. t.* ita tamen, ut hi non minus patri adoptio ab intestato succederent, ac illi. *§. 2. Inst. h. t.** Vnde est, quod adoptio stricte dictæ **PERFECTAM** vel **PLENAM**, &

IMPERFECTAM vel **MINVS PLENAM** a
doctoribus distinguitur.

* Mouit Justinianum, quod aliquando contingeret, vt filius, extraneo in adoptionem datus, & postea emancipatus, nec patri naturali nec adoptiuo succederet. Sane inter Papinianum, Paullum, Marciandum disputabatur, an haberet tunc filius, a patre naturali præteritus, querelam in officio testamenti. Nec leges in adoptionem datis quidquam adiudicant ex hæreditate patris naturalis, nisi quod SC. Sabinianum iis relinqui iubebat quartam hæreditatis, qui essent adoptati EX TRIBVS MARIBVS, iique illam sibi non relictam actione familiæ erciscundæ petere possent. L. 10. §. 3. C. de adopt. §. 14. Inst. de hæred quæ ab intest. & ibi Theophilus. Eum locum dum emendant Alciat. Parerg. 6. 3. Rævard de Autor. Prud. cap. 6. eum plane peruerunt. Res clara. Quia lex Iulia & Papia & SC. Tertullianum tot priuilegia concesserant trium liberorum parentibus; æquum visum est senatu, vt tres isti liberi, qui parentibus tam multum prodeissent, etiam in hæreditate patris naturalis beneficio quodam fruerentur, id est, vt ii, qui ex tribus maribus in adoptionem dati essent non exfor tes essent hæreditatis patris naturalis.

§. CLXXXVII.

Vfus adop-
tionum ho-
diernus,

Ceterum quamuis hodie paullo rariores sint & adrogationes & adoptiones: neque tamen cum Gudelino, Vinnio, aliisque existimandum eas plane esse abolitas, nec adrogatos hodie fieri filios familias, sed alumnos. Aliud docent exempla, quæ obseruarunt Kulpis. de adop-
tion. & emancip. principum, B. Stry-
kius

kius in vſu ff. hoc tit. & tit. de capite minut. Quibus aliud, ad ipsam Frisiam pertinens, addi potest ex B. Huber. *Prælect ad Inst. h. t. §. 14.*

§. CLXXXVIII.

Vulgo etiam huc referunt unionem prolium, Germanis non ignotam, quæ est aetus, quo parentes ad secunda transeuntes vota, præuia cauſæ cognitione, & adhibito curatorum ad hunc actum constitutorum consensu, impetrant decretum competentis iudicis, vt liberi ex priore vtriusque vel alterutrius matrimonio geniti, cum liberis communibus vtrique parenti æqualiter succedant. Gail. Lib. 2. Obs. cap. 125. Sed ea vnio nihil aliud est, quam pactum successorum, qualia plura Germanis in vſu sunt. Hinc illa quoque patriam potestatem, vti adrogatio, non tribuit, nec quidquam fere cum adoptione commune habet.

Vnio prolium in Germania.

T I T. XII.

QVIBVS MODIS IVS PATRIÆ POTES-
TATIS SOLVITVR.

§. CLXXXIX.

Quot modis patria potestas adquiratur
haec tenus dictum est pluribus: iam
quomodo eadem finiatur, dispiciendum.

§. CLC.

Quia nihil aliud est potestas patria,
quam dominium Quiritarium: (§. 136.)
certissimi iuris axioma est: *quibuscum-*

Ratio con-
nexioneis.

Axioma de
modis, qui-
bus patria
potestas fol-
uerit.

*que modis dominium Quiritarium definit:
iisdem soluitur ius patriæ potestatis.*

§. CXCI.

Soluitur ea
morte natu-
rali & ciuili,
adoptione
plena, & e-
mancipatio-
ne.

Itaque soluiter I. morte, ita tamen, ut
primit tantum gradus liberi, post patris dis-
cessum, sui iuris fiant, vltiorum gradu-
um non item, si superstites sint, quorum
in potestatem possint recidere *pr. Inst. h.*
t. II. Capitis deminutione maxima & me-
dia, e. g. captiuitate, seruitute pœnæ, de-
portatione vel patris vel filii, quippe
qua ius Quiritium eripitur. §. 1. & 3. Inst.
h. t. III. Adoptione plena, quamvis ea fi-
lius non fiat sui iuris, sed patria potestas
tantum in alium transcribatur. §. 8. Inst.
h. t. IV. Emancipatione, de qua paullo
post. — §. CXII.

Non relega-
tione, digni-
tate, exhae-
redatione.

Ex eodem principio sequitur, 1) vt
patriam potestatem non soluat relegatio,
quippe quæ non tollit ius Quiritium. (§.
227. 3.) §. 2. *Inst. h. t. Lib. 4. L. 7. §.*
3. ff. de interd. & releg. 2) Vt nec di-
gnitas eamdem soluat. Dionys. Hal. L.*
2. pag. 96. immo 3) nec exhæredatio.
L. 20. ff. de bon. poss. cont. tab.

* Evidem Virgines Vestales & Flamines Dia-
les patria potestate olim exhibant: sed non
ob dignitatem, verum, quia a Pontifice
Maximo manu capiebantur. Gell. *Lib. 1. cap.*
12. Ulpian. Fragm. tit. 10. §. vlt. Captiuitate
autem patria potestas finiebatur. (§. 191. 2.)

§. CXIII.

Iustinianus
tamen pa-
tricios & a-

Iustinianus tamen sanxit, ut patria po-
testas solueretur V. dignitate patriciatus:

* *L.*

* *L. fin. C. de consul.* Lib. 12. §. 4. *Inst.* Iios patria h. t. item sacerdotio episcopali; *Nov.* potestate li-
LXXXI. cap. 3. dignitate consulari, præ- beravit.
 fectura prætoriana, præfectura vrbis, ma-
 gisterio militum, patrocinio fisci: *Nov.*
LXXXI. cap. 1. iunct. *L. fin. C. de decu-*
rion. ita tamen, vt hi omnes iura familiæ
 intacta retinerent. d. *Nou. LXXXI. c. 2.*

* Iustinianum frustra sibi huius iuris originem tri-
 buere, contendunt Bachouius ad *Treutl. Vol.*
1. disp. 2. th. vlt. & Vinn. *Comment. ad §. 4. Inst.*
 h. t. idque ideo, quod iam Cassiodorus *Lib.*
6. Var. cap. 2. eius priuilegii, patriciis con-
 cessi, meminerit. Sed Cassiodorum & videre
 hanc Iustiniani constitutionem, & hæc post
 illam scribere potuisse, chronologicis rationi-
 bus docet V. C. Reinold. *Var. cap. 19.*

§. CXCIV.

Præcipue vero EMANCIPATIONE fol-
 ui diximus ius patriæ potestatis. (§. 191.)
 4) Quidni enim pater emanciparet, id est,
 per æs & libram abalienaret liberos, qui
 erant res mancipi ratione patris, (§. 135.
 & in eius dominio Quiritario constituti?
 (§. 136.) Ea vero *emancipatio* vel VE-
 TVS est, vel ANASTASIANA, vel IVSTI-
 NIANEA §. CXCV.

VETVS erat actio legis, (§. 69. 2.) qua
 liberi masculi, primi gradus, per tres ven-
 ditiones & mancipationes, totidemque
 manumissiones; * filiae autem & nepotes
 una venditione & manumissione, patria
 potestate exibant. Cai. *Inst. lib. 1. tit. 8. §.*
3. Conf. Antiq. nostras Rom. h. t. §. 6.

Emancipa-
 tio qnotu-
 plex.

Emancipa-
 tio vetus.

Vendebat ergo pater filium per æs & libram : sed tertiae tamen mancipationi plerumque addebat contractum fiduciæ, ut emtor filium remanciparet, quo ipse potius eum manumitteret quam emtor, qui ideo Caio pater fiduciarius appellatur. Imo hæc fiducia interposita semper præsumebatur. §. vlt. Inst. de legit. agn. success. l. vlt. C. de emanc. lib.

* Rationes huius ritus optime cohærent. Liberi iure Rom. erant in dominio Quiritario. (§. 136.) Res, quæ in hoc dominio erant, mancipari poterant : Bynkersh. de reb. mancipi pag. 1. ergo & liberi. Semel iterumque mancipati & manumissi filii recidebant in patriam potestatem, non autem tertium venditi, tertiumque manumissi : (§. 138. 2.) hinc tribus mancipationibus, totidemque manumissionibus opus erat ad soluendum ius patriæ potestatis Q. E. D.

§. CXCVI.

Anastasiana. EX ANASTASII constitutione liberi patria potestate exibant, per rescriptum principis ad acta insinuatum, eodem effectu, ac olim per emancipationes & manumissiones. L. 5. C. de emancip. Lib.

§. CXCVII.

Iustinianea. Denique IUSTINIANVS, non abrogata constitutione Anastasii, sed vetere & vana, quam vocat, obseruatione, auctoritatem magistratum sufficere voluit ; §. 6. Inst. h. t. L. vlt. C. de emancip. & quidem quorumcumque, quia est actus voluntariæ iurisdictionis. (§. 69. 2) L. 36. ff. de adopt. & emanc. L. vlt. C. h. t.

§. CXCVIII.

§. CXCVIII.

Ceterum quemadmodum nemini inuito rerum suarum dominium eripi potest, nisi in pœnam: ita nec pater vlo pœne modo cogitur ad emancipandos liberos, §. vlt. Inst. h. t. L. 31. ff. h. t. nisi quod in pœnam ius patriæ potestatis amittunt parentes, 1) prostitutes filias, L. 12. C. de episc. aud. L. 6. C. de speclac. 2.) exponentes infantem, L. 2. C. de infant. exp. Nou. CLIII. cap. 1. 3) incestas nuptias contrahentes. Nou. XII. cap. 2.*

An pater
cogi possit
ad emaci-
pandos li-
beros.

* Addunt doctores alias cauſtas, veluti ſæuitiam patris, ob L. fin. ff. si a parente quis manum. abrogationem, in impuberis præiudicium factam, L. 32. ff. de adopt. Et emanc. relictum legatum, vel numos, acceptos ea conditione, vt filius emancipetur, ob l. 92. ff. de condit. Et de monſtr. l. 1. §. 3. ff. si quis a patr. manum. Sed in l. fin. ff. si a par. quis manum. memoratur pœna extraordinaria, vel priuilegium, quod ad exemplum non trahitur, (§. 60.) Impubes, adrogatus per l. 32. ff. h. t. potest quidem sui iuris fieri, si pubes factus adrogationem improbet: sed non ideo patrem ad emancipandum cogit, quia adrogationis effectus interea in ſuſpenſo fuit. Denique nec qui legatum vel numos ea lege accipit, vt emancipetur, cogitur ad emancipandum, sed accipiendo vltro ſe ad id obſtrigit, quum legatum vel pecuniam potuiffet repudiare.

§. CXCIX.

Morte hodienum ſoluitur patria po-
tentias. Capitis deminutio pœne ignota
eft. Emancipatio vetus & Anastasiana
dudum exoleuit. Iustinianea non quidem
extra

Vſus huius
doctrinæ
hodierūs.

extra usum, sed tamen vel ideo paulo rarer est, quia liberi plerisque locis, per nuptias separataeque economiam, e potestate patria exeunt, saluis ac intactis familiae iuribus. Quem modum, Germanicae originis gentibus proprium, vulgo, sed parum concinne, vocant quasi *emancipationem*, vel *emancipationem tacitam*.

§. CC.

Separatio
liberorum
secundum
Ius Lube-
cense.

Quibusdam locis, maxime ubi ius Lubecense viget, nec non in Westphalia, parens, ad secunda vota transitus, liberis e priore susceptis matrimonio partem bonorum adsignat, interuenientibus actis. Ii liberi tunc sub tutela sunt, & vocantur *separati*, & cum reliquis, nondum separatis, in bonis postea adquisitis non succedunt. *Ius Lubec. Part. II. tit. II. Art. 33.* & ibi *Meuius Stat. Hamb. Part. 2. tit. 3. §. 2.*

T I T. XIII.
DE T V T L E I S.

§. CCI.

Hominum
sui iuris no-
va diuissio.

Diximus, homines vel *sui iuris*, esse, vel *alieno iuri subiectos*, & hos vel sub *patria*, vel sub *dominica* potestate vivere, unde alii *filiis familias*, alii *serui dicantur*. (§. 128.) Quemadmodum igitur hactenus de partitione hominum *alieno subiectorum iuri actum*: ita iam sequitur diuissio noua personarum SVI IVRIS, quo-
rum

rum *alii IN TUTELA vel IN CURATIO-*
NE sunt, alii NEVTRO IVRE tenentur
pr. Inst. h. t. §. CCII.

Alterius tutela regi, æquissimum videbatur, eos easque, qui quæue vel propter imperfectam ætatem, vel propter lubricitatem sexus sponte se defendere non posse. Hinc *pupilli* usque ad pubertatem; fœminæ, quæ in manum haud conuenient, in perpetua erant tutela. Vid *Antiq. nostr. Rom. h. t. §. 16. seq.* *Puberes* vel ob ætatem, vel ob alias caussas, rebus suis administrandis impares, non quidem tutelæ, sed *curationi* tamen suberant. Sed fœminarum tutela iam Iustiniani temporibus plane ab usu receperat.

Tutelæ o-
lim & impu-
beres & fo-
minæ sube-
rant.

§. CCIII.

TUTELA ergo pupillaris, de qua sola agendum, ut Seruius definit, est *vis & potestas in capite libero, * ad tuendum eum, qui propter ætatem suam se sponte defendere nequit, iure ciuili data ac permissa* §. 1. Inst. h. t. L. 1. pr. ff. eod.

Tutelæ de-
finitio.

* *Caput liberum est homo sui iuris* Cell. lib. 4. cap. 19. Vlp. Fragm. tit. 11. §. 1. Et viderur Seruius vocabulum hoc adhibuisse, quia tutelam generatim, non in specie pupillarem, definiebat, ut illo vocabulo generali & pupilos complectetur, & fœminas, quas apud Romanos in perpetua tutela vixisse diximus. (§. 202.) *Vis & potestas* differunt, ut maius & minus. Plus enim in *vi* est, quam in *potestate*. Illa actum secundum, quem vocant philosophi, *haec* primum tantum notat. Hinc apud Tacitum *vis* opponitur *imagini potesta-*
tis

tis vel imperii, *Annal. lib. 15. cap. 14.* nudo nomini, *ibid. lib. 3. cap. 37.* speciei, *lib. 34. cap. 30.* nudo honori, *Hist. lib. 2. cap. 29.* inanibus. *lib. 15. Annal. cap. 31.* Vim ergo tutor exercet in infantem, cuius vice omnia agit: *poteſtatum* in eum, qui fari potest, qui que ipse agit auctore tuteſe. *L. 1. §. 2. ff. de administr. tut. §. 9. inst. de inutil. ſtipul. l. 5. §. 5. ff. de R. I.* Quod & de tutela fæminarum obſeruandum est, in quas tutores non vim, ſed potestate exercebant.

§. CCIV.

Tutela eſt
munus pu-
blicum.

Quum ergo tutela ſit *vis & potestas iure civili data vel permitta:* (*§. 202.*) collegerunt inde Romani, * tutelam eſſe munus publicum pr. *Inst. de excus. tut.*

* Munus enim dicitur, quod necessario obivis lege, more, imperiove eius, qui iubendi habet potestatem. *L. 214. pr. ff. de V. S. l. 18. ff. eod. & ibi Io. Gœdd. in Comm. p. 275. sequ.*

§. CCV.

Quis tutor
eſſe poſſit?

Ex quo ſequitur, 1) vt & filiifamilias tutelas recte fuſcipiant. (*§. 139. **) pr. *Inst. qui teſtam. tut. dari poſſ. 2)* Vt contra nec ferui, *L. 23. ff. de teſt. tut.* nec peregrini nec mulieres tuores eſſe poſſint. *L. vlt. ff. h. t. L. 2. ff. de R. I.* Excipiuntur tamen per *Nou. CXVIII. cap. 5.* mater & auia, quas reliquis etiam agnatis præferri iuſſit Iuſtinianus.

§. CCVI.

Quando tu-
toris admi-
nistratio
impedia-
tur?

Quumque tutoris ſit, pupillum, qui per ætatem ſponte fe defendere nequit, *TVERI:* (*§. 203.*) ſequitur, vt tutela legitima & dativa impediatur, & teſtamen-aria

taria saltim suspendatur, 1) per minorenitatem, §. 13. *Inst. de excus. tut.* 2) per furorem & insaniam. *L. pen. ff. h.t.* 3) per surditiem & impotentiam loquendi. *L. 1. §. 2. 3. L. pen. ff. h. t.*

§. CCVII.

Quia porro ei potestati subest *caput liberum*: (§. 203.) consequens est, 1) ut tutor primario personæ, non rei, detur.

Quibusnam
dentur tu-
tores?

* §. 4. *Inst. qui testam. tut. L. 12. L. 14. ff. de testam. tut.* 2) Ut nec patrem habenti tutor detur, *L. 239. pr. ff. de V. S. princ. Inst. h. t. L. 6. §. vlt. ff. h. t.* 3) nec seruo. Neuter enim est sui iuris (§. 128.) adeoque nec *caput liberum*. (§. 203.*.) Immo 4) nec peregrino tutor ex iure Quiritium datur, quia is non gaudet libertate Quiritium, ob quam capita libera censebantur. Cicero *pro A. Cæcina cap. 33.*

* Secundario tamen tutor etiam rem pupilli administrat. Immo aliquando & ad certum actum datur, veluti ad hereditatis aditionem. *L. 10. pr. ff. de test. tut. L. 17. §. 1. ff. de adpellat. L. 9. l. 13. pr. ff. de tut. vel cur. dat.* Immo si magnæ sint pupilli facultates, & rei Africane, Syriacæ &c. tutores dantur. *L. 15. ff. de test. tut. L. 27. pr. ff. de tut. dat.* At proprie ne tunc quidem tutor rei, sed personæ datur.

§. CCVIII.

Ceterum quum lege XII. tab. cautum esset: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIA PECVNIA TUTELAVE SVÆ REI, *ITA IVS ESTO: Vlp. Fragm. tit. II. §. 14. ICti Romani tutelam consi- Heinecc. *Instit.* G dera-

Tutela ha-
reditati
comparata.

derabant, tanquam hæreditatem. Quem admodum ergo *testamento* scriptus hæres excludit legitimū, qui alias ab *intestato* successisset: *L. 39. ff. de adquir. hæred.* ita *testamentaria* tutela reliquas omnes, id est, *legitimam & datiuam* excludit. *L. 11. pr. ff. de test. tut.* Et quemadmodum aliquando Prætor bonorum possessionem dat secundū vel contra tabulas: ita &, deficiente tutela *testamentaria* vel legitima, tutorem dat Prætor!

* *Seruauimus verba TVTELAVE SVÆ REI,*
quin & apud Vlpianum, & in *pr. Inst. de L. Falc.* & in *l. 120. ff. de V. S.* & alibi passim habentur, & nihil habent absurdī. Filii enim familias erant res mancipi: (*§. 135.*) & hinc paterfamilias, dum tutorem illis dabat, legabat de tutela suæ rei. Nihilominus tutor dabatur personæ, (*§. 207. 1.*) quia eius munus mortuo demum patre incipiebat, postquam iam persona, vel caput liberum esse cœperat filius.

§. CCIX.

Tutela tri-
plex.

Triplex itaque est tutela: TESTAMENTARIA, de qua *titulo 14. LEGITIMA*, de qua *tit. 15. & sequ.* & denique ex lege Atilia & Iulia Titia inuecta in subsidium, DATIVA, de qua *tit. 20. agitur.*

T I T X I V.

QVI TESTAMENTO TVTORES DARI POSSVNT.

§. CCX.

Tutelæ te-
stamenta-
ria ratio.

Quiā paterfamilias potest legare super tutela suæ rei * (*§. 208.*) explorati iuris

iuris est axioma: *Pater liberis, in potestate sua constitutis, (§. 139. 9.) & in alterius potestatem non recasuris, (§. 207. 2) tutores testamento, vel codicillis testamento confirmatis, dare potest. L. 1. pr. L. 3. pr. ff. de testam. tut. §. 3. Inst. de tut. L. 73. §. 1. ff. de R. I.*

* Quamvis testamentaria tutela ex hac lege XII. tabularum liquido fluat: *L. 120. ff. de V. S. eam tamen iam ante Decemviros Romæ receperam fuisse, patet exemplo L. Tarquinii Prisci, quem Ancus Rex liberis suis tutorem testamento instituit. teste Liuio lib. 1. cap. 34.*

§. CCXI.

Fundamentum ergo huius tutelæ est *patria potestas. (§. 139. 9.) L. 73. §. 1. ff. d. R. I.*

Eiusdem
fundamen-
tum.

§. CCXII.

Ex quo principio sequitur, 1) vt pater solus vel auus, qui liberos in potestate habet, tutores dare possit, non mater aut auia, nec alia extranea persona.

Quibusnam
tutor testa-
mento de-
tetur.

*L. 1. pr. ff. h. t. 2) Ut idem tutores det liberi, * non emancipatis, sed in potestate sua constitutis, vtriusque sexus, d.*

*L. 1. pr. ff. h. t. 3) etiam exhæredatis, (§. 192. 3) L. 4. ff. h. t. Conf. V. A. Zach. Hub. *Dissert. lib. 2. diff. 4. §. 28. p. 331.* immo 4) ex benigna iuris interpretatione etiam posthumis, ** dum in ea caussa sint, vt viuo patre nati, sui hæredes, & in eius potestate fuissent futuri. §. 4. Inst. de tut. L. 1. §. 1. L. 6. ff. h. t.*

* *Liberorum nomine etiam nepotes vtriusque sexus; liorum nomine posthumi & filiæ, non*

vero nepotes, continentur, *L. 6. C. l. 16. ff. h. t. §. vlt. Inst. h. t.* Quamuis enim alias obtineat aliud: *L. 84. iunct. l. 201. ff. d. V. S.* nulla tamen hic subest ratio interpretationis extensiæ, quia nepotibus vel per legitimum, vel per datuum tutorem satis prospicitur.

**** Posthumi enim, quoties de commodo eorum agitur, pro iam natis habentur, *L. 7. ff. de flat. hom.***

§. CCXIII.

Quomodo
& quinam
tutores hoc
modo dari
possint.

Quiumque hæc tutela sit instar hæreditatis: (*§. 208.*) sequitur, 1) vt tutor ordinarie dandus sit testamento. 2) Vt & codicillis testamento confirmatis vel ideo dari possit, quia tutela veluti fidei tutoris committitur. *L. 3. pr. ff. h. t. 3.* Vt recte tutores dentur omnes, quibuscum est testamenti factio, dum habiles sint muneri publico obeundo, (*§. 204. sequ.*) *L. 21. ff. h. t.* veluti serui cum libertate dati, (quæ libertas data præsumitur in seruis propriis, *§. 1. Inst. h. t.*) filiifamilias, (*§. 205. 1.*) magistratus. *L. 20. §. 1. ff. h. t.* furiosi & minores, quamuis, dum hi impediuntur, (*§. 206. 1. 2.*) interea tutor a magistratu detur. *L. 10. §. 17. ff. de excus.* 4) Vt tutor dari nequeat persona incerta. * *L. 20. pr. & L. 30. ff. h. t.* In eo tamen hic singulare quid occurrit, 5) quod tutor non solum pure & sub conditione, verum etiam a certo tempore, vel in certum tempus, testamento recte detur. *L. 8. §. 2. ff. h. t. §. 3. Inst. h. t.* Quod in hæreditate fecus se habet. (*§. 544.*)

* Nam

* Nam eodem iure & circa institutionem hæredis olim vtebantur. (§. 523. & 539.)

§. CCXIV.

Ex eodem principio fluit, 6) etiam quod ad tutelam attinet, neminem posse pro parte testatum pro parte intestatum decedere, *L. 7. ff. de reg. iur. §. 5. Inst. de hæred. instit.* adeoque, 7) si vel femel ad testamentarium devoluta sit, vel saltim adhuc speretur tutela testamentaria, locum tunc non habere tutelam legitimam. *L. 11. pr. §. 1. ff. h. t.*

Quamdiu
speratur tu-
tela testa-
mentaria,
legitimæ
non est lo-
cus.

§. CCXV.

Quamvis ergo expediti iuris fit, nec 1) patrem emancipatis, vel naturalibus, (§. 212. 2) nec 2) matrem vel personam extraneam liberis vel impuberibus hæredibus, (§. 212. 1) tutorem dare posse, nec 3) istam tutoris constitutionem recte fieri codicillis testamento haud confirmatis: (§. 213. 1) tamen his casibus CONFIRMATIO solet accedere magistratus, quæ est actus, quo id, quod tutoris dationi testamentariæ deest, a magistratu suppletur. *L. 1. §. 1. de conf. tut. §. vlt. Inst. de tut. L. 32. ff. de excus. Vnde & pro testamentariis habentur tutores, sine inquisitione confirmati. L. 3. ff. de conf. tut.*

Confirmati-
one tutoris
testamento
dari quan-
do opus?

§. CCXVI.

Eaque confirmatio fit vel *sine inquisi-*
tione, quando pater non recte tutorem de-
dit, *veluti filio emancipato, vel na-

Quomo do
fiat.

turali instituto, vel per codicillos testamento non confirmatos: §. vlt. Inst. de tutel. L. 1. §. 1. L. 3. L. 6. ff. de conf. tut. vel cum inquisitione, aut, si minor magistratus confirmet, cum satisdatione, L. 5. ff. h. t. si mater, vel extraneus impuberi instituto, vel pater naturali, non instituto, tutorem dederit. L. 4. ff. de test. tut. L. 1. §. 2. L. 2. L. 7. ff. de conf. tut. Si mater non instituto tutorem dedit, non debet quidem, sed solet tamen, tutor confirmari cum inquisitione. L. 4. C. de test. tut. vbi euoluendus ill. Corn. van Bynkersh. Obs. lib. 2. c. 17. Ceterum quum hi tutores non tam ob testatoris iudicium, quam ob inquisitionem confirmentur, pro datiuis habentur. L. 5. ff. de conf. tut.

* Attamen & hic disquirendum, an durauerit patris voluntas? quæ durasse non creditur, si in tute emerserit celata morum improbitas, aut inimicitia cum patre, aut damnosus cum filio contractus. L. 8. 9. 10. ff. de conf. tut. L. 4. ff. de test. tut.

§. CCXVII.

Vfus confirmationis hodiernus. Ceterum hodie omnes in uniuersum tutores, siue legitimi, siue testamentarii, in Germania confirmantur ob Rec. Imp. anni 1515 XLVIII. tit. 31. & anni 1515 LXXVII. tit. 32. Quod & moribus Friesiae obtinere, obseruat B. Hubertus Præl. ad Pand. lib. 24. tit. 4. §. 4. quamuis hic legitima parentum tutela excipiatur. Id. ibid.

T I T. XV.

DE LEGITIMA AGNATORVM TUTELA.

§. CCXVIII.

Quemadmodum, ubi intestatus quis de-
cessit, ex lege succedunt propinqui,
& quidem iure vetere agnati: ita & tu-
tela. Lege XII. tabularum defertur proxi-
mis agnatis, si pater vel omnino, vel
certe, quod ad tutelam, intestatus de-
cessit. * (§. 208.) §. 2. *Inst. h. t.*

Tutelæ le-
gitimæ
quando lo-
cus sit.

* Secus, si tutor testamento datus vel excuse-
tur, vel remoueatur, vel moriatur, finita
nondum tutela, vel si impediatur denique
tutela per ætatem, furorem, diem vel con-
ditionem testamento adscriptam. His omni-
bus enim casibus non legitima, sed dativa
tutela locum habet, ob principium expli-
catum (§. 214, 7.) *L. II. de test. tut.*

§. CCXIX.

Hinc axioma: *Vbi successionis est emolu-
mentum: ibi & tutelæ onus esse debet,*
dummodo persona sit habilis obeundo mu-
neri publico. (§. 204.) §. vn. *Inst. de legit.
patr. tut. L. 73. pr. ff. de reg. iur.* Ex quo
axiomate fluit tutela legitima AGNATOR-
VM, PATRONORVM, PARENTVM & FI-
DVCIARIA. §. CCXX.

Tutelæ le-
gitimæ fun-
damentum
& diuisio-

Quum nimirum lex XII. tabularum post
liberos vocet agnatos & gentiles: * *Vlp.
Fragm. tit. 26. §. 1. consequens est, 1) vt
iure vetere hi soli etiam fuerint tutores
legitimi. pr. & §. 1. *Inst. h. t. 2) Vt proximi
agnati excludant remotiores, & 3) si plu-
res eodem gradu sint, omnes ii tutelam**

Quinam ad
legitimam
tutelam vo-
centur?

nanciscantur. §. vlt. Inst. de cap. dem. L. 9.
ff. h. t.

* Sunt vero AGNATI & GENTILES per virilis sexus personas cognatione iuncti. L. 7. ff. h. t. §. 1. Inst. h. t. COGNATI, qui per foemini sexus personas cognatione iunguntur. §. 1. Inst. h. t. L. 10. §. 2. ff. de grad. & ad fin. Agnati vero & gentiles ita differunt, ut illi sint eiusdem cognominis & familiæ; hi eiusdem nominis & gentis, e. g. C. Iul. Cæsari agnati erant omnes Cæsares; gentiles omnes Iulii, quorum maiorum nemo seruitutem seruierat. Nam id addendum ideo, quod & liberti patronorum nomen adsumere solebant. (§. 109.) Vid. Cic. Topic. cap. 6.

§. CCXXI.

Iure nouo
& cognati
sunt tutores
legitimi,
immo & ma-
ter & aquia.

Quia vero agnatorum & gentilium discriminem Prætor; agnatorum & cognatorum differentiam Iustinianus Nou. CXVIII. c. 4. sustulit, hosque cum illis promiscue ad successionem admisit: 4) iure nouo cognati, modo idonei sint, una cum agnatis ad tutelam legitimam vocantur. Nou. CXVIII. c. 5. Quin idem Iustinianus 5) & matrem ac aquiam admisit, easque omnibus a latere cognatis, ipsique auro paterno prætulit, dum renuncient secundis nuptiis & SC. Velleiano. Nou. CXVIII. c. 5. Quo iure utimur, nisi quod renunciatio iureiurando fieri non soleat.

§. CCXXII.

Agnationis
& cognatio-
nis iura
quomodo
collantur?

Ceterum inter agnationem & cognationem etiam hoc intercedit discriminem, quod haec, tanquam naturalis qualitas, minima capitis diminutione tolli nequeat;

at: illa, tanquam ciuilis, omni capit is de-minutione perimatur.. §. vlt. Inst. h. t. §. 6. Inst. de cap. dem. Vnde hic, loco licet non satis idoneo, inseritur titulus de CAPITIS DEMINUTIONE.

T I T. XVI.

DE CAPITIS DEMINUTIONE.

§. CCXXIII.

CAPVT nimirum Romanis vocabatur Quid es. status ille triplex, LIBERTATIS, put? CIVITATIS, FAMILIAE, (§. 76.) quia secundum illos status capita referebantur in tabulas censuales. * *Antiq. Rom. h. t. §. II. seq.*

* Vnde capita libera, homines sui iuris, (§. 203.*) capite censi, quorum solum nomen, sine re & prole in tabulas censuales referebatur, Gell. lib. 16. cap. 10. capite defituti, serui, §. 4. Inst. h. t. capitalis pena, & iudicium publicum capitale, non solum, quo vita, sed & quo libertas vel ciuitas adimebatur. L. 2. pr. L. 6. §. vlt. ff. de pœn. Inde ergo & phrases: caput de ciuitate eximere. L. 2. ff. de publ. iud. nec non capite diminui.

§. CCXXIV.

Est itaque CAPITIS DEMINUTIO statu prioris mutatio.* pr. Inst. & 1. L. ff. h. t.

* Addunt multi in deterius, ut & Theophilus h. t. & Attaliot. Synops. iut. 3. ιις τὸ χεῖρον. Sed non opus videtur ista lacinia. Qui enim libertatis, ciuitatis vel iurium familiae non est particeps, iste nec caput habet, (§. 223.) adeoque mutato statu nec capite diminuitur. Sic seruus manumissus capite non minuitur. §. 4. Inst. h. t. Immo ne deportatus qui-

Definitio
capitis de-
minutionis.

dem, vel ab hoste captus, si ciuitatem vel libertatem recuperat, quia in eo statu caput, quod amittere possit, non habet.

§. CCXXV.

Eiusdem diuino. Quumque *caput* vel *status* fit *triplex*, *libertatis*, *ciuitatis*, *familiae*: (§. 223.) *triplicem* etiam esse oportet *capitis diminutionem*, **MAXIMAM**, *qua libertas*, *adeoque & iura ciuitatis & familiae*; **MEDIAM**, *qua, salua libertate, status ciuitatis*; & **MINIMAM**, *qua, salua libertate & ciuitate, iura familiæ perimuntur*. *pr. Inst. L. vlt. ff. h. t. Maxima & media*, *quia eam passi personæ esse definunt*, (§. 76.) *morti comparantur*, & *hinc mors ciuilis vocari solent*. *L. 209. ff. de reg. iur. §. 1. Inst. quib mod. ius patr. pot. solu.* §. CCXXVI.

Capitis diminutio maxima.

Itaque **MAXIMAM** *capitis diminutionem* patiebantur 1) *detrusi in seruitutem*; siue per *captiuitatem*, siue per *modum pœnæ* in *hanc calamitatem* inciderint: (§. 82. 83.) 2) *serui pœnæ*, (§. 83.) *) *quamuis hæc servitus pœnæ in fauorem cognatorum a Iustiniano sublata sit*. *Nou. XXII. c. 8.* §. CCXXVII.

Media.

MEDIAM contra patiebantur 1) ii, *quibus aqua & igni interdictum*, * & 2) *deportati*, qui & *Exvles dicebantur*: *L. 5. pr. ff. §. 2. Inst. h. t. L. 2. §. 1. ff. de pœn.* 3) *transfugæ*, vel 4) *hostes iudicati*, *L. 5. §. 1. ff. h. t. non vero* 5) **RELEGATI**, *quippe qui, salutis ciuitatis iuribus*.

vrbe

vrbe tantum vel prouincia exesse iubebantur. §. 2. *Inst. h. t.* & §. 2. *Inst. quib. mod. ius patr. pot. solu.*

* Nemini ciuium Rom. iura ciuitatis adimi invito poterant, nisi ipse auctor fieret. Cic. *pro domo cap. 72.* Quia tamen statim ea amittebantur, simul ac quis alii ciuitati adscribi se passus erat. Idem *ibid. cap. 81.* siquidem nemo iure Romano duarum ciuitatum ciuis esse poterat: Corn. Nep. *vit. Attic. cap. 3.* hinc aqua & igni interdicebatur reis, quos ciuitate priuatios volebant. Nam simul ac illi, hac adacti necessitate, solum verterant, & in aliam ciuitatem se receperant: Romanam ipso iure amississe censebantur. Cic. *pro domo. c. 30.*

§. CCXXVIII.

MINIMAM denique capit is diminutionem patiuntur 1) adrogati, quia ex patribus familias fiunt filii familias. (§. 179.) §. 3. *Inst. L. 3. pr. §. 1. ff. h. t.* 2) adrogatorum liberi, qui patrem sequuti, familiam mutant. (§. 180. 2.) *L. 40. ff. de adopt.* 3) legitimati, in primis per subsequens matrimonium, quia sui iuris esse desinunt, (§. 172. 1. & 4.) iure veteri * etiam emancipati. §. 3. *Inst. h. t.*

Minima.

* Quia emancipari nemo poterat, quin in imaginariam seruilem caussam deduceretur. (§. 195.) *L. 3. §. 1. ff. h. t.* Quod cessat iure nouo, maxime quum ob *Nou. CXVIII. c. 4.* & 5. etiam emancipatis iura successionis & familiæ salua sint.

§. CCXXIX.

Capitis diminutionem maximam hodie obsoleuisse, omnes fatentur. Mediæ in Germania comparant proscriptionem,

vel

Vfus do-
ctrinæ ho-
diernus.

vel bannum imperii, & relegationem cum ictu fustium. Herm. Stamm. *de seruitut. person. lib. 1. tit. 4. n. 16. seq.* In aliis prouinciis exsilio vel condemnationem ad triremes perpetuam, & cum publicatione bonorum coniunctam, eadem similia statuunt. Vinn. *ad h. t.* Sed dum similia haec aiunt capitis diminutioni mediæ, simul agnoscere videntur, quod omne simile quodammodo dissimile, & saltim non idem fit:

T I T. XVII.

DE LEGITIMA PATRONORVM
TVTELÀ.

§. CCXXX.

Legitima
patronorum
tutela.

Altera species tutelæ legitimæ est tutela PATRONORVM. (§. 219.) PATRONVS est, qui seruum, siue proprium, siue alienum, manumisit. L. 3. §. 1. ff. de suis & legit. her. L. 3. ff. de iur. patr.

§. CCXXXI.

Patroni
tanquam
agnati, suc-
cedebant li-
bertis.

Quia ergo huic libertus debet, quod persona esse cœperit, quum antea esset in classe rerum, (§. 77.) & hinc olim liberti pater & proximus agnatus credebatur: (§. 111.) legibus XII. tabularum patronus eiusque liberi, tanquam proximi agnati, vocabantur ad successionem si non exstarent sui hæredes. Vlpian. *Fragm. tit. 29. §. 1. L. 23. §. 1. ff. de bon. libert. pr. Inst. de success. lib.*

§. CCXXXII.

§. CCXXXII.

Quia vero, vbi successionis commo-
dum, ibi & onus tutelæ esse oportet: (§.
219.) inferebant inde prudentes, liber-
torum impuberum, vel liberorum eo-
rum tuelam deferendam esse patronis, pa-
tronorumque liberis, huic muneri susci-
piendo idoneis. *L. 3. pr. ff. de legit. tutor. §.
vn. Inst. h. t.* Quod hodie extra usum est.

Et hinc
etiam ad tu-
telam legi-
timam vo-
cabantur.

T I T. XVIII.

DE LEGITIMA PARENTVM TUTELA.

§. CCXXXIII.

Tertia tutelæ legitimæ species est, quæ Legitima
PARENTIBVS desertur, (§. 209.) parentum
quippe qui ætatem liberorum impuberum
emancipatorum, tanquam patroni, re-
gunt. *L. 3. §. vlt. ff. de legit. tut. §. vn. Inst.
h. t.*

tutela.

§. CCXXXIV.

Nimirum pater filium emancipabat per *Eius funda-*
tres venditiones & manumissiones ima-*mentum.*
ginarias, (§. 195.) adeoque hic quodam-
modo in seruilem causam deducebatur:
(§. 228.* *L. 3. §. 1. ff. de cap. min.* & hinc
manumissus, non quidem ratione status
(§. 91. 4. 9.) sed tamen ratione iurium pa-
tronatus quasi libertus erat manumisso-
ris. Hinc manumissor ei, tanquam patro-
nus, succedebat, (§. 231.) adeoque idem &
tutor erat emancipati impuberis. (§. 232.)

§. CCXXXV.

Quum vero pater emancipans, interpo- Cur ea pa-
sita fiducia, sibi stipulari soleret, vt filius tri ac non
tertium potius filii

emori de-
feratur.

tertium venditus ab emtore sibi reman-
ciparetur, quo ipse potius, quam ille eum
manumitteret, iuribusque patronatus
frueretur, (§. 195.) eaque fiducia ex con-
stitutione Iustiniani semper interposita
fingeretur: §. vlt. Inst. de legit. agn. succ.
L. vlt. C. de emanc. lib. consequens erat,
ut pater, tanquam patronus, filio filiae
emancipato emancipatæue succederet,
(§. 231.) & hinc etiam eorum fusciperet
tutelam legitimam, si essent impuberes. (§.
232.) §. vn. Inst. h. t. L. 3. §. vlt. ff. de le-
git. tut. §. CCXXXVI.

Vsus ho-
diernus.

Sed hæc legitima parentum tutela, ces-
sante emancipatione vetere, & iuribus
patronatus plane extinctis, hodie, faten-
tibus omnibus, extra usum est. Moribus
Germanorum pater curator est filiorum
etiam non emancipatorum, ratione bo-
uorum adventitiorum maternorum.
Ius prou. Sax. lib. 1. Art. II. Quod
& alibi obtinet, & non ex *L. vlt.*
C. de bon. quæ lib. sed ex iuris patrii re-
liquiis, repetendum. De tutela matris
& auiæ iam diximus. (§. 221.)

T I T. XIX. DE FIDUCIARIA TUTELA.

§. CCXXXVII.

Tutela fi-
duciaria.

Legitimam hanc parentum tutelam,
de qua superiore titulo actum, olim
ab interposita illa fiducia, (§. 195. & 235)
dictam esse FIDUCIARIAM, patet ex
Vlpian.

Vlpian. *Fragm. tit. II. §. 5.* Sed Iustinianus quartam speciem tutelæ legitimæ fiduciariam vocat. §. vn. *Inst. h. t. L. 4. ff. de legit. tut.*

§. CCXXXVIII.

Itaque **FIDUCIARIA TUTELA** Iustini-
niano est, quæ, post mortem patris eman-
cipatoris, liberis eius masculis perfectæ
ætatis perfertur, in emancipatum impu-
berem. d. L. 4. ff. *de legit. tut. §. vn. Inst.*
h. t. Quia enim pater emancipator per
interpositam fiduciam iura patronatus
consequebatur, & hinc legitimus tutor
erat filii emancipati adhuc impuberis:
(§. 235.) consequi videbatur, vt, eo
mortuo, liberi eius nondum emancipati
hanc tutelam consequerentur, tanquam
patroni filii, quos lex XII. tabularum
æque a successionem vocabat, ac patro-
nos. (§. 231.) d. §. vn. *Inst. h. t.* Quod ip-
sum quoque hodie extra usum est.

T I T. XX.

DE ATILIANO TVTORE, ET EO QVI
EX LEGE IVLIA ET TITIA DATVR.

§. CCXXXIX.

Actum hactenus de tutela *testamentaria*, (tit. 14.) & *legitima*: (tit. 15. seq.) iam tertia sequitur tutelæ species, quam **DATIVAM** vocant, quia hæc tuto-
ris *datio* est *actus legitimus*, (§. 70.) quo *deficientibus testamentariis & legitimis*, *tutores a magistratu ex lege dantur*. pr.
Inst. h. t.

§. CCXL.

§. CCXL.

De cius in- dole axio- mata. Ex quo tria fluunt axiomata: I. Tutor hic ex lege a magistratu datur *L. 6. §. 2. ff. h. t. II.* Datur in subsidium, defientibus testamentario & legitimo. III. Tutoris da- tio est actus legitimus. *L. 77. ff. de reg. iur.*

§. CCXLI.

Eius origo ex lege Ati- lla, & Iulia Titia. Datur, inquam, tutor ex lege, (*§. 240. I.*) & in vrbe quidem ex lege ATILIA, la- ta ante annum V. C. 15LVI, uti patet ex Liuio lib. XXXIX. c. 9. procul du- bio a L. Atilio Regulo, tribuno plebis, anno V. C. ccccXLIII. Liu. lib. IX. c. 30. In prouinciis, (excepta Sicilia, de qua vid. *Excerpt. Peiresc. p. 397.*) ex le- ge IVLIA & TITIA, lata anno V. C. 15CCXXVIII, Augusto III. & M. Titio Coss. Valef. ad *Exc. Peiresc. p. 61.*

§. CCXLII.

Quinam possint tu- tores dare. Quum ergo ex lege tutor detur: (*§. 240. seqq.*) sequitur I) ut nullus possit tu- torem dare iure magistratus, sed ex spe- ciali concessione populi vel principis. *L. 6. §. 2. ff. de tut. dat. L. 1. pr. ff. de offic. eius cui. mand. iurisd.* Specialiter autem ius concessum erat lege Atilia Prætori urbano, cui adhibenda in consilium maior pars tribunorum plebis: * *pr. Inst. h. t. Liu. lib. XXXIX. cap. 9.* in prouinciis lege Iulia & Titia Præsi- dibus *pr. Inst. h. t.* Postea in vrbe Coss. iussu Claudii ex inquisitione; *Suet. Claud. cap. XXIII.* & paulo post prætores tu- telares

celares ex constitutione Marci Antonini; Iul Capitolin. *vit. Marc.* c. 10. hic & Præfectus vrbi & Prætor, secundum suam iurisdictionem, in prouinciis præfides, & ex eiusdem Marci oratione Legati Procoff. vel, si non magnæ essent pupillorum facultates, Magistratus municipales, iussu præsidum, tutores dabant. ** §. 3. 4. *Inst. h. t. L. 1. pr. §. 1. ff. de tutor. dat.* Denique & municipalibus magistratibus, sine iussu Præsidum, cum Episcopo loci, si pupillus ultra D. solidos non haberet, & Iuridico Alexandriae, ea facultas data est. *L. 30. C. de Episc. aud. §. 5. Inst. h. t.*

* Itaque quum alias vel vnum tribunus reliquorum consilia intercedendo turbare posset: Liu. lib. 4. c. 49. lib. 6. c. 35. Dionys. Hal. lib. 10. p. 658. id ius intercedendi in tutoris datione sublatum erat lege Atilia, quæ pauciorum sententiam a pluribns superari iusserat. Vinn. *h. t.*

** *Prætor* intra vrbum; *Præfectus* vrbi intra centesimum ab vrbe lapidem, vel in prouinciis suburbicariis. *L. 1. pr. §. 3. L. ult. ff. de off. præf. vrb. Conf. Iac. Gothofr. Dissertationes de prouinciis suburbicariis.*

§. CCXLIII.

Ex eodem axiome fluit, 2) tutoris dationem non posse mandari. * *L. 8. pr. ff. de tut. & cur. dat. L. 1. pr. ff. de off. ejus, cui mand. iurisd.* An tutoris datio mandari possit?

* Tutores quidem dabant etiam legati Procos. (§. 242.) *L. 15. ff. de off. procos.* qui non propriam, sed mandatam iurisdictionem exercebat. *Heinecc. Institut.* H ce-

cebant. *L. 13. ff. eod.* Sed ea facultas iis non competebat ob mandatam iurisdictionem, verum ex oratione D. Marci, ex qua legati eam facultatem accipiebant, simul ac ipsis iurisdictione a Procos. mandata esset. *L. 1. §. 1. ff. h. t.* eodem modo & Duuumiri, Præsidum auctoritate, tuores cum satisfactione dabant, si modicæ essent pupillorum facultates. (*§. 242.*) *L. 3. ff. de tut. dat.*

§. CCXLIV.

Quando lo-
cus sit tute-
læ datiuæ.

Quum porro tutores dentur in subsidiū : (*§. 240. 2.*) tutela datiuæ locum habet, 1) si nec testamentarius nec legitimus tutor est. *pr. Inst. h. t. 2)* Si tutela taftamentaria vel impeditur & adhuc speratur, vel finitur morte, excusatione, vel remotione tutoris testamentarii. (*§. 214. 5.*) *L. 11. de test. tut. §. 1. & 2. Inst. h. t.*

§. CCXLV.

Quomodo
tutor dari
possit.

Denique quum tutoris datio sit actus legitimus; (*§. 240. 3.*) sequitur, 3) ut pure tantum, non sub conditione, nec in diem vel ex die tutor dari possit. *L. 6. §. 1. ff. de tutel.* (*§. 70.*) Quod secus se habet in tutela testamentaria. (*§. 246. 4.*)

§. CCXLVI.

Vfus ho-
diernus.

Hodie tutoris datio ad ordinariam pertinet iurisdictionem, omnibusque ea facultas competit, quibus est aliqua, saltem ciuilis, iurisdictione. Immo magistratibus nostris ius est prætereundi testamentarios & legitimos, aliosque magis idoneos constituendi, si ere pupilli videatur. Schilt. *Ex. XXXVII. th. 46. seq.*

Zypæus

Zypaeus Not. Belg. tit. de tut. Statuta
Fris. lib. I. tit. 7. Art. I.

T I T. XXI.

DE AVCTORITATE TVTORVM.

§. CCXLVII.

Pupilli imperfecta est ætas, (§. 202.) §. Tutoris vis & potestas.
6. *Inst. de Atil. tut. imperfectior tam
men infantis*, qui fari non potest, quam
vel *infantiæ vel pubertati proximi*. *
Hinc in infantem VI; in *infantiæ vel
pubertati propiorem* POTESTATE pol-
lere tutorem diximus. (§. 203. *)

* Infantia iure nostro usque ad annum etatis septimum completum porrigitur. *L. 14 ff. de sponsal. L. 18. C. de iur. delib. L. 1. §. 2. ff. de administr. tut.* Septenni maior, sed qui decimum cum dimidio, vel quæ nonum cum dimidio nondum attigit, *infantiæ*; qui decimum, vel quæ nonum cum dimidio excessit, sed nondum pubes est, *pubertati proximus* vel *proxima* esse dicitur.

§. CCXLVIII.

INFANS ergo nihil, sed pro illo tutor omnia agit: *L. 1. §. 2. ff. de adm. tut. L. 9. ff. de adquir. hæred. ast MAIOR INFANTIA ipse, si tutor velit, agit, auctore tute, d. L. 9. de adq. hær. §. 9. Inst. de inutil. stipul. L. 3. C. de adquir. possess. qui veluti supplet, quod pupilli personæ ob lubricum etatis deesse videtur. L. 32. §. 2. ff. de adquir. vel amitt possess. Unde auctoritas ab augendo dicta videtur veteribus. Charis. Grammat. lib. I.*

Infans nihil agit, infan-
tia maior agit auctore
tute.

§. CCXLIX.

*Quid aucto-
ritas?* Est vero AVCTORITAS *actus legitimus*,
 * (§. 70.) quo tutor id quod pupillus infantia maior gerit, (§. 248.) & ex quo deterior eius conditio fieri posset, solemniter adprobat, utquod personæ eius deest, suppleatur. (§. 248.)

* Non solent hoc alii obseruare. Sed quum in L. 77. ff. de reg. iur. non omnes actus legitimi recenseantur, (§. 70. *) & in auctoritate omnia actuum legitimorum requisita concurrent, vix est, quod illam esse actum legitimum dubitemus.

§. CCL.

*Quomodo
ea interpo-
nenda?* Quum ergo auctoritas sit *actus legitimus*: (§. 249.) 1) ea interponenda erat statim in ipso negotio, * 2) a tute præsente: nec 3) quidquam valebat, post tempus vel 4) per epistolam, vel per nuncium interposita. §. 2. Inst. h. t. L. 9. §. 5. ff. eod. 5) Interponi eam etiam oportebat pure non sub conditione. L. 8. ff. h. t.

* Turbare videtur L. 25. §. 4. ff. de adquir. hær. in qua iussus præcedere, auctoritas **PERFECTO NEGOTIO** interponi dicitur, ubi Iac. Gothofr. ad L. 29. ff. de reg. iur. legendum putat prouecto negotio. Sed nihil emendatione opus. Non enim ea lex ait, dudum perfecto negotio auctorem fieri posse turem, sed perfecto negotio, id est, simul ac iste actus explicatus erat, a quo negotium perfectionem capiebat & substantiam. Sic. e. g. in stipulatione pupillus interrogatus, congrue respondebat, coque perfecto actu tutor præsens statim interponebat auctoritatem. Hinc eleganter a veteribus disputatum, si mulier, quæ in tutela olim perpetua viuebat, (§. 102.)

per

per epistolam manumitteret seruum absentem, (§. 101.) vtrum a tute auctoritas interponenda sit, postquam mulier scripsit epistolam, an postquam eam acceperit seruus? Dūbiū enim videbatur, scriptane epistola, an, postquam seruus dominæ voluntatem cognorit, actus perfectus sit, & libertas peragatur (*ακυρίζειν*) Vid. *Fragm. e ret. Icto.* §. 15, apud. *Schulting. iurisp. ant.* p. 807. & add. *L. 38. pr. ff. de adqu. vel amitt. poss.*

§. CCLI.

Auctoritas tutoris necessaria est, quoties pupillus quid gerit, quo deterior posset fieri eius conditio, (§. 249.) Ex quo fluit axioma iuris notissimum: *Meliorē facere conditionem pupillo licet, etiam sine tutoris auctoritate; deteriorē non aliter quam auctore tute princ. Inst. L. 9. pr. ff. h. t. L. 28. pr. ff. de pacē. L. 11. ff. de adquir. rer. dom.*

Quanod auctoritate opus sit?

§. CCLII.

Ex quo consequitur 1) ut pupillus sine tutoris auctoritate sibi stipulari, *L. 9. pr. ff. h. t. donationem vel remissionem acceptare, L. 2. ff. de acceptil. immo ex quocunque titulo lucrativo adquirere, L. 11. ff. de acquir. rer. dom.* non autem promittere, donare, remittere, tradere, alienare possit. * 2) Ut contractus cum pupillo, inscio tute, initio non obligent pupillum, sed hic tamen ex iisdem alios habeat obligatos *L. 13. §. 29. ff. de act. emt. pr. Inst. h. t. Vnde & claudicare hi contractus dicuntur doctoribus.*

Pupillus
sine auctor-
itate tutoris
alios sibi
obligat, sed
non obliga-
tur.

* Nisi pupillus factus locupletior, aut ex re
nascatur obligatio. Vtique enim casu &
ciuiliter eum obligari æquissimum est. L. 1.
pr. L. 5. §. 1. ff. h. t. L. 46. ff. de obl. & act.
L. 13. §. 1. ff. de condic. indeb.

§. CCLIII.

An hæredi-
tatem recte
adeat sine
auctoritate
tutoris.

Ex eodem principio recte colligitur,
3) pupillum sine auctoritate tutoris hæ-
reditatem adire non posse, quamvis lu-
crofa, sit. L. 9. §. 3. ff. h. t. iuncta para-
phras Theophili. Idque partim quia hæ-
reditas nos creditoribus & legatariis ob-
ligat, L. 8. pr. ff. de adquir. hær. pupillus
autem ex facto suo, sine tutoris aucto-
ritate, ciuiliter obligari nequit, (§. 252.
1.) L. 46. ff. de obl. & act. partim, quia
olim aditio hæreditatis ob cretionem
cum ea coniunctam erat actus solemnis,
Vid. Antiqu. Rom. lib. 2. tit. 17. seq. §.
15. seq. ad ea vero, quæ solemnitatem
iuris desiderant, explicanda tutore aucto-
re opus erat. (§. 70.) L. 19. ff. de auct. tut.

§. CCLIV.

Tutor au-
ctor fieri
non potest
in rem su-
am.

Denique quia tutor auctoritate inter-
posita, pupilli iudicium supplet, (§.
249.) adeoque pupillus & tutor veluti
pro vna persona agente habentur: expe-
diti iuris est axioma: *Tutor auctor fieri
in rem suam non potest.* §. 3. Inst. h. t.
L. 1. pr. L. 7. pr. & §. 2. ff. h. t.

§. CCLV.

Quid si tu-
tor cum pu-
pillo con-
trahere vel

Ex quo infertur, 1) tutorem emere
non posse res pupilli, L. 3. 4. §. 7. ff. de
cont. emit. nisi palam & bona fide veluti
auctio-

auctione publica, L. 5. C. eod. 2) Si lis intercedat litigare ve-
inter tutorem & pupillum, lit.
dandum huic esse curatorem in litem. *
§. 3. Inst. h. t. non, vti olim, tutorem
prætorium. Vlpian. Fragm. tit. II. §. 24.

* Quod tamen raro hodie continget, quum nec creditor nec debitor pupilli eiusdem tutelam suscipere possit. Nou. LXXII. c. I. 2. 4. Nou. XCIV. præf. Si tamen iis superueniat, cura-
tor adiungitur. Nou. LXXII. cap. I. 2.

§. CCLVI.

Ceterum hodie nec actus legitimus est auctoritas tutoris, adeoque doctrinæ, (§. 250.) expositæ, fere extra usum sunt: nec iam amplius obseruatur discrimen inter pupillum, infantem & maiorem infantia. (§. 248.) Plerumque enim tutores, immo & curatores, res maioris momenti ipsi expediunt, & raro interesse patiuntur pupillum vel minorem, nisi fere maiorenitati sit proximus.

Vfus ho-
diernus.

T I T. XXII.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

§. CCLVII.

Tutela ideo inuenta est, vt defendantur ii, qui per ætatem suam sponte se defendere nequeunt. (§. 203.) Ea ergo cessante caussa, & tutelam finiri æquum est.

Tutela quo-
modo finia-
tur?

§. CCLVIII.

Finitur itaque 1) MORTE tum tuto-
ris, quia mortuus viuum defendere ne-
quit, tum pupilli, cui exstincto defensio-

Finitur
morte.

ne non opus est. §. 3. *Inst. h. t. L. 4. ff. de tut. & rat. distr.* Vnde nec tutela ad hæredes transit, siquidem & in legitimam non tanquam hæredes, sed proximi agnati, succedant tutoris, qui obiit, & pupilli propinquij. *L. 16. §. 1. ff. de tut. L. 46. ff. famil. ercise.*

§. CCLIX.

*Capitis de-
minutione,*

Finitur 4) CAPITIS DEMINUTIONE, & quidem pupilli quacumque, tutoris tantum maxima & media. §. 1. §. 4. *Inst. h. t. L. 14. pr. §. 1. 2. ff. de tut.*

*Pupillo capitis deminutionem quamcumque pafso, tutela finitur. Nam siue maximam siue mediam, siue minimam patitur, non est caput liberum (§. 207.) Tutor autem capite minutus tutor esse definit, si vell libertatem vel ciuitatem amisit, quia tutela est *munus publicum*, quod seruus, vel peregrinus obire nequit, (§. 205. 2.) Capitis deminutione minima tutoris tutela in se non finitur, quia & filius familias tutor esse potest: (§. 205. 1.) finiebatur tamen olim tutela legitima, quia minima capitis deminutio iura agnationis tollit. (§. 222.) Quum vero hodie agnatorum & cognatorum discriminem *Nou. CXVIII. cap. 4.* sublatum sit, & cognati non minus, quam agnati, ad tutelam legitimam vocentur, (§. 221.) cognationis autem iura minima capitis deminutione non perimantur: (§. 222.) hodie capitis deminutione tutoris minima tutela non amplius finitur.

§. CCLX.

Pubertate.

Finitur 3) PVBERTATE, de qua quum lis esset inter Proculeianos & Cassianos, hique eam ex corporis habitu, illi ex annis æstimarent; Priscus vero utrumque iudi-

iudicium pubertatis coniungendum putaret: Vlpian. *Fragm. tit. II. §. 28.* Iustianus Proculeianorum sententiam probauit, & maiororum pubertatem expleto anno XIV. puellarum anno XII. finiuit.

* *Lfin.C. quando tut. esse defin. pr. Inst. h.t.*

* Quamvis vero pubertate ipso iure finiatur tutela: rerum tamē suarum administrationem, ex constitutione D. Marci, non recipiunt adolescentes, nisi constitutis curatoribus. Et ita intelligendae. *L. 33. §. 1. ff. de administfr.* Et per tut. & *L. 5. §. 5. eod. immo & L. 28. §. 1. L. 31. eod.*

§. CCLXI.

Porro quum tutor testamento & pure, & sub certa conditione, & in diem dari possit: (*§. 213. 5*) consequens est, ut 4) & *VENIENTE DIE*, vel *Exsistente* conditione, haec testamentaria tutela finiatur. *§. 2. & §. 5. Inst. h. t. L. 14. §. 3. 5. ff. de tut.*

§. CCLXII.

Denique & 5) *Excusatione*, & 6) *Remotione* tutelam finiri ait Imperator, *§. vlt. Inst. h. t. de quibus tit. 25. & 26. erit dicendi locus.*

§. CCLXIII.

Iam id addimus, quia tutor prima-
rioquidem personæ, secundario tamen etiam rei datur, (*§. 207. **) eumdem, tanquam rei alienæ administratorem, finita tutela, teneri ad rationes reddendas. *§. 7. Inst. de Atilian. tut.* Qui non reddit, *TVTELÆ iudicio*, qui improbe com-

*Exsistente
die vel con-
ditione.*

*Excusatio-
ne & remo-
tione.*

*Finita tute-
la quænam
actiones
competant
pupillo?*

positas reddidit, & aliquid substraxit,
actione DE RATIONIBVS DISTRAHEN-
 DIS, quæ in duplum datur, in ordinem co-
 gitur. tit. ff. de tutel. & rat. distr. De actio-
 ne tutelæ vid. infra. lib. 3. tit. 28. §. 1176.
seq.

§. CCLXIV.

Vfus ho-
diernus.

Ceterum hodie pubertate vix quidquam
 mutatur circa tutelam. Plerumque enim
 tutores qui fuerunt, eodem fere iure mi-
 nores regunt vsque ad maiorenitatem.
 Cuius rei rationem explicabimus titulo
 in sequente. (§. 278.) Rationes reddendæ
 quotannis, & hinc quois tempore, quan-
 do in mora est, tutor ad eas reddendas
 adigi potest, non tam a pupillo iudicio tu-
 telæ, quam a iudice tutelari, vel ex offi-
 cio, vel ad implorationem cognatorum.

T I T. XXIII.
DE CVRATORIBVS.

§. CCLXV.

Curatores
 quasi procu-
 rator,

Curator & procurator promiscue fere
 accipiuntur, vti ex L. 1. C. si. tut.
 vel curat. interu. patet pluribusque exem-
 plis demonstratum est a viro Ill. Corn.
 van. Bynkershoek Obs. lib. 2. cap. 20.

§. CCLXVI.

Curationis
 definitio.

Ergo vt procuratio, ita CVRATIO ni-
 hil aliud est, quam potestas administra-
 di bona & rem familiarem eorum, qui re-
 bus suis ipse supereffe nequeunt. L. 20. ff.
 derit. nupt. & L. 8. C. de nupt.

§. CCLXVII.

§. CCLXVII.

Ex quo fluit axioma: *Curator primario rebus: personae tantum per consequentiam datur.* §. 2. *Inst. h. t. L. 20. ff. de R. N. L. 8. C de nupt. L. 12. §. pen. ff. de admin. tut.* Et inde consequitur, 1) vt curatores non, vti tutores auctoritatem interponant, quia in minorum persona defec-
tus non est, qui supplendus sit: (§. 248.) sed tantum consensum iis, aliquid acturis impertiantur. 2) Vt & tutorem habenti dari possit curator. §. 5. *Inst. h. t.*

§. CCLXVIII.

Quumque curatores dentur puberibus qui rebus suis ipfi superesse nequeunt: (§. 266.) sequitur vt curatores accipient 1) FVRIOSI, de quibus iam legibus XII. tabularum cautum fuerat, vt agnatis gen-
tilibusque in eorum pecuniam & facul-
tates potestas esset. *Cic. *Tusc. quæst. lib. 3. cap. 11. de invent. lib. 11. cap. 50.*
§. 3. *Inst. h. t.*

Ros accipi-
unt furiosi.

* Quamvis vero id eatenus mutatum sit iure nouo, vt magistratus furiosis curatores, causa cognita, constituant: *L. 6. I. 13. ff. de curat: furios.* tamen non facile is præteribit propinquos, si qui eorum probiles sint. *L. 13. ff. L. 5. C. eod.*

§. CCLXIX.

Quumque a furiosis parum discrepant
2) PRODIGI, quippe furiosum facturi re-
rum suarum exitum: *L. 12. §. 2. ff. de tut. dat.* & hi exemplo furiosorum in cu-
ratione propinquorum sunt, simul ac z
Prætore illis bonis est interdictum. Ho-
rat.

Prodigi.

rat. Serm. lib. 1 Sat. 3. Paull. Recept. sent. lib. 3. tit. 4. §. 7. L. 10. pr. L. 15. pr. ff. de curat. furios. L. 6. ff. de verb. obl.

§. CCLXX.

Hinc cura-
tio quodam-
modo igno-
miniosa,

Quandoquidem ergo soli furiosi & pro-
digii iure vetustissimo XII. tabularum cu-
ratores accipiebant: ignominiosum quo-
dammodo videbatur, homini ingenuo
sanæ mentis obtrudi curatorem, eique
liberam rerum suarum administrationem
& alienationem non permitti, L. 2. ff.
si a parente quis manumiss.

§. CCLXXI.

Quando mi-
nores cura-
tores acci-
pere cœpe-
rint?

Primum ergo ex lege Lætoria ADOLE-
SCENTIBVS, (non tantum lascivis & de-
mentibus, vti ex male intellecto loco
ex Iulii Capitolini vit. M. Ant. cap. 10.
vulgo colligunt, *) sed omnibus, qui pe-
tebant, curatores dari cœperunt caussa
cognita. *Inuitio enim. adolescenti, cura-*
torem dari non posse, expediti iuris vi-
debatur, partim ob rationem, (§. 270.)
redditam, §. 2. Inst. h. t. partim quod cu-
rator procuratoris loco est; (§. 265.) pro-
curator autem nisi volente domino fieri
nemo potest. L. 1. ff. de procur. Tandem
M. Aurelius Antoninus Imp. omnibus a-
dolescentibus, etiam caussa non cognita,
curatores dari iussit. Iul. Capitol. ibid.

* Locus Iulii Capitolini talis est: *De Curatoribus*
vero, quum ante non nisi ex lege Lætoria, vel prop-
rer lasciviam, vel propter dementiam, darentur, ita
statuit, vt omnes adulti curatores acciperent non
redditis cauſſis. Inde plerique colligunt, ex ele-
ge

ge Lætoria tantum lasciuis & dementibus adolescentulis datos esse curatores. Sed sensus alius est. Ait enim auctor, ante M. Antonini tempora triplicem fuisse curationem; vnam minorum ex lege Lætoria, alteram prodigorum, quos ipse *lasciuos* vocat, tertiam furiosorum, qui illi sunt *dementes*. Quum vero lege Lætoria non satis prospectum videretur minoribus, cognita: M. Antonium cauisse primum, 1) vt omnes adolescentes curatores acciperent, quum ex lege Lætoria tantum quidam, qui peterent, accipere solerent. 2) vt ii curatores darentur caussis etiam non redditis, quum ex lege Lætoria, si minorenis curatorem peteret, prius inquirendum esset, an honesta caussa subfit? num forte ob æs alienum contrahendum curator petatur? &c.

§. CCLXXII.

Ab eo ergo tempore saluum fuit vetus principium, curatorem adolescentes non accipere inuitos. §. 2. ff. de tut. & cur. dat. & consentientes, L. 2. §. pen. & vlt. ff. qui petant. tut. & curat. Attamen quia tutoris administratio non prius finitur, quam constituto curatore: (§. 260.*) petere iam adolescentes tenentur omnes, adeoque verum est, omnes post hanc Antonini constitutionem curatorum auxilio regi, nec eis rerum suarum administrationem committi, quamuis pene rem gerentibus. * L. 1. §. vlt. ff. de minor.

An iure no-
uo omnes &
inuiti cura-
tores acci-
piant?

* Vnde non est, quod Ræuardus, lib. I. Var. cap. 12. inaduertentiae accuset Tribonianum, quasi ius suorum temporum ignorans, adolescentibus inuitis curatores dari negauerit. Omnia enim curatores non inuitis dabuntur etiam post

post Antonini tempora, sed potentibus. Verum Antoninus rationem inuenierat, qua adolescentes omnes adigerentur, ut peterent, quia nimis alias rerum suarum administrationem a tute non recipiebant. (§. 260. *)

§. CCLXXXIII.

**Curatores
quotupli-
ces?**

Curatio vel **LEGITIMA** est vel **DATIVA**. *Legitima* est furiosorum & prodigorum: (268. 269.) *dativa* minorum, aliorumque, qui vel ob corporis vitium, vel ob absentiam rebus suis superesse nequeunt. §. 4. *Inst. h. t. L. 65.* §. 3. ff. ad *SC. Trebell. testamentaria* non datur, quia paterfamilias ex lege XII. tabularum legare potest de tutela, non autem de curatione, suæ rei. (§. 208.) *Datus* tamen testamento curator confirmatur. (§. 215.) §. 1. *Inst. h. t.*

§. CCLXXXIV.

**A quibus-
nam den-
tut?**

Dantur curatores ab iisdem magistris, a quibus tutores. §. 1. *Inst. h. t.* *Dantur* omnes, qui tutores esse possunt, non ipso, qui tutelam gesserant, si se excusent. §. 18. *Inst. de excus. tut.*

§. CCLXXXV.

**Quomodo
minatur cu-
ratio?**

Vt tutela pubertate; ita curatio minorum maiorenitate, id est, expleto XXV. ætatis anno, * terminatur, *L. 1. vlt. ff de min.* nisi minor veniam ætatis impetraverit. *L. 2. C. de his, qui ven. æt.* Furiosorum & morbo impeditorum curatio, recepta valetudine: *L. 1. pr. de cur. furios. prodigorum* denique recepit sanis moribus, & sublata a Prætore in-

interdictione honorum, finitur. *L. i.*
pr. eod.

* Inuenit id est lege Lætoria, *L. 2. C.*
Theod. de dotat. quæ ideo quindecimennaria vo-
 catur Plauto, *Pseud. Act. 1. scen. 3. v. 68.* Et
 videtur Lætorius cum aliis existimasse, sæ-
 culum esse terminum vitæ humanæ longissi-
 sum, & hinc primum eius quadrantem
 iuuentuti accensuisse. Acute ita censet *V.*
C. & amicissimus, *Nic. Hier. Gundl. ad tit.*
ff. de minor. XXV. ann. §. 4. ¶ 5.

§. CCLXXVI.

Quemadmodum vero tutor *actione tu-*
telæ directa; (*§. 263.*) ita curator *utili-*
tutelæ iudicio, etiam durante curatione,
 ad reddendas rationes adigitur. *L. 3. C.*
arb. tut. L. 16. §. II. L. 20. ff. detut. &
rat. distrahit. Quæ enim actiones per in-
 terpretationem extensiua ob rationem
 eamdem ad similes casus producuntur,
 verbis legis vel edicti non expressos, eæ
 vocari solent *UTILES.* *§. vlt. Inst. de leg.*
Aquil. §. CCLXXVII.

Quæ actio
aduersus
curatorem
competat?

Quis actor?

Denique quum curator veluti procu-
 rator sit, (*§. 265.*) procurator vero non
 nisi a domino constitui possit: *L. i. ff. de*
procur. is, quem tutor vel curator, mor-
 bo vel alia necessitate coarctatus, suo
 periculo & ex decreto magistratus ante
 litis contestationem constituit, non pro-
 curator vel curator vocatur, sed ab his *A-*
CTORIS nomine distinguitur. * *§. vlt. Inst.*
h. t.

* Sed potest tamen pupillus, infantia maior,
 quia dominus est, procuratorem, auctore
 tu-

tutore, constituere. Potest & ipse tutor & curator procuratorem constituere in iudicio, dummodo litem sit contestatus. *L. II. C. de procur.* Rationem, quæ ex domino litis fluit, reddemus infra, *lib. 4. tit. 10.*

§. CCLXXVIII.

Vfus ho-
diernus.

Apud Germanos, gentesque alias originis Germanicæ, nullum fuit inter tutores & curatores discrimen; sed tutores, constituti impuberibus, administrationem olim ad maiorenitatem usque solebant continuare, eadem auctoritate. Et hoc iure hodienum fere vtimur. Rem egregie exposuit Ge. Beyer. *Diff. sing. de hodierna tutorum ac curatorum differentia.* Præterea non ubique expleto demum anno XXV. maiorennes censentur iuvenes: sed in Saxonia iis anni XIX; Electorum & Principum quo-rundam filiis anni XVIII: alibi adolescentibus anni XX. ad res suas administrandas sufficiunt. Mores diuersarum gentium egregie & cum adparatu exposuit illustris Academiæ Halensis Cancellarius Io. Petr. de Luewig in *Diff. de ætate puberum & maiorum.*

T I T. XXIV.

DE SATISDATIONE TUTORVM VEL CURATORVM.

§. CCLXXIX.

Satisdatio
quid & quo-
templos?

SATISDATIO vocatur *cautio præstita datis fidei iussoribus.* *L. I. ff. qui sa-*
tisd.

tisd. cog. Quamuis enim alioquin haud
ignota sit cautio etiam PIGNORATITA,
L. 1. §. 9. ff. de collat. bon. IVRATORIA
L. 17. C. de dignit. & NVDE PROMISSO-
RIA: §. 2. Inst. de satisdat. satisdatio ta-
mén semper a prætore exigitur, in pri-
mis, quando incerta est damni imminen-
tis aestimatio. L. 7. ff. de prætor. stipul.

280.
§. CCLXXX.

Quum ergo tutores æque ac curatores
res alienas administrent, (§. 263.) & i-
deo ad rationes reddendas obstricti sint:
(§. 263. 266.) æquissimum est, ut vtrique
satisdent, rem pupillo vel adolescenti sa-
luam fore, si vel vlla in eos cadat suspi-
cio pr. Inst. h. t. L. 1. sequ. ff. rem. pup.
Salu. fore.

Tutores cui
teneantur
satisfare.

§. CCLXXXI.

Quumque ii tantum satisdent, in quos
suspicio cadit: (§. 280.) consequens est, vt
a satisdatione immunes sint 1) tutores te-
stamento dati, quia paterno iudicio electi
idonei creduntur.* *L. 7. §. 5. C. de curat.*
furios. 2) A maioribus magistratibus ex
inquisitione dati, quia inquisitio pro pa-
terno iudicio est, & pro vinculo cedit cau-
tionis. *L. 13. §. vlt. ff. de tut. ddt. L. 3. L.*
4. C. de tut. qui satis non ded. pr. Inst. h. t.

Quinam
non satis-
dent?

* Vnde neque ii, qui non iure a parentibus dati,
a magistratu confirmantur, tenentur satisda-
re, quia pro testamentariis habentur. (§. 215.)
Tenentur autem ab extraneo testamento
dati, & confirmati post inquisitionem, quia
hi pro datius habentur. (§. 216.)

§. CCLXXXII.

Quinam fa-
tis dare co-
gantur?

Contra ex hoc principio merito satis-
dant 3) legitimi omnes, præter patronos
patronorumque liberos. *L. 5. §. 1. ff. de*
legit. tut. 4) Dati sine inquisitione a ma-
gistratibus minoribus. 5) Tutores testa-
mentarii, legitimi & dativi, qui ex plu-
ribus se administrationi offerunt. §. 1. Inst.
h. t. Ne enim per plures tutela spargatur:
quoties vnum sufficit, is præfertur, qui se
offert: nullo se offerente, is, qui a testato-
re designatus est: nemine designato, qui a
maiore parte tutorum eligitur: nec his
denique eligiblebus, Prætor interponit
officium, vnumque ex reliquis designat,
satisfaturum collegis, tanquam tutori-
bus honorariis. L. 3. §. 1. sequ. ff. de admi-
nistr. tut.

§. CCLXXXIII.

Quinam
magistratus
satisfici iu-
beant?

Ex quo porro inferendum, 6) satisfac-
tionem exigere magistratus minores, qui
tutores dant sine inquisitione. (§. 281. 2)
L. vlt. C. de mag. conu. Et quum caueatur
datis fideiussoribus, (§. 279.) fideiusilio
vero iure Rom. per stipulationem con-
trahatur: L. 8. pr. ff. de fideiuss. confe-
quens est, 7) vt pupillus, qui fari iam
cœpit, ipse sibi possit stipulari, rem suam
saluam fore, (§. 252. 1) infantis vero lo-
*co seruus vel proprius, vel publicus *sti-*
puletur. L. 2. ff. rem. pup. salu. fore.

* Seruus proprius stipulatione sua acquirebat
domino (§. 130. 3.) §. 2. Inst. de stipul. seru. Se-
ruus

ruus vero publicus recte stipulabatur pupilio, quia erat in dominio reip. Publico vero nomine & alteri stipulari licebat. *L. 3. ff. de prætor. Stipul. L. 1. §. 4. ff. vt legator. Conf. Iac. Gothofr. ad L. 73. §. vlt. ff. de reg. iur. pag. 322.* Dicitur huiusmodi satisdatio facta τῷ ταῦτῳ θεοφίλῳ, Theophil. in §. 3. *Inst. de adopt.* Quam loquitionem accurate explicat Amaya ad *L. 3. C. de tab. scrib. logograph.*

§. CCLXXXIV.

Hi dati fideiussores pro tutore tenentur: & contra illos finita tutela actio ex stipulatu datur, si tutor vel conueniri non possit, vel actione tutelæ pulsatus, non sit soluendo. *tot. tit. ff. de fideiuss. & nomin.*

Fideiussores
rum obliga-
tio.

§. CCLXXXV.

Si ne sic quidem rem suam consequitur pupillus; etiam magistratus minor, qui parum idoneos fideiussores admisit, hæredesue eius, cuius dolo vel culpa lata id prætermissum fuit, in subsidium possunt conueniri. *L. 1. ff. de magistr. conu.*

Actio subfi-
diaria a-
duersus
magistra-
tus.

§. CCLXXXVI

Moribus hodiernis satisdationes alibi indistincte exiguntur; alibi extra usum sunt, quia vel iusiurandum, quod a tutoribus exigitur, vel possessio bonorum immobilium, pupillo tacite oppignoratorum, eum satis securum præstare creditur. Nec actionis subsidiariæ aduersus magistratum frequentem adeo usum esse, facile est ad intelligendum.

Vsus ho-
diernus.

T I T. XXV.

DE EXCVSATIONE TVTORVM VEL
CVRATORVM.

§. CCLXXXVII.

Quænam
causæ a tu-
tela excu-
sent?

Quum tutela fit munus publicum : (§.
204.) eadem fere causæ, quæ a
munere publico personali excusant, e-
tiam excusant a tutela & curatione.*

* Aliud de immunitate dicendum. Immunitas e-
nim a reliquis muneribus publicis ad tutelam
non porrigitur. L. 17. §. 3. L. 15. §. 12. ff. h. r.

§. CCLXXXVIII.

Excusatio
quid & quo-
duplex?

EXCVSATIO in sensu iuridicio, * est ex-
ceptio vel *caussa*, ob quam quis munus
publicum, adeoque & tutelam suscipere
vel non cogitur, vel prohibetur. Adeoque
excusatio alia VOLUNTARIA, alia NE-
CESSARIA est. Illa opposita prodest; hæc
etiam non opposita prohibet. Illa liberat
a tutela suscipienda; hac & suscepta fini-
tur. Vtræque ad omnes tutores pertinent,
etiam legitimos. B. Huber. Præl. Inst. h.
t. §. 20.

* Alia ergo notione iureconsulti hoc vocabu-
lum accipiunt, ac grammatici. His excusare
est allegare causam, cur onus suscipi non de-
beat: Illis excusari etiam dicuntur, qui non
admittuntur. L. 1. §. 3. de postulando, L. 11. ff.
de decurion. Vbi non est, quod pro excusare
rescribamus excuriare cum Cuiacio Obs. 26. l.
38. Græci, quum verba παραιεῖθαι, ἀπολογεῖ-
θαι, προστιχεῖθαι, huic notioni haud quadra-
re viderentur, vocabulum ἐξκουσατεύειν adop-
tare maluerunt. Harmenop. Lib. 2. tit. 5. §. 6.
Et lib. 1. tit. 3. §. 80. idemque nomen ἐξκουσα-

rever., Theophil. pr. *Inst. h. t.* Conf. Ill. Bynkersh *Obj. lib. 4. c. 11. p. 385. sequ.*

§. CCLXXXIX

VOLVNTARIÆ vel priuilegio nituntur, L. 12. C. h. t. vel ob *impotentiam* conceduntur, vel ob *imminens existimationis periculum* admittuntur. PRIVILEGIO gaudent, 1) qui Romæ tres; in Italia quatuor, in prouinciis quinque liberos naturales & legitimos habent superstites.* L. 1. §. 2. seq. ff. *de excus. princ. Inst. h. t.* Qui enim adhuc in ventre sunt liberi, non magis profunt, quam adoptiui, illegitimi, & mortui, nisi quod pello amissi in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. pr. *Inst. h. t. L. 76. ff. de cond. & dem. L. vlt. ff. de vacat. & excus. mun.*

Voluntariæ
ob numero
rum libero
rum.

* Priuilegium hoc πολυπαιδιας ex lege Papia Poppæa est, anno V. C. I^o CCLXII. (Dio Cass. lib. 56. p. 662.) sibolis procreandæ causa lata L. 64. §. 1. ff. *de condit. & dem. Conf. Iac. Gothofr. de Lege Pap. Popp. c. 7. p. 285. & Comin. nostr. ad. h. L. lib. 2. c. 9.*

§. CCXC.

Simili priuilegio ex Constitutione Marci Imp. excusantur, 2) qui rem fiscalem, rem dominicam, vel patrimonium principis, tributa item & vectigalia administrant, immo & conductores fundi principalis.* §. 1. *Inst. h. t. L. 41. ff. eod. L. 10. C. eod. L. vlt. C. qui dar. tut. poss.*

Ob admini-
strationem
rei fiscalis.

* An etiam administratores & conductores rerum ciuitatis? Diserte id negatur 15. L. §. 7. & 10. ff. h. t. L. 10. ff. *de iur. fisci. L. 2. C. de iur. reip.* quia ciuitatibus ius fisci haud competit.

petit. Et eo iure in Frisia utimur. B. Huber. *Præl. ad ff. tit. de iure fisci* §. 2. Sed ob hanc ipsam rationem pluribus Germ. locis, vbi ius Saxonum & Lubecense viget, etiam administratores ciuitatum excusantur, quia iuribus fisci ibi etiam ciuitates, immo & nobiles, qui mero imperio gaudent, perfunduntur. Meu. *ad ius Lubec.* Pars. 2. tit. 2. art. 14. n. 64. Ceterum hæc excusandi causa hodie fere necessaria est, quia omnia horum administratorum bona iam fisco vel ciuitati oppignorata sunt. (§. 286.)

§. CCXCI.

Eodem modo ob priuilegium excusantur 3) absentes reip. caussa, non modo a suscepcta, & suscipienda tutela, dum absunt, verum etiam a suscipienda intra annum, ex quo reuerterunt. §. 2. *Inst. h.t. L. 10. pr. & §. 2. ff. eod.* Iis, qui trans mare absunt reip. caussa, vel qui domicilium principis iussu mutarunt, & suscep tam tutelam deponere licet. *L. 11. §. 2. ff. de min. L. 12. §. 1. ff. h. t.*

§. CCXCII.

Ob magistratus & profesiones. Excusantur porro ob priuilegium 4) magistratus, qui cum potestate sunt. §. 3. *Inst. h. t. id est, qui coercere, vel iubere in carcerem duci, vel prehendere poterant Gell. 13. 15.* Vnde non excusat ædilitas. *L. 17. §. 4. ff. h. t.* simile tamen quodammodo priuilegium datum Senatoribus. *L. 15. §. 3. ff. h. t. & τοῖς ἀρχεστοῖς πόλεων, id est, Duumuiris. L. 6. §. 16. ff. h. t.* Denique & 5) litteratores, rhetores, sophistæ, medici, iureconsulti, omnines-

Ob absen-
tiam reip.
caussa.

Ob magi-
stratus &
professiones.

innesque artium liberalium professores, qui intra numerum sunt, excusantur: *L.* 6. *C. de profess. & med. modo in patria docent sedulo.* *L. 6. §. 6. & 9. ff. h. t.*

* Sunt & alia priuilegia huius generis, veluti ob victoriam athleticam, *L. 6. §. 13. h. t.* *L. vn. C. de athlet* ob collegium fabrorum & pistorum, *L. 17. §. 2. 3. L. 4. §. vlt. ff. h. t.* ob officium mensorum frumenti, *L. 26. ff. h. t.* Sed haec nostris temporibus vix quadrant.

§. CCXCHI.

Ob IMPOTENTIAM (§. 289.) excusant Ob impo.
6) tria onera tutelæ in vna domo, modo tentiam,
nec affectatæ sint, nec tenues. §. 5. *Inst.*
h. t. L. 5. L. 15. §. 15. ff. h. t. Ponderan-
das enim magis esse tutelas, quam nu-
merandas, vel hoc indicio est, quod &
vna tutela diffusior excusat. *L. 31. §. 4.*
ff. h. t. 7) Paupertas. §. 6. *Inst. h. t. 8)*
Morbus, ob quem quis suis rebus supe-
resse non potest. §. 7. *eod.* 9) Imperitia
litterarum, §. 8. *Inst. eod.* modo tutela
non ita tenuis sit, vt & ἀναλογίας ad
negotia alioquin paulo solertior, ei ad-
ministrandæ sufficere videatur. *L. 6. §.*
fin. ff. h. t. 10) Senectus septuagenaria,*
L. 3. ff. de iur. immun. §. 13. *Inst. h. t.* cui
ne dies quidem defit. *L. 2. pr. ff. h. t.*

* In mendo ergo cubat *L. 3. C. qui aetate vel*
prof. vbi anni LV. excusare dicuntur. Vid.
Cuiac. ad illam legem.

§. CCXCIV.

Denique ob imminens EXISTIMATIO-
NI periculum excusantur, 11) qui cum

Ob inimici-
tias cum pa-
tre pupilli.

patre pupilli inimicitias capitales exercuerunt, §. 9. & 11. *Inst. h. t.* non, quod indulgendum sit odiis eorum, quos nemors quidem inimicorum placat, sed quod, ut elegantur notat Vinnius, ignoscendum videatur eis, qui suspicionem sifistram hoc obtentu vitare, & anteuenire remotionem cupiunt.

§. CCXCV.

Necessariae
excusatio-
nes.

Hæ sunt excusationes voluntariae. NECESSARIIS, vel *prohibitoris*, accensentur 1) furor, dementia, surditas, cæcitas. L. 1. §. 2. & 3. ff. *de tut.* L. 3. C. *qui dar. tut.* L. vn. C. *qui morb. se excus.* 2) Minorenitas. §. 13. *Inst.* L. 10. §. 7. ff. h. t. 3) Militia. §. 14. *Inst. h. t.* L. 4. C. *qui dar. tut.* 4) Lis cum pupillo super omnibus bonis, vel maxima eorum parte. §. 4. *Inst. h. t.* immo hodie quævis lis imminens, ob *Nou. LXXII. cap. 1. 2. 4. Nou. XCIV. præf.* 5) Sacerdotium & monachatus, *Nou. CXXIII. cap. 5.* Excepta tutela legitima, quæ presbyteris tantum & diaconis permittitur. 6) Matrimonium, quod non permittit, ut vir vxoris curam suscipiat. L. 2. C. *qui dari tut.* L. 4. C. *de cur. furios.* §. CCXCVI.

Tutor non
cogitur cu-
rator fieri,

Speciatim a cura excusat tutela antea gesta. (§. 274.) §. 18. *Inst. h. t.* L. 20. C. *eod.* Liberto tamen, quem patronus liberorum suorum tutorum & curatorem elegit, ea excusatio non prodest. L. 5. C. *h. t.* L. 14. §. 3. & L. 24. ff. *eod.*

§. CCXCVII.

§. CCXCVII.

Quum ergo prioris generis excusationes non nisi oppositæ profint. (§. 288.) consequens est, 1) ut antequam opponantur, is, qui datus est, ipso iure tutor fit. *L. 31. pr. ff. h. t. 2)* Ut ad eum a tempore quo datus est, omne periculum pertineat, si allegationes, caussa cognita, tanquam falsæ reiiciantur. *L. 1. C. si tut. vel cur. fals. alleg. excus. L. 39. §. 6. ff. de administr. tut. 3)* Ut rectissime sibi consulat tutor, qui, simul ac datus est, administrationem in se fuscipit, interposita protestatione, id excusationibus fraudi non futurum.

§. CCXCVIII.

Quia denique excusatio est species exceptionis: (§. 288.) *L. 5. L. 8. ff. de except. L. 43. ff. de reg. iur. consequens est, 1)* ut tutor datus pluribus excusationibus vti possit: §. 16. *Inst. h. t. 2)* vt tamen easdem vna & simul allegare teneatur: *L. 13. §. 8. ff. h. t. & quidem coram tribunali. L. 25. ff. eod. intra quinquaginta dies continuos, si intra centesimum ab urbe lapidem habitet. Alias enim XX. milliaria singulos dies dant tutori sese excusaturo, iisque adiiciuntur dies triginta, dum ne pauciores inde emergant, quam L. dies. §. 16. Inst. h. t. L. 13. §. 1. ff. h. t. 3)* Ut adpellatione prius vti non liceat, quam sequutum sit decretum rejectionis. * *d. §. 16. Inst. h. t. L. 1. §. 2. ff. quando adpell.*

Excusatio-
nes allegan-
dæ.

Quomodo
allegandæ
sunt?

* Quod secus se habet in aliis muneribus publicis. L. 1. §. 2. ff. quando adpell.

§. CCXCIX.

Vfus ho-
diernus.

Excusationes necessariæ hodienum fere omnes receptæ sunt, non item omnes voluntariæ vbiique eodem modo admittuntur. Consulendæ ergo singularum ciuitatum leges & statuta, quæ si deficiant, ius Romanum seruatur. Maritus fere omnium locorum moribus est curator vxoris. In Saxonia tamen feminæ etiam innuptæ subsunt curatoribus. Quæ de tempore circa excusationes obseruando (§. 298. 3.) dicta sunt, extra usum sunt, quia raro tantum est magistratum nostrorum tutelarium territorium, vt vltra centum lapides porrigatur.

T I T. XXVI.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS ET CVRATORIBVS.

§. CCC.

Connexio-
nis ratio.

Quum tutela & excusatione & remotione finiatur, (§. 262. 6.) & de illa hactenus dictum fit: de hac dicendum erit hoc titulo.

§. CCCI

Quinam tu-
tores suspe-
cti? Remouentur tutores SVSPECTI. Ita ve-
ro vocantur, *qui non ex fide gerunt*. §. 5.
Inst. h. t. Ex fide non gerere censentur,
qui vel dolo malo, vel culpa & negligen-
tia, non satisfaciunt officio, licet alias fo-
luendo fint. d. §. 5. Vnde nec paupertas
quen-

quenquam suspectum facit, nec diuitiae
a suspicione absoluunt. L. 8. ff. h. t. §. vlt.
Inst. eod.

§. CCCII.

Quum ergo interfit reip. res pupilli sa- Quid cri-
luas esse: proditum est CRIMEN SVSPE- men suspe-
CTI, id est accusatio quasi publica tuto- ci?
ris vel curatoris, non ex fide gerentis, ad
remotionem eius, & aliquando pænam
arbitrariam infligendam comparata.

§. CCCIII.

Dicitur accusatio quasi publica*. §. 3.
Inst. L. 1. §. 6. ff. h. t. quia omnibus patet.
Alioquin enim nec publica est, nec coram
eo, cui merum imperium est, instituitur
sed coram prætore, Præside, aliisque, qui
ordinariam exercent iurisdictionem, siue
propriam, siue mandatam. L. 4. pr. ff. de
offic. eius, cui mand. iurisd.

Cur dicatur
quasi publi-
cum?

* Solebant Stoici uti particula ὡτανι, quoties
aliquid non proprie, sed κατ' άνθρογιαν ita
dici posse, innuebant. Sic animantia σε θυμο-
ῦδαι, ἀλλ' ὡτανι θουνθαι, οὐ φοβεῖθαι, ἀλλ'
ὠτανι φοβεῖθαι, οὐ βλέπειν, ἀλλι ὠτανι βλέπειν,
ἀκούειν φορεῖν, ξῆν, non irasci: non metuere, sed quasi
metuere: non videre sed quasi videre, audire,
sonum edere Εἰ viuere, dicebant. Plutarch. de
solert. animal. Eodem exemplo iureconsulti,
Stoicis inutriti dogmatibus, (§. 18. *) non
modo senatorum filios, sed & quasi senatorum
filios, L. 6. §. 2. & L. 7. pr. ff. de senator.
non modo res consecratas, sed & quasi con-
secratas: Cic. lib. 12. ad Attic. Epist. 19. & 35.
non tantum contractus, delicta, possessio-
nem, traditiones, accusations publicas, re-
media possessoria: sed & quasi contractus, quasi
delicta,

delicta, quasi possessionem, quasi traditionem, accusations quasi publicas, remedia quasi possessoria statuebant.

§. CCCIV.

Quinam sus-
pectos ac-
cuseare pos-
sint?

Quum ergo hæc accusatio sit quasi publica: (§. 303.) consequens est, ut omnes possint accusare, veluti contutores, *L. 3. pr. ff. h. t. liberti, L. 3. §. 1. eod. immo & mulieres, quæ alias accusare nequeunt.* *L. 1. §. 7. ff. eod. iuncta L. 1. L. 2. ff. de accusat.* & quidem non modo coniunctæ, sed & aliæ, sexus verecundiam non egredientes: * *§. 3. Inst. eod. non tamen ipse pupillus, quamvis pubes curatorem suum ex consilio necessariorum recte accuset.* *L. 7. ff. h. t. pr. & §. 4. Inst. eod.*

* Immo & ex officio magistratus suspectos persequitur, quippe qui in malos homines inquirere debet. *L. 3. L. 13. pr. ff. de offic. præf.* Et hinc ille tutorem suspectum, quem nemo accusat, remouere potest. *L. 3. §. 4. ff. h. t.* Quod & hodie frequentissime fieri solet.

§. CCCV.

Quinam su-
specti po-
stulerint?

Quumque reip. intersit, rem pupilli salvam esse; (§. 302.) consequens est, ut omnes tutores accusari possint, *L. 1. §. 5. ff. §. 2. Inst. h. t.* etiam qui satis offerunt, *L. 5. L. 6. ff. & §. vlt. Inst. h. t.* immo & legitimi; quamvis ob necessitudinem, qua pugillo iuncti sunt, plerumque eorum famæ consulatur, & loco remotionis eis adiungatur curator, ne, si sanguini honor non haberetur, infamia in ipsum pupillum quodammodo redundet. *L. 9. ff. eod.*

§. CCCVI.

§. CCCVI.

Quum porro ea accusatio tendat ad tutoris suspecti remotionem: (§. 302.) consequens est, 1) ut accusato statim interdicendum sit administratione, quoad finiatur cognitio. §. 7. *Inst. h. t.* 2) Ut condemnatus plane remoueatur, vel cum infamia, si vel doli, §. 6. *Inst. L. vlt. C. h. t.* vel culpæ latæ reus sit, *L. 7. §. 1. ff. h. t.* vel sine ignomina, si culpæ leuis. *L. 3. §. vlt. ff. l. vlt. ff. l. vlt. C. h. t.* 3) Ut si tutor latitet, neque alimenta decerni patiatur, pupillus in tutoris bona mitti possit. * §. 9. *Inst. L. 3. §. 14. L. 7. §. 2. ff. h. t.*

* Et quidem non solum custodiæ caussa, sed & ut alimenta pupillo inde decernantur. Inde enim est, quod, quæ mora deteriora fierent, distrahi a Prætore iubentur. *d. §. 9. Inst. §. d. d. LL. ff. h. t.*

§. CCCVII.

Quum & ad pœnam arbitrariam tutori infligendam agi possit: (§. 302.) sequitur, 4) ut, si factum atrocius in tutela vel cura admissum sit, tutor, vel curator ad præfectum vrbi, (id est magistratum, cui merum imperium est,) remittatur, ut is, extra ordinem pro modo delicti, in hominem animaduertat. §. 10. & 11. *Inst. L. 1. §. vlt. ff. h. t.*

Tutor non-nunquam extra ordinem puni-tur.

§. CCCVIII.

Denique quia hæc actio, quamvis in se ciuilis, publica tamen iudicia quodammodo imitatur: (§. 303.) id quoque inde sequitur, 5) ut, mortuo ante sententiam reo,

Quando hæc accusa-tio exspi-ret?

vel

vel tutela interea quocunque modo finita,
id crimen extinguatur. §. 8. *Inst. L. pen.
ff. L. I. C. h. t.* Neque enim mortuus tutor
remoueri potest, neque finita tutela opus
est hoc remedio, quum per actionem tu-
telæ pupillo satis prospectum sit. (§. 263.)

§. CCCIX.

Ufus ho-
diernus.

Quia vero hodie quotannis rationes
exiguntur, & hinc etiam ante tutelam
finitam tutor ad eas reddendas adigi
potest: (§. 264.) hinc non tam quotidianæ
sunt suspectorum accusationes, ac tem-
pore Vlpiani. *L. I. pr. ff. h. t.* Vid Myn-
sing. *ad pr. Inst. h. t.*

LIBER. II.

TITVLVS I.

DE RERVM DIVISIONE, ET ADQVI-
RENDΟ EARVM DOMINIO.

§. CCCX.

Ratio con-
nexionalis.

Haec tenus de *personis*, tanquam de
primo iuris obiecto, actum, (§. 74.)
sequitur iam alterum, puta *RES*, in qua-
rum iure explicando libri secundus &
tertius cum initio quarti versantur.

DE RERVM DIVISIONE

§. CCCXI.

Differentia
rei & pecu-
niae.

Quemadmodum iure consulti *hominem*
& *personam* distinguere solent (§. 75.) ita
accurate discernunt *rem* & *pecuniam*, qua-
rum illa hac latius patet, si quidem *RES*
etiam ea, quæ extra computationem pa-

tri-

trimonii nostri sunt, continet; PECVNIAE significatio ad ea, quæ in patrimonio nostro sunt, refertur. L. 5. pr. ff. de V. S. Augustin. de doctr. Christian. c. 6. p. 587. Tom. VI. Op.

§. CCCXII.

RES ergo iureconsultis vocantur, quæ eius sunt naturæ, ut in bonis esse possint. Vtiusque definitio. PECVNIA contra, quidquid vere & actu est in patrimonio. B. Huber. Præl. ad Inst. h. t. §. I.

§. CCCXIII.

Res, quod ad primam earum diuisioem attinet, vel DIVINI vel HVMANI IVRIS esse dicuntur. Illæ denuo vel SACRÆ, vel RELIGIOSÆ. SANCTÆ etiam quodammodo diuini iuris habentur, L. 1. pr. ff. h. t. * Quamuis hæ partitiones paganam superstitionem redoleant.

Rerum di-
uisio prima.

* Paulo aliter Iustinianus pr. Infl. h. t. Res vel sunt *communes*, vel *publicæ*, vel *universitatis*, vel *nullius*, vel *singulorum*. Res *nullius*, vel *sacrae*, vel *religiosæ*, vel *sanctæ*. Sed nos Caium sequi maluimus.

§. CCCXIV.

SACRÆ erant publice * consecratæ (Dis Res sacrae. superis,) a pontificibus, vel principe, (tamquam pontifice maximo.) §. 8. Inst. h. t. L. 6. §. 3. L. 9. pr. & §. 1. 2. ff. h. t.

* Publice fieri debebat consecratio, id est, publica auctoritate, ne quid peregrinæ religiæ inueheretur, a qua maximopere abhorribant Romani. Ill. Bynkersh. de Relig. p regr. c. 1. & 2. Hinc si quis privatim sibi sacrum constitueret, sacrum id non erat, sed profanum:

L.

L. 6. §. 3. ff. h. t. æque ac apud Athenienses, quibus nefas videbatur, domi facere mysteria. *Corn. Nep. Alcib. c. 3.* Caeve tamen confundas *sacra priuatim constituta*, & *sacra priuata deorum Penatium*. Hæc enim non priuatim constituebantur, sed auctoritate pontificum. Vnde etiam hi in confarreationibus, adrogationibus, iuribus ædium, auctoritatem interponebant. (*§. 146. * 179. **) *Cicero pro domo cap. 13.* *Macrobi. Lib. I. Saturn. cap. 16.*

§. CCCXV.

Ius circa
illas.

Ex quo inferebant Romani, res sacras in nullius bonis esse, *L. I. pr. L. 6. §. 2. ff. h. t.* adeoque 2) nec estimationem recipere, nec obligari alienarique posse. * *L. 9. §. 5. ff. eod. §. 8. Inst. h. t.* quin potius 3) loco sacra manere, etiam diruto ædificio, *L. 6. §. 3. ff. eod. Plin. lib. 10. epist. 66.* nisi vel ab hostibus capta, *L. 36. ff. de relig.* vel sacrī euocatis religione liberata sint. *L. 9. §. 2. ff. h. t.*

* Exceptiones quasdam addiderunt principes Christiani: veluti quod alienari possint ad redimendos captiuos, *§. 8. Inst. h. t. Nou. CXX. c. 9.* alendos pauperes in fame publica, *L. 21. C. de SS. eccl. & æs alienum eccl. dissoluendum. Nou. CXX. c. 10.*

§. CCCXVI.

Res reli-
gioſæ.

RES RELIGIOSÆ erant sepulcra, dedicata Diis Manibus. *Guther. de iur. man. lib. 3. c. 1.* Locum vero religiosum unusquisque faciebat, dum mortuum inferebat in locum suum, *L. 6. §. 4. ff. eod & purum. L. 2. §. 4. L. 8. §. 3. ff. de religios.*

§. CCCXVII.

§. CCCXVII.

Ex quibus principiis inferebant, 1) *Iura et rerum cenotaphium, id est, sepulcrum honorarium, non esse religiosum, L. 42. ff. de religios. siquidem ita contra Marciani sententiam, L. 6 §. vlt. ff. h. t. diserte rescripsierunt diuini Fratres. L. 7 ff. eod. Conf. V. A. Corn. van Eynkersh. Obs. lib. 1 c. 5. 2)*
 * *L. 12. §. 1. ff. de religios. L. 14. C. de legat. 3) Quum in diuerfis locis cadauer sepultum sit, eum tantum locum, in quem membra principalia, vel uti caput, illata fuerint, religione occupari. L. 44. pr. ff. de religios. 4) Eum, qui in locum alienum vel publicum mortuum intulerit, actione in factum pulsari posse, ad tollendum cadauer, aut soluendum loci pretium. L. 7. pr. L. 8. §. 2. de religios. 5) Etiam sepulcra manere religiosa, nisi reliquiæ auctoritate pontificum transferantur L. 44. §. 1. ff. de religios. Plin. lib. 10. Epist. 73. Gruter. Inscr. pag. 578. Quam religionem etiam Christianis hæsisse, L. 14. C. de relig. merito mireris.*

* Sepulcra ipsa nec in bonis erant, nec in commercio: ast ius inferendi mortuum omnino. Hinc & legari poterat, quum monimenta legari non possent. L. 14. C. de legat. Et ita intelligenda formula in marmoribus frequentissima
**HOC MONIMENTVM HÆREDES SE-
QVITVR. L. 5. L. 6 pr. ff. de religios.**

§. CCCXVIII.

SANCTÆ denique RES dicebantur bifa-
 riā,* vel quatenus sollemni ritu Diis me-
 Heinecc. Institut. K. di.

dioxumis vel geniis tradebantur: Gisb.
Cuper. *Obs. lib. 3. c. 16 p. 332.* vel quatenus sancte
nus sancte pœnali defenduntur, ut,
qui ibi aliquid commiserit, capite punia-
tur. *L. 8. pr. ff. h. t.* Cuius sanctitatis si-
gnum credebantur *sagmina*, id est, herbæ
sacrae in pomœriis frondescentes, *L. 8. §.*
1. ff. eod. quas & feciales præferebant, ut
vnumquisque, eos esse sacrosanctos &
inviolabiles, perspiceret. *Liu. lib. 30. c. 43.*

* Vnde facile patet, cur non solum muri, ve-
rum etiam portis, sanctitas tribuatur. *§. 10.*
Inst. h. t. quum tamē portis illam diserte adi-
mat Plutarch. *Quæst. Rom. c. 85.* Priore sensu
soli muri & pomœria sancta sunt: posteriore
non solum muri & pomœria, sed & portæ, val-
lum, & muri castrorum, *L. 5. §. 17. ff. de re milit.*
portæ, d. *§. 8.* immo & personæ, veluti paren-
tes & patroni, *L. 9. ff. de obsequ. par. & patr.*
tribuni plebis, *Liu. lib. 2. c. 32.* Dionys. Hal.
Lib. 6. p. 410. legati. *L. vlt. ff. de legation.*

§. CCCXIX.

Marumque
iura.

Vnde expediti iuris videbatur, 1) nihil
immitti posse in muri & portis, *L. 8. §. 2.*
ff. h. t. 2) neque reficere eas cuiquam li-
cere sine principis vel præfidis consensu,
nec aliquid eius coniungere, vel superpo-
nere *L. 9. §. 4. ff. eod.* 3) Capite esse ple-
ctendos, qui muros transcenderint, vel
violarint. *L. vlt. ff. & §. 10.* *Inst. h. t.* Qua-
le exemplum factum in Remo, veteres
referunt. d. *L. vlt. eod.* *Liu. lib. 1. c. 7.*

§. CCCXX.

Princip' ade
consecratio-
ne & Chri-

Quamuis vero hæc omnia paganam fu-
perstitutionem redoleant: (*§. 313.*) a Con-
stan-

stantini tamen temporibus etiam inter Christianos creditum, res ita sacras fieri per consecrationem, ut dominium earum DEO offeratur, religio quædam res illas videatur occupare. Quare principium hoc cum conclusionibus, (§. 315.) explicatis, in titulo C. de SS. Ecclesiis, nec non in vniuerso iure Canonico regnant. Blondell. *Apolog. de Episc. & presb. Secl. 3. p. 265. seq.* Ziegler. *de Episc. lib. 3. cap. 7.* Pietetus in libello gallice scripto *de templis*

stiani per-
peram re-
ceperunt,

§. CCCXXI.

Distinguendæ tamen rebus a *sacris Ecclesiasticæ*, quæ non quidem à *μέτων*, sed mediate cultui diuino sine consecratione inseruiunt. Vnde & facilius vel ad tempus, vel in perpetuum, alienantur, quando id expedit ecclesiæ, L. 14. §. 5. L. 17. §. 1. C. de SS. eccl. Nou. CXX. cap. 7. accedente tamen, vti in alienatione rerum minoris, caussæ cognitione & decreto Stryck. *Cautel. Contr. Secl. I. cap. 3. §. 7.*

Res eccle-
siastice a sa-
cris distin-
guendæ.

§. CCCXXII.

Canonistæ rebus *religiosis* accensent non solum sepulcra & cœmeteria, verum etiam xenodochia, orphanotrophea, ptochotrophea. Lancell. *Inst. iur. can. lib. 2. tit. 17.* Hinc & cœmeteriis aqua benedicunt, & benedicta subiiciunt iurisdictioni ecclesiasticæ, quin eorum communione priuant hæreticos, paganos, excommunicatos.

Quænam
Canonistis
res religi-
osa.

§. CCCXXIII.

Vetus doctri-
næ de rebus
diuini iuris
hodiernus.

Nobis templa & cœmeteria vere sunt res vniuersitatis, simul tamen sancta, quia inviolabiles: muri & portæ, ob ius præsidii principi vel reip. competens, res publicæ. 4. Feud. 56. Nullæ ergo nobis res sacræ, præter verbum & sacramenta, dum ea dispensantur. Nullæ sepulturæ religiosæ, nullæ res sanctæ, nisi quatenus iannotatione aduersus hominum iniurias militare sunt. (§. 218.) Res tamen sacro cultui definatas, & ecclesiasticas, non temere aliis applicamus usibus, neque eas facile alienamus, nisi urgente necessitate, & suadente utilitate ecclesiæ. Sepulcra sunt in commercio vel vniuersitatis, vel ecclesiæ, vel singulorum. Qui muros, vel portas, vel palatia principum violant, iis pena pro modo delicti statuitur arbitaria.

§. CCCXXIV.

Res humani
iuris quotu-
plices.

Hactenus de rebus diuini iuris: sequuntur, quæ HUMANI IURIS habentur, (§. 312.) quæque vel COMMUNES sunt, vel PUBLICÆ, vel UNIVERSITATIS, vel SINGULORVM pr. Inst. L. 2. pr. ff. h. t.

§. CCCXXV.

Res com-
munes, pu-
blicæ vni-
uersitatis,

COMMUNES sunt, quæ, quod ad proprietatem, nullius; quod ad usum, omnium hominum sunt. §. 1. Inst. L. 2. §. 1. ff. h. t. PUBLICÆ, quæ ratione proprietatis populi sunt, quod ad usum singulorum ex populo. RES UNIVERSITATIS, quæ quod ad proprietatem, sunt vniuersitatis, quod ad

*ad usum, singulorum ex ea vniuersitate.** L.
6. §. 1. ff. h. t. L. 14. ff. de adqu. rer. dom.

Etiam hæc Stoam redolent. (§. 18.) Hæc dup-
licem statuebat rem publicam, *maximam* alte-
ram, qua dñi & homines conuenientur, alteram
minorem, cui quemque adscripserit conditio
nascendi. Sen. *de otio sap.* cap. 31. In minoribus
illis, in quas populus quisque coaluit, denuo
veluti *minimas* res publicas, quas vniuersitates
vocamus, reperiri, res ipsa docet. Quum ergo
singulis rebus publicis sint sua patrimonia:
hæc quæ in *maximæ* reip. patrimonio erant,
RES COMMUNES; quæ in *minoris*, PV-
BLICÆ: quæ in *minimæ*, VNIVERSITATIS
dicebantur. Conf. Ger. Nood. *Probabil. lib. 1.*
cap. 8. qui tamen, veteres aliquando res com-
munes & publicas pro iisdem accepisse, docet.

§. CCCXXVI.

Communes ergo ex his principiis sunt
aer, aqua profluens, mare, & per hoc lit-
tora maris. L. 2. §. 1. ff. h. t. §. 1. Inst.
h. t. Publicæ flumina, portus, ripæ, adeo-
que cuique permitta piscatio in flumine,
nauis ad ripam adpulsus, exsiccatio re-
tium, oneris in ripa expositio. L. 5. pr. ff.
h. t. nisi quis ius piscandi in fluminis di-
uerticulo non interrupto longi temporis
exercitio praescripserit. L. 7. ff. de diu.
temp. præscr. Res vniuersitatis sunt thea-
tra, studia, curiae, senacula. L. 6. §. 1. eod.

§. CCCXXVII.

Bona, quæ vniuersitas ita adquirit, vt
usus non pateat singulis ex ista vniuersi-
tate, non res vniuersitatis, sed PATRI-
MONIVM VNIVERSITATIS vocantur,
propter definitionem rerum vniuersita-

Earum ex-
empla.

Patrimo-
nium vni-
uersitatis.

tis, supra datam (§. 325.) Vnde & seruus publicus non erat res vniuersitatis, sed in eius patrimonio. L. 6. §. 1. ff. h. t.

§. CCCXXVIII.

Vfus huius
doctrinae
hodiernus.

Sed hæc principia hodie tantum non ubique desierunt, quum pleraque, quæ publica dicuntur iure Romano, imperantes sibi vindicent, iisque earum rerum vñi modum præscribere soleant. Quæ de rebus communibus disputantur, commodius referuabimus Pandectis.

§. CCCXXIX.

Res singu-
lorum.

RES PRIVATÆ vel SINGVLORVM dicuntur, quæ sunt in singulorum patrimonio, siue vere siue, per fictionem. Quamuis enim v. c. res hæreditariæ, ante aditionem hæreditatis, nullius in bonis sint; L. 1. pr. ff. h. t. in plerisque tamen hæreditas iacens sustinet personam defuncti. pr. Inst de stipul. seru L. 61. ff. de A.R.D.

§. CCCXXX.

Res manci-
pi & nec
mancipi,
corporales,
& incor-
porales.

Altera rerum diuisio in res mancipi & nec mancipi * sublata est a Iustiniano L. vn. de nud. iure Quirit. toll. Tertia in CORPORALES, & INCORPORALES sequente titulo explicatur. Hinc altera tituli parte potius de adquirenda rerum domino, exemplo IvSTINIANI nostri, erit agendum.

* Res mancipi erant, quæ veteribus pretiosissimæ. Ill. Bynkersh de reb. mancipi & nec mancipi. p. 109. vt prædia Italica, iura prædiorum rusticorum, serui, quadrupedes, quæ dorso & collo domantur, hæreditas, filii familias, (§. 126.) margaritæ, Plin. H. N. lib.

lib. 9. cap. 35. Vlp. Fragm. tit. 19. §. 1. Ceteræ nec mancipi.

DE ADQVIREND0 RERVM DOMINIO.

§. CCCXXXI.

Quod circa res versatur ius, aut IN RE aut AD REM esse dicitur. Vocabula ius canonicum suppeditat, *cap. 8. de concess. præb. in 6. & cap. 40. eod. in 6.* Distinctiō nem ipsam ius civile non ignorat. *L. 19. pr. & L. 13. §. 1. ff. de damn. inf. L. 3. pr. & L. 25. ff. de obl. & action.*

Ius est vel
in re vel ad
rem.

§. CCCXXXII.

Ius IN RE, recte cum Grotio, defini-
ente B. Hubero, est *facultas homini in
rem competens, sine respectu ad certam
personam.* Ius AD REM *facultas compe-
tens personæ in personam, ut hæc aliquid
dare vel facere teneatur.* Quo pertinent
obligationes, quæ proinde personam non
egrediuntur. Hub. *prælect. ad Inst. h. t.
§. 12. De illo sequentibus titulis, de hoc
libri tertii titulis postremis & libri quar-
ti prioribus erit agenum.*

Vtriusque
definitione.

§. CCCXXXIII.

Ex priore definitione fluit, 1) ius in
re non esse momentaneum, nec, re licet
surrepta vel deperdita, exspirare. Un-
de regula: quod meum est, amplius meum
fieri nequit. *§. 10. Inst. de legat. §§. 24. Inst.
de act. 2.* Idem ius producere actiones in
rem, aduersus quemcumque possiden-
tem. *L. 25. ff. de obl. & act.*

Iuris in re
natura & im-
doles.

§. CCCXXXIV.

Niusdem
species.

Ex quo. porro sequitur , 3) vt species iuris in re sint quatuor , I. DOMINIVM , II HÆREDITAS , III. SERVITVS , & IV. PIGNVS. 4) Ut possessio , quia & ius dunt taxat producit momentaneum , L. 15. ff. de adquir. possessi*iuncta* L. 5. de usurp. L. vlt. C. quilegit. pers. standi in iud. nec amissa actione in rem recuperatur. L. 7. ff. de vi & vi arm. speciebus iuris in re accenseri nequeat *B. Hubr. Præl. ad Inst. lib. 4. tit. 15. §. 2. V. A Zach. Huber. lib. 3. Diff 5. cap. 2. §. 17. seq. Iure canonico tamen possessio quodammodo naturam iuris in re induit.

* Gaudet quidem possessor iure rem retinendi, ast ex ipsa re ipsi non est ius possessionis , sed ex titulo , quo possidet , veluti pro emtore, pro hærede, pro donato , pro derelicto , pro legato, pro dote. Potest agere ad recuperandam possessionem amissam , verum non actione in rem, sed personali , interdicto vndi videlicet. L. 7. ff. de ri. Nec interdicta retinendæ possessionis sunt actiones in rem , quia, qui possidet , in rem agere nequit, nisi unico & ab hoc diuerso casu. §. 2. Inst. de act. Habet quidem & possessor amissa possessione actionem ad exhibendum : L. 3. §. 12. ad exhib. sed ea non est actio in rem verum personalis , quamuis in rem scripta , & compatit non solum iis, qui ex iure in re experiri decreuerunt, verum etiam commodatariis, depositariis , conductoribus. L. 4. ff. eod. Conf. laudatus Huber. filius l.c.

§. CCCXXXV.

DOMINIVM , de quo hic agendum, est ius in re corporali , ex quo facultas de ea dis-

Dominii
definitio.

disponendi, eamque vindicandi nascitur nisi vel lex, vel conuentio, vel testatoris voluntas obseruat. Ita fere Mynsingerus ad pr. Inst. h. t. immo & leges nostræ. L. 21. C. mand. L. vlt. C. de reb. alien. non alienand. §. CCCXXXVI.

Dominium hoc olim vel QVIRITARIVM erat, vel BONITARIVM, quorum illud a solis Romanis ciuibus acquirebatur modis ciuibibus, vt hæreditate, mancipatione, in iure cessione, vsucapione, sub cornoa emtione, auctione, adjudicatione & lege. Varr. de re rust. lib. 2. cap. 10. Vlp. Fragm. tit. 19. §. 2. Conf. Antiqu. nostr. Rom. h. t. §. 19. seq. Hoc autem, nempe bonitarium, & ab aliis, modis quibuscumque naturalibus, acquiri poterat. Vnde & illud "ωρον, LEGITIMVM; hoc φυσικόν, seu NATVRALE, appellatur Theoph. §. vlt. Inst. de libertin. Sed hanc distinctionem Iustinianus sustulit L. vn. C. de nud iur. Quirit. toll. L. vn. C. de usucap. transform.

* Alio sensu hodie Doctores dominium diuidunt in CIVILE & NATVRALE, & illud tribuunt marito in rebus dotalibus; hoc uxori. Quamvis enim ille sit dominus, L. 23. C. de iure dot. & vi istius dominii rem vindicet, L. 9. C. de rei vind. non potest tamen alienare fundum dotalem, (§. 365.) & uxor's dominium, constante matrimonio veluti quiescens, soluto illo reviuiscit. Sed quum hæc diuisio non ad dominium generatim acceptum: sed ad dominium dotis pertineat: ei non immoramus.

Dominium
olim vel
Quiritari-
um vel Ro-
nitarium.

§. CCCXXXVII.

Vel plenum, vel minus plenum.

Hodie doctores dominium in PLENVM & MINVS i lenvM partiuntur. In illo facultas de re disponendi, vtilitatemque cmem percipiendi & facultas eandem arissam vindicandi coniunctæ; in hoc eadem quodammodo diuile sunt inter dominum, penes quem aliquid ex disponendi facultate remansit, quemque DIRECTVM vocant, & eum, cui ius vindicandi & vtilitatem omnem capiendi est, quem UTILEM DOMINIVM adpellant. Huius dominii minus pleni species feruntur FEVDVM, EMPHYTEVSIS, IvsSUPERFICIEI, in quibus dominium directum penes dominum feudi, dominum emphyteuseos, & dominum superficiei, dominium utile penes vasallum, emphyteutam, & superficiarium esse dicitur. Res non absurdæ quamuis vocabula ius nostrum ignoret.

§. CCCXXXVIII.

Huius divisionis fundamen-

Sed feuda iure Romano ignota. De Emphyteusi & superficie alibi erit dicendi locus. Ipsa vocabula, semel in artem recepta, nec in libris nostris occurunt, nec admodum concinna videntur. Quum res ipsa tamen fundamento non destituatur: (§. 337.) licebit per nos elegantie studiosioribus dominium utile ius dominio proximum, vel quasi dominium appellare.

§. CCCXXXIX,

Modus adquirendi dominium,

Potius ad caussam dominii progrederimur, quæ vel remotior vel proxima est.

Illa

Illa TITVLVS dicitur ad transferendum dominium *habilis*, veluti, pro emto, pro legato, pro donato pro soluto, pro dote, pro suo, pro derelicto, pro permutato, pro transacto, pro adiudicato, * qui omnes àmētōs ius ad rem tantum non dominium operantur. ** *L. 20. C. de pac̄.* Hæc vocatur MODVS ADQVIRENDI, & àmētōs aliquem constituit dominum.

* Habentur hi TITVLI plerique in ff. lib. 41. tit.

4 Et sequit nec non in L. 17. ff. de usurp. Et usurp. vbi titulus pro adiudicato occurrit, qui tamen simul est modus acquirendi, ut scholio sequente ** n. 3. ostendemus. Titulos pro permutato Et pro transacto doctores adiiciunt. Omnisimus vero non titulum pro hærede, vel pro possessore, qui lib. 41. ff. tit. 6. describitur: quia hæres transit in ius defuncti, adeoque rem hæreditariam non nouo hæreditatis titulo possidere incipit, sed eodem, quo possederat defunctus. *L. 2. ff. de diuers. temp. præscr. L. vlt. C. pro her. L. 4. C. de præscr. longi temp.* Quo sensus autem possit pro titulo haberi, ad Pandeas dicemus.

** Nec ullum aliud ius in re solus titulus dat, quippe quod a traditione demum vel quasi traditione incipit. Excipiuntur tamen, 1) IUS HYPOTHECÆ, quod solo pacto constituitur. *L. 1. ff. pr. de pign. act. 2)* SERVITVTES NEGATIVÆ, quæ nec quasi traditionem admittunt. 3) RES IUDICIO DVPLICE comm. dividendo, fam. eresc. vel finium regundorum ADIVDICATÆ. §. fin. Inst. de offic. iud. Vlpian. tit. 19 §. 16. 4) ADQVISITA PER VLTIMAM VOLVNTATEM, quæ statim plero iure adquiruntur, & nondum facta traditione vindicantur. *L. vlt. ff. de seru. leg. L. 19. §. 1. quemadmodum seru. amitt,*

cum title
non con-
fundendus.

§. CCCXL.

Modi ad-
quirendi
vel natura-
les vel ciui-
les.

MODI ADQVIRENDI duorum generum sunt. Quarumdam enim rerum dominium IURE NATURALI vel GENTIVM; quarumdam vero IURE CIVILI mancisci-
mur. (§. 336.) §. II. Inst. h. c.

§. CCCXLI.

Naturales
vel origina-
rii vel deri-
matiui.

Modi adquirendi IURIS NATURALIS recte a Grotio lib. 2. cap. 3. §. 1. dici-
duntur in *originarios & deriuatiuos*. O-
RIGINARIUS ab initio proprietas in rem
nullius introducitur; DERIVATI-
VIS dominium iam constitutum ab uno
in alium transfit. Illos Pufendorfius
lib. 4. cap. 6. §. 1. denuo vel *simpliciter*
talis esse ait, quibus ipsum corpus ad-
quirimus, vel *secundum quid*, quibus in-
crementum aliquod ad rem nostram ad-
iungitur. *Simpliciter originarius modus*
est OCCUPATIO: secundum quid talis Ac-
cessio: deriuatiuus TRADITIO.

§. CCCXLII.

Ocupatio-
nis defini-
cio.

OCCUPATIO est *adprehensio rerum cor-*
poralium nullius, cum animo sibi habendi.
NULLIVS vero hic esse censentur, quæ
vel natura non sunt in dominio, vel pro-
delicis habita, in dominio esse desierunt,
id est eo animo abiecta domino, ut ea in nu-
mero rerum suarum amplius esse nolit. §. 46
Inst. h. t. L. 1. L. 2. §. 1. L. 5. §. 1. ff. pro-
derel. §. CCCXLIII.

Axiomata
de occupa-
tione.

Ex quo sequitur ut I. ea, quæ nullius
sunt, cedant occupanti. L. 3. pr. ff. de A.
R.

R. D. II. Vt Occupatio fiat animo & actu corporali simul. L. 3. §. 1. ff. de adqu. vel. am. possess. III. Vt, quæ custodia coerceri nequeunt, nec occupari possint. §. 12. Inst. h. t. L. 3. §. 2. ff. de adquir. rer. dom.

§. CCCXLIV.

Species occupationis feruntur VENATIO, quo & aucupium & piscatio referuntur. OCCUPATIO BELLICA, & INVENTIO.

§. CCCXLV.

VENATIO est occupatio ferarum bestiarum*, siue terrestrium, siue volucrum, siue piscium, quippe quæ nullius sunt: (§. 342.) L. 1. §. 1. ff. de adquir. rer. dom. §. 12. Inst. h. t. Non ergo venamur bestias mansuetas, L. 5. §. 6. ff. eod. nec mansuefactas aliter, quam si animum reuertendi deposuerint. L. 4. L. 5. §. 5. ff. de adquir. rer. dom. §. 15. Inst. h. t.

Venatio.

* FERÆ bestiæ sunt, quæ libere vagantur, nec sine vi occupantur, quo iura nostra & apes, columbas, pauones referunt, §. 14. 15. Inst. h. t. quamuis magis mansuefactis accenserit posse videantur. MANSVEFACTÆ, enim fere sunt domi nostræ cicuratæ, vti cerui, columbæ, pauones, apes; MANSVETÆ, animalia domestica, vt anseres, gallinæ, §. 16. Inst. h. t.

§. CCCXLVI.

Quum ergo feræ pestiæ veteribus iure gentium viæ sint nullius: (§. 345.) §. 12. Inst. h. t. L. 3. pr. §. 1. ff. de adquir. rer.

Iura circa
venationem.

rer. dom. consequens est, 1) vt captæ statim nostræ fiant, (§. 343. 1) L. 1. §. 1. ff. eod. adeoque 2) capi possint non modo in fundis nostris, sed & alienis, dum ne dominus ingredientes non prohibeat. L. 3. §. 1. ff. de adqir. rer. dom. 3) Ut capi non possint viuariis, alueariis, vel piscinis inclusæ, quia non sunt nullius (§. 313. 1) L. 3. §. 14. ff. de adqu. vel amitt. posseff. 4) Ut, qui animalia mansueta aut manfuefacta intercipit, furtum committat, ob eamdem rationem L. 5. §. 6. L. 44. ff. de adqu. rer. dom. §. 16. Inst. h. t. 5) Ut vulneratio non sufficiat, nisi sequatur apprehensio, vel manu, vel laqueis, aliisque instrumentis facta. L. 5. §. 1. L. 55. ff. de adqu. rer. dom. §. 13. Inst. h. t.

§. CCCXLVII.

Feræ quam-
diu nostræ
maneant.

Illud singulare est, quod feræ, simul ac custodiam nostram euaserunt, nostræ non maneant, sed libertatem pristinam recuperare, atque hinc occupanti cedere dicantur, §. 12. Inst. h. t. quum alias res amissæ nostræ maneant, & a quo quis recte vindicentur. (§. 333. 1) Vid Grot. lib. 2. cap. 8. §. 3. Ex quo infertur, & examen apium eo vsque nostrum intelligi, dum in conspectu nostro sit, nec difficilis videatur eiusdem persequutio. § 14. Inst. h. t.

§. CCCXLVIII.

OCCUPATIO-
NIS BELLICÆ
FUNDAMENTI-

OCCUPATIONE BELLIGA adquiruntur personæ & res hostium, quæ capiuntur, quippe ex principiis iuris Romani res

res nullius. * *L.* 1. §. 1. ff. de adquir. vel amitt. posseff. CL Westenb. *Princ. iur. ff. ad tit. de adquir. rer. dom.* §. 39. Ex quo principio infertur, 1) ea, quæ ab hostibus capimus, (non quæ bello ciuili, *L.* 21. §. 1. de capt. & post.) iure gentium statim nostra fieri, *L.* 5. §. vlt. ff. de adquir. rer. dom. §. 17, *Inst. h. t.* 2) quumque & nos hostes simus, ius esse & hostibus nostris, capta recuperandi, & erepta denuo eripiendi, Pufend. de *I. N.* & *G.* 4. 6. 14. adeoque 3) non prius res captas nostras intelligi, quam si intra præsidia nostra fuerint perlatæ *L.* 5. §. 1. ff. de capt. & postl. 4) Milites stipendiarios, qui res capiunt, esse in ministerio imperantium, adeoque eos res publico belli actu captas non sibi, sed reip. adquirere, & hinc peculatus reos esse, si quid sibi retineant. *L.* pen. ff. ad *L. Iul. peculat.* 5) Immobilia non cedere militibus, sed reipublicæ, & hinc agrum hosticum publicari. *L.* 20. §. 1. ff. de capt. & postl. 6) Ex mobilibus ea relinquunt militibus, quæ permittente imperatore, quædam agentes cœperint *L.* 36. §. 1. C. de donat.

* Appositæ eam in rem Pufendorff d. *I. N.* & *G.* lib. 4. cap. 6. §. 14. Sciendum est, per statutum hostilem, vii cætera iura pacifica, ita & effectum dominii rumpi hactenus, ut non amplius quis teneatur ab istius rebus manus abstinere, nisi qua humanitas suaserit. In bello ergo res hostium in ordine ad alium hostem redduntur velut dominio vacuae: non quod hostes per bellum ipso iure rerum suarum domini esse desinant, sed quia illorum

rum dominium non obstat hosti, quo minus eas res auferre sibi que habere possit. Prorsus ut ad rei vacuae dominium acquirendum sola apprehensio sufficit.

§. CCCXLIX.

Ius postli-
mini.

Quumque hosti idem ius sit recuperandi, quod nobis eripendi: (§. 348. 2) consequens est, 7) ut si personæ æque ac res captæ vel se subducant, vel recuperentur, illæ libertatem recipient, hæ ad priores dominos reverantur IVRE POSTLIMINII L. 7. L. 19. de cap. & postl. Quod ius in bello obtinet: in pace non aliter, quam si in pacis conditionibus de reddendis captiuis conuenerit, hique redierint, * L. 20. pr. L. 28. ff. eod. vel si redimantur. L. 12. §. 11. eod.

* Nec obstat L. 12. pr. ff. de capt. & postl. Eam enim non de his, qui pace facta se subducunt, & furtum sui ipsius committunt, sed de iis, qui bello subito exorto, apud hostes deprehenduntur, lequi, præclare docuit illiustr. Bynkersh. Obs. lib. I. cap. 20. p. 81.

§. CCCL.

Inuentio.

INVENTIONE adquiruntur res, quæ vel sua natura nullius, vel pro derelictis habitæ, (§. 342.) adprehenduntur (§. 343. 1) L. 1. §. 1. L. 3. §. 3. ff. de adqu. vel amitt. poss. Quum ergo res sua natura nullius cedant occupanti: (§. 343. 1) recte infertur, lapillos, gemmas aliaque in littoribus inuenta, & ab aliis nondum occupata, iure gentium inuenientis fieri. §. 18. Inst. h. t. L. 3 pr. ff. eod. L. 1. §. 1. ff. de adqu. vel amitt. poss. eff.

§. CCCLI.

§. CCCLI.

Quumque & res pro derelictis habitæ Thesauri occupanti cedant : (§. 342.) sequitur, 1) ut & thesaurus, * cuius non exstat memoria, L. 31. §. 1. ff. de adquir. rer. dom. L. vn. C. de thesaur. a nobis in loco nostro sine artibus magi:is inuentus, nobis adquiratur. §. 39. Inst. h. t. L. 63. pr. ff. de adquir. rer. dom. L. vn de thesaur. Nam 2) in loco alieno, siue priuato, siue publico, fortuito inuentus, ex dimidia parte inuentori, ex dimidia domino vel reip. iure accessionis cedit : 3) data opera in fundo alieno quæsus & inuentus totus domini est, & inuentor, tanquam qui rem alienam contrectauit, punitur : 4) artibus odiosis quæsus atque inuentus a fisco eripitur. §. 39. Inst. h. t. L. 63. ff. de adquir. rer. dom. L. un C. de thesaur. L. 3. §. pen. ff. de iur. fisc.

* In iure hæc adquisitio aliquando accessionibus accensetur, vt §. 39. Inst. h. t. aliquando inventionibus, vt L. 3. §. 1. ff. de adquir. rer. dom. Sed hæc nec ~~avviroptas~~ nec dissensum iureconsultorum arguunt. Fundi dominus partem suam adquirit iure accessionis, si alius fortuito inuenerit ; iure occupationis & accessionis, si ipse inuenerit. Qui in alieno fundo inuenti partem accipit eam capit, solo iure occupationis. Potest ergo diuerso respectu ad vtramque referri.

§. CCCLII.

Et quia nemo dereliquisse rem intellegitur, nisi qui eo abiecit animo, ut etiam in rerum suarum numero esse nolit : (§. Heinecc. Inst. L.

Res pro derelictis non habitæ in-

uentione 342.) infertur inde, 1) occupanti non ce-
non adqui- dere res amissas, veluti de rheda curren-
xuntur. te cadentes §. 47. *Inst. h. t.* 2) Ab alio
vindicari non posse oves aliaque pecora,
nobis a lupis erepta. *L. 8. §. vlt. ff. fam-*
erifc. 3) Bona quoque naufragorum, vel
res leuandæ nauis caussa ejetas, non pos-
se ab alio occupari. *L. 21. §. 1. ff. de*
adqu. possess. *L. 8. ff. ad L. Rhod.* *L. 9.*
§. vlt. ff. de adq. rer. dom. *L. 43. §. 4. seq.*
ff. & auth. Nauigia C. de furt.

§. CCCLIII.

Vsus doctri- Hactenus de OCCUPATIONE, eius-
nae de occu- que speciebus. (§. 342. & 344.) Sed ab
patione ho- his principis tantum non ubique hodie
diernus. receditur. Venationes enim plerumque
ad solos imperantes, eosque, quibus illæ
vel in feudum datæ, vel priuilegio con-
cessæ sunt, pertinent. Militibus conducti-
tiis raro pars prædæ conceditur: sæpius
iis, quæ sponte castra sequuntur, ut præ-
datum exeant, vel qui mandante rep. na-
uibus armatis hostilibus nauibus insidian-
tur, easque intercipiunt. Res in litore
maris inuentas multis locis fiscus sibi
vindicat. Nec ignotum, eumdem in Da-
nia, aliisque quibusdam locis, occupare
bona naufragorum. Aliud in Frisia nostra.
Statut. lib. I. tit. 24. §. 13. Ampl. Zach.
Hub. Obseru. rer. iud. obs. 10.

§. CCCLIV.

Accessionis Alter modus originarius est ACCESSIO,
definitio & id est, ius adquirendi, quod reinostræ ad-
diuicio. diungit-

iungitur, incrementum: (§. 341.) eaque recte a doctoribus in NATVRALEM, INDVSTRIALEM, & MIXTAM diuiduntur. Quidquid enim vel naturæ beneficio, vel arte atque industria rei nostræ accedit, nostrum fit.

§. CCCLV.

NATVRALIS ACCESSIONIS modi sunt variii, velut FOETVRA, qua quidquid ex ventre in dominio nostro constituto nascitur, nostrum est. * L. 4. L. 6. ff. de adquir. rer. dom. L. 5. §. 2. ff. de R. V. INSULA in flumine nata. L. 30. §. 2. ff. eod. ALLVIO id est, incrementum beneficio fluminis pedetentim & latenter adieclum. §. 20. Inst. h.t. VIS FLVMINIS, incrementum semel & simul adieclum, §. 21. Inst. eod. & ALVBI MVTATIO. §. 13. Inst. eod.

Variæ natu-
ralis acce-
sionis spe-
cies.

* Generatim enim id principium cum Stoicis commune habebant veteres iureconsulti, (§. 18. *) fœtum in utero non esse animal, sed partem ventris. Vti enim Stoici embryonem vocabant μέρος τῆς γαστρὸς, οὐ ζῷον, Plutarch. de placit. phil. lib. 5. cap. 15. & 26. Sen. Epist. vlt. ita iureconsultis ille non erat homo, L. 9. ff. ad leg. Falso id. Sed mulieris vel viscerum portio, L. 1. §. 1. ff. de ventre insp. non animal, sed spes animantis. L. 2. ff. de mort. inf.r. Merill. lib. 1. Obs. cap. 16.

§. CCCLVI.

Ex his vero sequitur, 1) vt quiquid ex animalibus nascitur, sit domini ventris. §. 19. Inst. h.t. 2) Vt & vernæ ex ancillis nostris nati nostri sint. (§. 81.) §. vlt Inst. de iur. pers. L. 7. C. derei vind. 3) Vt libe-

Fœtura ani-
malium.

ri extra matrimonium nati conditio-
nem matris sequantur. (§. 91. *) L. 19.
ff. de stat. hom.

§. CCCLVII.

*Infula
moua.* Ex eodem inferebant Romani, 4) in-
sulam in medio flumine natam commu-
nem esse eorum, qui vtrinque prope ri-
pam prædia possideant, pro modo lati-
tudinis cuiusque prædii: 5) alteri ripæ
proprietatem eis, qui ab illa parte ripæ possi-
dent prædia, accedere. §. 22. *Inst. h. t.*
L. 7. §. 3. L. 29. L. 30. §. 1. de adquir.
rer. dom. 6) Id ius non pertinere ad
nouas insulas, in mari natas, quæ tan-
quam res nullius cedunt occupanti, *L.*
7. §. 3. ff. eod. 7) nec ad agros, quos flu-
men superius diuergens & inferius vni-
tum in insulæ formam redegit; qui ma-
nent prioris domini. L. 7. §. 4. L. 30. §.
2. ff. eod. §. 2. Inst. h. t.

§. CCCLVIII.

Alluvio &
vis flumi-
nis. Porro inde inferunt iureconsulti, 8)
quidquid per alluusionem agro nostro flu-
mini proximo *, adiicitur, nostrum esse:
§. 20. *Inst. h. t. L. 7. §. 1. ff. h. t. 9)*
quod vero per vim fluminis adiicitur,
prioris domini manere, nisi is interea,
dum pars adiecta coaluit, & arbores in-
fundum nostrum radices egerunt, illam
prædii sui partem vindicare neglexerit §.
21. *Inst. h. t. L. 7. §. 2. ff. de adqu. rer. dom.*

* Ad intelligendum de agris *arcis*, qui non
alijs inclusi sunt finibus, quam naturalibus.
veluti montibus, vel flumine publico, adeo-
que,

que, Frontino teste, nulla mensura continentur. Ab his differunt *agri limitati*, qui olim ex agro publico ad certam mensuram possidenti dabantur, & adsignatis, qui per extremitatem mensuræ comprehendebantur. His enim posterioribus quod accedebat, publicum erat: illis si quid accresceret, id domino agri cedere dicebatur. *L. 16. ff. de adq. rer. dom.* *L. 1. §. 6. de flum.* Qui agri arcifinii & limitati fuerint, ex Aggenio & Frontino exposuerunt Connan. *lib. 3. Comm. cap. 5. Giphian ad L. 16. ff. de adqu. rer dom.* Sed accuratius Io. Frider. Gronouius *Not. ad Grot. de L. B. & P. lib. 2. cap. 3. §. 16. I.*

§. CCCLIX.

Denique inde colligunt iureconsulti, *aluei mutatio & inundatio,*
 10) *alueum*, quem flumen derelinquit, eorum similiter esse, qui vtrinque prædia possident pro modo prædiorum. *L. 7. §. 5. ff. de adqu. rer. dom.* 11) Inundationem autem speciem fundi non mutare, eumque, aqua recedente, eius manere, cuius & antea fuerit. *L. 7. §. 6. ff. eod. §. 24. Inst. h. t. L. 1. §. 9. ff. de flum.*

§. CCCLX.

Sed & hæc non vbique eodem modo feruantur. Insulæ sunt eiusdem, cuius est flumen, adeoque eas sibi princeps vel respublica vindicare solet. (*§. 328.*) Idem alicubi circa alluisionem & alueum derelictum contingit, adeo, vt in Germania vasalli a principibus inuestiri soleant, alueo fluminis derelicto. Immo & agris inundatis passim præscribitur decennio in vtilitatem principis. *Voët. ad §. 22. Inst. h. t.*

§. CCCLXI.

Accessionis
industrialis
variae spe-
cies.

Hactenus de *accessione naturali*: sequitur **INDVSTRIALIS**, (§. 354.) cuius species sunt **ADIVNCTIO**, **SPECIFICATIO**, **COM- MIXTIO**. §. CCCLXII.

Adiunctio,
eiusque spe-
cies.

ADIVNCTIO est, quando aliena res ma-
teriae nostrae adiungitur, veluti per *in-
clusionem*, *ad ferruminationem*, *intextu-
ram*, *inædificationem*, *scripturam*, *pictu-
ram*. Vbi semper accessorium sequitur su-
um principale. L. 26. §. 1. ff. *de aqu. rer.
dom* §. 26. *Inst. de R. D.*

§. CCCLXIII.

Inclusio, ad-
ferrumina-
tio, intextu-
ra, inædi-
fatio, scri-
ptura, pictu-
ra,

Ex eo ergo generali principio 1) gem-
ma aliena, auro meo inclusa, mihi ce-
dit. L. 19 §. 13. *sequ. ff. de aur. arg. leg.*
2) Res per adferruminationem rei meæ
adiuncta, tanquam pars integra mea fit.
L. 27. *pr. ff. de A. R. D.* 3) Purpura,
vesti nostræ intexta, accessionis vice ce-
dit vestimento. §. 26. *Inst. h. t. L. 7. §. 1.
ff. ad exhib.* 4) Quod solo inædificatur,
solo cedit, siue nos materia nostra in alie-
no solo, siue aliena materia in nostro solo
ædificemus. L. 7. §. 12. & 10 ff. *de ad-
qu. rer. dom.* §. 29. *Inst. h. t.* 5) Quod
chartæ inscriptum, chartæ cedit. L. 9.
§. 1. ff. *eod* §. 33. *Inst. h. t.* 6) & pictu-
ra etiam postremo ex subtiliorum senten-
tia tabulæ cedebat, L. 23. §. 3. ff. *de rei
vind.* Quamus id ob artis dignitatem ali-
ter visum sit Caio, L. 9. §. 2. *de A. R. D.*
cuius sententiæ suffragatur Iustinianus.
§. 34. *Inst. h. t.*

§. CCCLXIV.

§. CCCLXIV.

Quia tamen iniquum est, alterum cum alterius damno fieri locupletiorem; dominum non extinguitur, & hinc casibus primo, secundo & tertio domino gemmæ, metalli, purpuræ aduersus bonæ fidei possessorem datur actio ad exhibendum, L. 23. §. 5. ff. de ei vind. & condicō sine caussa: §. 26, Inst. h. t. aduersus malæ fidei possessorem præterea actio furti & condicō furtiva. d. §. 26. Inst. h. t.

Actiones
aduersus in-
cludentem,
ad ferrumi-
nantem, &
intexentem

. CCCLXV.

Similiter is, cuius quis materiam alter solo suo inædificauit, dominus qui de n manet: §. 29. Inst. h. t. L. 7. §. 10. ff. de adqu. rer. dom. ast eam stante ædificio ob legem XII. tabularum vindicare nequit, ne vrbs ruinis deformetur. d. L. 7. §. 10. ff. eod Datur tamen illi actio de tigno iuncto aduersus possessorem in duplum. L. 7. §. 10. eod. Quin, diruto ædificio, si duplum a malæ fidei possessore nondum conequutus fit, materiam vel vindicare, vel ad exhibendum agere potest. §. 29. Inst. h. t.

Aduersus
eum, qui a-
lienæ mate-
ria in suo æ-
dificat.

§. CCCLXVI.

Contra si quis in alieno solo sua materia ædificauit, ædificator, in possessione bona fide constitutus, exceptione dolii mali repellit dominum soli, pretio nondum soluto potenter ædificium: malæ fidei possessor dominium materiæ amittit. §. 30. Inst. h. t. L. 7. §. 12. ff. de adqu. rer.

Aduersus
ædifican-
tem in alie-
no solo.

*dom. Non possidenti nulla prodita est actio.** *L. 33. ff. de cond. indeb. L. 14. ff. de dol. mal. & met. exc. L. 48. ff. de R. V.*

* *Quia tamen æquitas pro ædificante militat: facile in foris nostris ei dabitur actio in factum. Vid. B. Huber Prælect. Inst. §. 40.*

§. CCCLXVII.

Denique & scribenti contra dominum chartæ & domino tabulæ contra pingentem, si in bona fide sint, datur actio in factum: L. 23, §. 5. ff. de rei. vind. sin in mala, actio furti & conditio furtiva, vel actio in rem vtilis. §. 34. Inst. h. t. L. 9. §. 2. ff. de adquir. rer. dom.

§. CCCLXVIII.

*SPECIFICATIO (§. 361.) est modus acquirendi, quo quis, ex aliena materia suo nomine nouam speciem faciens, eius speciei dominium consequitur. Accessio ergo hic fit formæ ad materiam. Quumque ambiguum veteribus videretur, formane materia, an materia forma sit præstantior: de nouæ speciei dominio in diuersa abidere diuersarum sectarum iure consulti.** (§. 7. *).

* *Sabiniani enim plus materiæ tribuebant; Proculiani formam, tanquam quæ rei det essentiam, præferebant, adeoque illi domino materiae: hi specificanti nouam speciem adiudicabant. L. 7. §. 7. ff. de adqu. rer. dom. §. 25. Inst. h. t. Medium sententiam elegere plerique, postquam sectæ studium paullatim deferuerat. L. 7. §. 7. L. 12. §. 1. L. 24. L. 26. pr. ff. de adqu. rer. dom. Vid Merill. lib. 1. Olj. cap. 19.*

Aduersus
eum, qui
nostram
scripturam
vel tabu-
lam, reti-
net.

Specificatio

§. CCCLXIX.

§. CCCLXIX.

Sed IVSTINIANVS decisione sua (§. Quid circa
7.) ita finiuit litem, vt, si res reduci posset ^{eam iustum?}
ad priorem formam, dominus materiæ;
si in reduci haud posset, specificans nouam
speciem retineret, §. 25. *Inst. h. t.* & hic
domino materiæ, si in mala fide sit, ad
æstimationem, si in bona fide, in tantum
teneretur, quantum factus esset locu-
pletior, *L. 23. §. 5 ff de rei vind.*

§. CCCLXX.

COMMIXTIONE (§. 361.) aut res ari- Commixtie
dæ duorum vel plurium commiscentur, & confusio.
§. 28. *Inst. h. t.* aut res liquidæ. Prior stri-
cte COMMIXTIO; posterior CONFUSIO
adpellatur. §. 27. *Inst. h. t.* Priore casu
singulæ res suam substantiam & corpora
discreta retinent; posteriore non æque.

§. CCCLXXI.

Quum vero res liquidæ non maneant Quid circa
in priore substancia; aridæ maneant: (§. vtramque
370.) consequens est, 1) vt vtræque qui-
dem materiæ, siue confusæ, siue commix-
tæ, communes sint, si voluntate vtriusque
factæ sit confusio, vel commixtio. *L. 7.*
§. 8. ff. *de adqu. rer. dom.* sed 2) si vo-
luntate vnius facta, res confusæ fiant con-
fundentis; *L. 5. §. 1. ff. de rei. vind.* ex
commixtis vnuquisque suam possit vin-
dicare materiam. §. 28. *Inst. h. t. L. 5. pr.*
ff. de rei vind. 3) Ut denique res fortuito
confusæ itidem fint communes, *L. 7. §.*
9. ff. de adquir. rer. dom. §. 27. *Inst. h. t.*

res fortuito commixtae a suo quæque domino vindicentur. §. 28. *Inst. h. t.*

§. CCCLXXII.

*Accessio
mixta.*

Hæc de accessione *naturali & industria-*
li: reliqua est *MIXTA*, (§. 354.) quando
& naturæ beneficio & industria hominum
rei nostræ aliquid accedit, quo *PLANTAT-*
TIO, SATIO & FRVCTVVM PERCEPTIO
referuntur. §. CCCLXXIII.

*Axiomata
de planta-
tione & sa-
tione.*

DE PLANTATIONE & SATIONE ob-
seruanda axiomata: 1) Quidquid solo im-
plantatur, vel inseritur, solo cedit *L. 9.*
pr. ff. de adquir. rer. dom. §. 32. Inst. h. t.
2) Arboris dominium iure Romano ex
radice aestimatur. §. 32. *Inst. h. t.*

§. CCCLXXIV.

Quid iustum
circa plan-
tationem, &
satiationem?
Ex priore axiome infertur, 1) frumenta, siue aliena in meo agro, siue mea
in alieno agro sata sint, agri domino ce-
dere, deductis impensis, *L. 9. pr. ff. de*
A. R. D. §. 32. Inst. h. t. Ex posteriore:
2) arborem, in confinio positam, eius
esse, cuius in fundum radices egerit, &
3) si in utriusque fundum radices egerit,
communem pro diuiso haberet, quoad in-
fixa manet solo, erutam communem pro
ind uiso fieri. *L. 7. §. ult. L. 8. pr. §. 1. ff.*
eod. §. 31. Inst. h. t. L. 19. ff. comm. diu.
Ex utroque: 4) plantam nostram in alie-
no solo, vel alienam in nostro solo posi-
tam, solo cedere, si radices egerit. 5)
antea vero posse a domino vindicari. *d.*
L. 7. §. vlt. ff. eod. & d. §. 31. Inst. h. t.

§. CCCLXXV.

§. CCCLXXV.

Sed quod ad arbores attinet, hodie *Vetus* *hodie-*
tam *subtiliter* plerisque locis non philo- *ernus.*
sophantur, sed earum dominum ex iti-
pite potius & ramis, in fundum nostrum
vel alienum propendentibus, quam
ex radicibus iudicant. Ita Saxones, ita
Germani, & Belgæ plerique. B. Huber.
prælect. Inst. h. t. §. 41.

§. CCCLXXVI.

FRVCTVVM PERCEPTIO est species *Fructuum*
accessionis, *quaes*, *qui rem alienam bona* *perceptio a*
fide non interrupta, & *iusto titulo possi-* *bonæ fidei*
det, *l. co domini est*, & *hinc fructus per-* *possessore.*
cipendo suos facit L. 48. pr. L. 23. §. 1. ff.
de adquir. rer. dom. §. 35. Inst. h. t. BONA
FIDE possidere videtur, *qui ignorat*,
rem alienam esse, *putatque*, *eum*, *a quo*
caussam habet, *tanquam dominum*, *pro-*
curatorem vel tutorem ius alienandi ha-
buisse L. 109. ff. de V. S. IUSTO TITULO
possidet, *qui ex caussa ad transferendum*
dominium habili possidet. (§. 339.) POSSIDE-
RE denique non est rem detinere, *sed*
detinere animo dominii, vel rem sibi haben-
di, *quæ possessio stricte CIVILIS dicitur*,
& NATURALI opponitur in iure nostro.
L. 1. §. 9. ff. de vi & vi arm. L. 2. §. 1. ff.
pro hærede. L. 38. §. 7. ff. de verb. obl.

§. CCCLXXVII.

Quum ergo bona fides & iusta caussa
efficient, *vt loco domini sit possessor: (§.*
376.) sequitur, 1) vt fructus percipendo *Quos fru-*
ctus bona *fidei posses-*
sor lucre-
tu?

suos faciat, id est, simul ac a solo vel arbore separati sunt. *d. L. 48. pr. ff. eod. 2.* Ut & industriales & naturales percipiat, *d. L. 48.** (vti oleum, quod teste Plin. lib. 15. cap. 1. sine omni cultura prouenit, & foenum. *L. 13. ff. quib. mod. vſusfr. omitt. Conf. Vinn. ad §. 35. Inst. h. t.)* 3) Ut malae fidei possessor nihil lucretur, & non modo perceptos, sed & percipendos fructus restituere teneatur. *L. 33. L. 62. §. 1. ff. d. rei vind. §. 35. Inst. h. t.*

* Conſrmatur hoc luculenter *L. 25. §. 1. ff. d. iſſr. & L. 136. ff. de R. I.* Vnde c. ptanda non sunt verba Iustiniani: *pro cultura & cura*, nec pro Synonymis accipienda. Cauffam iam alii perorasse videntur.

§. CCCLXXVIII.

Quum tamen b. f. non faciat verum dominum: consequens est, 4) ut, hoc superueniente, bonæ fidei possessor fructus non quidem consumtos restituat, licet iis locupletior factus, *§. 35. Inst. h. t. L. 4. §. 2. ff. finium regund. sed tamen exstantes. L. 22. C. de rei vind.*

§. CCCLXXIX.

Postquam de modis adquirendi iuris gentium originariis actum: sequitur deriuatus, qualis vnus est, puta TRADITIO. (*§. 341.*)

§. CCCLXXX.

TRADITIO est modus adquirendi deriuatus, quo dominus, qui ius & animum alieni habet, rem corporalem ex iusta cauffi in accipientem transfert. *§. 40. 42. Inst. h. t.*

§. CCCLXXXI.

Ques resti-
tuat?

Modus ad-
quirendi
deriuatus.

Traditionis
definitio.

§. CCCLXXXI.

Ex qua definitione fluunt axiomata : I. Axiomata
Tradi posse res corporales. II. Tradi eas
debere a domino, ius alienandi habente.
III. Non transferri dominium, nisi tradi-
tio fiat animo alienandi. IV. Nec ea adqui-
ri dominium, nisi causa ad transferendum
dominium habilis (§. 339.) præcedat. B.
Hub. *prælect. ad Inst. h. t. §. 52.*

§. CCCLXXXII.

Quum ergo traditio sit rerum corpora-
lium : (§. 381. 1) sequitur, 1) ut rerum
incorporalium nulla sit traditio, L. 43. §.
I. ff. de A. R. D. L. 4. §. 17. ff. de
vſurp. & vſuc. sed quasi traditio, cuius
loco est ex parte concedentis patientia,
ex parte accipientis vſus, vel exercitium
L. 1. §. vlt. ff. de ſeru. ruf. præd. L.
vlt. ff. de ſeru. 2) Ut ea fieri debeat vel
translatione rei naturali, veluti datio-
ne rei mobilis e manu in manum, L.
8. ff. de pecul. aut exhibitione immobi-
lis præsentis, L. 3. §. 1. ff. de adqu. poſſ.
vel signo quodam, v. c. traditione clau-
um, instrumentorum, &c. quæ traditio
alias dicitur SYMBOLICA ; d. L. 1. §. pen.
ff. de adqu. poſſ. L. 9. §. 6. ff. de A. R. D.
§. 44. Inst h. t. L. 74. ff. de contr. emt vel
demonstratione e longinquo LONGA MA-
NV facta ; L. 79. ff. de ſolut. vel deni-
que fictione, rem tradi, quam iam ac-
cipiens ex alia cauſa poſſidet, §. 43.
Inst h. t. L. 9. §. 5. L. 21. §. 1. ff. de A.
R.

Traditio
quomodo
fiat ?

*2. C. consul. & non sparg. p̄c. lib. 12. Nou. CV.
cap. 2. §. 1.*

T I T. II.

DE REBV S CORPORALIBVS
ET INCORPORALIBVS.

§. CCCLXXXV.

Supereft & altera diuifio rerum in COR-
PORALES & INCORPORALES, (§.
339.) quam in hunc titulum reiecit Im-
perator.

§. CCCLXXXVI.

CORPORALES res iureconsultis sunt, Corporali-
quæ tangi possunt: INCORPORALES, quæ um & inco-
tangi non possunt. * Cuius generis sunt
ea, quæ in iure consistunt, vt hæreditas,
vſusfructus, obligationes. L. 1. §. 1. ff. de
rer. diuīs. §. vn. Inst. h. t.

* Hæc quoque Stoica sunt. Hi enim philo-
sophi quum omnes sensus ad tactum re-
ducerent, corpus definiebant, quod tangi
possit. Sen. Epist. 106. Idem corpora
sola esse adfirmabant: incorporales res
non esse, sed intelligi. Cic. Topic cap. 5.
Illa res vocabant, has iura. Quintil. lib.
5. Inst. cap. 10. Et inde verba Pauli:
seruitutes nec in bonis, nec extra bona esse.
interpretatur V. C. Ger. Nood. Probab.
lib. 2. cap. 3.

§. CCCLXXXVII.

Ergo pecunia, quatenus ex auro argen-
toque flata est corporalis; §. vn. Inst. h.
t. L. 1. §. 1. ff. de R. D. quatenus in
quantitate consistit, incorporalis est. L.

Altera re-
rum diuīſioporalium
definitio,

R. D. quam traditionem BREVI MANV factum appellant. L. 43. §. 1. ff. de iure dot. §. CCCLXXXIII.

Quis tradere possit?

Quumque traditio fieri debeat a domino, ius alienandi habente: (§. 381. 2) sequitur, 3) ut traditio a non domino facta in eum, qui a domino se accipere putat, non transferat dominium, quamuis bonae fidei possessorem faciat accipientem. L. 20. pr. ff. h. t. 4) Ut nec pupillus recte tradat, sine auctoritate tutoris. (§. 252. 2) §. 2. Inst. quib. al. lic. vel. non.

§. CCCLXXXIV.

Quando traditione transferatur dominium?

Quia etiam in tradente requiruntur animus alienandi, & iusta caussa, ex qua fiat traditio: (§. 381. 3. 4) consequens est, 5) ut non transferatur dominium, si eius modi caussa desit L. 31. pr. ff. de adqu. rer. dom. Quin in emtione venditione ne sufficit quidem caussa, nisi vel premium solutum sit, vel vendor fidem de eo haberit. §. 41. Inst. h. t. L. 19. ff. de contr. emit. 6) Ut traditio fieri possit & in personas incertas, modo indefinite certae sint. Quo pertinet iactus missilium. * §. 45. Inst. h. t. L. 9. §. 7 ff. de A. R. D.

* Poteſt tamen commodius etiam ad occupationem referri. Qui enim missilia iactat, id facit animo ea sibi non amplius habendi, adeoque ea pro derelictis habet. (§. 342.) Res pro derelictis habitæ, sunt nullius (§. 342) adeoque cedunt occupantibus. (§. 343. 1) Missilia ab Imperatoribus sparsorum exempla sunt apud Suet. Aug. cap. 92. Calif. cap. 18. Neron. cap. 11, a magistratibus. de §. 45. Inst. h. t. L.

46. ff. de cond. indeb. L. 5. pr. ff. de im-
pens in rem. dot. L. vlt. ff. de adim. leg.
Quantitates enim non magis, quam qua-
litates, tanguntur: & hinc eleganter res
incorporales in *quantitates & qualitates*
diuidit H. Vulteius in *Iurispr. Rom. lib.*
I. cap. 62. pag. 345.

§. CCCLXXXVIII.

Eamdem
indoles.

Quum itaque hæ incorporales res tan-
gi nequeant: (§. 386.) consequens est, 1)
ut proprie nec possideantur, nec tradan-
tur, (§. 382. 1) nec in dominio sint: (§.
335.) sed tamen 2) quasi possideantur,
quasi tradantur, (§. 303. *) & in bonis esse
intelligantur. L. 49. ff. de V. S. L. vlt.
ff. de vñusr. leg.

§. CCCLXXXIX.

Res corpo-
rales vel
mobiles
vel immo-
biles.

RES corporales in MOBILES & IMMO-
BILES diuiduntur. MOBILES sunt, quæ
vel se ipsæ virtute interna mouent, vel sal-
uæ de loco in locum mouentur: IMMOBI-
LES, quæ citræ corruptionem de loco in
locum moueri nequeunt, ut res soli, vel
quæ immobilium partem constituunt, vel
perpetui vñsus caussa certo loco sunt desti-
natæ. L. 13. §. fin. L. 14. L. 15. L. 17. pr.
ff. de act. emt. L. 242. §. vlt ff. de V. S.

§. CCCXC.

Ea diuisio
ad res in-
corporales
non perte-
net.

Proinde obligationes, iura & actiones
rerum mobilium & immobilium vocabu-
lo non continentur. L. 7. §. 4. ff. de pecul.
L. 15. §. 2. ff. de re iud. L. vn. §. 7. C.
derei. vx. act. L. 2. C. de quadrienn. præsc.

TIT.

T I T. III.

DE SERVITVTIBVS PRÆ-
DIORVM.

§. CCCXCI.

Quum res incorporeæ in iure consi-
stant, (§. 386.) & talia iura etiam
sint SERVITUTES, eæque præterea sint
inter iura in re numerandæ: (§. 334. 3)
de iis agitur titulis sequentibus.

§. CCCXCII.

SERVITVS est *ius in re aliena constitu-
tum, quo dominus in re sua aliquid pati,
vel non facere tenetur, in alterius personæ
reiuæ utilitatem.* L. 15. pr. §. 1. ff. h. t.
Ergo hic non seruit homo, vti supra, (§.
79.) sed res, & quidem vel prædio vi-
cino vel personæ. Prior seruitus REA-
LIS, vel PRÆDIALIS; posterior PER-
SONALIS dicitur, L. 1. ff. h. t. L. 42. ff. de
usufr. & huc pertinent VSUSFRVCTVS,
VSUS, HABITATIO, OPERÆ SERVORVM,
d. L. 1. ff. h. t. Iam de realibus agendum.

Seruitutis
definitio &
diuiso.

§. CCCXCIII.

Seruitus REALIS est, quando prædium Seruitutes
seruit prædio. §. 3. Inst. h. t. L. 1. ff. com- prædiales.
mun. præd. Vnde sine prædio seruitus
non intelligitur. L. 1. §. 1. ff. comm. præd.
tam urban. quam rust.

§. CCCXCIV.

Enque vel
rusticorum:
vel urbano-
rum præ-
diorum.

Quum vero prædia vel *soli habitationi*,
vel *vsui œconomico destinata* sint: illa, si-
ue ruri, siue in vrbe sita, VRBANA; hæc
itidem fine situs discriminé *KVSTICA** a
Iureconsultis vocantur. §. I. *Inst. h t. L.*
I. pr. ff. comm. præd. Nec interest, ædifi-
cia sint, an areæ. Nam & horti ædificiis a-
dicti urbana prædia vocantur, si non plu-
rimum eorum in reditu sit, *L. 198. ff. de*
V. S. & villæ dicuntur prædia rustica L.
211. eod. Vnde seruitutes a dominante
prædio vel *urbanorum*, vel *rusticorum*
prædicrum dicuntur.

* Magna olim inter has seruitutes differen-
tia, quia, quæ rusticis prædiis hærebant,
res mancipi; quæ urbanis, nec mancipi
erant; (§. 330.*.) quod abolita hac distinc-
tione, ipsum quoque seruitutum harum di-
scrimen hodie perquam est exiguum.

§. CCCXCV.

Axiomata
de seruitu-
tibus.

De omnibus seruitutibus obseruanda
axiomata: I. Omnem seruitutem esse in
re alienā, (§. 392.) neque rem suam cui-
quam seruire. *L. 5. pr. ff. si. vesusfr. pet.*
II. Nullam seruitutem in faciendo, sed
vel in patiendo, vel in non faciendo con-
sistere. * *L. 15. §. 1. ff. de seru.* III. Omnes
seruitutes esse individuas. *L. 2. §. 2. L.*
72. pr. ff. de verb. obl. IV. Seruitutum caus-
fam esse debere perpetuam. *L. 28. ff. de*
seru. præd. vrb. *L. vn. §. 4. ff. defont.* *L.*
I. §. 5. 8. ff. de aqua quotid.

* Quæ in patiendo consistunt, **ADFIRMATI-**
VÆ; quæ in non faciendo, **NEGATIVÆ**
 adpellantur. Illæ quasi traduntur; hæ nec
 tradi, nec quasi tradi possunt. (§. 339. **)

§. CCCXCVI.

Quum ergo seruitus sit ius in re, & qui-
 dem in re aliena: (§. 395. 1) sequitur 1.)
 vt constituantur quidem pactionibus, vel
 stipulationibus §. 4. *Inst. h. t. 2*) v timis
 voluntatibus, §. vlt. *Inst. h. t. L. 16. ff.*
comm. præd. 3) præscriptione decem an-
 norum inter præsentes; viginti inter ab-
 fentes, *L. vlt. in fin. C. de præscr. longi tem-*
poris: (*Conf. §. 413. HI.*) 4) ipsum tamen
 ius in re non ex pactione, sed ex quasi tra-
 ditione ἀπεσώς nascatur, si seruitus sit
 adfirmatiua* (§. 339. **) *L. vlt. ff. de seru.*
L. 1. fin. ff. de S. P. R. L. II. §. 1. ff. de
Public. in rem. act. 5) Ut, si prædium ser-
 uiens a dominantis domino, vel domi-
 nans a seruientis domino adquiritur, ser-
 uitus extinguatur. *L. 1. ff. Quemadmodum*
seru. amitt.

Quomodo
 seruitutes
 constituan-
 tur?
 Consolida-
 tionis effec-
 tus.

* Ergo seruitus promissa petitur tantum actio-
 ne ex stipulatu, legata autem vel actione
 personali ex testamento, vel reali confes-
 soria: iam constituta sola actione reali con-
 fessoria Ratio, cur & reali actione peti pos-
 sit seruitus testamento relicta, iam supra
 occupata est, (§. 339. **) quia videlicet
 legata & sine traditione pleno iure adqui-
 runtur. *L. vlt. ff. de seru. leg.*

§. CCCXCVII.

Quumque vel in patiendo, vel in non fa-
 ciendo consistat: (§. 395. 2). infertur, 6)

Quis tenea-
 tur ad refi-
 ciendum?

seruientis prædii dominum non teneri ad reficiendum id, quo prædium suum idoneum sit præstandæ seruituti. L. 15. §. 1. ff. de seruit.

§. CCCXCVIII.

An pro parte constitui possint? Denique quum omnes seruitutes sint inuiduae: (§. 395. 3.) consequens est, ut nec per partes constitui, nec adquiri possint: L. 8. S. 1. L. 9. L. 11. §. 1. L. 17. ff. deseruit. Quamuis hæc non impedian, quo minus modus seruituti adisci queat. L. 4. §. 1. ff. eod.

§. CCCXCIX.

Seruitutes vrbaniorum prædiorum. SERVITVTES PRÆDIORVM VRBANO-RVM (§. 394.) variæ sunt, veluti oneris ferendi, tigni immittendi, proiiciendi, protegendi, stillicidii vel fluminis recipiendo, vel non recipiendi, altius tollendi, vel non tollendi, luminum, & ne luminibus officiatur, prospectus & ne prospectui officiatur. L. 2. L. 3. L. 4. ff. de seru. vrb. præd. §. 1. Inst. de seruit.

§. CCCC.

Oneris ferendi. ONERIS FERENDI seruitus in eo consistit, quod columna vicini vel eiusdem paries onus ædium nostrarum sustinere tenetur. §. 1. Inst. h. t. L. 33. ff. de seru. vrb. præd.

§. CCCCI.

An sit anomala? Quum ergo seruitus in faciendo non consistat, (§. 395. 2.) nec seruiens ad refectionem ordinarie teneatur: (§. 597. 6.) facile patet, dominantem & hic ordinarię

narie parietem vel columnam vicini, cui
ædes suæ incumbunt, reficere debere, L.
6. §. 2. ff. *si seru. vind.* adeoque non esse,
cur hic statuamus seruitutem anomalam.*

* Evidem lis fuit inter veteres, sed non de
quæstione, an prædii seruientis dominus
columnam reficere teneatur? sed an eius-
modi pactum iniri possit, ut reficiat? Ne-
gabat id Aquilius Gallus, quia id contra
naturam seruitum esse videbatur: sed ad-
firmabat Seruius, cuius sententia præua-
luit, ita explicata a Labeone, ut, quia non
homo, sed res seruiat, licere dixerit domi-
no columnam derelinquere, L. 6. §. 2. ff. *si
seru. vind.* Et de eiusmodi pactione ma-
nifeste loquitur Paullus, L. 33. ff. *de seru.
præd. urbano.* quia alter ab altero fuerat stip-
ulatus: *Paries oneri serundo, ut nunc est,*
ut sit. Si quis sibi itaque hoc modo non
fuisset stipulatus: non seruientis, sed do-
minantis prædii dominus reficere parie-
tem procul dubio tenebatur.

§. CCCII.

TIGNI IMMITTENDI seruitus est ius,
quo vicinus pati cogitur, ut vicinitignum,
suo parieti immisum, in eo requiescat. L.
20. ff. *de seru. præd. vrb.* L. 242. §. 1. ff.
de V. S.

Tigni im-
mittendi.

§. CCCIII.

PROICIENDI seruitus est ius in pra-
dio vicini, ut tignum nostrum super fun-
dum suum prouehi patiatur, quamquam
in nulla parte fundi requiescat.* L. 242.
§. 1. ff. de V. S. PROTEGENDI seruitus
ius. protecendum super alienum solum haben-
di. L. 2. ff. *de seru. præd. vrb.*

Proiciendi
& protegen-
di.

* *Talia mæniana suggrundia.* *Mæniana* erant projecta, spectandi causa facta, in quibus insisterent spectatores. Quæ utrum a Mænio Censore, an a iure eius nominis prodigo dicta sint, non adeo expeditum: Vid. Fest. *hac voce* & Isidor. *Orig. 15. 3.* Reliqua projecta, quæ vel in tectis, vel in quacumque ædium parte, vel prospiciendi vel stillicidii auerfendi causa fiunt, a sugrediendo *suggrundia* vocantur, *Vitruv. lib. 2. c. 9. lib. 4. c. 2.*

§. CCCIV.

*Stillicidii
vel fluminis
recipiendi,
vel non re-
cipiendi.*

STILLICIDII vel **FLVMINIS RECIPIENDI** seruitus est ius, quo vicinum prædium tenetur recipere stillicidium vel flumen nostrum in tectum vel aream suam. L. 2. ff eod NON RECIPIENDI, ius quo vicinus stillicidium vel flumen ex ædibus suis in aream vel tectum vicini auertere prohibetur, quum id per statutum liceat. Ita rem exponunt Vinn. ad §. 1. Inst. h. t. Huber. *Præl. ad Inst. h. t. §. 9.* Quamuis & ita definiri possit, quod sit ius, quo quis stillicidium vel flumen suum in suam aream recipere non potest, sed in nostram auertere, & aquam pluviam nostris usibus relinquere tenetur (Pand. P. 2. §. 145.) Differunt vero FLVMEN & STILLICIDIVM, quod per illud aqua pluvia in canales collecta continuo ruit: per hoc stillatim ex tecto cadit. *de Varro Lingua Lat. lib. 4. c. 5.*

§. CCCV.

*Altius non tollendi &
tollendi.*

Seruitus **ALTIVS NON TOLLENDI** est ius, quo vicinus in commodum vicinarum ædium

œdium suas altius tollere prohibetur. L. 2.
 ff. de seru. præd. vrb. §. 1. Inst. h. t. Seruitus
ALTIUS TOLLENDI ius quo quis pati co-
 gitur, vt vicinus œdes suas altius tollat,
 quam per statutum licet.* §. 2. Inst. de act.
 Vnde ponendum, exstare statutum, quo
 vicinus, inconsulto vicino, ultra modum
 lege definitum ædificare nequeat. L. 12.
 §. 1. C. de ædific. priu.

* Elegans quidem est coniectura A. A. Pagen-
 stecheri, in *Sicilim. Manip. 3. p. 70.* serui-
 tutem altius tollendi fuisse constitutam,
 quoties vicinus a vicino sibi stipularetur
 ius contignationem imponendi eius ædi-
 bus. Cuiusmodi quid aliquando factum
 esse, ex L. 2. pr. ff. de seru. præd. rust. &
 L. 24. ff. de seru. præd. vrb. colligit. Sed &
 hanc coniecturam, vt fere reliquas docto-
 rum explicationes incommoda haud leuia
 premunt. Nam 1) dominus prædii domi-
 nantis tunc confessoram actionem insti-
 tuere non potuisset hac formula: *Aio mi-
 hi ius esse œdes MEAS altius tollendi.* §. 2.
 Inst. de act. 2) Seruitus altius tollendi hoc
 modo non discreparet a servitute oneris.
 Denique 3) ex L. 1. pr. ff. de seru. præd.
 vrb. constat, si intercedat solum publicum,
 vel via publica, neque itineris, actusue, neque
ALTIUS TOLLENDI seruitutes impediri.
 Cui usui vero quis alienis ædibus impo-
 neret contignationem, ad quam ex suis
 ædibus accessus haud pateret? Fateor ta-
 men, non multo minoribus incommodis
 hanc, quam nos sequuti sumus, Io. Fabri,
 Donelli, Duarenii, Corassi, Vinnii, aliorum-
 que sententiam premi.

§. CCCCVI.

Luminum,
& ne lumi-
nibus offi-
ciatur.

LVMINVM seruitus est ius cogendi vicini-
num, ut fenestras nostras in suo vel com-
muni pariete excipiat. L. 4. L. 40. ff. de
seru. præd. vrb. **NE LVMINIEVS OFFI-**
CIA TVR, seruitus est ius prohibendi vi-
num, quo minus quidquam in suo ad mi-
nuenda vel obscuranda lumina nostra fa-
cere possit. L. 4. L. 25. L. 17. pr. §. 1. L.
23. ff. eod.

§. CCCCVII.

Prospectus
& ne pro-
spectui offi-
ciatur.

Seruitus **PROSPECTVS** est ius, in præ-
dium vicini prospiciendi. L. 12. L. 16. ff.
eod. Seruitus **NE PROSPECTVI OFFI-**
CIA TVR * ius prohibendi vicinum, quo mi-
nus quidquam ad impediendum hunc pro-
spectum facere possit. L. 3. L. 15. ff. eod.

* Vnde, huiusmodi constituta seruitute, ne qui-
dem viridarium supra ædes habere potest
vicinus, quod tamen potest in seruitute
altius non tollendi. L. 12. ff. eod.

§. CCCCVIII.

Seruitutes
rusticorum
prædiorum
iter, actus,
via,

RVSTICORVM PRÆDIORVM seruitutes
denuo sunt variæ, vti iter, actus, via,
aquæductus & similes. **ITER** est ius eundi,
ambulandi homini, non etiam iumentum
agendi vel vehiculum. L. 1. pr. de seru.
præd. rust. pr. Inst. h. t. **ACTVS** ius agendi
iumentum, vel vehiculum. * L. 1. pr. ff.
eod. pr. Inst. h. t. **VIA** est ius vehendi, a-
genai & ambulandi. d. L. 1. pr.

* Ast quale? Sic fane non differet actus a via.
At rem expedituit V. A. Corn. van. Byn-
kersh. Obs. lib. 4. cap. 7. p. 364. ad totum
hunc

hunc §. intelligendum hic omnino conserendus.

§. CCCCIX.

Sed quum paullo obscuriores viderentur singularum
hæ definitiones: alios has seruitutes ex spatium.
spatio æstimasse arbitror. *L. 13. ff. de seruit. Via* nimirum ex legibus XII tabula-
rum erat ius ea agendi, vehundi, feren-
dique, quæ, intra spatium octo pedes in
porrectum, sedecim in anfractum exten-
sum fieri possent. *L. 1 ff. de seru. rust. præst.*
eodem modo actus quatuor pedum in la-
titudine esse solebat. *Varro de Ling. Lat.*
lib. 4. c. 4.

§. CCCCX.

Inde vero facile intelligitur, cur 1) qui Quid circa
actum habet, & iter habeat, * curque 2) eas iustum?
via actum & iter complecti videatur. *L.*
1. pr. ff. de seru. præd. rust.

* In pactionibus tamen utramque seruitutem
distincte exprimi consueuisse, patet ex
marmore apud Gruter. *Inscr. p. 201. 3.*

§. CCCCXI.

Seruitus AQUÆDVCTVS est ius aquam
ducendi per fundum alienum. Quumque eo-
dem modo constitui possit ius aquam hau-
riendi ex fonte alieno, (non tamen ex ci-
sterna ob axioma IV. §. 395. *L. 1. §. 4. ff.*
de fonte.) pecus ad alterius riuum aquan-
di caussa adducendi, idue pascendi in al-
terius pascuis, lapides arenas, cretam,
pedamenta, ex alieno fundo sumendi,
facile patet, esse etiam seruitutes AQUÆ-
DVCTUS, aquæ-
haustus, &
alia.

HAVSTVS, PECORIS AD AQVAM ADPVLSVS, IVS PASCENDI, CALCIS COQVENDÆ, ARENÆ FODIENDÆ, CRETÆ EXIMENDÆ, & similes, quæ tamen, si huiusmodi ius personæ, non prædio conceditur, etiam personales esse possunt. (§. 392.) L. 14. §. vlt. ff. de alim. legat.
§. CCCXII.

An omnium
meminerit
ius Roma-
num?

Quin & multæ aliæ seruitutes rusticorum prædiorum, pro diuersa rei rusticæ indole, & fingi & constitui possunt, quarum non meminit ius Romanum.

§. CCCXIII.

Quia eodem fere modo, quo res constituitur, eadem solui & finiri solet: L. 35. ff. de R. I. finitur seritus I. consolidatione: (§. 396. 5.) L. 1. ff. quemadm. seru. amitt. L. 8. §. 1. ff. h. t. II. Remissione, L. 14. §. 1. ff. de seru. quia uti pactis & stipulatiobibus constituitur, (§. 396. 1.) ita iisdem soluitur. Quin sufficit remissio tacita, quando quid fieri conceditur, quod usum seruitutis impedit. L. 8. pr. ff. quemadm. seru. amitt. III. Non vendo per decem annos inter præsentes, vel viginti inter absentes.* L. 18. §. 1. ff. quemad. seru. amitt. Eiusdem enim temporis præscriptione constituitur. (§. 396. 3.) IV. Interitu prædii alterutrius, L. 14. ff. eod. fine quo quippe ius prædii non intelligitur: (§. 393.) quamuis restituto prædio & seritus reuiuiscat. L. 20. §. 2. ff. de seru. præd. yr. b.

* In seruitutibus prædiorum rusticorum solus ille non usus ius domini prædii dominantis extinguit. In urbanorum prædiorum seruitutibus ille non usus non sufficit, nisi seruentis prædii dominus simul ususceperit libertatem. L. 6. 7. ff. de seru. præd. urb. id est, factum seruituti constitutæ contrarium continuo exercuerit, veluti foramina, quibus immissa fuerant tigna, obturando, obturatumque per legitimum tempus habendo. d. L. 6. Rationem iam reddidit B. Huber. Praelect. ff. Lib. 8. tit. 6. §. 6.

T I T. IV. DE VSVFRVCTV.

§. CCCCXIV.

Hactenus de seruitutibus *prædialibus*, Connexio in quibus præmium seruit prædio. & definitio His opponuntur PERSONALES, quando seruitutum præmium seruit personæ, (§. 392.) qua- personarum prima est VSVFRVCTVS. (§. eod.) lium.

§. CCCCXV.

VTI & FRVI ita differunt, ut usus ne- Quid vti, cessitate circumscrivatur; fruitio non frui, abutit modo ad utilitatem, verum etiam ad voluptatem pertineat. Seneca de vita beata c. 10. VSUS vero & ABVSUS ita differunt, ut utamur salva rei substantia, abutamur disperdendo rem & fructum. Donat ad Terent. Andr. prol. Vid. V. C. Ger. Noodt. de usufructu lib. 1. c. 1.

§. CCCCXVI.

§. CCCCXVI.

Vfusfructus
definitio.

Ex quibus intelligitur definitio Paulli :
*VsVSFRVC TVS est ius, rebus alienis vtendi,
 fruendi, salua earum substantia L. 1. ff. de
 vſuſr. Ius illi est ratione vſuſructuarii :
 seruitus ratione proprietarii. Deinde est
 ius in rebus alienis, (§. 395. 1) neque enim
 hic intelligitur ius, propriis rebus vtendi
 fruendi, quod vocant vſumfructum cauſa-
 lem. L. 21. §. 3. ff. de except. rei iudic. Sal-
 ua vero rerum substantia vtendum fruen-
 dum est, quia alioquin non esset vſuſructus, sed abuſus. (§. 315.)*

§. CCCCXVII.

Quomodo
quis vtatur,
fruatur.

Ex ipsa ergo vocabuli notione (§. 395.)
 consequitur, 1) vt fructuarius omnes fru-
 ctus ciuiles & naturales, siue ad necessita-
 tem siue ad voluptatem pertinentes, per-
 cipiat, *L. 7. pr. L. 9. pr. & §. 7. L. 10. L.
 2. §. 1. L. 29. pr. L. 59. §. 1. ff. h. t. atta-
 men* 2) non nisi ordinarios. Vnde nec the-
 faurum capit, *L. 7. §. 12. ff. solut. matrim.*
 nec partum ancillæ, *L. 68. pr. ff. de vſuſr.* *L. 28. §. 1. ff. de vſur.* quia absonum vi-
 debatur, hominem in fructu esse, cuius
 cauſa natura omnes fructus compararit.
 * *§. 37. Inst. de rer. diuis. 3)* Ut rem fru-
 ctuariam possit locare, immo & fructus,
 non autem ipsum ius suum vel vſumfruct.
 ita vendere extraneo, vt cedat, & ius in
 re transferat. Eatenus enim nihil agi-
 tur,

tur, §. 3. *Inst. de vsufr.* Vnde non obstat. L. 66. ff. *de iur. dot.* L. 12. §. 2. ff. *de vsufr.* §. 3. *Inst. h. t.*

* Ratio hæc plane Stoica est. Ex hypothesi enim Stoicorum omnia hominum caussa comparauerat natura. Cic. *de offic.* lib. 2. c. 6. *de Nat. Deor.* Lib. 2. c. 62. seq. *de Fin.* Lib. 3. c. 20. Sed propior ratio est in L. 27. pr. ff. *de hæred.* petit.

§. CCCCXVIII.

Deinde, quia vtendum fruendum saluā rerum substantia: (§. 416.) sequitur 4) vt vsufructuarius rem ne in formam quidem meliorem transmutare possit L. 13. §. pen. L. 44. ff. h. t. 5) Vt eadem reficere teneatur. L. 7. §. 2. 3. L. 64. ff. eod. 6) Vt tanquam bonus paterfamilias vti frui, §. 38. *Inst. de rer. diuis.* 7) eoque nomine & de restitutione futura, nisi vsufructus lege constitutus sit, cautionem praestare debeat. L. 1. ff. *vsufr.* quemadm. caueat. L. vlt. §. 4. C. *de bon.* quæ lib. quam cautionem hæres non ipse testator remittere potest. L. 7. ad. L. Falc. L. 1. C. h. t.

An vsufructuarius de re libere disponat?

§. CCCCXIX.

Ex eodem axiome fluit, 8) vsumfructum consistere non posse in rebus fungibilibus, quæ numero, pondere & mensura constant, quia non abutendum sed utendum fruendum est. (§. 416.) Ait senatus consulto sub Tiberio, vt videtur, cautum,

Quasi vsufructus.

tum, vt & pecuniæ, aliarumque, quantitatum * non quidem VERVS, sed QVASI VSUSFRUCTVS effet, dum caueret quasi vsufructuarius, se mortuo vel capite minuto, rem eiusdem generis, quantitatis & qualitatis restitutum iri. §. 2. Inst. de vsufr. L. 7. L. 8. ff. de vsufr. earum rēquæ vsu. Galuan. de Vſuſr. c. 3. V. C. Ger. Noodt. de vſuſr. lib. cap. 20.

* An & vestium? Harum verus vſusfructus esse dicitur, L. 15. §. 4. ff. h. t. quasi vſusfructus. §. 2. Inst. h. t. Sed videtur vtrumque verum, prout testatur vestibus vel æstimatis vel non æstimatis vti voluit legatarium.

§. CCCXX.

Onera quæ subit vſuſructuarius. Quia denique vtitur fruitur rebus alienis: (§. 416.) consequens est, 9) vt eundem & incommoda sequantur, qui percipit commoda, adeoque vſuſructuarius onera & tributa, quæ rei imponuntur, sustineat. L. 7. §. 2. ff. de vſuſr.

§. CCCXXI.

Vſusfructus quomodo constitutas? Constituitur autem vſusfructus, vel 1) lege, veluti patri in peculio aduentitio filii familias, * L. 6. C. de bon. quæ lib. coniugi, ad secundas nuptias transeunti, in bonis liberalitate coniugis defuneti acceptis. L. 3. L. 5. & Authent sequ. C. de sec. nupt. Vel 2) a iudice in iudicij diuini oris, quod tamen rarius fieri oportet. L. 6. §. 1. ff. h. t. L. 6. §. 10. comm. diu. L. 16. §. 1. jam. exercit. Vel a domino siue per

per ultimam voluntatem, siue per pactio-
nes & stipulationes, accedente quasi tra-
ditione, §. 339. *) L. 11. ff. de seru. præd.
rus. siue per voluntatem tacitam, quæ ex
longi temporis præscriptione colligitur.
L. vlt. in fin. C. de long. temp. præscr.

* Immo etiam in emancipati bonis pater dimi-
diuum vſusfructus, tanquam præmium eman-
cipationis, capit ex L. 6. §. 3. C. de bon.
quæ lib. §. 2. Inst. per quas pers. Sed id qui-
dem hodie fit rarius, ob ea, quæ diximus
(§. 149). Contra moribus hodie receptum,
ut pluribus locis maritus gaudeat vſusfruc-
tu in bonis paraphernalibus vxoris, fe-
cens ac iure Romano: quamuis id vulgo
probare velint ex L. 9. §. 3. ff. de iur. dot.
& L. 12. C. de pacl. conuent.

§. CCCCXXII.

Quum autem in vſusfructu prædium ser-
uat personæ: (§. 414.) sequitur, 1) vt il-
lud ius extinguitur morte vſusfructuarii
naturali, §. 3. Inst. h. t. vel, si ciuitati
datum, elapsis C. annis L. 56. ff. h. t. 2)
Vt, quia capitis diminutio maxima &
media morti comparatur, (§. 225.) eadem
& vſusfructus perimitur.* §. 3. Inst. de v-
ſufr. L. 16. pr. §. 1. sequ. C. de usufr.

Idem ex-
tinguitur
morte natu-
rali & ciuill.

* Olim etiam minima, vti auctor est Paull. Re-
cept. Sent. L. 3. tit. 6. Sed id sustulit Iusti-
nianus, d. L. pen. 3. h. t. Conf. §. 1. de ad-
quis. per arrog. Ceterum ciuitas quoque
capite minuta censetur, si aratrum passa.
L. 21. ff. quib. mod. vſusfr. amitt.

§. CCCCXXIII.

§. CCCCXXIII.

Item conso-
lidatione &
interitu &
non vſu.

Et qui eſt ius in re aliena : (§. 416.) ſe-
quitur , 3) vt & consolidatione definat v-
ſusfructus, quia re propria nemo uti frui
poteſt : (§. 396. 5) nec non 4) totius rei
interitu , adeo ut ne in area quidem
duret. *L. 26. pr. ff. §. 3. Inst. h. t. L. 30.*
& 31. ff. quib. mod. vſusfr. amitt. immo &
5) non vſu decem annorum inter praſen-
tes, viginti inter abſentes (§. 413. 3) *L.*
pen. §. 1. C. de vſufr. L. 13. C. deſeruit.

§. CCCCXXIV.

Deniqueſo-
luto inre
conſtituen-
tis & lapsu
temporis.

Denique quia vſusfructus ſæpe pactioni-
bus & ſtipulationibus conſtituitur : (§.
421. 3) conſequens eſt, vt 6) & ſoluto iure
conſtituentis, *L. 16. L. 19. ff. quib. mod.*
vſufr. amitt. & 7) lapsu temporis, con-
ventione definiti, exſpiret. L. 5. C. de v-
ſufr. L. 15. quib. mod. vſusfr. amitt.

T I T. V.

DE VSV ET HABITATIONE.

§. CCCCXXV.

Connexio.

Hactenus de vſufructu : ſequitur Vſvs.
tanquam altera feruitutum perſona-
lium ſpecies. (§. 392.)

§. CCCCXXVI.

Vſus deſi-
nitio.

Quemadmodum fructus latius patet,
quam vſus, adeoque vſufructuarius non
ſolum pro modo neceſſitatis, ſed & omnes

ꝝ

& rei prouentus, ad voluptatem etiam pertinentes, capit, (§. 415.) ita facile patet, VsvM esse ius, alienis rebus tantum ad necessitatem utendi salua earum substantia. §. 1. Inst. h. t.

§. CCCCXXVII.

Inde ergo fluit: I. Minus esse in vfu, Axiomata quam in vfufructu. §. 1. Inst. h. t. II. V-
sum sola necessitate quotidiana definiri.
L. 2. pr. ff. h. t.

§. CCCCXXVIII.

Ex quibus axiomatibus sequitur, 1) vt, Quomodo qui fundi vsum habet, is pro modo con-
ditionis oleribus, pomis, floribus, fœno,
stramentis, lignis vti, non vero aliquos
fructus capere possit. §. 1. Inst. L. 10. §.
4. L. 11. seqq. ff. h. t. 2) Ut ædium v-
suarius, istas quidem pro necessitate inha-
bitare, sed non aliis locare, & vix hospi-
tem recipere possit. §. 2. Inst. L. 2. §. 1.
L. 3. seq. ff. h. t. 3) Ut pecorum vsuarius
de lacte, lana, stercore, modicum, quo
opus est, capiat, non autem fœtum. §.
37. Inst. de rer. divis. L. 12. §. 2. 3. ff.
§. 4. Inst. h. t. 4) Ut vsuarius ius suum
ordinario aliis locare, aut gratis conce-
dere nequeat. §. 1. Inst. L. 12. §. 4. L.
pen. pr. ff. h. t.

§. CCCCXXIX.

Tertia seruitutum personalitum species, puta HABITATIO (§. 392.) est ius alienas
œdes inhabitandi, salua earum substantia,
INHABITARE autem est, iis ædium par-
Heinecc. Instit. N ti-

Habitatio-
nis definitio-

tibus vti frui : quæ habitatione sunt destinatæ.

§. CCCCXXX.

Quale sit ius
habitandi ?

Proinde 1) qui ius habitandi habet, non, vti vsuarius ædibus pro necessitatis modo vtitur, sed omnem fructum ex partibus habitationi destinatis percipit. L. 13. C. de vſufr. 2) Ædes potest alteri locare, puta ad inhabitandum. §. 5. Inst h. t. L. 13. C. de vſufr. Itaque vſumfructum percipit ex partibus ædium habitationi destinatis, non ex cellis, hortis, tabernis, &c.

§. CCCCXXXI.

Quomodo
illud finia-
tur.

Iisdem modus habitationis ius finitur, ac vſusfructus & vſus, (§. 422 sequ.) præterquam quod capit is deminutione, & non vſu, non perimitur: cuius rei subtilem hanc rationem allegat Modestinus. L. 10. ff. de capite minut. quod habitatio in factio potius, quam in iure consistat.

§. CCCCXXXII.

Seruorum
operæ.

Quarta species sunt OPERÆ SERVORVM : (§. 392.) quæ sunt ius omnem vtilitatem ex operis serui alieni percipienti. L. 3. ff. de op. seru.

§. CCCCXXXIII.

Quomodo
diferat ab
vſufructu
seruitus?

Quare 1) minus est in seruitute operarum, quam in vſufructu serui, quia vſufructuarius omnem vtilitatem capit ex seruo, non solum quod seruus operis suis, sed & quod e re eius adquirit: verum cui operæ legatae, is tantum ex operis seruorum

rum lucrat. §. 4. *Inst. per. quas pers. cuique adquir.*²⁾ Plus est in operarum seruitute, quam in usu, quia illa nec sola necessitate circumscribitur, & aliis locari potest. *L. 2. ff. de usu legat.*

§. CCCXXXIV.

Sed has quidem subtilitates hodie fere ignoramus, nec facile contingit, ut testator usumfructum, usum, habitationem, operas seruorum distinguat. Si quis autem distingueret: procul dubio sequenda essent iuris Romani principia.

Usus hos
diernus,

T I T. VI.

DE VSVCAPIONIBVS, ET
LONGI TEMPORIS PRÆSCRI-
PTIONIBVS.

§. CCCXXXV.

Actum supra de modis adquirendi IV-
RIS GENTIVM: (§. 341. sequ.) Connexie
iam Imperator de CIVILIBVS dicere in-
stituit, qui vel VNIVERSALES sunt, qui-
bus vniuersum ius alterius in nos transfer-
tur, vel SINGVLARES, quibus rei singu-
laris dominium adquirimus. §. vlt. *Inst.*
per quas pers. cuique adquir.

modi ad-
quirendi ci-
uiles vel u-
niversales,
vel singula-
res.

§. CCCXXXVI.

VNIVERSALES memorantur sex, * I.
HÆREDITATIS ADQVISITIO, II. Bo-
NORVM POSSESSIO, III. Adquisitio per
ADROGATIONEM, IV. ADDICTIO Bo-

Vniuersa-
les adqui-
rendimodi.

NORVM LIBERTATVM SERVANDARVM
CAVSSA, V. Adquisitio per SECTIONEM
BONORVM, & VI. Ex SC. CLAVDIANO.
De prima a tit. 10. huius libri, vsque
ad tit. 19. nec non initio libri III. de se-
cunda eiusdem libri tertii tit. 10. de ter-
tia tit. 11. de quarta tit. 12. de quinta
& sexta *titulo* 13. agetur.

* Fuerunt tamen plures, veluti VII. *succes-
fisi in bona dominorum*, & bona vacan-
tia, L. 1. ff. de iure *fisci*. VIII. *ingressus
in monasterium*. Nou. V. cap. 4. 9: *Vxoris
conuentio in manum*. Cic. *Topic. cap. 4.*

§. CCCCXXXVII.

Singulares. Singulares quatuor habentur, I. VSU-
CAPIO, de qua *hoc titulo*, II. DONATIO,
de qua *titulo* 7. III. LEGATVM, de quo
tit. 20. & IV. FIDEICOMMISSVM SINGU-
LARE, de quo tit. 24.

§. CCCCXXXVIII.

VSUCAPIO est *adiectio* (vel vti apud
Vlp. *Fragm.* 19. 8. & *Isid. Orig.* 5. 25.
est, *adeptio*) *domini per continuationem
possessionis temporis lege definiti* L. 3. ff.
*h.t. PRÆSCRIPTIO contra longi tempo-
ris, illi adfinis, erat exceptio, qua is,
qui longo tempore rem possederat, sese
aduersus dominum tuebatur. Ergo ab vsu-
capione olim differebat præscriptio. Hæc
enim non dominium Quiritarium & ciuile
adiiciebat, sed exceptionem & dominium
bonitarium tribuebat: & proinde etiam
in rebus incorporalibus & prædiis prouin-
cialibus inducta videtur, vsuaptionis*
sup-

supplendæ cauffa §. 2. *Inst. h. t.* Illa requirebat in mobilibus annum, in immobilibus biennium; hæc X. annos inter præsentes, XX. inter absentes. Sed Iustinianus, sublato illo discrimine, vsucaptionem & præscriptionem longissimi temporis ueluti in vnum conflauit, *L. vn. C. de vsucap. transform.* simulque præscriptionem longissimi temporis quibusdam casibus retinuit.

§. CCCCXXXIX.

Quum ergo vsucatio fit adiectio dominii: (§. 438.) eam 1) oportet fundamento aliquo niti: quod non aliud est, quam præsumtio, rem pro derelicta esse habitam, quam dominus tanto tempore non vindicavit: *Grot. de iure belli & pac. L. 2. cap. 4.* adeoque illam cedere posse fari. (§. 342. sequ.)

VSUCAPIONIS FUNDAMENTUM.

§. CCCCXL.

Deinde ex eodem principio fluit, 2) vsucapi posse res, quæ possunt adquiri, non exemptas hominum commercio, *L. 9. ff. h. t.* nec vitio possessas §. 2. 5. *Inst. eod. aliasque quasdam, quarum vsucatio speciali lege inhibita, ut res dominicas, fisci, ecclesiarum, pupillorum & minorum, & quarumcunque alienatio vel legge vel testamento prohibita. tit. C. ne rei domin. L. 23. C. de SS. Eccl. L. 3. C. quib. non obstat. long. temp. præscr. L. 12. L. 24. ff. h. t.* Vsucaptionem locum tantum habere in rebus corporalibus: * (§. 335.)

QUÆNAM VSUCAPI QUEANT?

L. 14. pr. ff. de seruitut. L. 43. §. 1. ff. de adquir. rer. dom. siquidem res incorporales nec in dominio esse, nec proprie possideri possunt. L. 3. ff. de adqu. poss. Attamen quia & hæ quasi possidentur, (§. 388. 2) & in bonis sunt: (§. 388.) consequens est, ut quasi vsucapi vel præscribi queant, L. vlt. C. de long. temp. præscr.

* *Hinc lex Scribonia lata. Quum enim veteres iuris interpretes etiam seruitutum vsucaptionem contra principia iuris ciuilis inuexissent: Cic. pro Cæcin. cap. 26. lex Scribonia eam seruitutum vsucaptionem paullo post inhibuit. L. 4. §. vlt. ff. de de vsucap. Postea Prætor eos, qui seruitutes nec vi, nec clam, nec precario longo tempore possederant, adiuuit. L. 10. ff. si seruit. vind. Denique earum præscriptionem admissit Iustinianus, d. L. vlt. C. de long. temp. præscript. Ex quo simul adparet, nec bonam fidem, nec iustum titulum, nec scientiam domini, aduersus quem præscribitur, hic requiri. Ampl. Zach. Huber. Obs. rer. iud. Obs. 13. Adde tamen Pagenst. Aphor. iur. p. 119.*

§, CCCCXL.

Qui possint vsucapere & di iuris ciuilis: (§. 437.) sequebatur, 4) quo effectu? vt procederet inter solos ciues Romanos. Aduersus hostem enim, siue peregrinum, ex lege XII. tabularum æterna auctoritas erat. Macrob. Saturn. L. 1. cap. 16. Sed hoc post communicatam cum omnibus ingenuis, in orbe Romano viuentibus, ciuitatem, fere extra usum fuit. 5) Ut tri-

tribueret dominium iuris Quiritium. Vlp. tit. 19. §. 7. adeoque 6) locum habet tantum in rebus immobilibus Italici soli; (§. 330. *) in rebus mobilibus omnibus. L. vn. C. de vsucap. transf. Verum & hoc mutatum, postquam differentia inter res mancipi & nec mancipi, dominiumque Quiritarium & bonitarium, sublata est a Iustiniano (§. 336.) L. vn. C. de nud. iur. Quir. toll.

§. CCCXLII.

Ceterum vsucaptionis & præscriptionis longi temporis quæ sint requisita, fere ex ipsa definitione adparet. Ea enim procedere non potest I. sine BONA FIDE, quæ est opinio possessoris, quæ se dominium credit. (§. 376.) pr. Inst. h. t. L. 109. ff. de V. S. Et iure quidem nostro sufficit, bonam fidem ab initio adesse, * & mala fides superueniens possessori fraudi non est. L. 48. §. 1. ff. de A. R. D. L. vn. C. de vsuc. transf. Sed iure canonico bona fides continua exigitur. cap. fin. 10. de præscripr. Quo iure plerisque locis vtuntur.

* Aliud in perceptione fructuum, in qua non sufficit bona fides, nisi nunquam interrupta. (§. 376.) L. 23. §. 1. ff. de adquir. rer. dom.

§. CCCXLIII.

Nec locum habet vsucapio, II. si desit IVSTVS TITVLVS, seu caufa ad transferendum dominium habilis: (§. 339.) §. 5.

immobili inter præsentes; vicennium inter absentes. * *L. vn. C. de vsuc. transf. pr. Inst. h. t.* Plerisque tamen locis, vbi ius Germanicum antiquum adhuc viget, res mobiles anno & die; immobiles triginta annis, anno & die præscribuntur. *Vid. B Stryck. Vf. ff. h. t. Grœneweg. ad pr. Inst. h. t.* Germanis enim antiquis triginta annos sæculum fuisse, obseruavit. *Plin. Hist. Nat. lib. 16. cap. 44.*

* Ergo anni absentiæ duplicantur, si quis aliquamdiu præsente, aliquamdiu absente domino, rem bona fide & ex iusta causa possedit: vel, quod perinde est, alii tot anni super decennium adiiciuntur, quod ex ipso decennio absens fuit. *Nou. CXIX. cap. 8.*

§. CCCXLVI.

Denique etiam requiritur V. CONTI- V. Continua
NVA POSSESSIO, & quidem non natura- possessio.
lis tantum, sed ciuilis, id est cum ani-
mo dominii, vel sibi habendi coniuncta
(§. 376). *L. 25. ff. de vsucapion.* Succes-
for continuat possessionem auctoris sui,
& in vniuersali quidem (§. 436.) nil in-
tereest, siue ipse in bona, siue mala fide
sit, dum defunctus eam bona fide ince-
perit; (§. 442.) §. 7. *Inst. h. t.* singularis
autem, si & ipse & auctor * in bona fide
fuerit. *L. 13. §. vlt. de adquir. poss.*

* Si in bona fide sit successor singularis, ei
fraudi non est mala auctoris fides, dum

*Inst. per quas. pers. cuique adquir. L. 24.
C. de rei vind. Vnde non sufficit 1) opini-
o erronea iustæ caussæ L. 27. ff. h. t.
§. 6. Inst. h. t. nisi error sit iustus. L. 11.
14. ff. pro emt. 2) nec contractus simula-
tus & fictus. L. 1. C. plus val. quod. agi-
tur. 3) nec titulus reuocabilis, veluti
mortis caussa donatio. L. 13. pr. ff. de
mort. causs. donat.*

* Quum enim ne domini quidem traditione si-
ne justo titulo dominium transferatur:
(§. 381. 4) multo minus dominium ad-
quiret, qui a non domino, nulla prævia
iusta caussa, rem traditam accepit. L. 31.
ff. de A. R. D.

§. CCCCXLIV.

III. Rei qua-
litas.

Neque porro vsucapione adquiruntur,
III. nisi RES VSUCAPIONIS CAPACES. (§.
440.) Ex quo sequitur, vt res furtiuæ &
vi possessæ propter vitium rei inhærens,
& possessores comitans, & res alienari
prohibitæ non possint vsucapi, nisi, illis
ad priorem dominum scientem reuersis,
vitium purgetur. §. 3. Inst. h. t. L. 48. ff.
de furt. L. 4. §. 6. & 12. sequ. ff. h. t. L.
6. C. pro emt.

§. CCCCXLV.

IV. Tempus
lege defini-
tum.

Accedat porro necesse est IV. TEM-
PVS LEGE DEFINITVM, olim quidem an-
nus in re mobili; biennium in immobili:
pr. Inst. h. t. Vlp. Fragm. 19. 8. iure no-
uo triennium in mobili; decennium in
im-

ipse a sua persona vsucaptionem inchoet, L. 5. ff. de diuersis temp. præscr. L. 1. C. de præscr. long. temp. Ast vniuersali mala fides defuncti semper nocet, adeo ut ne a sua quidem persona inchoare possit præscriptionem. L. 2. C. de adquir. possess. Hæres enim succedit in omnia iura defuncti, (§. 435.) adeoque etiam in eiusdem vitia. L. 2. ff. de diu. & temp. prescr.

§. CCCCXLV I.

Vsucaptionis interrupcio. Ex quo sequitur, ut si vel naturaliter vel ciuiliter interrumpatur vsucatio, (quod VSURPATIONEM vocant iura, L. 2. ff. h. t.) solus lapsus temporis non profit. L. 2. C. de long. temp. præscr. Fit autem *naturalis usurpatio*, si quis e possessione deiicitur: L. 5. ff. h. t. L. 15. ff. de adquir. vel amitt. poss. ciuilis per actum iudicialem, hodie per citationem aduersarii, vel per oblationem libelli. L. pen & vlt. C. de ann. except.

* Quod si tamen sequuta sit sententia absolutoria, possessio etiam lite pendente continuatur, & ad vsucaptionem adimplendam prodest. L. 2. ff. pro don. L. 1. L. 9. C. de præscr. long. temp. Singulare etiam privilegium est fisci & rerum dominicarum, quod qui a fisco emat, statim securus fiat: fiscus autem post quadriennium conuenire nequeat L. 2. & L. vlt. C. de quadrienn. præscript. §. vlt. Inst. h. t.

§. CCCCXLVIII.

Prescriptio longissimi temporis. Haec tenus de vsucaptione, quamque cum illa pari passu ambulare voluit Iustinianus,

nus longi temporis præscriptione. Ab hac differunt præscriptio longissimi temporis & immemorialis præscriptio, (§. 438.) veluti in subsidium admissæ, si quando non procedat usucatio vel præscriptio ordinaria.

§. CCCCXLIX.

Præscriptio LONGISSIMI TEMORIS Quotuplex? vel XXX. vel XL. vel C. annorum. est.

§. CCCCL.

TRIGINTA ANNIS 1) præter actiones personales, L. 3. C. de præscr. XXX. vel XL. ann. præscribuntur, 2) quæ antecessor ob rei vitium, (§. 440.) malam fidem, vel defectum iusti tituli, præscribere non potuit, veluti 3) res vitiosæ, bona fide possessæ: L. 8. §. 1. C. eod. 4) res minorum; L. 2. C. quib. long. temp. præscr. non obſt. 5) res aduentitiæ filiorum familias: Nou. CXXII. cap. 24. 6) res a malæ fidei possessor alienatae, modo ipse possessor in bona fide fit. Nou. CXXXI. cap. 6.

§. CCCCLI.

QUADRAGINTA ANNIS præscribuntur 1) res fiscales, L. 4. C. de præscr. XXX vel XL. ann. & patrimoniales Prin. cipis. L. fin. C. de fund. part. 2) res ecclesiistarum immobiles: L. 24. C. de SS. Eccl. Nov. CXI. cap. 1. Nou. CXXXI. cap. 6. & ex interpretatione Doctorum 3) res immobiles ciuitatum, quippe quas iure

iure gentium, nisi forte donationes mortis causa & propter nuptias huc referre velis. Vid. B. Hub *Prælect. ad Inst. h. t.* §. 1. Sequendus tamen ordo Imperatoris, qui Caium sequutus videtur. *)

* Caii enim temporibus donatio omnino fuit modus adquirendi dominii, quia donatio tum sine traditione non intelligebatur, adeo, ut ex lege Cincia etiam æs & libram intercedere oporteret. Quod sensim constitutionibus mutatum. Diximus ad Vinn. *Comment. h. t.* & ante nos rem luculenter exposuit illustris Acad. Hal. Cancellarius. Io Petr. a Ludwig. *Dissert. de Donatione eiusque barbaro adnexu, acceptatione,* quæ non nisi intelligentibus harum rerum placere potest.

§. CCCCLV.

DONATIO est *liberalitas in accipientem* Eius definitio.
nullo iure cogente, collata: eaque fit velatio.
MORTIS CAVSSA, vel **INTER VIVOS**, seu
NON MORTIS CAVSSA *pr. Inst. h. t.*

§. CCCCLVI.

NON MORTIS CAVSSA, vel **INTER VIVOS**, donatio est *quæ sine respectu ad casum mortis celebratur: MORTIS CAVSSA DONATIO, quæ propter mortis fit suspicionem, siue quod immineat periculum siue quod donator de mortalitate cogitet,* l. 2. *sequ. ff. de donat. mort. causs.* Illa pactum est; haec inter pactum & ultimam voluntatem quodammodo fluctuat.

Donatio inter viuos & mortis caussa.

§. CCCCLVII.

re ecclesiarum frui aiunt: 4) ius hypothecæ, si ipse debitor rem oppignoratam possideat. (§. 267.) *L. 7. §. 1. C. de præf. XXX. ann. L. 1. §. 1. C. de ann. exc.*

§. CCCCLII.

**Præscriptio
C. annor.** CENTVM ANNIS præscribuntur res ecclesiæ Romanæ, quæ sola hoc C. annorum spatio vel priuilegio gaudet. *Auth. Quas actiones C. de SS. Eccl.*

§. CCCCLIII.

**Præscriptio
immemo-
rialis.** PRÆSCRIPTIO IMMEMORIALIS dicatur, cuius in contrarium non exstat memoria. *L. 2. §. 1. 7. ff. L. 23. §. 2. de aqua & aqu. pluv. arc.* Eaque adquiri dicuntur regalia, immunitates a tributis &c. quamuis id vix procedat contra principem, *l. 6. C. de præscr. XXX. vel XL. ann. & nunquam in domania- libus cap 33. 10. de iureiur.*

TIT. VII. DE DONATIONIBVS.

§. CCCCLIV.

**Donatio an-
modus ad-^u
quirendi ci-
vilis?** **A**lter modus adquirendi dominii iuris ciuilis dicitur DONATIO (§. 437.) Ast ea hodie non est modus adquirendi dominii, sed titulus: (§. 439.) nec tam iure ciuili auctoritatem obtinuit, quam iu-

§. CCCCLVII.

Qui possit
donare?

Ob hoc axioma 1) vtraque donatio fieri potest a domino, & inter viuos quidem ab eo, cui libera est administratio rerum suarum, §. 40. *Inst. de rer. div. l. 21. C. mand.* mortis caussa ab eo, qui potest testamentum facere, *l. 15. ff. de mort. causs. don.* immo & filiofamilias, si pater permiserit. *l. 25. ff. eod.*

§. CCCCLVIII.

Cui?

Ergo 2) donari potest inter viuos omnibus, qui donationem acceptant. Cic. *Topic. cap. 8.* modo non obstat unitas personæ. Ex quo principio donatio non valet inter patrem & liberos, *l. 1. §. 1. ff. pro. don.* (*§. 139.*) nec inter coniuges, * (*§. 146. **) *tit. ff. de don. inter vir. & vx.* Mortis vero caussa donari potest omnibus, quibus legari potest. *l. 25. pr. ff. de mort. causs. don.* *§. 24. Inst. d. legat.*

* Ratio ergo reddenda ex iure antiquo. Vxores olim in manum conueniebant, eodemque loco erant viris, quo haeredes suæ & filiæfamilias. (*§. 146. **) Ergo non magis inter se donare poterant coniuges, ac pater & filiusfamilias. Postea, quum conuentio in manum fere obsoleuisset & donationes tamen inter coniuges prohibita manerent ob orationem Antonii Caracallæ: *L. 3. pr. ff. de don. int. vir & vx.* alias rationes excogitarunt iureconsulti, veluti, ne mutuato amore se inuicem spoliarent coniuges, vt potius esset studium educendi liberos, ne venalitia escent matrimonia. &c. *L. 1. L. 2. ff. de don. inter vir. & vxor.*

§. CCCCLIX.

§. CCCCLIX.

Porro ob idem axioma 3) vtroque Quænam modo donari possunt res omnes, quæ redonari sunt in commercio, etiam incorporales: queant? l. 9. pr. l. 27. l. 28. ff. h. t. etiam alienæ, eatenus vt possint vñucapi: l. 9. §. vlt. l. 18. §. vlt. pro donat. §. 4. Inst. de legat. l. 13. pr. ff. de mort, cauff. don. etiam omnia bona præsentia & futura. l. 35. §. 4. C. h. t.

§. CCCCLX.

Sed haçtenus tamen differunt inter viuos & mortis cauſſa donatio, 1) quod illa & remotis arbitris; hæc non nisi coram quinque testibus fieri potest. l. vlt. §. fin. C. de codicill. 2) Quod illa actis interuenientibus insinuanda, si D. solidos excedat; l. 36. §. vlt. C. §. 2. Inst. h. t. hæc insinuatione non indiget. l. vlt. C. de mort cauff. don. 3) Quod illa sua natura irreuocabilis; hæc reuocabilis est. §. 1. Inst. h. t. l. 2. l. 29. ff. de mort. cauff. dom. 4) Quod illa traditione demum transfert dominium; (§. 339. **) §. 40. Inst. de rer. diuis. hæc etiam sine traditione, l. 2. ff. de publ. in rem act. (§. 339. **) dummodo deceperit donator, neque eum donationis pœnituerit. §. 1. Inst. h. t. l. 16. l. 30. ff. de mort. cauff. don. 5) Quod in illa beneficio competentiæ; l. 12. l. 33. ff. h. t. in hac quartæ Falcidiae locus est. l. 2. C. de mort. cauff. don.

Differentia
inter dona-
tionem in-
ter viuos, &
mortis
cauſſa,

§. CCCCLXI.

§. CCCCLXIII.

Donationis inter viuos species etiam est donatio propter nuptias, seu ἀντιφέρεν, quam ob perpetuum diuortii metum maritus vxori, vel sponsus sponsæ faciebat in securitatem dotis. §. 3. Inst. h.t. Quæ donatio 1) doti, quoad quantitatem & pæta fere similis, L. vlt. C. de donat. ante nupt. Nou. XCVII. 2) vxori, constante matrimonio, nec dominium tribuit, nec ius capiendi fructus, sed tantum 3) pignus tacitum in bonis mariti. L. 29. C.de iur. dot. Nou. LXI. c. I.

TIT. VIII.

QVIBVS ALIENARE LICET
VEL NON.

§. CCCCLXIV.

Dominii effectus est ius de re sua di- sponendi adeoque & eamdem alie- nandi. (§. 335.) §. 40. Inst. de rer. diuis. Contra non dominus, quod non habet, dominium in alterum transferre, adeoque & alienare nequit, (§. 383.) L. 54. ff. de reg. iur. §. 40. Inst. de rer. diuis. Quia tamen in definitione dominii (§. 335.) expressimus limitationem, nisi vel lex, vel conuentio, vel testatoris voluntas obsistat, & præter dominium aliæ quoque sunt iuriis in re species: (§. 334.) hinc aliquando evenit, i. vt dominus alienare nequeat. H. Heinecc. Instit.

Q

vt

Donatio
propter nu-
ptias.

§. CCCCLXI.

Qualis ex-
denatione
detur actio?

Ergo res donata inter viuos, nondum tradita, (§. 460. 4) si stipulatio intercesserit, petitur *actione ex stipulatu*; pr. *Inst. de verb. obl.* fin pactum, condicione ex lege 35. §. 4. 5. C. h. t.. Donarius, cui mortis caussa donatum, easdem habet actiones, quas legatarius, (§. 356.) nempe rei vindicationem, actionem hypothecariam & personalem ex testamento. l. 1. comm. leg. §. 2. *Inst. de legat.*

§. CCCCLXII.

De rescin-
dendadona-
tione.

Quamvis vero donatio inter viuos sua natura sit irrevocabilis: (§. 460. 2) rescinditur tamen, 1) quatenus est incffiosa. l. 5. l. 7. C. de inoff. don. 2) quatenus modum vel summam excedens D. solidorum non insinuata. l. 21. fin. ff. de don. l. 34. pr. l. 36. §. vlt. C. donat. 3) ob insigniem ingratitudinem §. 2. *Inst. h. t.* l. 10. C. de reuoc. don. 4) ob superuentiam liberorum, l. 8. C. de reuoc. don. quæ lex tamen soli patrono ius donationem reuocandi concedit,* quemadmodum ex caussa tertia, tanquam delictum vindicante, tantum donatori, non hæredibus, actio nascitur l. 10. de reuoc. don.

* Quamvis eum Doctores & ad alios donatores porrigant, arg. L. 30. C. de fidei comm. Vid. Andr. Tiraquell ad L. si unquam C. de reu. don Lugd. 1574. fol.

§. CCCCLXIII.

ut non dominus recte alienet. Quæ παράδοξα δέματα, vti Theophilus vocat, tractantur hoc titulo.

§. CCCCLXV.

Maritus
non potest
alienare
fundum do-
talem.

I. Nonnunquam dominus rem suam iure non alienat. (§. 464.) Nam 1) maritus est dominus dotis (§. 336.*) pr. Inst. h. t. L. 9. C. de rei vind. Est enim Dospecunia, (§. 311.) data marito ad sustinenda matrimonii onera: L. 56. §. 1. ff. L. 20. C. de iur. dot. Nec tamen per legem Iuliam de adulteriis alienare ei licebat fundum dotalem Italicum, inuita vxore, nec eumdem, consenteiente ea, obligare. Paull. lib. 2. Sent. recept. tit. 24. Quin Justinianus, ne consenteiente quidem vxore alienationem vel op. pignorationem fundi cuiuscunque permisit, L. vn. §. 15. C. de rei vx. act. pr. Inst. h. t. nisi alienatio vel sit necessaria, L. 1. ff. de fund. dot. L. vlt. C. eod. vel in utilitatem vxoris facta. L. 26. L. vlt. ff. de iur. dot. Quæ tamen prohibitio non pertinet ad res mobiles, L. 1. C. de seru. pign. dat. man. nec ad immobiles venditionis causa æstimato datas, quarum dominium omnimodo nanciscitur maritus. L. 10. §. 4. ff. L. 5. L. 10. C. de iur. dot.

§. CCCCLXVI.

Pupillus
an alienet?

Deinde 2) pupillus est dominus rerum suarum, & tamen eas non alienat, nec mutuum recte dat, adeo vt, si dederit, numeri exstantes vindicentur, bona fide consum.

sumti condicantur, de mala fide consumtis ad exhibendum agatur. *§. vlt. Inst. h.t.* Immo pupillo, licet domino, non recte soluitur, nisi auctoritate tutoris, & interposito decreto. *§. vlt. h.t.* exceptis usu-
ris intra biennium debitibus, & non excedentibus centum solidorum quantitatem. *L. 25. & 27. C. de adm. tut.* Multo minus ergo pupillus recte soluit, & hinc, quod solutum, si exstat, vindicatur, si consumptum, contingit liberatio. *L. 14. vlt. ff. de solution.*

§. CCCCLXVII.

*II. Aliquando, qui dominus non est, re-
cte tamen alienat.* Sic enim 1) creditor recte alienat pignus nulla præmissa denunciatione, si ita conuenerit, ut liceret pignus distrahere. * *§. 4. ff. de pign. act.* Nam 2) si conuenerit, ne vendatur, non sine tria præmissa denunciatione recte distrahit creditor. *d. L. 4. ff. de pign. act.* *L. 4. C. de distr. pign.* Denique 3) si nihil conuentum, post denunciationem, & biennium elapsum permittitur distractio, modo ea fiat bona fide & sollemniter. *L. vlt. §. 1. C. de iur. dom. imp.* 4) Si res emtorem non inuenerit pretio tole abili, repetitur denunciatio, vel iudex debitori absenti præfigit diem, intra quem soluat: quod ni faciat, creditor a Principe impetrat dominium, relicta debitori

Quando
creditor pi-
gnus alie-
nare queat?

facultate, pignus luendi intra biennium.
L. vlt. §. 2. 3. C. de eod.

* Caeve vero hoc pactum de distrahendo pignore confundas cum pacto commissorio, quo conuenit, ut, debito iusto tempore non soluto, pignus pleno iure creditoris cedat. Illud enim pactum licitum; *L. 7. §. vlt. de distr. pign. hoc illicitum est. L. vlt. C. de pact. pign.*

§. CCCCLXVIII.

Tutor
quando
alienet?

Deinde 2) tutor non est dominus rerum pupilli, & tamen ei licet alienare res pupillares, vrgente necessitate, vel iussu parentum, vel alia iusta cauffa suadente & pretiosas quidem, maxime immobiles, cum decreto magistratus, reliquas & sine eo. *L. 1. §. 2. ff. de reb. eor. qui sub. tut. vel cur. L. 22. C. de adm. tut. & cur.*

TIT. IX.

PER QVAS PERSONAS CVI QVE ADQVIRITVR.

§. CCCCLXIX.

Adquiritur nobis non solum per nos ipsos, sed & per res nostras. (§. 354.)

§. CCCCLXX.

Quum ergo & filii familias, (§. 135.) sequi & serui Romanorum, (§. 577.) tanquam res mancipi, essent in dominio Quirita.

Adquiritur
nobis per
res nostras.

Ergo & per
seruos.

ritario parentum & dominorum: conseq-
uens erat, 1) vt quidquid adquirerent
ferui, eius proprietatem adquirerent do-
minis etiam ignorantibus & inuitis: * §.
3. *Inst. h. t.* possessionem, extra peculi-
um, scientibus & volentibus: *L.* 34. §.
vlt. 44. §. 1. ff. *de adquir. poss. hæredita-*
tem tantum iubentibus: §. 3. *Inst. h. t.* &
quidem, si domini essent plures, singulis
pro rata dominii, nisi vni speciatim sti-
pulatus esset seruus. **

* Quamvis enim & seruis concederetur pecu-
lium: id tamen profectitum erat indistin-
cte, quia dominus omnia eripere potuisset.
Itaque hoc peculum semper erat in do-
minio heri, qui vel liberorem vel adstri-
ctiorem eius administrationem seruo per-
mittebat pro lubitu. *L.* 7. §. 1. ff. *de pecul.*
L. 20. ff. *de iureiur.* Terent. *Phorm.* *Act.* 1.
sc. 1. *v.* 7. *sequ.*

** Quid hodie obtineat in hominibus propriis,
supra occupauimus. (§. 461.)

§. CCCCLXXI.

Quamvis vero serui fructuarii non sint
nostris, (§. 416.) nec ingenui bona fide
possessi serui sint: (§. 91. 4. 5.) tamen
2) & hi nobis adquirunt operis suis, &
e re nostra. Reliqua enim proprietario
vel sibi adquirunt, nisi quedam contem-
platione fructuarii, aut bonæ fidei pos-
sessoris relicta censeantur. §. 4. *Inst. h. t.*
L. 21. 22. 23. ff. *de usufr.*

An & per
seruos fru-
ctuarios?

§. CCCCLXXII.

Per filios
familias.

Ex statu porro liberorum (§. 135.) fluit, 3) quidquid a filio filiae familias adquiritur, id omne adquiri patri. Et eo iure indistincte vtebantur veteres. Sext. Empir. *Pyrrhon Hypot.* 3. 24. Seneca, *de benef.* 7. 4. Dionys. Halic. *Antiq. Rom.* lib. 8.

§. CCCCLXXIII.

Qui adquæ-
stus restrin-
gitur pecu-
liis.

Quemadmodum vero reliqua parentum iura sensim imminuta esse nouimus: (§. 140.) ita idem circa ius acquirendi per liberos contigit, introductis postea peculiis. PECVLIVM vero est pusilla pecunia, quam filius familias vel seruus a rationibus paternis vel dominicis separatum habet. L. 5. §. 3 & 4. ff. de pecul. idque in MILITARE & PAGANVM; illudque iterum in CASTRENSE & QVASI CASTRENSE; hoc in PROFECTITIVM & ADVENTITIVM diuiditur.

§. CCCCLXXIV.

Peculium
castrense.

Peculium CASTRENSE, (cuius origo eadem videtur, ac testamenti militaris, L. 1. pr. ff. de test. mil.) complectitur omnia, quæ filius familias occasione militiae sagatæ adquisiuit, L. 11 ff. de castr. pecul. eoque pertinet, quod pater filio in militiam eunti donat, hæreditas a commilitone relicta; etiam a fratre in iisdem castris militante, quidquid porro captum ab hostibus, vel ex pecunia castrensi emtum. * L. 4. pr. ff. h. t. L. 4. C. eod. * Pe-

* Peculium enim est vniuersitas, *L.* 20. *§.* 10.
ff. de hær. petit. In vniuersitate vero res
succedit in locum pretii.

§. CCCCLXXV.

QVASI CASTRENSE, prioris ad exemplum inuentum, * quod filius familias occasione militiae togatae adquirit. *L.* 14. *C.* de aduoc. diuers. iudicior. *L.* 6. *ff. de re iud.* *L fin.* *C. de inoff. test.* Quo referuntur sumtus a patre in studia filii facti, acquisita ex aduocatione, vel aliarum artium liberalium exercitio, *d.* *L. vlt.* *C. de inoff. test.* itemque donata a Principe vel Augusta. *L. 7.* *C. de bon. quæ lib.*

* Et quidem haud paullo ante Iustinianum, vel ex *L.* 52. *§.* 8. *ff. pro soc.* colligit V. C. Ant Schulting. *Iurisp. Anteiusl.* p. 470. Unde merito refellit Franc. Belduinum qui in *Iustiniano lib.* 3. ubicumque mentio fit huius peculii, Tribonianus manum sibi deprehendere visus est.

§. CCCCLXXVI.

Peculium PROFECTITIVM est, quod e *Profectiti-*
re patris proficiscitur, vel occasione, vel um?
contemplatione patris filio obuenit. *§. I.*
Inst. h. t.

§. CCCCLXXVII.

ADVENTITIVM denique est, quod ex *Adventi-*
alia caufsa, veluti liberalitate matris, ali-
orumue, vel proprio labore, vel prospera
fortuna filio adquiritur. *§. I.* *Inst. h. t.*

§. CCCCLXXVIII.

Peculium castrense & quasi castrense *Quid iuris*
pleno iure est filio, pr. Inst. quib. non est *filio in ea-*

strensi &
quasi ca-
strensi.

*perm. fac. test. L. 6. C. de bon. quæ lib. adeoque 1) in eo pro patrefamilias habetur, L. 2. ff. de SC. Maced. & 2) de eo inter viuos & mortis causa libere disponit, L. 3. C. de castr. pecul. immo id & ad hæredes ab intestato transmittit. * pr. Inst. quib. non est perm..*

* Secus ac olim, quum pater bona filii mortui castrenia iure peculii occuparet. L. 2. ff. de castr. Pecul.

§. CCCCLXXIX.

Quid in
profectio?

*Profectum pleno iure patris est, * §. 1. Inst. h. t. adeoque sola filio relinquitur administratio, qui tamen eo fruitur, idque retinet, 1) bonis paternis publicatis, L. 3. §. 4. ff. de min. & 2) post emancipationem, si pater non ademerit. L. 31. §. 2. ff. de donat.*

* Ratio huius juris arcessenda ex unitate personæ. Quum enim pater & filius una persona habeantur: (§. 139. 5.) consequens est, ut pater filio donare nequeat. (§. 467.) Ideoque, quidquid a patre in filium proficitur, patris manet. §. 1. Inst. h. t.

§. CCCCLXXX.

Quid in ad-
uentitio or-
dinario?

Peculii denique aduentitii, proprietas ordinarie est penes filium, ususfructus & administratio penes patrem quoad viuit. §. 1. Inst. h. t. L. 6. L. vlt. §. 5. C. de bon. quæ lib.

§. CCCCLXXXI.

Quid in
extraordi-
nario?

Ordinarie, inquam. Nam nonnunquam peculium aduentitium pleno iure sit filii, 1) si filius renuente patre hæreditatem a-die-

dierit: *L. vlt. §. 1. C. de bon. quæ lib. 2.*) Si filio ea conditione quid donatum relictumque sit, ne pater vsumfructum habeat. *Nou. CXVII. c. 1.* 3) Si filius una cum patre succedat fratri germano. *Nou. CXVIII. c. 2.* 4) Si pater in bonis filio restituendis dolose versatus sit. *L. 50. ff. ad SC. Trebell.* Hinc id peculium aduentum doctoribus IRREGVLARE, EXTRAORDINARIVM, PLENVM; alterum, de quo §. CCCCLXXX. REGVLARE, ORDINARIVM, MINVS PLENVM adpellatur.

§. CCCCLXXXII.

Quia ergo tantum per filios familias & seruos nostros nobis adquiritur: (§. 459. seq.) de ceteris valet axioma: *Alii per alium adquiri nequit.* Attamen ex mandato nostro per procuratorem nobis & dominium & possessio adquiri potest. §. 5. *Inst. h. t.*

An & per
extraneos
adquirar-
mus?

TIT. X.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

§. CCCCLXXXIII.

Reliquis modis adquirendi singularibus per legata & fideicomissa (§. 437.) ad finem libri huius secundi reiectis, imperator transit ad ciuiles vniuersales, (§. 436.) quorum primus est HEREDITAS.

Connexio.

§. CCCCLXXXIV.

Hæreditas
quotuplex?

Hæreditatum duplex conditio est. Nam ex iure ciuili Romano vel Ex TESTAMENTO, vel AB INTESTATO ad nos pertinent. §. 6. *Inst. per quas pers. cuique adquir. quarum illa hanc excludit. L. 39. ff. de adqu. hær.*

§. CCCCLXXXV.

Testamen-
tum mutat
successio-
nem legit-
mam.

Quum vero præcipua fit successio testamentaria, & quamdiu successor ex testamento speratur, ab intestato hæreditibus locus non detur: (§. 484) merito eius rei caufa ab origine arcessenda est, maxime quum alioquin expediti iuris sit, ius publicum priuatorum voluntate mutari non posse *L. 38. ff. de pacl. L. vlt. ff. de suis & legit. hæred.*

§. CCCCLXXXVI.

Cur testa-
menta olim
facta in co-
mitiis?

Successio omnis iure Romano erat legitima: & hinc non nisi noua lege mutari poterat. Nihil enim tam naturale est, quam eo genere quiduis dissolui, quo erat colligatum. *L. 35. ff. de reg. iur. Itaque & leges de successione intestatorum noua lege tollebantur, dum in comitiis calatis rogabatur populus, velitne iubeatne, vt Lucius Titius Lucio Valerio tam iure legique hæres sit, quam si filius eius proximus hæres esset? arg. Gell. Noct. Att. Lib. 15. c. 27. Et hæc sunt TESTAMENTA IN COMITIIS CALATIS FACTA, de qui-
bus*

bus §. 1. *Inst. h. t.* Vnde & postea semper mansit principium, testamenti factionem esse iuris publici. *L. 3. ff. qui test. fac. poss.*

§. CCCCLXXXVII.

Postea legibus XII. tabularum cautum fuerat: **PATERFAMILIAS VTI LEGAS-** Cur postea per aes & **SIT SVPER FAMILIA, PECVNIA TU-** libram?
TELAVE SVÆ REI, ITA Ivs ESTO.
 (§. 208.) Quum vero priuata voluntas leges de successione tollere non posset: fingebant iureconsulti, qui actiones legis componebant, (§. 68.) hæreditatem veluti inter viuos alienari. Illustr. Bynkersh. *Obs. Lib. 2. cap. 2.*

§. CCCCLXXXVIII.

Quum itaque hæritas esset res mancipi, (§. 330. *) res mancipi vero mancipatione transferrentur: (§. 336.) testamenta condi iusserunt **PER AES ET LIBRAM.** Constituebatur ergo *familioe emitor*, cui testator, præsentibus *quinque testibus*, ciuibus Romanis, *antestato & libripende*, familiam vel hæreditatem venderet, Gell. *Lib. 15. cap. 26.* addita nuncupatione sollemni: *Hæc vti in his tabulis cerisue scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimonium præbitote.* Vlpian. *Fragm. tit. 20. §. 9.*

§. CCCCLXXXIX.

Quemadmodum porro **PRAETOR** saepe ius ciuile sub æquitatis specie mutabat: (§. 65.) Testamen-
tum præto-
rium?

(§. 65.) ita & secundum tabulas dabat bonorum possessionem, dum septem testes eas signassent. * §. 2. *Inst. h. t.*

* Quinque enim testes adhibebantur more in mancipationibus recepto, (§. 488.) reliqui duo libripendem & antestatum representabant. Antiquum esse hoc testamentum, & Ciceronis temporibus anterius, patet ex Cic. in *Verr.* 1. c. 45.

§. CCCCXC.

Ius circa
testamen-
ta nouissi-
mum.

Vsu demum & constitutionibus Principum inualuit noua testandi ratio, quæ tamen fere veteribus nititur principiis, adeoque TESTAMENTVM ex ritu antiquo, edicto Prætoris & constitutionibus Principum conflatum, iam nihil aliud est, quam voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit. L. 1. ff. qui testam. fac. poss.

* Et quidem temporibus Theodosii Iunioris.
Vid. Iac. Gothofr. ad L. 1. C. Th. de test.
¶ codic. Tomo I. p. 334 seq.

§. CCCCXCI.

Testamen-
tum vel
scriptum
vel nuncu-
patium,

Quum ergo testamentum sit voluntatis nostræ sententia, de eo, quod quis post mortem suam fieri velit: (§. 490.) vel, ut Imperator, Stoicam allusionem (§. 82. *) pro etymologia sequutus, ait, *testatio mentis*: pr. *Inst. h. t.* sequitur: 1) ut quis vel scripto testari possit, vel per nuncupatio- nem.

nem. Vnde distinctio testamenti in SCRIP-
PTVM & NVNCVPATIVVM. 2) Ut de
vnueritate omnium bonorum testari,
adeoque 3) nec pro parte testatus, pro
parte intestatus, *L. 7. ff. dereg. iur. §. 5.*
Inst. de hær. inst. nec 4) cum duobus plu-
ribusūe testamentis decedere : *L. 19. C.*
de test. mil. & hinc 5) voluntatem suam
semper mutare, & prius testamentum po-
steriore tollere possit. *L. 4. ff. de adim. leg.*
6) Ut integritas mentis exigatur in eo,
qui testamentum condit. *L. 2. ff.* & *L. 3.*
C. qui test. fac. poss.

§. CCCCXCII.

Quumque deinde sit *iusta*, id est, solle-
mnis voluntatis nostræ sententia, (*§. 490.*) Debet fieri
sollemni-
ter. consequens est, 7) ut sollemnitates
omnes obseruari oporteat, nullaque fine
periculo nullitatis possit prætermitti. *L.*
17. L. 23. C. de fideicomm.

§. CCCCXCIII.

Sollemnitates vel *internæ* sunt, vel *ex-
ternæ*. Interna est hæredis idonei legitima
institutio. *§. 34. Inst. de leg. L. 1. §. 3.*
ff. de hæred. inst. Eaque fiebat verbis
directis vel imperatiuis, * veluti: *Titius
hæres esto*; precatiuā enim vel obliqua
plerisque improbata. *Vlpian. Fragm. 21.*
1. Sed hodie quævis verba sufficiunt. *L.*
15. C. de testam.

furious, nec mutus, nec surdus, nec cœcus, nec prodigus, nec improbus & intes-
tabilis, id est ob carmen famosum damna-
tus, L. 21. ff. de test. L. 28. §. 1. ff. qui test.
fac. poss. testamento tanquam testes ad-
esse possunt, d. §. 6. Inst. h. t. Oportet etiam
testes nec hæredes, nec in potestate testa-
toris, nec in potestate hæredis vel eidem
coniunctos esse. §. 9. & 10. Inst. h. t. L. 20.
pr. & §. 1. ff. qui test. fac. poss. Ipsorum
testium inter se coniunctio non nocet. §.
8. Inst. h. t. L. 17. ff. de test.

* Quia & in comitiis calatis sollemnisi præmit-
tebatur rogatio: VELITIS IVBEATIS
QVIRITES. (§. 486.)

* Cae*re* hic intelligas vel testamenti factio-
nem actiuam, vel passiuam, vel vtramque
simul. Non actiuam, quia filius familias te-
stis esse, nec tamen testari potest: non
passiuam, quia impubes hæres institui, nec
tamen testamento testis adesse potest; nec
vtramque, quia mulier & testamentum
condit, & hæres recte instituitur, nec ta-
men hic recte testimonium perhibet. Tu
dic, cui non liceret interesse comitiis cala-
ris, cum eo non fuisse testamenti factio-
nem, nec eum testem esse potuisse in te-
stamento. Vnde male Theophilus: οὐτινες
ιφ' ἡμῶν δύναται πληροῦμαι γεάφεδαι, καὶ
γεάφειν ἡμῖν. Qui & a nobis hæredes insti-
tui, & nos instituere possunt.

§. CCCXCVI.

Hæ sollemnitates testamento nuncupa-
tiuo & scripto communes sunt. In scripto Subscriptio
præterea requiritur, III. vt testator vel testatoris.
ipse

* Quia enim testamenta vetustissimis temporibus erant leges, in comitiis calatis latæ: (§. 476.) hanc legum indolem testamenta etiam sequiore æuo retinuerunt, nec nisi verbis imperatiuis facta sunt. Cuiac. *Obs. Lib. II. c. 35.* Hinc testamentum dicitur *νόμος*, *Lex: Excerpt. de Legation.* pag. 62. testari νομοθετεῖν, legem ferre: Chrysostom. *Serm. I. in Act. Apost.* p. 615. *Nou. 22. c. 2.* Quin *legare*, quo vocabulo decemuiri vñi, ap. *Vlp. Fragm. tit. 24. §. 1.* exponitur, *legis modo, id est, imperatiue, testamento relinquere.*

§. CCCCXCIV.

Externæ veluti vni- Sollemnitates *externæ* exiguntur plures, veluti I. vt testamenta fiant *vno contextu*, * *id est, actu testandi continuo & non interrupto, L. 28. C. de test.* nec quamquam, quod ad testandi actum non pertinet, veluti contractu, intermixto. *L. 20. ff. de V. S.*

* Quia enim testamenta olim condita in comitiis calatis; (§. 486.) in comitiis autem interruptis nihil actum credebatur: Cic. *ad Quint. fratr. Libro 3. Ep. 3.* idem mos etiam in testamentis videbatur obseruandus.

§. CCCCXCV.

Septem testes. II. Ut septem adsint testes, (§. 489. *) specialiter rogati. *L. 21. §. pen. ff. qui test. fac. poss. testatorem* videntes, *L. 9. C. de test.* quibuscum est testamenti factio. ** *§. 6. Inst. de testam.* Vnde nec mulier, d. *§. 7. (Gell. Lib. 5. c. 19.)* nec impubes, nec seruus, *L. 20. §. 6. 7. ff. qui test. fac.* nec furio-

ipse scribat tabulas, (quod testamentum *holographum* vocatur) vel iisdem subscribat,* vel si scribere nesciat, octauum testem eum in finem adhibeat, pro testatore subscripturum, L. 28. §. 1. C. de *testam.*

* Addiderat Justinianus, vt & testator vel testes nomen hæredis sua manu exprimerent, §. 4. *Inst. h. t. L. 29. C. de testam.* sed eam sollemnitatem ipse postea sustulit, *Nou. 119. cap. 9.*

§. CCCCXCVII.

Subscriptio testium. Denique IV. requiritur, vt & testes subscribant, & tabulis signacula, (§. 489.) siue suo, siue alieno annulo, alioue instrumento expressa* adponant. §. 3. *Inst. h. t. L. 22. §. 2. 5. 7. & L. 30. ff. quitestam. fac. poss. L. 12. C. de testam.*

* Ita sane hodie. Signacula enim testium moribus hodiernis penitus ubique in desuetudinem abiisse, vti visum Gudelino, *de iure Nouiss. II. 5.* experientiæ aduersatur, Perinde vero habetur in vniuersa Germania, siue quis annulo siue typario signet, modo χαρακτηρα expressum habeat, quamvis L. 22. §. 5. qui test. fac poss. ex subtilli iuris ratione annulum præcise exigat, nec ea emendatione mutanda videatur.

§. CCCCXCVIII.

An & alia requirantur?
Parum vero interest, qua lingua, quibusue verbis, quis testetur, L. 22. §. vlt. L. 15. C. de *testam.* quaque in materia, (cera, charta, an membrana,) scribat; §. 12. *Inst. de test. ord. L. 1. L. 4. ff. de bon. poss. sec. tab. dummodo litteris, non*

non notis, testamentum præscribatur. *L. 6. §. vlt. ff. de bon. poss. nec charta deletitia, vel ὀπιθόγραφος, (cui alioquin ultima voluntas inscribi potest, L. 4. ff. de bon. poss. sec. tab.) litteras confundat.*

* *Charta deletitia est, e qua quod antea inscriptum, deinde erasum est, Brisson. de V. S. voce deletitia. Οπιθόγραφος charta, cuius iam litteris impletæ tergo aliud quid inscribitur. Voss. Etymol. h. v. Sa- uaron ad Sidon. lib. 2. Epist. 9. non eu- ius utraque pagina conscripta, vti Guido Pancir. Var. Lect. lib. 2. cap. 109.*

§. CCCCXCIX.

In nuncupatio*n* testamento (§. 491.) Quid in te-
requisita, (§. 496.) exposita, exulant suf-
ficitque, si testator coram septem testi-
bus idoneis & rogatis testatoremque vi-
dentibus & intelligentibus, ultimam vo-
luntatem viua voce eloquatur. §. 14. *Inst.*
h. t. L. 21. pr. §. pen. ff. qui test. fac.
poss. L. 31. §. 2. L. 26. C. de test. Nec
mutatur testamentum nuncupatiuum in
scriptum, si vel maxime ea nuncupatio
postea in scripturam memoriae caussa re-
dacta fuerit. *Sichard. in L. 21. §. 2. C.*
de testam. §. 2.

§. D.

Testamenta sollemnia etiamnum in
Germania, immo & in Frisia nostra,
conduntur. Sed rarius tamen ea fiunt
priuatim: sæpius vel iudice cum scabi-
nis & scriba, vel tabellione cum testi-
Heinecc. *Instit.*

bus adhibito. Sæpiissime testamenta domi scripta offeruntur Principi vel magistratui. *L. 19. C. de test.* Alicubi etiam valent testamenta secundum ius canonicum condita coram parocho & duobus testibus. *cap. 10. X. de test.* Secundum consuetudinem ergo singulorum locorum rite facta testamenta, ubique valent, etiam vbi diuersæ sollemnitates receptæ sunt. *Sand lib. 4. tit. 1. def. 14.*

TIT. XI.

DE MILITARI TESTAMENTO.

§. DI.

Testamenta
minus fol-
lemnia vel
priuilegia-
ta.

Supra obseruauimus, (§. 492. 6) nullam sollemnitatem in testamento posse prætermitti sine periculo nullitatis. Sunt tamen quædam testamenta, quibus vel omnes, vel quædam sollemnitates remissæ, quæ ideo PRIVILEGIATA, vel MINVS SOLLEMNIA, dicuntur.

§. DII.

Quale est
militum.

Omnis sollemnitates internæ externæ que remissæ sunt 1) MILITIBVS ob imminens vitæ periculum. *L. 1. L. 34. §. 2. L. 35. L. 40. ff. h. t. L. 15. C. pr. Inst. h. t.* Quemadmodum enim olim, etiam ante XII. tabulas, milites IN PROCINCTV testari poterant, ita ut imminente acie fagis, vel potius cinctu Gabino,

in-

induti, & scutis inferentes manus, tribus aut quatuor audientibus, haeredem suum nuncuparent: Plutarch. *in Coriolan.* pag. 198. Seru. *ad Virg. Aen. lib. 7.* v. 612. Vellei. *Paterc. lib. 2. cap. 5.* ita & postea liberam testamenti factionem militibus, non quidem in procinctu, sed tamen in periculo constitutis, reddidit * primum Iul. Cæsar, deinde Titus, postea Domitianus, hinc Nerua, ac postremo Traianus. *L. 1. pr. ff. h. t. Vnde testamentum militare ex constitutionibus Principum deriuat. Vlp. Fragm. tit. 23. §. 2.*

* Testamentum enim in procinctu ab vsu recesserat, teste Iustiniano, §. 1. *Inst. de test. ord.* & quidem iam tempore Ciceronis, quia iam tum bella auspicato geri desierant. Cic. *de Nat. Deor. lib. 2. cap. 3.* Postea ea priuilegia restitui militibus placuit, postquam & in bellis ciuilibus & ab Augusti temporibus mercenarium militem scribi placuit. Intererat enim Principum, homines compluribus huiusmodi priuilegiis ad militiam inuitari.

§. DIII.

Quum ergo omnibus sollemnitatibus, (*§. 502.*) adeoque & internis, (*§. 493.*) soluti sint milites: consequens est, 1) vt haeredes instituere possint quoscumque, etiam quibuscum non est testamenti factio. *L. 13. §. 2. ff. L. 5. C. h. t. 2.)* Ut possint & liberos exhæredare, vel

Soluti sunt
milites fol-
lemnita-
bus.

tacite præterire, §. 6. *Inst. de exh. lib. L. 9. L. 10. C. h. t.* adeoque 3) nec agnatione suorum hæredum eorum testamenta rumpantur. *L. 7. 8. ff. h. t.* nec aduersus ea valeat quærela inofficiosi. *L. 29. §. vlt. ff. h. t. 4)* Vt possint pro parte testati pro parte intestati: *L. 6. L. 15. §. 4. L. 37. ff. h. t. 5)* & cum pluribus testamentis decidere *L. 19. pr. ff. h. t. 6)* & codicillis hæredes instituere, *L. 36. pr. ff. h. t. 7)* Vt quocumque modo substituere. *L. 5. L. 15. §. 5. ff. h. t.* immo & 8) plus, quam lex Falcidia patitur, legare queant. *L. 18. §. vlt. ff. L. 12. C. h. t.*

§. DIV.

Itemque
externis.

Quumque & externæ sollemnitates remissæ sint: (§. 592.) sequitur, 1) vt si testamentum militis sit scriptum, nulli testes requirantur, adeoque omnes sollemnitates (de quibus a §. 495. ad §. 497. actum.) ab eo recte omittantur *L. 15. C. h. t.* modo militem scripsisse, satis constet. *L. 40. pr. ff. h. t. 2)* Vt, si nuncupatum testamentum condet, etiam duo testes sufficient. *L. 12. ff. de test.* etiam non rogati. *L. vlt. §. vlt. ff. de Codicill.* 3) Vt unicum sit huius testamenti essentiale requisitum, puta, vt constet, militem animo deliberato non fortuito sermone, hæredem sibi nuncupasse. §. 1. *Inst.* & *L. 24. ff. h. t.*

§. DV.

§. DV.

Ita ergo iure testantur milites, non modo, qui intra numerum sunt, sed & reliqui in Hostico depreheusi, iisdemque expositi periculis: (§. 502.) *L. 44. ff. h. t.* Quinam hoc priuilegio gaudeant.
etiam surdi & muti nondum missi, L. 4. ff. h. t. vbi add *Vinn. ad §. 2. Inst. h. t.*
& de statu suo dubitantes. *L. 11. §. 1. ff. h. t.*

§. DVI.

Sed quum caussa priuilegii sit periculum vitæ imminens: (§. 502.) sequitur, 1) vt ita iure testentur milites, in expeditione tantum & castris degentes, §. 3. *Inst. L. 15. L. pen. C. h. t.* adeoque in hibernis iidem iure communi obstrin-gantur. 2) Vt & testamentum, ante militiam non iure factum, vel verbis vel factis confirmare possint. *L. 9. §. 1. L. 25. ff. h. t.* 3) Vt missione impetrata, & depulso veluti periculo, testamentum iure militari factum exspiret, quamuis veteranis, missionem honestam vel causariam impetrantibus, id priuilegium concessum sit, vt eorum testamenta ad-huc intra annum valeant, §. 3. *Inst. & L. 26. pr. §. 1. ff. h. t.* & conditio, elapso illo anno existens, retrotrahatur. §. 3. *Inst. h. t. L. 26. ff. de condit. inst.*

§. DVII.

Quia etiam supra monuimus, de periculo castrensi vel quasi castrensi libere

Filius fa-
miliae vs

stamentum non valet, nisi iustus adfuerit testium numerus, & reliquæ adhibitæ sint sollemnitates. Quamuis enim alia colligi posse videantur ex authent. *Quod sine C. de testam.* tamen, quia ab auctoritate sua, id est, *Nou. CVII. cap. 1.* recedit, ei nihil tribuendum. (§. 16.) *Stryk. Caut. Testam. cap. 10. §. 24.*

§. DX.

Quodammodo etiam sollemnitatibus soluti III. TEMPORE PESTIS testantes, quibus sola vnitas contextus, id est, simultanea testium præsentia, ob contagionis periculum remissa est. *L. 8. C. de testam.*

Testamen-
tum tempo-
re pestis fa-
ctum,

§. DXI.

Simile quodammodo priuilegium tributum IV. RVRI testantibus, quorum testamenta subsistunt, quinque testium subscriptione vel signaculis munita, (quamvis & alii pro aliis subscribere possint,) si vel plures vel litterarum periti, vt sit in agris, haberi nequeant; *L. vlt. C. de test.* quod in dubio, donec probetur contrarium, præsumitur.

Testamen-
tum ruri fa-
ctum,

§. DXII.

Eodem referunt V. testamenta PRINCIPI OBLATA, VI. vel ACTIS INSINVATA, quæ nullas sollemnitates exigunt. *L. 19. C. de testam.* (§. 500.) VII. Testamentum POSTERIVS IMPERFECTVM; quo hæredes ab intestato priore præteriti ad successionem vocantur, in quo quin-

Alia testa-
menta pri-
uilegiata.

testetur de peculio castrorum? disponere filium familias: (§. 478. 2) iam addendum, eum quidem idem de illis testandi ius habere, ac militem, sed ob periculum haud imminens extra militiam non eodem modo testari, sed requisita iuris ciuilis merito obseruare. §. 6. *Inst. h. t. L. vlt. C. de inoff. test.*

§. DVIII.

Vsus ho-
dernus. Et hoc iure hactenus explicato utimur: præterquam, quod leges Germanicæ secus ac Romanæ, (§. 506. 1) inter militem in acie & in castris constitutum distinguunt, & illius testamentum quocumque modo conditum; huius, si duo testes adhibiti fuerint, ratum esse iubent. *Constit. Maximil. anno CICICXII. tit. de testam. §. Vnd. sollen.* Quam sententiam glossæ ad §. 1. *Inst. h. t.* originem debere, iam obseruauit Vigl. Zuick. *ad d. §. 1. p. 83.*

§. DIX.

Testamen-
tum paren-
tum inter
liberos. Quædam sollemnitates externæ etiam remissæ sunt II. PARENTIBVS testantibus inter liberos. * Nam si in scriptura testantur, tabulasque vel ipfi scribunt, vel subscribunt iisdem, anno, mense, die, vnciisque, in quibus liberos instituunt, perspicue expressis; testes non sunt necessarii *L. 21. §. 1. C. de Testam. Nou. CVII. cap. 1.* Sin per nuncupationem; duo testes sufficiunt *arg. L. 12. ff. de test.*

* Eosqne solos. Quod ad extraneam enim personam attinet, eius contemplatione te-
sta-

que testes sufficiunt. *L. 21. §. pen. C. de test. VIII.* Testamenta, quibus PIÆ CAVSÆ consulitur, quæ omnibus solemnitatibus soluit Pontifex. *cap. 11. X. de testam.*

T I T. XII.

QVIBVS NON EST PERMIS-SVM FACERE TESTAMENTVM.

§. DXIII.

Qui testari possint?

Testamenta condere possunt omnes, qui non prohibentur. Qui vero prohibeantur, hoc titulo traditur, nimis omnes, qui non participes erant iuris comitiorum * (*§. 486.*).

* Vnde nec mulieres olim testamenta facere potuisse videntur. Postea his data testamenti factio, modo tutor fieret auctor.

§. DXIV.

Non testan-tur qui non sunt ciues.

Quum enim testamenti factio sit iuris publici Romani: (*§. 486.*) *L. 3. ff. qui test. fac. poss.* consequens est, ut iure Romano testari non possint 1) serui, *L. 16. ff. eod.* nec 2) qui apud hostes sunt, (*§. 82. sequ.*) quorum testamenta, in captiuitate facta, neque quidem, si redierint, rata sunt: * *L. 8. pr. ff. eod. §. vlt. Inst. h. t.* nec 3) peregrini, aut deportati (*§. 227.*) *L. 1. §. 1. ff. eod.*

* Capti enim ab hoste in iusta seruitute sunt. (*§. 82.*) Contra testamentum recte condunt a latronibus capti. (*§. 91. 4.*) *L. 13: pr.*

pr. ff. qui testam. fac. poss. Quum etiam ratio, cur testamentum in captiuitate factum non valeat, sit regula Catoniana; *L. i. pr. ff. de reg. Caton. I. pen. ff. de reg. iur.* facile patet, testamentum in ciuitate ante captiuitatem factum iure postliminii valere, si redierit: (§. 348.) ex *L. Cornel. i. 12. ff. qui test. fac. poss. L. 16. L. 18. ff. de capt. & postlim.*

§. DXV.

Quia etiam testamenti factio concessa tantum patribus familias: (§. 487. 4) nec filii familias testamentum vel codicillos de legatis & sideicommissis, (aliud enim de donatione mortis caussa dicendum, *L. 25. §. 1. ff. de mort. causs. don.*) condunt, *L. 6. L. 19. qui test. fac. ne quidem permittente patre, pr. Inst. h. t. d. L. 6. pr. ff. eod. nisi de bonis castrenibus & quasi castrenibus.* (§. 488. 2). Quod adeo verum est, ut & testamentum patris familias per adrogationem irritum fiat, nisi miles sit, §. 5. *Inst. de milit. test.* & testamentum a filiofamilias factum ne tunc quidem valeat, si sui juris factus decesserit. *pr. Inst. h. t. L. 19. ff. qui test. fac. poss.* (§. 514. *).

Nec filii familias.

§. DXVI.

Quia porro testamentum est iusta voluntatis sententia (§. 390.) illud condere nequeunt 5) furiosi, & mente capti, nisi dilucidum sit furoris vel dementiae interuallum. §. 1. *Inst. h. t. 6. Prodig.*

Nec furiosi
& prodigi.

famosum, *L.* 18. *§.* 1. *L.* 26. *ff.* *qui test.*
fac. vel 13) *capitis damnatis.* * *L.* 8. *§.*
vlt. ff. eod. *L.* 6. *§.* 6. *ff.* *de iniust. rupt.*
irr. test.

* Quamvis enim *capitis damnati* non amplius
fiant serui *pœnæ*, (*§.* 83. *) bonorum ta-
men publicatio non sublata, nisi in fa-
vorem propinquorum. *Nou. CXXXIV.*
cap. vlt. Itaque si propinqui exstant, nul-
la est *capitis damnato* testandi facultas:
Sin defunt, bona publicantur. *Vsus ta-*
mamen, maxime in Germania, hæc principia
deserit, & damnatis etiam testamenti fa-
cionem permittit.

TIT. XIII.

DE LIBERIS EXHEREDAN-
DIS.

§. DXX.

Haec tenus de sollemnitatibus & re-
quisitis testamentorum *externis:* Exhæreda-
sequitur **I**NTERRA sollemnitas, (*§.* 493.) tionis ori-
id est, hæredis institutio. Hæredes an-
te omnes merito instituuntur liberi. Et
quidem patria potestas olim tam late pa-
tuit, vt pater liberos nepotesque vel
testamento præterie, vel fine iusta cauf-
fa ex hæredes scribere posset. *Liu. lib.*
1. cap. 34. Cic. de orat. lib. 1. cap. 38.
L. 11. ff. de lib. & posthum. Deinde,
quum hoc iure abuterentur parentes,
maligne circa sanguinem suum inferen-
tes iudicium: L. 4. ff. de inoffic. test. ne-
cessita-

tamquam ciuiliter furiosi, iisque similimi, (§. 269.) §. 2. *Inst. eod. L. 18. pr. ff.* qui *test. fac. poss.* nisi vel ante interdictionem testamentum fecerint, d. §. 2. & *L. 18. pr.* vel bene posteritati consulant. *Nou. Leon. XXXIX.* quæ non vbiique recepta. 7) Impueberes. §. 1! *Inst. h. t. L. 5. ff. eod.*

§. DXVII.

Nec surdi & muti. Quum præterea vitium corporis sæpe cum animi debilitate coniunctum sit: non possunt (testari 8) surdi & muti simul, nec quibus alterutrum vitium hæret, nisi vel lingua vel scriptura voluntatem exponere possint. *L. 10. C. qui test. fac. poss. §. 3. Inst. h. t.*

§. DXVIII.

An nec cœci? Quidod impedimentum quum non obstat cœcis: ii testari possunt, dummodo hæredem nuncupent, & vel tabellionem, qui nuncupationem excipiat, præter septem testes adhibeant, vel octauum testem, omnesque subscribant & signent. *L. 8. C. eod.*

§. DXIX.

Quidam ob pœnam sunt intestabiles Denique in pœnam quibusdam non permittur facere testamentum, veluti 9) reis læsæ maiestatis. *L. 5. C. ad leg. Jul. mai. 10.)* Apostatis & hæreticis improbis. *L. 3. C. de apostat. L. 4. C. de hæret. 11)* Incesto matrimonio pollutis, nisi legitimos instituant. *L. 6. & Auth. incestas C. de inc. nupt. 12)* ob carmen famo-

cessitatem leges imposuerunt parentibus liberos vel iustituendi, vel exhæredandi: ita tamen, ut magnum esset dilicitem inter suos & emancipatos, inter legitimos & illegitimos inter naturales & adoptuos, inter filios & filias, inter liberos primi & vltiorum graduum, ac denique inter natos & posthumos.

§. DXXI.

Circa filios
suos naturales.

Sui, naturales, filii primi gradus aut instituendi, aut nominatim exhæredandi erant, alioquin testamentum ipso iure NULLVM erat. pr. Inst. de exhæred. lib. L. 30. ff. de lib. & posthum.

§. DXXII.

Circa filias
suas naturales.

Suæ, naturales, filiæ, & liberi omnes vltiorum graduum, exheredes scribi poterant inter ceteros, neque opus erat, ut nominatim exhæredarentur. Præteriti quoque testamentum non infirmabant, sed ACCRESCEBANT suis institutis ad portionem virilem, extraneis ad partem dimidiā. Vlp. Fragm. tit. 22. §. 7. pr. Inst. h. t.

§. DXXIII

Circa post-
humos.

Posthumi, tamquam personæ incertæ ne hæredes quidem institui poterant: §. 25. Inst. delegat. tantum abest, ut nominatim exhæredari debuerint. Sufficiebat ergo, eos præteritos esse. Postea tamen inualuit, ut hi vel instituerentur, vel exhæredarentur: L. 10 ff. de lib. & posth. §. 1. Inst. h. t. & masculi quidem primi

primi gradus nominatim, fœminæ & nepotes inter ceteros, dum his pater aliquid legasset, ne præteritæ viderentur. §. 1. *Inst. h. t.* Alias testamentum, in quo præteriti, agnascendo rumpebant. §. 1. *Inst. eod.*

* Idque intelligendum non modo de posthumis *veris*, qui patre defuncto nascuntur, L. 2. §. 1. ff. *de iniust. rupt. irr. test.* verum etiam de *quasi posthumis*, quales sunt 1) AQVILIANI, id est nepotes, præmortuo filio, post mortem aui nati, instituendi vel exhæredandi ex formula A. quilii Galli, L. 29. ff. *de lib. & posth.* 2) VELLEIANI, id est nepotes, viuo testatore auo, præmortuo patre, nati, instituendi vel exhæredandi ex legis Iuliæ Velleiæ capite 1. L. 29. §. II. 12. ff. *eod.* nec non nepotes, qui ante testamentum aui nati in locum partis mortui auo sui hæredes agnascuntur, instituendi vel exhæredandi ex legis Iuliæ Velleiæ cap. 2. L. 29. §. 13. 14. ff. *eod.* 3) SALVIANI, id est nepotes, qui post testamentum aui nati, mox patre decedente in eius locum succedunt, instituendi vel exhæredandi ex sententia Salvi Iulliani. L. 29. §. 15. ff. *eod.* 4) CORNELIANI, qui ante captiuitatem patris concepti, eodem capto, in ciuitate nati sunt. L. 15. ff. *de iniust. rupt. irr. test.*

§. DXXIV.

Emancipatos nec institui nec exhæredi oportebat. Circa enim
Prætor tamen (§. 65.) postea eis dedit bonorum possessionem contra tabulas, nisi vel instituti, vel masculi nominatim, fœ.

fœminæ inter ceteros exhæredati essent.
d. §. 3. h. t. L. 6. & L. 7. ff. de bon. poss.
contra tab.

§. DXXV.

*Quid circa
illegitimos
& adopti-
nos.*

*Illegitimi iure præteribantur a patre:
adoptiui quamdiu in potestate patris a-
doptantis erant, eodem gaudebant iure,
ac sui naturales: (§. 521.) J. 4. Inst. h. t.
L. 1. ff. de adopt. emancipatis ne Prætor
quidem, nedum lex succurrebat. (§.
524.) L. 4. ff. si. tab. test. null. exst. mi-
nus plene adoptati sui manebant patris
naturalis, & patri adoptiuo non nisi ab
intestato succedebant. (J. 186.)*

§. DXXVI.

*Ius nouum
de exh. li-
ber.*

Sed iure novo omnes liberi cuiuscum-
que sexus, siue nati, siue postumi, vel
instituendi, vel nominatim exhæredandi
sunt. §. 5. Inst. h. t. L. 4. C. de lib. præt.
Præteriti enim a patre vel auo paterno,
testamentum nullum reddunt: a matre
vel auo materno idem possunt rescinde-
re. Nou. CXV. c. 3. Emancipati contra
illud petent bonorum possessionem L. 4.
C. de lib. præter. Quod & de adrogatis
& plene adoptatis intelligendum, non
de adoptatis ab extraneo. (§. 176.) §. 5.
Inst. h. t. L. pen. C. de adopt.

§. DXXVII.

*De exhæ-
redatione pa-
rentum, fra-
trum & so-
rorum.*

Eodem modo & reliquæ personæ, qui-
bus portio legitima debetur, vel institu-
endæ, vel exhæredandæ. Siue enim præ-
teriti, siue exhæredati iniuste, testamen-
tum

tum rescindunt ascendentēs, æque ac liberi. *L.* 14. *ff.* *h. t.* LEGITIMA autem est portio hæreditatis, ex præscripto legum^{*} certis personis relinquenda: eaque debetur præter I. liberos, II. parentibus, III. fratribus, sororibusque germanis & consanguineis, eo casu, si turpis eis persona præferatur. *L.* 27. *C. de inoff. test.* *Nou. CXV. cap. 3. 4.* & iure yetere fuit quarta portionis ab intestato debitæ: *§. vlt. Inst. de querel. inoff.* postea numero personarum modo triens, si quatuor vel pauciores; modo sémis, si quinque vel plures essent. *Nou. XVIII. c. 1.*

* Vel saltim earum ratione. Verosimillimum enim est, hanc portionem legitimam introductam esse interpretatione legis Falcidiae. *L.* 8. *§. 8. 9. ff. de inoff. test.* *L.* 21. *C. fam. erc.*

§. DXXVIII.

EXHÆREDATIO est ab legitima hæreditate exclusio, eaque fieri debet I. nominatim, II. pure, non sub conditione, *L.* 3. *§. 1. ff. de lib. & posthum.* III. a tota hæreditate. *L.* 19. *ff. eod.* IV. ab omnibus hæredibus & ab omni gradu, *L.* 3. *§. 2. 3. 6. ff. eod.* V. ex iusta caussa in testamento exprimenda. * *Nou. CXV. cap. 3. pr.*

* Si liberi vel parentes exhæredes scripti ex caussa iniusta, & *Nou. CXV.* non probata: testamentum fit nullum. Sin ex iusta quidem caussa, & testamento expressa, sed non vera: liberi & parentes exhæredati illud rescindunt querela inofficiosa. *Nou.*

Exhæredatio quid, &
quomodo
fieri debeat.

*Nou. CXV. cap. 3. §. vlt. c. 4. §. vlt.
Conf. B. Huber. Präl. ad Inst. lib. 2. tit.
13. §. 13.*

§. DXXIX.

Iustæ caußæ, ob quas LIBERI exhae-
ſæ, ob quas redes scribi possunt, sunt quatuordecim,
liberi exhe- puta 1) si pater graui iniuria laceſſitus:
redes fiant? 2) si manus ei illatæ: 3) si infidiæ vitæ
ſtructæ: 4) si ex delatione filii damnum
illatum: 5) si filius cum maleficiis (*μετὰ
φαρμακῶν*,) versatus; ceu maleficus: 6)
si patrem testari prohibuerit: 7) si patrem
furiosum neglexerit: 8) si captum ab
hoste non redemerit: 9) si filius factus
hæreticus talis qui, qui quatuor priores
synodos œcumenicas reiiciat: 10) si pa-
trem accuſet capitalis criminis, excepto
crimine maiestatis: 11) si cum nouerca
vel patris concubina rem habuerit: 12)
si mimos inuito patre sequatur: 13)
si patrem carceri inclusum fideiuſſione
liberare nolit: * 14) si filia minorenſis,
quam pater, dote oblata, elocare voluit,
corpore quæſtum faciat. *Nou. CXV.*
cap. 3.

* Hæc cauſſa, æque ac decima, ad folos fi-
lios pertinet, quia filiæ, tanquam mulie-
res, nec intercedere pro alio possunt,
nec accusare. *L. 2. §. 1. 2. ff. de SC. Vell.*
L. 8. ff. de accusat.

§. XXX.

Iustæ caußæ Ita & PARENTES ex octo cauſſis iuste
exhaeredat: exhaeredantur: 1) si capitis accusarint
parentum, libe-

liberos: 2) si insidiati sunt vitæ libero-
rum: 3) ob stuprum nurui vel concu-
binæ filii illatum: 4) si testari liberos
prohibuerint: 5) si non redemerint cap-
tiuos: 6) si furiosos neglexerint: 7) ob
hæresin: 8) si pater matri, vel hæc pa-
tri venenum præbuerit. *Nou. CXV. c. 4.*

§. DXXXI.

FRATER SORORVE fratres fororesue etiam germanos & consanguineos testamento præterire potest, nisi turpem instituat personam §. 537.) Eo enim casu illos aut instituere, aut exhæredare tenetur. Et exhæredationis quidem tunc tres proditæ sunt caussæ, si frater vel foror aut 1) vitæ insidias, aut 2) criminis accusationem, aut 3) bonis iacturam inferre sit ausus. *Nou. XXII. cap. 47.*

Iustæ cau-
ſæ exhære-
dat. fratribus
& sororum.

§. DXXXII.

Quamvis vero hæ caussæ aliis diuer-
fi generis augeri nequeant: *Nou. CXV. cap. 3.* non excluduntur tamen similes, vel atrociiores in eodem genere. B. Huber. *Præl. Inst. h. t. §. 10. seq.*

An & alia
admittan-
tur?

T I T. XIV.

DE HÆREDIBVS INSTI-
TVENDIS.

§. DXXXIII.

Connexio. **H**æredis institutio est sollemnitas interna testamenti, sine qua illud subsistere nequit (§. 493.) Quumque liberis, parentibus, fratribus, sororibusue non existantibus: vel iuste ex hæredatis illis, aut præteritis, unusquisque possit hæres scribi: hinc de ea hæredis institutio agitur hoc titulo.

§. DXXXIV.

Hæres quid? **H**ÆRES est successor in uniuersum ius, quod defunctus habuit. L. 24. ff. de V. S. L. 62. ff. de R. I.

§. DXXXV.

Axioma, quis hæres esse possit? **E**x quo sequitur, ut qui tempore testamenti facti, mortis testatoris, & aditionis eius conditionis est, L. 49. §. 1. ff. h. t. §. 4. Inst. de hæred. qual. & differ. ut in uniuersum ius Ciuis Romani succedere possit, is hæres possit institui, adeoque cum eo sit testamenti factio.

§. DXXXVI.

An & serui? **H**æredes ergo institui possunt 1) tam serui, quam liberi, & serui quidem alieni ex persona dominorum, etiam sine libertate, quia hæreditatem adquirunt dominis iubentibus* (§. 470. 1.) proprii cum libertate

tate quam tamen datam esse, ex ipsa institutione præsumitur. *pr. Inst. h. t. L. pen. C. de seru. neceff. hær. inst.*

*) Sed quid si seruus institutus hæreditarius, nondum adita hæreditate? Tunc hæreditas iacens defuncti vicem sustinet, *L. 31. §. 1. L. 52. ff. & §. 2. Inst. h. t. (§. 329.)*

§. DXXXVII.

Institui possunt 2) ciues, non peregrini, *L. 6. §. 2. ff. h. t. Cic. pro Cæcin. cap. 35.* adeoque nec maximam mediamue passi capitis deminutionem, *L. 1. C. h. t. quamuis & peregrinos hoc beneficio ornasse dicatur Fridericus Imp. Auth. omnes peregrini C. comm. success. quæ tamen de activa tantum testamenti factione agere, & iuri albinagii opposita videtur.*

An & peregrini & captivi?

§. DXXXVIII.

Institui etiam possunt 3) personæ incertæ (quas iure antiquo non potuisse, *§. 523. obseruauimus,*) modo euentu vel alia ratione certæ fieri possint. *§. 26. 27. Inst. de legat. adeoque & 4) pauperes L. 24. C. de episc. & cleric. 5) ecclesiæ, L. 1. C. de SS. eccles. 6) ciuitates, L. 26. ff. ad SC. Treb. L. 122. ff. de legat. 1. 7) collegia corporaque licita. L. 12. C. h. t. L. 1. §. 15. ff. ad SC. Treb. Quæ omnia contra rationes iuris antiqui sensim recepta. *)*

An personæ incertæ, pauperes, ecclesiæ, ciuitates.

*) Nimirum iure antiquo nec personæ incertæ, nec municipia, nec municipes, institui poterant, quia corpus videbatur incertum, ut nec cernere vniuersi, nec pro hærede

gerere possent. Vlp. *Frag. tit. 22, §. 4. seq.* Quæ ratio & Diis hæredibus institutis, & collegiis quadrabat. Id. ib. §. 6. Postea SC. concessum, ut municipia a libertis institui possent, nec non ut fideicomissa caperent. Vlp. ib. §. 5. L. 26. ff. ad SC. *Trebell.* Diis quoque quibusdam ridiculo SC. ius trium liberorum datum, ut hæredes institui possent. Dio Cass. lib. 15. *princ.* Vlp. ib. §. 6. Denique & ciuitatibus & collegiis licitis ius capiendi hæreditates datum. L. 12. C. de hær. inst. & ipsis ecclesiis a Constantino M. Euseb. *Hist. eccl.* lib. 10. c. 5. L. 1. C. de SS. Eccl. L. 4. C. Theod. de episc. eccl. lib. 16. tit. 2. vbi conf. Gothofr. *Comment.* p. 24. Tom. 6.

§. DXXXIX.

Incapaces
simpliciter.

In pœnam tamen quibusdam ius hæreditatem capiendi vel SIMPLICITER, vel SECUNDVM QVID denegatum. SIMPLICITER hæreditatibus relictis excidunt 1) filii perduellum, L. 5. §. 1. C. ad L. Iul. Mai. 2) apostatæ, L. 3. C. de apost. 3) hæretici, L. 4. L. 5. C. de hæret. 4) Juðæorum vniuersitas. L. 1. C. de Iud. 5) corpora illicita. L. 8. C. h. t.

§. DXL.

Incapaces
secundum
quid.

SECUNDVM QVID nec hæres scribi debet 1) princeps litis caussa institutus. §. vlt. Inst. quib. mod. test. infirm. 2) nec coniux, ad secunda vota transiens, plus relinquare potest secundæ coniugi, quam vni ex liberis prioris matrimonii. L. 6. C. de sec. nupt. Præterea 3) parentes & liberi incestuosi inter se nihil capiunt. L. 6. de inuest. nupt. Auth. ex complexu C. sed. & 4)

liberi naturales non nisi legitimis & parentibus deficientibus, solidum ex testamento patris capiunt. *L.* 1. 2. *C. de nat. lib. Nou.* 8. c. 12.

§. DXLI.

Hæreditas vero, vt alia tota, AS vocatur iureconsultis, isque distribuitur in XII. VNCIAS.* Vnde binæ vnciæ hæreditatis, id est $\frac{1}{2}$ eiusdem *sextans*; tres vnciæ, *quadrans*; quatuor vnciæ *triens*; quinque *quincunx*; sex *semis*; septem *septunx*; octo *bes*; nouem *dodrans*; decem *decunx* vel *dextans*; vndecim *deunx* appellantur. §. 5. *Inst. h. t.* Poteſt tamen teſta‐ tor vel naturalem diuisionem ſequi, vel aſſem in quoctunque vncias diuidere. *L.* 47. §. 1. *L.* 81. *pr. ff. de hær. inst. §. 5. Inst. h. t.*

As hæredi‐
tarius in
vncias suas
diuifur.

* Immo & vncia in suas partes diuiditur. Dimidia enim vncia eſt *semuncia*, pars ejusdem quarta *sicilicum*, *L.* 21. §. 2. *ff. de ann. leg. Glossa vetus: Sicilicum οὐχιας τετραγρος*, pars sexta *sextula*, vicesima quarta *Scriptulum*, huiusque dimidia pars *Simplium* &c. Duplex as vocatur *dupondium*, triplex *tripondium*, *Glossa vetus: Dipondium διπλοῦς χειρίνος, δισμηνος.* Vnde *dupondium* 24. vnciarum eſt, *tripondium* 36. vnciarum. Vid. *Volus. Mæcian. & Balbi Libellos de Aſſe.*

§. DXLII.

Quum vero nemo poſſit pro parte teſta‐ tus, pro parte in teſtatus decedere: (§. 49 I. 3.) conſequens eſt, vt ita diuidenda fit hæreditas, ne quid ex toto aſſe ſuperfiſit.

Quomodo
diuidenda
hæreditas?

§. DXLIII.

Casus varii Ex quo sequitur, 1) Vt, si unus hæres, de asse hæ- sine cohærede, *) in semisse vel in re cer-reditario. ta institutus fit, is totum assem capiat. L. 1. §. 4. ff. *de hæred. inst.* 2) Vt, si pluri-bus institutis cohæredibus nullæ partes adscriptæ sint: hæreditas inter eos æquis partibus diuidatur; §. 6. *Inst. h. t. L. 9.* §. 12. ff. *de hær. inst.* ita tamen, ut per-sonæ plures coniunctæ pro vna habeantur. L. 11. L. 13. *pr. h. t.* 3) Vt, si in asse aliquid superfit, in singulis pro rata ac-crescat: 4) Sique plures vnciæ factæ, istæ, quæ assem excedunt, singulis pro rata decrescant. §. 7. *Inst. h. t.* 5) Vt, si partes in quorundam personis expressæ, in aliorum non expressæ, hi, qui sine parte scripti sunt, vacantem portionem capiant; vel si nihil superfit, ex asse fiat dupondium, vel si & dupondium exhaustum, *tripodium*, (§. 541.*) nisi te-stator addiderit: *ex reliqua parte Titius hæres esto.* Eo enim casu, exhausto asse, Titius nihil capit. L. 17. §. 3. ff. *h. t.* §. 6. 8. *Inst. h. t.* & L. 18. ff. *h. t.*

*) Nam si cohæredem habet, is qui in re certa institutus est, legatarii loco habe-tur. L. 13. C. h. t. si plures in re certa instituti, singuli capiunt æquales portio-nes, licet eis testator res inæqualis pre-tii assignauerit. L. 9. §. 13. ff. *h. t.*

§. DXLIV.

Ex eodem principio fluit, 6) posse quidem hæredem institui vel PVRE, vel sub CONDITIONE: ast non in diem, vel ex die. Vnde dies adpositus pro non scripto habetur, nisi incertum, an exstiturus, quia tunc dies loco conditionis est. * *§. 9. Inst. h. t. L. 75. ff. de condit. & demonstr.*

Hæredis in-
stitutio
quotuplex?

* Si incertum sit, an sit exstiturus. Sin eum exstirum, certum est, incertum, quando: non nisi eo casu pro conditione est, si adscriptus sit extraneo, non si ipsi hæredi. *L. 9. C. de her. inst. L. 1. §. 2. L. 79. pr. §. 1. ff. de cond. & dem.*

§. DXLV.

CONDITIO est *περισσατις*, a qua actus suspenditur, tanquam ab incerto euentu: * eamque doctores, licet parum accurate, in POSSIBILEM & IMPOSSIBILEM; ** & illam iterum in POTESTATIVAM, CA-
SVALEM & MIXTAM diuidunt.

Quid condi-
tio & quo-
tuplex?

* Ergo conditio in præteritum vel præsens collata proprie non est conditio. *L. 10. §. 1. ff. de condit. inst. L. 120. ff. & §. 4. Inst. de V. O.* Vnde nec hæreditatem suspendit, sed vel infirmat, vel statim defert, prout conditio vel exstitisse intelligitur, vel non intelligitur.

** Impossibili enim conditioni vix applicari potest definitio conditionis, quia semper certum est, eam non exstituram. Vnde Cl. Voët. in *Elem. iur. h. t. §. 8. vocabu-*
lum conditionis hic paullo latius accipi obseruat.

§. DXLVI.

Conditio
potestatiua
casualis &
mixta.

POTESTATIVAM vocant, quæ est in
hæredispotestate, v. c. si Romam ibit, vel
non ibit. * CASVALEM, quæ a fato pendet,
cujus lege immobilis rerum humanarum
ordo seritur, v. c. si consul eligetur. MIX-
TAM, quæ partim ab arbitrio hæredis,
partim a fato pendet, veluti si Mæuio con-
fule Romam iuerit. L. 13. ff. de adquir.
hær. L. vn. §. 7. C. de cad. toll.

* Ea ergo in *Affirmatiuam & negatiuam diuidi-*
tur. Ast hæc hæreditatem non suspendit,
sed statim illam adire potest hæres, modo
caueat se contra conditionem non factu-
rum. Quæ est cautio Muciana, de qua
L. 7. pr. ff. de cond. & dem. (Vid. infra
§. 637. *)

§. DXLVII.

Conditio
impossibi-
lis.

IMPOSSIBILIS est conditio vel NATU-
RA, v. c. si flumen ebiberit, vel LEGE,
quæ id fieri non patitur, v. c. si Mæuium
occiderit: vel BONIS MORIBVS, quibus
conditio repugnat, v. c. si nudus in foro
saltarit; vel PERPLEXITATE VERBO-
RVM, si verba inter se ita pugnant, ut
conditio exitum inuenire nequeat, e. c. si
Seius hæres erit, Titius hæres esto: si
Titius, Seius hæres esto.

§. DXLVIII.

Regulæ de
conditioni-
bus possibi-
libus.

De illis obseruandæ regulæ: I. Condi-
tio hæredi suo adscribi nequit, nisi po-
testatiua. L. vlt. ff. de cond. inst. L. 4. pr. L.
5. L. 6. L. 80. ff. h. t. II. Conditiones pos-
si.

fibles qualescumque extraneo adscriptæ implendæ sunt, & quidem omnes, si copulatiue; alterutra, si disiunctiue adscriptæ sint, alias hæredis institutio & legatum euaneat. *L. 5. ff. de condit. inst. III.* Si simul in arbitrium alterius collata conditio, & per hæredem non steterit, quo minus impleatur, & pro impleta habetur. *L. 3. L. 23. ff. eod. L. 5. §. 5. ff. quando dies leg. ced. L. 161. ff. de R. I.*

§. DXLIX.

De his similiter obseruandæ regulæ: De impossibili-
bus.
IV. Conditio impossibilis, siue natura, siue lege & moribus talis, pro non scripta habetur.* *L. 1. L. 20. pr. ff. de cond. instit. L. 45. ff. h. t. V.* Conditio perplexa institutionem reddit inutilem. *L. 16. ff. de cond. inst. L. 188. ff. de R. I.* non præpostera. *L. 25. C. de testam. (§. 869.) VI.* Hæres, ante conditionem existentem defunctus, hæreditatem ad hæredes non transmittit: quod & de legatario obseruandum. *L. 4. pr. ff. quando dies leg. ced. L. vn. §. 7. C. de caduc. toll.* Aliud de contractibus infra obseruabimus. (§. 823.4.)

* Aliud in contractibus, quos conditio impossibilis qualiscumque vitiat. *§. 10. Inst. de inut. stipul. L. 31. ff. de Obl.* Et act. Ratio discriminis non obscura est. Contrahentes enim, dum in conditionem impossibilem consentiunt, aut iocari videntur, aut insinare. Hæres autem in conditionem huiusmodi non consenit, & tamen testator, dum testamentum condidit, voluisse censetur, ut voluntas exitum haberet.

TIT. XV.

DE VVLGARI SVBSTITV-
TIONE.

§. DL.

Origo &
causæ sub-
stitutio-
num.

Quum hæres succederet in omne ius defuncti, (§. 534.) adeoque & omne æs alienum soluere teneretur: 1) facile contingebat, vt institutus hæres adire nollet. Nec minus sæpe eueniebat, vt hæres vel ante testatorem mortuus, vel capitis deminutionem passus, adire non posset, & sic quoque testamentum fieret destitutum. (§. 577.) Denique sæpe parentes, qui liberos impuberis vel dementes instituerant, verebantur, ne hi, intra pubertatem properante fato exstincti, vel furore non remittente, intestati decederent. Eum ergo in finem repartæ sunt SVBSTITVTIONES, ne vel substitueretur testamentum, vel impubes, demensue filius intestatus decederet.

§. DLI.

Substitutio
quid?

SVBSTITVTIO vero est *institutio hære-*
dis secundi (tertii, quarti, &c.) in locum de-
ficientis primi. L. 1. pr. L. 36. pr. L. 43.
§. 2. ff. de vulg. & pup. subſt.

§. DLII.

Substitutio
directa &
fideicom-
missaria.

Quum ergo verba directa & imperatiua ad hæreditatem, precativa ad fidei-commissa pertineant: (§. 493.) sequitur, vt si quis substituerit verbis directis, substi-

stitutio DIRECTA sit; si nobilis, FIDEI-COMMISSARIA. * L. 7. L. 15. ff. L. 5. L. 7. C. h. t. L. 64. L. 77. ff. ad SC. Trebell. Iam de directa loquimur.

Vnde facile patet, quid inter vtramque intersit. Directe enim substituitur in eum casum, si institutus haeres non fuerit, vel si intra pubertatem decesserit. Fideicommissaria vero ponit, institutum haeredem factum, eidemque iniungit, ut haereditatem restituat. Vnde hic detractioni quartæ Trebellianicæ locus est. Sæpe tamen verborum compendio vtraque substitutio coniungitur. Exemplum elegans tractat Ampl. Zach. Huber. *Obs. rer. iud. Obs. 82.*

§. DLIL.

Ea, quum ob duplarem causam fiat, (*§. 550.*) duplex est, vel VULGARIS, vel PUPILLARIS, quarum altera alteri tacite inesse censetur. L. 4. pr. ff. L. 4. C. de vulg. & pupill. subst. Vnde vtraque a doctoribus in EXPRESSAM & TACITAM diuidi solet. Reliquæ enim species, quas addunt doctores, commode ad binas istas reducuntur. De vulgari hoc; de pupillari sequente titulo agendum.

§. DLIV.

VULGARIS est, quando quilibet testator haeredi substituit in casum, si institutus haeres non fuerit. pr. Inst. h. t.

§. DLV.

Quumque id duobus casibus contingere possit, si institutus vel NOLIT, vel

Non

In quem casum vulga-

tem semel adeunte, * substitutio exspirat, quamuis qui hæreditatem adiit, minor restitus sit contra aditionem. L. 3. §. 4. L. 7. §. 10. ff. de min. L. 5. C. h. t.

* Excipitur casus in §. vlt. Inst. h. t. & L. 40. 41. ff. de hæred. inst. Nam si seruus alienus, quem testator patrem familias esse arbitrabatur, hæres scriptus, eique vulgariter substitutus est Mæuius: seruo iussu domini hæreditatem adeunte, Mæuius nihilominus in partem admittitur. Sed in quantam? in d. §. vlt. & L. 41. de dimidia videtur sermo esse. In L. 40. contra legitur: *Igitur in hoc cau semisses fient, ita ut alter semis inter eum, qui dominus instituti hæredis fuerit, & substitutum diuidatur.* Vnde Cuiaius acute pro alter semis legit AS, quasi scribæ inde sibi notas vel litteras singulares finxerint, easque interpretati sint alter semis. Sed salua res videtur. Lex enim 40. manifesto duas species tractat. Prior hæc est: Paterfamilias instituerat Titium, seruum, quem ingenuum putabat, eique substituebat Sempronium. Titio iussu domini adeunte hæreditatem, quærebatur, an Sempronius in partem admittendus fit? Respondet Julianus de L. 40. *Potest, dici, Sempronium in partem hæreditatis (scilicet dimidiam) admitti.* Altera species hæc est: Paterfamilias instituerat Titium, tum ingenuum, sed postea deductum in servitatem, eique substituerat Sempronium. Titio iussu domini adeunte, quærebatur, an & in quam partem admittendus esset Sempronius? Respondet Julianus: *Quæ adiecio ad EOS pertinet, qui patrisfamilias hæredes scripti, postea in servitatem deducti fuerint.* Igitur IN HOC CASV semisses fient, ita ut alter semis eum, qui dominus instituti hære-

riter substituatur?

NON POSSIT hæres esse: (§. 550. 1) sequitur, 1) vt ad utrumque casum pertineant verba; si hæres non erit. 2) Vt si alter uter tantum casus expressus sit, alter non expressus, expresso contineatur. L. 3. C. de hær. inst. L. 4. pr. ff. L. 4. C. h. t.

§. DLVI.

Quomodo
fiat?

Quia ergo substitutio est institutio hæredis secundi: (§. 451.) sequitur, 1) Vt iidem substitui possint, qui institui. (§. 536. seq.) 2) Vt & plures in locum vnius, & vnum in locum plurium, & singuli in locum singulorum recte substituantur. §. 1. Inst. L. 36. §. 1. ff. h. t. 3) Vt & cohæredes sibi inuicem substitui queant, quam substitutionem vocamus RECIPROCAM vel MVTVAM * L. 4. §. 1. ff. h. t. L. 64. ff. de legat. 2.

* Doctores barbare *breviloquam* adpellant, & inde fingunt tertiam speciem substitutionis, sed reuera ea *vulgaris*, & plerumque hodie frustranea est, quia cohæredes inter se gaudent iure accrescendi, etiamsi sibi inuicem non sint substituti.

§. DLVII.

Quo effe-
tu?

Et quoniam secundus hæres substituitur in locum deficientis primi: (§. 550.) 4) Substitutus in dubio ad eandem partem vocatus esse intelligitur, quam accepisset institutus. §. 2. Inst. L. 24. ff. h. t. 5) Substituto ante institutum mortuo. L. vn. C. §. 5. de caduc. toll. vel in instituto hæredita- tem

hæredis fuerit, & substitutum æquis portionibus diuidatur, alter vero penes dominum maneat: cuius hoc casu vel ideo melior erat conditio, quod testator non, vti in priore, circa statum hæredis instituti errauerat. Ita nec opus emendatione nec causa est, cur Julianus ἀκερολογία tribuatur. Simile quid in mentem venisse video Marco Lyklamæ, *Membran. lib. 5. eclog. 15. p. 187.* & Osu. Hillig. *Donell. Encl. lib. 6. c. 24. l. 1. L. p. 422. sequ.*

§. DLVIII.

Substitutus
substitutio.

Quia denique substitutiones inuentæ, ne testamenta destituantur: (§. 550.) porro inde inferebant iureconsulti, 6) Substitutum substituto, substitutum etiam instituto videri. §. 3. *Inst. h. t.*

TIT. XVI. DE PUPILLARI SUBSTITUTIONE.

§. DLIX.

Substitutio
pupillaris.

Haec tenus de substitutione *vulgaris*: sequitur *PUPILLARIS*: cuius quum is finis sit, vt ne liberi impuberes intestati moriantur: (§. 550.) facile intelligetur eius definitio, quod sit *substitutione facta liberis impuberibus, in potestate testatoris constitutis, & in alterius potestatem, eo mortuo non recasuris, in eum casum, si intra pubertatem decesserint. pr. Inst. h. t. L. 8. C. de impub. & al. subst.*

§. DLX.

§. DLX.

Ex ea definitione fluunt axiomata : I. Axiomata
Fundamentum substitutionis pupillaris
 est patria potestas : (§. 139.) II. Eius causa
 est ætas immatura, intra quam testamentum
 condi nequit. (§. 516. 7.) III.
 Substitutione pupillaris non quidem ratio-
 ne sollemnitatum externalium, sed tamen
 ratione institutionis, duplex testamen-
 tum complectitur. §. 2. *Inst. h. t. L. 2. L. 16.*
 §. 1. *L. 20. §. 1. ff. de vulg. & pup. subst.*

§. DLXI.

Quum ergo fundamentum substitutio-
 nis huius sit patria potestas : (§. 56c. 1) A quibus &
 Sequitur, 1) ut pater duntaxat hoc modo
 substituat, quam mater tantum vulgariter
 substituere possit, quippe cuius in
 potestate liberi non sunt constituti, (§.
 136.) pr. *Inst. L. 33. ff. h. t. 2*) Ut pater
 substituat tantum suis, & posthumis non
 emancipatis, (§. 190.) nec 3.) Nepotibus
 in patriam potestatem recasuris, nisi ex
 formula legis Iuniæ Velleiæ. *L. 2. pr. ff.*
h. t. 4) Ut substituere possit etiam ex
 hæredatis. (§. 192.) 3) *L. 1. §. 2. L. 10.*
 §. 5. *ff. h. t.* tametsi ab iisdem vel eorum
 substitutis legata relinquere non possint. **L.*
41. §. 3. ff. h. t. & L. 41. §. 3. ff. de test. mil.
 5) Ut euaneat substitutione, si filius a te-
 statore ante mortem emancipatus, vel
 post eius mortem adrogatus sit, quod ta-
 men

men fine accurata caussæ cognitione
haud permittendum. (§. 181.) *L.* 17. §.
I. de adopt.

* Generalis enim ea regula est: *Neminem
esse magis oneratum, quam sit honoratus. L. 9.
C. de fideic. L. 114. §. 3. L. 122. §. vlt. ff.
de legat. 3. §. 1. Inst. de sing. reb. per fi-
deic. relict.*

§. DLXII.

Quamdiu
duret sub-
stitutio?

Quumque deinde huius substitutionis
caussa sit ætas immatura, intra quam li-
beri testamentum condere nequeunt:
(§. 559.) consequens est, 6) ut filio
substitui non possit, nisi ad annos puber-
tatis, *L.* 14. *ff. h. t.* quamuis ad breuius
tempus id fieri queat. *L.* 21. *ff. h. t.* 7.)
Ut, si ad pubertatem peruererit pupil-
lus, substitutio euanescat. *L.* 14. *ff. eod.*
nec non, si tempus, ad quod substitu-
tum, elapsum. *L.* 21. *ff. eod.*

§. DLXIII.

Quomodo
fiat, & quo
effectu?

Denique quum substitutio pupillaris
duplex testamentum complectatur: (§.
559.) recte inde infertur, 8) patrem non
substituere posse filio, nisi sibi prius testa-
mentum faciat, & primo sibi, deinde
filio hæredem scribat. *L.* 2. §. 4. §. vlt.
ff. h. t. §. 2. *Inst. h. t.* 9) Casu exis-
tente substitutum non modo bona a pa-
tre profecta, sed & reliqua omnia ad-
uen-

uentitia (§. 491. 3.) accipere, adeoque omnes alios, ipsamque matrem excludere, L. 8. §. 5. ff. *de inoff. test.* quippe quæ ne legitimam quidem petere potest, * L. 8. §. 15. ff. *eod.* 10) Vnde & confirmato patris testamento, ** substitutio, quæ ejus sequela est, corruit. §. 5. *Inst.* L. 2. pr. ff. h. t.

* Aequitas tamen & argumentum ex L. 30. & L. 32. ff. *de inoff. test.* du&tum, suadere vindentur, ut matri salua esse iudicetur legitima ex bonis filii aduentitiis. Cl. Westenberg. *Princ. iur. sec. ord. Dig. h. t.* §. 40. & *Dissert. II. de port. legit. cap. 3.* §. 6.

** Præterquam si paternum testamentum rescindatur querela inoficiose. Nam tunc capita omnia, præter hæredis institutionem, salua manent. *Nou. 115. cap. 3. §. vlt.*

§. DLXIV.

Ad exemplum pupillaris substitutionis & alia inuenta lege 9. C. *de imp. & al. subst.* quam EXEMPLAREM, QVASI PUPILLAREM, itemque IVSTINIANÆ AM vocant. Quum enim nec furiosi, nec mente capti vel sensibus orbi testari possint, (§. 516. 5.) eosque parentes intestatos mori nollent: (§. 550.) Iustinianus concessit parentibus, tanquam qui naturali saeȝyñ inducti optime de sanguine suo iudicare censemur, vt eiusmodi liberi substituere possint, in eum casum, si in eo statu decesserint. §. 1. *Inst. h. t.*

Substitutio
exempla-
ris.

Heinecc. *Instit.* R. §. DLXV.

§. DLXV.

Eius fundamen-
tum.

Ergo huius substitutionis fundamen-
tum non est patria potestas (§. 560. 1.)
sed *soror*. Ex eoque sequitur, 1) ut recte
substituant parentes utriusque sexus. 2)
Ut substituant liberis dementibus, institu-
tis saltim in legitima, non exhaeredatis.
§. 1. *Inst. h. t. d. L. 9. C. de impub. & al.*
subst. 3) Ut bene consulere teneantur po-
steritati suæ, adeoque primo substituant
furiosi vel mente capti liberos, deinde,
his non existantibus, ejusdem fratres &
sorores, & his denique deficientibus,
quem lubet. *d. l. 9.*

§. DLXVI.

Quomodo
hat?

Quumque ob eam caussam inuenta sit
hæc substitutio, quod hujusmodi liberi
testari ipsi nequeunt: (§. 564.) inde infe-
rendum, 1) quod substitui possit non so-
lum furiosis & mente captis, verum etiam
2) prodigiis, 3) surdis & mutis, (§.
516.) etiam puberibus: & 4) quod ea
substitutio euaneat, postquam furiosus
resipuit, vel prodigo bonorum redditus
administratio, vel surdus & mutus sensi-
bus ut cœpit. *d. L. 9.*

§. DLXVII.

Substitutio
militaris.

Addi solet SVESTITVTIO MILITA-
RIS. Quum enim miles omnibus legibus
circa testamenti factionem solutus sit:
(§. 502.) nec eum obstringunt regulæ de
sub-

substitutione. Vnde & PRIVILEGIATA vocatur hæc substitutio. Ex quo consequitur, 1) vt miles & liberis ultra pubertatem, & 2) extraneis in casu, quo hæredes futuri sint, & 3) quandocunque, vel si intra certum tempus decesserint, subtituire possit in iis bonis, quæ ab eo ad hæredem profecta sunt. *L. 15. ff. de vulg. & pup. subst.* *L. 6. C. de testam. mil. L. 8. C. de imp. & al. subst.*

TIT. XVII.

QVIBVS MODIS TESTAMENTA INFIRMANTVR.

§. DLXVIII.

Testamenta infirmantur variis modis, quos iureconsulti, verborum curiosissimi, totidem vocabulis distinguere solent. Aliud enim testamentum i. NVLLVM est, aliud II. INIVSTVM, aliud III. RVPTVM, aliud IV. IRRITVM, aliud V. DESTITVTVM, aliud VI. RESCISSVM vocatur.

Modi quibus testamentum infirmatur.

§. DLXIX.

I. NVLLVM est, quod ab initio non subsistit vel 1.) ob defectum sollemnitatis internæ, (§. 493. seq.) id est, hæredis institutionis. v. c. si liberi sui nati præteriti. * (§. 526.) *L. 1. ff. de iniust. rupt. irr.* vel 2) ob inhabilitatem testatoris: (§. 514. sequ.) *L. 1. §. 8. ff. de bon. poss. sec. tabul.*

Testamen-
tum nul-
lum.

* Nam emancipati & posthumi præteriti testamentum patris nonnullum reddunt, siquidem id iure factum initio, L. 3. §. 4. ff. sed. sed illi bonorum poss. petunt, hi agnatione rumpunt. Idem dicendum de præteritis a matre vel auo paterno, qui nec ipsi testamentum querela nullitatis, sed querela inofficiosi impugnant. Vid. B Hub. *Prælect. ad Inst. lib. II. tit. XIII. §. sequ.*

§. DLXX.

H. INIVSTVM dicitur, *quod itidem ab initio non subsistit, quia non rite & iure factum, atque omisæ in eo sunt sollemnitates externæ.* (§. 494. sequ.) L. 1. ff. de iniust. rupt. irr. test.

§. DLXXI.

Eiusmodi testamenta nulla & iniusta tota corruere, & ne legata quidem aliaque capita subsistere, satis adparet ex eo, quod Nou. 115. cap. 3. non de querela nullitatis, sed inofficiosi agat. B. Huber. *Prælect. ad Inst. lib. 2. tit. 13. §. 2.* Iniusta tamen aliquando sustinentur per clausulam codicillarem, de qua paulo post. (§. 685. sequ.)

§. DLXXII.

III. RVMPITVR testamentum, *quum in eodem statu manente testatore ipsius testamenti ius vitiatur.* §. 1. *Inst. h t.* Idque fit 1) per agnationem posthumi, vel *naturalem*, si bæres suus post testamenti factionem nascitur, vel *civilem*, si testator vel adrogat, vel descendenter adop-

iniustum.

Nulla &
iniusta pla-
ne corru-
unt.

Testamen-
tum ru-
ptum per
agnationem
posthumi.

ptat, vel naturalem legitimat, vel ne-
pos succedit in locum sui hæredis. §.
1. 2. *Inst. de exh. lib.* §. 1. *Inst. h. t.* §.
2. *Inst. de hær. qui ab intest.*

§. DLXXXIII.

Idem fit 2) mutata testatoris volun-
tate, siue ipse nouum testamentum iure
perfecto condat: (§. * §. 491.) 5. 2.
Inst. h. t. L. 1. & 2. ff. de iniust. rupt.
irr. (licet ex posteriore hæres non exsti-
terit, d. §. 2. *Inst. h. t.* vel priori adie-
cta sit clausula derogatoria. ** *L. 6. §. 2.*
ff. de iure codicill.) siue prius testamen-
tum coram tribus minimum testibus re-
uocarit, accesseritque lapsus decennii. *L.*
27. C. de testam. siue prius aboleuerit, de-
leuerit, induxerit, superscripserit. *L. 1.*
ff. de his, quæ in test. del.

Per testa-
mentum
posteriorius.

* Aliquando tamen prius testamentum subsi-
stit 1) si posteriorius ob filii præteritionem nul-
lum est. *L. 16. §. 1. ff. de vulg. & pupill.*
subft. 2) Si posteriores tabulæ vacuae sint.
L. 11. ff. de iniust. rupt. irr. 3) Si con-
ditio de præsenti vel præterito, inserta
posteriori, non existat. *L. 16. ff. eod.* Non-
nunquam ex vtroque succeditur, tam-
quam ex uno, si non constet, vtrum sit
posterior. *L. 1. §. 6. ff. de bon. possess.*
sec. tab. Denique si testator in posteriori-
bus tabulis aliquem ex re certa institue-
rit, & addiderit, etiam priores valere de-
bere: hæres in re certa scriptus roga-
tus censetur, ut reliqua hæredi in priori-
bus tabulis scripto restituat. §. 3. *Inst. h. t.*

****** Testamenti factio enim est actus μονόπλευρος, cuius ea natura est, ut nemo sibi ipsi legem dicere possit, a qua non liceat discedere. *L. 6. §. 2. ff. de iur. codic.* Et hæc vera est ratio regulæ: Voluntas hominis est ambulatoria usque ad mortem. (*§. 491. 5.*) *L. 4. ff. de adim. vel transf. leg.*

§. DLXXIV.

Quatenus
& id cor-
ruat?

Et ruptum testamentum totum corruit, nisi sustineatur beneficio Prætoris; qui bonorum possessionem etiam ex rupto testamento dare solet, 1) si posthumus, qui rupit, (*§. 572.*) viuo testatore decepsit. *L. 12. ff. de iniust. rupt. irr.* 2) si testator tabulas posteriores incidit, ut priores supremas relinqueret. *L. 11. §. 2. ff. de bon. poss. sec. tab.*

§. DLXXV.

Testamen-
tum irri-
tum.

IV. IRRITVM fit testamentum, si statutus testatoris mutatur, id est, si is vel maximam, vel medium, vel minimam capitis deminutionem patitur. *§. 4. Inst. h. t. L. 6. §. 5. ff. de iniust. rupt. irr.* Quuic enim per capitis deminutionem maximam fiat seruus; per medium peregrinus, per minimam filius familias, (*§. 225.*) & nec seruus, (*§. 514. 1.*) nec peregrinus, (*§. 514. 3.*) nec filius familias, (*§. 515. 4.*) testamentum condere possit: facile patet, testamentum ita incidere in casum, a quo incipere non possit. *L. 98. pr. ff. de V. O.*

§. DLXXVI.

§. DLXXVI.

Et hoc tamen testamentum nonnunquam sustinet Prætor, & scripto hæredi dat bonorum possessionem secundum tabulas, dum testator tempore mortis ciuis Romanus & suæ potestatis fuerit, §. 6. *Inst. h. t. L. 12 pr. ff. de iniust. rupt. irr. &, si minima capitis deminutio testamentum irritum fecit, noua voluntatis testatio accederit. L. 9. §. 2. ff. de bon. poss. sec. tab.*

DLXXVII.

V. DESTITUTVM dicitur testamentum, ex quo hæres non existit, siue nolit hæreditatem adire, siue ob mortem vel deficientem conditionem non potuerit. §. 7. *Inst. de hæred. qui ab intest. Ergo his casibus res ad cauillam intestati reddit. pr. Inst. h. t. L. 181. ff. de R. I.*

§. DLXXVIII.

Postremo VI. RESCINDITUR testamentum facto iudicis, post querelam in officiis, de qua titulo sequente.

TIT. XVIII.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

§. DLXXIX.

Parentes olim suo libitu liberos ex-hæredes scribere potuisse, obseruatum est (§. 520.) Sed quum id saepe ini-que fieret: sensim eiusmodi testamenta

Quatenus
id corrut?

Testamen-
tum destitu-
tum.

Rescissione
per quere-
lam inoffi-
ciois.

impugnari cœperunt querela inofficiosi, quam nec ex constitutionibus Principum, nec ex edicto Prætoris, nec ex lege quadam Glicia, sed ex moribus & interpretatione prudentum esse, docuimus in *Antiqu. Rom.* h. t. §. v. edit. poster.

§. DLXXX.

Eiusdem
origo.

Quum enim iniuste exhæredatis nec lex, nec Prætor succurreret: callide iureconsulti vti eos iubebant colore furiis, ac si pater integræ mentis non fuisset, qui tam maligne iudicasset de sanguine suo. Illustr. Bynkersh. *Obj. lib. II. cap. 12.* Hanc ergo actionem vocabant QVERELAM, quia cognati proprie non accusare & litigare, sed conqueri inter se dicebantur: Voss. *Inst. Orat. Lib. I. cap. 6. §. 2.* Vocabant querelam INOFFICIOSI, quia quemadmodum *beneficia alienorum* sunt: ita *officiosa eorum, quos necessitudo suscitat, & opem ferre iubet.* Senec. *lib. III. de Benef. cap. 18.*

§. DLXXXI.

Quid testa-
mentum in-
officiosum,
& querela
inofficiosi?

Quemadmodum ergo TESTAMENTUM INOFFICIOSUM est, quod reçle quidem, sed non ex officio pietatis factum, L. 2. & 3. ff. h. t. id est, in quo ii, quibus debetur portio hæreditatis legitima, * sine iusta caufsa vel ex hæredes scripti, vel præteriti sunt: ita QVERELA INOFFICIOSI est actio, qua ii, quibus debetur por-

tio

tio legitima, iniuste exhæredati, vel præteriti agunt contra hæredes institutos, vt testamentum eo colore, quod testator non sanæ mentis fuerit, rescindatur.

* Olim quidem dabatur omnibus cognatis: immo etiam amicis extraneis. Valer. Max. L. 7. cap. 7. Posteaquam autem legitima inuenta: id remedium ad eos, quibus illa portio debetur, restricta est. L. 1. f. h. t. Ex quo obiter colligimus, non eiusdem esse originis hanc querelam & portionem legitimam, sed hanc multo recentiorem esse, & procul dubio ex legis Falcidice demum rationibus inductam. Conf. Antiqu. nostr. Rom. h. t. §. 7.

§. DLXXXII.

Quum ergo detur iniuste exhæredatis Quando ea vel præteritis: (§. 581.) sequitur, 1) Vt opus fit ea opus non fit liberis præteritis, vel ex- querela? hæredatis quidem, sed non nominatim, nec ex iusta caussa, in Nou. 115. expref- fa. (§. 528. *) quippe qui querela nullitas experiri possunt. (§. 569.) L. 1. pr. ff. de iniust. rupt. irr. 2) Vt nec illi ea indigeant, qui vel in minima parte in- stituti, quia ipsis competit *condicō ex lege*, ad explendum id, quod legitimæ deest, quamque doctores *actionem explora-* *m* vocare solent. §. 3. Inst. & L. 30. pr. C. h. t. 3) Vt ea solum locum habeat, I. si ob iustum quidem caussam, sed fal- sum, liberorum exhæredatio facta, vel II. si parentes a liberis, liberi nepotesue a matre avoue materno, emancipati a pa-

tre, vel denique fratres a fratre, turpi persona prælata, præteriti sint, quia in his præteritio pro exhæredatione est. §. 5. *Inst. de exh. lib.* (§. 526. §. 527.) III. si caussa exhæredationis iusta quidem sed in testamento non expressa (§. 528. 5.)

§. DLXXXIII.

A quibus instituatur? Quumque detur iis, quibus legitima debetur; consequens est, (§. 527.) ut ea experiri possint 1) liberi sui legitimi non illegitimi, nisi ratione matris, *L.* 19. §. 1. *ff. h. t.*) non emancipati, & posthumi, 2) iniusti exhæredati, vel a matre auoue materno præteriti, 3) parentes utriusque sexus, siue exhæredati, siue præteriti, *L.* 1. *L.* 30. *ff. h. t.* 4) fratres & forores germani & consanguinei, exhæredati aut præteriti, si ipsis persona infamis, vel leuis notæ macula laborans prælata sit. *L.* 27. *C. h. t.* Proximis non urgentibus, sequentes admittuntur, secundum edictum successorium. *L. pen. pr. ff. h. t.*

§. DLXXXIV.

Quando cesseret, & quis eius effectus?

Quum porro agi consueuerit eo colore, ac si testator emotæ mentis fuisset: (§. 580.) haud parum odiosa habebatur hæc querela. Et inde est, 1) quod non detur, nisi in subsidium, si aliud remedium desit. §. 2. *Inst. h. t.* 2.) Quod non detur exhæredati hæredibus, nisi præparata,

rata, L. 6. §. fin. ff. L. 5. C. h. t. præterquam quod filius interea dum hæres scriptus deliberat, mortuus, etiam non præparatam hanc querelam transmittit. L. 34. C. h. t. 3) Quod non detur elapso quinquennio, L. 8. §. vlt. ff. L. 34. C. h. t. 4) nec si exhæredatio bona mente facta, L. 18. ff. de lib. & posthum. 5) nec si voluntas testatoris ab exhæredato præteritoue vel expresse, vel tacite agnita fuerit. L. 17. pr. L. 10. ff. h. t. 6) Quod qui in hac querela succumbit, legata relictæ amittat. L. 8. §. 14. ff. h. t. 7.) Quod hæredis quidem institutio rescindatur, sed legata aliaque capita salua sint iure nouo. Nou. 115. cap. 3. §. vlt. & cap. 4. §. vlt.

TIT. XIX.

DE HÆREDVM QVALITATE
ET DIFFERENTIA.

§. DLXXXV.

Quia testamenta ex principiis Romanorum sunt veluti leges, (§. 493. *) An quis cogeretur esse hæres? leges autem non nisi subditos tenent, sequitur, ut huic vltimæ voluntati simpliciter teneantur parere, qui sunt in testatoris potestate: extranei non nisi si sua sponte se illi submittant.

§. DLXXXVI.

§. DLXXXVI.

Hæredum
differentia. Poteſtati teſtatoris dominicæ ſuſtunt
SERVI; patriæ LIBERI; reliqui omnes
EXTRANEI ſunt. Seruos ergo iura no-
ſtra vocant HÆREDES NECESSARIOS;
liberos in poteſtate conſtitutos Svos &
NECESSARIOS; extraneos VOLVNTA-
RIOS. pr. Inst. h. t. L. 15. L. 16. ff. de
adqu. vel omitt. hær.

§. DLXXXVII.

Hæredes
neceſſarii? NECESSARII hæredes ſunt ſerui pro-
prii, ſiue cum libertate, ſiue ſine ea (§.
536.) inſtituti: qui ſiue velint, ſiue nolint
a morte teſtatoris & liberi ſunt, & ipſo
iure hæredes. §. 1. Inst. h. t. L. 57. §. 2. ff.
de adquir. vel omitt. hær. Rationem hu-
ius iuris iam reddidimus ſupra. (§. 119.)

§. DLXXXVIII.

Sui & ne-
ceſſarii. SVI & NECESSARII ſunt liberi in po-
teſtate teſtatoris tempore mortis, ita con-
ſtituti, vt poſtea in alterius poteſtatem
recaſuri non ſint. * §. 2. Inst. h. t. L. 33.
§. 1. ff. de teſt. mil. SVI ergo dicuntur
partim, quia in poteſtate ac dominio pa-
rentis ſunt, (§. 136.) partim, quod viuo
patre quodammodo domini habentur,
** & hinc ſibi ipſis veluti ſuccedere &
αὐτοκληρονόμοι eſſe cenſentur. §. 2. Inst. h.
t. NECESSARII autem, quia & ipſi iu-
re ciuili ſiue velint, ſiue nolint, hæredes
parentum ex teſtamento & ab in teſtato
fiunt. §. 1. Inst. h. t.

* Si

* Si enim recidunt in potestatem patris, adeunt hæreditatem iuslu patris: adeoque non sunt ipso iure hæredes.

** Hinc & heri minores dicuntur. Eleganter apud Plautum Trinum Acc. II. scen. II. v. 48. Lysiteles patri, quærenti, an de suo benefacturus sit Lesbonico? respondet:

De MEO, nam quod tuum est, meum est, omne meum autem tuum.

§. DLXXXIX.

Quia tamen hæres succedit in iura omnia defuncti testatoris, (§. 534.) adeoque filius omne æs alienum patris dissoluere, vel ignominiam illam, ut bona hæreditaria suo nomine a creditoribus posse fideantur, subire tenetur: (§. 119. *) Prætor & ius dedit BENEFICIVM ABSTINENDI, impuberibus, etiamsi se immiscuerint; puberibus, si se non immiscuerint: nec per eos factum fuerit, quo quid ex ea hæreditate amoueretur. §. 2. Inst. h. t. L. 57. pr. L. 11. L. 12. L. 71. §. 3. ff. de adquir. vel. om. hær. Inde ergo fluit axioma: *Hæredes sui hæreditatem ipso iure adquirunt.* §. 3. Inst. de hæred. quæ ab intest.

§. D XC.

Ex quo consequitur, 1) Ut non adēant hæreditatem, sed statim a morte testatoris in eius ius succedant. d. §. 3. Inst. de hær. quæ ab intest. 2) Ut non dicantur PRO HÆREDE GENERE, sed SE IMMISCERE. 3) Ut hæreditatem non REPUDIASSE dicantur, sed ab ea-

Suitatis ef-
fecta.

dem

dem ABSTINVISSE. 4) Ut hæreditatem etiam non aditam ad hæredes transmittant. L. 3. C. de iur. delib.

§. DXCI.

Hæredes
voluntarii.

VOLVNTARII sunt *quiuis extranei*. Qui quum voluntati vltimæ testatoris parere non teneantur, nisi se illi sua sponte submittant: (§. 585.) hæreditatem testamento sibi delatam suo arbitrio & *adquirere, vel adire & omittere possunt*.

§. DXCII.

Li hæredi-
tatem ad-
quirunt
per aditio-
nem, vel
pro hærede
gestionem.

ADQUIRVNT ergo hæreditatem, *vel expresse hanc voluntatem suam declarando: vel eamdem tacite factis & re ipsa significando*. Prior modus stricte ADITIO; posterior PRO HÆREDE GESTIO vocatur. §. Inst. h. t. Prior est actus legitimus, (§. 70.) L. 77. ff. de reg. iur. posterior nullam sollemnitatem exigit. PRO HÆREDE enim GERERE dicitur, qui *aliquid quasi hæres & animo hæredis facit, v. c. agros colens, pecuniam fœnori locans, credita exigens: §. vlt. Inst. h. t nisi velex testatione vel aliis argumentis adpareat, eum id non animo hæredis, sed pietatis & custodiæ caussa fecisse*. L. 20. pr. §. 1. ff. de adqu. vel om. hær.

§. DXCIII.

Qui adire
possint?

Quum ergo uterque modus sit voluntatis significatio: (§. 592.) sequitur 1) Ut adire hæreditatem non possint fu-

riosi, mente capti, infantes L. 93. ff. eod. L. 40. ff. de R. I. §. 9. Inst. de inut. slip. pro quibus parentes vel tutores curatoresue adeunt. L. 18. pr. §. 1. 2. C. de iur. delib. L. vlt. §. 2. C. de curat. fur. 2.) vt pupilli infantiae pubertative proximi & minores, non nisi auctore tute vel consentiente curatore adeant. (§. 253.) L. 18. §. fin. C. de iur. delib. 3.) Vt filii familias hæreditatem adeant iussu patris, quamuis iure nouo filius iustæ ætatis & inuito patre hæreditatem adire posset, & eo casu plenam huius peculii aduentiū proprietatem sibi adquirat. (§. 481.) L. vlt. pr. §. 1. 2. C. de bon. quæ lib.

§. DXCIV.

Ex eodem sequitur, 4) Vt aditio vltra fieri, adeoque vis & coactio abesse debeant. L. 6. §. vlt. ff. de adqu. vel om. hær. L. 16. C. de iur. delib. 5) Vt adiri debeat hæreditas tota. non pars. (§. 491.) 3) L. 1. L. 2. L. 55. ff. eod. 6) Vt quidem ea declaratione institutus fiat hæres, sed possessionem non adquirat, nisi naturaliter adprehensam. L. 23. pr. ff. de adquir. vel amitt. possess.

Quomodo
adeunda
hæreditas?

§. DXCV.

Quumque aditio sit actus legitimus: (§. 592.) porro inferendum, 7) Hæreditatem adiri non posse per procuratorem,

Cur adiri
non posset
per procu-
ratorem, &
sub condi-
tione?

*L. 90. pr. ff. h. t. L. 123. ff. de R. I.
8) Nec sub conditione. L. 51. §. vlt. ff.
de adqu. vel omitt. hær. L. 77. ff. de
R. I.*

§. DCXVI.

Aditionis
effectus.

Postremo quum utroque modo hære-
ditas adquiratur; (*§. 592.*) consequens
est, 9) *Vt hæreditas non adita non trans-
mittatur, L. vn. §. 5. C. de caduc. toll.
ni si a liberis sui iuris, qui ad descenden-
tes tantum eam transmittunt. L. vn. C.
qui ante apert. tab. hæred. transmitt. 10.)*
*Vt hæres post aditam hæreditatem in
vniuersum ius defuncti succedat, adeo-
que & iure accrescendi gaudet, (§. 491.
3) L. 31. L. 53. §. 1. L. 80. ff de adq.
vel omitt. hær. & æs alienum quantum-
cunque soluere teneatur pro portione
hæreditaria: licet hæreditas soluendo
non sit, L. 10. C. de iur. delib. II. Vt is,
qui hæreditatem adiit, cum legatariis
& fideicommissariis quasi contraxisse
censeatur, atque inde hi legata & fidei-
commissa actione personali ex testamen-
to ab eo petere possint. §. 5. Inst. de oblig.
quæ quasi ex contr.*

§. DCCVII.

Beneficia
hæredi con-
cessa.

Quia vero paullo durior hæc est hære-
dis conditio: hinc duplex proditum est
beneficium, alterum a Prætore, quod Ius
DELIBERANDI; alterum a Iustiniano,
quod

quod BENEFICIUM INVENTARII dici-
tur.

§. DXCVIII.

IUS DELIBERANDI est spatium hære-
di instituto concessum ad deliberandum, Ius delibe-
vtrum adire hæreditatem, an eandem re-
pudiare, consultius sit. §. 5. Inst. h. t. L. 9.
C. de iur. delib. Idque spatium olim, in-
stantibus creditoribus, erat arbitrarium :
iure nouo a principe annus ; a iudice no-
uem menses conceduntur, modo illud
spatium intra annum a die scientiae peta-
tur. L. vlt. §. 13. C. eod. Si nemo vrget,
hæres etiam intra triginta annos adire
potest. L. 8. C. de iur. delib. L. 7. C. de
petit. hær.

§. DXCIX.

BENEFICIUM INVENTARII est ius, Beneficium
quo hæres, rite confeclio inuentario, post
aditam hæreditatem ultra vires hæredita-
tis non tenetur. §. 6. Inst. h. t. L. vlt. §. 2. 3.
4. C. de iur. delib. Rite autem fit inuenta-
rium, 1) si intra triginta dies a momento
notitiæ inchoetur, 2) si intra alios LX.
dies, vel in locis disitis, vel absentibus
hæredibus, intra annum perficiatur, 3)
adhibitis tabellionibus, 4) citatis iis, quo-
rum interest, veluti legatariis & credito-
ribus, 5) aut illis absentibus, conuocatis
tribus testibus. 6) Si repertorio perfecto,
hæres vel ipse subscribat, & rerum sum-
mam exprimat, vel, scribendi imperitus

Heinec.. nstit.

S

ta-

tabellionem subscribere iubeat. d. L. vlt.
§. 2. 3. C. de iur. delib. Nou. I. c. 2. §. I.
§. DC.

Hæredita-
tis repudia-
tio.

Hæc de adquirenda hæreditate. Eamdem extraneus suo arbitrio potest REPUDIARE: (§. 591.) eamque in rem denuo vel expressis verbis significat voluntatem, vel tacite re ipsa & factis. L. 95. L. 77. fin. ff. de adqu. vel amitt. hær. Vnde eadem hic obseruanda, quæ obseruauimus §. 593. sequ.

T I T. XX. DE LEGATIS.

§. DCI.

Connexio.

Haec tenus de hæreditate per testamentum delata. Quandoquidem vero & LEGATA testamentis relinquunt tractationem de his Iustinianus intermisces doctrinæ de testamentis, quam tamen de illis tanquam modo adquirendi singulari, statim post titulum de donatione agi debuisset. (§. 483.)

§. DCII.

Legatum
quid? &
quomodo
differat a
fideicom-
missio?

Est vero LEGATVM delibatio hæreditatis, qua testator ex eo, quod vniuersum hæredis foret, alicui quid collatum vult, verbis directis.* L. 116. pr. ff. de legat. I. Vnde magna erat inter legata & fideicomissa particularia differentia. Nam 1) illa verbis directis; hæc obliquis: 2) illa testamen-

to,

to, vel codicillis testamento confirmatis; hæc codicillis etiam non confirmatis, immo nutu: Vlp. Tit. 25. §. 3. 8. 3) illa non nisi Latine; hæc & Græce relinquebantur; Vlp. tit. 25. 9. 4) illorum strictior; horum benignior erat interpretatio. *L.*
I6. C. de fideicomm.

* Vnde eleganter Vlp. tit. 24. §. 1. *Legatum est, quod LEGIS MODO, id est, imperatiue, testamento relinquitur.*

§. DCIII.

Legata erant quadruplicia. Alia enim I. per VINDICATIONEM relinquebantur, verbis: *Do, lego, sumito, capito, habeto.* Alia II. per DAMNATIONEM, verbis: *Hæres damnas esto dare, dato, facito, eum dare, facere iubeo.* Alia III. per PRÆCEPTIONEM, verbis: *Hæres præcipito, præcipuam rem accipito.* Huiusmodi enim legatum tantum vni ex cohæribus relinquitur. Alia IV. SINENDI MODO, verbis: *hæres finito legatarium sumere vel habere.* §. 2. *Inst. h. t. Vlp. tit. 24. §. 2. seq.*

§. DCIV.

Inter hæc quoque magna olim erat differentia. Nam legatum per vindicationem legatarium dominum Quiritarium * faciebat a tempore aditæ hæreditatis, adeoque is legatum petebat actione in rem: legata per damnationem, & finendi modo actione ex testamento: legata

Differentia
inter lega-
ta iure ve-
tere.

per præceptionem iudicio familiæ erciscundæ petebantur, *Theoph.* §. 2. *Inst. h.t.*

* Nec etiam omnes res eodem modo legari poterant. Per vindicationem enim & præceptionem legabantur res, quæ tempore mortis & testamenti factionis testatoris ex iure Quiritum, præterquam fungibles, quas mortis tempore in eius dominio esse sufficiebat, per damnationem res quælibet, etiam quæ non erant testatoris: finendi modo res propriæ testatoris & hæredis. *Vlpian. tit. 24. §. 7. sequ.*

§. DCV.

Hæc differ-
rentia sub-
lata. Sed iure nouo discriminem non modo le-
gatorum & fideicommissorum, §. 3. *Inst.
h.t. L. 1. ff. de legat. I. L. 2. C. comm.
de legat.* & fideic. sed & ipsorum legatorum
per vindicationem, damnationem, præ-
ceptionem & finendi modo relictorum,
quod ad effectum prorsus sublatum est.
§. 2. *Inst. h.t. L. 15. C. detest. L. 1. C.
comm. de legat. & fideic.*

§. DCVI.

Axiomata
de legatis. Vnde obseruanda axiomata. I. *Omnia
legata & fideicomissa, quibuscumque re-
licita verbis & formulis, eiusdem hodie ef-
fectus sunt d.* §. 2. *Inst. h.t. & L. 1. C. comm.
de leg.* II. *Legata quoque & fideicomissa
ita per omnia exæquata sunt, ut, quod de-
est legatis, repleatur ex natura fideicom-
missorum, & si quid amplius est in legato,
per hoc fideicommissorum natura crescat.*
§. 3. *Inst. h.t. L. 1. ff. de leg. I. L. 2. C.
comm. de leg. & fideic.* III. *Legatæ speciei
do-*

*dominium sine traditione (§. 339.**) ad legatarium transit statim a morte testatoris, adeoque & dies legati pure relicti ab eodem tempore cedit. L. 80. ff. de legat. 2. L. 64. ff. defurt. IV. Legata sine solennitate, adeoque etiam in codicillis relinquuntur, L. 8. §. 1. 5. 6. de iur. codicill. adhibitis modo quinque testibus. L. vlt. §. vlt. C. de codicill.*

§. DCVII.

Quum ergo legatum fit delibatio hæreditatis, qua testator alicui quid collatum velit: (§. 602.) sequitur, 1) ut legare & fideicommittere possit, qui potest testari. L. 2. L. 114. pr. §. 1. ff. deleg. 1. 2) Vt eo iure destituantur omnes, quod testamenta facere non posse diximus (§. 514. sequ.).

Quis pos-
fit legare?

§. DCVIII.

*Hinc & legata & fideicomissa relin- Quibus?
qui possunt 3) omnibus, qui iure capiunt ex testamento, (§. 536. sequ.) non incapacibus, excepto legato alimentorum. L. 11. de alim. leg. Ergo etiam recte relinquuntur 4) personis incertis. (§. 538.) §. 25. Inst. h. t. 5) pauperibus, (§. eod.) L. 24. C. de episc. 6) ecclesiis, (§. eod.) L. 1. C. eod. tit. 7) ciuitatibus, (§. eod.) L. 117. ff. de leg. 1. 8) collegiis licitis, (§. eod.) L. 1. §. 15. ff. ad SC. Trebell. 9) posthumo alieno, §. 26. seq. Inst. h. t. Ergo 10) inutiliter legatur seruo hæredis, nisi sub conditione. §. 32. Inst. h. t. arg. L. 116. §. 1. ff. de legat. 1.*

* Legatum est delibatio hæreditatis, qua quid in alium voluntate testatoris conferendum. (§. 602.) Atqui si seruo hæredis legatum præstaretur, illud seruus adquireret hæredi, (§. 470.) adeoquē nulla fieret hæreditatis delibatio. Ergo ei legari nequit. Nec conualescit legatum, si seruus viuo testatore potestate hæredis exierit, ob regulam Catonianam, in legatis & hæreditatibus receptam, de qua supra. (§. 514. *) Ad conditionales autem dispositiones regula Catoniana non pertinet. *L. 4. ff. de reg. Caton.*

§. DCIX.

A quibus? Quia deinde omnium legatorum & fideicommisorum hodie eadem natura est: (§. 606. 1) sequitur, 1) ut legari possit ab omnibus, ad quos quidquam a testatore peruenit. *L. 92. §. vlt. ff. de legat. 1.* adeoque non solum ab hærede, sed & a legatario & fideicommissario, eorumque hæredibus, *pr. Inst. de sing. reb. per fideic. relict.* dum ne onerentur ultra quam honorati, §. 1. *Inst. eod.* aut legatario res sua legetur, quod legatum est inutile, nisi viuo testatore eam alienauerit, ob eadem regulam Catonianam. (§. 514. *) & sub eadem conditione rem legatario legauerit. *L. 1. §. vlt. ff. de reg. Caton.* (§. 608. *)

§. DCX.

Ex eodem axiomate sequitur, 2) ut legari possint res omnes, quæ in rerum natura existunt, vel existere possunt, tum

cor-

corporales, tum incorporales, modo
sint in commercio saltim legatarii. *L. 49.*
*§. 2. 3. ff. de legat. 2. arg. L. 34. ff. de
verb. obl.*

§. DCXI.

Ergo legari possunt 3) res non solum Etiam fu-
præsentes, verum etiam futuræ, veluti turæ.
fructus in fundo nascituri. * *§. 7. Inst. h.t.*
L. 24. pr. de legat. 1. & L. 17. pr. ff. de leg. 3.

* Tunc vero, si fundus adiectus demonstratio-
nis caussa in diuersa proportione, veluti
Amphoram vini do, lego, quæ ex vinea Tuscula-
na sumetur, legatum, etiamsi nihil nascatur,
debetur. L. 1. ff. de alim. leg. L. 13. ff.
de trit. vin. ol. sin taxationis caussa in una
eademque propositione, veluti: Ampho-
ram vini ex vinea Tusculana do, lego: si nihil
natum, nihil debetur. L. 5. ff. de trit. vin.
ol. L. 8. §. 2. ff. de leg. 2.

§. DCXII.

Legari possunt 4) non solum propriæ Et alienæ,
testatoris res, sed & alienæ eo effectu, *
vt hæres aut eas redimat, aut, si non pos-
sit, æstimationem præstet arbitrio iudi-
cis, nisi testator eas alienas esse ignora-
uerit, *§. 4. Inst. h.t.* aut eadem viuo testato-
re, iam tum a legatario titulo lucrativo
sint adquisitæ. *Dux enim lucrativæ cau-*
sæ in eundem hominem & eamdem rem
concurrere non possunt, §. 6. Inst. eod. L.
108. §. 4. ff. de legat. 1.

Satis itaque patet, pontificem ignorantem fuisse
iuris Romani, dum legatum rei alienæ velu-
ti iniquum exagitauit. c. vlt. X. de test.

eo præsumitur, si alienatio non necessaria, sed voluntaria, fuerit. *§. 12. Inst. h. t. L. 11. §. 12. ff. de leg. 3. L. 18. ff. de adim. vel transf. leg.*

§. DCXVI.

Quumque & res incorporales recte legentur: (*§. 610.*) nemo dubitat, quin 7) & legatum NOMINIS & 8) LIBERATIONIS utile sit. Illo enim testator in legarium confert, quod sibi a tertio debetur, & hæredem obstringit, ut legatario actiones cedat: *§. 21. Inst. h. t. L. 44. §. 6. L. 75. §. 2. ff. de legat.* I. hoc hæredem obligat ad reddendum chirographum, & quamuis actio hæredis non extinguatur: legatarius tamen exceptione doli tutus est, *L. 3. §. 2. ff. de libr. leg.* **

Immo & res
incorpora-
les.
Legatum
nominis &
liberatio-
nis.

* Nomen ergo exigit legatarius iure sibi ab hærede cesso, quia actio hæc personalis soli hæredi, defunctum repræsentanti, directe competit, non legatario, qui non succedit in iura testatoris. Sed hanc subtilatem quodammodo sustulit ius nouum, quo & legatario huic immediate actiones utiles aduersus debitorem dantur: *L. 18. C. h. t.*

** Quid vero, si testator debitum vel exegrit, vel sponte solutum acceperit? an hæc legata nominis & liberationis extinguuntur? Negatur utroque casu, nisi consilio adimendi id fecerit: quod nec posteriore casu præsumitur, nec priore, si causa exigendi fuerit necessaria. *L. 11. §. 12. 13. ff. de leg. 3.*

Quid juris
si legatari-
us iam rem
sibi lega-
tam ha-
buit?

§. DCXIII.
Ex quo axiomate porro sequitur, 1) vt, si titulo oneroſo rem ſibi legatam adquisuerit legatarius, pretium is ab hærede iure repetat. §. 6. ff. h. t. 2) Vt, fi ex duobus testamentis eadem res eidem debeat, ac ex priore legatarius iam conſequutus fit rem, ex altero æſtimationem petere nequeat: fin ex priore æſtimationem habeat, ex posteriore rem petere poſſit. d. §. 6. Inst. h. t. 3) Vt, ſi legatarius partem titulo oneroſo, partem lucrativo adquisiverit, partis prioris tantum æſtimationem petere poſſit. L. 82. pr. ſeq. ff. de leg. 1. 4) Vt, ſi rei proprietatem fine vſufructu titulo oneroſo adquisuerit legatarius, finito vſufructu, rem pe- tens non niſi proprietatis æſtimationem, deducto vſufructu, officio iudicis conſequatur. §. 9. Inst. h. t.

§. DCXIV.

Etiā res
oppignora-
tiv.

Recte legantur 5) res oppignoratae, quas tunc hæres luere tenetur, niſi testator ignorauerit, eſſe oppignoratas, aut expreſſerit, legatarium debere luere: §. 5. ff. h. t. quod præſumitur, ſi vniuersitas, veluti dos, legata, eiusque res singularis oppignorata. L. 15. ff. de dot. præleg.

§. DCXV.

Nec non
alienata.

Ergo & 6) non perit legatum rei, quam poſtea testator alienauit, modo id non fecerit conſilio adimendi legatum, quod ex eo

§. DCXVII.

Legatum
debiti.

Vtile quoque est 9) legatum DEBITI, id est, quo testator creditori suo legat, quod ei debet, dummodo plus sit in legato, quam in debito: v. c. si pure legatum, quod sub conditione vel ex die debebatur, §. 14. *Inst. h. t.* Ita & creditor chirographarius hoc legato ius hypothecæ consequitur: vel si ei probationes defint, rem ex testamento petere potest, & sic præterea habet actionem bonæ fidei.

§. DCXVIII.

Prælega-
tum dotis.

Eiusdem naturæ est 10) prælegatum DOTIS, partim quia sic vxor eam statim petere potest, quum alias annum exspectare teneatur, si dos sit mobilis. §. 15. *ff. h. t. L. vn. §. 7. C. de rei ux. act.* partim quod non obstricta est vxor legataria ad probationem illatæ dotis, dummodo maritus testator certam quantitatem expresserit. d. §. 15. *L. I. §. 7. seq. ff. de dot. præl.*

§. DCXIX.

Speciei
quantitatis
generis.

Recte etiam legatur 11) non solum species, sed & 12) quantitas, & 13) genus. SPECIES iureconsultis est individuum, v. c. *Tusculanum, Stichus, Bucephalus*: GENVS iis est, quod philosophis species, vti prædium, seruus, equus. QVANTITAS genus numero definitum: vti quadriga, centum aurei.

§. DCXX.

§. DCXX.

Et legatum quidem SPECIEI id habet, Circa lega-
tum speciei
quid iuris?
 1) Quod ea non hæredi, sed legatario per-
 rit (§. 606. 3.) nisi illius culpa vel leuis,
 sima intercedat, §. 6. *Inst. h.t. L. 47. §.
 pen. ff. deleg. I. 2)* Quod duabus specie-
 bus legatis, si utraque res principalis sit,
 una, viuo testatore, extincta, altera de-
 beatur; sin altera principalis, altera sit
 accessoria, illa extincta, hæc non debea-
 tur. §. 17. *Inst. h.t. 3)* Quod vniuersitate
 legata, & incrementum & decrementum
 legatario in lucrum & damnum cedat,
 (§. 606. 3) adeoque, grege legato, & una
 ouis superstes debeatur. * §. 18. 19. 20.
Inst. h.t. L. 22. ff. deleg. I.

* Quod secus in usufructu gregis, si quidem
 una oue superstite usufructus non con-
 stat. *L. vlt. ff. quib. mod. ususfr. amitt.*

§. DCXXL

De legato GENERIS obseruandum, 1) Quid circa
 illud utile esse, si genus non summum,
 sed infimum fit, & hoc certos ab ipsa
 natura terminos habeat, quum contra,
 si ab arbitrio hominum pendet, & testator
 tale quid non reliquit, derisorium magis
 videatur *L. 24. §. 3. L. 71. pr. ff. delegat.
 I. 2)* Electionem tunc esse penes legata-
 riū, nisi aliud testator sanxerit, dum-
 modo non optimum eligat. §. 22. *Inst. h.t.
 L. 37. pr. & §. I. ff. delegat. I.*

§. DCXXII.

Et legatum
optionis.

Vnde apparet, quid intersit inter legatum GENERIS & OPTIONIS vel ELECTIONIS, quum testator legatarium aliquem ex seruis vel equis suis diserte eligere iubet: tunc enim eligit legatarius, (eiusue hæres, *L. vlt. C. comm. de leg.*) etiam optimum, §. 23. *Inst. h. t. L. 2. §. I. ff. de opt. leg. L. 9. §. I. ff. de dol.* nec tamen, quod semel elegit, repudiare, aliudque præferre potest. *L. 20. ff. de opt. leg.*

§. DCXXIII.

Quid lega-
tum generis
& quantitat.
commune
habeant?

An & facta
legentur?

Commune id est legatis generis & quantitatis, quod nec genus nec quantitas perire intelligantur.

§. DCXXIV.

Denique & 14) FACTA recte legantur, in quorum præstationem hæredem dannauit testator, modo sint honesta, quia alias euaniendum esset legatum. *L. 112. §. 3. ff. de leg. I.*

§. DCXXV.

Ius accre-
scendi.

Vti inter hæredes: ita & inter legatarios coniunctos valet Ius ACCRESCENDI. Quum enim legatum sit delibatio hæreditatis: (§. 592.) præsumitur sane, testatorem noluisse, vt res legata pluribus penes hæredem maneat, sed, uno legatario deficiente, illam totam collegatario relinquere maluisse. *

* Ergo diuersa huius ratio est in hæreditatibus & legatis. In hæreditatibus illud obtinet ex iuris necessitate, quia nemo pro parte testa-

testatus, pro parte intestatus decedere potest. (542. seq.) Vnde nec testator id ius prohibere potest. In legatis contra ex præsumta testatoris voluntate, qui deficiente partem creditur ad eum potius, cui rem eamdem legavit, quam ad hæredem, a quo legavit, voluisse devolui. B. Hub. *Præl. h. t. §. 23. extr.*

§. DCXXVI.

Vt ergo locum habeat ius istud subtilissimum, requiritur, I. vt collegatarius deficiat. II. Vt legatarii sint coniuncti, id est ad eamdem rem vocati. *L. 1. L. 11. ff. de usufr. accresc.* Alias enim deficientis personæ legatum extinguitur. *L. vn. §. 2. C. de caduc. toll.*

§. DCXXVII.

DEFICERE intelligitur collegatarius, si vel tempore conditi testamenti non existat in rerum natura, vel spreverit legatum, vel viuo testare deceperit, aut conditio defecerit, vel alio modo factus sit incapax. *L vn. §. 2. 3. 4. C. de caduc. toll.* Nam, si vel momento testatorem superuixit, legatum transmittit ad hæredes, adeoque nihil accrescit collegatariis. *L. vn. §. 5. C. de cad. toll. L. 5. pr. ff. quand. dies leg. ced.*

Requisita,
vt locum
habeat.

Quando
pars dica-
tur defice-
re?

§. DCXXVIII.

CONIUNCTI autem legatarii censentur tripliciter, vel I. RE TANTVM, si ad eamdem rem, sed diuersis propositionibus, vocati sunt, vnde & DISIUNCTI solent vocari, §. 8. *Inst. h. t. v. c. Titio ædes meas do,* Coniuncti
qui & quo-
duplice?

*do, lego : Sempronio easdem ædes do, lego. L. 89. ff. de legat. 3. II. VERBIS TANTUM, qui ad eamdem rem, eadem propositione, sed adiectis partibus, * vocantur. v. c. Titio & Sempronio ædes meas do, lego, æquis partibus. d. L. 89. III. RE & VERBIS SIMUL, seu MIXTIM, quæ ad eamdem rem, eadem propositione, simpliciter & indiuisim vocantur. v. c. Titio & Sempronio ædes meas do, lego. d. L. 89. & L. 142. ff. de V. S.*

* Intellectu alibus puta, & quæ mente tantum concipiuntur. Nam si re ipsa legatam rem inter legatarios diuisit testator: hi plane non sunt coniuncti, adeoque & ius accrescendi inter eos nullum est. L. 1. pr. ff. de v. sufr. accres. v. c. Titio & Sempronio do, lego fundum, illi cis, huic ultra flumen.

§. DCXXIX.

Regulæ de
iure accre-
scendi.

Iam obseruandæ regulæ: I. Si qui legatarii vel verbis tantum vel mixtim coniuncti sunt: portio alterius defientis accrescit collegatario. II. Si quis re tantum coniunctus deficit: eius portio accrescit omnibus, ita tamen, ut verbis & mixtim coniuncti vnius vice fungantur. L. 34. pr. ff. de leg. 1. L. vn. §. 10. C. de caduc. toll. III. Coniunctis mixtim & verbis tantum accrescit volentibus, & cum onere; re tantum coniunctis & nolentibus, sine onere. d. L. vn. §. 10. 11. C. de caduc. toll. *

* Hinc si v. c. testator scripserit: Primo fundum Tusculanum do, lego: Secundo eundem do, lego: Tertio & quarto eundem do, lego æquis partibus: Quinto & Sexto eundem do, lego: deficien-

ficiente Quinto, portio eius Sexto accrescit volenti cum onere: deficientis Quarti portio accrescit Tertio itidem volenti cum onere: deficiente Primo; portio eius omnibus accrescit, etiam inuitis, ita tamen, ut trientem Secundus; alterum trientem Tertius & Quartus: tertium Quintus & Sextus sine onere accipient.

§. DCXXX.

Potest porro legari vel PVRE, vel IN DIEM seu EX DIE, vel sub CONDITIONE, vel sub DEMONSTRATIONE, vel sub CAVSSA, vel sub MODO. L. 1. pr. ff. de cond. & dem. L. 17. pr. & §. vlt. L. 72. §. 6. ff. eod.

Quotupli-
citer possit
legari?

§. DCXXXI.

PVRE legatur, quum a nullo euentule-
gatum suspenditur: & tunc statim a mor-
te testatoris & cedit dies, & venit. (§. 606.
3.) * L. 5. §. 1. ff. quand. dies leg. ced. ex-
cepto legato vſusfructus, vſus, habitati-
onis, libertatis, (& olim optionis,) quo-
rum dies a tempore aditæ hæreditatis ce-
dit, quia huins generis legata ad hæredes
non transmittuntur. L. vn. §. 2. ff. quand.
dies vſusfr. leg. ced. L. 8. ff. quand. dies
leg. ced. L. 16. ff. de opt. leg.

* Cedere dicitur dies, ex quo deberi incipit;
venire, ex quo peti potest. L. 213. ff. de
v. s.

§. DCXXXII.

Legatum relinquitur tum IN DIEM, v.
c. Mæuio lego ædes per decennium, tum EX In diem &
DIE, siue certo, siue incerto, v. c. Sempro- ex die,
nio

nio lego hortum post decennium a morte mea, vel a tempore, quo liberos suscepit. Priore casu dies itidem & cedit statim a morte testatoris & venit: posteriore, si dies certus, dies quidem cedit, sed non venit: nisi existat: L. 5. §. 1. L. 21. ff. quand dies leg. ced. Sin incertus, nec cedit nec venit, antequam existat, L. 21. & 22. ff. eod. quia dies incertus pro conditione est. L. 75. ff. de condit. & demonstr.

§. DCXXXIII.

Sub condicione.

De CONDITIONALI legato eadem obseruanda, quæ diximus supra, (§. 545. seq.) Iam addimus, diem in eiusmodi legato nec cedere nec venire, nisi existiterit conditio: L. 5. §. 3. quand. dies leg. ced. adeoque nec huiusmodi legatum ad hæredes transmitti, si legatarius ante existentem conditionem deceperit (§. 549. 6.) Aliud de contractibus obseruandum, (§. 832. 4.) nec legatum adquiri patri, si conditio emancipato filio, existiterit. (quod iterum aliter se habet in contractibus (§. 994. 2.) L. 18. ff. de R. I. L. 5. §. 2. ff. quando dies leg. ced.

§. DCXXXIV.

Sub demonstratione.

SVE DEMONSTRATIONE legatur, quoties vel personæ vel rei legatae additur descriptio, qua ea tanto certius designetur. v. c. Stichum quem a Mævio emi, do, lego. L. 34. pr. ff. de cond. & dem. & hinc conditio magis rem futuram; demonstratio præ-

præteritam designat. *d. L. 34. §. 1. ff. eod.*
 De ea notandum, quod falsa demonstratio non magis legatum perimat, *L. 17.*
pr. L. 34. pr. L. 40. §. 4. ff. eod. quam
 error admissus in nomine, *§. 30. Inst. h.*
t. L. 4. ff. de legat. 1. quippe cuius vice
 demonstratio fungitur. *L. 34. pr. ff. de*
cond. & demonstr.

§. DCXXXV.

SVB CAVSSA legatur, *quoties testator* Sub caussa.
caussam impulsuam adscribit. e. c. Titio,
quia negotia mea gessit, do, lego. §. 31. Inst.
h. t. Etiam hæc, tametsi falsa, non vi-
tiat legatum: d. §. 31. Inst. h. t. L. 72. §.
6. ff. de cond. & dem. nisi ab hærede pos-
fit probari, testatorem, si caussam falsam
sciuisse, non fuisse legaturum, tunc enim
doli exceptio locum habet. L. 72. §. 6.
ff. de cond. & dem.

* Legatum enim instar legis est: (*§. 602. **)
 Lex vero ideo non definit obligare, quod caussa, quam legislator interferit, falsa adpareat: Ita in legatis. Et ita intelligendum, quod ait Papinianus, rationem legendi legato non cohærere, *L. 72. §. 6. ff.*
de cond. & dem.

§. DCXXXVI.

SVB MODO denique legatur, *quoties finis,* Sub modo.
ad quem legatum exprimitur v. c. Titio do
lego, ut ædes suas reficiat. L. 17. §. vlt. ff. eod.

§. DCXXXVII.

In hoc legato dies & cedit statim & Quid circa
 venit, dum caueat legatarius, se modum hoc lega-
tuum iuris.
 apleturum. * *L. 40. §. vlt. L. 80. ff. eod.*
Heinecc. Instit. T * Si

* Simile quid obtinet, si cui sub conditione negatiua vel hæreditas relictæ, vel legatum fit. Nam & hæc hæreditatem vel legatum non suspendit dum caueat hæres vel legatarius, se conditioni paritum. Quæ cautio ab inuentore vocatur Mæciana. L. 7. pr. ff. de cond. & dem. Aliud in stipulacionibus sub conditione negatiua obtinet: siquidem conditio negatiua illas suspendit ad mortem usque, ac si stipulatus quis esset, quem moreretur alter, sibi dari. §. 4. Inst. de V. O. (§. 833.) Neque enim ad conuentiones pertinet hæc cautio. Cuicac. Obs. lib. XIV. cap. 36.

§. DCXXXVIII.

Legata captatoria &
legata poenæ nomine,

Ita iure legatur. Non autem leges nostræ sustinent legata CAPTATORIA: v. c. Titio, si mihi totidem legauerit, lego mille. L. 64. ff. de leg. I. sustinent tamen legata, POENÆ NOMINE relictæ, nisi turpe quid hæredi iniungatur: v. c. Hæres meus, nisi Seium occiderit, Mævio mille dare damnas esto. Nam alias ex iustiniani voluntate tanquam conditionalia valent. §. vlt. Inst. h. t. Sed confer, tu sis, illustris Corn. van Bynkers. Exerc. de legatis poenæ nomine relictæ. & Antiqu. nostr. Rom. Lib. 2. tit. 20. §. 14.

§. DCXXXIX.

Quibus
actionibus
legata pe-
natur?

Quum denique legatorum pure relictorum dies statim cedat: (§. 606. 3) consequens est, ut ea cum fructibus, accessionibus. & usuris a tempore moræ (L. 39. §. 1. ff. de leg. I. L. 42. ff. de usur.) peti possint I) rei vindicatio-

ne,

ne, si species testatoris propria legata: siquidem hæc actio datur ex dominio: L. 23. pr. ff. de rei vind. Quod statim a morte testatoris ad legatarium transit. (§. 606. 3) L. 80. ff. de leg. 2. 2) Actione in personam ex testamento, quia hæres adeundo hæredi atem cum legatariis quasi contraxisse censetur: (§. 596. 11) §. 5. Inst. de obl. quæ quasi ex contr. 3) Actione hypothecaria, quia bona hæreditaria legatariis & fideicommissariis tacito obligantur pignore. L. 1. C. comm. de legat.

T I T. XXI.

DE ADEMPTIONE LEGATO-
RVM.

§. DCXL.

Quia voluntas hominis ambulatoria est, usque ad mortem: (§. 573. **)
facile patet, legata ac fideicomissa &
adimi & in alios transferri posse. Quum-
que legata & sine sollemnitate relinqui
possint: (§. 606. 4) sequitur, ut eadem
sine sollemnitate & ADIMANTVR re-
cte, & TRANSFERANTVR. pr. Inst. h. t.

Legata adi-
muntur &
transferun-
tutur.

§. DCXLI.

ADIMVNTVR, quoties testator legata-
rio id, quod ei destinatum, conferri non
vult, eaque ademtio vel IPSO IVRE fit,
vel OPE EXCEPTIONIS.

Adimun-
tur vel ipse
iure.

§. DCXLII.

Verbis &
factis.

IPSO IVRE legata adimuntur vel VERBIS, si vel testamento vel codicillis dicat, se, quod Titio dederit. legauerit. iam non dare, legare: pr Inst. h.t. vel FACTIS, veluti si legatum induxerit L. 16. ff. h. t. rem legatam corruperit, L. 65. §. 2. ff. de legat. 1. in aliam formam redegerit, ut ad priorem speciem reduci nequeat, L. 88. §§. 2. ff. de legat. 3. praeter necessitatem distractaverit donarit, (§ 615.) legatum nomen exegerit. (§. 616. **) §. 12. & 21. Inst. de legat.

§. DCXLIII.

Vel per ex-
ceptionem.

OPE EXCEPTIONIS eadem adimuntur, quoties mutatae voluntatis luculenta existant indicia: veluti, si capitales inimicitiae inter testatorem & legatarium intercesserint, nec reconciliatio sit sequuta: L. 3. §. vlt. L. 4. ff. h. t. vel si testator coram duobus testibus vel in schedula contrariam voluntatem significarit. L. 13. ff. h. t. L. 27. C. de fideic.

§. DCXLIV.

Transfe-
runtur.

TRANSFERVNTVR legata vel 1. mutato legatario: v.c. Fundum quem Titio legaueram, Mævio do lego: vel 2 mutata persona, a qua legatum: v. c. Fundum quem Titio a Seio hærede legaueram. iam a Sempronio do lego; vel 3. mutato ipso legato. v. c. Titio profundo quem legaueram. mille do lego: vel 4. mutato denique modo legandi: v.c. Titio, cui fundum pu-

re

*relegaueram, iam ea lege eundem do lego,
si in hanc vrbe m̄igrauerit.* §. I. Inst.
L. 6. ff. h. t.

* Huius nomen necessario exprimendum est.
Alioquin non erit translatio legati, sed
Titius & Mæuius in eo pro coniunctis ha-
bebuntur. L. 33. pr. ff. de leg. 1.

§. DCXLV.

Quum vero translatio quæ fit mutata
legatarii persona, simul sit ademtio, simul
nouæ legati constitutio: *L. 5. ff. h. t.* faci-
le patet, ad eam non sufficere paucio-
res, quam quinque testes; (*§. 606. 4*)
alias recte quidem ademtum esse lega-
tum adeoque neutrum illud accipere.

Quot tunc
opus sit te-
stibus.

§. DCXLVI.

Exstinguuntur etiam aliquando lega-
ta, præter voluntatem testatoris, veluti
1) si legatarius, ante testatorem mortuus,
collegatarium, quocum coniunctus fue-
rit, non habeat: (*§. 627.*) *L. vn. §. 2. C.*
de caduc. toll. 2) Si ante existentem eon-
ditionem deceperit. (*§. 633.*) *L. 5. §§.*
2. ff. quando dies leg. ced. 3) Si res aliena
legata, iam ante mortem testatoris ex
caussâ lucrativa, ad legatarium peruen-
erit: (*§. 612.*) *§. 6. Inst. de legat.* 4) Si res
legata perierit sine culpa hæredis: (*§.*
620. 1) *§. 16. Inst. eod.* 5) Si testa-
mentum nullum, (*§. 569.*) ruptum, (*§.*
574.) irritum factum: (*§. 575.*) *L. 17.*
ff de iniust rupt. irr. non si rescissum (*§.*
584. 7) *Nou. 115. cap. 3. §. vlt. cap.*

Legata
quomodo
exstinguan-
tur?

4. §. vlt. 6.) Si conditio defecerit. (§.
548. 2) L. 3. L. 27. fin. ff. de cond.
inst.

§. DCXLVII.

Legata pro
non scri-
ptis habita,
& erepta
indignis.

Aliquando etiam legata PRO NON
SCRIPTIS HABENTVR. Aliquando le-
gatariis, VT INDIGNIS; a FISCO ERI-
PIVNTVR. De cauſis ad Digest. Lib.
34. tit. 8. & sequ. erit agendum.

TIT. XXII.

DE LEGE FALCIDIA.

§. DCXLVIII.

Legis Fal-
cidiae histo-
ria & mate-
ria.

Ad legata etiam pertinet LEX FALCI-
DIA, lata a P. Falcidio, Tribuno
plebis, anno ab V. C. ICCCXIII. Cn.
Domitio Caluino & C. Afinio Pollione
Coff. Dio Cass. Lib. 48. p. 430. qua cau-
tum, vt nemini liceret vltra dodrantem
legare, &, si vltra quid legatum, hære-
di tantum retinere liceret, vt quartam
partem hæreditatis habeat saluam. Cai.
Inst. lib. 2. tit. 8. L. 1. pr. ff. h. t.

§. DCXLIX.

Cauſa hu-
ius legis.

Quum enim lege XII. tabularum pa-
trifamilias ius esset legandi pro lubitu:
(§. 487.) & saepe testatores ita legatis
onerarent hæredes, vt iis vix quidquam
Iucri supereſſet, princ. Inst. h. t. variis
quidem legibus hæredi prospectum,* qua-
rum nulla tamen præter Falcidiā ſuffi-
ce.

cere visa est coercendæ testatorum licen-
tiæ. d. pr. Inst. h. t. L. 120. ff. de V.S.

* Primum lata lex Furia, a C. Furio, Trib. plebis, qua cautum ne cui liceret ultra mille asses legare, præterquam cognatis, aliisque quibusdam personis Vlp. Fragm. tit. 18. s. 7. Quum vero ita non quidem vni ultra mille asses, sed tamen eadem summa eo pluribus legaretur: anno V. C. LXXIV, Q. Voconius Saxa, Trib. pleb. nouam rogauit legem, qua cautum, ne quis censos plus vlli legaret, quam ad hæredem hæredesue perueniret. Verum quum ita quoque minima saepe pars hæreditatis ad hæredem perueniret, & plerique instituti recusarent pro nullo aut minimo lucro hæredi atem adire: fieri non potuit, quin plurima testamenta destituerentur, adeoque his leibus ad rei consummationem parum proficeretur. pr. Inst. h. t.

§. DCL.

Ex hac itaque lege 1) oportet hæredem quartam bonorum saluam habere, & 2) si eam saluam non habeat, tantum cuique legatorum pro rata detrahit, quantum tum quartæ deest (§. 649.)

Quid velit
lex Falci-
dia? Axio-
mata.

§. DCLI.

Ergo eam quartam deducit HÆRES grauatus (§. 650. 2) & ex legis quidem intentione testamentarius, sed ex interpretatione D Pii etiam legitimus L. 18. pr. ff. h. t. Ex quo consequitur, 1) Ut si plures cohæredes sint, in singulis hæredibus Falcidiæ ratio ponenda sit §. 1. Inst. h. t. L. 77. ff. eod. 2) Ut si duobus institu-

tis, quorum alterius portio legatis exhausta, altera non exhausta est, alter cohaeres deficiat, eiusque portio cohæredi accrescat, quarta detrahi possit, si portio grauata accreuerit non grauatæ: minime vero, si non grauata grauatæ accesserit. *L. 78. L. 87. §. 4. ff. h. t. 3)* Ut si a legatario vel fideicommissario legatum, ii, quantumuis grauati, quartam detrahere nequeant. *L. 47. §. 1. ff. h. t.*

§. DCLII.

Quemodo
ea compu-
tanda?

Quumque quarta bonorum salva hæredi esse debeat: (*§. 650. 1*) sequitur, 1) Ut in quantitate patrimonii exquirenda mortis tempus spectetur, *§. 2. Inst. h. t. L. 56. pr. ff. eod. adeoque 2)* nec subsequens incrementum hæreditatis legatariis prospicit, nec decrementum iisdem obfit *L. 73. pr. ff. eod 3)* Ut non ponatur quartæ ratio, nisi deducto ære alieno, sine cuius deductione bona non intelliguntur, *L. 39. §. 1. ff. de V. S.* deductisque funeris impensis, deductis pretiis seruorum manumissorum, & impensis in hæreditatem suscipiendam factis. *§. 3. Inst. L. 29. Ch. t. L. vlt. §. 9. C. de iur. delib. 4)* Ut non imputetur in hanc quartam, nisi quod titulo institutio- nis ad hæredem peruenit. * *L. 74. L. 76. ff. h. t.*

* Secus ac in fideicommissis. In Trebellianam enim omnia computantur. (*§. 669. 1.*)

§. DCLIII.

§. DCLIII.

Detrahitur quarta 1) legatariis: (§. Quibus de-
650. 2) adeoque, quum legata & fidei- trahitur?
comissa per omnia exæquata sint. (§.
606. 2) 2) etiam fideicommissariis par-
ticularibus: *L.* 18. *pr. ff. h. t.* immo ex
interpretatione 3) etiam donatariis, qui-
bus quid mortis caussa destinatum, *L.* 5.
C. h. t. non quibus inter vivos donatum,
praeterquam coniugibus inter se donanti-
bus. *L.* 12. *C. eod.*

§. DCLIV.

Sed ea lex cessat 1) in dote mulieris re- Quando
legata, quam ipsa lex exceptit; *L.* 81. Falcidia
§. 1. *ff. h. t.* 2) in testamento militis, cesset?
(non ve erani,) quippe plerisque legibus
de testamenti factione soluto. (§. 502.)
L. 17. *L.* 92. *ff.* *L.* 40. *L.* 7. *C. h. t.* 3)
in rebus per testatorem alienari prohibitis;
Auth. sed in ea re C. h. t. 4) in re-
bus ab hærede subtractis dolore) *L.* 24.
Pr. ff. h. t. 5) in legatis ad pias cau-
fas: *Nou.* 131. *cap.* 12. 6) in libertate
legata; *L.* 33. *L.* 34. *L.* 43. *ff. h. t.*
7) si vel testator expresse prohibuerit
quartam detrahi, * *Nou.* 1. *cap.* 2. §.
2. vel 8) hæres, mortuo testatore, spo-
sponderit, se integra legata præstiturum,
L. 46. *L.* 71. *ff.* *L.* *vlt.* *C. h. t.* vel
ea sciens vel ex ignorantia integra præ-
stiterit; *L.* 9. *C. eod.* 9) si hæres id e-
gerit ut fideicommissum interciderit; *L.*
59. *pr.* *L.* 68. §. 1. *ff. h. t.* 10) si viuus

testator iam hæredi quartam, vel quod eidem æquiparari possit, dederit: *L.* 56. §. vlt. *L.* 91. ff. h. t. 11) si hæres inventarium non confecerit. *L.* vlt. §. pen. *C.* de iur. delib.

* Sed id contra iuris rationem inuexit Iustinianus. Lex Falcidia enim non modo in gratiam testatorum, ne eorum testamenta destituerentur, lata est: verum etiam in gratiam hæredum, ne iis hæreditas sine lucro obseruiret. *L.* 71. ff. h. t. Iustinianus vero hæredum rationem non habuit, adeoque totam legem Falcidiā fere peruertit, dum testatoribus concessit, ut detractio nem Falcidiæ possint prohibere, quum antea id non licet. *L.* 15. §. vlt. ff. h. t.

TIT. XXIII. DE FIDEICOMMISSARIIS HÆRE DITATIBVS, ET AD SC. TREBELLIANVM.

§. DCLV.

*Connexio.
Quid fidei-
commis-
sum?* **H**actenus de hæreditatibus & legatis, in quibus desiderantur verba directa & imperatiua: (§. 493. * §. 602. 1) sequuntur FIDEICOMMISSA, quæ verbis obliquis seu precatiuis relinquuntur.

§. DCLVI.

Quotuplex? **E**a vel VNIIVERSALIA sunt, vel SINGVLARIA. De illis hoc; de his sequente titulo agitur. VNIIVERSALIA ergo sunt, quando hæreditas eiusue pars ab instituto relinquitur verbis precatiuis titulo que vniuersali. §. 2. Inst. h. t.

§. DCLVII.

§. DCLVII.

Quum ergo hæc fideicommissa verbis precatiuis relinquuntur: (§. 656.) sequitur, vt, adesse oporteat 1. fideicommittentem, 2. hæredem fiduciarium, qui rogetur, vt restituat, quique stricto iure hæres permanet, etiam facta restitutio-ne: §. 2. Inst. h. t. L. 88 ff. d. hæred. inst. 3 fideicommissarium, cui hæreditas e fideicommissio restituenda.

Quot per-
sonæ re-
quirantur?

§. DCLVIII.

Restitutio vel EXPRESSE iniungitur fiduciario, v. c. Titius hæres esto, cumdem ve o rogo, vt hæreditatem Sempronio restituat: vel TACITE iniuncta censetur, veluti si testator dixerit: Rogo hæredem, ne hæreditatem alienet, sed relinquat familiæ. L. 69. §. 3. ff. de leg. 2. vel: Rogo, ne testamentum faciat, donec liberos suscep-rit: L. 74. pr. ff. ad SC. Treb vel: Rogo, vt testamento suo Seium hæredem faciat. L. 17. pr. ff. eod. Vnde fideicommissa, vel EXPRESSA, vel TACITA esse, patet.

Fideicom-
missum ex-
pressum &
tacitum?

§. DCLIX.

Quum vero hoc modo hæreditas e-
iusue pars titulo vniuersali relinquatur; (§. 656.) sequitur, 1. vt fideicommit-
tere possint, qui possunt testari. L. 2. ff.
de legat. 1. 2) Ut possit fideicommitti ab
omnibus, qui hæredes sunt, & ad quos
hæreditas eiusue pars peruenit. L. 1.
§. 17. ff. ad SC. Treb. L. 9. C. de fi-
deic.

Quis pos-
sit fidei-
committre?

deic. ad eoque etiam a fideicommissariis.
 §. 11. *Inst. h. t.* Quamuis huiusmodi fideicommissarias substitutiones Doctores ad quartum gradum restringant. ob Nou. 153. vbi tamen casus specialis si quis per medium impuberem hæres exstiterit. 3) Ut iis restitui queat, cum quibus est testamenti factio. *L. 67. §. 3. ff. ad SC. Treb.

* Ita iure nouo. Olim enim, qui ex testamens capere non poterant, iis fideicommissa relinquebantur. §. 1. *Inst. h. t.* Vip. tit. 15. §. 16. Exempla sunt apud Cic. de fin. lib. 2. cap. 2. 58. Quintil. Declam. 324. Val. Max. Lib. IV. cap. 2. §. 7.

§. DCLX.

A quibus
& qua for-
ma?

Ex positione 2. antecedentis paragraphi denuo fluit, 4) fideicommitti posse non solum *in testamento*, verum etiam *ab intestato*, §. 10. *Inst. h. t.* Hæredes enim legitimos testator satis honorauit, dum non exclusit. L. 1. §. 6. ff. de legat. 3. L. 8. §. 1. ff. de iur. codicill. adeoque adhibitis quinque testibus, nisi moriens viua voce hæredi fideicomiserit, quo casu & fine testibus fideicommissum ratum est, & fiduciario, prævio iureiurando calumniæ, ius iurandum deferri potest. Id si præstare recusat, soluere tenetur. §. vlt. *Inst. h. t.*

§. DCLXI.

Quomodo? Quumque hæredi fiduciario iniungatur

tur restitutio: sequitur, 5) vt hæreditas per fideicommissum non modo *pure & sub conditione*, verum etiam, quod in directa institutione non licet, (§. 544.) *ex certo die relinqui queat*: §. 2. *Inst. h. t.* quia sic testator non pro parte testatus, pro parte intestatus decedit (§. 491. 3.)

§. DCLXII.

Quandoquidem vero fideicommissa verbis precatiuis relinquuntur, (§. 655.) ea vero, nisi accedat promissio, obligacionem haud producunt: inferebant veteres, fiduciarium nullo vinculo iuris, sed solo pudore, ad præstandum fideicommissum adstringi. §. 1. *Inst. h. t. Vlp. Fragm. tit. 15. §. 1.*

Ex fidei-
commiss.
hæres oīm
non obli-
gabatur.

§. DCLXIII.

Sed iisdem, inter exempla probitatis & perfidiæ, fluctuantibus, necessitatem iuris addidit Augustus, Consulibusque id dedit negotii, vt fiduciarios hæredes fideicommissa præstare cogerent. Quo consilio postea & duos Prætores fideicommissarios constituit Claudius, (quamuis Titus unus iterum detraxerit. L. 2 §. 31. ff. de orig. iur.) §. 1. *Inst. h. t. pr. Inst. de codicill. Suet. Claud. cap. 23.*

Augustus
iis necessi-
tatem iuris
addidit.

§. DCLXIV.

Quia vero hæres fiduciarius stricto iure, restituta etiam hæreditate, hæres permanet, (§. 657. 2) adeoque omne

Hinc sæpe
fiduciarii
hæredita-
tem repu-
diabant.

aes alienum soluere tenetur, (§. 695. 10) & tamen saepe totam hæreditatem cogebatur restituere: (§. 656.) eueniebat, quod in legatis accidisse diximus, (§. 649. *) vt recusarent hæredes pro nullo aut minimo lucro hæreditates, aliis restituendas, adire, & creditoribus obligari. L. 1. §. 3. ff. ad Sc. Trebell.

§. DCLXV.

SC. Trebel-
lianum.

Hinc primo sub Nerone * conditum
SC. TREBELLIANVM, eoque cautum,
vt si hæreditas ex caufsa fideicommissi re-
stituta sit, omnes actiones, quæ iure ciuili
hæredi vel in hæredem competerent, ei &
in eum, cui ex fideicommisso restituta sit
hæreditas, darentur. §. 4, Inst. h. t.

* A. V. C. ICCCCXIV. 8. Kal. Sept. L.
Anno Seneca & Trebellio Maximo Coss.
suffectis. L. 1. pr. ff. ad SC. Treb. Cete-
rnm eo Sc. non actiones directe ab hæ-
rede fiduciario remouebantur, sed habe-
bat tamen ex SC. Trebelliano exceptio-
nem. L. 1. §. 4. ff. ad SC. Treb. L. 1. §.
8. ff. quando de pecul. act. ann. est.

§. DCLXVI.

SC. Pegas-
ianum.

Quia vero ne sic quidem vllum lu-
crum ad hæredem redibat, & hinc nihil
omnis fideicomissa pleraque extin-
guebantur: (§. 664) sub Vespasiano, Pe-
gaso & Pusione Coss. suffectis PEGASIA-
NO Scto cautum, vt rogatus hæreditatem
restituere, perinde quartam retinere pos-
set. ac ex legatis per legem Falcidiam. 3. 5.
Inst. h. t. & si quis, hoc lucrum adspennatus,
adi-

*adire nollet, is ad adeundum restituen-
dumque cogeretur. §. 6. Inst. eod.*

§. DCLXVII.

Cui ergo quarta salva erat, is restituere solebat hæreditatem ex Sc. Trebelliano, & tunc in vtrumque dabantur actiones hæreditariæ, pro rata portionis ad vtrumque peruenientis. Cui vero quarta salua non erat, is ex Sc. Pegasiano, detracta quarta, hæreditatem restituebat, & stipulationibus interpositis, quotam partem aeris alieni soluere tenetur, sibi cauehat. §. 6. Inst. h. t.

Quando al-
terutro
opus esset?

§. DCLXVIII.

Sed Iustinianus, exploso Pegasiano, SC. Trebel-
lianum &
omnem Sc. Trebelliano auctoritatem at-
tribuit. §. 7. Inst. h. t. vel potius vtrum-
que ita in vnum conflauit, vt retento no-
mine Sc. Trebelliani, vtriusque materia
coniungeretur.

Pegasia-
num in
vnum con-
flata.

§. DCLXIX.

Ex quo sequitur, 1) vt hodie fiducia- Quartæ de-
rio, * quartam partem hæreditatis, quæ tratio,
olim Pegasiana, nunc Trebellianica vo-
catur, saluam non habenti, semper eam
liceat retinere, vel errore facti solutam
repeteret, §. 7. Inst. h. t. imputatis tamen
in hanc quartam omnibus quocunque ti-
tulo a defuncto acceptis, etiam fructibus
ex bonis ante restitutionem perceptis: L.

18. §. 1. L. 22. §. 2. ff. ad SC. Treb. secus,
ac in quarta Falcidia. (§. 652. 4.)

* Non vero detrahit fideicommisarius, roga-
tus ut hæreditatem à fiduciario acceptam
alii iterum restitueret. L. 22. §. vlt. L.
55. §. 2. ff. ad SC. Treb.

§. DCLXX.

Ex eodem fluit, 2) semper hodie ob-
ligationes tum actiuas, tum passiuas, in-
ter hæredem fiduciarum & fideicommis-
farij pro rata diuidi. §. 7. Inst. h. t.
L. I. C. de SC. Treb.

§. DCLXXI.

Denique & inde sequitur. 3) vt sem-
per hodie hæres fiduciarius ad adeun-
dum restituendumque adigi possit. §. 7.
Inst. h. t. L. 4. ff. ad SC. Treb.

§. DCLXXII.

Quando-
cesset quar-
ta Trebelli.
Quum denique ea quarta Trebelliani-
ca ad exemplum Falcidiæ inuenta sit;
(§. 666.) §. 5. Inst. h. t. iisdem fere ca-
sibus cessat, quibus Falcidia, (§. 654.)
veluti 1) in testamento militis: L. 7. C.
ad L. Falc. 2) si testator quartam hanc
detrahi expresse prohibuerit: Nou. I.
cap. 2. §. 2. 3.) si hæres ex ignorantia iu-
ris hæreditatem vniuersam restituerit:
L. 9. C. ad L. Falc. 4) si inuentarium fa-
cere neglexerit: 5) si quartam iam sal-
uam habeat iudicio testatoris. §. 9. Inst.
h. t. Quibus adde caussam fideicommis-
fis propriam puta. 6) si coactus adierit
hæreditatem. §. 7 Inst. h. t.

TIT. XXIV.

DE SINGVLIS REBVIS PER FIDEICOMMISSVM RELICTIS.

§. DCLXXIII.

Hæc de fideicommisſis vniuersalibus, sequuntur SINGVLARIA, (§. 656.) quibus quævis res singulæ, titulo singulæ, verbis precatiuis relinquentur pr. Inst. h. t.

Fideicom-
missa parti-
cularia.

§. DCLXXIV.

Ergo verborum formulis etiamnum ferunt legata & fideicomissa: re ipsa & effectu per omnia adæquata sunt: (§. 606. 2) ut hic omnia repetenda sint, quæ titulo de legatis diximus.

Ea legatis
exæquata.

§. DCLXXV.

Remansere tamen quædam differen-
tiæ. Nam 1) Legata libertas immediate
seruo competit, & hinc ille nulla iura pa-
tronatus hæredi debet: per fideicommis-
sum relictam libertatem seruus ab hære-
de accipit, eique debet iura patronatus. §.
2. Inst. h. t. (§. 99. §. 112.) 2) Legata re-
linqui non possunt, nisi adhibitis quinque
testibus (§. 606. 4.) fideicomissa etiam sine
testibus reicta debentur. si probari vel
iusiurandum deferri possit, testatorem
cui præsenti fideicomisſe. L. vlt. C.
de fideic. (§. 660.)

Differentiæ
quædam.

TIT. XXV.

DE CODICILLIS.

§. DCLXXVI.

Connexio.

Vti hæreditates non nisi testamento; ita fideicomissa utriusque generis, (§.660.) & legata (§.602.2) etiam CODICILLIS relinquuntur, de quibus hoc titulo agendum.

§. DCLXXVII.

Codicilli
quid veteribus?

CODICILLI veteribus nihil aliud erant, quam epistolæ, Cic. Lib. IV ad fam. epist. XII. Lib. VI. Epist. XVIII. Lib. XII. ad Att. Epist. VIII. maxime a præsentibus ad præsentes scriptæ. Lips. Inst. Epist. cap. 2. Hinc Seneca Epist. LV: Video te, mi Lucili, quum maxime audio, adeo tecum sum, ut dubitem an incipiam non epistolæ, sed CODICILLOS, tibi scribere.

§. DCLXXVIII.

Mos ad
hæredes
scribendi.

Tales codicillos sæpe & moribundi ad hæredes suos scribebant, quibus, quid fieri ab illis vellent, significabant. Unde plerumque formam epistolæ præseferebant. * L. 56. ff. de fideic. libert. L. 37. §. 2. ff. de legat. 3. L. 30. §. 1. ff. de adm. vel transfer. leg.

* Immo passim in iure nostro vocantur EPISTOLÆ L. 89. pr. ff. de legat. 2. L. 41. §. 2. ff. de legat. 3. & EPISTOLÆ FIDEICOMMISSARIÆ. L. 7. C. qui testam. fac. poss.

§. DCLXXIX.

§. DCLXXIX.

Et epistolæ quidem hæ olim non magis Quid iuris
hæredibus imponebat legem, quam ipsa ex codicil-
fideicommissa. (§. 662.) Sed occasione lis ?
L. Lentuli, * cuius ex persona & fidei-
commissa cœperunt; etiam codicillis ad-
dita est iuris auctoritas. Augustus enim,
consilio C. Trebatii Testæ, statuit, vt si
quis testamentum facere non posset, ta-
men codicillos posset. Post quæ tempo-
ra, quum & Labeo codicillos fecisset, ne-
mini dubium erat, quin codicilli iure
optimo admitterentur. pr. Inst. h. t.

* Est is L. Cornelius Lentulus, quem Steph.
Vin. Pighius Cossum, Sigon. in Faſt. pag.
351. Cnæum perperam vocant, quemque
anno V. C. I^oCCLI. cum M. Valerio
Messalino Consulem fuisse, vel ex Reine-
ſii Inſcr. Claff. X. n. 3 pag. 597. & postea
Africæ pro consule præfuisse, satis con-
stat.

§. DCLXXX.

CODICILLI ergo sunt minus sollemnis Codicilli-
testatorum intestatorumue voluntas. §. quid ?
vlt. Inst. h. t.

§. DCLXXXI.

Dicimus esse voluntatem vltimam. Vn-
de codicilli vel sunt SCRIPTI, vel NVN- Quotupl
CVPATIVI. L. 13. C. de SS. Eccl. L. vlt. ces ?
§. vlt C.h.t. itemque vel TESTATO vel AB
INTESTATO FACTI, §. 1. Inst. h. t. quo-
rum hi viribus suis subsistunt; L. 3. pr.
§. 2. L. 8. pr. §. 1. ff. h. t. illi cum testamento
subsistunt vel cadunt. L. 3. §. vlt L. 16. ff.
h. t.

§. DCLXXXII.

An folle-
mnitatem
requirant?

Addimus, esse voluntatem minus folle-
mnam. Vnde pleraque, quæ ad sollemni-
tates internas & externas testamentorum
pertinent, hic exsulat. Hinc codicillos
quidem facit, qui & testamentum facere
potest: *L. 6. §. 3. L. 8. §. 2. ff. h. t.* sed
1) non potest quis in codicillis hæredem
directe instituere, ex hæredem scribere,
substituere, §. 2. *Inst. L. 6. pr. L. 10. ff.*
L. 2. C. h. t. verum 2) fideicommittere,
legare, mortis caussa donare &c.

§. DCLXXXIII.

Et plures
codicilli
valent.

Inde etiam 3) codicillos quis facere
potest plures, modo sibi inuicem non ad-
uersentur: §. 3. *Inst. L. 6. §. 1. ff. L.*
3. C. h. t. quum tamen nemo paganorum
cum duobus testamentis decidere possit.
(§. 491. 4.)

§. DCLXXXIV.

An testes
requiran-
tur?

Hinc & 4) nulla exigitur sollemnitas
ordinationis. §. 3. *Inst. h. t.* Sufficit enim
vnitas actus, *L. vlt. C. h. t.* & quinque te-
stium, etiam quibuscum non omnino est
testamenti factio, veluti mulierum, im-
mo & non rogatorum, * præsentia *L. 20.*
§. 6. ff. qui test. fac. poss. L. vlt. §. vlt. C.
h. t.

* Quod ad sc̄eminas attinet, dissentivnt Arn.
Vienn. ad §. 6. *Inst. de testam. ord.* & Henr.
Bern. Reinold. *Var. cap. 8.* Sed quum
olim in codicillis testibus non magis opus
fuerit, quam in epistolis, vti ex *L. 89. pr.*
ff. de legat. 2. L. 77. §. 23. ff. eod. colligi-
tur.

tur, postea vero quinque testes non sollemnitatis vel ordinationis, sed probationis caufa, exigerentur: recte colligitur, & fœminarum testimonium non esse reliquiendum: arg. L. 20. §. 6. ff. qui test. fac. poss. L. 18. ff. de test.

§. DCLXXXV.

Solent etiam codicilli iungi testamento sollemini, quando illi inseritur CLAV. Quid clausula codicillaris?

SVLA CODICILLARIS: *Si testamentum non valebit tanquam testamentum, volo ut valeat iure codicillorum. L. 41. §. 3 ff. de vulg. & pup. subst. L. 3. fin. ff. de test. mil.*

§. DCLXXXVI.

Et tunc hujusmodi testamentum, ratione sollemnitatū externarū inualidum, in vim fideicommissi sustinetur, L. 29. §. 1. ff. qui testam. fac. poss. dum quinque testes subscripterint. Non vero hæc clausula supplet 1) defectum sollemnitatū internarū, e.g. præteritionem liberorum, nec 2) defectum in statu, vel voluntate testatoris, nec 3) defectum non aditæ hæreditatis. L. 3. ff. de vulg. & pupill. subst. L. 25. qui test. fac. poss.

Quid operatur?

§. DCLXXXVII.

In foro tamen multo maiorem huic clausulæ effectum tribuere solent, adeo, ut eam testamentum sustinere dicant, in quo præteritus pater vel filius. Stryk. caut. testam. c. 23. §. 39. seq. Item testamentum ruptum a posthumo, dum testator sciverit, se posthumum habiturum: Gail. 2. Obs. 114. nec non testamentum

Vfus hodiernus.

destitutum, eatenus, ut fideicommissum ab hæredibus etiam legitimis peti possit. Gail. 2. Obs. 134. n. 3. Quin & clausulam codicillarem non adiectam subintelligi, tradunt scriptores pragmatici. Sande lib. 4. tit. I. Def. 12.

LIBER III.

T I T V L V S I.

DE HÆREDITATIBVS, QVÆ AB INTESTATO DEFERVN- TVR.

§. DCLXXXVIII.

Vonnexio. **S**upra de hæreditatibus, quæ *testamento* deferuntur. Nullo existente testamento, vel, eo infirmato, locum habet **SUCCESSIO LEGITIMA AB INTESTATO**, (§. 484.) de qua iam agitur prioribus titulis libri tertii.

§. DCLXXXIX.

Eius alia ratio fuit iure *veteri*, quod in Institutionibus exponit Justinianus: alia est iure *novo* per *Nou.CXVIII.* Nos præmissa paucis veteris iuris historia, de noua succedendi ratione plenius agemus.

§. DCXC.

Veteris successionis fundamen- **T**Fundamentum successionis veteris erat conseruatio familiarum. Familia enim yniuersitas quedam videbatur, cuius prin-

princeps est paterfamilias, liberi & agnati veluti συνδεσποτείας iure gaudent. Van Bynkersh. *Obs. Iur. lib. 2. c. 1.* Ergo tantum succedebant, qui erant pars familiæ: non emancipati & cognati.

§. DCXCI.

Quum ergo proximi in familia essent Succede-
bant prime
sui.
vel SVI HÆREDES, tanquam viuo patre
quodammodo domini, & ἀυτοκλησονόμοι:
(§. 588.) legibus XII. tabularum cautum
fuerat: SI INTESTATO MORITVR, CVI
SVVS HÆRES NEC ESCIT, AGNATVS
PROXIMVS FAMILIAM HABETO. L. 9.
§. 2. ff. de lib. & posthum. Vlpian. *Fragm.*
tit. 26. §. 1.

§. DCXCII.

Idecirco primo hæredes erant LIBERI Quomodo,
& qui libe-
ri succe-
rint.
svi, * (§. 588.) cum naturales, tum ado-
ptiui, §. 2. 7. *Inst. h. t.* & proximi quidem
gradu in capita, remotiores in stirpes. §.
6. *Inst. h. t.* Non ergo emancipati emanci-
pataue. (§. 690.) §. 9. *Inst. h. t.* quos ta-
men Prætor, naturali æquitate motus, ad
bonorum possessionem vocabat edicto *vnde*
liberi §. 9. *Inst. h. t.* L. 1. §. 7. 9. L. 2.
L. 4. ff. *vnde liberi*.

* Adeoque etiam vxores, quæ in manum con-
uenierant, quippe quæ filiarum familias lo-
co erant, κοινωνοὶ ἀπέρτων χερημάτων τε καὶ
ἴερῶν, omnium bonorum sacrorumque factæ
participes (§. 146, *) Dionys. Halicarn.
Lib. 2. p. 95.

TIT. II. DE LEGITIMA AGNATO- RVM SVCCESIONE.

§. DCXCIIH.

Suis non existenti-
bus succe-
debant a-
gnati.

Quum vero & agnati essent eiusdem fa-
miliae ac nominis: (§. 220.) eadem
lex XII. tabularum, liberis non exsisten-
tibus, vocabat AGNATOS PROXIMOS. (§.
691.)

§. DCXCIV.

Ex quo sequebatur, 1) Ut soli succede-
rent, qui per virilis sexus personas agna-
tione defuncto iungebantur non cognati:
(§. 590.) & agnati quidem in infinitum;
agnatae non ultra sorores. §. 3. *Inst. h. t.*
quamvis & has remotiores Prætor voca-
ret edicto *vnde cognati*. §. 3. *Inst. h. t. 2*)
Ut eiusmodi iuris essent agnati natura-
les, & per adoptionem facti. §. 2. *Inst. h. t.*
3) Ut semper proximus excluderet re-
motiorem, adeoque nec ius repræsen-
tationis locum haberet, nec proprio re-
pudiante remotior admitteretur: §. 5. §. 7.
Inst. h. t. quamvis & hos denuo Prætor
vocaret edicto *vnde cognati*, & Iustinianus
eos pleno iure admitteret. §. 7. *h. t.*

§. DCXCV.

An & ad-
scendentes
successe-
rint?

Pater filio suo non succedebat, quia ve-
teri iure filius familias nihil habebat pro-
prii. (§. 472.) Emancipato succedebat, non
tanquam agnatus, (§. 222.) sed tanquam
ma-

manumissor filii, iure patronatus (§. 195.
234. §. vlt. Inst. h. t. Mater, quia inter
agnatos non erat, plane non succedebat
liberis, quemadmodum nec liberi matri.
pr. Inst. de SC. Tertull. Vtrisque tamen
postea consultum est primum a Praetore,
qui has personas edicto unde cognati vo-
cabat, ac deinde SCtis TERTULLIANO,
de quo tit. 3. & ORPHITIANO, de quo tit.
4. pr. Inst. de SC. Tert.

TIT. III.

DE SC. TERTULLIANO.

§. DCXCVI.

Sc. nimirum TERTULLIANO sub Ha-
driano cautum, ut mater, (non auia)
ingenua trium; libertina quatuor libero-
rum ius habens, ad bona filiorum filia-
rumque, siue legitime, siue vulgo quæsi-
torum quæfitarumque, ab intestato ad-
mitteretur, dummodo, si ipsa mater in
potestate esset, eius, cuius in potestate
erat, iussu adiret. §. 2. §. 7. Inst. h. t. L. 2.
pr. §. 1. seq. ff. h. t. Vlpian. Fragm. tit. 24.
extremi. Paull. Sent. recept. lib. 4. tit. 9.

Sc. Tertul-
lianum de
successione
matri defe-
renda.

§. DCXCVII.

Succedebat ergo 1) mater non omnis, Quomodo
sed liberorum iure subnixa, 2) non libe-
ris omnibus, sed intestatis, 3) & liberos
non relinquentibus, quippe qui matri

præferebantur §. 3. *Inst. h.t.* Immo 4) non semper, sed si non adessent propiores. Præferebantur enim matri & nepotes ex defuncto filio, vel filia, pater, fratres germani & consanguinei, non simpliciter sorores, quæ & cum matre, & cum fratribus consanguineis simul admittebantur. §. 2. *Inst. h.t.* Quod tamen ita mutauit Justinianus, ut mater etiam si liberos pauciores, vel nulos enixa, & cum fratribus fororibusque defuncti, & cum illis quidem in portionem virilem, cum his in partem dimidiā, simul admitteretur. §. 4. 5. *Inst. eod.*

TIT. IV. DE SC. ORPHITIANO.

§. DCXCVIII.

Vt mater
liberis, sic
liberi ma-
tri succee-
re.

Quum ergo mater hoc modo succederet liberis: æquum videbatur, & liberos succedere matri, quia successionis iura regulariter sunt reciproca. *L. II. C. de legit. hæredit.*

§. DCXCIX.

Ex SC. Or-
phitiano.

Et ita cautum SC. ORPHITIANO, anno V.C. DCCCCXXXI, Vettio Juliano Rufo & Cornelio Scipione Orphito Coff. Henr. Noris. *Epist consular. pag. 462. edit. Græu.* quo censuit ordo amplissimus, ut legitima hæreditas matris siue ingenuæ, siue libertinæ, liberis tam legitimis, quam vulgo quæ-

quæfatis, quamvis in alterius potestate constitutis, ab intestato deferretur. pr. & §. 3. Inst. h. t. L. 1. pr. §. 1. sequ. L. 6. §. 1. ff. ad SC. Tertull. Quod ius ne capitis quidem diminutione exspirabat. §. 2. Inst. h. t.

§. DCC.

Id vero postea & ad nepotes neptesque productum est constitutionibus principum. §. 1. Inst. h. t.

Immo &
nepotes ne-
ptesque.

TIT. V.

DE SVCCESIONE COGNATORVM.

§. DCCI.

Deficientibus agnatis, ex Lege XII. tabularum non cognati, (§. 690.) sed gentiles vocabantur. Cautum enim illis fuerat: Si AGNATVS NEC ESCIT, GEN- TILES FAMILIAM HABENTO. Vlpian. Fragm tit. 26. 1. Cic. de Orat. Lib. 1. cap. 38. Quinam sint Gentiles, diximus supra. (§. 220. *)

Deficientibus agnatis succederent gentiles.

§. DCCII.

Sed Prætor edicto Vnde COGNATI, deficientibus agnatis, etiam cognatos, id est per muliebris sexus personas cognitione iunctos, (quibus & agnatos minimam capitis diminutionem passos, & vulgo quælitos accensuit) ad successionem vocauit ad septimum usque gradum. pr. & §. seq. Inst. h. t.

Postea co-
gnati ad-
missi ex
edicto præ-
toris.

TIT.

T I T. VI. DE GRADIBVS COGNATIO- NVM.

§. DCCHI.

Computa-
tio gradu-
um.

Quum ergo ad certum gradum dare-
tur hæc bonorum possessio : (§. 702.)
Iustinianus hic agit de computatione
graduum cognationis. Sed eam doctri-
nam certis regulis inclusam iam exposui-
mus sub titulo de nuptiis. * (§. 153. sequ.)

* Hic tantum obseruandum, in successionibus
computationis canonice, respectus paren-
telæ, lineaæ æqualis & inæqualis rationem
non haberi. Exceptionem vid. apud Feltm-
de Feud. cap. 8. §. 1.

T I T. VII. DE SERVILI COGNATIONE.

§. DCCIV.

Seruiliis co-
gnationis
nulla hic
habita ra-
tio.

Quamvis vero nuptiis & seruiliis co-
gnatio impedimento esset : (§. 152.)
eius tamen ratio non habebatur in succe-
sionibus, etiam si cognatus cognatae ser-
uiliis conditionis manumissus manumissa-
ue esset. pr. Inst. h. t. L vlt. §. 5 ff. de grad.
& ad fin. Hinc e.g. ancilla cum liberis ma-
numissa, his neque ex SC. Tertulliano
succedebat, nec ad bonorum possessionem
ex edicto vnde cognati vocabatur.

§. DCCV.

§. DCCV.

Sed Iustinianus constitutione, quæ hodie non exstat, * sanxit, ut & parentes liberis, & liberi parentibus post manumissionem succederent, ipsisque patronis præferrentur ad similitudinem successionis inter parentes liberosque legitimos receptæ. *d. pr. Inst. h. t.*

Iustiniani
constitutio-

* Partem tamen eius constitutionis ex vetustis membranis, partem ex Basilicis restituit Iac. Cuiac. *Obs. lib. 29. c. 34.*

TIT. VIII.

DE SUCCESSIONE LIBERTORVM.

§. DCCVI.

Quum & patronus liberto vice parentis vel agnati esset: (§. III.) consequens erat, ut & ille liberto succederet (§. 112. 4.)

Patroni cur
succede-
rent liber-
tis?

§. DCCVII.

Eam in rem Lege XII. tabularum catus fuerat: Si LIBERTVS INTESTATO Lex XII.
MORITVR, CVI SVVS HÆRES NEC tabularum.
ES-
CIT, AST PATRONVS PATRONIVE LI-
BERI ESCINT, EX EA FAMILIA IN
EAM FAMILIAM PROXIMO PECVNIA
DVITOR. Vlpian. *Fragm. tit. 27. §. 1. &*
tit. 29. §. 1.

§. DCCVIII.

§. DCCVIII.

Quando pa-
tronus ad-
mittatur?

Succedebant ergo 1) patronus, eoque præmortuo 2) eius liberi superstites proximi, cessante hic iure repræsentationis, Vlp. *ibid.* Paul. *recept.* Sent. lib. 3. tit. 2. §. 1. L. 23. §. 1. ff. *de bon. libert.* & quidem 3) ab intestato: (Vnde patronus testamento liberti iure excludebatur,) & 4) eo quidem casu, si libertus non reliquisset hæredes suos. §. 2. *Inst. h. t.* Vlp. *tit. vlt.* §. 1.

§. DCCIX.

Prætoris
editum.

Sed prætor Patrono, testamento excluso, dabat bonorum possessionem contra tabulas, usque ad partem hæreditatis dimidiā, modo naturales liberos libertus non reliquisset. §. 1. *Inst. h. t.* Vlpian. *ibid.* §. 1. 3. Si adoptiui exstabant, & intestatus deceperat libertus, eiusdem dimidiæ partis bonorum possessionem dabat. d. §. 1. *Inst. h. t.*

§. DCCX.

Lex Papia
Popp. de
iure patr.

Postea lege Papia Poppæa cautum, ut si libertus, siue testatus siue intestatus, centum sestertium millia, & pauciores, quam tres liberos reliquisset, patrono virilis pars tanquam legitima deberetur. §. 2. *Inst. h. t.*

§. DCCXI.

Iustiniani
constitutio-

Denique Iustinianus constituit, 1) ut si libertus non esset centenarius,* posset patronum testamento excludere, intestatus vero,

vero, non exstantibus liberis, patronum hæredem legitimū haberet: 2) si esset centenario maior, eius liberi patrono præferentur, his vero non exstantibus patroni quidem ab intestato hæredes essent, testamento vero exclusi bonorum possessionem tertiae partis consequerentur, vel si minus relictum esset testamento, id eis ex constitutione repleretur. §.

3. *Inst. h. t.*

* Centenarius est Imperatori, qui habet centum aureorum patrimonium. Aureus vero erat centum sestertium. Adeoque cum tempore Augusti locuples esset libertus, qui centum sestertium millia, id est, mille aureos, reliquerat: tempore Iustiniani diues videbatur, cui centum aureorum esset patrimonium d. §. 3. *Inst. h. t.*

TIT. IX.

DE ADSIGNATIONE LIBER- TORVM.

§. DCCXII.

Quamvis vero patronorum liberi gradu proximi, aequi ac ipsi patroni, libertis ab intestato succederent: (§. 707.) id tamen eam habebat exceptionem, nisi patronus vni ex liberis suis * cuiuscumque gradus, ac sexus §. 1. *Inst. h. t.* libertum vel testamento, vel sine eo adsignasset, ut is solus patronus esset: quod licebat ex SC. Velleio Rufo & Ostorio Scapula Coss.

facto anno V. C. ICCCCXCVIIH. pr. §. 3.
Inst. h. t.

* An etiam emancipatis? Ita visum fuit Modestino. L. 9. f. h. t. Ast Justinianus contra adsignationem primi ait, si filius, cui liberatus adsignatus, emancipetur. §. 2. *Inst. h. t.* Sed videtur uterque locus conciliari posse. Potest pater & emancipato adsignare; sed si suo adsignarit, emque postea emancipari: mutasse videtur voluntatem. Merrill. *Obj. lib. 7. c. 13.*

§. DCCXIII.

Eius effe-
ctus.

Quum itaque is, cui adsignatus liberatus fuerat, solus haberetur patronus: (§. 712.) sequebatur, 1) vt solus exclusis fratribus, in bonis liberti succederet, eoque exstincto, liberi eius. 2) Ut reliqui fratres nihil iuris haberent in bonis liberti, nisi exstincto sine liberis eo, cui liberatus adsignatus fuerat. d pr. *Inst. h. t.*

TIT. X. DE BONORUM POSSESSIO- NIBVS.

§. DCCXIV.

Bonorum
possessio.

Omnes successiones vniuersales, de quibus hactenus actum, ex legibus ciuilibus sunt. Sequitur successio præatoria, tanquam secundus per vniueritatem acquirendi modus (§. 436.2) Quum enim Prætor æquitatis obtenuit multa mutasset: suo more nouum vocabulum callide-

in-

inuenit: (§. 65.) & se non hæreditatem,
sed BONORVM POSSESSIONEM daturum,
edixit, ne leges de succeſſione euertere
videretur.

§. DCCXV.

BONORVM itaque POSSESSIO nihil a. Eius dimi-
liud eft, quam ius persequendi retinendi-
que patrimonii, quod iure ciuili haud de-
betur beneficio Prætoris concessum. arg.
L. 3. §. 2. ff. h. t. Breuiter, sed recte, Græ-
ci bonorum possessionem vocant περιτωρί-
αν διάδοχην, successionem prætoriam.

§. DCCXVI.

Bonorum possessio vel EDICTALIS eft,
quæ personis certis, in edicto nominatis,
fīne cauſa cognitione datur. *L. 30. §. 1. ff.*
de adq. hær. vel DECRETALIS, quæ ex-
tra ordinem, cauſa pro tribunali cogni-
ta, decreto Prætoris datur. * *L. 2. §. 1.*
ff. quis ordo in poss. seru.

EDICTALIS. &
decretalis.

* Sic ex edicto Carboniano sub cautione da-
tur bonorum possessio impuberi, cui con-
trouerſia fit, an inter liberos sit simulque
iudicium hoc differtur in tempus puberta-
tis. *L. 1. pr. L. 3. ff. de Carb. edit.*

§. DCCXVII.

EDICTALIS vel ex edicto Prætoris de-
fertur, vel ex lege, Sc. seu constitutio-
ne principis Prior ORDINARIA; poste-
rior EXTRAORDINARIA vocatur. §. 3.
4. *Inst. h. t.*

ORDINARIA
& extraor-
dinaria.

§. DCCXVIII.

ORDINARIA. exemplo succeſſionis ci-
uilis, (§ 484.) vel datur FACTO TESTA-
MENTO vel ab intesta-
to. *Heinecc. Instit. X. MEN-*

MENTO, vel AB INTESTATO: L. 6. §.
I. ff. h. t. & priore casu vel SECVN-
DVM, vel CONTRA TABVLAS.

§. DCCXIX.

Secundum
tabulas.

SECVNDVM TABVLAS Prætor dat bonorum possessionem, 1) si exstant tabulae testamenti supremæ saltim septem testimoniis signis obfignatæ, (§. 489.) L. 7. L. 9. ff. de bon. poss. sec. tab. 2) hæredibus scriptis in eo testamento: L. 2. pr. & §. 4 ff. eod. §. 1. Inst. h. t. non nuncupatiuis, quibus postea demum prospectum. L. 8. §. vlt. ff. L. 2. C. de bon. poss. sec. tab.

§. DCCXX.

Contra ta-
bulas.

CONTRA TABVLAS dabatur bonorum possessio præcipue liberis naturalibus & adoptiuis emancipatis, a patre neque institutis neque exhæredatis, sed præteritis. (§. 524.) §. 3. Inst. de exh. lib. L. 2. §. 6. L. 3. §. 10. ff. de bon. poss. contra tab.

DCCXXI.

Bonorum
possessionis
intestato-
rum diuersi
gradus.

AB INTESTATO quatuor potissimum * erant gradus bonorum possessionis: primus ex edicto VNDE LIBERI; alter ex edicto VNDE LEGITIMI; tertius ex edicto VNDE COGNATI; quartus ex edicto VNDE VIR ET VXOR. §. 3. Inst. h. t.

* Olim plures, veluti ex edicto VNDE DECIM PERSONÆ: ex edicto TVM QVI EX FAMILIA: ex edicto VNDE PATRONI PATRONÆQVE, LIBERI ET PA-

PARENTES EORVM; ex edicto VN.
DE COGNATI MANVMISSORIS. Sed
eas bonorum possessiones sustulit Iustinia-
nus. d. §. 4. *Inst. h. t.*

§. DCCXXII.

Primo ergo Prætor edicto Vnde Li- Vnde libe-
BERI vna cum suis vocat emancipatos, ri,
quibus alioquin nullum ius esset ex legi-
bus ciuilibus succedendi, (§. 692.) §. 9.
Inst. de hered. quæ ab intest. L. 1. §. 7. 9.
L. 2. L. 4. ff. vnde liberi.

§. DCCXXIII.

Edicto Vnde LEGITIMI vocabantur Vnde legi-
agnati omnes, qui ex legibus potuere es- timi.
se hæredes, petentes hanc bonorum pos-
sessionem. §. 1. 2. *Inst. h. t. L. 1. L. 5. §. 1.*
ff. vnde legitimi.

§. DCCXXIV.

Ex edicto Vnde COGNATI admittun- Vnde co-
tur per fœminini sexus personas coniun- gnati.
cti, gradu proximi, quippe quibus alias
ex iure ciuili nullum erat ius succedendi.
(§. 701.) *L. 1. pr. §. 3. L. 2. ff. vnde co-*
gnati. Ethic locus erat successorio edicto,
quo, vno liberorum intra tempus legiti-
mum non petente, eius portio adcrescē-
bat reliquis: liberis & parentibus non
petentibus, admittebantur proximi agna-
ti cum eodem accrescendi iure, his non
petentibus agnati remotiores, his non
petentibus cognati, & sic porro. *L. 1.*
§. 11. ff. de succ. edict.

§. DCCXXV.

Vnde vir & uxor. Deficientibus cognatis, Prætor edicto
VNDE VIR ET UXOR vocabat virum & uxorem, dum mortis tempore in iuslo
matrimonio vixissent §. 3. Inst. h. t. L.
vn. pr. & §. 1. ff. L. vn. C. vnde vir & uxor.

§. DCCXXVI.

Quando petenda? Tempus intra quod liberi & parentes
petunt, est annus utilis: * reliquis centum
dies utiles dati. §. 4. 6. Inst. h. t. L. 1. §.
9. §. 12. ff. de succ. edicto.

* Solent iura distinguere inter annos vel
menses, continuos & utiles. Tempus conti-
nuum sine interruptione currit, siue dies
sint fasti siue nefasti. L. 7. ff. quemadm. seru-
mitt. Tempus utile est, quando ii tantum
numerantur dies, quibus iudex sui copiam
facit, & ius dicit, quibusque agi vel peti
potuit. L. 2. ff. de diuers. & temp. præscr.
Vnde ex anno utili non modo dies nefas-
ti eximuntur, verum etiam ii, quibus quis
ex ignorantia rei agere vel petere non
potuit. L. 2. pr. ff. quis ordo in possess:

TIT. XI.
DE ADQVISITIONE PER AR-
ROGATIONEM.

§. DCCXXVII.

Adqvisitio per arrogationem. Hactenus de duobus modis per uniuersi-
tatem acquirendi actum, id est, de
hæreditate & bonorum possessione: se-
quitur tertius PER ARROGATIONEM.
(§. 436. 3.)

§. DCCXXVIII.

§. DCCXXVIII.

Arrogatione paterfamilias transibat in patriam alterius potestatem (§. 179.) Quum ergo pater veteri iure indistincte per filium adquireret: (§. 472.) sequebatur, 1) ut arrogatori omnes res corporales, & incorporales, quæque filio debebantur, pleno iure adquirerentur. §. 1. *Inst. h. t.*

Eius fundamen-
tum.

§. DCCXXIX.

Quumque arrogatio esset capitis deminutio: (§. 228. 1.) consequens erat, 2) ut ea iura non adquirerentur arrogatori, quæ capitis deminutione tollebantur, ut obligationes operarum officialium, patrone debitarum, (§. 112. 6) ius agnacionis, (§. 222.) immo olim & usus & usus-fructus, quod tamen a Iustiniano mutatum (§. 422. 2. *) §. 1. *Inst. h. t. L. pen. §. vlt. C. de usufr.*

Quum per
arrogatio-
nem non
adquisita?

§. DCCXXX.

Quia porro obligationes personam non egrediuntur: (§. 332.) 3) arrogator ex debito filii ipso iure conueniri non poterat. §. vlt. *Inst. h. t.*

An pater
adopt. con-
ueniri po-
tuerit?

§. DCCXXXI.

Sed quum ius de aquæstu per liberos nouo iure in multis mutatum sit: (§. 473.) consultissima iuris ratione statuit Iustinianus, 1) ut arrogator, viuo filio arrogato, non nisi usumfructum bonorum adventiorum haberet. (§. 480.) 2) Ut arrogator

Ius a Iusti-
niano in-
uectum.

a creditoribus filii eiusque nomine conueniri posset: si que hunc defendere nollet, creditoribus bona filii, quorum usumfructum pater habiturus fuisset, possidere permitteretur. §. vlt. Inst. h. t.

TIT. XII.

DE EO, CVI LIBERTATIS
CAVSSA BONA ADDICVN-
TVR.

§. DCCXXXII.

Adquisitio
per addi-
ctionem
bonorum
libertatis
caussa.

Quartus modus acquirendi vniuersalis (§. 436.) est ADDICTIO BONORVM LIBERTATVM SERVANDARVM CAVSSA, quæ ex rescripto Marci Imp. descendit. pr. §. 1. Inst. h. t.

§. DCCXXXIII.

Eius caussa. Quum enim testator obaratus seruos quosdam manumisisset testamento, & nemo ex eo testamento haeres esse vellet: fieri non potuisset stricto iure, quin omnes haec libertates corruiissent, & bona veniissent. (§. 577.) L. 2. C. de testam. manum. L. 1. C. de fideic. libert.

§. DCCXXXIV.

Eius indo-
les. Aet Marcus Imp. permisit, ut bona vniuersa libertatum tuendarum caussa, vel seruis manumissis, vel eorum vni vel extraneo addicantur, modo satisdetur creditori-

tōribus de solido, quod cuique debetur, soluendo, seruique ex testamento manūmittantur, §. I. *Inst. h. t. L. vlt. C. de testamentar. manum.*

TIT. XIII.

DE SVCCESIONIBVS SVBLATIS, QVÆ FIEBANT PER BONORVM VENDITIONES, ET EX SC. CLAVDIANO.

§. DCCXXXV.

Quintus modus adquirendi vniuersalis erat SECTIO, vel VENDITIO Bonorum. (§. 436. 5.) Secare enim veteribus erat bona auctione vendere, sectio auctio ill. Bynkersh. *Obs. lib. I. c. I.*

§. DCCXXXVI.

Si quis enim obæratus non erat soluendo: bona eius possidebantur a creditoribus. Hinc constituebatur magister a Prætore, qui illa distraheret, addiceretque emtori vniuersa, qui tamquam successor vniuersalis vel in solidum satisfacere creditoribus, vel transigere cum illis tenebatur, Theoph. pr. *Inst. h. t. Antiqu. nostr. Rom. lib. 2. tit. 18. 19. §. 11.* Sed hodie creditores bona ex edicto possessa, prout utile videtur, disponunt, cessante successione vniuersali per venditionem. pr. *Inst. h. t.*

Adquisitio
per bono-
rum vendi-
tionem.

Eius mo-
dus.

§. DCCXXXVII.

Se. Claudi-
anum.

Postremus per vniuersitatem adquirendi modus ex Sc. CLAVDIANO, cuius historia est apud Tacit. Lib. 12 Ann. c. 53. Eo enim Sc. cautum fuerat, ut libera mulier, seruili bacchata amore, quæ post trinam denunciationem in eo contubernio perseueraret, adiudicatione Prætoris serua fieret domini, cuius seruo succubisset. Paull. Rec. Sent. lib. 2. tit. 21.

§. DCCXXXVIII.

Ius effe-
tus.

Quum ergo serui & ancillæ nihil haberent proprii, sed omnia adquirerent dominis: (§. 470.) omnem substantiam huiusmodi mulieris per vniuersitatem acquirebat dominus. §. 1. Inst. h. t.

§. DCCXXXIX.

Justiniani
constitutio.

Sed Justinianus hunc adquirendi modum, tamquam indignum suis temporibus sustulit. L. vn. C. de SC. Claud. toll. d. §. 1. Inst. h. t.

§. DCCXL.

Ufus ha-
rum omni-
um hodie
nullus.

Talis erat successio vetus, tum ciuilis tum præatoria. Tales modi adquirendi per vniuersitatem, quæ hodie vix ullius usus sunt. Hinc ad utiliora properantibus iam paullo plenius agendum nobis erit de successione ab intestato noua, a Justiniano inuenta, & sancta Nouella 118.

DE SUCCESSIONE AB INTESTATO SECUNDVM NOV. CXVIII.

§. DCCXLII.

Nimirum JUSTINIANVS nouum plane Funda-
iecit successionis in causa intestati-
mentum
fundamentum, ut ii succedant, quos de-
functus quam maxime amasse censetur,
quod & aliis gentibus peræque placuisse, 118. in-
animaduertit Grot. *de iur. B. & P. Lib. 2.* uentus.
cap. 7. §. 3.

§. DCCXLII.

Quum ergo recte obseruarint philoso-
phi, ὅτι μᾶλλον συνωκείωται τὸ ἀρέτης τῷ γενε-
θέντι, ἢ τῷ γενόμενον τῷ ποιήσαντι. τὸ γὰρ εἴξι αὐ-
τῆς οἰκεῖον ἀρέτης, magis adficicaussam gignen-
tem erga genitum, quam genitum erga gi-
gnentem, nam quod ex aliquo ortum est,
id ei quasi proprium esse: post hos autem
magnum momentum inesse τάυτω ἄμφατι
καὶ τάυτη πίγη, eidem sanguini & radici:
Arist. *Ethic ad Nicom. lib. 8. c. 12.* conse-
qui videbatur. ut successio DESCENDET;
si descendere non posset. ASCENDET;
si nec ascendere posset, ad LATVS
diuergeret, Nou. CXVIII præf. His de-
ficientibus, CONIVGES: & postremo o-
mnium Fiscvs in subsidium admittuntur.
Siquidem iam olim æquum visum fuerat,
velut parentem omnium populum vacan-
tia tenere. Tacit. Ann. lib. 3. c. 28.

Ordines
huius suc-
cessionis.

§. DCCXLIII.

Quid hic
immutari
Iustinia-
nus?

Vnde iam discrimin inter suos & e-
mancipatos: agnatos, & cognatos, plane
cessat. Nou. CXVIII cap. I. 4.

I. DE SVCCESIONE DESCENDEN-
TIVM.

§. DCCXLIV.

Primo suc-
cedunt de-
scendentes.

Ergo primo omnium & ante omnes*
succedunt DESCENDENTES, qui vel
LEGITIME NATI sunt, vel LEGITIMA-
TI, vel ADOPTIVI, vel ILLEGITIMI.

* Praeterquam, quod simul admittitur con-
iux pauper (§. 764.)

§. DCCXLV.

Legitimi,

Et LEGITIMOS quidem omnes siue ma-
sculos, siue foeminas, siue suos, siue eman-
cipatos,* (§. 743.) lex ad debitam succe-
sionem quorumuis adscendentium ** vo-
cat quotcumque gradu sint, dum eos
nemo antecedat. Nou. CXVIII. c. I.

* Ergo iam derogatum legi XII. tabularum,
de qua §. 691. seq. neque iam amplius
emancipatis opus est bonorum possessio-
ne vel contra tabulas (§. 720.) vel ex
ediicto unde liberi (§. 722.)

** Ergo & matris, autemque maternae, ut adeo
opus non sit successione ex SC. Orphi-
tiano (§. 699.)

§. DCCXLVI.

Modo in
capita, mo-
do in stir-
pes.

Quamuis vero, quotcumque gradu
sint, succedant: (§. 745.) gradus tamen
dif-

discrimen statuit ratione portionum. Primi enim gradus liberi succedunt *in capita*: vltiorum *in stirpes* iure representationis, * etiam si soli supersint ex descendentiis, & primi gradus liberi nulli concurrant. *Nou. CXVIII. cap. I. v. sic tamen.*

Somel nota hæc iuris vocabula. *In capita* succedit, vbi secundum numerum hæredum hæreditas viritim distribuitur. *In stirpes*, vbi gradu remotiores subeunt locum propioris defuncti, adeoque omnes simul eius portionem accipiunt. *Ius representationis* est fictio iuris, qua remotiores in parentis defuncti locum subintiriare intelleguntur. Sic si Titius reliquit tres filios *Primum*, *Secundum*, *Tertium*, & ex *Quarto* defuncto sex nepotes, hi omnes succedunt, & *Primus* quidem, *Secundus*, *Tertius* tanquam liberi primi gradus *in capita*; id est accipiunt singuli quadrantem bonorum; sex nepotes, ex *Quarto* superstites hunc patrem suum representant; adeoque quum omnes simul quartum quadrantem accipiunt, in stirpem succedunt. Ita si & soli nepotes existarent, ex *Primo* unus, ex *Secundo* sex, ex *Tertio* quatuor, ex *Quarto* duo, omnes succederent, non secundum numerum capitum, sed *in stirpes*. *Primum* enim quadrantem nepos unus ex *Primo* solus caperet, alterum sex nepotes ex *Secundo*, tertium quatuor nepotes ex *Tertio*, quartum duo ex *Quarto* inter se diuidebant.

§. DCCXLVII.

Si liberi adsint, ex diversis nati matrimoniis, communi parenti omnes succedunt æqualiter: proprio quique separatim,

Quid si ex diversis matrimoniis?

tim, ita tamen, ut hi præcipuum habeant, quod ex priore matrimonio ad parentem communem peruererat. * L. 3. §. 1. C. de sec. Nupt. Nou. XXII. cap. 46.

* Quia in his bonis communis parens tantum habuit usumfructum, qui morte ususfructus arii expirat (§. 422. 1.) Vnde hanc portionem magis tanquam domini retinent, quam tanquam heredes capiunt.

§. DCCXLVIII.

Legitima-
ti.

LEGITIMATI 1) per subsequens matrimonium eodem iure succedunt ac legitimi. §. 2. Inst. de her. quæ ab intest. 2) Per rescriptum principis, hoc fine legitimati admittuntur, si soli sint, quia aliter vix legitimantur. Nou. LXXIV, c. 1. LXXXIX. c. 9. Sin legitimi antea nati existant, & illi tamen a principe legitimantur, his saluam esse legitimam, æquum videtur (§. 172. 2.) Gail. Obs. 2, 142.

§. DCCXLIX.

Adoptivi.

ADOPTIVI, cuiuscumque generis, ab intestato eodem iure succedunt, ac naturales. (§. 182. 3. §. 186.) §. 14. Inst. de her. quæ ab intest. §. 2, Inst. de adopt. Nou. LXXIV. c. 3. & LXXXIX.

§. DCCL.

Illegitimi.

ILLEGITIMI denique 1) matri succedunt indistincte, vna cum legitimis, L. 2. ff vnde cogn. nisi mater illustris, & filius vulgo quæsus sit, hic enim a legitimis ex-

excluditur L. 5. C. ad SC. Orphit. 2) In patria hæreditate naturales, (§. 167.) si nec vxor, nec liberi legitimi existent, & quidem in sextantem tantum, cum matre dividendum, admittuntur. Nou. LXXXIX. c. 12. §. 4. 3) Ex adulterio vel incestu natī nihil capiunt, ac ne alimentis quidem digni habentur, Nou. LXXXIX. c. vlt. Auth. ex complexu C. de incest nuptiis. quod tamen de alimentis ex defunctorum bonis, non de illis, quae viuis parentibus officio iudicis decernuntur, intelligendum videtur. B. Huber. Prælect. ad Inst. de hær. quæ ab intest. §. 8.

II. DE SVCCESIONE ADSCENDENTIVM.

§. DCCLI.

Descendentibus nullis existantibus: ad Successio
ADSCENDENTES deuoluitur libero-
rum intestatorum hæreditas (§. 742.)
adscenden-
tium.

§. DCCLII.

Quumque definitio iuris repræsentationis, (§. 746. *) adscendentibus adpli- Proxime-
cari nequeat: sequitur, 1) vt genera- rum.
tim propior excludat remotiores. Nou.
CXVIII. c. 2. 2) Ut tamen locum hic ha-
beat successio in lineas.

* Successio in lineas vocatur, qua pars hæ-
reditatis dimidia lineæ paternæ, dimidia
altera maternæ per leges datur. Cl. Voët.
h. t. §. 23.

§. DCCLIII.

§. DCCLI.

Vna eum
germanis
eorumque
liberis.

Nec tamen semper soli succedunt, sed, si existent fratres germani vel forores germanæ, vel germanorum germanarumque liberi, hi simul ad nascuntur. Nou. CXVIII. cap. 2. v. si vero.

§. DCCLIV.

Modus suc-
cedendi ad.
scenden-
tium.

Ex his principiis sequitur 1) ut pater & mater soli superstites luctuosam hereditatem inter se æqua lance diuidant, & auos auiasque excludant (§. 752. 1.) 2) Ut alteruter solus superstes solidum capiat, & auos similiter excludat. (§. 752. 1.) 3) Ut si soli remotioris gradus adscendentibus adfint, vel cum proprioribus concurrant, succedant in lineas, adeoque si v. c. superstites sint auia paterna, & auus auiaque materni, auia paterna sola semissim, auus auiaque materni simul alterum semissim capiant, sine bonorum discrimine. (§. 752. 2.) Nou. CXVIII. cap. 2. v. si autem.

§. DCCLV.

Quomodo
germani &
eorum li-
beri con-
currant?

Inde porro infertur, 4) germanos germanorumque liberos, non modo cum parentibus primi gradus, sed omnibus etiam adscendentibus, * admitti, & germanos quidem æque ac adscendentibus, in capita; ** horum liberos vna cum germanis concurrentes iure representationis in stirpes. Nou. CXXVII. c. 1. Nam si soli existent germanorum liberi, illi ab adscendentibus excluduntur. Nou. CXLVII.

c. i. fin. Quamuis praxis fere alia sit.
Vid. Sand. *Decis. lib. 4. tit. 8. def. 5.*

* Causam aduersus Beluifium & Schotanum ;
in alia omnia euntes, perorauit B. Huber.
Præl. ad Inst. de hær. que ab intest. §. 10.

** Et hic est casus, quo liberi portionem suam
pleno iure capiunt, id est, ut non compe-
tat patri ususfructus in peculio isto ad-
uentitio (§. 481. 3.)

§. DCCLVI.

Et hæc omnia etiam ad LEGITIMA-
TORVM parentes pertinent. ARROGATIS
patres, (non matres, §. 182. 1.) similiter
succedunt, modo puberes decefferint. (§.
181. 4.) Idemque obtinet in PLENE ADO-
PTATIS, quibus parer adoptiuus vna cum
naturali succedit. Minime autem in IMPERFECTE ADOPTATIS, quia hi non sunt
in adoptantium potestate (§. 186.)

Quid circa
parentes
legitimato-
rum & ado-
ptiuorum ?

§. DCCLVII.

ILLEGITIMIS liberis, (exceptis adul-
terinis & incestuosis,) sola mater succe-
dit, quia iura successionis ordinarie sunt
reciproca (§. 698.)

Quid circa
illegiti-
mos ?

III. DE SUCCESSIONE COLLATE- RALIVM.

§. DCCLVIII.

Deficientibus & adscendentibus, ad
COLLATERALES deuenitur. (§ 742.)

Successio
collatera-
lium,

§. DCCLIX.

§. DCCLIX.

1. Germanorum, eorumque liberorum.

Ex his primi omnium succedunt GERMANI, GERMANORVM VBE LIBERI, qui, quia his *tavta aqua, tavta pīga, idem sanguis. eadem radix,* (§. 742.) & vñilaterales, & reliquos omnes excludunt. *Auth. itaque C. de comm success.* Et quidem 1) germani germanæue soli succedunt in capita: 2) Si germani, germanorumque liberi concurrunt, illi in capita: hi, iure repræsentationis, in stirpes vocantur. 3) Si soli germanorum liberi existant, suo iure promiscue in capita admittuntur. *Nou. CXVIII. cap. 3.*

§. DCCLX.

2. Fratrum sororumque vñilateralium.

His deficientibus, eadem ratione fratres sororesque VNLATERALES, eorumque LIBERI, illi in capita, hi, si cum fratribus sororibusqüe defuncti vñilateralibus concurrant, in stirpes; siue soli sint, iure suo in capita succedunt, siue discrimine honorum, paterna illa an materna sint. *Nou. CXVIII. cap. 3.* Quamuis quod ad usum fori, in bonis paternis consanguinei eorumque liberi: in maternis uterini eorumque liberi passim præferri soleant,

§. DCCLXI.

3. Reliquorum cognatorum.

His quoque deficientibus proximi, siue cognati, siue agnati, siue discrimine sexus admittuntur, ita tamen, 1) ut propior excludat remotiores, e.g. patruus patrues,

eles, 2) vt, qui eiusdem gradus sunt, simul in capita admittantur, 3) vt nec duplicitatis vinculi amplius habeatur ratio ultra fratrum liberos. *Nou. CXVIII.c.4.*

§. DCCLXII.

Eodem iure succedunt collaterales LEGITIMATI, & per ARROGATIONEM vel ADOPTIONEM plenam inserti familiæ, & hi quidem agnatis tanquam consanguinei, non cognatis. (§. 182. I.) L. 2. §. 3. ff. *de suis & legit. ILLEGITIMI cognatis, per matrem coniunctis, sunt hæredes legitimi. §. 3. Inst. de SC. Orphit. §. 4. Inst. de succ. cogn.*

Quid si cognatio ex legitima-
tione & a-
doptione
orta?

IV. DE SUCCESSIONE CONIVGVVM.

§. DCCLXIII.

Deficiente omni cognitione, olim coniuges superfites vocabantur ex edito unde vir & vxor. * (§ 725.)

Succes-
sionis
conjugum
vetus.

* Quamvis enim olim, quum vxores in manus conuenirent, ex succederent tanquam suæ & filiæ familias: (§. 146 *) tamen quia, exolescente in manum coniugatione, ex iure ciuili coniugibus nihil iuris esset ad successionem: Prætor iis succurrere hoc edito debuit.

§. DCCLXIV.

Sed iure nouissimo, etiam cum descendentibus, nedum cum adscendentibus & collateralibus, coniux superfites pauper* Heinecc. *Instit.* Y suc-

Noua.

succedit locupleti, & quidem si plures sint, quam tres hæredes, in portionem virilem, si pauciores, in quartam, ita ut si cum liberis concurrat, in portione sua tantum vsumfructum; si cum aliis, quartam pleno iure capiat. *Nou. CXVII. cap. 5. Auth. Præterea C. vnde vir & vxor.*
Quod ius etiam obtinet, si coniux testatus decesserit. Nou. LIII. cap. 6.

* Non solum vxor, sed & maritus. *Nou. I. III. c. 6.* Quamuis enim ei Nouellæ plerique derogatum esse dicant per *Nou. CXVII. c. 5.* Vid. Wissenb. *Disp. ad Inst. 30. Th. 51.* id tamen de eo casu intelligendum esse, si mulier a viro iniuste matrimonio eiecta fuerit, luculenter ostendit B. Huber. *Præl. ad Inst. ibid. §. 18.*

V. DE SVCCESSIONE FISCI.

§. DCCLXV.

Successio
fisci.

P ostremo, si nullus sit successor legitimus, fiscus, exclusis adfinibus, tutoribus, nutritoribus bona vacantia intra quadriennium agnita occupat. *L. 1. pr. ff. de succ. edict. L. 1. C. de bon. vac. L. 1. §. 2. ff. de iur. fisc.*

§. DCCLXVI.

Quinam il-
li præfe-
rantur?

Præferuntur tamen fisco, 1) Coniuges, (*§. 763.*) 2) Socii liberalitatis imperialis, *L. vn. C. si liberal. imp. soc. fin. hær. dec. 3)* Ecclesia in bonis clericorum. *L. 20. C. de episc.* &

& cler. 4) Vexillatio in bonis militis. *L.*
 2. *C. de hæred. decurion.* 5) Collegia &
 corpora in bonis collegiati & corporati.
L. 1. C. de hæred. decur.

TIT. XIV.

DE OBLIGATIONIBVS.

§. DCCLXVII.

Haec tenus de iuribus in re, sed non de Connexio,
 omnibus, itemque de MODIS AD- Quid ius ad
 QVIRENDI vniuersalibus & singularibus rem?
 actum: iam, praetermisso iure pignoris,
 de quo alio loco agemus (§. 818.) ad Ivs
 ad rem prouehitur Imperator. Quod
 quum sit *facultas*, competens in perso-
 nam, vt hæc aliquid dare vel facere tene-
 atur: (§. 332.) sequitur, vt omne ius ad
 rem nascatur ex OBLIGATIONE.

§. DCCLXVIII.

OBLIGATIO est iuris vinculum, quo ne- Quid obli-
 cessitate adstringimur alicuius rei soluen- gatio?
 dae, id est facienda vel præstandæ. arg.pr.
Inst. h.t. Ex quo fluit axioma, obligatio-
 nem personam non egredi, adeoque ali-
 onem aduersus tertium non producere.
L. 25. pr. ff. de O. & A.

§. DCCLXIX.

Necessitas illa rei alicuius soluendæ, id Eius diuise
 est, facienda vel præstandæ, a lege vel iu- prima.

re imponitur, & quidem vel a solo *naturali*, sed cui ius civile vel plane non, vel non omnino adfistit. L. 95. §. 4. ff. *de solut.* vel a *iure ciuili*, sed quod Prætor, naturali æquitate motus, data exceptione elidit; vel ab æquitate *naturali* & *iure ciuili* simul. Primi generis obligationes MERE NATVRALES; secundi MERE CIVILES; tertii MIXTAE adpellantur. * §. 1. *Inst. de fideiuss.* L. 1. ff. *de nouat.* L. 3. §. 1. ff. *de pec. const.* §. 1. *Inst. de except.*

* Sic æquum est, filium familias & pupillum expungere nomen, etiam sine iussu patris vel tutoris auctoritate contractum: sed huic naturali obligationi non adfistit ius ciuile: iure naturæ pacta sunt seruanda, sed huic obligationi non omnino adfistunt iura, quæ quidem exceptionem ex pacto nudo dant, sed non actionem. Adeoque hæc sunt obligationes MERE NATVRALES. Iure ciuili & qui metu coactus promisit, obligatur: sed Prætor æquitate motus dat exceptionem *quod metus cauffa*, adeoque hæc obligatio est MERE CIVILIS. Denique venditor & iure naturali, & ciuili ad rem tradendam obstrictus, adeoque hæc obligatio MIXTA est.

§. DCCLXX.

Secunda.

MIXTAE obligationes præter naturale vinculum vel *legibus ciuilibus* sustinentur, vt contractus: vel *iurisdictione Prætoris*, vt i obligatio ex constituto. Illæ CIVILES, hæc PRÆTORIAE adpellantur. §. 1. *Inst. h. t.* Vtrasque in animo habuit Imperator,

rator, dum obligationem *vinculum iuris*,
quo necessitate adstringimur alicuius rei
soluendæ secundum nostræ ciuitatis iura.
pr. Inst. h. t. Hæc enim definitio non ad ob-
 ligationem generatim; sed in specie ad
 mixtam pertinet.

§. DCCLXXI.

Omnis obligationes ex æquitate vel ^{Tertia.} lege sunt: sunt enim *vinculum iuris*. (§. 768.) Sed tamen aliæ IMMEDIATE ex æquitate naturali vel ex lege ciuili na- scuntur, aliæ MEDIATE, accedente fa- cto obligatorio, e. c. Pater filio obligatur ad alimenta immediate ex æquitate na- turali, nullo licet accedente facto obli- gatorio: possessor ei, cuius interest ad exhibendum immediate, nullo acceden- te facto, tenetur. At contrahentes & delinquentes immediate obligantur ex facto suo; mediate ex lege.

§. DCCLXXII.

Factum obligatorium (§. 771.) aliud ^{Quarta.} licitum est, aliud illicitum: illud dicitur CONVENTIO; hoc DELICTVM, vel MA- LEFICIVM. De hoc infra erit dicendum: (§. 1032. sequ.) de illa hic differendi lo- cus est.

§. DCCLXXIII.

CONVENTIO vel PACTIO est duorum in idem placitum consensus de re soluen- da, id est, facienda vel praestanda. L. I.
 §. 2. ff de pact.

Quid con-
uentio?

§. DCCLXXIV.

Eius diuisio
in pacta &
contractus. Sed non omnibus conuentionibus ad-
sistit ius ciuile, verum quibusdam tan-
tum, & iis maxime, quibus vel *caussa* ci-
uialis, & legibus probata subest, vel quibus
singulare *nomen* & cognominem actio-
nem iura dederunt. * Et hæ conuentio-
nes CONTRACTVS; reliquæ PACTA vo-
cantur. L. 19. ff. de nouat.

* Hinc Romani non negabant, pacto esse ser-
uanda, immo potius improbum eum pu-
tabant, qui fidem datam liberare nolle^t.
Sed actionem non dabant ex pactione nu-
da, quia fidem sanxerant in negotiorum con-
tractibus. Gell. Lib. 20. cap. I. Qui ergo
stipulationem, tanquam ciuilem modum
adstringendæ fidei omiserat; magis vide-
batur perlusorie egisse, quam fidem vor-
luisse adstringere, Conf. Merill. Obs. Lib.
7. cap. 39.

§. DCCLXXV.

Quid pa-
ctum?
PACTVM ergo est conuentio destituta
nomine & caussa, (id est, datione vel fa-
cto,) quae obligationem ciuilem sua natu-
ra producere possit: (§. 774.) vel est nu-
da rei vel facti in futurum promissio.

§. DCCLXXVI.

Quid con-
tractus?
CONTRACTVS sunt conuentiones, quae
habent *nomen vel caussam praesentem*, sua
natura ciuiliter obligantem. (§. 774.) L. 7.
§. I. seq. ff. de pacl.

§. DCCLXXVII.

§. DCCLXXVII.

PACTVM vel NVDVM est, vel NON NV-
DVM. *d. L. 7. §. 1. 2. 4. L. 10. C. de pacl.* Nv-
DVM, quod in nudis placiti & conuentio-
nis finibus subsistit, & non quidem actio-
nem producit, sed exceptionem. *L. 7. §. 4.*
ff. de pacl. L. 10. L. 21. L. 28. C. eod. NON
NVDVM, quod actionem producit, *vel quia
speciatim ei lex, vel quia Praetor adsistit,
L. 6. ff. de pacl. vel quia in continentali con-
traclui bonaे fidei adiectum est. *L. 7. §. 5.*
L. 13. C. de pacl. quorum istud PACTVM
LEGITIMVM, ** illud pactum PRÆTO-
RIVM, hoc ADIECTVM vocatur.

* Ita Romani. Sed hanc subtilitatem aliae gen-
tes non receperunt, adeoque eodem mo-
do obligationem actionemque producunt
pacta & contractus, pacta nuda, & non
nuda. Hæc laus olim Germanorum, qui
nullos mortalium armis, aut fide, ante Germa-
nos esse, iure gloriabantur. Tacit. *Ann.*
Lib. 13. c. 54. Vnde semper apud eos va-
luit paroemia iuris: Ein Wort, Ein Wort:
ein Mann, ein Mann: Id est, vir bonus &
solo verbo obligatur. Quare egregie fallun-
tur, qui hanc obligationem pactorum ex
iure canonico repetunt, & quidem ex cap.
I. X. de pacl. Conf. Hert. Paræm. iur. Lib.
I. par. 8.

** Legitimum dicitur, quod lege ciuili confir-
matur. Sic pacta legitima sunt dotalia. *L.*
6. C. de dot. prom. donationis, L. 35. §. vlt.
C. de donat. pacta quædam de usuris. *L. 30.*
ff. de usur. L. 7. ff. de naut. fœn. L. 12. C.
de usur. Nou. CXXXVI. c. 4. Contra pa-
cta prætorio iure confirmata sunt hypothe-
ca, *L. 17. §. 2. ff. de pacl.* constituta pecu-

nia. L. 1. ff. de pecun. const. & conuen-
tio de iurejurando præstanto. §. II. Inst.
de act.

§. DCCLXXVIII.

Contractus ita ineuntur, vt vel *consen-*
vel veri, vel fus verus vtrinque adfit, vel ex altera
quasi contr parte ille ex æquitate vel communi utili-
tae præsumatur. * Piores vocantur
contra^tctus VERI: posteriores OBLIGA-
TIONES, quæ QVASI EX CONTRACTV na-
scuntur, vel breuius QVASI CONTRA-
CTVS, de quibus infra (§. 965. seq.).

* Ergo fundamentum quasi contractuum non
est consensus tacitus, vt quibusdam visum:
(ita enim ignorantes & inuiti non obliga-
rentur, §. 1. Inst. de obl. quæ quasi ex contr.)
sed consensus factus vel præsumptus. Indu-
citur vero huiusmodi præsumptio, vel ex
utilitate, veluti: quia nemo debeat cum
alterius damno locupletior fieri. L. 14.
ff. de condic^t. indeb.

§. DCCLXXIX.

Veri contractus vel nomen & caussam
simul habent, (§. 774.) vel ciuilem caussam
sine nomine. Piores vocantur contra^tctus NOMINATI: posteriores INNO-
MINATI: quales sunt quatuor illi: *Do,*
vt des: do, vt facias: facio, vt des: facio,
vt facias, ex quibus etiam non nascun-
tur actiones cognomines, (§. 774.) sed
actio generalis in factum vel præscriptis
verbis. L. 1. 2. 3. & 5. L. 17. §. vlt. ff. de
præscr. verb. L. 7. §. 2. ff. depact.

§. DCCLXXX.

§. DCCLXXX.

Contractus innominati omnes RE in- Nominati
euntur. Nisi enim res interueniret, in- quotupli-
tra pactorum naturam subsisterent. (§. ces ?
775.) Nominatorum autem alii substanti-
am capiunt vel ineuntur RE; alii VER-
BIS; alii LITTERIS; alii CONSENSV. §.
vlt. Inst. h. t.

§. DCCLXXXI.

Iam quum hi contractus omnes sint
conuentiones. (§. 774.) haec vero consen-
sus in idem placitum de dando aliquo vel
faciendo: (§. 7, 3.) sequitur, ut vel utri-
que contrahentes se ad dandum quid vel
faciendum obligent, vel alteruter tantum
obligatus sit. Hinc contractus in BILA-
TERALES, ($\deltaιπλεύς$) & VNILATERA-
LES, ($\muονοπλεύς$) recte diuiduntur.

Contractus
vnilatera-
les & bila-
terales.

* Ordinarie vnilaterales sunt STRICTI IV-
RIS, ut mutuum, solutio indebiti, stipu-
latio, literarum obligatio: bilaterales
BONÆ FIDEI, vti commodatum, pi-
gnus, & omnes consensuales: 1) In illis
non debentur usurpæ, nisi promissæ: in his
& propter solam moram. L. 3. C. de usurp.
2) Contractus stricti iuris ob dolum non
sunt nulli, sed rescindendi per restitutio-
nem ex caussa dolii. L. 36. ff. de V. O. In
contractibus contra bonæ fidei dolus,
qui caussam contrahendi dedit, nullam redi-
dit obligationem: L. 7. pr. ff. de dolo ob
incidentem actione ordinaria ex contractu
agitur. L. 13. §. 4. & 5. ff. de act. emt. Im-
mo & exceptio dolii competit decepto.
L. 9. pr. ff. de dol. 3) In illis compensatio
non nisi per exceptionem dolii mali; in his

ipso iure obligationem perimebat. Quod a Iustiniano mutatum, §. 30, *Inst. de act.*

§. DCCLXXXII.

Inde ex
contracti-
bus vel una
vel plures
actiones
nascuntur.

Ergo *vnilaterales contractus* tantum vnam actionem producunt: *bilaterales duas*, & quidem vtramque *DIRECTAM*, si vterque statim obligatur. Sin vnum initio; alter ex post facto demum obligatur, contra illum *DIRECTA*, contra hunc *CONTRARIA* actio datur, L. 17. §. 1. & §. 3. L. 18. §. 2. *L. pen. ff. commod.* quarum haec semper ad consequendam indemnitatem comparata est.

§. DCCLXXXIII.

Iis & damni
præstatio
petitur.

Iis actionibus non solum agitur ad præstandum id, quod promissum: verum etiam ad *RESARCIENDVM DAMNVM*.

§. DCCLXXXIV.

Damnum
quotuplex?

DAMNUM est, quando aliquid per alium ex patrimonio nostro demitur: id que vel *DOLO*, vel *CULPA*, vel *CASV* datur. *DOLVS* est *omnis calliditas, fallacia, machinatio ad decipiendum, fallen- dum, circumueniendum alterum adhibita.* L. 1. §. 2. *ff. de dol. CULPA* factum inconsultum, quo alter iniuria laeditur, vel quod, quum a diligente prouideri potuerit, non sit prouisum. L. 31. *ff. ad Leg. Aquil.* *CASVS* est euentus a diuina prouidentia prosectorius, cui resisti non potest. L. 18. *pr. ff. commod.*

§. DCCLXXXV.

§. DCCLXXXVII.

Rius diffe-
rentiae.

Qui enim eam non adhibent diligentiam, quam solent patresfamilias ad rem attentissimi, culpam LEVISSIMAM; L. 18. *ff. commod.* qui omittunt diligentiam, a frugi patrefamilias adhiberi solitam, LEVEM; * L. 32. *ff. depos.* qui denique ne ea quidem diligentia, qua omnes, etiam dissoluti homines, vti solent, vtuntur, LATAM committere dicuntur. L. 213. §. 1. L. 223. *ff. de V. S. L. pen.* §. 2. *de iur. & facili ign.*

* Ita leuis culpa æstimatur diligentia, qua in rebus suis vti solet quilibet paterfamilias frugi. Et hæc vocatur doctoribus culpa leuis IN ABSTRACTO. Si enim respicitur ad diligentiam, quali ipse, quocum contrahitur, in re sua vti solet, culpa illa leuis in CONCRETO vocari solet. Et hanc socius socio præstare tenetur; §. 9. *Inst. de societ.* quia hic sibi socium eligens eius diligentiam probasse censetur.

§. DCCLXXXVIII.

Regulae de
culpæ præ-
statione.

Iam & de culpa obseruanda axiomata:
 I. In contractibus, in quibus penes vnum commodum, penes alterum incommodum est, ille ordinarie culpam etiam levissimam; hic non nisi latam * præstat. L. 5. §. 2. *ff. commod.* II. Vbi par vtriusque contrahentis commodum atque incommodum est, culpa etiam levis ab vtroque præstanta est L. 5. §. 2. *ff. eod.* III. Qui sua sponte se contractui obtulit, vel obligationem suscepit, in qua personæ industria

stria summa requiritur, quamuis solum incommodum sustineat, tamen ad culpam leuissimam tenetur. *L. 1. §. 25. ff. dep. L. 20. C. de neg. gest. L. 23. ff. de reg. iur. L. 13. L. 21. C mand. IV.* Qui alteri rem ultra obtulit ex qua ei soli commodum obueniat, non nisi latæ culpæ præstationem exigere potest. *L. 8. §. 3. ff. de precar.*

* Ordinarie. Singulare in tutela. Tutor enim fauore pupilli ad exactam tenetur diligentiam & culpam leuem præstat. *L. 1. ff. de tut. & rat. disrah.*

§. DCCLXXXIX.

Iam ad contractus singulos, & quidem Connexio, ad veros, Nominatos, cum Imperatore progredimur, quorum quum alii re, alii verbis, alii litteris, alii consensu capiant substantiam: (*§. 780.*) primum de illis, qui RE ineuntur, agendum erit.

TIT. XV.

QVIBVS MODIS RE CONTRAHITVR OBLIGATIO.

§. DCCXC.

Contractus dicuntur RE iniri, vel REALES esse, non quasi actionem in rem producant, (*§. 768.*) sed quia non capiunt substantiam hi contractus, nisi rei traditio interveniat, vel datio.

§. DCCXCI.

§. DCCXCI.

Quid fint
huiusmodi
contractus?

Tales ex veris & nominatis* sunt qua-
tuor. I. MVTVVM, II. COMMODATVM,
III. DEPOSITVM, & IV. PIGNVS. pr. &
§. seq. Inst. h. t.

* Innominati enim omnes; ex quasi contra-
ctibus indebitum & obligatio nautarum,
cauponum, stabulariorum.

§. DCCXXII.

Quid mu-
tuum?

I. MVTVVM est contractus, quo res
fungibilis ita alicui datur, vt eius fiat,
& is quandoque tantundem in eodem ge-
nere restituat. pr. Inst. h. t. Res vero
FUNGIBILES dicuntur, quæ pondere, nu-
mero & mensura constant (§. 419.) L. 2.
§. 1. ff. de reb. credit. In his enim tantun-
dem est idem.

§. DCCXCIII.

Axiomata
de mutuo?

Ex qua definitione sequitur; I. vt mu-
tuum non sit, nisi pecunia, vel res fungi-
bilis alia, saltim breui manu tradatur. (§.
792.) L. 2. §. 3. L. 11. pr. & L. 15. ff. de
reb. cred. II. Vt mutuum sit alienatio,*
& rei fungibilis dominium transferatur
in debitorem. (§. 792.) L. 2. §. 2. L. 16.
pen. ff. eod. §. 2. Inst. quib. al. lic. vel non.

* Quod notandum contra Claud. Salmasii Dia-
triben: *Mutuum non esse alienationem: Mu-*
tuum enim non solum in quantitate con-
fistit, sed & ipsa species quoad substan-
tiam transfertur, & in hanc debitor omni-
no consequitur dominium. Non alienatur
tamen quantitas, quæ, vtpote res incorpo-
ralis,

ralis, non est obiectum dominii (§. 388.
1.) Et hinc contemplatione quantitatis nu-
mi alienati esse negantur. *L.* 55. *d'* *solut.* &
⁊ illud, quod ad debitorem attinet, dici-
tur, *aes alienum*. *L.* 213. §. I. *ff.* *de V.S.*

§. DCCXCVI.

Quum ergo mutuum sit alienatio (§. Quis dare
593. 2.) infertur, 1) non nisi eum dare possit mu-
tuum, qui potest alienare §. *vlt.*^{tuo.}
Inst. quib. al. lic. L. 2. §. 4. *de reb. cred.*
adeoque 2) si quis, qui alienare nequit,
mutuum dederit, numeros existentes vindicari;
consumtos bona fide condici, mala
fide, actione ad exhibendum peti posse.
(§. 466. 2) *L.* 11. §. *vlt.* *L.* 13. *pr.* *L.* 14.
ff. eod. 3) Idemque obtainere, si quis dolo
malo pecuniam alienam sine mandato do-
mini dederit mutuam. *L.* 11. §. *vlt.* *L.*
13. *ff. eod.*

§. DCCXCV.

Quamvis vero in mutuo alienetur spe-
cies: non alienatur tamen quantitas, (§. Quænam
793. *) ex eoque sequitur, 4) ut tantum-
dem & quod ad quantitatem, & quod ad inde nasca-
qualitatem, reddendum sit, *L.* 3. *ff. eod.*
L. 99. *ff. de solut.* 5) Ut conueniri quidem
possit, ut minus, non ut plus reddatur,
quam datum *L.* 11. §. 1. *ff. de reb. cred.*
6) Ut mutato valore numerorum ad tem-
pus contractus respiciendum videatur.
arg. L. 3. *ff. de reb. cred.* *L.* 2. *C. de vet.*
num. pot. *L.* 69. *ff. de contr. emt.* nisi de
certa specie monetæ reddenda conuen-
tum.

tum. *L. 22. ff. de reb. cred.* Et ita praxis seruat. Gail. 2. *Obs. 73.*

§. DCCXCVI.

*Quæ actio
inde nasca-
tur?*

Ex hoc contractu datur actio unica, (*§. 782.*) cognominis, (*§. 779.*) nimirum CONDICTIO certi ex mutuo, vel ACTIO MVTVI, *L. 5. C. quib. non objicit. long.
temp. præscr.* qua creditor agit aduersus debitorem, eiusue haeredem ad tantundem in eodem genere eademque bonitate reddendum; non autem ad usuras, quæ iure Rom. ex contractu stricti iuris non debentur, nisi promissæ (*§. 781. **)

§. DCCXCVII.

*Commoda-
tum quid?*

II. COMMODATVM est contractus, quo res non fungibilis gratis vtedia ita traditur, vt finito eo usu eadem species restituatur. *§. 2. Inst. h. t.*

§. DCCXCVIII.

*Axiomata
de commo-
dato.*

Ex quo sequitur: I. Vt commodatum in certum ac definitum usum detur, alias enim esset PRECARIVM. *L. 1. pr. L. 2. ff. de precar.* II. Vt, si mercedem sibi quis stipuletur pecuniariam, commodatum transeat in locationem conductiōnem, *§. 2. Inst. h. t. pr. Inst. de loc. fin. aliam rem, in contractum do ut des, L. 5. ff. de præscr. verb.* III. Vt commodum ex hoc contractu sit penes solum commodatariū; incommodum penes commodantem.

IV.

non, sicuti in mutuo, (§. 723. 2) transfe-
ratur dominium. *L. 8. L. 9. ff. de commod.*

§. DCCXCIX.

Quia ergo commodatum ad certum
vsum datur: (§. 798. 1) 1) illud ante fi-
nitum vsum ordinarie reuocari nequit.
L. 17. §. 3. ff. L. 3. C. commod. Nec 2) com-
modatarius eam aliis vſibus adhibere de-
bet, quia alias furtum vſus committeret.
§. 6. 7. *Inst. de obl. quae ex delicio L. 54.*
§. 1. ff. *de furt.*

Quamdiu
& quomodo
re commo-
data vten-
dum?

§. DCCC.

Quumque, *mercede* interueniente, An merces
commodatum in alium contractum tran- intercede-
sefat: (§. 798. 2) consequens est, 3) vt, si re possit?
honorarium *interueniat, commodati na- -
tura non mutetur. *arg. L. 6. pr. ff. mand.*

* Honorarium vero a 'mercede' differt: 1)
quod hæc conuentione definiatur: illud
vltro offeratur: 2) quod mercedem ad-
mittant operæ tantum illiberales; hono-
rarum liberales, & quæ æstimationem
haud recipiunt.

§. DCCCI.

Quum porro commodum ex hoc con-
tractu sit penes solum commodatarium: Que culpa
incommodum penes commodantem: (§.
798. 3) sequitur, 4) vt ille culpm leuissi-
mam; hic latam tantum præflet: (§ 788.
1.) *L. 5. §. 10. ff. commod.* 5) Ut, si com-
modatum in vtriusque gratiam factum,

præstanda?

Heinecc. Instit.

Z

con-

contrahentes sibi iniucem teneantur ad culpam leuem. (§. 788. 2) *L. 18. pr. v. at si utriusque ff. commod. 6.*) Ut, si in solam utilitatem commodantis hic contractus sit initus, tantum lata culpa praestanda sit. *L. 5. §. 10. ff. eod.*

§. DCCCII.

*Quid si res
casu perie-
rit?*

Denique ex ultimo axiomate (§. 798. 4) fluit, 7) quod si res casu fortuito perierit, ea pereat commodanti, tanquam domino. *L. 18. fin. L. 19. L. 20. ff. L. 1. C. commod. §. 2. Inst. h. t. & hinc commodatarius non teneatur (§. 886. 3.)*

§. DCCCIII.

*Actio com-
modati du-
plex?*

Ex hoc ergo contractu duæ nascuntur actiones contractui cognomines, nempe actiones COMMODATI DIRECTA & CONTRARIA (§. 782.)

§. DCCCIV.

Directa,

DIRECTA datur commodanti, aduersus commodatarium eiusque haeredes, ad eamdem speciem finito usu restituendam, (§. 497.) damage etiam, culpa levissima data, refacienda (§. 801. 4.)

§. DCCCV.

Contraria.

ACTIO CONTRARIA datur commodario, aduersus commodantem eiusque haeredes, ad indemnitatem: (§. 782.) ve-

lu-

luti si sumtus haud modicos in rem fecerit, vel ob vitium rei commodatae celatum damnum senserit, vel ob rem, vnu nondum finito repetitam, detrimentum passus sit. *L. 17. §. 3. L. 18. §. 2. & 3. ff. commod.*

§. DCCCVI.

III. DEPOSITVM est contractus re ini- Depositum
tus, quo quis alteri rem mobilem ita gra- quid?
tis custodiendam tradit, vt, quandocum-
que deponenti placuerit, eamdem in spe-
cie restituat. *§. 3. Inst. h. t.*

§. DCCCVII.

Vnde obseruanda axiomata : I. Contra- Axiomata
ctus & hic est gratuitus. II. Eo nec domi- de hoc con-
nium, nec vñus, sed sola rei custodia,
transfertur. *L. 1. pr. ff. depos. §. 3. Inst.
h. t.* III. Commodum ex hoc contractu or-
dinarie ad solum deponentem incommo-
dum ad solum depositarium redundat.

§. DCCCVIII.

Ex primo axiome inferimus, 1) de- Conclusio-
positum quoque vel in locationem condu- nes ex axio-
ctionem, vel in contractum innominatum
degenerare posse, si merces intercedat.
(§. 798. 2) *L. 1. §. 8. 9. 10. ff. depos.*
2) Nec huius contractus naturam mutari
per honorarium. (§. 800.) *L. 2. §. 24. ff. de-
vi bon. rapt.*

§. DCCCIX.

*Cur hic
contractus
infamet?*

Ex eodem colligimus, 3) contractum hunc non nisi cum amicis, in quorum fide maxima spes sita est, iniri, adeoque infamiam mereri dolum latamque culpam depositarii (§. 785.) Cic. pro Rosc. cap. 39. L. 10. C. depos. L. I. §. 1. ff. de his, qui not. inf. §. 2. Inst. depoen. tem. litig.

§. DCCCX.

*Ex secun-
do.*

Ex altero axiomate fluit, 4) depositarium furtum usus committere, si re deposita utatur. §. 6 Inst. de obl. quae ex del. 5) Si rei fungibilis usus concedatur expresse; ex deposito fieri mutuum. (§. 792.) L. 24. L. 20. §. 1. ff. depos. 6) Si tacite concedatur usus rei fungibilis, veluti si res clausa nec obsignata tradatur, tunc depositum fieri irregularare, simul ac depositarius re uti cœperit, L. 1. §. 34. ff. eod.

§. DCCCXI.

Ex tertio.

Denique ex tertio axiomate fluit, 7) deponentem ordinarie ad culpam leuissimam; depositarium ad latam teneri (§. 788. 1.) L. 1. §. 7, 16. 20. sequ. depos. 8) Hunc etiam casum sentire, si depositum sit irregularare, (§. 810. 4. 5) L. 24. ff. depos. vel si in mora sit restituendi, vel causum omnem in se susceperit (§. 785. 3.)

§. DCCCXII.

§. DCCCXII.

Depositum alias in SIMPLEX diuiditur, quod hactenus descriptum, & MISERABILE, quod fit ob tumultum, incendium, ruinam, naufragium. L. I. §. I. ff. depos. Hoc id singulare habet, quod si dulus depositarii vel haeredis in eo pelluceat, vterque ad dupli restitutionem teneatur: hic tamen non nisi in simplum, si dolus defuncti intercesserit. L. I. §. I. ff. depos.

Quotuplex
depositum

§. DCCCXIII.

Deinde deposito vicinum, & ab eo tam
men diuersum est SEQVESTRVM, quod 1) illud semper fiat ab uno, eoque volente: hoc etiam a pluribus, qui de dominio litigant, aliquando etiam inuitis, iussu iudicis. *L. 7. §. fin. qui satisd. cog. 2) Quod illud fiat in re quacumque mobili; hoc in re litigiosa etiam immobili. L. 110. ff. de V. S. L. 5. C. quor. adpell. 3) Quod illud ordinarie solam custodiam: hoc & possessionem & curam transfert in sequestrem. L. 17. §. I. ff. depos. d. L. 5. C. quor. adpell.

* Sed non nisi imminente metu fugæ, L. 7. §. vit. ff. qui satisd. cog, vel dilapidationis, L. 21. §. vlt. ff. de adpell. vel armorum, vel ob similes cauſas grauiores. L. vlt. f. C. quibus ad lib. L. 5. quor. adpell. L. 20. §. I. C. de agric. Quo etiam pertinet bellissima species c. 14. X. de sponsal. ubi de sequestratione sponsæ, que duobus fidem de matrimonio dederat. Extra hos casus

prohibita est sequestratio rei litigosæ. L.
vn. C. de prohib. sequestrat. pecun.

§. DCCCXIV.

Duplex a-
etio depo-
siti.

Ex hoc etiam contractu nascitur de-
nuo duplex DEPOSITI ACTIO, DIRECTA
& CONTRARIA (§. 782.)

§. DCCCXV.

Directa.

DIRECTA datur deponenti, aduersus depositarium eiusue hæredes, ad rem de-
positam in specie cum omni caussa restituendam, (§. 806.) resarcendumque da-
mnum, dolo & culpa lata datum (§. 811.)
Cui actioni nec exceptio compensatio-
nis, nec dolii mali, nec iuris in re deposi-
ta competentis opponi potest. L. pen. pr.
C. depos. L. vlt. §. 1. C. de compens. Immo
nec iure retentionis recte vtitur depo-
sitarius, quamvis Doctores eam con-
cedant ob impendia necessaria in rem de-
positam facta. L. II. C. depos.

§. DCCCXVI.

Contraria.

CONTRARIA datur depositario, aduer-
sus deponentem eiusue hæredes, ad in-
demnitatem. (§. 782. & §. 811.) L. 5. pr.
ff. depos.

§. DCCCXVII.

Alio se-
questraria.

Similiter SEQVESTRO, finita lite, A-
CTIO SEQVESTARIA DIRECTA datur vi-
ctori aduersus sequestrem eiusque hære-
dem, ad rem depositam cum omni caussa
resti-

restituendam. *L.* 5. *§.* 1. *L.* 12. *§.* 2. *ff.*
deposit. CONTRARIA sequestri aduersus
 victorem ad indemnitatem. *L.* 5. *§.* 2.
ff. deposit.

§. DCCCXVIII.

IV. PIGNVS constituitur *contraclu:* constitutum vero hoc modo & traditum dat Ivs IN RE, æque ac hypotheca solo pacto sine traditione constituta. (*§. 339.*
 * *§. 334.*) Ex quo iure nascitur actio in rem Seruiana & quasi Seruiana seu hypothecaria, quarum illa locator prædii rustici aduersus colonum, vel quemcumque possessorem; hac creditor contra debitorem vel possessorem quemlibet agit ad res pignori obligatas persequendas. *§. 7.*
Inst. de action.

Pignus qua-
 tenus ius
 in re,

§. DCCCXIX.

Ast hic pignus non accipitur pro iure Quatenus in re, sed pro contractu, quo illud ius contractus. constituitur, adeoque definiri poterit, quod fit contractus re initus, quo creditori res ita traditur in securitatem crediti, ut soluto debito eadem in specie reddatur. *§. vlt. h. t.*

§. DCCCXX.

Ergo I, pignori dari possunt res omnes, Axiomata quæ securum præstant creditorem: *L.* 9. de pignore. *§. 2. ff. de pign. act.* II. Ex hoc contractu non usus transfertur, sed possessio & custodia, adeoque traditionem accedere oportet. *§. vlt. Inst. h. t.* III. Contractus

pignoris in utriusque contrahentis utilitatem comparata est. §. vlt. Inst. h.t. L. 5. §. 2. ff. *commod.*

§. DCCCXXI.

Conclusio-
nes ex a-
xiomate.

Ex primo axiomate inferimus, 1) op-
pignorari posse res tam corporales, quam
incorporales, L. II. §. 2. ff. *de pign.* L.
4. C. quæ res pign. dari 2) tam immobi-
les, quam mobiles, 3) tam proprias, quam
alienas, modo domini consensus vel rati-
habitio accedat. L. 20. pr. ff. *de pign. act.*
4) Non autem res exemptas commercio.
L. 9. §. 1. ff de pign. & hyp. 5) nec res li-
tigiosas. L. I. §. 2. ff. *quae res pign.* L. 3.
C. eod.

§. DCCCXXII.

Ex secun-
do.

Ex secundo fluit, 6) creditorem pi-
gnore uti non posse, nisi accesserit pa-
ctum ἀντιχείτεως, vel de pignoris usu in-
vicem usurarum. L. II. §. 1. ff. *de pign.*
& *hypoth.* 7) Maxime inter se differre
pignus & hypothecam.* *L. 9. §. 2. ff. de*
pign. act.

* Pignus enim 1) constituitur contractu, hy-
potheca, pacto, cui Prætor adfistit. (§. 777.)
2) Pignus traditur, hypotheca rem sine
traditione adficit. §. 7. Inst. de act. L. 9.
§. 2. ff. *de pign. act.* L. 238. §. 2. ff. *de V. S.*

§. DCCCXXIII.

Ex tertio.

Ex tertio axiomate colligimus, 8)
utrumque contrahentem teneri ad cul-
pam leuem præstandam. L. 5. §. 2. *com-
mod* L. 25. ff. L. 5. L. 7. C. *de pign. act.* Nec
obstat. L. 13. §. 1. eod.

§. DCCCXXIV.

§. DCCCXXIV.

Ex hoc quoque contractu duplex datur actio PIGNORATITIA DIRECTA & CONTRARIA (§. 782.) §. vlt. Inst. h. t. L. 3. L. 8. L. 9. princ. ff. de pign. act.

§. DCCCXXV.

DIRECTA debito soluto (§. 819.) datur Directa, debitori, aduersus creditorem eiusue haeredes, ad rem oppignoratam * cum omni caussa restituendam, resarciendaque dama, culpa etiam leui data. (§. 823.) §. vlt. Inst. h. t.

* Attamen soluto licet debito, creditor pignus iure retentionis debitori denegabit, si novum contraxerit debitum. tot. tit. C. etiam ob chirogr. pecun. dign. teneri.

§. DCCCXXVI.

CONTRARIA contra creditor i compedit aduersus debitorem eiusue haeredes, ad indemnitatem: (§. 783.) veluti si creditor impensas in pignus fecerit, si damnum inde passus sit, si res aliena ipsi obligata fuerit &c. L. 3. 8. 9. 36. ff. de pign. act.

TIT. XVI.

DE VERBORVM OBLIGA-
TIONIBVS.

§. DCCCXXVII.

Vti contraclus reales non solo consen-
su, sed accidente rei datione vel tra-

Quid ver-
borum ob-
ligatio?

ditione substantiam capiunt: (§. 790.) ita VERBORVM obligationes non consensu, sed verborum sollemnitate, perficiuntur.

§. DCCCXXVII.

Quot contractus verbales?

Huiusmodi contractus olim erant tres, sollemnisi dotis DICTIO, * PROMISSIO operarum, a liberto facta, firmataque iureurando, & STIPVLATIO. Cai. Inst. lib. 2. tit. 9. §. 3. sequ. Vlp. Fragm. tit. 6. §. 1. sequ. Quæ quum sola locum in libris nostris inuenientur: de ea sola hic agendum.

* Dos vel DABATVR, si obsignata apud auspices deponebatur: Suet. Claudi. cap. 26. vel PROMITTEBATVR, respondendo ad stipulationem: Plaut. Trinum act. 5. scen. 2. vsq. 34. sequ. vel DICEBATVR verbis sollemnibus, sed a stipulatione diversis, qualia fortassis illa apud Terent. Andr. Act. V. scen. 4. us. 47.

- - - Dos, Pamphile, est
Talenta quindecim, PA. Accipio.

Conf. Antiqu. nostr. Rom. Lib. 2. tit. 7. §. 4. sequ.

§. DCCCXXIX.

Stipulatio quid?

STIPVLATIO est contractus unilateralis, quo quis ad alterius interrogationem congrue & in continentis respondendo, ad dandum aliquid vel faciendum, quod alterius interest, obligatur. Quum enim nuda rei futuræ promissio iure Romano actionem non produceret: (774.) inuenta est stipulatio, qua, qui rem in futurum promittit, obligaretur. pr. Inst. h. t. L. 27. C. de paci.

§. DCCCXXX.

§. DCCCXXX.

Quum vero vel *certum* quid promitti possit, veluti species vel quantitas: vel *incertum*, veluti genus vel factum: ipsa quoque stipulatio vel CERTA vel INCERTA est. *L. 74. ff. de V. O. pr. Inst. eod.*

§. DCCCXXXI.

Quandoquidem etiam vel *pure* vel *sub conditione* vel *in diem* promittitur: stipulatio in PYRAM, CONDITIONALEM & IN DIEM CONCEPTAM recte diuiditur. *§. 2. §. 4. Inst. L. 73. pr. ff. h. t.*

§. DCCCXXXII.

Vbi notanda axiomata: I. Si *pura* stipulatio est: dies & cedit statim & venit. *L. 213. ff. de V. S. H.* Vbi conditio possibilis adiecta: dies, pendente conditione, nec cedit nec venit. *d. *L. 213. III.* Conditio vero impossibilis promissionem plane vitiat. (*§. 549. **) *§. 1. Inst. de inut. stip. L. 7. L. 26. L. 27. pr. L. 123. ff. h. t.* IV. Si ex die certo quid promissum, dies cedit, sed non venit, nisi lapsus die. *§. 2. Inst. h. t. §. pen. Inst. de inutil. stipul. d. L. 213. ff. de V. S. V.* Si ad diem quid promissum, dies statim cedit & venit, & obligatio perpetuatur, sed lapsus die eliditur exceptio-ne. *§. 3. Inst. h. t. L. 44. §. 1. ff. de O. & A. VI* Dies incertus, si dubium sit, an existens sit, pro conditione habetur. *L. 75. ff. de*

de cond. & dem. (§. 622.) VII. Existens conditio in contractibus ad principium retrotrahitur. L. 11. §. 1. ff. qui pot. in pign. Quod secus in legatis. L. 18. ff. de regul. iur.

* *Conditio in præsens vel præteritum concepta proprie conditio non est, ob definitionem (§. 545.) Hinc ea obligationem non suspendit, sed adiecta stipulationem vel statim infirmat, vel ea statim committitur, e. c. Si dictum: dabisne, si Titius consul fuit? si fuit consul, statim valet stipulatio: si non fuit infirmatur. §. 6. Inst. de V. O. (§. 545.) **

§. DCCCXXXIII.

Axiomata
de stipula-
tione alia.

Nec minus notanda & sequentia axiomata: VIII. Ad tempus non potest debiri. (§. 832. 5) §. 3. Inst. h. t. IX. Stipulatio constat interrogatione & responsione congrua. (§. 1. Inst. h. t.) X. Conditio negatiua, (secus ac in hæreditatibus ac legatis §. 637. *) præstationem suspendit usque ad mortem promittentis. Vnde si quis ita stipuletur: Si in Capitolium non adscendero, dare spondes? perinde est, ac si stipulatus esset, cum moreretur, sibi dari, §. 4. Inst. h. t. XI. Ex stipulatione etiam spes in hæredes transmittitur, quamuis is, cui sub conditione debetur, ante existentem conditionem decesserit.* §. 4. Inst. h. t. XII. Alium obligare promissione sua nemo potest. §. 3. Inst. de inutil. stipul. XIII. Nec potest quisquam alii, quam sibi, stipulari, §. 4. Inst. eod. nisi sua

sua intersit, alteri dari, fieri. (§. 829.)

§. 19. *Inst. eod.*

* Aliud in hæreditatibus & legatis sub condicione relictis, quæ non transmittuntur, si hæres vel legatarius ante existentem conditionem decepit. (§. 549. 6.) *L. vn. §. 7. C. de caduc. toll.*

§. DCCCXXXIV.

Ex stipulatione, tamquam contractu μονοπλεύεω, (§. 829.) vna nascitur actio, (§. 782.) illi cognominis Ex STIPVLATV, *L. 83. §. 6. ff. de V. O.* quamvis illa, si certum petitur, *actio CERTI*; si incertum, *actio INCERTI EX STIPVLATV* vocetur. *pr. Inst. h. t. (§. 830.)*

*Actio ex
stipulatu
certi & in-
certi.*

§. DCCCXXXV.

Vtraque datur stipulanti, aduersus promittentem eiusue hæredem, ad dandum faciendumue, quod promisit. Qualis?

§. DCCCXXXVI.

Quamvis enim vulgo tradant, promis forem facti obligatione liberari præstando id, quod interest: id tamen non apparet ex *L. 62. pr. L. 75. §. fin. L. 81. L. 112. §. 1. ff. de V. O. L. 13. §. fin. de re iud. L. 71. §. 2. de cond. & dem.* Potest quidem conueniri is, qui factum promisit, idque si intra tempus idoneum haud præstet, ad id, quod interest, sed quod cogi non possit ad factum præstandum, aut

*An qui fa-
ctum pro-
misit, libe-
retur præ-
stanto id,
quod inter-
est?*

quod

quod liberetur offerendo id, quod interest, in nullo illorum textuum legitur. Cuiac. ad L. 72. h. t. Coras *Miscell.* L. 2. c. 3. B. Huber. *Prael. ad Inst. h. t.* §. 5. Thomas. diss. singulari, *an, qui factum promisit, liberetur, praestando id, quod interest?*

§. DCCCXXXVII.

Pœna conventionalis *eur addita?* Vnde quod Iustinianus ait, utile esse, stipulationibus facti pœnam conuentionalis adiicere: §. vlt. *Inst. h. t.* non ideo fit, quod qui factum promisit, ad illud præstandum abscisse non teneatur: sed quod facta plerumque sunt incertæ aestimationis, adeoque difficilior probatio, si facto non præstito ad id, quod interest, agere stipulator decreuerit.

§. DCCCXXXVIII.

Vsus hodiernus.

Ceterum quamvis sollemnia verba sustulerit Leo Imp. L. 10. C. de contr. *stipul.* §. 1. *Inst. h. t.* non tamen sustulit interrogationem & responsionem congram, adeoque nec differentiam pactionum & stipulationum. Sed Germanicæ originis gentes vti hisce formulis nunquam usæ sunt: ita hodiendum inter pacta & stipulationes nihil statuunt discriminis: sed ex utrisque concedunt actionem, siue intercesserit interrogatio & responsio, siue non fuerit adhibita (§. 777. *)

TIT. XVII.

DE DVOBVS REIS STIPV-
LANDI ET PROMITTENDI.

§. DCCCXXXIX.

Non solum vnum, sed plures quoque aliquando sibi quid vel stipulantur, vel promittunt, & tunc ordinarie valet regula: *Si duo pluresue promittunt, vel duobus pluribusue promittitur: singuli pro parte & obligantur, & ius ex ea stipulatione adquirunt.* L. II. §. I. 2. ff. h. t.

§. DCCCXL.

Sed haec regula non caret exceptione. Nisi sint Quod si enim, qui promittunt, sunt REI PROMITTENDI, obligatio inter eos non est diuisa, sed singuli in solidum tenentur. Contra, si, qui sibi stipulati sunt, sunt REI STIPVLANDI, singulis solidum debetur. §. 2. Inst. L. 2. L. 3. §. 1. ff. h. t.

§. DCCCXLI.

REI alias *speciatim* dicuntur ii, vnde petitur: *generatim* ii, *quorum de re discipatur.* Cic. Lib. 2. de Orat. c. 43. & 79. Fest. voce *reus.* Vnde & *actor* & *reus* communi vocabulo REI dicuntur Pomponio L. 5. pr. v. *conuentionales* ff. de V. O. adeoque & iureconsultis ratio fuit, hoc vocabulo & promittentes & stipulantes adpellandi.

§. DCCCXLII.

§. DCCCXLII

Quinam rei REI ergo PROMITTENDI sunt qui alteri, vna oratione omnes interroganti, congrue respondent, seque singulos in solidum idem datus facturosque spondent. pr. *Inst. L. 1. L. 2. L. 3. §. 1. L. 4. ff. h. t. E. g.* apud Plaut. in *Trinum. Act. V. scen. 2. vs. 39.* Lysiteles interrogat:

Isthac lege, (cum ista dote) filiam tuam spondesne mihi vxorem dare?

Respondet Callicles: spondeo: & Charmides addit: *Et ego spondeo idem hoc.* Callicles ergo & Charmides erant duo rei promittendi saltem ratione dotis.

§. DCCCXLIII.

Qui rei stipulandi? REI STIPULANDI sunt, quibus separatis sibi eamdem rem in solidum stipulantibus debitor eam se daturum facturumque spondet. §. 1. *Inst. L. 1. ff. h. t. v. c.* Si Titius interrogaret: *Spondesne mihi dare mille Philippum?* & Maeuius: *Spondesne mihi dare idem mille Philippum?* Et Sempronius responderet: *Vtrique vestrum dare spondeo:* Titius & Maeuius essent duo rei stipulandi. pr. *Inst. h. t.*

§. DCCCXLIV.

Quomodo Hodie sine interrogationis & responsionis sollemnitate (§. 838.) correi promittendi fiunt, qui eidem eamdem rem in solidum promittunt: *re i stipulandi*, quibus idem in solidum promittitur; v. c. verbis te zaamen en elē voor't geheel. vel Germanice: Alle fur einen, und einer fur alle. vel:

vel: Alle vor einem, und einem vor alle.

B. Hub. *Præl. ad Dig. h. t.*

§. DCCCXLV.

Quum itaque rei promittendi in solidum teneantur: (§. 840.) consequens est, 1) ut singuli possint conueniri in solidum. §.
 1. *Inst. L. 3. §. 1. ff. h. t. 2)* Ut vnuis reorum, creditori quoconque modo satisfa ciendo, obligationem perimat. *L. 2. L. 3. §. 1. ff. h. t. L. 20. ff. ad SC. Vellei. L. 16. pr. ff. de acceptilat. 3)* Ut non gaudeant beneficio diuisionis, ne quidem iure nouissimo, nisi eo casu, si correi sint ἀλληλεγγόως ὑπενθυνοι, id est, si reciproca fideiußione sint obligati. * *Nou. XCIX. cap. 1.*

* Ergo hac nouella tantum derogatur *Legi. II. pr. ff. h. t.* vbi Papinianus beneficium diuisionis negat competere correis promittendi, vice mutua fideiußoribus. Sed doctores more suo hanc nouellam ad omnes correos promittendi produxerunt. Et ita fere in foro hic error triumphat, ob *Aut. Hoc. ita C. h. t.* quamvis ab auctoritate sua diuersissimam.

§. DCCCXLVI.

Quumque contra reis stipulandi singulis solidum debeatur: (§. 840.) sequitur, 4) ut singuli possint exigere solidum. 5) Ut, si vni quocumque modo satisfactum sit, reliquorum ius exigendi perimatur. *L. 2. ff. h. t. L. 31. §. 1. ff. de nouat.*

§. DCCCXLVII.

Quum denique hoc negotium inter stipulantem & promittentem, non inter inuicem, *An correis Heinecc. Instit. A a ipfos*

competat a. ipfos correos geratur, & obligatio perso-
nas non egrediatur. (§. 768.) inferendum
est, 6) vnum reorum promittendi, soluen-
tem, actionem non habere aduersus correum; l. 36. ff. de fideiuss. nisi vel in
communione sint, vel soluens Iura a cre-
ditore cessa acceperit. * 7) Correum stip-
ulandi, cui solutum, non cogi cum
correo partem communicare, nisi vel
socii sint, vel ita inter illos conuenerit.
L. 62. pr. ff. ad. l. Falc.

* Sed facile temen patet, reo soluenti etiam
non socio, nec iure cesso vtenti, hodie
competere actionem negotiorum gestorum
contrariam vtilem. Dum enim pro cor-
reo soluit, eumque liberauit, negotia eius
gesfit vtiliter, adeoque petere potest in-
demnitatem. Et ita etiam accipi potest.
L. 2. C. h. t.

T I T. XVIII.

DE STIPVLATIONE SERVO- RVM.

§. DCCCXLVIII.

Seruuus nec persona est, (§. 77.) nec si-
quando stipuletur? bi quidquam adquirit, sed domino
(§. 470). Ergo & stipulatione sibi nihil,
domino omnia adquirit, quia non nisi ex
persona domini stipulandi ius habet. *pr. Inst. h. t. l. 1. pr. ff. de stip. seru.*

§. DCCCXLIX.

Stipulando Ex quo sequitur, 1) vt domino adqui-
adquirit do- rat stipulando: siue sibi, siue domino, siue
mino. con-

DE STIPULATIONE SERVORVM. 371

conferuo, siue impersonaliter stipuletur.
§. 1. *Inst. L. 1. pr. L. 15. ff. h. t.* Ut ser-
uus communis vnicuique domino stipu-
lando adquirat, pro rata portione domi-
nii, nisi vnius iussu, aut vni nominia-
tim, stipulatus fit. §. 3. *Inst. l. 5. l. 7.*
ff. h. t. L. vlt. C. per. quas pers. cuique
adquir. 3) Ut seruus hereditarius her-
reditati, quæ ante aditionem personam
defuncti sustinet, (§. 329.) stipulando ad-
quirat, *princ. Inst. h. t. L. 35. ff. h. t.*

§. DCCCL.

Quum vero de adquæstu id intelligen-
dum sit: (§. 848.) inferunt veteres, 4) si
factum stipulatus fit seruus, v. c. *ut sibi*
ire, agere liceat, domino id facere haud
licere §. 2. *Inst. h. t. L. 38. §. 6. ff. de*
V. O. Nisi stipule-
tur factum.

§. DCCCLI.

Hodie, quum & rarior sit seruitus, &
homines proprii vel adscriptitii, qui su-
perfunt, dominis non omnia adquirant:
(§. 85.) totus hic titulus vere nullius v-
fus est.

*Vfus ho-
diernus.*

T I T. XIX.

DE DIVISIONE STIPVLA- TIONVM.

§. DCCCLII.

A personis, quæ vel stipulari iubent stipulatio-
vel stipulantur, stipulationes diui- num divisiō
nouz,

duntur in PRÆTORIAS, IVDICIALES,
COMMVNES & CONVENTIONALES. pr.
Inst. h. t. de quibus paucis dicendum

§. DCCCLIII.

PRÆTORIÆ sunt, stipulationes vel
cautiones, quæ a mero Prætoris officio
proficiuntur: quo & Aedilitiæ referun-
tur. §. 2. Inst. h. t. IVDICIALES, quæ
a mero iudicis officio; COMMVNES, quæ
ab utriusque. * §. 2. §. 4. Inst. h. t. CON-
VENTIONALES, quæ ex connuentione ut-
riusque partis concipiuntur. §. 3. Inst. eod.

* Distinctum enim Romæ erat Prætoris & Iu-
dicis officium. Prætor magistratus erat; Iu-
dex priuatus. Ille *ius dicere*, hic *indica-
re* dicebatur: ille pro tribunali, hic de
plano vel ex subsellio, unde & pedaneus
dicebatur, ille denique de iure cognosce-
bat, & hinc actionem, exceptionem, re-
plicationem &c. audiebat, contestataque
lite dabant iudicem: hic de facto cognosce-
bat & ex formula a Prætore præscri-
pta ferebat sententiam. Ger. Nood. *de
Iurisd. L. 1. cap. 6. 7.* Si prætor, non
dato iudice, ipse toti caussæ præerat, *ex-
tra ordinem* iudicare dicebatur.

§. DCCCLIV.

CAUTIO
damni in-
ferti.

PRÆTORIA e. c. erat CAVTIO DAM-
NI INFECTI, qua Prætor rei vitiosæ,
veluti ædium ruinosarum, dominum,
vel eum, qui domini loco habebatur,
iubebat vel promittere vel satisdare
vicino, cui damnum imminebat, se re-
farciturum damnum, si intra certum
diem

diem contigerit. *L.* 13. *pr.* §. sequ. ff. *de damn. inf.* Nolentem fatisdare missione in bona ex primo, ac deinde ex secundo decreto coicebat. *l.* 15. §. 10. 20. ff. *de damn. inf.* *l.* 3. §. vlt. ff. *de adqu. possess.*

§. DCCCLV.

Eiusdem generis est CAVTIO LEGATORVM SERVANDORVM CAVSSA, qua hæres legatariusue legatum post tempus vel conditionis euentum debens, a Prætore iubetur cauere, se sine omni dolo malo legatum præstiturum, quum dies venerit. *L.* 1. ff. *vt leg. seru. cauſſ.*

Legatorum nomine.

§. DCCCLVI.

IVDICIALIS est CAVTIO DE DOLO, qua is, qui ad rem restituendam condemnatus est a Iudice, iubetur cauere, se rem cum omni cauſſa fine fraude restituturum. *L.* 21. *L.* 45. ff. *de rei vind.* *L.* 9. §. 5. 7. ff. *quod met. cauſſa.*

Iudiciales,
cautio de
dolo.

§. DCCCLVII.

Ita & a iudicis officio proficiscitur CAVTIO DE PERSEQVENDO SERVO, QVI IN FVGA EST, ab eo exigi solita, qui hominem per vim extorsit, si eum postea fuga abstulerit, *l.* 14. §. 11. ff. *quod met. cauſſ.*

De perse-
quendo su-
gitivo.

§. DCCCLVIII.

Eiusdem naturæ est CAVTIO DE PRETIO RESTITVENDO, si res promissa præ-

De pretio
restituendo.

stari ab vno cohæredum in solidum iubatur, vt reliqui cohæredes eum indemnem præstent. *L. 25. §. 10. ff. fam. ercisc.*

§. DCCCLIX.

Communes, REM PUPILLO SALUAM FORE, & de rato, **COMMUNES** sunt cautiones REM PV· PILLI SALVAM FORE, (de qua supra §. 280. seq.) & CAVTIO DE RATO, quam præstare iubetur procurator, cuius de mandato dubitatur. *L. 1. C. de procurat.*

§. DCCCLX.

Conuentio-nales. Conventionalium tot fere sunt species, quot rerum contrahendarum §. 3. *Inst. h. t.* Nullus enim fere erat contractus, cui non subiiceretur stipulatio. *Sen. de Benef. lib. 3. cap. 16. l. 71. ff. pro. soc. l. 88. ff. de solut. Cuiac. ad l. 17. de V.O.*

§. DCCCLXI.

Vsus ho-dierius. Hodie cautiones *prætoriæ, iudiciales,* & *communes* non amplius differunt, quia nec officia *Prætoris & Iudicis* differunt. Nec abscisse amplius cauendum stipulationibus, sed sufficit nuda repromissio, verbis vel chirorapho facta. Cautiones damni infecti & de seruo persequendo, immo & de dolo malo & restituendo pretio ob exsequutionem promtam, hodie vix usu frequentantur.

TIT. XX.

DE INVILIBVS STIPVLA-
TIONIBVS.

§. DCCCLXII.

Stipulationes aliquando, vel ratione PERSONARVM CONTRAHENTIVM, vel ratione RERVVM, quæ in stipulatio-
nem deducuntur, vel ratione FORMÆ stipulatio-
nes quot
modis inu-
tileß
stipulationis, inutiles habentur.

§. DCCCLXIII.

Quum enim, quod ad PERSONAS CONTRAHENTES attinet, stipulatio fit contractus, contractus conuentio, conuen-
tio duorum vel plurium in idem placitum consensus: (§. 773.) sequitur, vt inutiles sint 1) stipulationes infantium, 2) furiosorum & mente captorum, 3) surdorum & mutorum. §. 6. 7. 8. 9. 10.
Inst. h. t. 4) Ut prodigi & infantia maiores pupilli possint quidem sibi stipulari, sed non aliis spondere, vel se obligare, nisi auctore tute (§. 251.) §. 9. *Inst. h. t. L. 6. ff. de V. O.*

* Obligatur quidem pupillus naturaliter, *L. 21. ff. ad L. Falc. L. 1. ff. de nouat.* sed quia hæc obligatio naturalis effectu caret, & legibus ciuilibus infirmatur: ideo aliquando ne naturaliter quidem obligari dicitur. *L. 41. ff de cond. ind. L. 59. de O. Et A.* Non esse enim, & omni effectu de-
stitui, in iure habentur synonyma. Ci-

uiliter ergo nunquam obligatur pupillus, L. 43. de obl. & act. nisi cum obligatio ex re venit. L. 46. ff. eod. veluti ex maleficio; pr. Inst. de obl. ex del. item ex contractu & quasi contractu tunc, quando pupillus factus est locupletior. L. 14. ff. de cond. ind. Minor, cuius non persona, sed res, curatori primario subest, ciuiliter obligatur, L. 101. ff. de V. O. L. 43. de obl. & act. sed saluum ipsi est restitutionis in integrum beneficium: quamuis in foro hodie non nisi naturalis obligatio nasci dicatur ex contractibus minorum. Plenissime hanc caussam peroravit B. Huber Prael. ad Inst. h. t. §. II. sequ.

§. DCCCLXIV.

Ob unitatem perfonarum. Ex eodem principio, quod stipulatio fit consensus duorum vel plurium: (§. 773.) sequitur, 5) ut non subsistat stipulatio inter patrem & filium, quippe qui pro vna persona habentur: (§. 139. 6. 8.) §. 6. Inst. h. t. nec 6) ob eamdem caussam inter dominum & seruum. (§. 77.) d. §. 6. Inst. h. t.

§. DCCCLXV.

Alter alteri stipulari non potest. Quia porro alteri stipulari nemo potest, nisi stipulantis ipsius intersit: (§. 833. 13) 7) ne pater quidem potest stipulari filio, §. 4. Inst. h. t. nisi haeredi, L. 17. §. 4. de paci. L. 33. ff. eod. 8) & hinc, si quis sibi & amico stipulatus sit, pro parte tantum stipulantis valet obligatio. d. §. 4. eod. 9) Contra si quis sibi aut amico dari stipulatus est, is totam obligationem sibi adquirit, quamvis amico,

mico, inuito etiam stipulatore, recte solui possit. §. 4. *Inst. h. t. L. 31. pr. L. 57. §. 1. ff. de solut.* Et hoc iure etiamnum vtimur.

§. DCCCLXVI.

Ex eodem principio sequitur, 10) ut tutor possit stipulari a contutoribus, rem pupillo saluam fore, aliæque stipulationes similes valeant, dum stipulantis interfit. §. 19. *Inst. h. t.*

Nisi interfit
stipulantis.

§. DCCCLXVII.

Ratione MATERIAE quoque variæ stipulationes sunt inutiles. (§. 862.) Quum materiæ, enim stipulatione obligetur alter addandum aliquid vel faciendum: (§. 829.) in stipulationem sane deduci nequeunt 11) res, quæ non sunt in commercio. §. 2. *Inst. h. t. 12)* Res, quæ nec existunt, sed existere possunt. §. 1. *Inst. h. t.* Nam si non existant, sed existere possint, omnino valet stipulatio, veluti si quis sibi stipuletur fructus futuros. *L. 73. ff. de verb. obl. 13)* Res nostræ. §. 2. *Inst. h. t.* vel 14) alienæ in casum, si nostræ futuræ sint. §. 22. *Inst. h. t. 15)* Res turpes, quæ per leges præstari nequeunt. §. 24. *Inst. h. t. L. 26. ff. de V. O. L. 7. §. 3. ff. de paci.*

Ratione
materiæ,
vel obiecti.

§. DCCCLXVIII.

Quia vero & alium promissione nostra obligare haud possumus: (§. 833. 12.) frustra 16) promittitur, alium datu-

Pro alio
promittere
non possumus.

rum & facturum. §. 3. *Inst. h. t.* Quod si tamen quis dicat, se effecturum, ut alter det vel faciat, vel pœna in eum casum, si alter non dederit, vel fecerit, spondeat, vel indemnitatem promittat: utilis erit promissio, quia non alium, sed se, hac stipulatione obstrinxit. *L. 3.*
8. *ff. de verb. oblig.*

§. DCCCLXIX.

Ratione
formæ in-
ternæ.

Ratione FORMÆ quoque haud paucæ stipulationes sunt inutiles: (§. 862.) veluti, 17) si promissor & stipulator non de eadem re sentiant. (§. 773.) §. 23. *Inst. h. t.* 18) Si non in nomine, sed persona alterius erretur, veluti si Titio promissurus, Caio promittat. Arg. *L. 9. pr. ff. de hær. inst. 19.* Si conditio adiecta sit impossibilis, (§. 832. 3.) §. 11. *Inst. h. t. L. 31. ff. de obl. & ac̄t.* itemque, 20) si stipulatio sit perplexa, arg. *L. 16. ff. de cond. inst. non,* si sit præpostera. *§. 13. *Inst. h. t. L. 64. ff. de V. O.* 21) Si caussa debendi desit. *L. 2. §. 3. ff. de dol. & met. exc.*

* *Perplexæ* vocantur stipulationes, quæ ita concipiuntur, ut exitum habere nequeant, e. g. si Titio totum dederis fundum Tusculanum, an eundem Mævio dare spondes? Et hæc perplexitas hæreditis etiam institutionem vitiat (§. 549. 5.) *Præposterae* contra sunt, vbi promittitur in præsens, & tamen dies futurus vel conditio adiicitur. e. g. Si nauis cras ex Asia redierit, an hodie dare spondes? Hic enim obligatur pro-

promissor, §. 14. *Inst. h. t.* idemque in ultimis voluntatibus obtinet. *L. 25. C. de testam.* (§. 549. 5.)

§. DCCCLXX.

Quum externa forma stipulationis in interrogatione & responsione congrua consistat: (§. 833. 9) consequens est, 22) ut inutilis sit stipulatio, si aliud responsum ac rogatum, e. g. si pure rogatus, sub conditione spondeat §. 5. *Inst. h. t.* Hinc quum Lysiteles apud Plaut. in *Trinum. Act. 5. scen. 2. vi. 34.* interrogaret:

— — — Sponden' ergo tuam gnata tam vxorem mihi?

Et Charmides responderet: *Spondeo, & mille auri Philippum dotis:* inutilis erat stipulatio, & hinc ille paullo post de novo stipulabatur. 23) Ut tamen valeat stipulatio, si diuiduae sint res, quae in stipulationem deductae. §. 18. *Inst. h. t. L. 1. §. 4. L. 83. §. 3. ff. de V.O.*

§. DCCCLXXI.

Ex eodem principio sequitur, 24) ut absentes inutiliter stipulentur §. 12. *Inst. h. t. 25.* Ut stipulatio non fiat per epistolam, nuncium, litteras. Si tamen scriptum fit, omnia facta solemniter, pro scriptura militat præsumtio & veritatis & solemnitatis. §. 12. & 17. *Inst. h. t. L. 14. C. de contrah. vel comm. slip.* Inter absentes stipulationi locus non est.

TIT. XXI.

DE FIDEIVSSORIBVS.

§. DCCCLXXII.

Connexio.

Quum per stipulationem etiam fideiussio fieret: §. 1. *Inst. de V. O.* doctrinæ de stipulatione subiicitur tractatio de fideiussione, qua graue, & vere virile ac ciuile habebatur negotium. *L. 1. §. 1. L. 2. §. 1. ff. ad SC. Vellei.*

§. DCCCLXXIII.

Quid fideiussor?

FIDEIVSSOR est, qui alienæ obligacioni, mediante stipulatione & sine nouatione, accedit. Qui enim, non per stipulationem, sed pacto interueniente, alterius obligationi accedit, non **FIDEIVBET**, sed **CONSTITVIT**. *L. 1. §. 4. L. 11. §. 1. ff. de const. pec.* Qui obligationem principalem antecedit, **MANDAT**. *L. 12. §. 14. ff. mand.* Qui alterius obligationem nouando in se suscipit, adeoque, liberato priore reo, se ipse obligat, is **EXPROMITTIT**. *L. vlt. ff. ad SC. Macced. §. 3. Inst. quib. mod. toll. obl. (§. 1015.).*

§. DCCCLXXIV.

*Axiomata
de fideiussione.*

Hinc fluunt axiomata: I. Fideiussio est stipulatio. *L. 12. C. de fideiuss.* II. Fideiussio est negotium virile & ciuile (§. 872.) III. Fideiussio est contractus accessorius. *L. 3. ff. de fideiuss.* IV. Fideiussor olim

olim vt correus, hodie si beneficio ordinis vtitur, in subsidium obligatur.*

* Olim tenebatur, vt correus, adeo, vt creditor, & omisso debitore principali, statim conuenire fideiussorem posset. *L. 5. C. de fideiuss. L. 4. §. 1. ff. de fideiuss. I. 20. ff. de condic. indeb.* Hodie quidem idem licet creditori, si fideiussor omittit beneficium lege sibi concessum: alioquin fideiussor, iure suo usurpatur tantum in subsidium, & actor exceptione excluditur.

§. DCCCLXXV.

Quum ergo fideiussio sit stipulatio (§. 874. 1) sequitur, 1) vt qui spondendo obligare se non possunt, nec possint fideiubere, vt furiosi, mente capti, §. 8. *Inst. de inut. stip. infantes, & infantiae proximi, §. 9. eod. surdi & muti §. 7. eod. prodigi, L. 6. ff. de verb. obl. pupilli & minores, fine tutorum auctoritate vel curatorum consensu. §. 9. Inst. eod. pr. Inst. de auct. tut. (§. 863.).*

Qui fideiua
bere pos-
sunt?

§. DCCCLXXVI.

Quum sit virile ac ciuile negotium: Qui non (§. 874. 2) consequens est, 2) vt foeminae nec pro extraneis, propter SC. Velleianum, nec pro viris suis intercedant, propter Nou. *CXXXIV. cap. 8. Auth. si qua muliter C. ad. SC. Vellei.* 3) Ut nec pro aliis iure intercedant milites. *L. 8. §. 1. ff. qui satisd. cog.* 4) Nec pro laicis clericis. *Nou. CXXXIII. cap. 6.*

Quo

Quo iure tamen nos vix vtimur, v-tuntur tamen iis locis, vbi iuri canonicō plus pretii statuitur, ob cap. 1. & pen. X. de fideiuss.

§. DCCCLXXVII.

Quibus in
negotiis fi-
deiussioni
locus sit?

Quandoquidem porro fideiussio est contractus accessorius: (§. 874. 3) 1) accedere sane potest omnibus obligationibus ex contractu quolibet: §. 1. Inst. l. 1. l. 8. §. 1. L. 16. §. 3. ff. h. t. immo & obligationibus naturalibus, effectu non plane destitutis, L. 6. §. 2. L. 7. L. 16. §. 3. ff. eod. L. 6. ff. de V. O. nec non obligationibus ex delicto, si pecuniaria poena; non, si corporalis immineat. L. 8. §. 5. L. 56. §. vlt. L. 70. §. vlt. ff. h. t. iunct. L. 26. ff. & L. 22. C. de pæn.

* Singulare tamen est, quod maritus de dote restituenda ne si velit quidem, fideiussores dare queat, adeoque nec fideiussor eam in rem datus obligetur. L. 2. C. ne fideiuss. dot. dent. Pignora tamen dotis nomine a marito recte accipiuntur. L. 7. §. 6. ff. de don. int. vir. & vx.

§. DCCCLXXVIII.

An in du-
rio rem
caussam ob-
ligari possit
fideiussor?

Ex eodem vero axiome fluit, 2) posse quidem fideiussorem magis se obligare, quam debitorem principalem, sed non in maius, vel in duriorem caussam, §. 5. Inst. h. t. multo minus in aliam rem. L. 42. ff. eod. 3) Exstincta obligatione principali, & confusione sequuta, fideiussoris obligationem extinguiri. pr. Inst. quib. mod. toll. obl. L. 93. §. 2. 3. ff. de sol.

§. DCCCLXXIX.

§. DCCCLXXIX.

Denique quum fideiussor in subsidium ^{Obligatio}
teneatur: (§. 874. 4) sequitur, 1) vt reo ^{ex fideiussione.}
principali non soluente, fideiussor eius-
ue hæredes obligentur. *L.* 16. §. *vlt. ff.*
h. t. 2) Vt plures fideiussores teneantur
in solidum. §. 4. *Inst. L.* 3. *C. h. t. 3)* Vt
aduersus fideiussores, reo non soluente
detur actio ex stipulatu. 4) Vt, si quis
ad certum tempus cum protestatione fi-
deiufferit, lapsu temporis liberetur per
exceptionem pacti vel doli. *L.* 44. §. 1.
ff. de obl. & act. 5) Vt, si creditor in mora
fuerit excutiendi debitorem, cum adhuc
soluendo esset, fideiussio similliter ex-
stinguatur. *arg. *L.* 41. *pr. ff. h. t.*

* Consultius tamen est, creditorem moras ne-
tentem prouocare ex *lege si contendat* 28.
ff. de fideiuss. vt vel contra debitorem in-
stituat actionem, vel contra fideiussorem
agat, & sibi opponi audiat exceptionem
ordinis. Ea enim semel opposita liberat
fidiussorem, si vel maxime postea reus
principalis non soluendo fiat.

§. DCCCLXXX.

Ex eodem principio fluxisse videntur ^{Beneficia.}
illa beneficia, fideiussoribus concessa, ^{deiussorum.}
DIVISIONIS, ORDINIS & CEDENDA-
RVM ACTIONVM.

§. DCCCLXXXI.

Beneficium DIVISIONIS, epistola D. ^{Divisionis.}
Hadrani concessum, id indulget fide-
iussori, vt in solidum conuentus, possit
exceptione opposita impetrare, vt obli-
gatio

Eius natura.
gatio inter confideiussores diuidatur,
& creditorem a singulis dum soluendo
sint partes petere oporteat. §. 4. *Inst.*
L. 26. *L.* 51. §. 1. ff. *h. t.*

§. DCCCLXXXII.

Itaque 1) non ipso iure diuiditur obli-
gatio, (§. 879. 2) sed ope exceptionis,
L. 26. ff. *h. t.* adeoque 2) eam exce-
ptionem omittens, & solidum soluere te-
netur, nec a confideiussore partem re-
petere potest, §. 4. *Inst.* *L.* 26. *L.* 39. ff.
h. t. nisi ex iure a creditore cesso. *L.* 39.
ff. *l.* 11, *C. h. t.* Nec 3) locum habet hoc
beneficium, si confideiussores non sint
soluendo: *l.* 10. §. 1. *C. h. t.* vel 4) si
conueniri commode nequeant: quemad-
modum nec, 5) si illi renuncitaum, fi-
deiussori prodest. *l. pen. C. de pact.*

§. DCCCLXXXIII.

Ordinis. BENEFICIVM ORDINIS a Iustiniano
inuentum, fideiussori a creditore conuen-
to indulget, vt exceptione hac opposita,
non teneatur soluere, priusquam excus-
sus sit reus principalis. *Nou. IV. cap. 1.*

§. DCCCLXXXIV.

Eius natura.
Vnde & hoc beneficium non prodest,
1) si reus principalis manifesto soluendo
non sit, vel 2) si is latitet & conueniri
nequeat, *Auth. præsente C. h. t. Nou. IV.*
cap. 1. vel 3) si isti beneficio renuncia-
tum *d. l. pen. C. de pact.*

§. DCCCLXXXV.

§. DCCCLXXXV.

Beneficium CEDENDARVM ACTIO- Cedenda-
NVM fideiussori vni, in solidum soluturo, rum actio-
indulget, vt, antequam soluat,* creditor ei
actiones aduersus confideiussores cedere
teneatur, quibus, quod vltra ratam soluit,
a confideiussoribus repetere possit. *L. 17.*
L. 36. L. 39. ff. L. 2. L. 11. L. 14. C. h. t.

* Cessio iure stricto fieri debet, antequam sol-
uatur. Solutione enim obligatio, adeoque
& actio extinguitur, ac proinde cedi ne-
quit. *L. 67. ff. de solut. L. 1. C. de contrar.
tit. iud.* Si tamen solutio facta ea condi-
tione, vt actiones cedantur, potest cessio
& post solutionem fieri: *L. 76. ff. de solut.
id quod presumendum esse putat Paullus
L. 36. ff. h. t.*

§. DCCCLXXXVI.

Cessis his actionibus fideiussori opus Elias natus
est ordinarie non aduersus reum princi- ra,
palem, (contra quem ipsi regressus datur
vel per actionem mandati, si pro sciente;
vel per actionem negotiorum gestorum, si
pro ignorantie fideiussit, * §. 6. Inst. h. t. *L.*
4. pr. ff. h. t.) fed contra confideiussores,
quos nullo facto obligatos habet, quum
omne negotium inter creditorem & fide-
iussores, non inter ipsos confideiussores
intercesserit. *L. 39. ff. h. t.*

* Actiones tamen cessas aliquando & contra
reum principalem vel necessario vel utili-
ter instituit. *Necessario*, si pro inuito &
prohibente fideiussit, & solvere coactus
est, quia sic non datur ius agendi ad in-
demnitatem contra eum, qui nullo facto

alteri obligatus est. L. 40. ff. L. vlt. C. de neg. gest. Ut ille, si creditoris actio sit pinguior, v. c. hypothecaria. L. 13. ff. h. t.

TIT. XXII. DE LITTERARVM OBLIGATIONIBVS.

§. DCCCLXXXVII.

Litterarum
obligatio
vnde dicta? Sequuntur LITTERARVM OBLIGATIONES. (§. 730.) Quemadmodum vero contractus *reales REI* traditione: *verbales VERBORVM* sollemnitate; CONSENSVALES solo contrahentium CONSENSV: ita *litteralis LITTERIS* perficitur, & capit substantiam.*

* Chirographa & syngraphæ omnibus contractibus, illa μονοπλεύρως; hæ διπλεύρως accedere solent, sed tantum probationis causa. L. 4. ff. de pign. L. 4. ff. de fide instr. Ergo hic ex scriptura non nascitur obligatio & actio, sed probatio tantum inde desumitur, quod aliud negotium, ex quo obligatio & actio nascitur, inter actorem & reum intercesserit. Hic vero de singulari chirographo agitur, ex quo non solum probatio peti, sed & obligatio nasci possit, vnde & obligatio litterarum vocatur.

§. DCCCLXXXVIII.

Quid sit? Est ergo LITTERARVM OBLIGATION contractus, quo quis, qui chirographo se ex mutuo debere confessus est, idque intra biennium non retractauit, ex hisipsis litteris obligatur, & conueniri potest, quam-

quamuis pecuniam non acceperit. §. vn.
Inst. h. t.

§. DCCCLXXXIX.

Notanda ergo axiomata: I. Funda- Axiomata
mentum huius obligationis sunt solæ lit- de hoc con-
teræ, intra biennium non retractatæ. II. tractu.
Ea locum habet, si quis se ex caussa mu-
tui pecuniam debere, fateatur. III. Ex
his litteris, elapso biennio, debitor obli-
gatur, etiam si pecuniam non acceperit.

§. DCCCXC.

Ex primo axiomate sequitur, 1) ut ex chirographo actio efficax ante biennium haud nascatur, quamvis creditori, etiam ante biennium, non negetur condicō certi ex mutuo. 2) Vt si ante biennium agatur ex chirographo, in promptu reo sit exceptio NON NUMERATÆ PECVNIAE. L. 5. L. 8. L. 14. pr. C. de non num. pec. quæ tunc id singulare habet, quod onus probationis deuoluat in actorem, L. 3. L. 10. C. eod. * 3) Vt, si ex chirographo suo actionem nasci nolit debitor, illud intra biennium vel condicōne sine caussa repetere, L. 7. C. eod. vel protestatione que relaue coram Magistratu interposita, testari possit, se pecuniam haud accepisse. L. 8. L. 9. L. 14. §. 4. C. eod. Tunc enim exceptio N. N. P. fit perpetua.

* Sunt tamen quædam huius regulæ exceptio-
nes. Non enim reo prodest hæc exceptio,
L. Si post interuallum, vel in separato in-

strumento, fassus sit, sibi pecuniam esse numeratam. *L. pen. C. de pact. L. 4. L. 22. C. ad SC. Vell. II.* Si vel expresse, vel tacite, veluti vias soluendo, fidem cautionis agnoverit. *L. 4. C. non num. pec. III.* Si haeres ex confessione defuncti, testamento inserta, conueniatur. *L. 13. C. eod.* *IV.* Si ex chirographo agat argentarius. *Nou. CXXXVI. cap. 5.*

§. DCCCXCI.

Ex secundo. Ad quos contractus pertineat litterar. obli-
gatio?

Quumque haec litterarum obligatio tantum locum habeat, si quis se ex caussa mutui debere fateatur: (*§. 889. 2*) sequitur, 4) ut ad alios contractus hoc ius non fit proferendum, & nec in deposito, nec in aliis negotiis chirographo ante bienium opponi possit exceptio N.N.P. nisi illa euidentissime probetur ab eo, qui illam opponit. *L. 5. 6. 8. L. 14. §. 1. C. de non num. pec.*

§. DCCCXCII.

An & ad apochas?

Multo minus 5) id ius pertinet ad apochas. Ex his enim non obligatio nascitur, sed probatio, pecuniam esse solutam, ea que omni exceptione maior habetur, si sit publica. *L. 14. §. 1. C. de non num. pec.* vel si intra triginta dies non repetita fuerit. *L. 14. §. 2. C. eod.*

§. DCCCXCIII.

An & do-
tem cautam
non uniu-
eratam?

Adeoque, 6) frustra etiam ad litterarum obligationem refertur species de apocha, a genero data socero, qua sibi do-

tem

tem numeratam fatetur. Quamuis enim
1) soluto intra biennium matrimonio,
per annum; 2) soluto eodem intra decen-
nium, per tres menses exceptioni non nu-
meratae dotis locus sit, quæ 3) demum post
decennium exspirat: *Auth. quod locum*
C. de dot. caut. non num. non tamen ex
eiusmodi confessione vel apacha, vlla ob-
ligatio ad dandum faciendumue nascitur.

§. DCCCXCIV.

Ergo obligatio nascitur ex chirogra-
pho ex caussa mutui dato, biennio anti-
quiore, etiamsi debitor pecuniam non ac-
ceperit. (§. 889. 3.) Ex quo tertio axioma-
te sequitur, 1) ut ex hoc CHIROGRAPHO
possit CONDICTIO institui, §. vn. Inst. h.
t. quæ datur creditori, aduersus scriben-
tem eiusue hæredem, ad soluendum id,
quod in chirographo se mutuum accepis-
se fassus est. 2) Ut incassum reus, elapso
hoc biennio, opponat exceptionem non
numeratae pecuniæ, etiamsi onus proban-
di in se suscipere velit. d. §. vn. h. t. L.
8. L. 14. pr. §. 3. C. de non num. pec. In
foro tamen vulgo exceptionem doli con-
cedunt reo, si non sibi numeratam esse
pecuniam, probare velit. H. Pistor. Part.
4. Quæft. 12. n. 13.

Obligatio-
nis funda-
mentum, &
actio inde-
nata,

TIT. XXIII.
DE OBLIGATIONIBVS EX
CONSENSV.

§. DCCCXCV.

Oligatio-
nes ex con-
fensiū.

Reliqui sunt ex contractibus veris no-
minatis, qui CONSENSV ineuntur :
(§. 780.) non ita dicti, quod in iis consen-
sus requiritur ; (ita enim omnes contra-
ctus essent consensuales,) (§. 773.) sed
quod solo consensu perficiuntur, & nec
rem, nec verba, nec litteras ad sui sub-
stantiam exigunt. *J. vn. Inst. h. t.*

§. DCCCXCVI.

*Exarum na-
tura.*

Ex quo sequitur, 1) ut omnes sint bo-
næ fidei quamvis non omnes contractus
bonæ fidei sint consensuales. (§. 781. *) 2)
Ut & inter absentes, & solo nutu, & tac-
ite recte celebrentur. *L. 52. §. vlt. ff. de
obl. & act.*

§. DCCCXCVII.

Quot sunt
contractus
consensua-
les ?

Eorum quinque sunt, EMTIO VENDI-
TIO, LOCATIO CONDVCTIO, CONTRA-
CTVS EMPHYTEVTICVS, (cui Zeno Imp.
secretam a reliquis naturam tribuit, §.
3. *Inst. de loc. & cond.*) SOCIETAS & MAN-
DATVM.

non
zatum

TIT.

TIT. XXIV.
DE EMTIONE ET VENDI-
TIONE.

§. DCCCXCVIII.

EMTIO & VENDITIO est contractus consensualis de re, pro certo pretio tradenda. *L. pen. §. vlt. ff. h. t.*

§. DCCCXCIX.

Ergo ad substantiam huius contractus pertinent I. CONSENSVS, *pr. Inst. h. t. II. RES vel merx, de qua consentitur. L. 8. pr. ff. de contr. emt. III. PRETIVM, in quod uterque consentit. L. 72. pr. ff. de contr. emt.*

§. CM.

Quum itaque consensu hic contractus capiat substantiam: (*§. 795.*) 1) perfecta erit emtio venditio, simul ac de pretio rei conuentum: *pr. Inst. h. t. L. 1. §. vlt. L. 2. §. 1. ff. eod.* nisi inter contrahentes conuenierit, ut emtio in scripto celebretur.* Tunc enim non nisi omnibus partibus ab soluta scriptura, perfectus habetur contractus, *pr. Inst. h. t. L. 17. C. defid. instr.*

*Nec tamen hoc mutat substantiam contractus, ita, ut iam litterarius esse incipiat. Manet enim emtio venditio contractus consensualis, quia fundamentum obligationis in eo nunquam est scriptura, sed semper consensus in idem pretium: consensus vero ille non intelligitur, priusquam syngrapha

subscripta sit, quia ab hac subscriptione eius effectum suspenderunt contrahentes. (§. 787. *)

§. CMI.

*Quatenus
locus pœ-
nitentiae?*

Ex quo porro consequitur, 2) ut, antequam vel consensu vel scriptura perfecta sit emtio venditio, pœnitentiae locus sit, si emtor pœnitens id, quod arrha nomine dedit, perdere; vendor autem recessus duplum eiusdem restituere velit. *pr. Inst. h t L. 17. C. de fid instr.* 2) Ut, perfecta emtione venditione, pœnitentiae nulla sit facultas, etiam si quis arrharum damnum pati, & vel quod interest, vel duplum pretium emtori præstare paratus sit. *L. 3. & L. 6. C. de resc. vend. L. 5. C. de obl. & act.*

§. CMII.

*An coactio
contractum
hunc viti-
et?*

Ex eodem axiomate (§. 900.) infertur, 4) ad emendum vendendumque, nisi urgente æquitate vel utilitate publica, (§. *vlt. Inst. de his, qui sui vel al. iur. L. 12. pr. ff. de religios. L. 14. §. 1. quemadm. seru. amitt. neminem cogi posse. L. 11. L. 14. C. de contr. emt.* 5) Et emtionem venditionem, vi metuque extortam, ratam a Prætore non haberi. *L. 9. §. 3. ff. quod met. cauſſ. L. 1. C. de resc. vend.*

§. CMIII.

An dolus?

Ex eadem ratione 6) & dolus, qui causam emtioni venditioni dedit, eam reddit nullam, *L. 7. pr. ff. de dol. non vero inci-
dens,*

dens, quippe qui consensum non impediuit, & hinc tantum parit actionem ex emto, ad id quod interest. *L.* 13. §. 4. 5. ff. de act. emt. vel exceptionem doli. *L.* 9. §. 1. ff. de dol. (§. 896. & 722. *)

§. CMIV.

Denique & 7) error consensui eatenus An error?
impedimento est, vt, si in *contrac̄tu*, vel
in re, seu corpore eiusue materia vniuersa,
vel maxima eius parte, vel in persona
erratum sit, res inemta & contractus nul-
lus sit. *L.* 9. pr. §. 2. *L.* 41. ff. de *contrah.*
emt. non si error, circa minimam partem
materiae nomenue proprium vel qualita-
tem rei, vel circa accessiones commissus,
vbi tantum actio *quanti minoris* locum
habebit. *L.* 9. §. 1. 2. *L.* 14. *L.* 45. ff. *h.t.*
L. 13. §. 4. 5. ff. de *act. emt.*

§. CMV.

Accedere oportet REM: de qua tra- Quid emi-
denda contrahatur (§. 899.) Quales res vendique
1) sunt omnes, quae sunt in commercio, *L.* possit?
34. §. 1. ff. *h.t.* etiam spes, *L.* 8. §. 1. ff.
de *contr. emt.* veluti iactus retis, *L.* 12. ff.
de *act. emt.* res futuræ, *L.* 39. §. 1. ff. *eod.*
res incorpores, vt hæreditas, & actio-
nes, *tit. ff.* & *C. de haered.* vel *act. vend.* im-
mo & res alienæ. * *L.* 28. ff. de *contr. emt.*

* Eatenus, vt emtio & venditio valeat inter
contrahentes. Vnde & vendor emtori re
eiuscta tenetur ad id, quod interest, *L.* 29.

pr. ff. de euiēt. Non autem venditio excludit ius veri domini, cui & ab emtore rem vindicare licet nisi usucapta sit. *L. 30. §. 1. ff. de act. emt.*

§. CMVI.

Quid non
possit?

Non vero venire possunt 2) res extinctæ, *L. 15. pr. ff. h. t. 3)* liberi homines, *L. 6. pr. L. 34. §. 2. ff. eod. 4)* res divini iuris, (*§. 315. * §. 317. 2)* §. vlt. *Inst. h. t.* 5) publicæ, *L. 6. pr. L. 62. §. 1. ff. eod. 6)* merces pestiferæ & noxiæ, *L. 34. §. 2. ff. eod. 7)* res furtivæ *L. 35. §. 3. ff. eod.* & 8) litigosæ. *L. 2. L. vlt. C. de litigos.* Speciales quædam prohibitiones, veluti purpuræ, ferici, frumenti publici canonis, armorum, vini, olei, officiorum publicorum hodie ob rerump. nostrarum conditionem, nec ubique, nec semper obtinent.

Pretium
quale?

§. CMVII.

Denique & consentire contrahentes debent in idem pretium. (*§. 809.*) Pretium autem in pecunia numerata constitut. *§. 2. Inst. h. t. L. 1. §. 1. ff. de contrah. emt.* Varro de *L. Lat. lib. V. p. 36.* Pretium, quod aestimationis venditionisque causa constituitur.

§. CMVIII.

Eius natu-
ra & indo-
les.

Ex quo inferunt, 1) si alia res pro re detur, non esse emtionem venditionem, sed permutationem. * *§. 2. Inst. h. t. 2)* Si partim res, partim pretium detur: a maiore

maiore parte eius, quod datum, contratum vel emtionem, vel permutationem dici. *L. 6. C. de pac̄. int. emt. & vend. 3)* Si ex æqualibus partibus res & pecunia numerata data: dispiciendum esse, quid ab initio actum sit: *arg. L. 6. §. 1. L. 24. §. 4. ff. de ac̄. emt.* ita tamen, ut maior pro emtione & venditione, tamquam frequentiore hodie contractu, sit præsumtio: quamvis dissentiat *Carpz.*
Part. 2. Const. 32. Def. 15. num. 7.

*Dissensus hic inter sectas. (§. 7. *) Cassiani enim cum Sabinianis putabant, emtionem & re loco pretii data fieri posse, quia Homerus dixerit de Achius *lib. 7. Iliad.*

"Εἰδεν ἄρ' ὅπιζοντο καρηκομέσωτες Ἀχαιοί,
 "Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δὲ ἀθων σιδήρῳ,
 "Ἄλλοι δὲ ρινοῖς, ἄλλοι δὲ αὐτοῖσι βοέσσοι:
 "Ἄλλοι δὲ ἀνδραπόδεσσοι,

*Inde capillati sibi vina parare Pelasgi.
 Aere micante alii, nitido pars altera ferro,
 Pars bubulis tergis, ipsis plerique iuuencis,
 Pars quoque mancipiis.*

Sed Proculeiani ita permutari, non emi, adseverabant, & similiter loco Homeri ex lib. 6. *Iliad.* juuabantur, vbi Glaucum cum Diomede dicit arma ἀμοῖψαι. *L. 1. §. 1. ff. de contr. emt.* Sed litem secundum Proculeianos decidit Imperator §. 2. *Infl. h. t.* Decisionis Iustinianeæ non exiguum hodie usus est in iure retractus, quod in emtione venditione, sed non in permutatione, datur.

§. CMIX.

Pretii re-
quisita.

Ceterum idem pretium I. verum esse oportet, vnde quod dicis caussa datur, non facit emtionem venditionem, L. 2. §. 1. L. 36. ff. L. 8. C. h. t. veluti si uno numo emtum: arg. L. 46. ff. locat. cond. aliud si minoris venditum donationis caussa L. 38. ff. h. t. H. Iustum; vnde ob læsionem enormen rescinditur, L. 2. C. de resc. vend. quæ lex & ad alios b. f. contractus producitur. III. Certum, vel per se, vel per relationem ad aliam quantitatem. §. 1. Inst. L. 7. §. 1 2. ff. h. t. Vnde & in arbitrium tertiae certæ personæ conferri potest, quæ si pretium definuerit, eius arbitrio standum est. L. vlt. C. §. 1. Inst. h. t. Si non definierit, emtio venditio irrita est.

§. CMX.

Obligatio
ex hoc
contractu.

Ceterum emtor tenetur ad pretium soluendum; vendor ad traditionem. Vnde sequitur, 1) vt, pretio nondum soluto, vel satisfactione alio modo non præstata, ne traditione quidem res fiat accipientis, nisi fidem emtoris sequutus sit vendor. §. 41. Inst. de rer. diuis. L. 19. ff. de contr. emt. 2) Vt pretio non oblato, nec agere emtor ad traditionem possit. L. 11. §. 2. fin. L. 13. §. 8. 9. ff. de act. emt. 3) Vt nec vendor recte agat ad consequendum pretium, si illi obstat exceptio rei venditæ, non traditæ. L. 25. ff. de act. emt.

emt. & vend. 4) *Vt par sit ex hoc contra-*
ctu vtriusque commodum & incommo-
dum, & hinc (§. 783. 2) alter alteri te-
neatur etiam ad culpam leuem. L. 23. ff.
dereg. iur. L. 5. §. 2. ff. commod.

§. CMXI.

Casum alias sentit dominus *L. 9. C. de* Periculum
rei vendi-
tæ.
pign. act. Sed in emtione venditione,
 quamuis ante traditionem dominus sit
 venditor: periculum tamen & commo-
 dum rei venditæ, perfecto contractu, (§.
 900.) statim ad emtorem transit, §. 3. *Inst.*
h. t. L. 8. pr. ff. de peric. & comm rei vend.
 nisi 1) vel venditoris dolus culpaue, sal-
 tim leuis, præcesserit (§. 910. 4.) §. 3. *Inst.*
h. t. vel 2) venditor in se casum suscep-
rit, §. 3. Inst. h. t. L. 1. pr. ff. de per. & comm.
rei vend. vel 3) res ex antiquo vitio perie-
rit. L. 1. L. vlt. C. eod. vel 4) venditæ
 fint res ad pondus, numerum, mensuram,
 quarum periculum non transit, nisi post-
 quam res ad pensæ, adnumeratæ admen-
 sæue sunt. *L. 35. §. 5. de contr. emt.* vel
 denique 5) res ad gustum vendita non-
 dum degustata perierit. *L. 34. §. 5. ff.*
eod.

§. CMXII.

Quum vterque ex hoc contractu *dt. Aetio de-*
πλεύσω & nominato ab initio statim obli- plex.
getur: (§. 782.) duæ inde nascuntur a-
ctiones directæ, & contractui cognomi-
næs (§. 774.) EMTI & VENDITI.

§. CMXIII.

§. CMXIII.

Emti.

ACTIONE EMTI experitur emtor,
qui iam ex sua parte satisfecit contractui,
(§. 910. 2) aduersus venditorem eius-
ue hæredem, ad rem venditam traden-
dam cum fructibus accessionibusque &
omni caussa, resarcendum damnum,
saltim leui venditoris culpa datum *
(§. 910. 4.)

* Si enim ipsa res ita vitiosa sit, ut nullum
emtori usum præstet: emtori aduersus
venditorem datur actio ædilitia RED-
HIBITORIA ad id, ut rem vitiosam
cum fructu & omni caussa oblatam, re-
stituto pretio, recipiat: L. 21. L. 23.
L. 25. ff. de ædil. ed. si res est pretio
minor: eidem competit actio ædilitia
QVANTI MINORIS ad tantum de pre-
tio restituendum, qnanti res minoris fuit.
L. 18. pr. L. 61. ff. eod.

§. CMXIV.

Eius natu-
ra.

Ex quo sequitur, 1) ut abscisse venditor
teneatur ad traditionem, neque liberetur
offerendo id, quod interest. (§. 901. 3)
L. 11. §. 2. ff. de act. emit. 2) Ut emtor
contra petere possit, quod interest, si tradi-
tio non facta culpa venditoris. L. 1. pr.
L. 11. §. 9. ff. eod. 3) Ut tradenda sit va-
cua rei possessio, L. 2. §. 1. L. 3. pr. ff.
L. 8. C. eod. vna cum fructibus penden-
tibus & perceptis post contractum, L. 13.
§. 10. ff. L. 13. L. 16. C. eod. cum omni

acceſſione & cauſſa, quo & fixa viñda
pertinent, non *ruta cæſa*. * *L.* 17. *pr.* &
§. 6. L. 38. *§. 2. ff. eod.* nec ſterquilinum,
ſi magis vendendi, quam agri ſtercoran-
di cauſſa comparatum fit. *L.* 17. *§. 2. ff.*
cod.

* Conf. Fest. voce *ruta cæſa* & Non. Marcel.
cap. II. §. 728.

§. CMXV.

VENDITI actio datur venditori, qui Venditi.
rem tradidit, (*§. 910. 3.*) aduersus em-
torem eiusue hæredes, ad soluendum
preſtum cum uſuris a tempore moræ,
(*§. 781. **) ac damnum, leui etiam culpa
datum, ex æquo bonoque refaciendum.
(*§. 910. 4.*)

TIT. XXV.

DE LOCATIONE ET CON- DVCTIONE.

§. CMXVI.

A lter contractus, qui consensu initur, Locatio
est LOCATIO CONDVCTIO, quæ est conductio
contraclus consensualis de uſurei ad cer-
tum tempus, vel opera * pro certa mer-
cede praefandis.

* Qui agros conduceit, COLONVS; qui ædes,
INQVILINVS; *L.* 37. *ff. de adqu. pos-*
ſeff. qui vectigalia PVBLICANVS ad-
pellatur *L.* 16. *ff. de V. S.* Datur & loca-
tio operis conficiendi, quæ id singulare
ha-

habet, quod qui pensionem dat, locator operis, & conductor operarum: qui opus pro pensione conficiendum suscipit, conductor vel REDEMOTOR operis, L. 60. §. pen. ff. h. t. & locator operarum dicitur. L. 22. §. 2. L. 35. §. pen. ff. h. t. L. vn. pr. ff. de aestimat.

§. CMXVII.

Est ergo locatio conductio vel RVRVM, quando rei usus; vel OPERARVM, quando operæ illiberales præstantvr; vel OPERIS, quando opus conficitur pro certa mercede. L. 5. §. 1. ff. de V. S.

* Nam, quæ ex liberalibus artibus proficiuntur, operæ non locari solent, quia non mercedem admittunt, sed honorarium (§. 500.) * Vnde inter aduocatum & clientem est mandatum, inter doctorem & auditorem contractus facio ut des, non locatio conductio.

§. CMXVIII.

Quum ergo in hoc contractu rei usus vel operæ pro certa mercede præstantur: (§. 916.) magna inter emtionem venditionem & hunc contractum similitudo intercedit, pr. Inst. L. 2. pr. ff. h. t. adeoque tria ad eius quoque substantiam pertinent, I. CONSENSVS, REI USUS vel OPERÆ, III. MERCES (§. 899.)

§. CMXIX.

Quandoquidem ergo CONSENSV perficitur, sequitur, i) ut perfecta sit locatio conductio, simul ac de mercede conuenienter,

Quotuplex?

Eius essentia-

Quando
perfecta?

rit, nisi expresse ita pacti sint contra-hentes, ut syngrapha super eo contractū conficiatur. *L. 17. C. de fid. instr.* (§. 900. & 901.).

§. CMXX.

2) Ut locare conducere possint omnes, qui cumque consentire, & de re sua disponere possunt, non & decuriones milites, clerici, quibus omnis; nec tutores & curatores, quibus tantum fiscalium & principalium rerum conductio ante redditas rationes inhibita. *L. 30. L. 31. C. h. t. L. 49. pr. §. 1. ff eod. L. vn. C. de tut. vel. cur. vecl. cond.* Ita &, qui artem suam cum strepitu faciunt, domum iuxta literatorum ædes, his iniuitis, conducere non posse, vulgo colligunt ex *L. vn. C. de stud. liberal.* Perez. ad. d. *L. vn. n. 7.*

§. CMXXI.

Et RES autem locari possunt, & OPERÆ. (§. 917.) Et res quidem omnes, quæ in commercio sunt, dum ne vnu consumantur. *L. 3. §. vlt. ff. commod.* Operæ vero quæcumque honestæ, arg. *L. 26. ff. de V. O. & locari solitæ. §. 1. 4. Inst. h. t. L. 5. §. 2. ff. de præsc. verb.* *L. 22. §. 1. 2. L. 24. pr. L. 25. §. 7. 8. L. 26. L. 31. ff. h. t.*

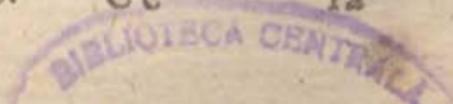
Qui locare
conducere
possint?

In quibus
rebus &
operis lo-
cum habeat
hic contra-
ctus?

§. CMXXII.

MERCES (§. 918.) itidem consistere debet in pecunia numerata. Locatio enim operarum, alia re vel facto pro ope- Heinecc. *Instit.* Cc' ra

Merces
qualis?

ra pomissis, degeneraret in contractum innominatum *facio ut des*, vel, *facio ut facias* §. 2. *Inst. h. t. L. 5. §. 2. ff.* de *præsc. verb.* Res tamen, quæ fructus ex se producunt, etiam pro parte fructuum recte locantur, *L. 35. §. 1. ff. L. 21. C. h. t.* quo casu conductores dicuntur **COLONI PARTIARII**, & fociis quodammodo similes sunt. *L. 25. §. 6. ff. h. t.*

§. CMXXIII.

Eius requi- Quemadmodum in emmitione venditio-
tata. ne pretium; (*§. 909.*) ita in hoc contra-
ctu mercedem oportet esse *I. veram*, a-
lias enim magis esset donatio. *L. 20. §.*
I. L. 46. ff. h. t. II. Iustam, quia alias
alteruter contrahentium ob læsionem
ultra dimidium ad rescindendum con-
tractum agere posset. *L. 2. C. de resc.*
vend. III. Certam, vel per se, vel per
relationem in alterius arbitrium, (*§.*
909.) Vnde si promissa merces, quanta
iusta erit: locatio conductio nulla est,
§. 1. Inst. h. t. L. 22. ff. de præsc. verb.
nisi merces sit legitima. *Matth. 20. 4. 7.*

§. CMXXIV.

Obligatio ex hoc con- Quum vero hic par pari referatur;
tractu. merces pro re vel opera: (*§. 916*) se-
quitur, 1) vt locator & conductor sibi
inuicem prætent culpam leuem (*§. 788.*
2. L. 23. ff. de reg. iur. L. 13. §. 1. L. 25.
§. 3. L. 31. fin. ff. h. t. 2) Ut casum sen-
tiat dominus, adeoque remissio merce-
dis

dis pro rata concedenda sit, si quis re vel ob culpam locatoris, vel ob calamitatem fatalem, ut non potuerit, L. 15. §. 1. seq. L. 25. §. 1. L. 31. fin. ff. h. t. vel ob imminentis periculi iustum metum eam deferuerit: L. 27. §. 1. ff. h. t. l. 49. §. 1. ff. ad l. Aquil. l. 28. ff. de damn. inf. vel si operæ non præstitæ, quum per locatorem, quo minus præstarentur, non sletterit. l. 19. §. 9. 10. l. 38. pr. ff. h. t.

§. CMXXV.

In eo maxime ab emtione differt locatio conductio, quod res non in perpetuum, sed ad certum plerumque tempus pro mercede præstatur. (§. 916.) ex quo infertur, 1) finito tempore constituto, operisque præstitis, nec non soluto iure auctoris, * locationem conductiōnem finiri l. 13. §. vlt. l. sequ. l. 9. §. 1. ff. h. t. 2) Conductorem nec sine iusta caussa rem conductam deferere, (§. 924. 2.) nec a locatore expelli posse, nisi ob mercedem per biennium non solutam, l. 54. §. 1. l. 56. ff. h. t. vel ob peruersum rei usum, l. 3. C. h. t. vel ob necessariam refectionem, vel usum ipsi domino necessarium. d. l. 3. C. eod.

Differentia
eius ab em-
tione.

* Ex quo sequitur, ut, vendita re, emtor conductorem possit expellere: Quod docet Germanorum parsimia: Kauf geht vor Miethe, & Belgica: Koop breeft huur, quamuis in Hollandia, Brabantia, Flan-

dria, contraria obtineat parœmia Guyr
gaat vor Koop. Wissenbach *de curat. bon.*
dand. §. 14. Gudelin, *de iur. nouiss.* lib. 3.
cap. 7. Sed prior regula iuris principiis
maxime consentanea est. L. 9. C. *de loc.*
cond. Conductor enim emtorem nec ex
iure in re cogere potest, vt ne se ex-
pellat, quia nullum habet, nisi sibi forte
hypothecam constituerit: nec ex iure ad
rem, quia nunquam cum emtore contra-
xit, & hic tanquam successor singularis
non tenetur præstare facta auctoris sui.
Ergo aduersus locatorem tantum agere
potest ad id, quod interest. L. 25. §. 1.
ff. loc. conduct.

§. CMXXVI.

Relocatio
& recondu-
ctio tacita.

Denique ex æquitate intulerunt vete-
res, conductorem, qui impleto tempore
re vtitur, eam, si prædium sit *ruficium*,
in eundem annum; sin *urbanum*, in e-
andem conditionem, & idem tempus ta-
cito reconduxisse videri. l. 13. §. *vlt.* l.
14. *ff. l.* 16. C. h. t. Vnde in EXPRES-
SAM & TACITAM locatio conductio di-
uidi solet.

§. CMXXVII.

Actiones ex
hoc contra-
etu.

Ceterum ex hoc contraclu vterque con-
trahentium ab initio obligatur, & hinc
duæ inde nasuntur actiones directæ, (§.
782.) LOCATI altera, altera CONLVCTI.

§. CMXXVIII.

Locati.

Actio LOCATI datur locatori, aduer-
sus conductorem eiusue hæredem, ad
mercedem iusto tempore non solutam post
moram, cum usurpis soluendam, (§.

922. *sequ.*) rem locatam, finito contra-
ctu, restituendam, (§. 925. *seq.*) præstan-
dumque damnum, saltim culpa leui da-
tum. (§. 924. 1.).

§. CMXXIX.

CONDVCTI contra actio conductori Conducti,
competit, aduersus locatorem eiusue
hæredes, ad præstandum rei vsum vel
operas, (§. 916.) refundendas impensas
necessarias & utiles in rem conductam
factas. *L.* 55. §. 1. *L.* 61. *ff.* *h. t.* damnum-
que saltim culpa leui datum resarcien-
dum. (§. 924. 1.).

DE CONTRACTV EMPHY- TEVSEOS.

§. CMXXX.

Occasione huius tituli & de EMPHY-
TEVSI agit imperator, quæ quam
& emtioni venditioni, & locationi con-
ductioni quadammodo adfinis sit: neutri
tamen contractui per omnia similis est,
& hinc singularem naturam per constitu-
tionem Zenonianam accepit. (§. 897.) *§.*
3. Inst. h. t. L. 1. de iur. emphyt.

§. CMXXXI.

Emphyteusis ἀπὸ τοῦ ἐμφυτεύειν dicitur. Eius origo
Solebant enim, facta prouincia, agri pu-
blici culti pro certo vectigali annuo in
perpetuum locari, inculti autem pro
canone annuo tradi in emphyteusin.

ita, ut emphyteutæ ius dominio proximum, vel utile dominium, in illis conseruerentur. V. C. Burmann. *de vecdigal.* p. 128. sequ. p. 148. seq. Postea idem ius ad agros & alia prædia principum, ecclesiarum, urbium, quin & priuatorum prolatum est, quæ bona promiscue dici cœperunt *vecdiga* & *emphyteutica* Schilt. *Exerc.* 16. §. 66. seq.

§. CMXXXII.

Eiusdem
natura.

Ius ergo emphyteuseos constitutum post traditionem rei est *ius in re*, puta dominium minus plenum, vel ius, dominio proximum: *l. 12. fin. C. de fund. patr. l. vlt. C. de cens. & censit. l. 1. l. 8. l. 11. C. de omni arg. def.* (§. 337.) vnde is, penes quem dominium *directum* est, DOMINVS EMPHYTEVSEOS; alter, cui dominium *utile* competit, EMPHYTEVTA vocatur.

§. CMXXXIII.

Contractus
emphyteu-
ticus quid?

Constituitur autem id ius in re maxime * per CONTRACTVM EMPHYTEVSEOS, qui est *contractus consensualis*, de dominio utili prædii (§. 932.) alteri in perpetuum, vel ad tempus non modicum pro certo anno canone in agnitionem dominii praestito, concedendo. §. 2. Inst. de loc. cond. l. 1. pr. ff. si ager vecdig. id est emphyteut. pet.

* Nam & ultimis voluntatibus adquiri potest, nec non per longi temporis præscriptio nem, arg. L. 26. pr. ff. de pign. aet. L. vlt. C. de præscr. long. temp.

§. CMXXXIV.

§. CMXXXIV.

Quum ergo sit contractus consensualis: (*§. 933.*) sequitur, 1) ut perfectus fit hic contractus, simul ac consensere contrahentes. 2) Ut scriptura, de qua Imp. §. 3. *Inst. de loc.* non nisi probationis causa requiratur, *l. 1. C. de iur. emphyt.* in primis in emphyteusibus ecclesiasticis perpetuis *Nou. VII. pr. Nou. CXX. cap. 5.* 3) Ut ius in re demum ex traditione, contractum hunc subsequente, nascatur. *l. 20. C. de pac*t*.*

§. CMXXXV.

Quumque emphyteuta consequatur dominium utile: (*§. 932.*) sequitur, 4) ut adquirat omnes fructus, omnemque utilitatem, etiam thesaurum, percipiat. arg. §. 39. *Inst. de rer. diuis.* 5) Ut ei competit ius seruitutem imponendi, *l. 1. §. vlt. ff. de superf. fundi faciem immutandi*, modo ne eum reddat deteriorum, *Auth. Qui rem C. de SS. Eccles. oppignorandi*, arg. *l. 31. ff. de pign. act. donandi, permutandi*, *l. 1. C. de fund. patr.* 6) Ut & vendere eum possit, dum id denunciet domino, si iis forte vti velit iure προτιμήσεως. *l. 3. C. de iur. emphyt.* 7) Ut & onera & tributa ferat. *l. 2. de iur. emph.*

§. CMXXXVI.

Ex eodem sequitur, 8) ut emphyteuta possit agrum emphyteuticum vindicare & alienando.

care a quo quis possessore, etiam ab ipso domino emphyteuseos. l. 1. §. vlt. ff. si ager vectigalis, id est, emphyteut. petat. h. t. 9) Ut cum recte transferat in quoscumque, vel titulo vniuersali. vel singulari: eo tamen discrimine, vt successor singularis pro laudemio debeat quinquagesimam partem pretii. l. 3. C. de iur. emphyt.

§. CMXXXVII.

Canon an-
nuus.

Quumque id dominium utile concedatur pro canone annuo, isque in agnitio nem dominii soluendus sit: (§. 933.) consequens est, 10) vt propter sterilitatem incursionemue hostium canon non remittatur. l. 1. C. de iur. emphyt. §. 3. Inst. loc. cond. 11) Ut totius rei interitu canonis soluendi obligatio exspiret. l. 1. fin. C. eod. §. 3. Inst. h. t.

§. CMXXXVIII.

Quomodo
exspiret ius
emphyt.

Alias præter rei interitum (§. 937. 2) ius emphyteuseos exspirat 1) consolida tione, arg. §. 3. Inst. de usufr. 2) præscri ptione, arg. l. 15. §. 25. ff. de damn. inf. 3) non soluto canone domino sæculari intra triennium, l. 2. C. de iur. emph. ecclesiæ intra biennium, Nou. 7. cap. 3. §. 2. ob quam caussam emphyteutæ dominium utile ipso iure exspirat, nec is moram, (quidquid alii,) oblato licet ante actionem institutam canone, purgare potest. l. 2. C. de iur. emphyt. l. 2. C. de fund. patr. Auth. Qui rem C. de SS. Eccl. Nou.

Nou. CXX. cap. 8. Aliud iure canonico. cap. vlt. 10. de locat. 4.) Re, ignorantie domino, vendita. l. 3. C. de iur. emphyt. 5.) Re insigniter redditu deteriore d. Aut. qui rem. C. de SS. Eccles.

§. CMXXXIX.

Quemadmodum vero ex iure emphyteutico iam constituto, nascitur actio realis, vel rei vindicatio utilis: (§. 936. 8) ita ex contractu, quo constituitur, nascitur actio **EMPHYTEUTICARIA** **V-** trinque directa. (§. 782.)

Actiones ex eo iure & contraetu natæ.

§. CMXL.

Altera datur emphyteutæ, aduersus dominum eiusue hæredes, ad prædium emphyteuticum secundum contractum præstandum: **ALTERA** domino aduersus emphyteutam, ad soluendum canem, laudem, aliaque ex contractu debita. *l. 1. C. h. t. §. 3. Inst. loc. cond.*

Hæc vei di-
recta vel
contraria.

T I T. XXVI.

DE SOCIETATE.

§. CMXLI.

Quartus contractus consensualis est **SOCIETAS**, (§. 897. non confundenda cum RERVM COMMVNIONE. Hæc enim quasi contractus, societas verus contractus, est. In hanc casu etiam

Societatis &
rei commu-
nionis diffe-
rentia.

fortuito, & sine affectione societatis incidimus: societatem consensu inimus.
L. 31. L. 32. L. 34. ff. pro. soc.

§. CMXLII.

Societatis
definitio.

Est vero SOCIETAS contractus consensualis, de re vel operis communicandis, lucri in commune faciendi caufsa. Inter quos socios tam arcta intercedere vifa est amicitia, vt fratres habiti fint.
L. 63. pr. h. t.

§. CMXLIII.

Quomodo perficiatur? *Quum ergo societas fit contractus consensualis: (§. 942.) sequitur, 1) vt solo consensu perficiatur, subsequente tamen traditione: quae in societate vnuerfali intelligitur, L. 1. §. 1. L. 2. ff. h. t. exceptis nominibus, quae mutuis ceflionibus communicantur. L. 3. pr. eod.*

§. CMXLIV.

Quotuplex? *Communicantur res vel opera. (§. 942.) Ex quo infertur, 2) societatem esse vel VNIVERSALEM, κοινωπραξίαν, quando omnia bona, præsentia & futura, quocumque titulo quæsita, communicantur, L. 3. §. 1. ff. h. t. vel GENERALEM, quando ea tantum, quæ ex quæstu veniunt, non quæ aliunde hominum vel fortunæ beneficio adueniunt, communicantur. L. 7. L. 8. L. 9. L. 73. ff. h. t. vel SINGVLAREM, quando vel vnius rei,*

rei, vel vnius negotiationis societas contrahitur. *L. 5. pr. L. 52. §. 5. ff. eod.*

§. CMXLV.

Ex eodem principio colligitur, 3) subfistere etiam societatem inaequalem, licet unus plus, alter minus ex facultatibus suis conferat, * *L. 5. s. 1. ff. eod.*
 4) immo licet vnu rem; alter operas conferat, d. *L. 5. §. 1. ff. h. t.* dum operæ fint licitæ & honestæ. *L. 52. §. 17. L. 53. L. 57. ff. h. t.*

* Multum ergo interest, tanquam socius quis operas conferat, an tanquam institutor pro certa mercede negotiationi præfit. Ad hunc enim nec lucri nec damni pars pertinet.

§. CMXLVI.

Quumque societas lucri in commune faciendi cauſſa ineatur: (*s. 942.*) consequens est, 4) vt donationis cauſſa non recte contrahatur societas. *L. 5. §. vlt. ff. pro soc. 5.)* Ut societas, in qua vnu ſibi omne lucrum stipulatur, alter omne damnum fuſcipit, leonina, (*Phædr. L. 1. Fab. 5.*) & hinc prohibita fit. *L. 29. §. 2. ff. h. t.*

§. CMXLVII.

Quum socii fint veluti fratres: (*§. 942.*) sequitur, 6) vt socius alter alteri teneatur ad culpam leuem (*§. 787. **) in concreto, quia ſocium industria eius contentum eſſe oportet quem ipſe elegit* *§. 9. Inst. l. 72. ff. k. t. 7)* Ut, si dolus vel

vel culpa lata socii deprehendatur, iste merito notetur infamia. (§. 785.) *l. 1. l. 6. ff. de his, qui not. inf. 8*) Ut socius socio debeat beneficium competentiae, *l. 63. pr. ff. h. t. de quo infra 9*) Ut in societate vniuersali omnia communia sint, quamuis & facultates sociorum differant, & unus sociorum altero plus expendat. *l. 73. pr. & §. 1. ff. h. t. 10*) Ut in generali tantum quæstus communis sit, (§. 944.) non reliqua, quæ vel fortunæ vel hominum beneficio aduehiunt. *l. 7. l. 71. §. 1. ff. h. t. 11*) Ut in societate singulari inter socios feruanda sit æquitas. §. 1. *Inst. h. t.*

* Hanc rationem reddunt ex *L. 72. ff. pro soc.* Sed quia idem obseruatur in rerum communione, in quam quis casu incidit, *L. 25. §. 16. ff. fam. ercisc.* probabilior huius juris ratio est, quod socius, socii diligentiam probasse videtur, e cuius societate, quum id ei integrum semper fuisse, non discessit.

§. CMXLVIII.

Lucri & damni diuino. Et quidem, 1) si partes non expressæ; partes lucri & damni sunt æquales pro rata eius, quod quisque contulit. *l. 6. l. 80. ff. h. t. 2*) Sin partes expressæ: eæ feruandæ sunt, tametsi inæquales. §. 1. *Inst. h. t. l. 29. pr. §. 1. ff. h. t. 3*) Si alter rem, alter operam contulerit, iucrum quidem & damnum commune fit, non autem sors. §. 2. *Inst. l. 52. §. 2. ff. l. 1. C. h. t.*

§. CMXLIX.

§. CMXLIX.

Dividuntur itaque res communes, finita societate, quod fit 1) morte socii vel naturali vel ciuili, etiam vnius e pluribus, §. 5. *Inst. l. 63. §. vlt. ff. h. t.* licet conuenerint, vt ad hæredes trahat societas. * *l. 35. l. 59. ff. h. t. 2)* Dissensu vel mutuo, *l. 63. §. vlt. h. t.* vel renunciatione vnius, §. 4. *Inst. h. t.* quamvis alias contractus διπλευπος, inuito altero, solvi nequeat: id tamen odio communionis permisum est, *l. 77. §. 20. fin. de leg. 2. §. 4. Inst. h. t.* vt socius ficio, si vel maxime aliter expresse conuenerint, *l. 14. l. 70. pro soc. expresse & tacite renunciare possit societatem, l. 64. ff. h. t.* dum id non absenti, fraudulenter, vel intempestive fiat. §. 4. *Inst. l. 14. l. 17. §. 1. l. 65. §. 3. ff. h. t.*

* Ne erres, obserua, obligationem quidem ex hoc contractu etiam ad hæredes transire: *L. 35. L. 36. L. 40. L. 63. §. 8. ff. h. t.* non vero ipsam societatem, ita, vt hæres in societate manere cogatur, præterquam, quod hæres succedat in societatem vestigium. *L. 59. ff. h. t.* Nec prohibentur socii ita pacisci, vt uno e pluribus mortuo, inter reliquos maneat societas, §. 5. *Inst. h. t. L. 65. §. 9. ff. eod.*

§. CML.

Soluitur etiam 3) finito negotio, ob quod inita est. §. 6. *Inst. l. 65. §. 10. ff. h. t.* 4) Tempore, in quod contracta, elapsa. *L. 65. §. 6. ff. h. t.* 5) Cessis vel publi-

Alii modi,
quibus fol-
tuitur.

catis bonis, §. 7. 8. *Inst. l. 65. §. 1. ff. h. t.* ac denique 6) rei, super qua socie-
tas inita, interitu. *l. 63. §. vlt. ff. eod.*

§. CMLI.

**Actio pro
socio.**

Ceterum ex hoc contractu nascitur ACTIO PRO SOCIO, utrinque directa, (§. 782.) qua socius aduersus socium, eius-
ue haeredes, (§. 949. *) agit ad conferen-
da bona communia, (§. 942.) reddendas
rationes, lucrumque communicandum,
(§. 946. sequ.) & damna denique, saltim
culpa leui in concreto data, resarcien-
da. (§. 947. 6).

§. CMLII.

Quæ actio
detur ad re-
rum com-
munium
diuisio-
nem?

Ex quo patet, actionem hanc ad præ-
stationes tantum personales pertinere,
adeoque, soluta societate, rerum com-
munium diuisiōnem non actione pro so-
cio, sed *communi diuidendo* petendam
l. 1. ff. comm. diuid.

TIT. XXVII.

DE MANDATO.

§. CMLIII.

Mandatum
quid?

Postremus contractus consensualis est MANDATUM (§. 897.) Id vero est contractus consensualis, quo negotium honestum, ab alio ex fiducia* commissum, gratis administrandum gerendumque suscipitur.

* Vn.

* Vnde olim data in amicitiae pignus dextra, mandabant, Plaut. *Captiu.* act. 2. scen. 3. v. 82. eoque tempore non tam vinculo iuris, quam amicitiae legibus mandatum continebatur. Ger. Nood. ad *Pand. h. t.* Hinc Isid. *Orig. lib. 4. cap. 4.* mandatum a manus datione nomen accepisse tradit:

§. CMLIV.

Ergo facile hic contractus mandati 1) a NEGOTIORVM GESTIONE discernitur, qui quasi contractus in eo consistit, quod quis negotium non omissum vltro suscipit: (§. 768.) 2) a LOCATIONE, quia hic contractus non est gratuitus: (§. 916.) 3) a CONSILIO, quia per hoc non suscipitur alienum negotium, nec istud obligat, sed suadet. §. 6. *Inst. h. t.* nisi fraudulentum sit. *L. 47. pr. ff. de R. I. 4)* a COMMENDATIONE, quæ & ipsa non obligat alterum, cui res commendatur, *L. 12. §. 12. ff. h. t.* 5) a Ivssv, quo tantum eos, qui potestati nostræ subsunt, obligamus.

Eius differ-
entia ab a-
llis negotiis
ad finibus.

§. CMLV.

Mandatur aut EXPRESSE, verbis litterisque, nulli certæ formulæ adstrictis, *L. 1. §. 2. ff. h. t.* aut TACITE, si quis præfens ab altero negotia sua geri patitur. *L. 6. §. 2. ff. l. 53. ff. h. t.*

Quotuplex?

§. CMLVI.

Prout quoque vel ad omnia bona, vel ad certas tantum res mandatum pertinet,

Divisio se-
cunda.

eate-

eatenus vel GENERALE est vel SPECIALE. L. 58. L. 60. L. 63. ff. de procur.

§. CMLVII.

Tertia.

A modo constituendi mandatarium, in IUDICIALE & EXTRA IUDICIALE, L. 33. pr. §. 1. L. 35. §. 3. L. 43. de proc. itemque in PVRVM, IN DIEM DILATVM, & CONDITIONALE dispeſcitur. §. 12. Inst. L. 1. §. 3. ff. h. t.

§. CMLVIII.

Quarta.

Differunt porro mandatum IN REM ALIENAM, quando quis & nomine alterius, & in alienam vtilitatem agit & IN REM SVAM, quando quis nomine alterius, sed in suam vtilitatem agit. Tali mandato instructus agit cessionarius. L. 33. §. 5. L. 34. de procur.

§. CMLIX.

Huius contractus natura.

Ceterum ex ipsa definitione (§. 953.) infertur, 1) mandatum contrahi solo vtriusque consensu, pro quo & ratihabitio habetur. L. 50. ff. h. t. L. 60. ff. de R. I. 2) Mandari non posse rem illicitam, nec ullam ex eiusmodi mandato inter contrahentes nasci obligationem. §. 7. Inst. L. 6. §. 3. L. 22. §. 6. ff. h. t. 3) Mandatum non admittere mercedem, sed tamen honorarium. (§. 800. *) L. 6. pr. ff. h. t. 4) Mandatarium fines mandati excedentem nihil agere, nec mandantem tunc ex mandatarii facto teneri. L. 5. §. 8. Inst. h. t.

§. CMLX.

§. CMLX.

Et quia mandans fiduciam singularem in mandatarii persona collocat: (§. 953.) consequens est, 5) ut mandatarius substituere ordinarie non possit: si tamen substituerit, & rem per alium aequa bene gefserit, mandans ex gestis obligetur (§. 778. *) L. 8. §. 3. L. 46. L. vlt. §. fin. ff. h. t. 6) Ut, quia mandatarius sponte obligationem, in qua summa industria exigitur, suscepit, (§ 788. 3) ordinarie teneatur ad culpam leuissimam, L. 13. L. 21. C. h. t. 7) Ut mandatarius, qui amici spem turpiter destituit, ob dolum vel culpam latam merito infamia notetur. * (§. 785.) L. 1. L. 6. §. 6. ff. de his, qui not. inf. §. 2. Inst. de pœn. tem. litig. L. 21. C. mand. Cic. pro Rosc. Am. c. 38.

* Singulare hic est, quod quum alioquin in huiusmodi contractibus iudicio tantum directo, ob dolum damnati, infamia notetur: (§. 785. 2) hic etiam mandans, actione contraria pulsatus, condemnatusque fiat infamis, si quis, mandante illo, pro eo fideiussit, & mandatarius ei indemnitas tem præstare dolose tenuit. L. 6. §. 5. ff. de his, qui not. inf.

§. CMLXI.

Finitur autem mandatum non solum I. mutuo diffensu §. vlt. Inst. quib. mod. toll. obl. sed & II. mandantis reuocatione modo fiat re integra, §. 9. Inst. h. t. & III. renunciatione non imtempstiua manda-

Heinecc. Instit.

D d

ta.

Quomodo
finiatur.

tarii. §. II. *Inst. eod. L. 22. §. vlt. ff. h. t.*
IV. Morte contrahentium. *L. 26. pr. L.*
27. §. 3. ff. h. t.

§. CMLXII.

Actio man-
dati du-
plex.

Quia itaque ex hoc contractu διπλεύεω
 mandatarius ab initio; mandans non nisi
 ex post facto obligatur: nascitur inde
 duplex actio **MANDATI**, quarum altera
DIRECTA; altera **CONTRARIA** est. *L. 3.*
§. I. ff. h. t. (§. 782.)

§. CMLXIII.

Directa.

DIRECTAM mandans instituit, aduer-
 sus mandatarium eiusue hæredes, ad ne-
 gotium suscepsum perficiendum, vel
 præstandum id, quod interest, *L. 5. §. I. ff.*
h. t. rem ex mandato adquisitam cum fru-
 ctibus tradendam, *L. 8. §. vlt. eod.* do-
 lumque & culpam etiam leuissimam præ-
 standam (§. 960. 6.)

§. CMLXIV.

Contraria.

CONTRARIA mandatario datur, ad-
 uersus mandantem eiusue hæredes, ad
 indemnitatem consequendam (§. 782.)

TIT. XXVIII.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ QVASI EX CONTRACTV NA- SCVNTVR.

§. CMLXV.

Obligatio-
 nes quasi ex
 contractu.

Haec tenus de contractibus veris: se-
 quuntur obligationes, quæ **QVASI** ex
CON-

CONTRACTV nascuntur, quarumque fundamen-
tum iam supra descripsimus. (§.
778.)

§. CMLXVI.

Sunt ergo QVASI CONTRACTVS fa- Earum de-
cta honesta, quibus & ignorantes obligan- finitio.
tur ex consensu, ob aequitatem vel vti-
litas praesumto.*

* Quemadmodum enim contractus nascun-
tur ex consensu vero: ita quasi contractus,
quasi ex consensu, id est, ex ficto, vel
præsumto. L. 13. §. vlt. ff. comm. diu. L.
3. fin. ff. quib. ex causs. in possess. Si nec
verus nec fictus consensus requireretur:
nihil esset rationis, cur referrentur ad
contractus. L. 23. ff. de R. I. L. 46. ff.
de O. & A.

§. CMLXVII.

Præcipua ergo fundamenta consensus Et funda-
præsumti sunt: I. Quisque præsumitur
consentire in id, quod utilitatem adfert.
II. Nemo præsumitur cum alterius damno
fieri velle locupletior. L. 14. ff. de condic.
indeb. III. Qui vult, quod antecedit, non
debet nolle, quod consequitur.

§. CMLXVIII.

Huiusmodi quasi contractus sunt I. NEGOTIORVM GESTIO, II. TUTELA,
III. HÆREDITATIS, vel IV. REI COM-
MVNIS ADMINISTRATIO, V. HÆRE-
DITATIS ADITIO, VI. INDEBITI SOLV-
TIO, & quidam alii, de quibus in Di-
gestis.

Quot sint
huiusmodi
quasi con-
tractus?

§. CMLXIX.

Negotio-
zum gestio:
 I. NEGOTIORVM GESTIO est quasi
contractus, quo quis negotia alterius
ignorantis, extra iudicium vtiliter ge-
renda, sponte & gratis suscipit. §. 1. Inst.
h. t. Vnde a MANDATARIO, vel PROCV-
RATORE, itemque DEFENSORE, facile
discernitur *negotiorum gestor*. Prior
enim mandato constituitur, posterior si-
ne mandato quidem, sed non nisi iudicia-
lia negotia suscipit, nec sine cautione ad-
mittitur, iudicatum solui. L. 46. §. 2. ff.
de procurat. Negotiorum gestor autem
nec ex mandato gerit, nec in iudicio
alium defendit, nec cautione obstringi-
tur. Vnde & fæmina gerere potest nego-
tia. L. 3. §. 1. ff. *de neg. gest.*

§. CMLXX.

Obligatio-
negotios
rum gesto-
ris:
 Quum ergo in hoc contractu consensisse
ignorantem fingatur, quia & vtilitas ei
ad fertur, & neminem cum alterius da-
mno locupletiorem fieri æquum est: (§.
967. 2) sequitur, 1) vt vtiliter gerere
debeat negotiorum gestor, adeoque 2) ad
diligentiam exactam, vel si te aliis prætu-
lerit, (§. 788. 3) ad exactissimam leuissi-
mamque culpam; si necessitate urgente
geslit, tantum ad dolum & culpam latam;
(§. 788. 4) L. 3. §. 9. ff. eod. denique si
rem aleæ plenam, præter consuetudinem
absentis, suiceperit, ad catum ipsum præ-
stan-

stantum teneatur. *L. 11. ff. L. 20. C. de neg. gest. §. 1. Inst. h. t. 3.*) Ut domino, ad rationes & reliqua cum usuris restitueda, obligatus sit. *L. 2. L. 23. L. 30. ff. h. t.*

§. CMLXXI.

Ex eodem sequitur, 4) ut negotiorum gestor obligatum habeat etiam ignorantem, cuius negotia gerit, quin etiam 5) furiosum, & 6) cuius in persona errauit, *L. 3. §. 5. L. 5. §. 1. ff. de neg. gest. 7)* Ut non perimatur absentis obligatio, si, postquam initio utiliter gestum, utilitas casu fuerit intercepta. *L. 10. §. 1. L. 12. §. 2. ff. eod. 8)* Ut idem negotiorum gestori teneatur ad indemnitudinem. *L. 2. L. 27. L. 31. L. 45. ff. eod.*

§. CMLXXII.

Ad ea, de quibus (§. 970.) diximus, negotiorum gestor ex ipsa natura contractus ab initio obligatur; ad reliqua, (de quibus (§. 971.) absens ex post facto obstringitur. Ex quo sequitur, (§. 782.) ut ex hoc quasi contractu nascatur *actio NEGOTIORVM GESTORVM*, tum *DIRECTA*, tum *CONTRARIA*. §. 1. *Inst. h. t.*

Actio negotiorum gestorum duplex.

§. CMLXXIII.

DIRECTA datur domino aduersus negotiorum gestorem eiusue haeredes, ad rationes reddendas, (§. 970. 3.) restituenda

reliqua, culpamque pro modo gestionis
præstandam. (§. 970. 2.)

§. CMLXXIV.

Contraria.

CONTRARIAM negotiorum gestor instituit, aduersus dominum eiusue hæredes ad indemnitatem (§. 971. 8.) §. 1.
Inst. h. t. Quæ actio tamen locum non habet, 1) si non vtiliter gestum, *L.* 10. §. 1.
L. 15. *L.* 27. ff. de neg. gest. 2) si pro inuito vel prohibente gestum, *L.* 8. §.
vlt. ff. *L.* vlt. *C. eod.* 3) si quis ex pietate vel animo donandi gesserit. *L.* 27.
§. 1. *L.* 34. & 44. ff. *L.* 11. *L.* 13. *L.*
15. *C. eod.*

§. CMLXXV.

Tutelæ de-
finitio.

H. TUTELA est munus publicum (§.
204.) sed obligatio inter tutorem & pu-
pillum quasi ex contractu nascitur. §. 2.
Inst. h. t. Hinc tutela hoc sensu est quasi
contraclus, quo tutor, pupilli rerumque
pupillarium curam suscipiendo, illi ad ra-
tiones exactamque diligentiam; *pupillus
tutori ad indemnitatem præstandam ob-
ligatur.

* Tutor ergo tenetur ad præstandam culpam
leuem; *L.* 23. ff. de reg. jur. si ipse se
intruserit, ad culpam leuissimam. (§. 788.
3) §. 1. *Inst. de satisd. tut.* Hæredes tan-
tum ad dolum & culpam latam. *L.* 1. *C.*
de hær. tur.

§. CMLXXVI.

§. CMLXXVI.

Ergo ex hoc quoque quasi contractu ^{Actio tute-}
nascitur actio TUTELÆ, DIRECTA & ^{la.}
CONTRARIA. (§. 782.)

§. CMLXXVII.

Actio tutelæ DIRECTA competit pu- ^{Directa.}
pillo, finita tutela, (§. 263. sequ.) aduer-
sus tutorem eiusue hæredes, ad redden-
das rationes, damage, si aduersus tu-
torem agitur, culpa leui; sin aduersus hæ-
redes, culpa lata data resarcienda. (§. 975.
*) L. I. pr. ff. de tut. & rat. distr.

§. CMLXXVIII.

CONTRARIA competit tutori aduersus ^{Contraria,}
pupillum, ad repetendas impensas, præ-
standamque indemnitatem, si diligentis
patris fam. officio functus sit. L. I. pr. ff.
de contrar. tut. & vtil. act.

§. CMLXXIX.

Vtraque actio tutelæ vtilis, ob eam- ^{Vtilis.}
dem rationem, minoribus quoque & cu-
ratoribus inter se datur. (§. 276) d. L. I.
§. 2. ff. de contr. tut. & vtil. act.

§. CMLXXX.

III. HÆREDITATIS & IV. RERVM COM- ^{Hæreditatis & rerum communio.}
MVNIO non sunt quasi contractus, sed
ius in re, puta in hæreditae vel re com-
muni. Ast hæreditatis vel rerum com-
munium administrator quasi contraxisse,
& ad rem communem diuidendam, red-
dendasque rationes sese obligasse, simul-

que cohæredem vel socium ad quasuis præstationes personales obstrinxisse videtur. §. 3. & 4. *Inst. h. t.*

§. CMLXXXI.

**A&ctiones
inde natæ.** Ex utroque quasi contractu datur actio duplex, *L. 2. §. 3. L. 44. §. 4. ff. fam. erc. L. 2. §. 1. ff. comm. diuid.* ex altero FAMILIÆ ERCISCVNDÆ, ex altero COMMVNÌ DIVIDVNDO,

§. CMLXXXII.

**Familia
eiscundæ.** FAMILIÆ ERCISCVNDÆ actio datur cohæredi contra cohæredem, (non aduerius possessorum, qui titulo singulari res hæreditarias tenet, *L. 2. pr. L. 25. §. 7. ff. fam. erc.* ad communem hæreditatem, exceptis nominibus, quæ ipso iure inter cohæredes diuisa sunt, *L. 2. §. vlt. L. 4. pr. ff. L. 6. C. fam. erc.* nec non rebus prohibiti usus, *L. 4. §. 1. 2. ff. eod.* & instrumentis communibus, *L. 5. ff. eod.* diuidendam, & præstationes personales, veluti impensarum damnique restitutio-
nem consequendam. *L. 16. §. 4. sequ. L. 17. L. 25. §. 16. L. 29. L. 44. §. 3. & §. vlt. ff. eod.*

§. CMLXXXIII.

**Communi
diuidendo.** COMMVNÌ DIVIDVNDO actio institui-
tur a socio contra socium, ad rem com-
munem diuidendam, *L. 1. ff. comm. diu.* & præstationes personales consequendas.
L. 3. pr. ff. eod.

§. CMLXXXIV.

§. CMLXXXIV.

Et cohæres vero cohæredi, L. 25. §. 16. Quæ culpa
ff. fam. erc. & socius in re communi fo-
cio, arg. d. L. 25. eod. culpam leuem in
concreto præstat. (Rationem reddidimus
§. 947. *)

§. CMLXXXV.

V. HÆREDITATIS ADITIO est quasi contraclus, quo is, qui hæreditatem adit, cum legatariis & fideicommissariis * contraxisse, seque ad legata & fideicommissa præstanta obligasse censetur. §. 5. Inst. L. 3. sequ quib. cauff. in poss. eatur, L. 1. C. comm. de legat.

* Non cum creditoribus. Hi enim hæredem non ex quasi contractu aditionis: sed directe ex facto defuncti conueniunt. L. 49. ff. de O. & A iunct. Nou. XLVIII. præf. v. cum vtique. Cuius obligationes omnes in hæredem transeunt, simulac adiit hæreditatem. L. 2. §. 2. ff. de V. O. L. 59. ff. de R. I.

§. CMLXXXVI.

Nascitur ex hoc quasi contractu ACTIO personalis Ex TESTAMENTO, qua ii, quibus aliquid ex testamento debetur, contra hæredem, qui adiit, agunt, ad legata fideicommissaque, cum accessionibus & vsuris a tempore moræ, (§. 639.) damnaque, culpa etiam leuissima data, (§. 620. 1) L. 47. §. pen. ff. de leg. 1. præstanta. L. 33. pr. de leg. 2. L. 17. ff. de duobus reis. §. 5. Inst. h.t.

§. CMLXXXVII.

Denique VI. INDEBITI SOLVTIO est quasi contraclus, quo quis ex errorefacti Indebiti solutio.

id, quod naturaliter indebitum erat, soluendo, alterum, qui ex ignorantia accepit, ad restitutionem obligasse censetur.
 §. 6. *Inst. h. t.*

§. CMLXXXVIII.

Eius funda-
mentum. Quum ergo fundamentum huius quasi
contractus sit solutio ex errore facti præ-
stata: (§. 987.) consequens est, 1) ut, qui
sciens soluit indebitum, donandi consilio
id fecisse videatur. *L. 53. ff. de R. I. L. 1.*
 §. 1. *ff. de condicī. indeb.* 2) Ut, qui igno-
rantia iuris soluit, indebitum non repe-
tat, *L. 10. C. L. 9. pr. ff. de iur. & facti ign.*
L. 6. 7. C. de cond. indeb. L. 9. C. ad L.
Fale. nisi fuerit minor, mulier, &c. qui-
bus ius ignorare licet. *L. 9. ff. de iur. &*
facti ign. 3) Ut, si in persona erratum, res
semper condici possit. *L. 19. §. 1. L. 65.*
§. vlt. ff. L. 5. C. de cond. indeb.

§. CMLXXXIX.

Quando re-
peti possit. Quumque, quod solutum, vel naturali-
ter saltim indebitum esse oporteat: (§.
987.) sequitur, 4) ut, quod naturaliter de-
bebatur, non autem iure ciuili, (§. 769.)
repeti nequeat, *L. 13. L. 19. L. 38. ff. de*
condicī. indeb. nisi naturalis obligatio pla-
ne reiiciatur iure ciuili quale quid con-
tingit in obligatione pupillorum, prodigorum,
mulierum intercedentium. *L. 127. L. 6. ff. de V.O. L. 41. ff. de condicī.*
ind. *L. 16. §. 1. ff. ad SC. Vell.* 5) Ut, si id,
quod

quod & naturali & ciuili iure indebitum est, vel solo iure ciuili debetur, soluitur, id repeti possit. *L. 29. & L. 22. L. 26. §. 3. 7. L. 40. L. 54. L. 56. ff. de condic̄t. ind.*

§. CMXC.

Quum denique & in accipiente requiriatur ignorantia. (*§. 987.*) sequitur, *6.)* ut non modo quasi ex contractu, sed & ex delicto repeti possit id, quod alter sciens dolo malo accepit: adeoque hoc casu soluenti non modo condic̄tio indebiti, sed & condic̄tio furtiuia detur. *L. 18. ff. de cond. furt.*

§. CMXCI.

Ceterum ex hoc quasi contractu nascitur CONDICTIO INDEBITI, quæ actio stricti iuris (*§. 781. **) competit ei, qui indebitum per errorem soluit, contra accipientem eiusue hæredem, ad restituendum id, quod solutum, cum fructibus & accessionibus, *L. 15. pr. L. 65. §. 5. ff. de cond. indeb.* non vero cum usuris. (*§. 781. *) L. 1. C. h. t.*

§. CMXCI.

Quæ condic̄tio facile ab aliis distinguitur. Qui enim non ex errore soluit, sed ob certam causam futuram honestam, nec tamen sequutam dedit, ei ad rependum id, quod datum est, competit CONDICTIO CAVSSA DATA, CAVSSA NON

SE-

SEQVUTA. L. i. sequ. ff. de cond. causs. dat.
 Qui ob caussam futuram, solius accipien-
 tis contemplatione turpem, dedit, is insti-
 tuit CONDICTIÖNEM OB TVRPEM CAV-
 SAM. L. i. pr. §. i. 2. ff. de condic. ob
turp. causs. Denique qui plane sine omni
 caussa dedit, & nulla alia harum condi-
 ctionum vti potest, ei contra accipientem
 ad rem restituendam datur CONDICTIO
 SINE CAVSSA. L. i. sequ. ff. de condic.
sine caussa.

TIT. XXIX.

PER QVAS PERSONAS NO-
BIS OBLIGATIO ADQVIRI-
TVR.

§. CMXCIII.

Axioma de
 personis,
 per quas
 adquiritur
 nobis.

Quae personae res alias nobis adqui-
 runt: eae etiam adquirunt OBLIGA-
 TIONES. Quare quum de illis abunde
 actum sit supra: (*Lib. 2. tit. 9. §. 469.*
sequ.) nihil attinet hic plura addere, præ-
 terquam, quod in obligatione ex contra-
 ctitibus spectetur rei initium: * *L. 78. pr.*
in fin. de V. O. & hinc conditio existens
 ad principium retrotrahatur. *L. II. §. 1.*
ff. qui pot. in pign. (*§. 832. 7.*)

* Ali d in legatis, quæ ex eo tempore, quo
 dies cedere coepit, vires capiunt, *L. 18.*
ff. de reg. iur. *L. 5. §. 2. ff. quando dies*
leg. ced. (*§. 632.*)

§. CMXCIV.

§. CMXCIV.

Ex quo axiomate sequitur, 1) ut filius familias patri, seruus domino, adquirat, licet vel maxime sibi stipuletur in eum euentum, si sui iuris futurus sit. *L. vlt. ff. de stipul. seru.* 2) Ut obligatio adquiratur patri vel domino, etiam si conditio emancipato iam filio exstiterit. *L. 78. pr. ff. de V. O.*

Conclusio-
nes ex hoc
axiomate.

TIT. XXX.

QVIBVS MODIS TOLLITVR
OBLIGATIO.

§. CMXCV.

Obligatio semel constituta vel per EXCEPTIONEM tollitur, vel IP SO IURE. Inter quæ non vna differentia. 1) Si prius: obligatio non perimitur, nisi exceptio fit in iudicio opposita. *L. 27. §. 2. ff. de pact.* Sin posterius, ea tollitur statim vi legis, etiam antequam ea caussa allegetur. Ita & 2) ex obligatione priore modo sublata nulla actio nascitur: ex obligatione posterioris generis nascitur quidem actio, sed exceptione eliditur.

Quot modis
tollatur ob-
ligatio?

§. CMXCVI.

Modi, quibus ipso iure obligatio tollitur, aut COMMUNES sunt contractibus omnibus, vel plerisque, vti solutio, compensatio, confusio, oblatio & consignatio, rei interitus & nouatio: aut quibusdam

Modi ipso
iure sol-
vendi obli-
gat. vel
communes
vel proprii

CON-

contractuum generibus PROPRII, uti acceptilatio & mutuus diffensus.

§. CMXCVII.

Axioma de his.

Posteriorum fundamentum latet in regula iuris: *Nihil tam naturale est, quam eo genere quidque dissolui, quo colligatum est.* L. 35. & L. 100. ff. d. R. I.

§. CMXCVIII.

Solutio quid?

COMMVNIVM primus modus est SOLUTIO, (§. 996.) quae est vera præstatio eius, quod in obligatione est. L. 176. ff. de V. S. Solutio enim non hic generatim omnem liberationem continet, sed est liberatio per præstationem eius, quod debetur. L. 49. ff. de solut. pr. Inst. h. t.

§. CMXCIX.

Quis solvere possit?

Quum ergo in solutione aliquid præstandum sit: (§. 998.) sequitur, ut is demum recte soluat, eique cum effectu soluatur, cui libera est rerum suarum administratio. §. vlt. Inst. quib. al. lic. Perinde vero est, siue pro se quis soluat, siue pro alio, mandante, ignorante, inuitu: L. 23. L. 40. L. 53. ff. de solut. quamvis qui pro inuitu soluit, regressum non habeat aduersus debitorem, nisi ex iure a creditore cesso (§. 886. *)

§. M.

Quis non possit? & cui non possit?

Ex quo sequitur, 1) ut non recte soluat furiosus, pupillus, minor, sine tutoris auctoritate vel curatoris consensu. (§. 466.) §. vlt.

§. vlt. Inst. quib. al. lic. L. 9. §. 2. ff. de
aucl. tut. L. 3. C. de in int. rest. min.
2) Ut iisdem non recte soluatur sine tu-
torum auclitate, curatorum consen-
su, magistratum decreto. (§. eod.) §.
2. Inst. quib. al. lic. L. 15. L. 96. ff. de
solut.

§. MLI.

Quumque solutio sit vera præstatio
eius, quod debetur: (§. 998.) conse-
quens est, 1) ut neque aliud pro alio in-
uitio creditori soluendum sit. pr. Inst. h.
t. L. 2. §. 1. ff. de reb. cred. neque 2)
per partes illi inuitio fieri possit solutio,
L. 9. C. de solut. L. 41. §. 1. ff. de usur.
nisi debitum pro parte sit illiquidum,
L. 21. ff. de reb. cred. neque 3) alio
tempore & loco, quam conuenit L. 39.
ff. de solut.

Quomodo
soluendum?

§. MLI.

Quum denique, si ita fere præstitum
sit, quod in obligatione erat, obligatio ^{Eius esse-}
soluatur: (§. 996.) recte infertur, facta
solutione, ipso iure omnem perimi obli-
gationem, vt & reus, & fideiussores,
& pignora, & hypothecæ liberentur:
pr. Inst. h. t. L. 43. ff. de solut. modo,
quod ad pignora attinet, non alia super-
sint debita, quippe ob quæ creditor ius
retentionis exercere posset. (§. 825. ²)
tot. tit. C. etiam ob chirogr. pecun. pign.
ten.

§. MLI.

§. MIII.

Compensa-
tio quid?

Alter modus communis est COMPENSA-
TIO, (§. 996.) quæ est debiti & crediti (mu-
tui) inter se contributio. L. 1. ff. de com-
pens.

§. MIV.

Eius requi-
sita.

Quum ergo locum habeat, si debitum
& creditum sit mutuum: (§. 1003.) sequi-
tur, 1) ut frustra compensare velint, quo-
rum creditum vel iniustum sit, L. 14. ff. L.
2. C. de compens. vel mere naturale. (pla-
ne inefficax.) L. 30. L. 41. ff. de cond. in-
deb. vel illiquidum. L. vlt. §. 1. C. de comp.
vel sub conditione aut ex die contra-
ctum. L. 7. L. 16. §. 1. L. 22. ff eod. 2) Ut
vtriusque sit certa æstimatio. L. 4. L. 8.
L. 12. C. eod. Vnde nec species cum gene-
re, nec genus cum genere diuerso, L. 1. §.
pr. ff. de pign. act. L. 2. §. 1. ff. de reb. cred.
L. 16. C. de solut. nec delictum cum deli-
cto compensatur. L. 2. §. 4. L. 13. §. 5. ff.
ad L. Iul. de adult. 3) Ut, si diuersi sint
creditores & debitores, nulla locum ha-
beat compensatio. L. 16. pr. L. 18. §. 1.
ff. L. 9. C. de compens.

§. MV.

Et effectus.

Quum debitum & creditum contribuan-
tur: (§. 1003.) sequitur, 4) ut compensa-
tionis idem effectus fit, ac Solutionis, (§.
1002.) L. 4. L. 12. C. de compens. 5) Ut ex eo
momento, quo mutuum debitum natum,
vel

vel vtrumque exspiret, vel alterutrum ad concurrentem summam ipso iure minuatur, * §. 30. *Inst. de act. L. vlt. C. de compens.*

* Ia iure novo. Iure veteri enim multum intererat inter contractus bona fidei & stricti iuris. In illis compensatio ipso iure minuebat debitum; in his non nisi per exceptionem doli mali. §. 30. *Inst. de Action. (§. 781. *)*

§: MVII:

Tertius modus communis est CON- Confusio.
FUSIO, (§. 996.) quando obligatio de-
bitoris & ius creditoris in eadem perso-
na coalescunt. *L. 75. L. pen ff. de solut.* Quum enim ex contractu alter al-
teri obligetur: neminem sibi ipsi debere
posse, adeoque hoc modo obligationem
tolli, satis adparet.

§. MVII.

Quartus est OBLATIO & CONSIGNA- Oblatio
TIO, (§. 996.) quo obligatio tollitur, & consigna-
si debitor totam summam iusto tempore
& loco oblatam, & a creditore non re-
ceptam, in iudicio, citata altera parte
obsignat & deponit *L. 19. C. de usur. L:*
9. C. de solut.

§. MVIII.

Quod legitime factum, offerentem li- Eius effe-
berat 1) ab obligatione, tum ratione for- tatus:
tis, tum ratione usurarum, quarum cur-
sus statim fistitur: *L. 19. C. de usur. 2)*
a periculo rei, quippe, quæ ex eo non
debitori, sed creditori perit. *L. 9. C. de
solution.*

§. MIX.

Rei interi-
tus.

Quintus modus communis est REI INTERITVS. (§. 996.) Quum vero vel species, vel genus, vel quantitas debeatur: 1) is modus ad solam speciem pertinet, L. 23. L. 49. pr. ff. de V. O. quia genus & quantitas non perire censemur. (§. 623.)

§. MX.

Eius effe-
ctus.

Quumque huius iuris fundamentum in eo positum sit, quod casum sentiat dominus: (§. 785. 2.) sequitur, 2) ut interitus speciei debitorem non liberet. qui in mora est, d. L. 23. & L. 49. nisi res æque apud creditorem peritura fuisset L. 14. §. 1. ff. depos. L. 15. §. vlt. ff. de rei vind. 3) Ut nec eum liberet interitus, cuius culpa res interiit. L. 23. fin. ff. de reg. iur. L. 23. L. 49. pr. ff. de V. O. (§. eod.) 4) Ut fures & violenti possessores nullo modo rei interitu liberentur. L. vlt. ff. de condic. furt. L. 1. §. 34. L. pen. ff. de vi & vi arm.

§. MXI.

Novatio.

Sextus modus communis est NOVATIO, (§. 996.) id est, prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem vel naturalem, per stipulationem transfusio atque translatio. L. 1. pr. ff. de nouat. L. 27. §. 2. ff. de pact.

§. MXII.

Quibus in
contracti-

Quum ergo communis sit omnibus contractibus: nouari possunt obligatio-
nes

bus locura
habeat?

nes omnes, ciuiles & prætoriæ æque ac naturales, siue verbis, siue consensu, siue alio modo contractæ, transfundique non tantum in alias ciuiles, verum etiam in mere naturales. v. c. si pupillus sine tutoris auctoritate expromittit. (§. 769.*) L. 1. §. 1. L. 2. L. 5. L. 14. ff. eod.

§. MXIII.

Diuiditur nouatio in VOLUNTARIAM, Quotuplex? quæ fit interueniente stipulatione,* per conuentionem partium: L. 2. ff. eod. vel NECESSARIAM, quæ fit per litis contestationem, iudicio accepto. L. 29. ff. eod. Illa denuo vel SINE DELEGATIONE fit, vel PER DELEGATIONEM.

* Quum tamen dicatur, & absentes posse nouatione liberari, L. 13. §. 10. ff. de acceptil. delegationem fieri consensu, natu & per epistolam: L. 17. ff. de novat. & deleg. id intelligendum de mandato, quo delegans substituit alium: ipsa enim nouatio, id est, noua delegati obligatio verbis solemnibus vel stipulatione, siue inter præfentes siue per procuratorem constituebatur. L. 27. ff. eod. Paull. sent. lib. V. tit. VIII.

§. MXIV.

SINE DELEGATIONE fit NOVATIO, Quando at fine de-
Quoties, manente eodem debitore & creditore, 1) vel species obligationis mutatur, v. c. si qui ex emto debet, se quasi ex stipulatione reum constituit,

§. 3. *Inst. h. t. 2*) vel priori obligationi aliquid vel accedit vel detrahitur: v. c. si quod sub conditione debetur, pure promittitur, §. 3. *Inst. eod. 3*) vel nihil quidem ex priore obligatione mutatur, sed diserte tamen declaratur nouandi animus. L. 2. ff. eod. L. vlt. C. eodem. Nisi enim id fiat, & prior obligatio manet, & posterior quoque rata est. d. L. vlt. C. eod.

§. MXV.

Quid dele-
gatio &
expromis-
sio.

DELEGATIO contra fit *quoties nouus debitor in locum prioris substituitur*. L. 11. pr. ff. eod. Nouus ille reus dicitur EXPROMISSOR, L. 8. §. 5. ff. de nouat. siue se ipse deleget vltro. L. 4. §. 1. ff. de manumis. quod fecit Paulus, dum pro Onesimo interuenit. *Philem v. 18. 19.* Vid. V. A. Zach., Huberi *Dissert. Philol. iurid. I. Diff. III. cap. 2.* siue a debito priore per mandatum delegetur. L. 17. ff. de nouat.

§. MXVI.

Eius esse-
tus.

Ex his ergo sequitur, 1) vt prior debitor per delegationem liberetur, etiam si delegatus deinde non sit soluendo. L. 25. §. 2. ff. mand. L. 3. C. de novat. 2.) Ut delegationem & creditore volente, & consentiente delegato fieri oporteat L. 1. L. 6. C. eod. 3.) Ut inter delegantem & delegatum mandatum, inter creditorem & delegatum stipulatio plerumque intercedat. L. 1. §. 1, L. 17. ff. de nouat.

§. MXVII.

§. MXVII.

Hinc ergo EXPROMISSIO facile discer-
nitur 1) a FIDEISSIONE vel ADPRO-
MISSIONE, & CONSTITVTO, quorum
neutrum obligationem priorem perimit.
(§. 873.) Æque facile delegatio 2) a CES-
SIONE discernitur, quippe qua persona
creditoris, inuito etiam debitore, muta-
tur. *L. i. C. eod.* quæque adeo non est
nouatio, ob *L. 3. C. de nouat.*

Et differen-
tia ab aliis
negotiis.

§. MXVIII.

Voluntariæ nouationis ratione obliga-
tionis prioris eadem effecta, ac solutio-
nis (§. 1002.) §. 3, *Inst. h. t.*

Voluntariæ
delegatio-
nis effectus.

§. MXIX.

Necessariæ vel litis contestationis non Necessariæ.
alius effectus est, quam quod post acce-
ptum iudicium actio temporalis fit per-
petua, pœnalis rei persequitoria, *L. 6.*
§. vlt. ff. *de re iud.* *L. 26. ff. de O. & A.*
& hinc etiam actio pœnalis contra hæ-
redem detur. §. 1. *Inst. de perp. & temp.*
action. *L. i. C. ex delict. def. in quant.*
hær.

§. MXX.

Hi ergo sunt modi COMMUNES. PRO-
PRII quibusdam contractibus sunt ACCE-
PTILATIO, & MVTUVS DISSENSVS.
(§. 996.)

Modi qui-
busdam
contra-
ctibus proprii.

§. MXXI.

Quum enim ex principiis Rommano-
rum nihil esset tam naturale, quam eo Eorum fun-
damentum.

genere quidque dissolui, quo colligatum est: (§. 997.) conseqüebatur, ut verborum obligatio verbis tolleretur. L. 35. ff. de R. I. Nuda ergo remissio, seu pactum de non petendo non ipso iure tollebat obligacionem, sed tantum producebat exceptionem pacti conventi §. 3. Inst. de except. L. 7. §. 4. L. 27. §. 2. ff. de pacl. At ipso iure perimebat acceptatio obligacionem stipulatione contractam. L. 1. ff. de accept.

§. MXXII.

Acceptilat-

tio.

Est ergo ACCEPTILATIO actus legitimus (§. 70.) L. 77. L. 123. pr. ff. d. R. I. quo interrogatione debitoris, & congrua creditoris responsione obligatio per stipulationem contracta dissoluitur. L. 1. ff. de acceptil. Formula erat: QVOD EGO TIBI PROMISI, HABESNE ACCEPTVM? HABEO ACCEPTVM. §. 1. Inst. h. t.

§. MXXIII.

Quomodo
acceptum
ferri non
possit?

Quum ergo sit actus legitimus: (§. 1022) sequitur, 1) vt nec tutor, nec curator, nec procurator recte acceptum ferat. L. 3. L. 13. §. 10. ff. de acceptil. 2) Ut ea nec conditionem nec diem admittat. L. 4. L. 5. ff. eod. Quamuis etiam, quod in diem vel sub conditione debetur, acceptatione pure remitti posse, nullum sit dubium. L. 12. ff. eod.

§. MXXIV.

Et possit?

Deinde quum obligatio stipulatione dissolvatur, adeoque illa veluti alienetur:

tur: sequitur 3) vt pupillus, etiam sine tutoris auctoritate, recte acceptum roget, *L. 2. ff. eod.* sed non acceptum ferat. *L. 1. C. eod.* (§. 251. *sequ.*) 4) Ut & totum debitum, & pars eiusdem hoc modo extingui possit, modo res sua natura sit diuidua. §. 1. *Inst. h. t. L. 9. L. 10. L. 13. §. 1. ff. de acceptil.*

§. MXXV.

Denique & ex definitione (§. 1022.) & ex axiome (§. 1021.) infertur, 5) acceptilationem ad solas verborum obligationes pertinere. §. 1. *Inst. h. t. L. 8. §. 3. ff. de acceptil.* adeoque 6) Si aliæ obligationes, re, litteris vel consensu initæ, acceptilatione tollantur, hanc eas non ipso iure tollere, sed tanquam pactum de non petendo producere solum exceptionem pacti conuenti. (§. 1021.) *L. 8. pr. L. 19. pr. ff. de accept.*

Qualia debita tollat?

§. MXXVI.

Inuenit tamen C. Aquilius Gallus, æquissimus ille & solertissimus cautionum artifex, (*Cic. de Nat. Deor. lib. III. cap. XXX. de Offic. lib. III. cap. XIV. pro. Cæcin. cap. 27.*) modum, etiam alias, quam verborum obligationes, per acceptilationem eodem effectu perimendi, quæ acceptilatio STIPVLATIO AQVILIA dicuntur. §. 2. *Inst. h. t.*

Acceptila-
tio Aqui-
liana.

§. MXXVII.

Eius descrip.
ptio. Illa in eo consistit, quod obligatio pri-
mum per stipulationem in verborum ob-
ligationem deducitur, v. c. Titius inter-
rogat Sempronium: *Quidquid te mihi
ex mutuo, emto, chirographo &c. dare
oportet, tantam pecuniam tu mihi dare
spondes?* Respondet Sempronius: *Spon-
deo.* Deinde noua hæc verborum obliga-
tio noua stipulatione tollitur, dum inter-
rogat Sempronius: *Quod tibi iam me da-
turum spondi, id habesne a me accep-
tum?* Respondet Titius: *Habeo a te ac-
ceptum.* Eo facto acceptilatione sublata
est obligatio etiam realis, literalis, con-
fensualis, ad quas alioquin non pertinet
acceptilatio. §, 2. Inst h. t.

§. MXXVIII.

Ufus hodi-
ernus. Enimuero has ambages nunquam re-
cepere maiores nostri. Quumque pacta
inter gentes nostras semper obligatio-
nem perfectam produxerint. (§. 777. *)
hodie inter pactum de non petendo & ac-
ceptilationem solemnem nihil interesse,
inter omnes constat.

§. MXXIX.

Mutuus
dissensus. Alter modus proprius, MVTUVVS DIS-
SENSVS, (§. 1020.) ad contractus con-
fensus initos pertinet. Quemadmodum e-
nim nihil tam naturale est, quam eodem
genere quidquid dissolui, quo colligatum
est: (§. 997.) ita rationi consentaneum
est,

est, nudi consensus obligationem contrario consensu dissolui. L. 35. ff. de R. I.

§. MXXX.

Est vero MVTUVS DISSENSVS contra- Quas obli-
ria priori obligationi consensuali, non gationes
dum adimpletæ, conuentio: vt emimus, foluat?
non emimus §. vlt. Inst. h. t.

§. MXXXI.

Ex quo sequitur; 1) vt contractus con- Quando ei
fensualis mutuo dissensu dissolui tantum locus sit?
possit re adhuc integra, d. §. vlt. Inst.
h. t. adeoque, 2) si, re tradita & soluto
pretio, aliud placeat contrahentibus,
non prior obligatio tollatur, sed nouus
contractus ineatur. d. §. vlt. Inst. eod.

L I B E R. IV.

T I T V L V S I.

DE OBLIGATIONIBVS, QVÆ EX DE-
LICTO NASCVNTVR.

§. MXXXII.

Connexio.

Obligationem omnem aut ἀμέσως ex a-
quitate vel lege nasci diximus, aut
mediante & intercedente factō nostro. (§.
771.) Factum id vel *licitum* esse monui-
mus, vel *illicitum*. Illud CONVENTIO-
NEM: HOC MALEFICIVM, vel DELICTVM
adpellavimus. (§. 772.) Haec tenus de con-
ventionibus: iam de delictis agendum.

§. MXXXIII.

Est vero DELICTVM factū illicitum, Delictum
sponte admissum, quo quis & ad restitu- quid?
tionem,

tionem, si fieri possit, & ad pœnam obligatur. Quum enim in omni delicto concurrent *reatus*, seu vitiositas actus, & *effectus*, seu damnum alteri illatum: illi *pœna* respondet, huic *damni reparatio*, vti recte obseruanit Grot. de *I. B. & P. lib. II. cap. 17. §. 22.* Ad *pœnam*, quia delicta suos auctores tenent, *L. 22. C. de pœn.* illos solum, qui deliquerunt, obstrictos esse; *L. 26. ff. eod.* contra *reparationem damni & ex bonis peti posse*, res ipsa docet.

§. MXXXIV.

Verum &
quasi deli-
ctum.

Est porro delictum vel **VERVM**, vel **QUASI DELICTVM** Illud ex dolo ma-
lo; hoc ex culpa sine dolo admittitur.*

* Quamvis enim damnum iniuria datum tam
ex culpa, quam ex dolo, nascatur: §. 3.
Inst. de L. Aquil. a potiore tamen iurecon-
sulti id delictum, quam quasi delictum,
adpellare maluerunt.

§. MXXXV.

Publi-
cium
vel priua-
tum.

VERVM iterum vel **PUBLICVM**, vel **PRIVATVM** est. Illud publico iudicio publicaque animaduersione vindicatur; hoc quum directe ad laesionem priuatorum tendat, tantum priuatam producit persequutionem. Talia sunt **FVRTVM**, **RAPINA**,* **DAMNUM INIVRIA DATVM**, **INIVRIA** pr. *Inst. h. t.*

* Sed duo priora semper visa sunt publica gentibus originis Germanicæ, quia non minus securitas publica violatur furtis & rapinis, quam homicidiis. Quæ princi-
pia & hodie sequimur.

§. MXXXVI.

§. MXXXVI.

PUBLICVM vel ex lege quadam pu-
blicorum iudiciorum descendit, L. 1. ff.
de publ. iud. vel extra ordinem, quam-
uis nulla huiusmodi lex eam in rem
lata sit, vindicatur. Prius vocatur CRI-
MEN ORDINARIVM, posterius EXTRAOR-
DINARIVM. *

Ordinaria
& extraordi-
narium.

* Non ergo delicta extraordinaria hoc sensu
priuata sunt, sed publica. Nam & ad Rei-
publicæ detrimentum pertinent, veluti
annonæ flagellatio, ruptio aggerum Nili, colle-
gia & corpora illicita: & publico iudicio
vindicantur, vnde locum habet accusatio-
subscriptio in crimen, L. vii. ff. de del. priu.
poena capitalis, veluti ob aggeres Aegy-
pti ruptos, cadavera spoliata, abigeatum,
crimen receptatorum effractorum. Vo-
cantur quidem hæc crimina priuata L. 1.
§. vii. ff. de pæn. & imprimis non semper
publica iudicii esse dicuntur, quæ instituun-
tur ob concussionem, L. 2. ff. de concuss.
ob prævaricationem, L. 3. pr. ff. de præ-
var. ob stellionatum; L. 1. ff. de stellion.
sed id non fit, nisi eam ob cauſam quod
inde ius accusandi non cuilibet ex popu-
lo datur, sed illi, qui Iæſus est. Hinc &
de stellionatu actio neque publicis iudi-
ciis, neque priuatis actionibus contineri di-
citur Papiniano. L. 1. ff. de ſtell. Non pub-
licis, quia non licet cuivis accusare, non
privatis, quia persequutio est publica L.
3. §. 2. ff. eod.

§. MXXXVII.

Quum ergo in delictis vitiositas actus & effectus concurrant: (§. 1033.) *Actiones ex delictis rei & pœnæ.*
con-

perse- consequens est, vt ex iis & ad pœnam
quotoriæ, & ad reparationem damni agi possit.
item mixtae. Hinc aliæ actiones, natæ ex delicto, REI
PERSEQVVTORIÆ sunt, vti condicō
furtiua, actio rerum amotarum; aliæ
POENÆ PERSEQVVTORIÆ, vti actio
furti; aliæ REI ET POENÆ PERSEQV-
TORIÆ, vli vi bonorum raptorum, a-
ctio ex L. Aquilia maxime contra infi-
ciantem, &c. §. 16. *Inst. de act.*

§. MXXXVIII.

Natura ha-
rum actio-
num.

Quumque hæ actiones ad diuersa sint
comparatae: sequitur, 1) vt se mutuo
non tollant. (§. 1033.) *L. 34. §. 2. ff. de*
O. & A. 2) vt rei persecutoriæ & hæ-
redibus & contra hæredes; (§. 1033.)
L. 7. §. 2. L. 9. ff. de cond. furt. L. 6. §.
4. ff. rer. amot. 3) pœnæ persequutoriæ,
hæredibus, sed non contra hæredes;
nisi lite cum defuncto contestata; (§.
1019.) *L. vn. C. ex del. def. in quant.*
haer. conuen. 4) quæ ad solam vindi-
ctam tendunt, nec hæredibus nec con-
tra hæredes cempetant: §. 1. *Inst. de*
perp. & temp. act. nisi lis iam cum de-
functo contestata fit d. *L. vn. C. ex del.*
defunct. 5) Vt ex delictis plures rei te-
neantur in solidum, ita tamen, vt, si
rem persequamur, uno soluente, reliqui
liberentur. *L. 1. C. de condicō furt.*

§. MXXXIX.

§. MXXXIX.

Iam de delictis privatis, (§. 1035.) & Delictum
speciatim quidem hoc titulo de FVRTO priuatum,
agendum. primum
iuratum.

§. XL.

FVRTVM est contrectatio fraudulosa, ^{Eius definitio-}
lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel
usus eius, possessionis, quod lege na-
turali prohibitum est admittere. L. I. §.
3. ff. de furt. §. 1. Inst. h. t.

§. MXLI.

Quum ergo furtum sit contrectatio, ^{Quis furti}
id est rei motio a loco; (§. 1040.) sequi-
tur, 1) vt qui furandi animo ingressus,
nihil contrectauit, fur dici haud possit,
sed vel iniuriarum, aut de vi teneatur,
L. 21. §. 7. ff. de furt. aut tanquam di-
rectarius extra ordinem sit puniendus
L. 7. ff. de extraord. crimin. L. I. §. 2.
ff. de effract. 2) Vt sola cogitatio furti
faciendi furem haud faciat, L. I. §. 1.
ff. de furt. præterquam si cuius ope vel
confilio furtum factum, §. 11. Inst. h.
t. 3) Vt in tantum locum habeat actio
furti, in quantum facta contrectatio.
L. 21. pr. ff. eod.

§. MXLI.

Quum furtum sit *fraudulosa* contrectatio: (§. 1040.) consequens est, 4) vt furtum non faciant furiosi, dementes, infantes, infantiaeque proximi §. 18. Inst. h. t. 5) Vt contra furti reus esse possit <sup>An & furtio-
sus, infans,
impubes.</sup>

pu-

pubertati proximus, licet mitius vulgo puniri soleat. *L. 23. ff. de furt. 6.* Ut necessitas extrema a furto excuset. *Grot. de I. B. & P. lib. II. cap. II. §. 6. cap. 3. X. de furt.*

§. XLIII.

An & res
propria &
nullius fur-
to surripi
queat?

Quia porro fur rem alienam contrectat: 7) furtum rei propriæ nemo facit, *L. 43. §. 1. ff. eod.* nisi ea ab alio iuste possideatur, quo casu locum habet furtum possessionis: (*§. 1050.*) nec 8) rei nullius, vel a nemine posselliæ, furtum fieri potest. Quod adeo verum est, vt nec, qui ex hæreditate iacente aliquid surripit, fur intelligatur, *L. 68. ff. eod,* quamuis quia hæreditas nondum adita defuncti vicem sustinere censetur. (*§. 329.*) crimen EX PILATÆ HÆREDITATIS extra ordinariū locum habeat. *L. 4. ff. expil. haer.*

§. XLIV.

Res amotæ.

Ex eodem principio sequitur, 9) vt, quia vir & vxor, saltim quoad usum, constante matrimonio, quodammodo in communione sunt, (*§. 146. **) si quid illa viro, vel hic vxori, ante diuortium* subtraxerit, non furti actio locum habeat, sed RERVM AMOTARVM, ad res diuortii caussa amotas cum omni caussa restituendas. *tit. ff. de act. rer. amot.*

* Hinc si concubina quid surripuit, *L. 17. pr. ff. de act. rer. amot.* aut si vxor post diuortium res mariti contrectet, *L. 3. pr. ff. eod.* furtum committitur.

§. XLV.

§. XLV.

Multo minus 10) filius familias, qui viuo quodammodo patre rerum paternarum dominus habetur. (§. 588.) patri quid suffuratus, furti reus est. §. 12. *Inst. h. t.* Accedit & altera ratio, quod pater & filius pro vna persona habeantur, adeoque nulla inter eos nascatur actio: (§. 139. 7) *L. 16. ff. de furt.* Quæ ratio & inferuos cadit. d. §. 12. *Inst. h. t. L. 17. pr. ff. de furt.*

An filius fa-
miliæ fur-
ti reus?

§. XLVI.

Quandoquidem etiam lucri faciendi cauſſa furtum committitur: (§. 1040.) sequitur, 11) vt, qui non lucri, sed libidinis cauſa ancillam alienam rapuerit, furtum non committat. *L. 39. pr. ff. de furt. 12)* Vt, qui nocendi cauſa contrectauit, ex *L. Aquilia*; *L. 5. §. vlt. L. 41. ff. ad L. Aquil.* qui contumeliæ cauſa, actione iniuriarum possit conueniri. *L. 53. pr. ff. de furt.*

Furtum non
est sine ani-
mo lucri fa-
ciendi.

§. XLVII.

Denique quum contrectatione inter-
uerti possit vel res, vel usus, vel posſef-
fio. (§. 1040.) furtum quoque vel REI,
vel VSVS, vel POSSESSIONIS est. §. 6.
Inst. h. t.

Furtum
quotuplex?

§. XLVIII.

Furtum REI committit, qui con-
trectat 1) res mobiles, sive animatas,
sive inanimatas, sive magnas, sive mi-
ni-

nimas, §. 1. *Inst. de vi bon. rapt.* adeo-
que 2) etiam filios familias, (§. 135. *)
§. 9. *Inst. h. t. L. 14.* §. 13. *L. 38.* §.
1. *ff. de furt.* multoque magis 3) seruos
& ancillas, (§. 77.) modo non libidinis,
sed lucri caussa surripiantur: (§. 1046.
11) non autem 4) liberos homines sui
iuris, vel fugitivos, vel in quibus cri-
men PLAGII committitur. *L. 1. L. 2.*
L. 6. §. 2. ff. ad L. Fab. de plag.

§. XLIX.

vſus:

Furtum Vſvs committitur ab eo, qui
vel re, fibi vſui non concessa, vtitur,
(§. 810. 4. 822. 6.) vel concessa aliter
vtitur, ac dominus velit. *L. 40. L. 45.*
pr. L. 76. pr. ff. de furt. §. 6. *Inst. h. t.*
Elegans rigidioris Romanorum disciplinæ exemplum exstat apud Valer. Max.
Lib. VIII. cap. II. Gell. *lib. VII. cap. XV.*

§. ML.

Possessionis. Furtum Possessionis* committitur ab
ipso domino debitore, qui creditori pi-
gnus datum clam aufert. §. 10. *Inst. h. t.*
L. 12. §. 2. L. 19. §. pen. L. 79. ff. defurt.

* Quamvis enim ex contractu pignoris non
transferatur posseſſio civilis: (§. 820. 2.)
transfertur tamen naturalis strictius accep-
ta, qua quis rem non quidem animo do-
minii, sed tamen propter ius in re possi-
det *L. 37. ff. de adqu. rer. dom.*

§. MLI.

Diuidebatur porro furtum a Romanis Altera di-
in MANIFESTVM, (ἐπ' ἀυτοφόρῳ,) NEC uiso furti
MANIFESTVM, CONCEPTVM, OBLA-
TVM, PROHIBITVM, NON EXHIBI-
TVM. §. 4. *Inst. h. t.*

§. MLII.

MANIFESTVM est, quum fur in ipso Quid mani-
furto, antequam eo peruererit, quo fur- festum ?
tum deferre destinauerat, adclamando
vel adcurrente deprehenditur. §. 3. *Inst.*
h. t. L. 3. pr. §. 1. sequ. L. 4. L. 5. L. 7.
§. 1. ff. de furt.

§. MLIII.

NEC MANIFESTVM, quum fur επ' Quid nee
ἀυτοφόρῳ non deprehenditur, §. 3. *Inst.* manife-
h. t. *L. 8. ff. de furt.* stum ?

§. MLIV.

CONCEPTVM, quando res furtiva, sol- Quid con-
lemini ritu per lancem ac licium quæsita ceptum ?
ac apud aliquem, qui licet fur non sit,
rem tamen furtivam esse sciuerit, *L. 8.*
C. ex quib. cauſſ. infam. inuenta fit. (Vid.
Antiqu. nostr. Rom. h. t. §. 13. sequ. §.
4. *Inst. h. t.*

§. MLV.

OBLATVM, quum res furtiva ab ali- Quid obla-
quo tibi ignorantि, rem furtivam esse, *L.* tum ?
14. §. 4. ff. de furt. oblata, apud te conce-
pta sit, dum eo ablata sit animo, ut apud
te potius, quam apud eum, qui dedit con-
ciperetur. §. 4. *Inst. h. t.*

Heinecc. *Instit.*

F f

§. MLVI.

§. MLVI.

Quid pro-
hibitum?

PROHIBITVM, quum is furtum quæ-
rere præsentibus testibus volentem pro-
hibuit. §. 4. *Inst. h. t.*

§. MLVII.

Quid non
exhibitum?

NON EXHIBITVM, quum quis furti-
um rem, apud se quæsitam & inuen-
tam, non exhibuit. §. 4. *Inst. h. t.*

§. MLIII.

Pœna furti
quadru-
plum du-
plum &c.

Ex furto *manifesto* actio dabatur pœ-
næ persequitoria in quadruplum, ex *nec*
manifesto in duplum. §. 5. *Inst. h. t.* Ex
concepto initio in triplum, postea in du-
plum. Gell. *Noct. Att. lib. II. cap. 18.*
Ex *oblato* in triplum, non computata rei
æstimatione, Gell. ib. Paull. *Rec. Sent.*
lib. 2. tit. 31. §. 14. ex prohibito denique
& non exhibito itidem in duplum. *

* De furto saltim *non exhibito* id colligitur ex
Plaut. *Prenul. Act. 3. scen. 1. v. 54. sequ.*
vbi Agorastocles adolescens infortunio
maestaturus Lycum, lenonem, Collibisco
villico suo dederat trecentos nummos Phi-
lippum, quos deferret ad lenonem, assimu-
lans, peregrinum se esse, & locum quæ-
rere. Vbi genio indulgeat. Venit postea
Agorastocles cum aduocatis testibus, vil-
licum, tanquam fugitiuum, & pecuniam
apud lenonem quæsitus, quumque hic
Milphionem seruum quæri ratus, inficia-
retur seruum cum pecunia secum esse, le-
no dupli reus fit. Plerique hunc locum
de actione *serui corrupti* interpretantur; sed
perperam, quum potius sit actio *furti non*
exhibiti. Ajunt enim eo loco aduocati:

Ille

*Ille negabit, Milphionem quæri censebit tuum;
Id duplicabit omne FVRTVM, leno addiceretur
tibi. Ita & Aet. I. scen. I. vs. 55.*

*Negabit, quid tu dubitas, quin extempulo
Dupli tibi auri & hominis FVR leno fiet?*

Nec non Aet. 3. scen. 4. vs. 27. *Homo FVR-*
TI se adstringit. Aet. 3. scen. 5. vs. 39. Age,
omitte aëlatum, furcifer, marjupium. Mani-
festo FVR es mihi. Denique Aet. 5. scen. 6.
vs. 14. Duplam pro FVRTO mihi opus est.
Quis dubitet ergo, de actione furti non
exhibiti sermonem esse?

§. MLIX.

Sed & priuata illa & sollemnis rerum
furtuarum inquisitio iam pridem post Vsus hodi-
ernus.
legem Æbutiam ab vsu recesserat. *
Gell. Att. 16. 10. & ipsæ actiones furti
concepti, oblati, prohibiti, non exhibiti
obsoleuerant, quamuis omnes, qui scien-
tes rem furtiuam susceperunt, & cela-
runt, furti nec manifesti rei sint. §. 4.
Inst. h. t.

* Non tamen exoleuit ipsa inquisitio quæ iu-
dicis auctoritate sit in ædibus priuatorum,
dummodo vel vicatim fiat, vel indicia
quædam concurrant. L. I. C. ex quib. cauſſ.
infam. L. I. §. 2. & 3. L. 3. ff. de fugit. L. 2.
C. de feru. fug.

§. MLX.

Sed & vel NOCTV fit furtum, vel IN-
TERDIV. L. 54. §. 2. ff. de furt. Noctur-
num furem occidere licet: si aliter pericu-
lum evitari non possit, & id clamore suo
occidens testificetur. Diurnum non nisi
Furtum no-
cturnum &
diurnum.

se telo, quum deprehenditur, defendit. *L.*
54. §. 2. eod. L. 4. §. 1. ff ad L. Aquil.
L. 9. ff. ad L. Corn. desicar. Conf. Exod.
22. 2. & 3. c. 3. X. de homicid.

§. MLXI.

Actiones
ex hoc deli-
cto quo-
plices?

Ex furto agitur vel CIVILITER, vel
CRIMINALITER. Si ciuiliter: tunc aut
pœnam, aut rem persequimur (§. 1037.)

§. MLXII.

Condicio
furtiva.

REI persequendæ caufa datur CONDI-
CTIO FVRTIVA domino, * *L. 1. ff. de*
cond. furt. vel bonæ fidei possessori, nec
non tutori nomine pupilli. *L. 136. ff. de*
reg. iur. L. 56. §. pen. ff. de furt. eiusue
hæredi (§. 1038. 2) contra furem, siue
possideat, siue possidere dolo desierit,
eiusque hæredes (§. eod. 2) ad rem furto
ablatam restituendam, cum omni caufa,
eiusue æstimationem. tot. tit. ff. de
cond. furt.

* Quod alias iuris principiis repugnare vide-
tur. Dominus enim rem suam non con-
dicit, vel actione personali petit, sed vin-
dicat. (§. 1127. 3) *L. vlt. ff. vsfr. quem-*
adm. cau. §. 14. Inst. de act. Vnde id odio
furum receptum. Interim tamen & omis-
sa hac conditione dominus potest uti rei
vindicatione §. vlt. *Inst. h. t.*

§. MLXIII.

Actione fur-
tiva.

Ad pœnam persequendam comparata
est ACTIO FVRTI, quæ datur non modo
domino, nec huic semper, sed & ei, cuius
in-

interest, §. 13. h. t. veluti creditor i ratio-
ne pignoris, §. 14. h. t. b. f. possessori, §.
15. h. t. omnique cuius est periculo res,
quiue soluendo est, §. 17. h. t. aduersus
furem, eumque, qui recepit, celauit. cu-
iusue ope consilioue furtum factum, §.
11. Inst. h. t. ad duplum, si furtum nec ma-
nifestum sit, ad quadruplum, si manife-
stum. §. 5. Inst. h. t.

§. MLXIV.

Quumque actiones rei & poenæ perse- An altera
quotoriae se mutuo non tollant: (§. 1028. alteram
1) sequitur, ut licet fur duplum vel qua- tollat?
druplum soluerit, tamen condicō furti-
ua vel rei vindicatio nihilominus habeat
locum. L. 54. §. 3. ff. de furt.

§. MLXV.

Extra ordinem etiam CRIMINALITER Criminalis
iure Romano ex furto agitur vel ad mul- persequu-
etam fisco applicandam, vel ad poenam tio,
corporis adflictuam, vel capitalem. L.
vlt. ff. de furt. L. 6. pr. ff. ad L. Iul. pecul.
Sed Iustinianus vetuit, ob furtum cuidam
irrogari poenam capitalem, vel quæ in
membri mutilatione consistat, voluitque,
ut fures in exilium eiiciantur, vel con-
demnentur in mulctam. Nou. CXXXIV.
cap. vlt. Auth. sed nouo C. de seru. fugit.

§. MLXVI.

Tale ius Romanum. Moribus nostris
fere poena furti cessat in furto usq; & diernus.

actio tantum datur in id, quod interest. Quin actiones poenales in duplum & quadruplum fere vbiique cessant, quia vix fert rerum publicarum nostrarum facies, ut poenae pecuniariæ actori adplicantur. Quum vero nostris maioribus furtum semper visum sit crimen publicum: (§. 1035. *) eius persequutio & hodie fere criminalis est.

§. MLXVII.

Poena su-
spendii vn-
de?

Ex constitutione ergo criminali Carolina furum masculorum gula laqueo frangitur, fœminæ suffocantur in aquis: *Const. crim. art. 162.* non ex principiis iuris Romani, sed veteris Germanici, cuius vestigia in constitutione Friderici Imp. 2. *Feud. 27. §. vlt.* expressissima supersunt.

§. MLXVIII.

Eius poena
ex Constit.
Carolina &
morib.

Nimirum 1) furtum commissum vel *simplex*, vel cum effractione seu adscensu per scalas, aut cum vi maiore coniunctum est, veluti si telo instructus fur in ædes irruerit, quod furtum Nemeseos Carolinæ interpretes *qualificatum* vocant. Et in hoc posteriore ordinarie locum habet poena suffocationis. *Const. Crim. Carol. Art. 119.* 2) *Simplex in magnum & paruum* distinguitur. Si enim fur vltra quinque florenos solidos, id est, vltra quinque aureos Hungaricos surripuerit, furtum dicitur *magnum* & hoc quoque suffocatione puniri solet. *Const. Crim. Art.*

(160.

Büffen non notet rei restitutionem, sed pœnam actori adplicandam. Sed ita tamen in foro Saxonico obtinet. Carpzou. Part. 4. Conſt. 32. def. 23.

TIT. II.

DE VI BONORVM RAPTO-RVM.

§. MLXXI.

Rapina de-
finitio,

Alterum delictum Priuatum est RAPI-NA, (§. 1035.) quæ est violenta rei alienæ mobilis ablatio, lucrificiendi cauſſa dolo malo facta.

§. MLXXII.

Eius & furti
differentia,

Ergo eatenus conueniunt furtum & rapina, quod virumque delictum in dolosa rei alienæ mobilis contrectatione confilioque lucrum faciendi consistit: sed in eo differunt, quod furtum sit ablatio fraudulosa; rapina ablatio violenta. L. 2. §. 1. h. t.

§. MLXXIII.

Actio vi bonorum raptorum locum non habet de immobiliis.

Ex definitione ergo (§. 1071.) infertur, i) locum non habere actionem vi bonorum raptorum, si quis rem immobilem inuasit; sed tunc vel ex interdicto unde vi, vel ex lege Iulia de vi publica vel priuata agendum esse. L. 2. §. 1. ff. h. t.

§. MLXXIV.

§. MLXXIV.

Ex eadem sequitur, 2) vt, si quis rem non alienam, sed quam suam putauit, siue mobilem, siue immobilem, vi rapiat, is rapinæ reus haud sit. *L. 2. §. 18. ff. h.t.* Nec de rebus propriis alteri erexitis.

Ne tamen, dum talia excogitantur, via inueniatur, per quam raptiores impune suam exerceant auaritiam: cautum est constitutionibus, vt, qui rem, quam suam existimabat, vi rapuit, dominio rei suæ caderet: fin aliena res reperiatur, post restitutionem eius, æstimationem præstare teneatur, *L. 13. ff. quod met. cauſſ. L. 7. C. vnde vi §. 1. Inst. h.t.* & quidem non fisco, sed læſo. *B. II Hub. Prael. Inst. h. t. §. 11.*

§. MLXXV.

Porro collendum, 3) solum hic dolum spectari, non rei raptæ pretium. *pr. Inst. h.t. L. 2. §. 18. ff. eod.* 4) Hoc delictum non cadere in impuberem, *L. 2. §. 19. ff. eod.* adeoque nec in quemquam, qui doli incapax, veluti furiosum, dementem, &c.

§. MLXXVI.

Potest quidem & contra raptorem ACTIO FVRTI locum habere, quia & ipse fur improbus est: *pr. Inst. L. 2. §. 10. ff. h.t.* Datur tamen & a Prætore ACTIO VI BONORVM RAPTORVM mixta, id est, rei ac pœnæ persequutionem continens, (*§. 1037.*) qua dominus, vel is, cuius interest,

§. 2. *Inst. L. 2. §. 22. sequ. ff. h. t.*) agit contra raptorem (non etiam contra hæredem, (§. 1038. 2) intra annum in quadruplum, post annum in simplum, pr. *Inst. h. t.* nisi Iudæo Christianus quid rapuerit, quo casu tantum pœna simpli *L. 6. C de pagan.* vel nisi quis nauicularios diripuerit, quo casu quadruplum pœna est. *L. 5. C. de nauicul.*

§. MLXXVII.

Quadruplum an se-
lam poenam
continet?

Hoc vero quadruplum, uti diximus, securus ac in actione furti, & rei pretium & pœnam continet. pr. *Inst. h. t.* Ex quo colligendum, 1) nullam ex hoc delicto dari actionem rei persequitoriam 2) Si quis ob rapinam actionem furti instituerit (§. 1076.) : ei & condictionem furtiuam ad rem eiusue æstimationem etiam ab ipsis hæredibus consequendam, vel rei vindicationem competere. *L. 2. §. vlt. & pen. ff. h. t.*

§. MLXXVIII.

Actio cri-
minalis.

Dabatur & criminalis huius delicti persequutio contra graffatores, qui ferro instructi rapiunt, & latrones, qui & occidunt, & spoliant. *L. 28. §. 10. L. 28. §. 15. ff. de pœn.*

§. MLXXIX.

Vfus ho-
diernus.

Sed ut Germanis rapina semper visa est delictum publicum (§. 1035. *): ita & hodie pœne ubique criminaliter ex ea agitur, nec locum habet actio in quadruplum

plum (§. 1076.) Secundum constitutio-
nem sane criminalem & mores raptor
rei vel minimæ gladio feritur, graffatoris
cadauer præterea rotæ in via publica il-
ligatur: latro crurifragio plectitur. Conſt.
Crim. Art. 126. & arg. Art. 130. Alibi
graffatores, qui ſæpe id fecerint, vel fer-
ro vſi ſint, capit is damnantur, alibi exilio
vel iectu fuctum adſciuntur. Secundum
L. 28. §. 10. ff. de pœn. graffatores capi-
tis damnantur: famosi latrones furcæ fi-
guntur, L. 28. §. 15. ff. eod. Raptoreſ ſim-
plices alicubi extra ordinem puniuntur,
ſecundum περισάτεις, & tunc demum, ſi
rapinam tanquam artificium exercent,
capit is damnantur. Vid. B. Hub. Prael. ad
Dig. h. t. §. 1.

TIT. III.

DE LEGE AQVILIA.

§. MLXXX.

Tertium delictum eſt DAMNUM INIV-
RIA DATVM, quod vindicatur ex
LEGE AQVILIA (§. 1035.) DAMNUM
vero INIVRIA DATVM eſt omnis patri-
monii deminutio, nullo iure facta, & qui-
dem ab homine libero. Nam ſi seruus,
(olim & filius familias §. 138. 3) delicto
priuato quo cumque alterum læſiſſet, id
quidem NOXIAE; ſin quadrupes nocuiſ-
ſet PAUPERIEI nomine veniebat iure
confutis.

§. MLXXXI.

§. MLXXXI.

An solo do-
lo datum
huc perti-
neat?

Quum ergo *iniuria* damnum datum esse oporteat, (§. 1080.) *iniuria* autem factum dicatur, quod non iure factum: §. 2. *Inst. h. t.* sequitur, 1) ut ex lege Aquilia teneatur non modo qui dolo, sed & qui culpa damnum intulit, §. 2. 3. 14. *Inst. h. t.* etiam leuissima, * *L. 44. pr. ff. h. t.* veluti, si quis imperitia artis, quam profitetur, aliquid egit, vel infirmitatis suæ parum memor aliquid suscepit, quo alteri nocetur. §. 4. §. 5. §. 6. §. 7. §. 8. *Inst. L. 5. L. 6. L. 7. L. 8. L. 30. L. 31. L. 44. pr. ff. h. t.*

* Ex quo non absurde a quibusdam colligitur, legem Aquiliam non solum ad vera delicta, sed & ad damna quasi ex delicto data pertinuisse, quamvis facta a potiore denominatione ea lex verum delictum vindicasse dicatur, (§. 1034. *) Sane si actio de effusis & deiectionis ex lege Aquilia est, quod visum τῷ πάνῳ Corn. van Bynkershoek; eo minus haec obseruatio vocari potest in dubium.

§. MLXXXII.

An da-
mnum alte-
ri illatum
ab eo, qui
iure suo
vititur?

Contra 2) ex lege hac non tenetur, qui iure suo usus alteri damnum dedit, veluti qui moderamine inculpatæ tutelæ adhibito, (ita enim vocatur in *L. 1. C. unde vi.*) adgressorem vel latronem occidit. §. 2. *Inst. L. 4. L. 29. §. 7. L. 45. §. 4. ff. h. t.* Is vero id moderamen adhibuisse intelligi-

gitur, qui 1) adgressorem iniusta vi irruentem, 2) imminente vitæ corpori vel rebus periculo, 3) in continente, 4) tuendi sui caussa occidit. *L. 4. L. 5. pr. L. 45. §. 4. ff. h. t. L. 3. ff. de iust. & iur.*

§. MLXXXIII.

Similiter, nec 3) qui casu fortuito dā- An dā-
mnum dedit, reus est, §. 3. *Inst. h. t. quia mnum case*
casum nec in contractibus nec in delictis *datum?*
quisquam præstat (§. 785.)

§. MLXXXIV.

Quum vero omnem deminutionem pa- An dā-
trimonii lex Aquilia vindicet: (§. 1080.) mnum, que
sequitur, 4) vt directe ex ea lege actio non patri-
non detur, si liber homo vulneratus sit, monium
L. 13. ff. h. t. 5) vt contra ea competit, sed vita
si corpori nocitum, patrimoniumque al- lœditur?
terius imminutum sit, ad quem casum
proprie verba legis Aquiliæ pertinebant.
§. vlt. *Inst. h. t.*

§. MLXXXV.

Ceterum tria potissimum fuere legis Capita le-
Aqüiliæ capita, quorum primo cautum, gis Aqui-
vt, *si quis seruum seruamue, alienum alie-*
namue, quadrupedemue pecudem iniuria
occiderit, is tantum domino æs dare da-
mna sit, quanti ideo anno plurimi fuerit.
L. 2. pr. ff. h. t.

§. MLXXXVI.

Ergo PRIMVM caput vindicabat da- Cap. I.
mnum non quoduis, sed 1) OCCIDENDO Quædama-
da-

datum: L. 7. §. 1. 2. ff. h. t. 2) non in re quauis, sed in SERVIS, & PECVDIBVS QVADRVPEDIBVS, * id est, quæ gregatim habentur, datum, quales & sues sunt. L. 2. §. 2. ff. h. t. §. 1. Inst. h. t.

* Iureconsulti, quoties ex arte loquebantur, distinguebant quadrupedes, pecudes, & bestias. QVADRVPEDES sunt, quæ dorso & collo domantur, id est, quæ sarcinas vehunt & trahunt. Vlpian. Fragm. tit. 19. §. 1. PE-CVDES, quæ gregatim pascuntur: reliqua animalia BESTIÆ vocabantur, Bynkersh. de reb. manc. c. 6. p. 119. sequ. Quum ergo in lege nostra iungantur pecudes quadrupedes: facile patet, non adeo absurdam esse veterum dubitationem, an sues sint pecudes quadrupedes? §. 1. Inst. h. t. L. 65. §. 4. ff. de legat. 3. Plerique forte quadrupedes esse negabant, quia dorso & collo non domarentur, ast pecudes esse concedebant, quod gregatim pascerentur.

§. MLXXXVII.

Quomodo
vindicet?

Adeoque ex hoc primo capite datur actio pœnalis domino, vel ei, cuius ex iure in re interest, L. 11. §. 9. 10. ff. h. t. qui que damnum passus est, aduersus occidentem, non eius hæredem, (§. 1037.) §. 9. Inst. h. t. vel contra plures in solidum, L. 11. §. 2. ad præstandum tantum, quanti ea res eo anno proxime elapso plurimi fuit, ita ut omne commodum, quod intra proximum annum pretiosiorem facere potuisset seruum, ad æstimationem eius

ac-

accedat. *L.* 23. §. 6. ff. h. t. Exempla sunt in *L.* 22. §. 1. *L.* 23. pr. §. 1. 2. ff. §. 10. *Inst.* h. t.

§. MLXXXVIII.

SECUNDVM caput & ab vsu recessit, & Caput 2.
hodie ignotum est: §. 12. *Inst.* *L.* 27. §. 4. ignotum:
ff. h. t. quamuis verosimillimum videa-
tur, eo capite vel de seruo corrupto, vel
de effusis, & deiectis edisse Aquilium, vel
etiam plura, quam tria huius legis capi-
ta fuisse, Vid. Illustr. Bynkersh. *Obs.* *L.*
1. c. 12. & quæ disputauimus in *Antiq.*
nostri. Rom. h. t. §. 9. sequ. edit. nou.

§. MLXXXIX.

TERTIO cautum fuerat, vt, si quis alias Caput 3.
res, praeter hominem & pecudem occide-
rit, vel si quis alteri damnum dederit vren-
do, frangendo, rumpendoue iniuria, is
tantum aes domino dare damnas esset,
quanti ea res fuerit in triginta diebus
proximis. *L.* 27. §. 5. ff. h. t.

§. MXC.

Quare ex hoc capite vindicabatur da- Quædamna
mnum 1) in alia re, quam seruo vel pe- vindicarit.
cude quadrupede, 2) non solum occiden-
do, sed & quoquis modo corrumpendo il-
latum. §. 13. *Inst.* h. t. *L.* 27. §. 13. ff.
h. t.

§. MXCI.

Ergo ex hoc capite dabatur actio domi- Quomodo.
no, siue, cuius ex iure in re intererat, *L.*
11. §. 10. ff. h. t. aduersus occidentem res
alias,

alias, præter feruum vel pecudem quadrupedem, vel aliud qualemcumque damnum inferentem, in tantum, quanti res intra triginta dies proximos plurimi fuerit. *d. L. 27. §. 4. ff. h. t.* Nec tamen vlo modo hæc actio infamat, *L. 1. ff. de his, qui not. inf.*

§. MXCII.

Actio ex L.

Aquila ob

liberum

hominem

vulnera-

tum.

Addenda adhuc tria veluti corollaria:

I. Si liber homo vulneratus sit, eum ex hoc tertio capite non directam, sed utilem actionem habere non ad æstimationem, sed ad id, quod interest, in quod & operarum cessantium, & inpendiorum, non autem doloris, cicatricum & deformitatis, æstimatio venit. *L. 13. ff. h. t. L. 3. ff. si quadr. paup. fec. dic. L. vlt. ff. de effus. & deiecl.*

§. MXCIII.

Ex L. Aqui-

lia lis infi-

ciando cre-

scebat,

Alterum est, II. quod ex hac actione lis inficiando creuerit, adeoque qui negasset delictum, dupli reus fuerit. *§. 26. Inst. de act. L. 2. §. 1. ff. ad L. Aquil.*

§. MXCIV.

Actio dire-
cta utilis,
in factum.

Postremum, III. quod, si corpore corpori datum esset, competierit *actio ex L. Aquilia DIRECTA*; si corpore, sed non corpore, *actio UTILIS*; Si nec corpore, nec corpore, *IN FACTVM*. (*§. 1084.*) *§. vlt. Inst. h. t. L. 11. ff. de praescr. verb.*

§. MXCV.

§. MXCV.

Moribus nostris simpliciter agitur ad id, quod interest, præstandamque veram rei æstimationem. Nec ergo capita legis differunt, nec, quanti ea res antea fuerit, spectatur, nec, corporine corpore, an alio modo damnum illatum sit, quæritur, nec lis inficiando crescit. Si tamen dolus accedit, præter æstimationem actori præstandam, & poena, vel statutis expressa, vel arbitraria, locum habet. Vnde verissima eorum sententia, qui hodiernam actionem non ex lege Aquilia, sed ex iure patrio, vel æquitate naturali, superesse statuunt. Quamuis, quæ moribus hodiernis adplicari possunt, ea in foro hodienum obseruari, nemo temere negaturus fit. Sic. v. g. etiamnum observantur, quæ diximus in §. 1092. de vulnerato libero homine. In Germania tamen etiam pro dolore aliquid adiudicatur vulnerato. arg. *Conſt. Crim. Art. XX.*

Uſus hodiernus.

T I T. IV.

DE INIVRIIS.

§. MXCVI.

Quartum delictum privatum est IN-
IVRIA, (§. 1035.) quo vocabulo hic ^{Inuria quid?} non denotatur omne, quod non iure fit.
Heinecc. Instit. Gg vti

vti in lege Aquilia (§. 1081.) sed quod-
uis dictum factumue, ad alterius contu-
meliam dolo malo directum. pr. Inst. h. t.

§. MXCVII.

Verbalis &
realis.

Quum ergo contumelia haec vel dictis,
vel factis, alteri fiat : (§. 1096.) sequi-
tur ut iniuria sit vel VERBALIS, vel
REALIS §. 1. Inst. L. 1. §. 1. ff. h. t. Ad
priorem etiam iniuria scripta, & famo-
sus libellus ; id est integrum scriptum,
ad alterius infamiam editum, siue ἀνώ-
νυμον siue Ψευδώνυμον, siue nomine aucto-
ris insignitum ; L. 5. §. 9. ff. h. t. L. vn.
C. defamos. libell. ad posteriorem etiam
contumeliosa pictura refertur.

§. MXCVIII.

Simplex &
atrox.

Quumque & maior & minor possit in-
ferri contumelia : iniuria in SIMPLI-
CEM & ATROCEM diuiditur, §. 9. Inst.
L. 7. §. 7. 8. L. 8. L. 9. ff. h. t. & haec
vel ex facti atrocitate, vel ex loco,
vbi contumeliose quis habitus est, vel
ex persona, cui illata, aestimatur. §. 9.
Inst. L. 7. §. vlt. ff. h. t.

§. MXCIX.

Supponit
dolum vel
animum in-
iuriandi.

Quum porro dolose illatam esse oport-
eat iniuriam : (§. 1096.) sequitur, 1) vt
sine animo iniuriandi ea non committa-
tur. L. 5. C. L. 15. §. 12. L. 32. L. 33. ff.
h. t. 2) Ut furiosi impuberes, aliique do-
li incapaces, iniuriarum rei esse neque-
ant, L. 3. §. 1. ff. h. t. 3) Ut, qui per io-
cum,

cum quid facit, *L. 3. §. 3. ff. eod.* vel
4) seruum suum percussurus, liberum
hominem percussit, *L. 3. §. 4. L. 4. ff.*
h. t. vel 5) corrigendi emendandique a-
nimo quid dixit fecitue, *L. 5. §. 3. ad*
L. Aquil. L. 15. §. 39. ff. h. t. iniuriam
fecisse haud præsumatur, quamuis hæc
præsumtio veritati & probationi actoris
cedat. Exemplum de magistratibus est
in *L. 32. ff. h. t.*

§. MC.

Quia etiam, quod in alterius contu- Quis agere
meliam vel fit, vel dicitur, iniuria est, possit?
(§. 1096.) perinde sane est, 6) siue quis
directe iniuria affectus, siue per latus
alterius e familia sua, v. c. filii, serui,
immo & sponsæ, multoque magis vxori-
ris, petitus fit, *L. 18. §. 4. 5. L. 15.*
§. 35. & seq. L. 41. ff. h. t. 7) Vt tunc pa-
ter ob iniuriam filio; maritus ob vxori;
sponsus ob sponsæ; dominus ob seruo
illatam recte agat. §. 2. *Inst. L. 1. §. 3.*
& §. *vlt. ff. h. t.* non autem vxor ob ma-
ritum, nisi & in illius simul contume-
liam comparata sit iniuria. §. 2. *Inst. L.*
2. L. 11. §. 8. ff. h. t.

§. MCI.

Potest verbo ob iniuriam vel CIVILI- A ctio iniu-
TER agi, vel CRIMINALITER: itemque riarum quo-
vel ex EDICTO PRÆTORIS, vel ex LE-
GE CORNELIA de iniuriis. Accedit etiam
remedium extra iudiciale RETORSIONIS.
riplex?

§. MCII.

Prætoria
civilis.

PRÆTORIA, quæ & ÆSTIMATORIA vocatur, datur iniuriam vel in se, vel in aliis e familia sua passo, non vero eius hæredi, (§. 1038. 2) aduersus eum, qui vel ipse, vel per alios intulit, *L. II. §. 3. ff. §. II. Inst. h. t.* non vero aduersus hæredes, (§. eod.) ad id, quanti iniuriam actor æstimauerit. §. 7. *Inst. h. t.*

§. MCIII.

Criminalis
extraordi-
naria.

Extraordinaria *criminalis* datur iisdem contra eosdem, ad pœnam *arbitriam* infligendam. §. 10. *Inst. L. vlt. ff. h. t.* Quæ pœna & capitalis est, 1) ob libellum famosum, factum sparsumue in vulgus, *L. vn. C. de fam. libell.* 2) ob iniuriam cultui diuino locisque sacris, aut sacerdotibus inter sacra publica illatam. *L. 12. C. de episc. & cler.* Ob iniuriam Professoribus & studiosis academicis illatam infamiam irrogari, & auctores iniuriæ dignitatibus priuari iussit Fridericus Imp. *Auth. Habita C. nefil. pro patre.*

§. MCIV.

Eæ a ctiones
an cumulari
possint?

Prior actio prætoria est, & ad vindictam comparata; atque inde anno elapsso exspirat. *L. 5. C. de iniur.* Vtraque autem pœnam persequitur, & hinc cumulari nequeunt. *L. 6. L. 7. §. 1. ff. h. t.* *L. vn. C. quando ciu. act. crim. præiud.* Differunt autem, 3) quod in priore & agi

agi & actio suscipi possit per procuratorem. L. II. §. 2. ff. h. t. Si criminaliter agitur, procurator nec actoribus, nec reis conceditur, præterquam personis illustribus, §. 10. Inst. h. t. Nou. 71. cap. I.

§. MCV.

ACTIO ex lege Cornelia de iniuriis CIVILIS non datur omnibus, iniuriam quamcunque passis, sed cum quis pulsatus, verberatus, * vel eius domus vi introita est, L. 5. pr. ff. §. 8. Inst. h. t. non eius hæredi, (§. 1038. 4) aduersus pulsantem, verberantem, introeuntem, vel id fieri mandantem, non aduersus eorum hæredes, (§. eod.) ad id, quanti actor iniuriam aestimauerit. L. 37. §. 1. ff. h. t. L. 42. §. 1. ff. de procur.

Actio ex L.
Cornelia
ciuilis.

* *Verberare* est cum dolore: *pulsare* sine dolore ignominiae caussa cædere. L. 5. §. 1. h. t.

§. MCVI.

CRIMINALIS ex eadem lege data videtur iisdem, aduersus eosdem, ad pœnam publicam reo infligendam. L. 5. L. 37. §. 2. ff. §. 8. Inst. h. t.

§. MCVII.

Quæ §. 1104. monuimus, etiam ad has actiones pertinent, præterquam, quod prætoria actio elapsò anno; L. 5 C. de iniur. actio ex lege Cornelia ciuilis post triginta, criminalis post viginti demum annos expirat. L. 42. §. 1. ff.

Earum dif-
ferentia a
prætoriis.

*ff. de procur. L. 3. C. de præser. XXX.
vel XL. ann. L. 12. C. ad. L. Corn. defals.
§. MCVIII.*

*Retorsio
extra iudic.
etis quid?*

Extra iudicium per mores seculi &
RETORSIONE ut licet, (*§. 1101.*) qua
quis iniuriam verbalem in continent
retorquendo in illum, qui eam euomuit,
contumeliam a se amolitur. *L. 14. §. 6.*
ff. de bon. libert. L. 35. ff. de procurat.
Sed quum hæc ad priuatam vindictam
comparata sit: facile patet, ea omnem
actionem extinguiri.

§. MCIX.

*Vfus hodi-
ernus.*

Omnia hæc vodus fori probat: sed ita,
1) vt plerumque æstimationi actorum
iudicis arbitrio permultum decedat. *§.
7. Inst. h. t. 2)* Vt æstimatio plane non
permittatur actori, sicubi locorum in
singula iniuriarum genera certa poena
legibus vel statutis sancta est. *B. Hub.
Iurisp. hodiern. lib. 3. cap. 9. Part. 2.*
3) Vt plerisque locis ob iniurias
verbales etiam concedant actionem, e
vetere iure Germanico superstitem, ad
palinodiam vel *recantationem*.

§. MCX.

*Aetio ad
palinodiam*

Eius natu-
ra.

De ea obseruandum, non poenalem ha-
beri hanc actionem, sed famæ, adeoque
rei persequitoriam, & hinc cum æsti-
matoria vel criminali posse cumulari.
(*§. 1038. 1.*) 2) Magnum in foro dis-
crimen statui inter *palinodiam*, *depre-
cationem* & *declarationem honoris*, qua-
rum

rum *istam* reus præstat formula: *se male
mentitum omnia*, adeoque & cum infamia
coniuncta creditur: *illam* verbis
paulo mitioribus: *se poenitere dictorum,
& rogare*, vt auctor det veniam, pro eo
ac Christianum deceat. Denique hanc
formula dilutissima se auctorem virum ho-
nestum esse profiteri, nec unquam de eo
secus sensisse. Vnde palinodia rarius, &
non nisi ob iniurias atrociores; depre-
catio ob leuiores, sed satis tamen ma-
nifestas; declaratio honoris ob verba am-
bigui sensus decerni solet. Meu. Part.
3. Decis. 30.

§. MCXI.

Ceterum hæ persequutiones omnes ex-
spirant 1) retorsione: (§. 1108.) 2) præ-
scriptione: (§. 1107.) 3) remissione, siue
expressa, L. 17. §. 1. ff. de pac. L. 11.
§. 1. L. 17. §. 1. ff. h. t. siue tacita, quæ
ex dissimulatione iræ, & familiari cum
reo consuetudine colligitur: §. vlt. Inst.
L. 11. §. 1. ff. h. t. 4) morte tum infe-
rentis tum iniuriam passi: (§. 1038. 4)
L. 13. pr. ff. h. t. §. 1. Inst. de perp. &
temp. act. nisi lis cum defuncto contesta-
ta sit. (§. 1019.) L. 13. pr. ff. h. t.

Actiones in-
Iuriarum
quomodo
cessent?

TIT. V.

DE OBLIGATIONIBVS, QVÆ QVA-
SI EX DELICTO NASCVNTVR.

§. MCXII.

Quid quasi
delictum?

Hactenus de *veris delictis*. Quæ his
oppoununtur, **QVASI DELICTA**, sunt
facta illicita, *sola culpa*, *sine dolo ad-*
missa. §. vlt. Inst. h. t. (§. 1034.) Non
ergo ex dolo patrantur hæc quasi deli-
cta, sed ex culpa, eaque non aliena vel
imputata, vti Cel. Struuio visum, ob
§. 1. Inst. h. t. sed propria, ceu vel ex-
emplo iudicis litem suam facientis ad-
pnret. d. §. vlt. Inst. h. t. L. vlt. §. 4. ff.
naut. caup. stab.

§. MCXIII.

Quasi dell-
ctum I. Iu-
dicis litem
suam fac-
entis.

Tale quasi maleficium est I. IUDICIS
LITEM SVAM FACIENTIS. *Litem autem*
suam facere dicitur, qui male iudicauit.
Quod si is dolo fecit, *ex vero*; sin ex
imperitia & imprudentia, *ex quasi deli-*
cito obligatur. Et quidem priore casu
in veram litis æstimationem, cum fa-
mæ & muneris dispendio; L. 15. §. 1.
ff. de iud. L. vlt. C. de poen. iud. qui mal.
iud. posteriore in multam arbitrariam
condemnatur, princ. Inst. h. t. & potest
conueniri actione *infactum*.* L. 6. ff. de
extraord. cogn. L. 5. §. 4. ff. de O. & A.

* Doctores illam nouo nomine vocant actio-
nem ex syndicatu, sed qui poterit ex qua-
si delicto conueniri iudex, quum potius,
qui

qui eius sententia se læsum putat, adpellatione sibi consulere debuisset? Eleganter respondet Vir doctissimus, Casp. Zieg. Ier. in *dicaslice concl.* 45. §. 5. ex omisfa adpellatione ius quidem naſci parti adversæ, eatenus, ut sententia retractari nequeat, niſi plane nulla sit: sed id non excusare imperitiam iudicis, male qui tuliterit sententiam.

§. MCXIV.

Deinde ex *quasi delicio* tenentur II. habitatores cœnaculorum, seu domini, seu inquilini, ob **DEIECTA** vel **EFFUSA** a quocunque, quibus damnum datum prætereuntibus. §. 1. pr. *Inst. h. t.* A culpa enim alieni non videntur, qui homines socordes & proteruos recipiunt in familiam *L. pen.* §. 2. ff. *de his*, qui effud. vel deiecerint.

II. Ob effusa vel deiecta.

§. MCXV.

Datur ergo his, quibus nocitum, eorumque hæredibus, *L. 5. §. 5. ff. h. t. a. ctio*
IN FACTVM, *L. 5. §. 5. ff. de his, qui effud. vel deiecl. contra dominum vel inquili-*
 num ædium, non eorum hæredes, (*§. 1038.*) *L. 5. §. eod. nec contra hospitem, L. 1. §. 9. L. 5. §. 1. ff. eod. aduersus plu-*
 res in solidum, * *L. 1. §. vlt. L. 2. L. 3. L. 4. L. 5. pr. ff. eod. 1) ad præstandum*
 duplum, si damnum sit æstimabile, *§. 1. Inst. h. t. L. 1. pr. ff. eod. 2) in L. au-*
 reos vero actori applicandos, si liber homo occisus, *L. 1. §. 5. ff. h. t. vel 3) si ei nocitum, ad refundendum fostrum,*

A ctio inde-
nata.

impensas & id, quod interest, (§. 1092.)
L. 5. §. 5. L. vlt. ff. eod.

* Vno tamen soluente reliqui liberantur, dicit.
L. 3. seq. quod secus in actionibus poena-
libus ex delicto. (§. 1038.) L. 11. §. 2. ff. ad
L. Aquil.

§. MCXVI.

Eius natu-
ra.

Hæc actio in actum, si ad quinquagin-
ta aureos instituitur, annalis est, & nec
hæredi, nec in hæredem competit: L. 5.
§. 5. ff. eod. §. 1. Inst. h. t. alias ob re-
liqua damna & perpetua est actio, &
hæredibus datur. (§. 1125.) L. 5. §. 5. ff.
eod.

§. MCXVII.

III. Ob sus-
pensum vel
positum.

Quasi delinquere etiam videtur: HI.
qui aliquid supra eum locum, quo vul-
go iter fit, SVSPENSVM vel POSITVM
habet, cuius casu alicui noceri possit,
vel nocitum fit. L. 5. §. 6. ff. eod.

§. MCXVIII.

Actio inde
nata.

Ex hoc etiam quasi delicto datur actio
popularis IN FACTVM, cuius e populo
aduersus eum, qui posuit, vel suspen-
dit, non aduersus habitantem, vel ad
decem aureos actori applicandos, L. 5.
§. 6. §. 12. §. vlt. ff. eod. vel seruum, qui
insciente domino posuit suspenditue, no-
xæ dedendum. L. 2. pr. ff. de nox. act.

§. MCXIX.

Quid si fili-
us seorsum
a patre ha-
bitet?

Si filius familias, seorsim a patre ha-
bitans, ex his quasi delictis reus fa-
ctus est, pater quidem ex his filii fa-
ctis

& tis conueniri nequit, §. 2. *Inst. h. t.*
L. 58. *ff.* *de R. I.* condemnato tamen fi-
 lio, actio rei iudicatæ victori aduersus
 patrem datur, vt satisfaciat ex peculio.*
L. 57. *ff.* *de iudic.* *L.* 3. §. 11. *de pecul.*

* Cuius rei ratio hæc est: Pater ex delicto fi-
 lii non tenetur, §. ult. *Inst. de noxal.* aët.
 quia delicta tenere debent suos auctores,
 (§. 1033.) ergo nec ex huiusmodi factis
 filii conuenit. Quum vero per litis
 contestationem fiat nouatio (§. 1013.)
 adeoque filius ex iudicato, tanquam quasi
 ex contractu teneatur; ex contractibus ve-
 ro filii pater obligetur peculiotenus, *L.*
 1. §. 4. *L.* 3. §. 11. *ff.* *de pecul.* consequens
 est, vt actio ex iudicato detur aduersus
 patrem peculiotenus.

§. MCXX.

Quasi ex delicto etiam competit actio
 IV. aduersus NAVTAS, CAUPONES, STA-
 BULARIOS, ob damnum in rebus viato-
 rum vel hospitum datum. Sed tu nota,
 eos vel QVASI EX CONTRACTV teneri,
L. 3. §. 1. *ff.* *naut. caup. stabul.* si damnum
 factum ab extraneis, quorum opera ex-
 ercitores nauis vel cauponæ non vtun-
 tur, veluti vectoribus aut viatoribus,
L. 1. pr. §. vlt. *L.* 3. §. 1. *L.* 5. §. 1.
ff. *eod.* vel ex QVASI DELICTO, si fa-
 muli* eorum damnum dederint. §. *vlt*
Inst. h. t. Prioris fundamentum est con-
 sensus in restitutionem, qui ex rece-
 ptione præsumitur:** *L.* 1. §. 1. *L.* 2. *ff.*
eod posterioris culpa nautæ vel caupo-
 nis, qui opera malorum hominum vti-
 tur.

IV. Nauta-
 rum, caupo-
 num, stabu-
 lariorum,
 quorum fa-
 milia pec-
 cauit.

tur. L. 5. §. vlt. ff. de O. & A. §. vlt. Inst. h. t. & L. vlt. pr. & §. 4. ff. naut. caup. stabul.

* Non serui, quia ex eorum delictis non netur dominus, si noxae dedantur. L. vn. §. 5. ff. furti adversus naut. caup. stabul. Nec magis ob furtum ab uxore vel liberis factum tenetur, quia hoc malum veluti necessarium. L. fin. §. 4. ff. naut. caup. stab. L. vn. §. vlt. ff. furti adu. naut.

** Vnde haec presumtio cedit veritati, & actio cessat, si exercitor nautis vel cauponæ vel stabuli predixerit, ut unusquisque res suas servet, & vectores vel viatores consenserint. L. vlt. pr. ff. eod.

§. MCXXI.

Ex QVASI CONTRACTV a Prætore
datur *actio IN FACTVM* rei per-
quatoria vectoribus & viatoribus, eo-
rumque hæredibus, contra nautas, cau-
pones, stabularios, eorumque hæredes,
ad res receptas restituendas, vel damnum
a quois, etiam ab extraneo datum, re-
fariendum. L. 1. pr. §. 2. §. 6. 7. & vlt.
L. 3. §. 1. & 4. L. 5. §. 1. ff. eod.

§. MCXXII.

Ex QVASI DELICTO itidem Præto-
toris beneficio iisdem competit *actio IN*
FACTVM pœnalis, aduersus nautas, cau-
pones, stabularios, non eorum hæredes,
(§. 1038. 3) L. vlt. §. vlt. ff. naut. caupon.
stabul. in duplum. §. vlt. Inst. h. t. Quæ
actio, quamvis Prætoria pœnalis, tamen
perpetua est. L. 7. §. vlt. ff. naut. caup.

§. MCXXIII.

Quando ex
tunc agatur
ex quasi
contractu?

§. MCXXIII.

Sunt & alia quasi delicta, hic omisfa, veluti V. MISERICORDIA intempestiuia, qua alteri nocitum. L. 7. pr. ff. depos. VI. CONNVENTIA, qua quis patitur delictum fieri, quod & poterat & debebat prohibere. L. 45. pr. ff. ad L. Aquil. Ex quibus itidem actio in factum concedi posse videtur.

§. MCXXIV.

Hæc omnia nec a foro nostro aliena sunt, præterquam quod actiones populares, actiones in duplum, & pœnales, ad pœnam actori adplicandam comparatae, hodie non frequentantur. Hinc ex his factis hodie tantum agitur ab iis, qui damnum passi in simplum, vel in id quod intereat.

V. Ob misericordiam intempestiuam & VI. Conniventiam.

Vfus hodiernus.

T I T. VI.
D E A C T I O N I B V S.

§. MCXXV.

Omne ius vel ad PERSONAS, vel ad Connexiones, vel ad ACTIONES pertinere, iam supra monuimus. (§. 74.) explicatis ergo iuribus personarum & rerum: de ACTIONIBVS agendum erit.

§. MCXXVI.

ACTIO, quatenus est *ius*, ad secundum *actio* de finito. iuris obiectum, & speciatim ad *res incorporales* pertinet: L. 49. ff. de V. S. quatenus vero accipitur pro remedio *ius per sequens*.

sequendi, ad tertium iuris obiectum referenda est, & sic priore sensu definiri potest, quod sit *ius persequendi in iudicio*, *quod sibi debetur: pr. Inst. h. t. posteriore*, quod sit *medium legitimum, persequendi in iudicio iura, quæ tum in re, tum ad rem cuique competitunt* (§. 331.)

§. MCXXVII.

Divisio prima in reales & personales, praetorias & ciuiles.

Quum ergo actionibus persequamur iura tum *in re*, tum *ad rem*: (§. 1126.) consequens est, vt aliæ actiones sint IN REM, quæ & VINDICATIONES dicuntur, aliæ IN PERSONAM, quæ & CONDICTIONES adpellantur: * §. 1. Inst. h. t. actiones *in rem* æque, ac *in personam*, denuo vel CIVILES sunt, vel PRÆTORIAE. §. 3. §. 8. Inst. h. t.,

* Nec tamen ideo negamus, dari mixtas, quales esse iudicia tria divisoria & hæreditatis petitionem alibi demonstrauimus. (Pand. Part. II. §. 63. *) Nec ideo mixta definit esse actio, quæ vel ad reali, vel ad personale accedit proprius.

§. MCXXVIII.

Quot actiones in rem?

Quum ergo actiones IN REM exiure in re nascantur. (§. 1126.) ius vero in re vel ex dominio, siue pleno, siue minus pleno, vel ex hæreditate, vel ex seruitute, vel denique ex pignore competit: (§. 334.) consequens est, 1) vt totidem sint actionum realium species, partim ciuiles, partim prætoriae.

§. MCXXIX.

§. MCXXIX.

Quum porro *ius in re* sit facultas homini in rem competens, sine respectu ad certam personam: (§. 332.) sequitur, 2) ut actio in rem detur aduersus possessorem quemcumque, *L. 25. pr. ff. de O. & A. pro quo & is*, qui dolo possidere desit, habetur. *L. 36. L. 131. L. 157. §. 1. ff. de R. I. L. 27. §. 3. ff. de R. V. 3*) Ut is, qui possidet, nunquam in rem agere possit, praeterquam *unico casu*.* §. 2. *Inst. h. t. 4*) ut dominus rem suam condicere vel actione personali petere nequeat, excepta condictione furtiva, de qua supra (§. 1062.*)) §. 14. *Inst. h. t.*

* At quis ille? Qui possessionem iuribus in re adnumerant, hunc unum casum de turbato possessore accipiunt. Alii de specie, quæ est in *L. 9. ff. de rei vind.* alii aliter. Sed res ipsa docet, Justinianum intelligere actionem negatoriam, in qua possessor fundi agit, *L. 4. §. vlt. L. 6. §. 1. ff. si. seru. vindic.* & ita hunc §. 2. *Inst. h. t.* interpretatur Theophilus. Vid. B. Huber, *Præl. ad Inst. h. t.* §. 6.

§. MCXXX.

Ex DOMINIO ergo iure civili REI I. Ex domino auctio ciuiliis Rei vindicatio. VINDICATIO datur domino contra quemcumque possessorem, (§. 1129. 2) eumue, qui dolo possidere desit, (ibid.) *L. 27. §. 3. ff. de rei vind.* ad rem cum omni causa, accessionibus, fructibusque secundum qualitatem possessionis, (§. 377. sequ.)

sequ.) restituendam. Quæ actio vti ex pleno dominio directa est: ita ex minus pleno, veluti iure emphyteutico, feudo, rei vindicatio vtilis conceditur, L. 1. §. 1. ff. si. ag. vectig. L. 73. §. 1. L. 74. L. 75. ff. de rei vind.

§. MCXXXI.

Actio præ-
toria pub-
liciana.

Quia vero, qui vindicat, & possessio-
nen alterius & dominium suum probare
tenetur, eaque probatio est difficillima:
Q. Publicius Prætor ex DOMINIO FI-
CTO *(§. 4. Inst. h. t. L. 7. §. 6. ff. de Public.
in rem. act.) nouam inuexit in rem actio-
nem, quæ PVBLICIANA vocatur, datur-
que ei, qui rem alienam a non domino bo-
nia fide & ex iusta cauſſa traditam accepit,
iterumque amifit, contra possessorem, qui
infirmitore iure possidet, ad rem actori
cum omni cauſſa, accessionibus & fru-
ctibus pro qualitate possessionis (§. 377.
sequ.) restituendam. §. 4. Inst. h. t. Em-
phyteutæ & superficiario itidem datur
PVBLICIANA VUTILIS. L. 12. §. 2. 3. L.
11. §. 1. ff. de Public. in rem act.

* Dominium illud plane Prætorium est. Fingit
enim Prætor actorem rem vsucepſile, quam
non vsucepit. §. 4. Inst. h. t. L. 7. §. 6. ff. de
Publ. in rem. act. Quum enim bona fidei
possessor pro domino sit: finxit Prætor,
eum plane dominum esse ratione illius,
qui infirmitore ac plane nullo iure possi-
det: eique, quasi domino, actionem in
rem concessit.

§. MCXXXII,

§. MCXXXII.

Eiusdem naturæ est ACTIO RESCISSORIA. Quum enim usucapione adquiratur dominium; verique domini ius excludatur, (§. 438.) & hinc expleta usucapione, domino superveniente & rem suam vindicaturo, valide obstat exceptio præscriptionis. Prætor hanc actionem dedit domino * vero absenti, non omni, sed qui metus, necessitatis, vel reip. causa abfuerat, eiusue heredi, contra possessorem qui interea rem eius usuciperat, eiusue heredem: vel præsenti, eiusue heredi, contra absentem quemcunque, qui interea rem eius usuciperat, eiusue heredem, ad rem usucaptam, rescissa usucapione, cum omni causa restituendam.

§. 5. Inst. h. t. L. 1. seq. ff. quib. ex causs. mai. in int. rest.

* Datur ergo haec actio domino contra dominum: sed rei dominium rescindit Prætor, & quemadmodum in Publiciana singit, rem usucaptam, quæ usucpta non est: ita hic singit, eum non usucepisse, qui usuccepit. d. §. 5. Inst. h. t. Quare & eiusdem cum superiori originis est, & Publiciana ideo vocatur. L. 35. ff. de O. & A. L. 57. ff. mand.

§. MCXXXIII.

EX IVRE HÆREDITARIO, tanquam altera specie iuris in re, nascuntur duæ actiones ciuiles, puta HÆREDITATIS PETITIO, & QUERELA INOFFICIOSI. HÆREDITATIS PETITIO datur hære-
Heinecc. Instit. H h di,

II. Ex iure
hæreditario hæredi-
tatis peti-
tio.

di, vel ex testamento vel ab intestato, aduersus eum, qui pro hærede vel posses-fore possidet, vel dolo possidere desiit, (§. 1129. 2.) eiusue hæredes, non vero contra eos, qui titulo singulari possident, *L. 7. C. de haer. pet.* ad id, vt actor hæ-
res declaretur, & possessor ad hæredita-
tem cum omni caufsa, accessionibus &
fructibus pro qualitate possessionis (§.
377.) restituendam condemnetur. Quare
vere quidem actio in rem est, sed tamen,
quum præstationes quædam personales
ob administrationem hæreditatis petan-
tur, ea quoque non male mixta adpella-
tur. (§. 1127.) *L. 7. C. h. t.*

§. MCXXXIV.

Querela in-
officiosi.

Ex iure ciuili stricte sic dicto, (§. 45.)
id est, ex interpretatione prudentum, est
QUERELA INOFFICIOSI, de qua copio-
se actum §. 579. sequ. quæque nihil est
aliud, quam species hæreditatis petitio-
nis. *L. pen. pr. ff. de bon. poss. contr. tab.*
L. 34. C. de inoff. test.

§. MCXXXV.

III. Ex ser-
uitute con-
fessoria.

Occasione SERVITUTVM, aliorumque
iurium nascuntur duæ actiones ciuiles,
CONFESSORIA, & **NEGATORIA**. CON-
FESSORIA directa datur; seruitute iam
constituta, (§. 346.) domino prædii do-
minantis, vel usufructuario, aduersus do-
minum prædii seruientis, seruitutem ei-
ne.

gantem, vel aduersus proprietarium, & quemuis possessorem, negantem usum fructum, ad id, ut iudex seruitutem ei vel eius prædio (§. 392. sequ.) competere declareret, possessionem & facultatem vendi fruendi restitui iubeat, reum, quantum actoris interest, condemnet, & cautionem de non turbando præstandam esse iudicet. §. 2. Inst. h.t. L. 4. §. 2. L. 6. §. 6. ff. si seru. vindic. Ut ilis haec actio datur & creditori, cui fundus pignori traditus, emphyteutæ, superficiario, fructuario contra vicinum, a quo ius vindicat. L. 16. ff. de seru.

§. MCXXXVI.

NEGATORIA datur domino prædii liberis, seruitutem vel personalem vel realem alteri neganti, quamuis possessori, (§. 1129. 2 *) contra quemuis, seruitutem sibi afferentem, ad id, ut præmium librum declaretur, reusque condemnetur ad id, quod actoris interest, & cautionem præstare iubatur de in posterum non turbando. §. 2. Inst. h.t. L. 4. §. 2. L. 7. L. 12. ff. si seru. vind.

Negatoria
ex libertate
naturali.

§. MCXXXVII.

Confessoria agenti incumbit onus ius suum probandi: *negatoria* qui experitur, a probatione libertatis suæ releuatur, si in eius quasi possessione sit: L. 23. C. de prob. L. vlt. C. derei vin. non, si aduersa-

rius sit in quasi possessione seruitutis. *arg.*
L. 8. §. 3. ff. si seru. vind. Contrariam ta-
 men sententiam ob glossæ auctoritatem
 fere ubique in foro triumphare, iam ab
 aliis observatum est. Brunnem. ad *L. 9.*
C. de seru. Carpz. lib. 1. Resp. 67.

§. MCXXXVIII.

*Ex pigno-
re.*

*Ex iure PIGNORIS nascuntur duæ a-
ctiones prætoriæ, SERVIANA & QVASI
SERVIANA. * §. 7. Inst. h. t.*

* His similia interdicta SALVIANVM &
 QVASI SALVIANVM personalia sunt,
 & de illis infra erit agendi locus.

§. MCXXXIX.

*Actio Ser-
viana.*

SERVIANA datur locatori prædii ru-
 stici, aduersus colonum, & quemcumque
 possessorem rerum pro mercede pignori
 siue expresse siue tacite obligatarum, ad
 res illas persequendas. §. 7. Inst. h. t.

§. MCXL.

*Quasi Ser-
viana vel
hypotheca-
ria.*

Quemadmodum vero hæc actio tan-
 quam ad utilitatem locatoris prædii ru-
 stici comparata est: ita QVASI SERVIA-
 NA vel HYPOTHECARIA generalis est,
 daturque pignore iam constituto, (§. 818.)
 cuiilibet creditori, contra debitorem vel
 quemcumque rem oppignoratam vel hy-
 pothecam possidentem, ad rem illam una
 cum fructibus & accessionibus perfe-
 quen-

quendam * §. 7. Inst. h. t. L. 16. §. 3. sequ.
ff. de pign. & hypoth.

* Non ergo autres, aut debitum petendum, si aduersus tertium instituatur hæc actio. Quamuis enim rei electio sit, malitne rem tradere, an debitum soluere? L. 16. §. 3. ff. de pign. & hyp. L. 12. §. 1. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. solu. actori tamen cum tertio possessore nullum intercessit negotium, ex quo in personam agere possit, ad soluendum, quod alius ex contractu debet.

§. MCXLI.

Hæ sunt actiones IN REM PAVLLIA-
NA enim, quam huc refert Imp. §. 6. Inst. A ctiones
h. t. mere personalis est. * L. 38. pr. iunct. præjudicia-
les.
§. 4. de usur. INTERDICTA quoque, vti
infra demonstrabitur, omnia in personam
sunt. L. 1. §. 3. ff. de interd. Solæ super-
sunt actiones PRÆIVDICIALES, quæ &
ipsæ in rem esse dicuntur. §. 13. Inst. h. t.

* Realis tamen quodammodo dici potest, quia
datur ex iure, quod creditores in tota obæ-
rati substantia per possessionem consequui-
ti sunt. Vid. Pagenst. Admon. ad Pand. Part.
VI. §. 212.

§. MCXLII.

Sunt vero actiones PRÆIVDICIALES,
quibus de statu hominum disceptatur, ve-
luti si quæritur, seruus aliquis fit, an li-
ber? quod iudicium CAVSSA LIBERALIS
dicitur: tot. tit. ff. de lib. cauß. libertus ne,
an ingenuus? L. vlt. ff. si libert. ing. esse
H h 3 di-

Quenam
ita dicantur?

dicatur: fitne partus agnoscendus, nec ne? L. 3. §. 1. ff. de agnosc. & al. lib.

§. MCXLIII.

Ex liberali caussa agit vel dominus contra seruum, qui se pro libero gerit, vt in seruitutem reuocetur; vel ad libertatem proclamans, aduersus eum, qui ipsum seruire cogit, vt liber declaretur. tot. tit. ff. de lib. causs. L. 1. C. de assert. toll. Quia ergo seruus est in classe rerum (§. 77.) prior actio revera est ipsa rei vindicatio. Et quia in posteriore, qui ad libertatem proclamat, alteri negat ius in se esse, illa negatoriæ quodammodo similiis est (§. 1136.) Simile quid de altero præiudicio, libertus quis sit, an ingenuus, notandum. Si enim patronus agit aduersus libertum, pro ingenuo se gerentem, actio hæc confessoriæ; si ingenuus contra eum, qui iura patronatus iniuste in se exercet, negatoriæ simillima habetur.

§. MCXLIV.

Actio de AGNOSCENDO PARTV datur vxori repudiatae aduersus maritum, qui prægnantem repudiauit, ad partum editum agnoscendum atque alendum. Similiter & agere poterit pater aduersus repudiatam, vt partus suus declaretur: vel ipse filius contra parentes, vt agnoscatur & alatur. §. 13. Inst. h. t. tot. tit. ff. de agn. lib.

§. MCXLV.

§. MCXLV.

Sequuntur actiones IN PERSONAM, Actiones in
quæ ex iure ad rem nascuntur, (§. 1127.) personam.
& alias CONDICTIONES vocantur. §. 15.

Inst. h. t.

§. MCXLVI.

Quum ergo ius ad rem sit facultas, com- Earum na-
petens personæ in personam, ad aliquid tura.
præstandum: (§. 332.) sequitur, 1) ut
actiones personales non dentur aduersus
quemcunque possessorem, * sed aduersus
eum, quocum nobis negotium intercessit.
(§. 768.) L. 25. pr. ff. de O. & A. §. 1. Inst.
h. t. 2) Ut omnes nascantur ex obligatio-
ne, (§. 767.) non quidem naturali tan-
tum, sed ea, cui vel Prætor, vel ius ciui-
le adfistit: (§. 777.) Vnde 3) eas vel CI-
VILES, vel PRÆTORIAS esse constat. §. 2.
3. Inst. h. t.

* Quædam exceptæ sunt, quæ quum sint per-
sonales, tamen aduersus tertium possesso-
rem dantur, vocatae ideo IN RĒM SCRI-
PTÆ, quales sunt actio Paulliana, quod
metus cauffa, noxales, ad exhibendum, aquæ
pluiae arcendæ, I.. 9. §. vlt. ff. quod met.
cauff. L. 3. §. 3. ff. ad exhib, de quibus suo
loco.

§. MCXLVII.

Quumque ex obligatione nascantur hæ in personam actiones: (§. 1146. 2) ea Quotapli-
vero vel immediate ex æquitate, vel ex ces?
lege, vel mediate ex facto obligatorio,
conuentione scilicet vel delicto oriatur;

(§. 771. *sequ.*) actiones quoque in personam partim *ex aequitate*, partim *ex lege*, partim *ex facto obligatorio* proficiscuntur.

§. MCXLVIII.

I. Actiones
ex sola æ-
quitate na-
tæ, ad exhi-
bendum, de
edendo.

Ex sola æquitate rarius leges; plerumque Prætor vel Aëdilis actiones concedunt. Huc pertinet I. actio AD EXHIBENDVM, ex sola æquitate sine facto obligatorio nata, L. 3. §. pen. ff. L. 7. C. ad exhib. L. 2. §. 5. ff. de aqu. quot. & æstiu. quæ datur illi, cuius speciatim interest, aduersus quemcunque possessorem, (§. 1146. *) ad rem mobilem, de qua lis est, eiusque caussam, exhibendam, vel si dolo non exhibeatur, ad præstandum id, quod interest. L. 3. §. 9. L. 9. §. pen. L. 10. sequ. ff. ad exhib.

II. Actio in factum DE EDENDO, L. 4. §. 1. L. 10. §. 1. ff. de edendo, quæ datur aduersus argentarios, non aduersus eorum hæredes, ad edendas rationes, vel præstandum id, quod interest. L. 4. pr. L. 6. L. vlt. ff. de edendo.

§. MCXLIX.

Interdicta
prohibito-
ria.

Ex æquitate sola etiam nascuntur III. pleraque INTERDICTA, quæ prohibent, ne vis fiat ei, qui re sua vti, vel publice prodeesse cupit, de quibus infra ad titulum *de interdicis*.

§. MCL.

§. MCL.

Præterea IV. & RESTITUTIONES IN Restitutio-
INTEGRVM ex sola æquitate * dantur. nes in integrum.
Quæ enim negotia stricto iure rata essent,
ea Prætor, æquitate motus, rescindit, da-
ta restitutione in integrum iis, qui metu,
dolo, aetate, absentia, status mutatione.
vel alienatione iudicij mutandi caussa fa-
cta in captionem inciderunt. L. 1. L. 2.
ff. de restitut. in int.

* Fundamentum earum est sola æquitas, quæ ius strictum corrigit. Non ergo restitutio fit ob alterius delictum, veluti vim, dolum; quamvis hæc delicta esse nemo dubitet, sed ob æquitatem: quæ non patitur vnum ab altero hoc modo lœdi, & hunc cum eius damno locupletiorem fieri. Hinc Prætor directe non punit vim, & dolum, sed restituit metu doloque circumuentum, quia lœsus est: non restituturus nisi lœsio probaretur. Quamvis ergo VIS & DO-LVS delicta sint: non tamen restitutions proprie ex his delictis, sed ex æquitate nascuntur.

§. MCLI.

Huius generis est 1) actio, QVOD ME-TV S CAVSSA, quæ a Prætore datur lœso ex contractu stricti iuris. per iustum metum inito, eiusue hæredibus, aduersus eum, qui metum intulit, (non eius hæredes, §. 1038. 3) omnemque rei amissæ posseforem, (§. 1146.*) ad rem cum omni caussa restituendam, vel, ni arbitrio iudicis restituatur, in quadruplum. L. 9. §. 8.

*L. 12. L. 14. §. 7. ff. quod met. cauff.
§. 27. Inst. h. t.*

§. MCLII.

De dolo
malo.

Eiusdem generis est 2) actio DE DOLO MALO, quæ datur in subsidium dolo circumuento, (siue in contractu stricti iuris caussam dederit contrahendo, siue inciderit. *L. 7. pr. §. 7. ff. de dol. mal.*) eius ue hæredi aduersus decipientem, (non eius hæredem, §. 1038.) ad rem dolo amissam cum omni caussa restituendam, vel, ni restituatur, in id, quod interest. *L. 1. L. 13. ff. de dolo mal.*

§. MCLIII.

Minoribus
& absenti-
bus datæ.

Eadem æquitate Prætor 3) MINORIBVS viginti quinque annis læsis, eorumque hæredibus, restitutionem dat contra eos, cum quibus negotium gestum est, eorumque hæredes, ut integrum ius suum recipient. *L. 13. §. vlt. L. 12. L. 14. L. 24. §. 4. L. 28. ff. de minor.* Quæ actio nomine singulari destituitur. *L. 24. §. vlt. ff. eod.* 4) ABSENTIBVS reipublicæ caussa contra præsentes, vel præsentibus contra absentes concedit actionem RESCISSORIAM, de qua, quia realis est, egimus supra (§. 1132.) Reliquas restitutions in integrum 5) ob CAPITIS DEMINVTIONEM, & 6) ALIENATIONEM IVDICII MVTANDI CAVSSA FACTAM, quia hodie extra usum sunt, præteruehimus.

§. MCLIV.

§. MCLIV.

Ex æquitate, vel forte quasi contra-
etu, nascitur V. CONDICTIO SINE CAVS-
SA, de qua supra. (§. 992.) & denique VI.
ACTIO PAULLIANA, seu *reuvocatoria*,
(§. 1141.) quæ datur creditoribus, mis-
sis in possessionem bonorum debitoris, eo-
rumque hæredibus, aduersus quoscum-
que possessores, (§. 1046.*) fraudis con-
scios, eorumque hæredes, quamquam
ignaros, vel eos, qui ex caussa lucrativa
possident, ad id, vt res in fraudem cre-
ditorum alienatæ cum omni caussa re-
stituantur. §. 6. *Inst. h. t.* Similes his sunt
actiones FAVIANA & CALVISIANA de
quibus infra (§. 1188. 9.)

* Fundamentum huius actionis, quatenus per-
sonalis, sola est æquitas, non maleficium.
Si enim ex delicto nasceretur hæc actio,
conueniri nulla ratione possent possessores
fraudis ignari. Neque etiam delictum com-
miserat, emens ab eo, cui ius ciuale ante
creditorum concursum rerum suarum alie-
nationem permittebat. L. 16. ff. *de contrah.*
empt.

§. MCLV.

A LEGE (§. 1108.) ἀμέσως datur CON-
DICTIO EX LEGE, quæ competit, quo-
ties obligatio, noua lege introducta, nec,
qua actione experiendum fit, expressum
est. L. vn. ff. *de condicī. ex lege.* Sic do-
natarius aduersus donantem agit ex L.
35. §. vlt. C. *de don.* (§. 461.) Donator ad-
ver-

Condītio
fine caussæ,
& actio
Paulliana.

versus donatarium ad reuocandum id,
quod ultra modum donatum, nec insi-
nuatum est, ex L. 21. ff. de don. (§. 462.)
Contrahens ultra dimidium Iesus aduer-
sus laudentem ad rescindendum contra-
ctum ex L. 2. C. de resc. vend. &c. (§.
990. 2.)

§. MCLVI.

III. Ex ob-
ligatorio
facto.

Mediate ex FACTO OBLIGATORIO
nascentur actiones tam EX CONVENTIO-
NE, quam EX DELICTO. (§. 772.) Quum
que conuentiones in pacta & contractus;
(§. 779.) pacta in nuda, & non nuda (§.
767.) diuidantur: ex pactis nudis olim
nulla actio nascebatur. (§. 777.) Hodie
alii inde concedunt actionem ex stipulatu,
alii conditionem ex lege, alii conditionem
ex moribus. B. Hub. Prael. ad Dig.
lib. 2. tit. 19. §. 11. Schilt. Exerc. 8. §. 5.
Sed nomine actionis non opus est, quum
satis constet, actionem dari.

§. MCLVII.

Et quidem
pacto legi-
timo & ad-
iecto.

Pactum non nudum vel LEGITIMVM
est, vel PRÆTORIVM, vel ADIECTVM.
Legitimo lex: Prætorio Prætor adfistit.
(§. 777. **) Ex LEGITIMIS ergo omni-
bus nascitur conditione ex lege, de qua (§.
1155.) ADIECTA eandem pariunt actionem,
quæ ex contractu b. f. cui insunt,
oritur. L. 7. §. 5. de pac. L. 69. ff. pro
soc. L. 79. ff. de contr. emt. L. 4. ff. de leg.
commiff. L. 6. ff. de in diem ad.

§. MCLVIII.

§. MCLVIII.

PRÆTORIA pacta sunt *hypotheca, constitutum, & delatio iurisiurandi extra iudicialis, seu voluntarii, (§. 777.**) Ex hypotheca, quia non traditur, & tamen ius in re producit, (§. 339.**) nascuntur actiones non personales, sed reales, Seruiana & quasi Seruiana vel hypothecaria, de quibus supra (§. 1138. sequ.) Ex pacto CONSTITVTI * actio DE CONSTTVTA PECVNIA personalis, quæ datur creditori, contra eum, qui pacto constituit, se soluturum, quod ipse vel alius debet, eiusue hæredem, ad solvendum id, quod constitutum est. §. 9. Inst. h. t.*

* Hodie, qui pro alio constituit, a fideiūsfore non differt, quia inter pactum & stipulationem ratione effectus nulla est differentia. Nec amplius in usu est ACTIO RECEPTITIA, quæ dabatur creditori aduersus argentarium, pro se aliouē constituentem, eiusue hæredem, ad rem quamcunque, siue fungibilem, siue non fungibilem, quæ constituta sit, soluendam. Theoph. ad §. 8. h. t. Salmas. de modo vñur. cap. 16. Nam eam actionem in alteram de constituta pecunia transfudit Imperator. L. 2. C. de const. pec.

§. MCLIX.

IVRISIVRANDI voluntarii delati olim iure stricto non maior effectus erat, quam pacti nudi. L. 35. §. 1. ff. de iureiur.

Ex iureiurando.

Sed

Sed ei postea adfistebat Prætor, actio
nemque IN FACTVM IVREIVRANDO
dabat ei, qui reo deferente voluntarium
iusiurandum præstiterat, sibi deberi, ad
uersus referentem, ad soluendum id, de
quo iuratum fuerat. §. II. Inst. h. t.

§. MCLX:

*Ex contra-
etibus.*

Sequuntur CONTRACTVS, iique vel VE-
RI, vel QVASI CONTRACTVS. (§. 778.)
Veri vel *nominati* sunt, vel *innominati*:
(§. 779.) itidemque vel *reales*, vel *verba-
les*, vel *literales*, vel *consensuales* (§. 780.)

§. MCLXI.

*Ex reali-
bus.*

REALES sunt quatuor, MVTVVM,
COMMODATVM, DEPOSITVM, PIGNVS:
(§. 791.) Ex MVTVO datur *condicō certi*
vel *actio ex mutuo*, de qua (§. 796.) Ex
COMMODATO *actio commodati*, *directa* &
contraria, de qua (§. 803. sequ.) Ex DE-
POSITO *actio depositi*, *directa* & *contraria*
de qua (§. 814. sequ.) Ex PIGNORE
actio pignoratitia vel *contra*, de qua (§.
824. sequ.) De *Saluiano* & *quasi Saluia-
no* interdicto infra erit dicendi locus.

§. MCLXII.

*Ex verba-
libus & li-
teralibus.*

EX VERBORVM OBLIGATIONIBVS na-
scitur *condicō certi* & *incerti ex stipula-
tu*, de qua (§. 834.) EX LITERARVM
OBLI-

OBLIGATIONE *condicō ex chirogrāpho, de qua* (§. 894.)

§. MCLXIII.

Contractus CONSENSVALES sunt EM- Ex conser-
TIO VENDITIO, ex qua nascuntur actio- fualibus.
nes EMTI & VENDITI, de quibus (§.
912. sequ.) & ex ædilitio edicto actio-
nes redhibitoria & quanti minoris: (§.
913. *) LOCATIO CONDVCTIO, ex qua
dantur actiones LOCATI CONDVCTI, de
quibus (§. 927. sequ.) contractus EM-
PHYTEVTICVS, qui producit actionem
EMPHYTEVTICARIAM utrimque dire-
ctam, de qua (§. 939. sequ.) SOCIETAS,
ex qua fluit actio PRO SOCIO, de qua
(§. 951.) denique MANDATVM, ex quo
oritur ACTIO MANDATI directa & con-
traria, de qua (§. 962. sequ.)

§. MCLXIV.

Hactenus *contraactus Nominati*. Ex INNOMINATIS omnibus (§. 779.) vna ac generalis actio IN FACTVM vel PRÆSCRIPTIS VERBIS nascitur, L. 5. §. 1. sequ. ff. de praescr. verb. ita dicta, quod non nomine contractus, sed præscriptis verbis rem gestam demonstrat. L. 6. C. de transact. daturque ei, qui dedit vel fecit, contra eum, qui se vicissim daturum facturumque promisit, ad præstandum, quod promisit, vel, ni præstet, in id, quod

quod intereft, L. 5. §. 1. *sequ. ff. de praescr. verb.* Qua etiam occasione CONDICTIO CAVSSA DATA CAVSSA NON SEQVUTA nascitur, de qua supra (§. 992.)

§. MCLXV.

Ex quasi
contracti-
bus.

Sequuntur QVASI CONTRACTVS, quales sunt NEGOTIORVM GESTIO, ex qua nascitur actio NEGOTIORVM GESTORVM, *directa & contraria:* (§. 972.) TUTELA, ex qua nascitur ACTIO TUTELÆ, *directa & contraria.* (§. 976. *sequ.*) HÆREDITATIS COMMVNIO, ex qua nascitur actio *familiae erciscundae.* (§. 982.) REI COMMVNIO, ex qua oritur actio *communi diuidundo,* (§. 982.) quamuis hæ quodammodo mixtae sint: (§. 1127.*.) HÆREDITATIS ADITIO, ex qua nascitur *actio personalis ex testamento.* (§. 986.) INDEBITI SOLVTIO, vnde *condicō indebiti.* (§. 991.) RECEPTIO RERVM a nautis, cauponibus, stabulariis facta, vnde *actio in factum de recepto, de qua* (§. 921.) CURATIO FVNERIS, ex qua ACTIO FVNERARIA datur ei, qui sumtus in funus alienum, hæreditate nondum adita, fecit, eiusque hæredi, aduersus eum, ad quem res pertinet, eiusue hæredem, ad impensas illas in primis restituendas. L. 14. L. 15. *ff. de religios.*

§. MCLXVI.

Proxima sunt DELICTA, (§. 1032.) ex delictis,
eaque vel VERA, vel QVASI DELICTA
(§. 1034.) Illa iterum vel *publica*, vel
priuata: vel *ordinaria*, vel *extraordi-*
naria. (§. 1035. sequ.) De publicis infra
titulo 18. de *extraordinariis* ad Pande-
ctas; de *priuatis* hic erit agendum.

§. MCLXVII.

Talia sunt FVRTVM, ex quo CONDI-
CTIO FVRTIVA (§. 1062.) & ACTIO
FVRTI. (§. 1063.) RAPINA, vnde actio
VI. BGNORVM RAPTORVM & *actio* FVR-
TI. (§. 1076.) DAMNVUM INIVRIA DA-
TVM, quod vindicatur actione ex L.
AQVILIA. (§. 1087. 1091.) INIVRIA,
vnde competit *actio iniuriarum præto-*
ria & criminalis & persequutio, (§.
1102. sequ.) & ex L. Cornelia de *iniu-*
riis (§. 1105. sequ.).

§. MCLXVIII.

Ex vero etiam delicto sunt 1) *actio*
DE ALBO CORRVPTO, quæ cuius e po-
pulo dabatur aduersus eum, qui quid in
albo Prætoris dolo malo corruperat, ad
quingentos aureos actori applicandos.
L. 7. pr. ff. de iurisdict. 2) *Actio INFAC-*
TVM, qua vindicabatur dolus eius, qui
vel ius nouum iniquum statuerat, vel
impetrauerat, ad id, ut ipse eodem vti
cogeretur. L. 1. §. 1. ff. *quod quisque*
Heinecc. Instit. Ii iur.

Iisque tum
veris pri-
uatis.

Et ex aliis
factis illici-
tis.

iur. 3) Actio IN FACTVM poenalis, data actori vel reo contra aduersarium, ius dicenti non obtemperantem, ad id, quanti ea res erat. L. vn. ff. si quis ius dic. 4) *Actio IN FACTVM, quæ datur actori aduersus eum, qui in ius vocatum vi exemit, ad id, quanti ea res ab actore æstimatur. L. 5. §. 1. ff. ne quis eum, qui in ius voc.* 5) *Actio IN FACTVM contra eum, per quem factum est, quo minus quis in iudicio se sistat, ad id, quod interest. L. 3. pr. ff. de eo, per quem fact. erit.*

§. MCLXIX.

Qualia &
hoc §. re-
censentur.

Eodem pertinent 7) *actio in factum de CALVMNIATORIBVS*, quæ datur ei, cui calumnia nocitum, non eius hæredi, (§. 1038. 4) *L. 4. ff. de calumn. aduersus eum, qui accepit pecuniam, ut calumniæ cauſa negotium facheret, vel non facheret, intra annum iru quadruplum post annum in simplum. L. 1. pr. ff. eod.* 7) *Condictio OB TVRPEM CAVSAM, de qua supra iam actum, (§. 992.) quamuis hæc & ex alio fonte deriuari possit.* 8) *Actio DE SERVO CORRUPTO, qua dominus, eiusue hæres, agit aduersus eum, qui seruum corruptit, in duplum §. 23. Inst. de action. 9) Actio IN FACTVM contra mensorem, qui falsum modum vel per se vel per alium renunciauit, ad id, quod interest. L. 1. pr.*

*pr. L. 3. §. 1. L. 5. §. 1. ff. si men-
sor. fals. mod.*

§. MCLXX.

Ex delicto porro sunt 10) actio RE- Nec non
RVM AMOTARVM, (§. 1044) 11) actio sequente.
de SVSPECTIS TVTORIBVS (§. 302.)
12) actio de RATIONIBVS DISTRA-
HENDIS, (§. 263.) de quibus iam su-
pra actum.

§. MCLXXI.

Hæc de veris delictis: ex QVASI DE- Ex quaâ
LICTIS omnibus communis competit delictis.
actio IN FACTVM, de qua diximus §.
1113. 1115. 1118. 1122.

§. MCLXXII.

Hæc ordine prima est actionum diuisio: Secunda
(§. 1127.) Altera est, quod aliæ sint actionum
REI PERSEQVVTORIÆ, quibus perse- diuisio in
quimur id, quod e patrimonio nostro ab rei perse-
est: L. 35. pr. ff. de O. & A. aliæ POE- quotorias,
NALES, quibus persequimur pœnam le- pœnales
gibus constitutam: L. 7. ff. de seru. ex- & mixtas.
port. aliæ MIXTÆ, quibus partim pœ-
nam legibus constitutam, partim, quod
interest, persequimur. §. 16. Inst. h. t.

§. MCLXXIII.

REI PERSEQVVTORIÆ sunt 1) reales omnes de quibus supra a §. 1128. ad §. Rei perfe-
1144. actum 2) Actiones ex conuentio- quitorias.
nibus, de quibus §. 1156. sequ. excepto
deposito miserabili, ex quo actio contra
inficiantem & ex dolo in duplum datur.

(§. 812.) §. 17. *Inst. h. t. 3) Condičio furtiva*, (§. 1062.) & *actio rerum amotarum*. (§. 1044.) *L. 7. §. 1. 2. ff. de cond. furt. L. 25. §. 2. ff. rer. amot.*

§. MCLXXIV.

Poenales & mixtæ. POENALES sunt actiones pleræque ex delicto veluti *actio furti de albo corrupto*, & similes: §. 18. *Inst. eod. Mixtæ*, *actio vi bonorum raptorum*, (§. 1076. sequ.) *actio ex lege Aquilia*, (§. 1087. seqq.) *actio de legatis, venerabilibus locis vel ecclesiæ relictis*, quæ contra hæredem inficiantem, vel morosum in duplum datur. §. 19. *Inst. h. t.*

§. MCLXXV.

Actionis in simplum, duplum &c. TERTIO omnes actiones vel in SIMPLVM, vel IN DVPLVM, vel IN TRIPLOM, vel IN QVADRVPLOM conceptæ sunt. §. 2. 1. *Inst. h. t.*

§. MCLXXVI.

In simplum. IN SIMPLVM agunt, quicunque rem persequuntur: adeoque 1) omnes actiones rei persequitoriae, (§. 1173.) in simplum dantur, §. 22. *Inst. h. t.* nec non 2) actiones quædam poenales & mixtæ, postquam annus elapsus est: veluti *actio de calumniatoribus*: (§. 1269. 6) *actio vi bonorum raptorum*. (§. 1076.)

§. MCLXXVII.

In duplum. IN DVPLVM quædam ab initio conceptæ sunt, vti, *actio furti nec manifesti*,

festi, (§. 1058.) & serui corrupti: (§. 1169. 8) quædam ex postfacto, vel inficiando, crescunt, velut *actio ex L. Aquilia*, (§. 1093.) *actio depositi miserabilis*: (§. 812.) vel aut inficiando, aut differendo solutionem, vti *actio de legatis*, *venerabilibus locis*, vel *ecclesiæ relictis*. (§. 1174.) §. 26. *Inst. h. t.*

§. MCLXXVIII.

IN TRIPLOM *actio* dabatur aduersus eum, qui maiorem vera æstimatione quantitatem libello conuentionis inferuerat, vt ex hac caufsa viatores, id est, exsequutores litium eo ampliorem summam sportularum nomine a reo exigenter. * §. 24. *Inst. h. t.*

In triplum,

* Solitos enim viatores & exsequutores litium sportularum quantitatem proportione sortis temperare, & si usque ad centum aureos petitum, dimidium aureum exigere: obseruat Theoph. d. §. 24. *Inst. h. t.*

§. MCLXXIX.

IN QVADRIVPLVM similiter quædam actiones poenales statim ab initio conceptæ sunt, veluti *actio furti manifesti*, (§. 1057.) *actio in factum de calumniatoribus* (§. 1169. 6) *actio, vi bonorum raptorum* (§. 1076.) & *condicione*, quæ dabatur aduersus exsequutores litium, qui sportularum nomine plus iusto exigerant. §. 25. *Inst. h. t.* Vnica *actio quod metus caufsa* ab initio in simplum datur,

In quadrum,
plum,

& si reus arbitrio iudicis rem non restituit, in quadruplum. (§. 1151.) §. 27.
Inst. h. t. L. 14. §. 1. ff. quod. met. cauſſ. §. MCLXXX.

Vſus ea-
rum actio-
rum ho-
diernus.

Hodie, quum pleraque delicta Resp. persequatur, neque mores nostri ferant, ut pœna pecuniaria actori adplicetur, denique leges pœnas vel definiant, vel iudicantium arbitrio relinquant: actiones pœnales in duplum, triplum, quadruplum fere extra vſum sunt, nisi quod ob legata piis corporibus relicta non exsoluta, in duplum condemnari hæredem, memini. Conf. Cel. Thomas. *diss. de exiguo act. pœnal. vſu in foris Germ.*

§. MCLXXXI.

Quarta di-
uīſio in
actiones
bonæ fidei,
stricti iuris
arbitrarias.

Quarto actiones quædam sunt BONÆ FIDEI, quædam STRICTI IVRIS, quædam ARBITRARIAE. §. 28. 31. Inst. h. t. Quam diuisionem vt intelligamus rectius, sciendum, apud Prætores & magistratus ordinarie non nisi quæ in iure fiunt, & quæ litis contestationem antecedunt, esse peracta: reliqua delegata fuisse vel IUDICIBVS, vel ARBITRIS. L. 15. pr. ff. de re iudic. qui de facto cognoscerent, & ex formula a magistratu præscripta ferrent sententiam. V. C. Ger. Nood *de iurisdict. lib. 1. cap. 8.*

§. MCLXXXII.

Natura &
origo actio-

Quum ergo quædam negotia tam stricti iuris essent, vt vltra, quam conuen-

nentum, adiudicari nihil posset: quædam sua natura æquitatem iudicis desiderarent: in illis iudex dabatur cum formula: SI PARET, TITIVM CENTVM EX STIPVLATV DEBERE, TV ILLVM IN CENTVM CONDEMNA. Hic ergo nec vñsuras, nec quidquam aliud adiudicare poterat iudex pedaneus; formula Prætoris circumscriptus. *Ad iudicium*, teste Cicerone, *hoc modo veniebant*, ut totam litem aut obtinerent, aut amitterent. Cic. pro Q. Rosc. cap. V. Seneca de Benef. lib. 3. cap. 3. Et hæ actiones, ex quibus cum hac formula dabatur iudex, STRICTI IURIS vocabantur.

§. MCLXXXIII.

In negotiis contra, quæ magis ex æquo definienda videbantur, Prætor certam summam non exprimebat formula, sed ex contractibus consensualibus ita arbitrium dabat: SI PARET, TITIVM MÆVIO EX LOCATO DEBERE, TVM, QVANTVM TITIVM MÆVIO OB EAM REM DARE OPORTET EX FIDE BONA, TANTI DAMNETVR. In actionibus, ex fiduciæ contractu natis, loco verborum EX FIDE BONA adhibebatur formula: VTI INTER BONOS BENE AGIER OFORTET: in actione rei vxoriæ: QVANTVM AEQVIVS MELIVS. Cic. de Offic. lib. 3. cap. 1. 7. Hic ergo vñsuræ

ob moram, fructus, & si quid aliud æquum & bonum videbatur, adjudicari ab arbitro poterant. Cic. pro *Q. Rosc.* cap. 4. Seneca *de Benefic.* lib. 3. cap. 3. Hæ vero actiones omnes dicebantur **BONÆ FIDEI.** * §. 30. *Inst. h. t.*

* Quare hic bona fides non opponitur dolo malo, vti in *L.* 59. §. 1. ff. mand. sed stricto iuri, adeoque idem est, ac laxior vel liberior, iudicis potestas. §. 30. *Inst. h. t.*

§. MCLXXXIV.

Arbitraria- Nonnunquam & ita dabatur arbiter,
rum. vt liceret ei, quantum restituendum sit,
æstimare, & si non pareret reus, tunc
vel iuriiurando in litem locus, vel ar-
bitro facultas esset, reum in aliquid
maius condemnandi. Et tunc dabatur ar-
biter hac formula: **SI PARET, TITIVM**
MÆVIO METIVS CAVSSA QVID EX-
TORSISSE, TVM TV, QVANTVM TI-
TIVS MÆVIO DARE, OFORTEAV, ÆS-
TIMA, ET SI ARBITRIO TWO NON
RESTITVET, IN QVADRVPVLVM IL-
LVM CONDEMNA. Vel; si paret,
titivm mævii vestem habere,
neqve is arbitrio two eam exhibe-
verit: **TVM, QVANTVM IN LITEM**
MÆVIVS IVRARIT, TANTI TITIVM
CONDEMNA. Sigo *de Iudic. Rom.* lib.
1. cap. 24. Et hæ actiones dicebantur
ARBITRARIÆ. §. 31. *Inst. h. t.*

§. MCL.

§. MCLXXXV.

Hinc recte definiuntur *actio*nes BO- Differentia
NÆ FIDEI, quod sint *actio*nes, in quibus harum a-
iudici, (olim arbitro) conceditur liberior
potestas, ex bono & æquo æstimandi,
quantum alterum alteri dare facere oport-
teat. §. 30. *Inst. h. t.* *Actio*nes STRICTI
IVRIS, in quibus potestas iudicis (olim
formulæ) iam conventioni partium ad-
stricta est. L. 99. ff. de V. O. *Actio*nes
ARBITRARIÆ, in quibus iudici, (olim
arbitro) ex æquo & bono æstimare licet,
quantum dari fieri oporteat: si vero ar-
bitrio huic non pareat reus, condemnatio
in maius fieri potest. §. 31. *Inst. h. t.*
Et hinc Theophilus de §. 31. *Isthmōs ἐγκ-*
ειδαι ταῦτα ταῖς ἀγωγαῖς, propriam hanc
*earum actio*nū naturam esse, ait.

§. MCLXXXVI.

Tales *actio*nes BONÆ FIDEI sunt 1) Actiones b.
omnes ex contractibus consensualibus f. recensitæ.
ortæ, §. 3. *Inst. de obl. ex cons.* veluti
EMTI VENDITI, LOCATI CONDVCTI,
EMPHYTEVTICARIA, PRO SOCIO MAN-
DATI. 2) Ex contractibus realibus a-
ctione, COMMODATI, DEPOSITI, PI-
GNORATITIA. 3) Ex contractibus inno-
minatis actio PRÆSCRIPTIS VERBIS,
ex permutatione & æstimatoria 4) Ex
quasi contractibus *actio*nes NEGOTIO-
RVM GESTORVM FVNERARIA, TV-
TELÆ, & binæ mixtæ, FAMILIÆ ER-
CISCVNDAÆ, COMMVNII DIVIDVNDO.

5) Ex actionibus in rem sola HÆRESTITATIS PETITIO, quia illa mixta naturæ est. (§. 1127. *) §. 28. *Inst. h. t.*

§. MCLXXXVII.

Actiones STRICTI IVRIS sunt *condic̄io certi* Ex MVTVO, *actio EX STIPVLATV*, *condic̄io Ex CHIROGRAPHO*, *condic̄io INDEBITI*, *actio Ex TESTAMENTO*, quæ tamen ambiguæ quodammodo naturæ videtur. L. 5. ff. de eo, quod. cert. loc. iunct. L. 87. §. 1. ff. de legat. 2. Et reliquæ, quæ nec b. f. nec arbitrariæ sunt.

§. MCLXXXVIII.

Et arbitra-
rīæ. Arbitrariæ denique sunt 1) *actiones omnes IN REM*, de quibus §. 1118. seq. excepta *hæreditatis petitione*, (§. 1186.) 2) *actio QVOD METVS CAVSSA*, 3) *actio DE DOLO*, 4) *actio AD EXHIBENDVM*, §. 31. ff. *h. t.* 5) *actio DE EO*, *QVOD CERTO LOCO*, 6) *actio REDHIBITORIA*, 7) *actio FINIVM REGVNDORVM*, L. 4. §. 3. L. 7. ff. fin. reg. iunct. L. 22. *de rei vindicat.* 8) *actio PAVLLIANA*, arg. L. 8. L. 10. §. 20. ff. quæ *in fraud. cred.* 9) *actiones FAVIANA & CALVISIANA*, quæ competunt patrono eiusque hæredibus, contra quemcumque possessorem, eiusque hæredes, ad res in fraudem patroni alienatas in totum vel pro parte rata reuocandas. L. 1. §. 11. 12. 26. & vlt. ff. quæ *in fraud. patron.* 10) *Actio RERVVM*

AMOTARVM. (§. 1044.) L. 8. §. 1. ff.
de act. rer. amot.

§. MCLXXXIX.

Singularis natura est actionis Ex STIPVLATV de dote. Quum enim antea vxori ad repetendam dotem competeret REI VXXORIÆ actio, quæ bonæ fidei: (§ 1183.) Iustinianus eam transfudit in actionem Ex STIPVLATV, ita tamen, vt qualitates actionis vxoriæ cum ea communicaret. Atque inde sit, 1) vt, contra naturam actionis ex stipulatu, sit bonæ fidei, 2) vt mulieri detur, etiam si nulla stipulatio interuenerit, 3) vt mulieri simul competat tacita hypothesca in mariti bonis, & priuilegium, vt omnibus creditoribus mariti præferatur L. vn. C. de rei vx. act. §. 29. Inst. h. t.

§. MCXC.

Ceterum multum inter actiones bonæ fidei & stricti iuris interest. 1) In illis compensatio siebat ipso iure: in his opposita exceptione dolii: quod tamen nouo iure sublatum, §. 2. Inst. h. t. L. vlt. ff. de compens. 2) In illis ob metum, dolum, contractus videtur nullus, in his actionem & exceptionem suggerit, ad contractuum rescissionem. L. 9. §. 8. L. 12. L. 14. §. 7. ff. quod. met. cauſſ. L. 7. pr. & §. 2. ff. de dolo malo. 3) In illis fructus omnes debentur a tempore moræ; in his, si res nostras repetimus, ex tempore, quo

Actionis
ex stipulatu
de dote na-
tura singula-
ris.

Effe&tu
quomodo
b. f. & stri-
cti iuris
actiones
differant.

quo reus eas accepit, in reliquis stricti iuris iudiciis a litis contestatione. L. 35. §. 7. L. 38. ff. de usur. 4) in illis usuræ non solum ex stipulatione, sed & ex pacto, immo & ex mora debebantur, etiam non promissæ; in his ex sola stipulatione. L. 1. & L. 3. C. L. 32. §. 2. L. 34. sequ. ff. de usur. 5) In illis pacta in continenti contractui adiecta producunt ex illo contractu actionem; in his non producunt. L. 7. §. 5. ff. de pact.

§. MCXCI.

Nec non actiones arbitriæ. Nec minus ab actionibus bonæ fidei & stricti iuris effectu differunt arbitrariæ.

- 1) In illis condemnatio fit simpliciter; in his, εἰ μεστεία καὶ πελεύσει τεθίκασθε ὁ ρεὸς καταίσῃ. si arbitrio iussuque iudicis reus non restituat. Theophil. §. 31. Inst. h. t.
- 2) In actionibus stricti iuris condemnation fit secundum conventionem partium; in his ex arbitrio iudicis. §. 31. Inst. h. t.

§. MCXCHI

In libello certa, quan-
tum licet summa ex-
primenda. Quamvis vero in actionibus bonæ fidei & arbitrariis permultum relictum fit iudicis arbitrio: opera tamen danda, ut & actione, fieri possit, certa summa exprimatur, & iudex certæ pecuniæ vel rei sententiam ferat, etiam si de incerta actum sit. * §. 32. Inst. h. t.

- * Rem enim certam actor libello exprimere nequit, si vel actio ipsa sua natura est alternativa. L. 75. §. 7. ff. de V. O. vel iudicium est vniuersale, e. g. si haereditas petitur. L. 7. ff. si pars haer. pet. Ex L. 2. C. de

cautum, vt, si plus *tempore* fuerit petitum, tempus reo duplicaretur, actorque condemnaretur in expensas. §. 10. *Inst. de except.* L. 12. C. de plus petit. Sin plus re vel caussa intentione sua actor complexus sit damnum, quod reus incurrit, triplo lueret. §. 33. *Inst. h. t.* Denique ob pluris petitionem ratione loci datur *condicō de eo*, quod certo loco, ad id, vt iudex arbitretur, quid alter alteri præstare teneatur, habita ratione eius, quod interest, eo loco fuisse solutum, quo solui debuerat. L. 1. L. 8. ff. *de eo, quod certo loco.*

§. MCXCVI.

*V*isu fori hodierno discrimen inter actiones bonaे fidei & stricti iuris plerisque locis cessat, in Germania saltim huius distinctionis usus vix ullus supereft ob *Rec. Imp. anni 1600.* §. so *viel nulis* locis, vbi iuris Romani sanctior custodia est, effectus illius differentiæ etiamnum vigent, exceptis iis, qui a veteribus formulis pendent. Sand. *Decis. lib. 3. tit. 14. Defin. 1.* Arbitrium vero iudicis hodie nusquam eo pertingit, vt ob contumaciam reum in quadruplum condemnare possit. Quod ad pluris petitionem attinet, nemo ideo hodie causa cadit: sed reus absolvitur ab instantia, & actor condemnatur in expensas litis, adeoque nouum libellum offerre non

non prohibetur. Christin. Vol. I. Dec. 266. Immo emendare libellum usque ad conclusionem licet, eatenus, ut ne genus actionis mutetur: mutare vero non licet post litis contestationem, nisi restituantur expensæ, & lis de novo inchoetur. Brunnem. Proc. Ciu. cap. 5. n. 17. Sand. Decis lib. I. tit. 4. def. 2.

§. MCXCVI.

Sequitur quinta actionum summa diuisio, quod aliis SOLIDVM; aliis MINVS QVAM SOLIDVM consequamur. Solidum ordinarie persequimur: minus quam solidum I *actione DE PECVLIO*, de quantit. sequ. §. 1219. quippe quæ tantum competit in id, quod in peculio est. §. 36. *Inst. h. t.*

Quinta
actionum
diuisio:
Aliis soli-
dum conse-
quimur.

§. MCXCVII.

Minus etiam, quam solidum, II. ob COMPENSATIONEM consequimur, quippe quæ summam debitam, pro quantitate concurrente ipso iure minuit. §. 1005. 5) §. pen. *Inst. h. t.*

Allis mi-
nus quam
solidum,
veluti ob
compensa-
tionem.

§. MCXCVIII.

Ac denique III. ob BENEFICIVM COMPETENTIAE, quod est *ius singulare*, ob necessitudinem singularem, militiam, beneficium, vel calamitatem personis quibusdam concessum, ut non queant in plus conueniri, quam quantum facere possint. §. 37. *Inst. h. t.* L. 29. L. 30. ff. de re iud. L. 173. ff. de reg. iur. Ex quo sequitur,

vt

ut hoc priuilegium personale sit, quod nec hæredibus nec fideiussoribus profert L. 24. sequ. ff. de re iud. L. 63. §. 1. ff. pro soc.

§. MCC.

Quid qui-
busdam
competit
ob necessi-
tudinem.

Ob necessitudinem hoc beneficium competit 1) parentibus, §. 38. Inst. h. t. 2) patronis. L. 16. L. 17. ff. de re iud. 3) fratribus, & 4) quia etiam socii loco fratrum sunt, (§. 942.) sociis, actione pro socio inter se agentibus, L. 16. ff. de re iud. L. 63. ff. pro soc. §. 36. Inst. h. t. 5) coniugibus, L. 17. L. 20. ff. de re iud. 6) sacerdis, durante adfinitate L. 21. L. 22. pr. ff. eod. L. pen. ff. de iur. dot.

§. MCCII.

Ob mili-
tiam.

Ob militiam id beneficium datur 7) militibus, L. 6. pr. & L. 18. ff. de re iud. quod frustra doctores ad nobiles, clericos, cauſarum patronos, scholarum doctores proferunt. Richt. Decif. XXIV. §. 2.

§. MCCII.

Ob benefi-
cium.

Ob beneficium 8) donatoribus competit, qui non conueniuntur a donatario, nisi deducto ære alieno. L. 30. ff. de re iud. L. 28. ff. de R. I.

§. MCCIII.

Ob calamiti-
tatem.

Denique ob calamitatem id beneficium competit 9) liberis emancipatis, exhæreditatis, & qui se paterna hæreditate ablinuerunt, L. 49. ff. de re iud.

iud. L. 2. pr. ff. quod cum eo, qui in al. pot. & iis, qui bonis cesserunt. §. 40. Inst. h. t. L. 4. ff. de cess. bon

TIT. VII.

QVOD CVM EO, QVI IN ALIE-
NA POTESSTATE EST, NEGO-
TIVM GESTVM ESSE
DICITVR.

§. MCCIV.

Haec tenus de quinque actionum diui- Connexio.
sionibus: sequitur lex quod quæ-
dam actiones ex facto PRO-
prietatis, quædam
ex ALIENO nascantur. Tales vel ex filio-
rum, vel ex seruorum, vel ex animalium
nostrorum facto oriuntur. Piores sunt
ADIECTITIAE QUALITATIS, quæ tan-
quam genus, plures sub se species con-
tinent. Sic actio QVOD Ivssv genus est,
quia datur condicō certi QVOD Ivssv,
actio emti QVOD Ivssv, condicō ex stipu-
latu QVOD Ivssv, &c.

§. MCCV.

Tales fere actiones sunt, quæ ex facto non nostro, sed alieno, nascuntur. Quamuis enim nemo vel alteri stipulari, vel pro alio promittere, (§. 833. 12. 13.) adeoque ex facto alterius alteri nec actio, nec obligatio, nec dominium oriri possit; aliud tamen obtinet circa filios familias & Heinecc. Instit. K k ser.

seruos, ob unitatem personæ, quæ vinculum potestatis efficere intelligitur. (§. 469. sequ.)

§. MCCVI.

*Veluti filii
vel serui.*

Obligatur vero pater & dominus ex facto filiifam. vel serui, non illico, ex quo filius in solidum conuenitur: *L. 4. §. 2. ff. quod cum eo, qui in al potest. est neg. gest. esse dic. sed ex contractu, L. 1. ff. eod. L. 39. ff. de O. & Acl. vel 1) quod iussit, vel 2) quod negotio praeposuit, vel 3) quod peculium adest, vel 4) quia in rem versum est. Ex prima caufsa oritur actio QVOD Ivssv, ex secunda EXERCITORIA & INSTITORIA, ex tertia TRIBUTORIA & de PECVLIO, ex quarta IN REM VERSO. d. L. 1. ff. h. t.*

§. MCCVII.

*Actio quod
iussu.*

IvssVM proprie est parentum & dominorum. (§. 954. 5.) Iussisse ergo videntur, qui vel testato, vel per epistolam, vel verbis aut per nuncium, vel generatim, vel specialiter in uno contractu iusserunt, mandarunt, gestumue ratum habuerunt. *L. 1. §. 1. 3. 4. 6. ff. quod iussu.*

§. MCCVIII.

*Ius natu-
ræ.*

Quo facto Prætor dat actionem QVOD Ivssv adiecitiae qualitatis (§. 1204.) ei, quocum filius vel seruus patris vel domini iussu contraxit, contra patrem domumue in solidum. *§. 1. Inst. h. t. Quamuis*

uis iure nouo directe quoque & ciuiliter contra patrem vel dominum iubentem ex contractu, eius iussu inito, agi possit.
§. vlt. Inst. h. t.

§. MCCIX.

Deinde commerciorum cauſſa reper-
tæ actiones EXERCITORIA & INSTITO-
RIA. EXERCITOR vero eſt, ad quem
quotidianae nauis, ſeu propriae, ſeu con-
duclæ, obuentiones & reditus perteſſent.
§. 2. 1. h. t. L. 1. §. 15. ff. de exerc. ad. Qui
enim ita vel ab exercitore vel a magi-
ſtratu nauis nauī præpoſitus eſt, vt ei to-
tius nauis cura incumbat, iſ MAGISTER
NAVIS adpellatur, ſiue ſi liber, ſiue fer-
uuſ, iſque, ſiue proprius, ſiue alienus. L.
1. §. 1. 3. 4. 5. ff. eod. §. 2. Inst. h. t. INSTI-
TOR denique eſt, qui tabernæ ad emen-
dum vendendumque preeponitur, cuius-
cumque ſit conditionis vel ætatis. L. 18.
ff. de inst. ad.

Actio exer-
citoria, &
inſtitoria.

§. MCCX.

Eſt ergo EXERCITORIA actio adie-
ctiæ qualitatis, (§. 1204.) quæ a Præ-
tore datur ei, qui cum magistro nauis
(non cum nauta, L. 1. §. 2. ff. eod.) iis
de rebus, quarum cauſſa nauī præpoſitus
eſt, contraxit, L. 1. §. 8. 9. 12. ff. de
exerc. ad. eiusue hæredi, aduersus exer-
citorem eiusue hæredem, vel plures
exercitores in ſolidum, L. 1. §. vlt. L.
2. L. 3. ff. eod. ad preeſtantum id, quod
ex contractu debetur. §. 2. Inst. h. t.

Exercito-
riæ natura-

§. MCCXI.

Et instito-
rize.

INSTITORIA & ipsa qualitatis ad' electio-
tiæ, (§. 1204.) datur ei, qui cum insti-
tore iis de rebus, quarum caussa præ-
positus est, contraxit. *L. 5. §. 11. sequ. ff.*
L. 3. C. de inst. act. eiusue hæredi aduer-
sus eum, qui præposuit, eiusue hære-
dem, vel plures præponentes in solidum,
L. 13. §. vlt. ff. eod ad consequendum
id, quod ex contractu debetur. §. 2.
Inst. h. t.

§. MCCXII.

An & magi-
ster nauis
& institutor
conueniri
possint?

Sed de his actionibus adhuc obseruan-
dum, I. magistros etiam nauium, & in-
stitores directe conueniri posse ex con-
tractu suo, quamdiu nauis vel negotia-
tioni præsunt, non autem finito officio,
L. vlt. ff. de inst. act. nisi vel fidem suam
pro dominis obstrinxerint, *L. 67. ff. de*
procur. vel faſi fuerint exercitores vel
institores. Sand. *Lib. 3. tit. 7. def. 1.*

§. MCCXIII.

An & domi-
nus possit
agere cum
iis, qui cum
institutore
vel magi-
stro contra-
xere?

H. Posse quidem eum, qui cum insti-
tore vel magistro nauis contraxit, cum
domino tabernæ vel exercitore agere,
non autem hos aduersus eos, qui cum in-
stitutore vel magistro nauis contraxerunt,
nisi aliter rem suam seruare nequeant. *L.*
1. L. 2. ff. de inst. act. L. 1. §. 18. ff. de
exerc. act. Ergo contra institutorem po-
tius

tius vel magistrum nauis agunt conducedi vel mandati, si sint liberi homines.

§. MCCXIV.

III. Nouo iure etiam directe agi posse ^{Ius nouum,}
aduersus exercitores vel dominos tabernæ. (§. 1211.) §. vlt. Inst. h. t.

§. MCCXV.

Vsu fori hodierno saltim in Belgio, ad- ^{Vsus fori.}
uersus plures exercitores vnius nauis,
vel dominos vnius tabernæ, non datur
amplius actio in solidum, Grot. Lib. 2.
de I. B. & P. c. 11. §. 13. Vinn. ad L.
4. ff. h. t. Struv. Exerc. 20. §. 12.

§. MCCXVI.

TRIBUTORIA actio a tribuendo dici- ^{Actio tri-}
tur. TRIBVERE vero hic idem est, ac di- ^{butoria.}
tribuere. Si enim filius familias vel ser-
vus, sciente patre vel domino, negotia-
tus fuerat: creditoribus filii vel serui
satisfactionem exigentibus, patri vel do-
mino ius erat merces peculiares pro ra-
ta distribuere.

§. MCCXVII.

Quod si is dolo malo inæqualiter tri- ^{Eius natu-}
buerat; Prætor creditoribus dabat actio- ^{ra.}
nem TRIBUTORIAM adiecitiam, (§.
1204.) contra patrem vel dominum, do-
lo malo vel plane non vel inæqualiter
tribuentem, eiusque hæredem, * (L 7. §.

vlt. L. 8. 9. ff. de tribut. act.) ut merces peculiares pro rata tribuantur. §. 3.
Inst. h. t.

* Quamvis enim hæc actio non aliter, quam dolo interueniente competit: tamen non est de dolo, *L. 9. ff. de tribut. act.* Id est creditores, quamvis agere nequeant, nisi dolo inæqualiter tributum sit, tamen non agunt ad puniendum dolum, sed ad rem persequendam, adeoque & aduersus hæredem recte agunt.

§. MCCXVIII.

Vsus ho-
diernus.

Quia autem seruis hodie non vtimur ad negotiandum in mercibus peculiari- bus, & filiifamilias negotiantes plerumque exeunt patria potestate: vsum sane huius actionis vel nullum vel rarissimum esse oportere, per se patet.

§. MCCXIX.

A&io de
peculio.

Eiusdem fere naturæ est actio DE PE-
CULIO. Peculium quid sit, & quotuplex, iam supra explicauimus, (§. 473. sequ.) Quod si quis itaque cum filiofamilias vel seruo contraxerat: actio, aduersus pa- trem vel dominum non iubentem, ex eo contractu non dabatur, nisi filio vel seruo esset peculium profectitum.* Tunc enim Praetor concedebat actionem adiectitiæ qualitatis DE PECULIO iis, qui cum seruo vel filiofam. contraxerant, aduersus dominum vel patremfamilias, in id, vt soluat, quantum esset in peculio, §. 4. *Inst. h.*

h. t. §. 10. Inst. de action. deducto prius,
quod ipsi domino vel patri, nec non fra-
tribus in eiusdem patris potestate con-
stitutis debebatur. L. 9. §. 2. 3. L. 6.
pr. ff. de pecul.

* De castrensi enim & quasi castrensi ipse fi-
 lius tanquam paterfamilias tenetur (§. 478.

1) L. 18. ff. de castr. pec. De aduentitio pa-
 ter conuenitur, non actione de peculio,
 sed tanquam legitimus filii administrator,
 (§. 480.) L. 6. & L. vlt. §. 5. C. de bon.
 quæ lib.

§. MCCXX.

Huius quoque actionis, quatenus ad seruorum contractus pertinet, nullus ho-
 die usus. Quod attinet ad filios, nostris
 moribus raro illis dantur peculia profe-
 ctitia, iisque datis, patria potestas fere
 soluitur. Vbi tamen pater filiofamilias
 peculium dat ad negotiandum, ibi actionem
 de eo etiamnum institui posse, non
 negauerim.

§. MCCXXI.

Denique adiectitiæ qualitatis est actio
 DE IN REM VERSO. In rem vero patris
 vel domini *versum* censetur, quidquid
 necessario vel utiliter impensum est a fi-
 lio vel seruo, quoque domini vel patris
 patrimonium auctum est. L. 3. §. 1. 2.
 sequ. ff. de in rem verso.

§. MCCXXII.

Quum ergo æquitati aduersetur, alte-
 rum cum alterius damno fieri locupletio-
 rem: (§. 967. 2) Prætor iis, qui cum filio-

familias vel cum seruo contraxerant, actionem DE IN REM VERSO dat contra patrem vel dominum, in id, quod & quatenus in rem versum est. §. 4. *Inst. h. t. L. 1. pr. §. 4. ff. de in rem verso.*

§. MCCXXIII.

SC. Mace-
doniani
origo.

Et hactenus quidem perinde est siue quis cum seruo contraxerit, siue cum filiofamilias. Circa hunc vero singulare quid occurrit, quod SCto MACEDONIA-NO inuestum, nouimus. Quum enim inter ceteras sceleris caussas Macedo, quas illi natura administrabat, etiam æs alienum adhibuisset: & saepe qui incertis no- minibus (Horat. L. 2. Epist. 1. v. 105.) crederet, materiam peccandi malis moribus præstaret sub Claudio Imp. * Tacit. L. 11. Annal. cap. 12. senatui placuit. ne cui, qui filiofamilias mutuam pecu- niā dedit, etiam p. st mortem paren- tis eius. cuius in potestate fuisset, actio petitioque daretur, ut scirent, qui pessi- mo exemplo fœnerarent. nullius posse fi- liifamilias bonum nomen, exspectata pa- tris eius morte, fieri. L. 1. pr. ff. de SC. Mace.

* Filiusfamilias, cui creditum, an scenera- tor improbus, qui crediderat, Macedo sit dictus, itemque quo tempore in lucem prodierit hoc SC. disquisiuimus in Pand. Part. 3. §. 178. sequ.

§. MCCXXIV.

§. MCCXXIV.

Ex quo fluunt axiomata: I. SC. hoc Axiomata non tam in gratiam filii mutuum acci- de illo, pientis factum, quam in gratiam patris, & in odium foeneratorum. II. SC. hoc præbet exceptionem, non actionem. III. Idem tantum ad pecuniam in patris detrimentum mutuatam, non ad alias res fungibles, nec ad alios contractus pertinere. *L. 3. §. 3. L. 7. §. 3. ff. L. 3. C. de SC. Maced.*

§. MCCXXV.

Ex primo sequitur, 1) filium huic exceptioni frustra renunciare. *L. 29. C. de paci. L. 40 ff. de condicione indebet.* 2) Renunciare contra posse patrem vel expresse, quo casu actio quod iussu locum habet; vel tacite, debitum agnoscendo vel soluendo. *L. 13. ff. L. 2. C. de SC. Maced.* 3) Cessare exceptionem, si pecunia in rem patris versa sit. *L. 7. §. 12. ff. eod.* 4) Filium teneri, si peculium castrense vel quasi castrense habeat. (*§. 478. 1. L. 1. §. 3. L. 2. ff. h. t. 5.*) Nec non si se patrem-familias esse, mentitus sit, *L. 1. C. eod.* 6) vel si creditor, eum filiumfamilias esse, nesciuerit. *L. pen. h. t. 7.* Maiores illud SC. non opponere posse minorenii vel pupillo. *L. 3. §. 2. ff. de SC. Maced.*

§. MCCXXVI.

Ex secundo infertur, 8) filium patrem-ue, si soluerunt, id, quod solutum, condi- Ex secun-
do.

cere non posse, tanquam indebitum. (§. 988.) *L. 40. ff. de condicō. indeb, L. 10. ff. de SC. Maced.*

§. MCCXXVII.

Ex tertio.

Denique ex tertio axiomate colligendum, cessare hanc exceptionem, 1) si pecunia credita in res vtiles, veluti in studia, modo ne vltra modum. *L. 7. §. 13. ff. eod. vel 2) Si res aliæ præter pecuniam mutuo datae, modo ne in fraudem SC. * L. 7. §. 3. ff. eod.*

* Quo pertinet contractus MOHATRA barbaro nomine dictus, quando quis pecuniae indigo merces cariori pretio credit, vt, iis viliore pretio venditis, pecuniam conficiat. Valer. *Diff. vtriusque fori, tit. Negotiatio. Diff. 2. pag. 595. Stryk. Caut. contr. Secl. 2. c. 1. §. 31.* qui contractus & ad palliandam usurariam prauitatem, & ad eludendum SC. Macedonia-
num inuentus est.

TIT. VIII. DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

§. MCCXXVIII.

Connexio.

Actiones superiore titulo explicatae ad *contractus* cum seruis vel filiis-familias initos pertinent. (§. 1204.) Ex DELICTO vel QVASI DELICTO filii vel serui nec pater obligatur, nec dominus. (§. 1033.) Poterat tamen olim vterque, (§. 138.)

(§. 138. 3) & iure nouo saltim dominus ex seruorum delictis priuatis conueniri noxaliter.

* Ob publica enim ipse seruus plectitur, L. 4. C. de noxal. act. L. 2. C. de accus. neque dominus offerendo aestimationem damni a seruo dati publicæ disciplinæ vigorem sistere potest. L. 17. §. 18. ff. de Ædil. edict. L. 200. ff. de V. S.

§. MCCXXIX.

NOXIA dicitur *damnum quodcumque priuato serui delicto vel quasi delicto datum*: (§. 1033.) ipsum corpus, quod nocuit, id est, seruus, **NOXA** vocatur, §. 1. *Inst. h.t. Actio vero NOXALIS est, quæ vel damni aestimatio, vel serui deditio a domino petitur. pr. Inst. & L. 1. pr. ff. h. t.*

§. MCCXXX.

Quum ergo ex quocumque delicto priuato, vel quasi delicto nascatur: (§. 1229.) consequens est, 1) ut & hæc actio sit adiectionis qualitatis, eiusque tot species, quot sunt delicta priuata, vel quasi delicta. Vnde dantur actiones noxales *furti, vi bonorum raptorum, ex lege Aquilia, iniuriarum, deiectioni vel effusi &c.*

Aditionum
noxalium
natura.

§. MCCXXXI.

Quumque alternatiue ad resarcendum damnum, vel seruum noxæ dandum agatur: (§. 1229.) sequitur, 2) ut hæc actiones sint in rem scriptæ, (§. 1146. *) &

Noxa caput
sequitur.

& hinc noxa sequatur caput. §. 5. *Inst. h. t. 3*) Ut seruus post delictum manumissus, ipse conueniendus sit, adeoque actio noxalis cesse. *L. 4. C. an seru. pro suo facto. L. 15. ff. de condic. furt. multoque magis, 4) si ante L. C. seruus obierit diem supremum, actio omnis exspiri- ret. L. 1. L. 2. ff. si ex nox. causs. L. 69. ff. de V. O.*

§. MCCXXXII.

Quemodo
agatur no-
xaliter.

Dantur ergo actiones noxales iis, qui delicto, vel quasi delicto serui priuato (§. 1230. 1) laesi sunt, aduersus dominum, vel quemcunque serui possessorem. (§. 1231. 2) ad hoc, ut vel damnum resarciat, vel seruum noxae dedat. *pr. Inst. h. t.*

§. MCCXXXIII.

An & ob-
delicta fi-
liorumfa-
milias?

Idem & circa maleficia filiorumfamilies olim obtinebat, (§. 1228.) qui & ipsi noxae dari poterant a patre, (§. 138. 3.) salvo illis manumissis iure ingenuitatis. (§. 91. 5) *Collat. leg. Mos. & Rom. tit. 2. §. 3.* Sed id iure nouo mutatum. Pater ergo hodie nec directe, nec noxaliter ex filii maleficio priuato conuenitur, §. vlt. *Inst. h. t.* sed contra ipsum filium agitur, eoque condemnato, datur actio iudicati de peculio aduersus patrem. * *L. 3. §. 11. ff. de pecul. L. 33. 34. 35. ff. h. t.*

* Rationes huius iuris iam reddidimus supra,
(§. 1119. *) qui §. hic omnino conferen-
dus.

§. MCCXXXIV.

Addimus postremo, huius tituli hodie
vsum plane nullum esse in foris nostris,
siquidem & serui proprii, vel adscriptitii
in Germania, quia non omnia dominis
adquirunt, (§. 85.) ipfi ex delictis suis
conueniuntur, &, si non habent, vnde
soluant, corpore & corio soluunt. *L. I.*
§. vlt. ff. de pœn.

Vsus hodi-
ernus.

TIT. IX.

SI QVADRVPES PAVPERIEM
FECISSE DICATVR.

§. MCCXXXV.

Vti liberi homines DAMNVM (§. Quid pau-
peries? 1080.) serui & olim filiifamilias peries?
Noxiam inferre dicuntur: (§. 1229.) ita
quadrupes facere dicitur PAVPERIEM.
Pauperies itaque est *damnum, fine iniuria*
facientis (§. 36. *) *datum. L. I. §.*
3. ff. h. t.

§. MCCXXXVI.

Quia tamen & bestias secundum natu-
ram communem viuere, idque faciendo
iuri naturæ satisfacere existimabant ve-
teres: (§. 36.) pauperiem tum demum fa-
ctam aiebant iureconsulti, si quadrupes
non prouocata, sed proprio motu, contra

Quando lo-
cum habe-
bat hæc
actio?

naturam * damnum dederit. pr. *Inst. h. t.* L. I. §. 4. *h. t.* Ita enim quasi deliquisse censebant bestiam: non autem, si secundum naturam damnum dederit, e. c. gramina depascendo. L. 14. §. vlt. ff. de *praescr. verb.*

* Hinc si fera bestia nocuerat, non dabatur actio de pauperie, quia quum, iudice Quinctiliano, ad saeuitiam gignantur, non contra naturam sui generis damnum dedisse censentur. Dabatur tamen hoc casu actio utilis de pauperie, quae & locum habet, quando animal non quadrupes damnum dedit. L. 4. ff. *h. t.*

§. MCCXXXVII.

Eius natu-
ra?

Si ergo quadrupes contra naturam generis damnum dedit, non instigata, nec prouocata, datur actio noxalis, in rem scripta, (§. 1146. *) DE PAUPERIE, ei cuius interest, eiusque haeredi, aduersus eum, qui tempore litis contestatae quadrupedis dominus est, in id, ut vel factam pauperiem resarciat, vel noxae dedat animal: pr. *Inst. L. I. pr. L. 3. ff. h. t.* aut si falso negauerit, suum esse animal, in solidum, L. I. §. 15. ff. *h. t.*

§. MCCXXXVIII.

Quid si quis
quadrupedem insti-
garit?

Sin instigante alio animal fecerat pauperiem: contra instigantem dabatur actio ex L. Aquilia. L. I. §. 4. sequ. ff. *h. t.*

§. MCCXXXIX.

Quid si qua-
drupes *

Sin secundum naturam agrum depascendo nocuerat; competitbat actio IN

FACTVM de pastu pecorum, L. 14. §. vlt. grum depa-
 ff. de praescr. verb. quæ & ipsa noxalis scendo no-
 fuisse videtur. Paull. Sent. recept. L. 1. cuerit?
 tit. 15. §. 1. Sin dominus immiserat be-
 stiam: actioni ex lege Aquilia locus erat.
 L. vlt. C. de leg. Aquil. Quia id quoque
 iniuria, id est damnum iniuria datum.
 Iuuen. Sat. 14. v. 151.

§. MCCXLI.

Denique qui verrem, aprum, canem A&tio ædi-
 iuxta viam, vbi iter fit, habet, is ei, qui litia ob fe-
 damnum æstimabile inde sensit, in du- ram iuxta
 plum; vel, si liber homo occisus, in du- viam habi-
 centos solidos; fin eidem nocitum, in id, tam.
 quod arbitratur iudex, tenetur ex edicto
 Ædilitio, (§. 1112.) §. 1. Inst. h. t. L. 42.
 ff. de ædilit. edic̄t.

§. MCCXLI.

Vsus fori hodiernus non vbique idem Vsus hodi-
 est. Iure Saxonico, siue fera siue man- ernus.
 sueta quadrupes pauperiem fecit, da-
 mnum sarcit dominus per Wergeldum,*
 nisi confessim bestiam expulerit. Ius
 prou. Sax. lib. 2. art. 40. Quibusdam lo-
 cis ius Romanum obtinet, veluti in Prus-
 sia. Ius Pruff. lib. 6. tit. 11. art. 5. §. 1. De
 aliis locis conferantur Grœneweg. de le-
 gib. abrog. ad pr. Inst. h. t. n. 5. Grot. Iur.
 Belg. lib. 3. p. 38. n. 13. In Frisia, si
 animal antea famosum fuerit ob ferita-
 tem, dominus abscliffe pro damno præstat
 dimi.

dimidium eius, quod præstandum esset ex statutis, si homo id dedisset. Sin ignota fuerit pecudis ferocia: aut damnum sarcinandum, aut pecus noxæ dandum. *Stat. Fris. Lib. 2. tit. 3 art. 4.*

* Wergeldum masculi occisi in Saxonia est 20. imperialium; fœminæ decem. *Schilt. Exerc. 19 §. 14. sequ.*

§. MCCXLII.

Pignora-
tionis pri-
uatae origo
& iudeoles.

Ob damnum, depascendo datum, plenisque locis recepta est pignoratio, uti vocant, vel inclusio animalis, (iure Romano illicita, *L. 39. ff. ad L. Aquil.*) in agro deprehensi, dummodo id statim offeratur iudici rei sitæ. Quo facto, animal tamdiu retineri potest, donec damna & expensas refuderit dominus. *Stryk. Vf. Digest. h. t. §. 15. Meu. Decis. 1. 34. 13.* In Frisia hac ex parte & eatenus seruatur *L. 39. ff. ad L. Aquil.* vt si is, cui damnum datum, quadrupedem non violenter expulerit, sed custodierit, dominus arbitrio iudicis ad æstimationem damni, & ad refusionem alimentorum pecudis teneatur. *Stat. Fris. ib. Art. 3.*

§. MCCXLIII.

Vfus actio-
nis ædili-
tia.

Loco actionis Ædilitiae in duplum conceptæ, & poena pro modo culpæ fere est arbitraria. *Vid. Const. Crim. Carol. Art. 136.*

TIT. X.

DE IIS, PER QVOS AGERE POSSVMVS.

§. MCCXLIV.

Quum omnes actiones ex iuris formularii veteris principiis essent actiones legis. (§. 69.) L. 2. §. 6. ff. de O. I. hæ vero per alium explicari haud possent. (§. 70.) L. 123. ff. de R. I. præterea quoque nemo iure Romano alteri, cuius in potestate non est, adquirat: (§. 482.) §. 5. Inst. per quas pers. cuiq. adquir. inferebant veteres, neminem pro alio agere, vel actionem excipere posse. pr. Inst. h. t. & ibi Vulteius.

§. MCCXLV.

Nullus ergo apud veteres admittebatur procurator, * nisi quis vel pro populo, vel pro libertate, (Liu. lib. 3. c. 45.) vel pro pupillo, vel furti ex lege Hostilia agere vellet pro eo, qui apud hostes erat, vel pro absente reip. caussa, eoue, qui in eorum tutela esset. pr. Inst. eod.

Exceptis
paucis casibus.

* Vnde dirissima lex XII. tabb. Si morbus æuitasue vitium escit, qui in ius vocat, iumentum dato: si nolit, arceram ne sternito. Gell. Lib. 20. cap. I. Ide etiam ob morbum fonticulum non admittebatur procurator, sed dies diffidebatur.

§. MCCXLVI.

Quum vero id admodum videretur incommodum: iureconsulti veteres ra- Heinecc. Inst. L 1 tio-

Quomodo
nihilomi-
nus admitt-

ti potue-
rint proœ-
raatores ?

tionem commenti sunt, qua & in aliis
caussis procuratores, saluis illis principi-
is, (§. 1254.) admitti possent. Fингebant
enim procuratorem fieri dominum litis. L.
4. §. 3. ff. de alienat. iud. mut. causs. fact.
L. 4. §. vlt. ff. de appell. L. 22. 22. C. de
procur. L. 11. §. 3. ff. de except. dol. mal.
Altera de Fict. iur. lib. 2. cap. 13.

§. MCCXLVII.

Dominium
litis quale ?

Dominium illud litis adquiri ordinarie*
fингebatur litis contestatione, L. 4. §. vlt.
ff. de appell. sed praevio veri domini man-
dato. L. 1. pr. ff. de procur. Hoc instar titu-
li vel caussæ erat, litis contestatio instar
occupationis. Mandabat dominus, ut pro-
curator dominium litis occuparet, seque
veluti eius dominio abdicabat. Procura-
tor illud occupabat per litis contestatio-
nem. L. 32 ff. de procurat. Hinc & senten-
tia ferebatur in procuratorem: L. vn. C. de
satisdat. & eidem æque ac principali ad-
quirebatur actio rei iudicatae, & aduer-
fario eadem dabatur contra utrumque,
quamvis ea exceptione elideretur. L.
28. ff. de procur.

* Extra ordinem & satisdatione de rato & iu-
dicatum solui dominium litis & sine manda-
to acquirebatur. L. 40. §. vlt. ff. de procura-
tor. Sed posteriore casu qui alieno nomi-
ne litem suscipiebat, non procurator, sed
DEFENSOR vocabatur. L. 46. §. 2. L.
76. ff. de procur.

§. MCCXLVIII.

Prœcurator
quid ?

Procurator ergo hic est, qui negotia
iudi-

iudicialia, vel lites alienas domini mandato administrat. L. 1. pr. L. 33. pr. §. 1. ff. de procurat.

§. MCCXLIX.

Quum ergo in procuratores dominium litis transferendum esset: (§. 1246. sequ.) Qui eos sequebatur, 1) ut constitui possent a dominis solis, * L. 1. pr. ff. h. t. 2) nec ab omnibus tamen, sed ab iis, quibus libera rerum suarum esset administratio. Vnde haud constituunt furiosi, mente capti, infantes, surdi, muti, &c.

* Vnde iam patet, cur tutores & curatores ante litis contestationem non *procuratores* sed *actores* constituent, & cur post L. C. procuratorem dare possint. Vid. supra §. 277. *

§. MCCL.

Hinc etiam liquet, 3) procuratores esse posse, quicumque & dominium adquirere, & in foro commode agere possunt: non ergo furiosos, mente captos, infantes; L. 2. §. 1. ff. de procur. non foeminas, L. 54. eod. milites, L. 1. §. 2. eod. minores annis 17. L. 13. ff. de manum. vind. §. 5. Inst. qui & ex quib. cauiss. seruos, infames, modo eorum manifesta sit infamia. §. vlt. Inst. de except.

§. MCCLI.

Inde etiam patet, 4) admitti potuisse procuratores in cauissis ciuilibus qui-
buscumque, pr. Inst. h. t. L. 1. ff. de
L. 1. 2. proc.

*proc. non in criminalibus, L. pen. ff. §. 1.
de publ. iud. nisi reus iam litem contestatus esset, & poena absenti quoque infligi posset. L. 10. ff. eod. L. 33. §. 2. ff. de proc.*

§. MCCLII.

Quomodo
id officium
cessat?

*Quum tamen hoc fictum tantum esset dominium: (§. 1246.) inferebant, procuratoris officium solui 5) mutuo dissen-
su, §. vlt. Inst. quib. mod. tollitur obl. 6) re-
uocatione mandantis ante litis contesta-
tionem, (post illam enim ob §. 1247. cauf-
fæ cognitione opus erat, L. 17. sequ. ff.
h. t.) 7) renuntiatione procuratoris tem-
pestive facta, §. 11. Inst. de mand. 8)
non autem morte domini, vel procura-
toris L. 23. C. de procur. qua alia man-
data soluuntur, §. 10. Inst. mand.*

§. MCCLIII.

Vfus hodi-
ernus.

*Enimuero hodie saltim per Germa-
niam procurator non est dominus litis,
sed mandatarius, & hinc plerique effe-
ctus dominii litis cessant. Concipitur
enim in ipsos principales sententia: actio
iudicati non procuratori, sed soli domino,
adquiritur: nec contra procuratorem da-
tur, sed contra mandantem. Hinc & libe-
re hodie reuocatur mandatum, tum an-
te, tum post litis contestationem. Sed &
morte mandantis eius officium exspirat,
nisi mandatum simul conceptum sit nomi-
ne*

ne hæredum, quod necessario fieri debet
per Rec. Imp. 1654. §. 99. D. Bœhmer.
Diff. de domin. litis cap. 3.

TIT. XI.

DE SATISDATIONIBVS.

§. MCCLIV.

Interest litigantium, ne iudicia fiant elu- Cautionum
foria; & hinc a se inuicem **CAVTIO-** judiciali-
NES exigunt. um ratio.

§. MCCLV.

CAVTIO est, *qua parti adversae prae-* Cautio
statur securitas, eaque vel **FIDEISSLORIA** quotuplex?
est, quæ & SATISDATIO dicitur, (§. 279.)
vel PIGNORATITIA, vel IVRATORIA,
vel NVDE PROMISSORIA. rubr. tit. ff. qui
satisd. cog. vel iurato promitt. vel suae
promiss. comm. L. I. §. 9. ff. de collat.
bon. §. 2. Inst. h. t.

§. MCCLVI.

Ordinarie cauetur fideiussoribus. Pi- Qualis exi-
gnora tunc admittuntur, si æstimatio rei gi soleat?
certa sit: (§. 279.) iurato promittunt tum
viri illustres, L. 17. C. de dign. tum olim
possessores rerum immobilium, L. 26. §.
6. C. de episc. aud. L. vlt. C. de sportul. L.
vlt. C. de princ. agent. in reb. tum alii pro-
batæ vitæ, qui idoneos fideiussores & pi-
gnora reperire haud possunt. arg. Nou.
112. cap. 2. Suæ denique promissioni
committuntur hodie, ex sententia in

foro recepta, possessores rerum immobilia, (§. 389.) L. 15. pr. ff. qui satisd. cog. nec non fiscus & res publica. L. 1. §. 18. L. 6. §. 1. ff. vt leg. vel fideic seru. cauſſ. cau. immo & cleric. L. 25. §. 1. L. 33. §. 3. C. de episc. & cler.

§. MCCLVII.

Reus quo-
modo ca-
uet?

Et quidem iure nouo REVS nec actio-
ne personali, nec reali conuentus, cau-
tionem *de iudicato soluendo* non præstat,
sed tantum *de iudicio fisti*, simulque, quod
in iudicio permanens sit ad terminum
litis. §. 2. Inst. h. t.

§. MCCLVIII.

Item actor?

ACTOR cauet se sub pœna dupli intra
duos menses a tempore exhibiti libelli
litem contestaturum, eamque ad exitum
persequiturum, & si succubuerit, deci-
mam quantitatis libello comprehensæ
partem, impensarum nomine restitu-
rum. Nou. 96. cap. 1.

§. MCCLIX.

Procurator
rei?

Procurator REI *praesentis* ex sua per-
sona non cauet: sed reus vel præsens
in iudicio pro eo satis promittit, vel ex-
tra iudicium pro eo satisdat, partim *de*
iudicatum solui, partim *quod tempore*
sententiae recitandae venturus sit in iu-
dicium. §. 4. Inst. h. t. REI *absentis* pro-
curator, vel defensor potius cauere te-
netur *de iudicatum solui* §. 5. Inst. cod.

§. MCCLX.

§. MCCLX.

Procurator ACTORIS vero mandato in- Procurator
structus non cauet: *L. 1. C. de proc. man- actoris?*
dato destitutus non admittitur, etiamsi
satis offerat. *L. 1. L. 24. C. de procur.*
Si mandatum vel quodammodo mancum
videatur, vel persona coniuncta pro al-
tera, vel procurator omnium bonorum
pro domino, vel tutor pro pupillo, cu-
rator pro minore agat, satisdabit *domi-*
nun rem ratam habiturum. §. 3. *Inst. h.*
t. L. 1. C. L. 35. L. 40. §. vlt. ff. de
procurat.

§. MCCLXI.

Hodie ordinarie non cauet reus, nisi Quando ho-
de fuga suspectus, vel arresto constri- die caueat
ctus, vel eius criminis reus, quod pœ- reus &
nam capitalem vel corporis afflictuam non meretur. Tunc enim *de iudicio sisti*
& *iudicatum solui* cauere iubetur.

§. MCCLXII.

Actor contra ordinarie cauet *de im-* Quando
pensis litis, & quidem non de decima illa actor?
parte summæ, quam libello complexus est, (1258.) sed de omnibus, reo, si suc-
cubuerit, & in impensas condemnetur,
restituendis. Iis locis, vbi reconventioni
finita demum conuentione locus est, acto-
ri etiam iniungitur cautio de *reconuen-*
tione, dummodo reus causam reconve-
niendi indicet. Procurator non cauet:

sed mandatum offert cum formula *sub hypotheca bonorum*, quod si vitio labore, idem seruatur, quod diximus §. 1260.

TIT. XII.

DE PERPETVIS ET TEMPORALIBVS ACTIONIBVS, ET QVÆ AD
HÆREDES ET IN HÆREDES
TRANSEVNT.

§. MCCLXIII.

Actionibus
cur præ-
scribatur?

Quum & iura & actiones in bonis esse censeantur: (§. 388.2) veteres inde collegerunt, vti rerum corporalium dominium, ceteraque iura, tempore exspirant; (§. 438.) ita & actiones exspirare, maxime, quum interesse videretur rei publicæ, ne lites essent immortales.

§. MCCLXIV.

Actiones
vel perpe-
tuæ vel
temp.

Quum autem aliæ actiones citius, aliæ tardius exspirent: iure Romano aliæ PERPETVÆ, aliæ TEMPORALES adpellantur. PERPETVÆ, quæ triginta saltim annos vel longum certe tempus durant: * *L. 3. C. de praesc. 30. vel 40. an. TEMPORALES*, quæ citius exspirant.

* Olim actiones ciuiles vere erant perpetuæ, hodie tantum ita vocantur, si saltim 30. annos durent. *L. 1. §. 1. C. de ann. except.* Nam spatium 30. annorum veteribus erat *γενα*, adeoque perpetuum dicebatur; quod

quod 30. annos durabat. *Glossæ Nomicæ,*
 περπετοῦντος καλεῖ καὶ τὸ τριάκοντα ἔτιας χρόνον, οὐαὶ τὸν ἄχρι τῆς ζωῆς τοῦ αὐθεώπου χρόνον. Perpetuum vocatur tum triginta annorum spatium, tum quod per vitam hominis durat. Ad didimus vel longum saltim tempus. Nam & actiones reales perpetuae dicuntur in iure nostro.

§. MCCLXV.

De vtrisque observandæ regulæ: I. Regula L.
Actiones in rem, si alter usucapiat, tam-
diu durant, quamdiu ipsum ius in re, ex
quo oriuntur: (§. 445. alias sunt 30. an-
norum. L. pen. C. de praescr. long. temp.
Hinc rei mobilis VINDICATIO post trien-
nium, immobilis inter præsentes post de-
cennium, inter absentes post vicennium
exspirat, nisi vel rei possessæ vitium, (§.
450. 3) vel mala fides possessoris, vel per-
sonæ, contra quam præscribitur, ætas
usucaptionem impedit, ubi rei vindica-
tioni post triginta annos: (§. 450. 2. 4. 5.)
vel nisi ecclesiæ, aut ciuitates, aut fiscus
res suas vindicent, ubi post quadraginta
demum annos eidem præscribitur. (§.
451.) Auth. quas actiones C. de SS. Ec-
cles. Quod idem contingit, si lis sit conte-
stata. L. vlt. C. praescr. 30. vel 40. ann.

de act. rea-
libus.

§. MCCLXVI.

Ordinarium usucaptionis tempus ob-
 tinet etiam circa actionem CONFES-

In primis
confess. &
negat.

SORIAM & NEGATORIAM, quia & seruitutibus inter præsentes decem; inter absentes viginti annis præscribitur (§. 413. 3) In foris tamen Germanicis fere inoleuit opinio, seruitutes rusticorum prædiorum, quas discontinuas vocant, immemoriali demum tempore & adquiri, & exspirare. Gail. 2. Obs. 66. n. 7. Meu. Part. 9. Dec. 168. n. 9.

§. MCCLXVII.

Hypothe-
earia.

Idem etiam tempus obtinet circa *ius hypothecæ*, quod ipsum quoque 10. annis inter præsentes, 20. inter absentes excluditur, si res ad tertium possessorem bona fide, & iusto titulo peruererit; *L. 1. & 2.C. si adu. cred. triginta annis, si tertius mala fide possideat, L. 7. pr. de praescript. 30. ann. quadraginta annis, si ipse debitor possideat.* (§. 451. 4) *L. 1. §. 1. C. de ann. except.* Et tamdiu etiam tunc durat actio HYPOTHECARIA.

§. MCCLXVIII.

An & hære-
ditatis pe-
titio & que-
rela inoffi-
cioñ?

Solæ actiones ex iure hæreditario natæ diuersæ naturæ sunt. HÆREDITATIS enim PETITIONI tanquam mixtæ 30. annis; *L. 7. C. de pet. haer. L. 3. C. in quib. cauff. ceff. long. temp. praescr.* QUERELÆ INOFFICIOSI tanquam odiosæ, quinquennio præscribitur (§. 584. 3.)

§. MCCLXIX.

§. MCCLXIX.

Addimus actionum illarum in rem naturam ex actionibus personalibus in rem scriptis, seruare actionem quod METVS CAVSSA, quæ, quatenus in simulum concepta est, longo tempore exspirat, si tertius b. f. & iusto titulo possidet. *L. 3. C. de his, quae vi met. causs.*

An. & actiones in rem scriptis?

§. MCCLXX.

Altera regula est: II. *Actiones personales rei persequutoriae, ciuiles & praetoriae, perpetuae sunt, adeoque triginta annos durant.* Exceptæ sunt 1) *actio personalis ad seruitutem promissam consequendam, quæ actiones reales imitatur, (§. 1265.) & non nisi decennii vel vicennii non usu exspirat. L. pen. C. de usufr. L. 13. C. de seruit.* 2) *actiones ecclesiarum, ciuitatum, fisci, quæ 40. annos durant. (§. 451.)* 3) *actiones honorariæ, quæ ad rescifionem actus tendunt, quæ sunt temporales.* Sic *actio Paulliana annum utilem. L. 1. §. vlt. L. 10. §. 18. ff. quae in fraud. cred. restitutions pleræque quadriennium; L. vlt. C. de temp. in inst. actio redhibitoria sex menses, quanti minoris annum durat. L. 38. pr. ff. de aedilit. edict.*

Regula II.
de act. per-
sonalibus
rei perse-
quatoriis.

§. MCCLXXI.

III. *Omnes actiones pœnales ciuiles ex delictis priuatis perpetuae, praetoriae annales sunt. Excipitur 1) actio FVRTI MAFIFESTI, quæ, tametsi a Praetore inuen- ta,*

Reg. III.
de actioni-
bus pœna-
libus ex de-
lictis priua-
tis.

ta, perpetua est, pr. *Inst. h. t.* quia exemplo legis XII. tabb. intuenta 2) *actio FVRTI aduersus nautas, caupones, stabularios* & 3) *Actio ARBORVM FVRTIM CÆSARVM*, quæ itidem Prætoriae & perpetuæ tamen. *L. vlt. §. 6. ff. naut. caup. stab. L. 7. §. 6. ff. arb. furt.* Cuius naturæ etiam sunt 4) *actio DEPOSITI MISERABILIS*, *L. 18. ff. depos.* 5) *SERVI CORRVPTI*, *L. 13. ff. de seru. corr.* 6) *de EFFVSIIS & DEIECTIS*, nisi de occiso libero homine agatur, quo casu annalis est. *L. 5. §. 5. ff. de his, qui effud.* 7) *Actio de dolo bienalis* est, & ne litis quidem contestatione perpetuatur. *L. vlt. C. de dolo malo.*

§. MCCLXXII.

Regula IV.
de perse-
quitione
criminum.

Quartum axioma esto: 4) *Accusationes criminales ordinariae sunt vicennariae L. 12. C. ad L. Corn. defalsis.* Ordinarie inquam. Nam fallit regula, 1) si crimen continuetur, siquidem tunc perpetua est accusatio. *L. 4. C. de apost.* 2) In crimen adulterii, *L. 29. §. 5. sequ. ff. ad L. Iul. de adult.* 3) in crimine peculatus, *L. 7. ff. ad L. Iul. peculat.* & 4) ex SC. Silaniano, quibus quinquennio præscribitur. *L. 23. ff. ad SC. Silan.*

§. MCCLXXIII.

Quenam
actiones
denique
hæredibus
& aduersus

Ex eodem fundamento, quod actio-
nes in bonis sint, (*§. 1263.*) eæ etiam
ex parte hæredibus & aduersus hære-
des dantur. Ex parte, inquam Vn-
de

de primum axioma: *Omnis actiones rei hæredes? persequitoriae & pœnales hæredibus quo- Axioma I.
que dantur, nisi vel ad meram vindictam
comparatæ sint, vel auctoris speciatim non
interfit.* Vnde facile patet, cur actiones in-
iuriarum , (§. 1102.) de inofficio testa-
mento, (§. 584.2) de calumniatoribꝫ, (§.
1169. 6) de reuocanda donatione ob in-
gratitudinem, (§. 462.3) omnesque actio-
nes populares (L. 5. §. 5. ff. de his, qui ef-
fud.) hæredibus non competant.

§. MCCLXXIV.

Alterum est: 2. *Omnis actiones rei per- Axioma II.
sequitoriae, etiam si ex delicto sint aduer-
sus haeredes dantur.* §. 1. Inst. h. t. Exem-
plo est *condicō furtiva, quæ & aduersus
hæredes instituitur,* (§. 1062.) L. 9. ff.
*de cond. furt. nec non actio rerum a-
motarum, quamvis priorem ideo quidam
ex delicto esse negent.* Immo axiomatis
noſtri veritas etiam patet ex §. 9. Inst.
de L. Aquil. vbi Imp. concedit actionem
L. Aquiliæ, quamvis ex delicto fit, tamen
*transituram fuisse aduersus haeredem, si
ultra damnum lis nunquam aestimaretur,*
id est, si effet rei persequitoria.

§. MCCLXXV.

III. *Actiones pœnales, siue ex delicto, si- Axioma
ue ex contracitu, haeredibus quidem sed III.
non contra haeredes dantur, nisi ab ipsis
delinquentibus sint contestatae.* §. 1. Inst. h.
t. L. 26. & L. 58. ff. de obl. & ad. L. 164.
ff. de R. I. TIT.

TIT. XIII.

DE EXCEPTIONIBVS.

§. MCCLXXVI.

Connexio.

Haec tenus de *actionibus*. Quemadmodum vero *actoris* est, ius suum persequi in iudicio: ita *rei*, se defendere, idque fit, vel negando fundamentum actionis; vel caussam fatendo quidem, sed subiuncta EXCEPTIONE.

§. MCCLXXVII.

EXCEPTIO vero latius accepta est *omnis rei allegatio, ac defensio, qua intentio actoris vel ipso iure vel ob aequitatem eliditur*. L. 2. §. 1. L. 15. ff. h. t. Si vero accipiatur strictius, est *actionis iure stricto competentis ob aequitatem exclusio*. pr. Inst. h. t. L. 2. pr. ff. h. t. L. 12. ff. dedol. mal. & met. exc. Ergo exceptiones proprie non sunt, quibus ipso iure *actio excluditur*, uti solutionis, compensationis, quamvis hodie in foro id nomen obtineant, & a Doctoribus *exceptiones facti* adpellentur.

§. MCCLXXVIII.

Eæ sunt vel CIVILES, quae ex iure ciui- li: vel PRÆTORIÆ, quae ex iure praetorio nascentur. §. 7. Inst. h. t. Sic CIVILES sunt exceptio SC. Macedoniani, Velleiani, non numeratae pecuniae, praescriptionis; PRÆTORIÆ, exceptiones, dolimali, paclii, iurisiurandi, quod metus cauffa.

Civiles &
prætoriae.

§. MCCLXXIX.

§. MCCLXXIX.

Deinde aliæ PERRPETVÆ & PEREM-
TORIÆ sunt, quae semper agentibus ob-
stant * & semper rem, de qua agitur, peri-
munt, §. 9. Inst. h.t. quales sunt omnes su-
periore §. recensitæ, vel TEMPORARIÆ
& DILATORIÆ, quae ad tempus nocent,
& temporis dilationem tribuunt. §. 10.
Inst. h.t. siue ob personam & iurisdictionem iudicis, siue ob inhabilitatem actoris vel procuratoris, siue ob modum procedendi, siue ob merita caussæ. Tales sunt exceptiones praescriptionis, fori, suspe-
cti iudicis, feriarum, libelli obscuri, cau-
tionis, ante diem petitionis.

Perpetuae
& perempto-
ræ.

* Alio sensu quædam exceptiones dicuntur *perpetuae*, quia nullo tempore iis præscribitur, quamvis actiones ex eadem caussa temporales sint, veluti exceptio dolii, quæ perpetua est, quum actio dolii sit biennalis. Et tales ordinarie sunt omnes, quia reus non potest prius excipere, quam actione conueniatur: L. 5. §. vlt. ff. de dol. mal. & met. exc. Temporariæ contra hoc sensu sunt, quæ certotempore exspirant, quales sunt, quæ per modum actionis proponi possent, uti exceptio non numeratae pecuniae, quam biennalem esse diximus, (§. 1394. 2. L. 4. C. de N.N. P. & exceptionem non numeratae dotis, de qua §. 1323. itemque, querela inofficioi testamenti. L. 8. §. 14. ff. de inoff. testi).

§. MCCLXXX.

Postremo quædam exceptiones IN IN rem &
REM sunt, quae rei cohaerent, & hinc personam.
hæredibus quoque & fideiussoribus pro-
funt,

funt, vti peremtoriæ plæreque: quædam IN PERSONAM, quæ personam non egrediuntur, vti exceptiones competentiæ, (§. 1199.) pacti personalis de non petendo. L. 22. L. 35. ff. de pact.

§. MCCLXXXI.

Quando op- Exceptiones *dilatoriae* opponendæ
ponenda sunt ante litis contestationem, L. pen.
dilatoriae? & vlt. C. h. t. nisi vel ad iudicij sub-
 stantiam pertineant, idque retro nullum
 reddant, L. 24. C. de proc. vel post L.
 C. demum aut emerserint, aut ad rei no-
 titiam pervenerint. L. 4. ff. h. t. Priui-
 legium singulare est exceptionum in-
 competentis iudicis, L. vlt. C. si a non
 comp. iud. beneficij competentiæ L. 41.
 ff. de iud. & cedendarum actionum, L.
 41. §. 1. ff. de fideic. quæ & post sen-
 tentiam recte opponuntur.

§. MCCLXXXII.

Quando Peremtoriæ in iudiciis *bonae fidei* op-
peremto- ponni possunt in quacumque parte iudi-
tæ? ci: in iudiciis stricti iuris ante litis con-
 testationem allegandæ, & post L. C. pro-
 bandæ sunt. L. 8. C. h. t. L. 9. C. de
 præscr. long. temp. Exceptis iis, quæ lit-
 sis ingressum impediunt, quæ ante L. C.
 allegandæ & probandæ, & exceptioni-
 bus SC. Velleiani & Macedoniani, quæ
 & post sententiam recte opponuntur. L.
 11. ff. de SC. Mace.

TIT. XIV.

DE REPLICATIONIBVS.

§. MCCLXXXIII.

Vti reus exceptione sua intentionem Connexionis
actoris; (§. 1277.) ita actor noua Replicatio,
allegatione exceptionem rei elidit; ea-
que vocari solet **REPLICATIO.** pr. *Inst.*
h. t.

§. MCCLXXXIV.

Quum vero contingere possit, ut repli- Duplicatio,
catio, quæ prima facie iusta est, noua
allegatione excludatur a reo: ea tunc
vocatur **DUPPLICATIO.** §. 1. *Inst. eod.*

§. MCCLXXXV.

In quibusdam foris & actori **TRIPLI-** Quot alle-
CATIO & reo **QVADRUPPLICATIO** con- gationes
ceditur, §. 2. *Inst. h. t.* immo & vltiores partibus
allegationes admittuntur. Verum permittentur
in iudiciis bene constitutis id non temere
permittitur, sed partes coguntur in
replicatione & duplicatione ad sententi-
am concludere, &, ni id faciant, iudex
caussam ex officio pro conclusa habet.
Ceterum reo vltimam allegationem com-
petere, & ratio iuris, & usus fori pro-
bat.

T I T. XV. DE INTERDICTIS.

§. MCCLXXXVI.

Beatus
possiden-
tium.

Beati in iure censentur possidentes: quia 1) ab editione ac probatione tituli liberantur, *L. 11. C. de pet. hær. & L. 28. C. de rei vind.* 2) quia, si in bona fide sint, fructus quosdam lucrantur, (*§. 377. sequ.*) 3) quia iidem rem tamdiu retinent, quamdiu alter suam esse non probauerit, *§. 4. Inst. h. t.* 4) seque in possessione etiam priuata auctoritate defendunt, *L. 1. C. unde vi*, eaque deieci deiicientem confessim iterum iure deiiciunt. *L. 3. §. 9. L. 17. ff. de vi & vi arm.* Ac quia denique 5) eo iure gaudent, ut in pari caussa melior eorum conditio existimetur, *L. 1. §. 9. ff. uti possid.* & hinc in dubio pro iis feratur sententia. *L. 125. L. 128. ff. de R. I.*

§. MCCLXXXVII.

Quid inter-
dictum?

Ea commoda facile subigunt homines ut de possessione litigent. Ea vero lis ne in verbera ac cædes euadat: prodita sunt **INTERDICTA**, id est iure veteri *formulæ & conceptiones verborum*, quibus *Prætor in caussa veræ vel quasi possessionis aliquid fieri iubebat aut prohibebat.* *pr. Inst. h. t.* Iure nouo vero *extraordina- riae actiones*, quibus maxime de vera vel *quasi*

*quasi poffeffione summarie agitur. pr. §.
vlt. Inst h. t. L. 2. §. 2. ff. h. t.*

§. MCCLXXXVIII.

POSSESSIO in genere eft rei detentio : *Poffeffio*
L. 1. pr. §. 1. ff. de adqu. vel amitt. poff. quid & quo-
L. 9. ff. de rei vind. tuplex. *sed ita diuiditur in*
naturalem & ciuilem. NATURALIS mo-
do dicitur, quæ in nuda detentione con-
fiftit, modo quæ saltim non cum propo-
fito rem sibi iure dominii habendi con-
iuncta eft. *L. 12. pr. ff. eod.* CIVILIS vero
modo eft, qua quis rem detinet, in qua
ipſi ius eft, modo, qua quis rem detinet
animo dominii, & rem sibi habendi. *L.*
1. §. 9. ff. de vi & vi arm. *L. 2. §. 1. ff.*
pro hær.

§. MCCLXXXIX.

Quamuis vero interdicta maxime ex Interdicta
cauſſa POSSESSIONIS, eiusque ciuilis, vel quotupli-
latius vel ſtrictius ſic dictæ, dentur: ho-
rum tamen exemplo quædam inuenta,
quæ ex cauſſa PROPRIETATIS oriuntur.

§. MCCXC.

Sunt ea vel PROHIBITORIA, veluti Prohi- ito-
interdicta ne viſfiat ei, qui in poffeffio- ria, reſtitu-
nem miſſus erit, ne quid in loco ſacro toria, exhibi-
fiat, ne quid in loco publico vel itinere toria.
fiat, &c. vel RESTITUTORIA, veluti inter-
dictum unde vi, vel EXHIBITORIA, v.
c. de libero homine exhibendo, de tabulis
exhibendis, de quibus tituli singulares
exſtant in Digestis. Immo & MIXTA
quædam eſſe, docemur. *L. 1. §. 1. ff. h. t.*

§. MCCXCI.

*Adip. retin.
& recuper.
possess.* Deinde alia sunt ADIPISCENDÆ, alia RETINENDÆ, alia RECUPERANDÆ POSSESSIONIS. §. 2. 3. 4. *Inst. h. t.*

§. MCCXCII.

*Quænam
adipiscen-
dæ poss.* ADIPISCENDÆ possessionis caussa præcipue comparata sunt interdicta QVORVM BONORVM, QVOD LEGATORVM, & SALVIANVM. §. 3. *Inst. h. t.*

§. MCCXCIII.

*Interdictum
quorum bo-
norum.* Interdictum QVORVM BONORVM datur bonorum possessori vel hæredi prætorio. *L. 1. pr. ff. quor. bon.* non contra quemuis possessorem, qui titulo singulari; sed aduersus eum, qui pro hærede vel pro possessore possidet, * ad consequendam rerum hæreditariarum possessionem §. 3. *Inst. h. t. L. 1. pr. ff. quor. bon.*

* *Pro hærede possidere dicitur, qui se hæredem esse ait; pro possessore, qui hæreditatem, sciens, nullo ad se iure pertinere, possidet, quia possidet.* §. 3. *Inst. h. t. L. 11. L. 12. L. 13. ff. de hæred. petit.*

§. MCCXCIV.

*Eius diffe-
rentia ab
hæred pet-
tit.* Differt ergo hoc interdictum ab hæreditatis petitione, quod hac ius hæreditatis; illo eiusdem possessionem; hac & res corporales & iura; illo solas res corporales persequimur. *L. 2. ff. quor. bon. L. 12. L. 19. ff. de hæred. pet.*

§. MCCXCV.

*Remed. ex
L. fin. C. de
ediç. D. Ha-
dr. toll.* Ei vero interdicto affine est REMEDIVM ex *L. vlt. C. de ediç. D. Hadr. toll.*

toll. quo hæres, in testamento scriptus in possessionem mitti iure petit, si testamentum vitio visibili non laborat.

§. MCCXCVI.

Alterum interdictum Qvod LEGATO- Interdictum
RVM datur hæredi bonorumue possesso- quod lega-
ri, qui satisdedit, L. I. §. 16. ff. *quod* torum.
legat. aduersus legatarium, qui rem le-
gatam sine voluntate hæredis occupauit,
vt eam restituat, quo quarta Falcidia
detrahi possit, vel in id, quod interest,
condemetur. L. I. §. 2. ff. L. vn. C.
quod legat. Quamuis enim legatae spe-
ciei dominium sine traditione in lega-
tarium deuoluatur: (§ 606. 3) non deuo-
luitur tamen possessio.

§. MCCXCVII.

SALVIANVM interdictum datur domi- Interdicta
no fundi contra colonum, ad consequen- Saluanum
dam possessionem rerum coloni, pro mer- & quasi Salu.
cede oppignoratarum. §. 3. *Inst. h.t. L. I.*
§. 1. ff. *de Salu. interd.* QVASI SALVIA-
NVM omni creditori aduersus possesso-
rem rei sibi obligatæ ad eius consequen-
dam possessionem. d. L. I. §. 1. ff. *eod.*

§. MCCXCVIII.

Vnde eodem fere modo differunt hæc Quo modo
interdicta ab actionibus Seruiana & qua- differant ab
fi Seruiana, quo interdictum quorum action. Seru.
bonorum ab hæreditatis petitione: (§. & quasi Ser-
1294) nisi quod 1) in actionibus Seruia- uiana?
na & quasi Seruiana probandum, rem
in debitoris bonis esse: L. 15. §. 1. ff. *de*

pign. in interdictis Saluiano & quasi Saluiano eandem in fundum illatam esse. L. 1. pr. §. 1 seq & L. 2. ff. de Salu. interdict. 2) Illæ actiones contra quemcumque possessorem; hoc interdictum directe tantum contra colonum datur L. 1. C. de precar.

§. MCCXCIX.

RETINENDÆ possessionis caussa (§. 1291.) prodita sunt interdicta VTI POSSIDETIS & VTRVBI. §. 4. Inst. h. t.

§. MCCC.

Interdictum vti posside-
tis.

Interdictum VTI POSSIDETIS competit ei, qui rem immobilem tempore litis contestatæ, nec vi, nec clam, nec precario possidet, L. 1. §. 8. 9. ff. uti possid contra turbantem, ad id, vt a turbatione defistat, deque eo caueat, & præster simul, quod interest. L. 1. §. 4. 6. ff. L. vn. C. uti possid.

§. MCCCI.

Interdictum vtrubi.

Interdictum contra VTRVBI ei, qui rem mobilem tempore litis contestatæ nec vi, nec clam nec precario possidet. L. vn. §. 1. ff. vtrubi & §. 4. Inst. h. t. aduersus turbantem, ut a turbatione defistat, cautionem de non amplius turbando, idque quod interest, præstet.

§. MCCCII.

Ea interd.
an & ad iu-
ra per-
neant?

Vsus fori hæc interdicta etiam ad seruitutes & iura, ad superficiem usumfructum immo & ius colonorum protulit. Sand. P. I. tit. 4. def. 2.

§. MCCCIII.

§. MCCCIII.

RECUPERANDÆ possessionis caussa interdictum Vnde vi, competit ei qui per vim a possessione rei immobilis deiectus est, eiusque hæredi, L. i. §. 44. ff. de vi & vi arm. aduersus deiicientem, non eius hæredem, nisi in quantum ad eum peruenit. L. i. §. vlt. L. 2. ff. L. 2. C. eod. ad restituendam possessionem, cum fructibus ac omni utilitate, damnumque deiiciendo datum resarcendum, §. 6. Inst. h. t. &, si possidere desierit, ad id, quod interest. L. 15. ff. eod.

§. MCCCIV.

In praxi affine remedium passim receptum est ex interpretatione potius, quam verbis canonis redintegranda? causs. Qu. i. & cap. 18. X. de restit. spol. nempe ACTIO DE SPOLIO, quo spoliatus agit non modo de re immobili, sed & de mobili, non modo aduersus spoliatum, sed & aduersus quemcunque possessorem ad restituendum spolium Ziegl. Comm. ad can. redinteg. Gail. libr. 2. Obs. 75.

§. MCCCV.

Denique alia interdicta SIMPLICIA sunt, in quibus facile adparet, quis possideat, adeoque quis reus sit, e. g. quorum bonorum, quod legatorum, Saluianum, vnde vi: alia DVPLICIA, in quibus uterque actoris vel rei vice fungi potest. Qualia sunt interdicta vti possidetis & vtrubi. L. 2. pr. ff. §. vlt. Inst. h. t.

Interd. recuperandæ possessionis vnde vi.

Actio de spolio.

Interdicta simplicia & duplicita.

§. MCCCVI.

Interdicto-
rum usus in
foro. Frequentissima hodie sunt hæc interdicta in foro, vocanturque REMEDIA POSSESSORIA, & fere mandatis cum, vel sine clausula expedientur.

§. MCCCVII.

Xorum na-
tura. Omnibus interdictis hoc commune est, 1) quod sint in personam, nec orientur ex iure in re, sed ex iure ad rem. L. 1. §. 3. ff. de interd. 2) Quod in iis leuato velo absque iudicij strepitū procedatur.

§. MCCCVIII.

Possesso-
riam ordi-
narium &
summarium Diuiduntur tamen remedia in SVMARIVM quod vocant, & ORDINARIVM: inter quæ hoc obseruatur discrimen, 1) quod in summario de nouissima & momentanea possessione; in ordinario de antiquiore disceptatur. Vnde ei, qui in summario succubuit, ordinarium adhuc saluum est. 2) Quod in illo non queritur, an quis possideat, vi, clam, precastio? sed an quiete possideat? in hoc vero ad qualitatem possessionis attenditur. 3) Quod in illo non seruato iuris ordine & absque iudicij strepitū; in hoc solito ordine, & adhibita pleniore caussæ cognitione proceditur. POSSESSORIO opponitur PETITORIVM, non nisi finito iudicio possessorio instituendum. L. 18. §. 1. ff. de vi Cap. significauerunt. 36. X. de test. & attest.

Ioandr.) & aliis, quibus debetur reuerentia. 2. Feud. XXXVII. §. 1. Præstandum in omnibus caussis, præterquam criminalibus, vbi ex parte rei iustissima esset periurii suspicio. Præstandum etiam abscisse, nisi actor caussa cadere, reus condemnari velit. *Auth. principales C. de iurei. propt. calumn.*

§. MCCCXII.

Quando.
speciali lo-
cus fit?

SPECIALE, quod & MALITIÆ vocatur ex cap. 2. §. vlt. de iur. cal. in 6. vel ab aduersario, vel a iudice defertur, quoties calumniæ suspicio in qualibet iudicii parte sese exerit, imprimis, quoties quis vel iusiurandum alteri defert, L. 34. §. 4. L. 37. ff. de iureiur. vel editionem instrumentorum petit, vel rem si bi exhiberi desiderat, vel nouum opus nunciat, L. 5. §. 14. ff. de oper. nou. nunc. vel denique positiones factorum offert, vel ab altero ad illas respondeatur, iusiurandum dandorum & respondendorum appellatur a pragmaticis, ex cap. 2. de testam. in 6.

§. MCCCXIII.

Vtriusque
vñus hodie-
rus.

Sed generale quidem iusiurandum non solum in Germaniæ prouinciis quibusdam, verum etiam in Hollandia extra usum est. Speciale vbiue in foro obtinet: præterquam quod mos positiones factorum offerendi multis Principum Germaniæ legibus recentioribus improbatur.

§. MCCCXIV.

§. MCCCXIV.

Alter modus coercendi litigantium te-
meritatem est pœna pecuniaria. (§. 1309.) Pœna pecu-
niaria.
Nam 1) iure Rom. (rariis hodierno,) lis
in quibusdam caussis inficiando crescit,
(§. 1177.) 2) Victus victori, nisi proba-
bilis ei caussa fuerit litigandi, in impen-
fas litis condemnatur. §. 1. *Inst. h. t. L.*
79. §. 1. ff. *L.* 13. §. 6. *C. de iudic.* 3) Si
quis in ius vocauerat, quem non debe-
bat, mulctabatur olim *L. solidis. L.* 24. ff.
de in ius voc. Quod hodie extra usum est.

§. MCCCXV.

Denique & INFAMIA notantur, partim Infamia.
1) qui ex delicto, & quidem vel priuato,
(excepta lege Aquilia) vel publico, vel
de dolo actione, partim, 2) qui ex qua-
tuor illis contractibus, quos infamiam
inurere supra (§. 1285. 2) notauiimus, suo
nomine condemnantur. §. 2. *Inst. h. t.*

TIT. XVII.

DE OFFICIO IUDICIS.

§. MCCCXVI.

Quum adhuc de partibus actoris æque Connexio.
ac rei actum sit: proximum est,
vt & de IUDICE videamus.

§. MCCCXVII.

Distincta Romæ fuisse MAGISTRATVM. Magistratus
VM & IUDICVM officia, iam supra mo. & iudex.
nui-

quomodo
differant?

nuimus. (§. 1181.) MAGISTRATIBVS iurisdictio cum imperio mixto; IVDICI-BVS nuda notio competebat. L. 15. ff. de re iud. Coram illis quæ fiebant, IN IVRE; coram his facta, IN IVDICIO peragi dicebantur. Schilt. Exerc. 7. §. 3. Ilie de IVRE; hic de FACTO cognoscet (§. 1353. *). Si ipse Prætor & de iure & de facto cognosceret, dicebatur id iudicium EXTRAORDINARIVM. L. 178. §. vlt. ff. de V. S. qualia iure nouo erant interdicta, (§. 1287.) aliæque extraordinariæ cognitiones. tit. ff. de extr. cognit.

§. MCCCXVIII.

Iurisdictio & imperium quomodo differant.

Ceterum prout magistratus vel civiles vel criminales cauſas cognoscit: ita ei vel IVRISDICTIO tribuitur, vel IMPERIVM. IVRISDICTIO est notio iure magistratus competens. Cuiac. Paratit. ad tit. Pand. de iurisd. IMPERIVM contra erat potestas armata. Sigon. de iure ciu. Rom. lib. I. c. 2.

§. MCCCXIX.

Sunt ex parte coniuncta.

Quia tamen, cui iurisdictio data est, ei quoque concessa videntur illa, sine quibus iurisdictio explicari non potest: L. 2. ff. de iurisd. voluerant Romani, vt & cum iurisdictione imperii quædam particula; quæ in exsequutione & coercitione ciuili consistit, coniuncta esset, quemadmodum & iurisdictio, quatenus est

est causæ cognitio, non separatur ab imperio. *L. 6. pr. ff. de off. procos.*

§. MCCCXX.

Atque inde est quod imperium diuiditur in MERVM & MIXTVM: Vbi merum non accipitur pro vehemente, summo, excellente, sed eo sensu, quod opponitur ei, quod mixtum est, vti apud Græcos τό ἄκρατον τῷ μικρέστι. (*Pand. P. I. §. 245.* *).

Imperium
merum &
mixtum.

§. MCCCXXI.

Ac proinde imperium MERVM est potestas gladii, ad animaduertendum in homines facinorosos speciali lege concessa. *L. 3. ff. de iurisdicō. MIXTVM contra dicitur imperium, cui etiam iurisdictio inest. L. 3. ff. de iurisd. siquidem vti potestas gladii sine notione esse nequit; (§. 1319.) ita partim vis ac potestas exsequendi & coercendi iurisdictioni cohæret; quia iurisdictio sine modica coercitione nulla est. L. 1. §. vlt. L. vlt. §. 1. ff. de offic. eius, cui mand. iurisd.*

Vtriusque
definitio.

§. MCCCXXII.

Ergo cui iurisdictio competit, ei ordinarie & mixtum est imperium: contra cui mixtum est imperium, ei non statim competit merum. *L. 1. §. vlt. ff. eod. Fuit tamen, vbi, cui iurisdictio est, ei mixtum non competenter imperium. Exemplo esse possunt magistratus municipales,*

Cui merum
& mixtum
imp. com-
petat?

qui-

quibus negant auctores nostri, quæ magis imperii sunt, non quæ magis iurisdictionis. L. 4. ff. de iurisd. L. 26. pr. & §. 1. ff. ad municipal.

§. MCCCXXIII.

Iurisdictio
voluntaria
& conten-
tiosa.

Iurisdictio porro vel VOLUNTARIA est, vel CONTENTIOSA. Illa inter volentes exercetur; vt adoptio, manumisio, emancipatio: hæc etiam inter inuitos cum caussæ cognitione, vti omnes actiones. L. 2. L. 3. ff. de off. procos. Illa a quocumque magistratu exerceri poterat, dummodo apud eum esset legis actio: (§. 69. 2) hæc a iudice tantum competente L. 20. ff. de iurisd. Illa etiam diebus ferriatis, L. 8. C. defer. & extra tribunal. (§. 100.) L. 36. pr. ff. de adopt. §. 2. Inst. de libertin immo in caussa propria exeretur. L. 3. L. 14. ff. de adopt. in hac omnia secus se habent.

§. MCCCXXIV.

Ordinaria
& extraor-
dinaria.

Deinde eadem in ORDINARIAM & EXTRAORDINARIAM diuiditur. Iurisdictio ordinaria iure magistratus competit, vti ius decernendi, iudicem dandi, exsequendi. Extraordinaria speciali legi defertur, vti tutoris datio. (§. 242.) L. 7. §. fin. ff. de off. procos. Illa mandari potest, hæc non potest. L. 1. pr. ff. de off. eius, cui mand. iurisd.

§. MCCCXXV.

Propria &
mandata.

Porro diuitur in PROPRIAM, quæ iure magistratus sui, adeoque iure proprio

prio competit: *L. 5. L. 6. ff. de iurisd.*
MANDATAM, quam quis nomine magis-
tratus alterius exercet, *L. 5. L. 16. ff.*
cod. L. 1. §. 1. L. 3. de offic. eius, cui mand.
iurisd. & **PROROGATAM**, quæ vel expref-
so consensu viriusque partis; vel tacito,
vel ex legis præscripto extra terminos
exercetur. *L. 18. ff. de iurisd.* *L. 1. L. 2.*
ff. de iudic.

§. MCCCXXVI.

Hodie his iurisdictionis speciebus acce-
dit alia, passim obvia, quæ possessoribus
prædicorum iure hæreditario competit
in rusticos, & cum prædiis vendi, locari,
aliisque modis & in fœminas aliquando
transferri potest, atque hic **PATRIMO-**
NIALIS vocari solet. Sed hanc a veteri
potestate dominica in seruos vel homi-
nes proprios repetendam, & nihil aliud
esse, quam potestatem dominicam, iu-
risdictionis σχήματι indutam, iam su-
pra monuimus (§. 132.).

Patrimo-
nialis.

§. MCCCXXVII.

Non autem hodie obseruatur discriminem
inter ea, quæ *in iure*, & quæ *in iudicio*
fieri dicuntur. Iudices enim pedanei a-
pud ipsos Romanos dari desierant, non
quidem a temporibus Diocletiani, vt
ex *L. 2. C. de pedan. iud. colligunt*, (vid.
V. C. Gerh. Nood. de Iurisd. & *imp. lib.*
I. c. 15. p. 148. sequ.) sed tamen ante
Iustinianum. §. vlt. *Inst. de interd. Ger-*
manicæ autem originis gentibus nun-
quam

An hodie
magistratus
& iudicis sit
differentia?

quam in usu fuerunt. Eoque sensu accipiendi iureconsulti, dum hodie omnia iudicia aiunt esse extraordinaria, ex d.
§. vlt. Inst. de interd.

§. MCCCXXVIII.

Hodie ipse magistratus iudicant. Qui im itaque hodie omnia iudicia sint extraordinaria: (§. 1327.) ipse magistratus & cognoscit, & sententiam fert, & eamdem exsequitur.

§. MCCCXXIX.

Forum officium nobile & mercenarium. Quumque quædam impertiatur tantum rogatus, quædam ex officio & æquitate decernat, etiam non rogatus, officium eius in MERCENARIVM & NOBILE a doctribus diuiditur: & ad hoc pertinet tit. C. ut, quæ desunt aduoc. iudex suppleat.

§. MCCCXXX.

Quomodo debeant ferre sententiā? In sententiis ferendis non aliter iudicare debet, quam legibus, aut constitutionibus, aut moribus proditum est pr. Inst. h. t. Et consuetudines quidem & statuta primas ferunt: his tacentibus, ad ius commune deueniendum. (§. 17. 7).

§. MCCCXXXI.

Exempla in Institut. Quæ in variis actionibus ac iudiciis, imprimis diuisoriis, obseruanda sint a iudice, exemplis docet Imperator. §. 1. sequ. Inst. h. t.

§. MCCCXXXII.

Exsequutio sententiæ. Rem iudicatam exsequitur iudex, sed ita, ut pusillum laxamenti concedere

dere possit, si ad quantitatem dandam sit condemnatus reus, et hic caueat, se intra certum tempus soluturum §. 2. *Inst. h. t.* Quadrimestre spatium reo condemnato conceditur in *L.* vlt. *C. de exec. rei iud.* species autem statim restituenda, *L.* 9. ff. *de rei vind.*

§. MCCCXXXIII.

Et huiusmodi species iudicio familiæ recisc. vel comm. diuidundo vel finium regundorum adiudicata, sine traditione (§. 339. **) statim eius fit, cui adiudicata est. *Vlp. Fragm. tit. 19. §. vlt. Inst. h. t.* Dum ne sit res aliena, siquidem tunc usucapiendi tantum conditio transfertur *L. 17. ff. de usucap.* Ex reliquis iudiciis per sententiam nec dominium acquirimus, nec aliud ius in re, quia sententia non dat dominium, sed declarat, *L. 8. §. 4. ff. si seru. vind.* et hinc actio iudicati non in rem est, sed in personam.

In res
quasdam
adiudica-
tas domi-
nium sine
traditione
consequi-
mur.

TIT. XVIII.

DE PVBLICIS IVDICIIS.

§. MCCCXXXIV.

Supra diximus, delicta alia **PRIVATA** esse, alia **PVBLICA**, (§. 1035.) quorum cognitio quum non ad magistratus, quibus erat iurisdictio sed libera adhuc rep. vel ad eos, quibus imperium merum lege da-
Heinecc. Instit. Nn tum

Connexio.
Crimen
publicum
quid?

tum fuerat, vel si de capite ciuis Rom. age-
retur, ad ipsum populum; sub imperato-
bus ad præfectum vrbi et præfides pro-
uinciarum pertineret: de his sub finem
libelli imperator agit.

§. MCCCXXXV.

Differentia
iudiciorum
publicorum
& priuato-
rum.

Maxime hæc crimina publica differunt
a priuatis. Nam 1) ea non priuati perse-
quuntur, quorum interest, sed respublica:
& hinc 2) vnicuique accusandi ius est, nisi
quis speciatim prohibeatur, §. I. I. h. t.
dummodo 3) accusator subscribat in cri-
men, id est libello se obstringat ad poenam
talioris, si calumniæ conuictus fuerit. L.
7. pr. L. vlt. C. de accus. & inscr. L. vlt. C.
de calumn. Quin et 4) non actor hic perse-
quitur poenam pecuniariam sibi adplican-
dam, sed ad vindictam publicam agit accu-
sator.

§. MCCCXXXVI.

Pœna quo-
tuplex?

Pœna vel CAPITALIS est, vel NON CA-
PITALIS. Illa vel vitam naturalem vel ca-
put ciuile (§. 223. *) tollit: hæc nec vitam
nec caput ciuile, libertatem puta aut ciu-
itatem aufert L. 6. §. vlt. ff. de pœn. §. 2.
Inst. h. t.

§. MCCCXXXVII.

Pœnæ capi-
tales & non
capitales.

Pœnæ capitales apud Romanos receptæ
erant damnatio ad furcam, viuicomburium
capitis amputatio, damnatio in metalla, de-
portatio in insulam. L. 28. pr. §. II. L. 8.
§. I. sequ. ff. pœn. non capitales fustium ad-
moni-

monitio, flagellatio, damnatio ad operas publicas, relegatio, infamia, dignitatis priuatio *L. 6. §. vlt. L. 7. L. 8. pr. L. 28. ff. de pœn.*

§. MCCCXXXVIII.

Quum vero illæ pœnæ vel certis legibus de publicis iudiciis definitæ sint, vel eiusmodi leges de iis non existent: iudicia illa *κατ' εἶχον* PVBLICA, hæc EXTRAORDINARIA dicebantur (§. 1036.) De his libro Pandectarum 47. de illis solis in Institutionibus iam agitur.

Crimina extraordi-
naria.

§. MCCCXXXIX.

Leges autem, quæ de publicis iudiciis existant, sunt 1. *lex Iulia MAIESTATIS*, 2. *lex Iulia DE ADVLTERIIS*, 3. *lex Cornelia DE SICARIIS*, 4. *lex Pompeia*, 5. *lex PARRICIDIIS*, 6. *lex Cornelia DE FAL-
SIS*, 6. *leges Iuliæ DE VI PVBLICA &
PRIVATA*, 7. *lex Iuliæ DE PECVLATV,
& DE RESIDVIS*, 8. *lex Fabia DE PLAGIA-
RIIS*, 9. *leges Iuliæ AMBITVS, REPE-
TVNDARVM, & DE ANNONA.*

Leges de
iudiciis pu-
blicis.

§. MCCCXL.

I. *Lex Iulia MAIESTATIS*, lata a Iulio Cæfare, Cic. *Philip.* I. in eos ani-
maduerti iubet, qui contra reip. vel
principis summam potestate aliquid mo-
liti sunt. §. 3. *Inst. h. t. L. 1. §. 1. ff.
ad L. Iul. Maiest. & tum PERDVELLIO-*
NEM, tum CRIMEN MAIESTATIS spe-

Lex Iulia
Maiestatis.

ciatim ita dictum, vindicat. *L. vlt. ff.*
ead. L. vlt. de abolit.

§. MCCCXLII.

Quid per-
duellio &
crim. mai-
estatis.

PERDVELLIONIS criminis se obstringit
qui hostili animo aduersus rem publicam vel
principem animatus est. L. 1. L. 2. L. vlt.
ff. ad L. Iul. mai. §. 3. Inst. h. t. CRI-
MINIS MAIESTATIS in specie reus fit,
qua iure maiestatis inualuit, aut aliquid
verbis vel factis, sine animo hostili in con-
tumeliam principis committit. L. 6. L. 7.
L. vlt. ff. eod.

§. MCCCXLII.

Singularia
circa cir-
men per-
duellionis.

Ob criminis enormitatem plura hic oc-
currunt singularia, veluti 1) quod & alio-
quin accusare prohibiti accusare possint,
L. 7. pr. §. 1. 2. L. 8. ff. eod. 2) quod
aduocati non admittantur, *L. 5. §. 2. C.*
ead. 3) quod adpellationi locus non sit,
L. 6. §. 9. ff. de iniust. rupt. irr. test. 4)
quod & testes inhabiles admitti possint,
L. 7. §. 1. C. ad L. Iul. mai. 5) quod
etiam aduersus principis administratos, qua-
tales, committi possit hoc crimen, *L. 5.*
pr. C. h. t. 6) quod & nudum consilium
& nuda scientia vel consciis silentium pu-
niatur. * *L. 5. §. 6. 7. C. eod.*

* Ita sane ex illa lege statuendum videtur cum
Bartolo. At Baldus *Conf. I. 34.* eius ani-
mam ob hanc sententiam in inferno cru-
ciari ait. In praxi facile cum Baldo fece-
rim, quamuis *L. 5. C. de maiest.* vere suf-
fragetur Bartolo.

§. MCCCXLIII.

§. MCCCXLIII.

Pœna criminis *perduellionis* est 1) su- Eiusdem
prenum supplicium, *L. 5. pr. §. 6. C. eod.*
pœna. 2) memoriæ post mortem damnatio,
§. 3. *Inst. h. t.* 3) publicatio bonorum,
L. vlt. ff. L. 5. 6. 7. 8. pr. C. eod. 4) filio-
rum a materna, auita, omniumque pro-
pinquorum successione, immo & testamen-
tis extraneorum delata hæreditate, nec
non ab omni dignitate exclusio, filiarum
hæreditate materna ad legitimam tantum
portionem restricta. *L. 5. §. 1. 3. 6. ff. eod.*

§. MCCCXLIV.

Rei criminis maiestatis speciatim dicti Pœna reo-
rum maie-
statis.
pro eius qualitate capitis damnantur,
vel depontantur, vel relegantur, nec ea
pœna ad liberos extenditur. §. 3. *Inst. h.*
t. L. 24. ff. de pœn. L. vlt. ff. & L. 5.
pr. §. 1. C. h. t.

§. MCCCXLV.

Firmauit hanc atrocem legem Neme- Ufus ho-
diernus.
sis Carolina *Art. 124.* nisi quod non gladio
percutitur perduellis, sed corpus eius in
quatuor partes secari, easque in locis pu-
blicis suspendi iubetur. Nec mores ab
hoc suppicio abhorrent.

§. MCCCXLVI.

H. *Lex Iulia de ADVLTERIIS* non fo- Lex Julia
de adulte-
riis.
lum adulteria, verum etiam nefandum &
monstrosum Venerem, incestum stuprum &
lenocinia coercet. Meretricum enim impro-
bitas apud Romanos, satis pœnæ tantæ tur-
pitudinis professioni inesse existimantes,

extra poenam ciuilem fuit. L. 12. L. 29. §. 1. C. ad L. Iul. de adult. L. 13. §. 2. ff. eod.

§. MCCCXLVII.

Adulterium, quid? ADVLTERIVM est mulieris alii nuptæ

vel desponsatæ vitiatio. L. 6. §. 1. L. 13. §. 2. L. 24. §. 1. ff. eod. Adeoque ex principiis iuris Rom. non solum maritus, sed et cælebs, qui alienam subagitauit uxorem vel sponsam, adulterium commisit, non maritus, qui cum innupta rem habuit, quippe stupri tantum reus. L. 6. §. 1. ff. ad L. Iul. de adult. Ast ex principiis iuris canonici can. 15. cauff. 32. qu. 5. omnis violatio fidei coniugalis adulterium habetur.

§. MCCCXLVIII.

Eius poena publica. Id crimen et publica seueritate ex hac

lege coërcetur. & priuatim quibusdam casibus iure vindicatur. Poena publica ex lege Iulia non fuit gladii. (vti Iustinianus tradit §. 4. Inst. h. t. & L. 9. C. ad L. Iul. de adult.) sed relegatio in insulam, & publicatio dimidiæ partis bonorum, tum adulteri, tum adulteræ, & huius simul dimidiæ dotis Paull. Rec. Sent. lib. 2. tit. 26. §. 14. L. 5. ff. de quæstionibus. Postea Constantinus capitale esse iussit adulterium L. 30. §. 1. C. ad L. Iul. de adult. Iustinianus adulteram verberatam in monasterium mitti, & nisi intra biennium recipiat maritus, attonderi voluit. Nou. 134. cap. 20.

§. MCCCXLIX.

§. MCCCXLIX.

Priuatim vindicta permittitur & marito & patri adulteræ. Sed illi occidere licet tantum adulterum non vxorem, immo nec illum, nisi domi suæ, vel alibi post trinam denunciationem, testibus tribus munitam, deprehensum: *huic et filiam familias, domi suæ generiue in adulterio deprehensam vna cum adultero occidere licet.* L. 20. seq. ff. ad L. Iul. de adult. Nou. 117. cap. 15.

Priuata adulterii persequutio.

§. MCCCL.

Hodie per Germaniam adulterium duplex gladio punitur in Saxonia, Palatinatu, Marchia, Hassia, ducatu Brunsvicensi: ast in prouinciis Austriacis, Bauaricis & vbi ius Lubecense viget, multa coercentur. Si maritus cum innupta rem habuit, extra Saxoniam ille fustibus cæditur, hæc relegatur, nisi & in dupli mulcta recepta sit. In Saxonia maritus capite plectitur, innupta virgis cæsa relegatur. Denique si cælebs vxorem alienam corrupt: extra Saxoniam, vbi mulcta hoc crimen expari non solet, masculus capit is damnatur, adultera fustigatur. In Frisia itidem mulcta obtinet, Statutis expressa Lib. 2. Tit. II. §. 3.

Vetus ho-
diernus.

§. MCCCLI.

Monstrosæ & nefandæ Veneris pœna similiter capitalis est. L. 31. C. ad L. Iul. de adult. §. 4. Inst. h. t. Et ex constitutione

Pœna mon-
stræ ve-
neris.

quidem *Crim. Art. 116.* viuicomburio plectantur rei quidam tam nefandæ turpitudinis, quam scire non proficit. *L. 31. C. ad leg. Iul. de adult.*

§. MCCCLII.

Incestus.

*Incestus est coitus illicitus, inter eas personas, quæ ob consanguinitatem vel affinitatem coniungi non possunt. (§. 152. sequ.) L. 6. L. vlt. de incest. nupt. Illud crimen inter ascendentibus & descendentes commisum deportatione: in reliquis gradibus arbitrarie punitur. L. 5. ff. de quaest. Nou. 12. cap. 1. L. vlt. ff. de ritu nupt. Hodie fere obtinet poena capitalis, si personæ, quas ius diuinum *Leu. 18. & 20.* coniungi non patitur, coierint. Alibi saltim, si ascendentibus cum descendantibus rem habuerint, poena gladii; si personæ, inter quas parentum liberorumque ratio est, vel fratres & sorores, poena fustigationis, inter personas remotiores relegatio obtinet. *Carpz. Prax. Crim. Qu. 74.**

§. MCCCLIII.

Stupr. I.

Stuprum est, quod virginī vel viduæ honeste viuenti sine vi infertur. L. 6. §. 1. L. 34. pr. §. 1. ff. ad L. Iul. de adult. Eius poena iure Rom. in personis honestis est publicatio dimidiæ partis bonorum, in humilibus corporis coercitio cum relegatione. §. 4. Inst. h. t. Stuprum vi illatum capitis supplicio luitur. L. 1. §. 2. ff. de extraord. crimin.

§. MCCCLIV.

§. MCCCLIV.

Moribus Germanicis eatenus obtinuit ^{Vsus ho-}
ius diuinum, *Deut.* 22. 28. seq. vt stupra-^{dierus.}
tor stupratam virginem aut dotare aut du-
cere cogatur. *cap.* 1. 2. *X. de adult.* Al-
terutrum si fecerit, poena est pecuniaria
vel carceris aliquot dierum. Si virgo ma-
trimonii spe illecta stuprum passa est: ab-
scisse eam ducere tenetur stuprator, &
tunc eandem poenam subeunt coniuges.
Alibi sola poena pecuniaria obtinet.

§. MCCCLV.

Lenocinium est, quando quis fæminas ^{Lenocinii,}
aliis quæstus caussa prostituit. *L.* 20. *pr. ff.*
cod. Poena capitalis est, si quis filiam vel
vxorem prostituat, alias arbitraria. *Nou.*
14. & *L.* 29. §. 3. *ff. eod.* Id & *Const. Crim.*
Carol. art. 122. *sequ.* & mortis sequuntur.

§. MCCCLVI.

III. *Lex Cornelia De sicariis coér-*
cet homicidia & veneficia. HOMICIDIA
vero est, qui dolo malo hominem occidit,
L. 1. §. 3. *L.* 14. *ff. ad L. Corn. de sicar.*
qui dolus praesumitur, si quis telo vsus fit.
L. 1. §. 3. *ff. eod.* Homicidium tale dolo-
sum capite; §. 5. *Inst. h. t. Gen.* 9. 5. 6.
Const. Crim. art. 147. *sequ.* culpa commis-
sum extra ordinem punitur; *L.* 4. §. 1.
L. 7. *ff. eod.* casu commissum a poena im-
mune est, eoque & moderamen inculpa-

Lex Corne-
lia de sica-
riis.

tæ tutelæ pertinet. (§. 1082. 2.) Et eo iure utimur, nisi quod assassinatores, qui percussorem conduxere, poena gladii : assassini, qui operas locarunt, nec non latrones; (§. 1079) crurifragio puniri solent. Carpz. ib. Qu. 19.

§. MCCCLVII.

Et vene-
ficiis.

VENEFICIVM adpellatur vel *crimen*, quo quis venena mala necandi hominis causa fecit, vendidit, dedit, L. I. §. 1. L. §. 1. 2. ff. 2. eod. §. 5. Inst. h. t. vel quo quis su- furris & incantationibus magicis homines occidit, vel occidere conatus est. L. 13. ff. eod. §. 5. Inst. eod. Horum quoque poena capitalis est. §. 5. Inst. h. t. L. I. L. 4. L. 5. C. de malef. mathem.

§. MCCCLVIII.

Quomodo
plectendi?

Qui venenis malis occiderunt, ex Constitutione criminali Carol. art. 130. si masculi sunt, crurifragio plectuntur, si foeminae, culeo insutæ in aquis suffocantur. Sortilegi, qui fusurris & incantationibus nocuerunt, gladio feriuntur; qui pactum cum dæmone expresse inierunt, viui comburuntur. Const. crim. art. 109. Sed si vlla in re, in hac sane caussa, tot vulgi implicata erroribus, non nimis credulus esse debet iudex.

§. MCCCLIX.

Lex Pompeia de par-
ticipiis.

IV. *Lex Pompeia de PARRICIDIIS* vindicat homicidium inter proximos cognatos commissum: & quidem, si quis patrem, matrem, auum, auiam, fratrem,

trem, sororem, patrualem, matrualem, patrem, auunculum, amitam, consobrinum, consobrinam, vxorem, virum, generum, socrum, vitricum, priuignum, priuignam, patronum, patronam (§. 111.) occiderit. *L. 1. pr. ff. ad L. Pomp. de parr.*

§. MCCCLX.

Pœna in eo consistit, quod parricida, Eius pœna.
virgis sanguineis cæsus, culeo infuitur,
& cum cane, gallo gallinaceo, vipera, &
simia, inter serales istas angustias comprehensus, in vicinum mare vel amnem proiicitur. §. 6. 9. *Inst. h. t. L. 9. pr. ff. eod.*
L. vn. C. de his, qui par. vet. lib. occ.
Si mare vel flumen sit remotius, parricida vel viuus comburitur, vel obiicitur bestiis. *L. 9. pr. ff. eod.*

§. MCCCLXI.

Pœnam culei & *Const. Crim. art. 131.*
in parricidio inter ascendentes & descendentes admisso, probat. Alias fere gladii pœna obtinet, reusque ad supplicium trahitur, vel ante illud forcipe candente aliquoties vritur, si atrocius fuerit parricidium.
Const. Crim. ib. & art. 137.

Et hujus
vñus ho-
diernus.

§. MCCCLXII.

V. *Lex Cornelia de Falsis coercet cri-*
men, quod in veritatis imitatione ac sup-
pressione, in alrerius fraudem dolose facita,
consistit. §. 7. Inst. h. t. L. 16. §. 2. L.

Lex Cor-
nelia de
Falsis.

23. ff. L. 20. C. ad L. Corn. de fals. Cuius criminis rei sunt, qui in testamento vel aliis instrumentis, in alio nomine adsumendo, in testimonio perhibendo, in supponendo partu, in mensuris, ac denique in numis adulterandis, falso committunt.

§. MCCCLXIIII.

Falsi poena. Ob falsa hæc omnia serui supremo suppicio, liberi deportatione & publicatione bonorum adficiuntur. L. I. §. vlt. L. 27. §. vlt. L. 32. ff. ad L. Corn. de fals. Adulterantes monetam viuicomburio plentuntur ex Constitutione Constantini M. L. I. C. de fals. mon. quam poenam retinuit Carolus V. in Const. Crim. art. III. si quis monetam, quoad materiam falsam, cudit vel alio cusam sciens dolo malo expedit. Sæpius tamen gladii poena irrogatur. Capitale quoque est crimen suppositi partus, L. I. C. de fals. falso testimonium, ob quod quis capit is damnatus est, L. I. §. I. ff. ad L. Corn. de sicar. immunitas a tabulario ciuitatis falso concessa. L. I. de imm. nem. conced. Reliqua falsa poenis arbitriis coercentur. Quod in Frisia obtinere, patet ex B. Huberi Prælect. ad tit. ff. ad L. Corn. de fals.

§. MCCCLXIV.

VI. Lex Iulia etiam vim publicam & privatam coercent. Publica est vis atrocior, maxime armata, per quam securitas publica violatur. L. 3. pr. & §. vlt. ff.

ff. ad L. Iul. de vi publ. Quo & raptus virginum & viduarum, nec non vis a persona publica, & personæ publicæ, illata *L. 7. L. 10. pr. ff. ad leg. Iul. de vi publ.* refertur. **PRIVATA** est *vis minus atrox*, & *sine armis commissa*, §. 8. *Inst. h. t.*

§. MCCCLXV.

Vis publica deportatione punitur, §. 8. *Pœna Inst. h. t.* Si cum telo ædes alienæ expugnatæ, vel raptus commissus, pœna est capitalis, *L. 5. §. 2. L. 11. ff. ad leg. Iul. de vi publ. L. vn. C. de rapt. virg.* Vis priuata publicatione tertiae partis bonorum & infamia coercetur, *L. 1. pr. L. vlt. ff. L. 2. C. ad L. 1. de vi priuat.* §. 8. *Inst. h. t.* Circa vim publicam idem fere hodie obtinet. Crimen raptus etiam ex *Constit. crimin. Carol. art. 118. capitale est*, si quis inuitam rapuit. Add. *cap. penult. & ult. X. de rapt. virg.* Vis priuata fere arbitrarie punitur. *Carpzou. Prax. criminal. quæst. 40. num. 7.*

§. MCCCLXVI.

VII. Lex Iulia de PECVLATV & SA-CRILEGIIS coercet eos, qui pecuniam publicam, aut sacram, quam non administrant, furantur, §. 9. *Inst. h. t. L. 4. pr. L. 9. §. 1. ff. ad leg. Iul. peculatus.*

Lex Iulia
de peculatu-
& facrile-
giis.

§. MCCCLXVII.

Peculatus pœna est deportatio, *L. 3. Pœna, ff. eod. §. 9. Inst. h. t.* aliquando quadrupli, *L. 6. §. vlt. L. penult. ff. eod. Sacri-legium extra ordinem, & aliquando capi-*
tali

tali pœna coërcetur, *L. 4. §. 1. L. 9. pr. ff. eod.* Horrenda eit sacrilegii pœna, iis propolita, qui *monstrantiam*, quam vocant, surripiunt, *Conſt. crim. art. 172.* Hodie quum nobis res sacræ extra vſum nullæ ſint, & pœna futuri plerisque locis ſatis atrox videatur; nihil cauſſæ eft, cur sacrilegii & peculatus pœna a pœna furti diſcernatur.

§. MCCCLXVIII.

*Lex Fabia
de plagiariis.*

VIII. *Lex Fabia de PLAGIARIIS* eos qui liberos homines vel alienos feruos do- lo malo celant vel furripiunt, mulcta pecuniaria coërcuit, *L. vlt. ff. ad leg. Fab. de plag.* Poſtea pœna arbitria, & ali- quando capitalis eſſe cœpit, *L. 1. L. vlt. ff. L. 6. L. 7. L. vlt. eod.*

§. MCCCLXIX.

*Lex Iulia
repetundarum, de ambitu, &
aliae.*

IX. Exſtiterunt etiam *leges Iuliæ Re- PETVNDARVM, DE AMBITV, DE ANNO NA, DE RESIDVIS*, quæ crimina animæ amiffionem non irrogant, & ex parte ho- die fere rarius, pro laxa ſæculi discipli- na, puniuntur. Quare iis non immoramus.

§. MCCCLXX.

*Accusatio-
nes priua-
torum cur-
hodie ra-
riores.*

Id monere ſatis fuerit, rariores hodie, ac alicubi pæne fine exemplo accusatio- nes criminum, a priuatis ſuceptas. Alibi enim reſpublica per procuratorem fisci, alibi magistratus per modum inquifitionis, quam vocant, facinorofos perſequitur, & follicite agit, *ut malis hominibus purge- tur prouincia, L. 3. ff. de offic. praefid.*

INDEX

INDEX PRIMUS TITVLORVM.

- D**e Actionibus *Lib. IV.* De Excusationibus tutorum
 tit. 6. pag. 477 vel curator m I. 25. 132
 - adquisitione per arrogatio- - Fideicommissariis hære-
 nem III. II. 324 ditatibus, & ad SC. Tre-
 - ademtione legatorum II. bellianum II. 23. 298
 21. 291 - fideiussoribus III. 21. 380
 - adoptionibus I. II. 81 - fiduciaria tutela I. 19. 110
 - adquirendo rerum dominio - Gradibus cognationum III.
 II. I. 151 6. 316
 - assignatione libertorum III. - Hæredibus instituendis II.
 9. 319 14. 242
 - Attiliano tute & eo qui - hæreditatibus, quæ ab in-
 ex lege Iulia & Titia da- testato deferuntur III. I.
 tur I. 20. III 310
 - auctoritate tutorum I. 21 - hæredum qualitate & diffe-
 rentia II. 19. 267
 - Bonorum possessionibus III. - his, qui sui vel alieni iuris
 10. 320 sunt I. 8. 59
 - Capitis deminutione I. 16. - iis, per quos agere pos-
 105 sumus IV. 10. 529
 - codicillis II. 25. 306 - ingenuis I. 4. 41
 - contractu emphyteuseos - iniuriis IV. 4. 465
 III. 25. 405 - inofficio testamento II.
 - curatoribus I. 23. 122 18. 263
 - Diuisione stipulationum III. - interdictis IV. 15. 546
 19. 371 - inutilibus stipulationibus
 - donationibus II. 7. 204 III. 20. 375
 - duobus reis stipulandi & - iure naturali, gentium, &
 promittendi III. 17. 267 ciuili I. 2. 18
 - Emtione & venditione IN. - iure personarum. I. 3. 35
 24. 391 - iustitia & iure I. I. 12
 - eo, cui libertatis cauſa - Legatis II. 20. 274
 bona addicuntur III. 12. - lege Aquilia IV. 3. 459
 326 - Falcidia II. 22. 294
 - exceptionibus IV. 13. - Fusia Caninia tollenda
 543 I. 7. 57
 De

INDEX PRIMVS.

De legitima agnatorum suc-	De publicis iudiciis	IV.	18.
cessione	III. 2.	312.	561
- tutela	I. 15.	103	- pupillari substitutione II.
- legitima parentum tutela			16. 25
- - patronorum tutela I. 17.	I. 18.	109	Qui & ex quibus caussis ma-
		108.	numittere non possunt L.
			6. 53
- legitimatione I. 10.	78	Quibus alienare licet, vel	
- liberis exheredandis II. 13.		non II. 8. 209	
	235	- modis ius patriæ potestatis	
. libertinis I. 5.	43	solutur I. 12. 89	
- litterarum obligationibus		- modis re contrahitur obli-	
	III. 22.	386 gatio III. 15. 349	
locatione & conductione		- - testamenta infirmantur II.	
	III. 25.	399	
- mandato III. 27.	414	- tollitur obligatio III. 30.	
- militari testamento H. 11.		17. 295	
	226	- - finitur I. 22. 119	
- Noxalibus actionibus IV.		- non est permissum facere	
	8. 522	testamentum I. 12. 232	
- nuptiis I. 10.	67	Qui testamento tutore dari	
- Obligationibus III. 14.	339	possunt I. 14. 98	
- - ex consensu III. 23.	390	Quod cum eo, qui in aliena	
- - quæ ex delicto nascun-		potestate est, negotium	
ter IV. 1.	441	gestum esse dicitur	
- - quæ quasi ex contractu		IV. 7. 513	
nascuntur III. 28.	418	De rebus corporalibus &	
- - quæ quasi ex delicto na-		incorporalibus II. 2. 175	
scuntur IV. 5.	472	- replicationibus IV. 14.	
- Officio iudicis IV. 17.	555	545	
- Patria potestate I. 9.	61	- rerum diuisione, & adqui-	
- perpetuis & temporalibus		rendo earum dominio II.	
actionibus, & quæ ad hæ-		I. 152	
redes & in hæredes tran-		- Satisficationibus IV. 11.	
seunt IV. 12.	536	533	
Per quas personas cuique		- satisficatione tutorum vel	
adquiritur II. 9.	212	curatorum I. 24. 128	
- nobis obligatio adquiritur		- SC. Orphitiano III. 4. 314	
	III. 29.	- Tertulliano III. 3. 313	
De pœna temere litigantium		De seruili cognatione III. 7.	
	IV. 16.	316	

INDEX PRIMVS

De seruitutibus prædiorum	De successionibus sublatiſ,
II. 3. 177	quæ fiebant per bonorum
- singulis rebus per fidei-	venditiones, & ex SC.
cōmissum relictis II. 24.	Claudiano III. 13 327
	305 - suspectis tutoribus & cu-
Si quadrupes pauperiem fe-	ratoribus I. 26. 138
cisse dicatur IV. 9. 525	- Testamentis ordinandis II.
De societate III. 26. 409	50. 217
- stipulatione servorum III.	- tutelis I. 13. 94
	18. 370 - verborum obligationibus
- successione cognatorum III.	III. 16. 361
	5. 315 - vi bonorum raptorum IV.
- successione ab intestato se-	2. 456
cundum Nouellam	CXVIII. - vſu capionibus, & longi
- - adſcendentium	329 temporis præscriptionibus
- - collateralium	333 II. 6. 195.
- - coniugum	335 - vſu & habitatione II. 5.
- - descendantium	337 192
- - fisci	330 - vſu fructu H. 4. 187.
- successione libertorum III.	338 - vulgari ſubstitutione II. 15.
	250
	8. 317

INDEX SECUNDVS AVCTORVM.

A	gathias. Aggenus. Alciatus. Alteserra. Amaya. Appianus. Aristoteles. Arrianus. Attaliota. Bachouius. Baldus. Barbeyracius. Baronius. Bartolus. Beyerus. Blondellus. Brooeus. Brunnemannus. Burmannus. (Petr.) Burnetus. Bynkershœkius. Caius. Capitolinus. Carpzouius. Casaubonus. Cassiodorus. Cassius (Dio.) Censorinus. Christineus. Chorifius. Chrysostomus. Cicero. Claudianus. Connanus. <i>Constitutio criminalis Carolina.</i> Corafius.	Cuiacius. Dionysius Halicarnasseus. Dondellus. Donatus. Dukerus. Euagrius. Eunapius. Eusebius. Eutropius. Faber (Petr.) Fabrottus. Feltmannus. Frontinus. Gailius. Galuanus. Gellius. Gentilis (Scip.) Giphanius. Gœddeus. Gothofredus (Iac.) Grœneuuuegen. Gronouius (Io. Frid.) Grotius. Gudelinus. Gundlingius. Gutherius. Harmenopolus. Heineccius. Hertius. Hilliger. Homberg zu Vach; Homerus. Huberus (Vlr.) - - - (Zach.) Idacius. Isidorus.
---	---	---

INDEX SECUNDVS.

<i>Ius Saxonum.</i>	Pufendorffius;
Kulpisius.	Quintilianus.
Lactantius.	Ræuardus.
Laërtius (<i>Diogenes.</i>)	Recessus imperii.
Lancellotus.	Reinesius.
Libanius.	Reinoldus.
Lipfius.	Rittershusius.
<i>Litteræ satræ.</i>	Schilterus.
Liuius.	Schultingius.
Ludeuuig.	Schurzfleischius.
Lyklama.	Salmasius.
Macrobius.	Sande.
Mæcianus (<i>Volusius.</i>)	Seneca.
Malala.	Seruius.
Maranus.	Sidonius.
Marcellus (<i>Nonius.</i>)	Sigonius.
Maximus (<i>Valerius.</i>)	Simplicius.
Merillius.	Sozomenus.
Meuius.	Spanhemius.
Mynsingerus.	Statuta varia.
Noodtius.	Strauchius.
Norifius.	Struuius.
Nyssenus (<i>Gregorius.</i>)	Strykius.
Otto.	Suetonius.
Pagenstecherus (A.A.)	Tacitus.
Palladius.	Theophilus.
Pancirolus.	Thomasius.
Paterculus (<i>Velleius.</i>)	Tiraquellus.
Perizonius.	Valerius.
Perfius.	Valefius.
Pictetus.	Valla.
Pighius.	Varro.
Pistorius.	Vinnius.
Plautus.	Vlpianus.
Plinius.	Voëtius.
Plutarchus.	Vossius.
Pollio (<i>Trebellius.</i>)	Wissenbachius.
Polybius.	Zieglerus.
Potgiesserus.	Zypæus.
Procopius.	

INDEX TERTIVS R E R V M.

	A.	
A bsentia rei publicæ caus-	- - bonæ fidei	1185
sa an a tutela excuset	- - legis quid	69
	Actiones mixtæ	1172
	291 Actiones perpetuæ	1264
A cceptilatio quid 1022. qua-	- - personales rei persequun-	
lia debita tollat 1025	toriae quamdiu durent 1270	
vñus hodiernus 1028	- - poenales quid 1172. an	
- - Aquiliana 1027. a quo in-	hæredibus & aduersus hæ-	
venta 1026	redes dentur 1275. ex de-	
A cceptum ferri quomodo	lictis priuatis quamdiu du-	
non possit 1023. quomodo	rent 1271	
possit 1024	Actiones rei persequutoriæ	
A ccessio quid 354. quotu-	an hæredibus & aduersus	
plex 354. vñus hodiernus	hæredes dentur 1273.	
	360	1274
- - industria quid 354. variæ	- - in simplum 1176. in du-	
species 361	plum 1177. in triplum	
- - mixta quid 372. variæ	1178. in quadruplum 1179.	
species 372	an ex hodie in vñu 1180	
- - naturalis quid 354. variæ	- - stricti iuris 1181	
species 355	- - temporariæ 1264	
A ccusationes priuatorum cur	Actionum cedendarum bene-	
hodie rariores 1370	ficium quid 885. eius na-	
A ctio quid 1126	tura 886	
- - confessoria quamdiu du-	Actor in tutela vel curatione	
ret 1266	quis 277	
A hypothecaria quamdiu du-	Actus quid 408. eius spa-	
ret 1267	tium. 409	
- - negatoria quamdiu duret	- - legitimi quid 70	
	1266 Adferruminatio cui adquirat	
- - quod iussu quid 1207.	363. contra eam quænam	
eius natura 1208	actio competit 364	
- - de spolio 1304	Adfinitas quid 152. quæ re-	
A ctiones arbitrarie 1185.	gula in ea obseruanda 156.	
quænam fint 1186	earum quasi adfinitas quid 161	
ongo & natura 1184		

INDEX TERTIVS.

- A**ditio quid 592. eius esse. Agri arcifinii qui 358*. Il-
 Etus 596 mitati qui *ibid.*
Adunctio quid 362 Albi corrupti actio quid
Administratio tutoris quan- 1168
 do impediatur 206 Alienandi ius an dominii
Adnotationes quid 53 effectus 464
Adoptare qui possint 176 Alieno iuri subiecti qui 128
 an etiam iuuenes & qui Alluvio an sit species natu-
 liberos habet 177 ralis accessionis 355. cu-
Adoptari qui possint 184 ius sit 358
Adoptio an sit modus pa- Aluei mutatio an sit species
 triam potestatem adqui- naturalis accessionis 355.
 rendi 144. eius effectus cuius sit 359
 & diuisio in plenam & Aquæ ductus quid 411
 minus plenam 186. ple- Aquilia lex, ex ea actio quo-
 na an patriam potestatem tuplex 1094. actio dire-
 soluat 191. quid sit 175. cta 1094. in factum 1094.
 quomodo facta 185. quo- vtilis 1094. usus hodiernus 1095. an ex ea actio
 tuplex 178. stricte dicta ob liberum hominem vul-
 quid 183. usus hodiernus 187 neratum competat 1092.
Adrogatio quid 179. an in an ex ea lis inficiando
 ea adrogandus auctor fieri crescat 1093. quot potissimum ejus capita fuerint
 debuerit 180. eius ef- 1085. caput primum quæ-
 fectus 182. impuberum nam damna vindicarit
 quomodo fiat. 181 1086. quomodo vindica-
Aelia Sentia lex an duobus rit 1087. caput secundum
 tantum capitibus consti- 1088. caput tertium 1089.
 terit 115 *. ejus caput quænam damna vindicarit
 prius 115. caput poste- 1090. quomodo ea
 rius 120. manumittendi damna vindicarit 1091.
 licentiam duobus capit- As hæreditarius in quot vn-
 bus circumscriptis 115. quando lata 241
 quando lata 106 casias diuisus 541. de eo
Agere an sit ICTi officium 29 casus varii 543
Agnati qui 220 *. quando Atilia lex quando lata 241
 succedant 761 Auctoritas tutoris quid sit
Agnationis iura quomodo 249. quomodo interpo-
 tollantur 222 nenda 250. quando ea o-
 pus 251. unde dicatur 248

INDEX TERTIUS

- Avia an iure novo tutelam Cauere an ICtus debeat 29
 legitimate suscipiat 221 Caussa liberalis quid 1142.
 Authenticæ an auctoritate quinam ex ea agat 1143
 polleant 16. quid sint 16 Caussæ justæ, ex quibus mi-
 B. nor XXV. annis manu-
Beneficium abstinenti quid mittat 121
 - competentiæ quid 1199. Cautio damni infecti quid
 quibusnam competit ob 854. de dolo 856. legato-
 beneficium 1202. ob calamitatem 1203. ob mili- rum seruandorum caussa
 tiam 1201. ob necessita- 855. de persequendo ser-
 tem 1200 uo, qui in fuga est 857.
Beneficium inventarii quid de pretio restituendo 858.
 599 qualis exigi soleat 1256.
Beneficia quænam hæredi sequi,
 concessa 597 Cautiones an hodie in vñu
Bestiæ quid 1086 *. feræ 861. conuentionales quo-
 345 *. mansuetæ factæ 345 *. tuplices 860
 mansuetæ 345 * Charta deletitia quæ 498 *.
Bonorum possessio quid 715. ὀπισθγερος ibid.
 quando petenda 726 Ciues qui non sint, an te-
 stentur 514
 C. de **C**alumniatoribus actio Clausula codicillaris quid
 in factum quid 1169. 685. quid operetur 686.
Capite censi qui 223 *. de- quid hodie 687
 stuti qui 223 Coactio an emtionem ven-
Capitis deminutione an tu- tationem vitiet 902
 tela finiatur 259. an ho- Codex. Ita collectiones prin-
 die in vñu 229. maxima- cipalium constitutionum
 226. media 227. minima adpellatae 5 *
 229. quid sit 224. quo- Iustinianeus quando com-
 tuplex 225 pilatus & editus 5. quæ-
Captiuus an hæres esse pos- nam constitutiones eidem
 fit 537 insertæ 5
Caput quid 223. liberum quid - - repetitæ prælectionis
 203 *. 223 *. quando editus & publi-
Cassiani qui 7 * catus 10
Casus quando præstetur 785. Codicilli an solemnitatem
 quid sit 784 requirant 682. an testes
 requi-

INDEX TERTIVS.

- requirant 684. circa eos - - caussa datā, caussa non
 quid juris 679. eorum va- secura 992. ob turpem vel
 riæ denominationes 678*. iniustum caussam *ibid.* sine
 in iure nostro quid 680. caussa *ibid.*
 quotuplices 681. veteri- furtiva quid 1062. an
 bus quid 677 actionem furti tollat 1064
Cœci an possint testari 518 an hodie in vſu 1066
Cognati an iure novo sint - - indebiti quid 991. quo-
 tatores legitimi 221. qui modo ab aliis conditioni-
 152. 220*. quando succe- bus differat 992
 dant 761. quid si cognati ex lege quid 1155
 ex legitimatione vel **Conditio** quid 545 quotu-
 adoptione orta 762 plex *ib.* casualis 546. mix-
Cognatio. Eius iura quo- ta *ibid.* potestatiua *ibid.*
 modo tollantur 222. ci- impossibilis quotuplex
 uilis quid 161. spiritualis 547. de ea regulæ *ibid.*
 quid *ibid.* - - possibilis 548. de ea re-
Colonus qui dicatur 916*. regulæ *ibid.*
 partarius qui dicatur 922 **Condueti** actio quid 929
Commodati actio contraria **Confessoriæ** actionis natura
 quid 805. directa 804. quo- 1137. directa quid 1135.
 tuplex 803 utilis quid *ibid.*
Commodatum quid 797. de **Confirmatio** tutoris an hodie
 eo axiomata 798. an mer- in vſu 217. an & quando
 ces intercedere possit 800 ea fit opus, si tutor testa-
 quænam culpa præstan- mento sit datus 215. quo-
 da 801. quamdiu re com- modo fiat 216
 modata & quomodo uten- **Confraternitas** Canonistis
 dum 799 quid 161*
Commixtio quid 370. quid **Confusio** quid 370. 1006.
 circa eam iustum 371 circa eam quid iustum
Communi diuidendo actio 371
 quid 983 **Coniuges** quando sibi inui-
Compaternitas Canonistis cem succedant 764
 quid 161* **Consolidationis** quinam ef-
Compensatio quid 1003. eius effectus in seruitutibus 396
 effectus 1005. eius requi- **Constitutiones** quid 51. quo-
 sita 1004 tuplices 52. 59. speciales
Conditiones quotuplices quid 52*
 1147. earum natura 1146

INDEX TERTIVS.

- C**onsuetudo quid 44*. 71. **C**ommmodato præstanta 801.
vide *ius non scriptum*, eius quando præstetur 788.
vis & potestas 72 quid sit 784
- C**ontractus quid 776. quo Culpa lata quid 787. leuis
tuplices 778. consensua quid *ibid.* leuissima quid
les quot fint 897. quasi *ibid.*
778. quo sensu reales di Curatio an quodammodo
cantur 790. reales quot ignominiosa 270 dativa
fint 791. verbales quot quid sit 273. legitima
828 *ibid.* quid sit 266. quomo-
do finiatur 275. quotu-
plex 273
- - bilaterales an fint bonæ Curator an iure novo omni-
fidei 781*. quid fint 781. bus & inuitis detur 272.
quot actiones producant 782 a quibusnam detur 274.
- - nominati qui 779. quo qui hodie 278. quomodo
tuplices 780 differat a tute 267
- - veri qui 778. quotupli- D.
- - ces 779
- - vnilaterales an fint stri- Damnum quid 784
cti iuris 781*. quid fint - - iniuria datum quid
781. quot actiones pro- 1080. an damnum casu da-
ducant 782 tum huc pertineat 1083.
Conuentio quid 773. quotu- an damnum illatum alteri
plex 774 ab eo, qui iure suo vtitur
Cornelia lex de falsis quod- 1082. an damnum, quo
nam crimen coërceat 1362 non patrimonium, sed vi-
eius poena 1363 ta læditur 1084. an dolo-
Cornelia lex de sicariis quæ- datum 1081
- nam crimina coërceat 1356 Datio tutoris an mandari
- C**orporis iuris libri quinam possit 243
- sibi inuicem derogent 15 Decisiones L. quando edi-
Correi quomodo hodie fiant tæ 7. an in Codicem re-
844. an eis inuicem com- petitæ prælectionis mi-
petat actio 847 grarint 7
- C**reditor an alienare pignus Decreta quid 54
- queat 467 Dedititorum [conditio] quæ-
- C**rimen quid? vide *delictum* nam 109
suspecti quid 302 Defensor qui 1247*
- C**ulpa. Eius triplex funda- mentum 786. quænam in

INDEX TERTIVS.

- D**eficere pars quando dicatur 627
Delegatio quid 1015. in quo differat ab aliis negotiis 1017. eius effectus 1016
Delictum quid 1033. ex eo natæ actiones quotuplices 1037. earum natura 1038
 — publicum quid 1035. priuatum quid *ibid.* quasi 1034. verum *ibid.*
Depositi actio contraria quid 816. directa quid 815
Depositum an & cur infamet 809. quid sit 806. quotuplex 812. de eo axiomata 807. de eo conclusiones 808. *sequ.* miserbile 812
Dies cedere qui dicatur 631*. venire qui dicatur *ibid.* eo veniente & conditione existente an tutela testamentaria finitur. 261
Dignitate an patria potestas solvatur 192
Diffensus mutuus quid 1030 quando ei locus 1031
Divisionis beneficium quid 881. eius natura 882
Dolus an emtionem venditionem vitiet 903. quando præstetur 785. quid 784 de dolo malo actio quid 1152
Dominium quid 335. modus id adquirendi an idem cum titulo 339
 — bonitarium seu natura-
 le quid 336. ciuile quodnam hodie dicatur 336*. minus plenum quid *ibid.* naturale quodnam hodie dicatur 336* plenum seu directum quid 337. quiritarium seu legitimum 336
Dominus an possit agere cum iis, qui cum institore vel magistro nauis contraxerunt 1213. an & hodie 1214. 1215
 — quænam iura in seruas habeat 130. quænam hodie 132
Donare qui possit 457
Donari cui possit 458. quænam res queant. 459
Donatio an modus acquirendi ciuilis 454. an rescindi queat 462. ex ea quænam detur actio 461. quotuplex 455. inter viuos quomodo differat a mortis caussa donatione 460. inter vivos vel non mortis caussa quid 456. mortis caussa quid *ibid.*
Dos quid 465. de eo ex stipulatu actio 1189
Duplicatio quid 1284
E
Ecclesiæ an hæredes esse possint 538
Edendo (Actio de) quid 1148
Edicta quid 55. an ius fecerint 58. varia nomina accepterunt *ibid.*

INDEX TERTIVS.

- magistratum quid 64. an ius facere potuerint 65. quotuplicia 65. *ibid.* Edictum perpetuum quid 66. Error an emtionem vendit quoctuplex *ibid.* prætorium quid *ibid.* prouinciale quid *ibid.* Emancipatio Anastasiana quid 196. Iustiniana quid 197. quotuplex sit 194. vetus quid 194. usus hodiernus 199. Emancipatio an ad eam patet cogi possit 198. an patriam potestatem soluat 191. Emi vendi quid non possit 906. quid possit 905. Emphyteusis an hodie contractus consensualis 930. eius natura 932. eius origo 931. quomodo expiri ret 938. Emphyteuta quodnam ius in disponendo habeat 935. quodnam ius in vindicando & alienando 936. Emphyteuticus contractus quid 933. eius natura 934. ex eo quænam actio 939. quotuplex ea actio sit 940. Emi actio quid 913. Ematio venditio quid 898. an coactione vitiatur 902. an dolo 903 errore 904. eius essentia 899. in ea quatenus pœnitentiæ locus 901. quænam inde obligatio 910. quando perfecta 900. quotuplex ex ea actio 912. huius actionis natura 914. *ibid.* Exceptio quid 1277. ciuilis quid 1278. in personam quid 1280. in rem quid 1280. præatoria quid 1278. Exceptiones perpetuae & perenitoriae quid 1279. quando opponendæ 1282. — temporariæ & dilatoriæ quid 1279. quando opponendæ 1281. Excusatio quid 288. an alleganda sit 297. an ea tutela finiatur 262. an & hodie in usu 299. quomodo alleganda 298. quotuplex 288. Excusationes necessariæ 295. seq. voluntariæ 289. seq. Exercitoria actio quid 1210. Exercitor qui dicatur 1209. Exhæredatio an patriam potestatem solvat. 192. eius origo 520. quid 528. quomodo fieri debeat *ibid.* Exhibendum (Actio ad) quid 1143. Expromissor qui 1015. Exequutio sententiæ cui com petat 1332. Extranei an nobis adquirant 482. F. Fabia lex de plagiariis & eius poena 1363.

INDEX TERTIVS.

- Factum.** In factum contra eum, qui vi exemit actio 1168. in factum præscri- ptis verbis actio 1164. qui promisit, an liberetur præstendo id, quod inter- est 836. ex aliis factis il- licitis quot actiones den- tur 1168. 1169
- Falcidia** lex quando lata 648. quid cauerit *ibid.* de ea axiomata 650. huius le- gis cauſſa 649
- quarta. Quis eam detra- hat 651. quibus detraha- tur 652. quibus non 654. quomodo computanda 652
- Feminæ** an olim tutelæ subfuerint 202
- Feræ** quamdiu nostræ ma- neant 347. ob eas iuxta viam habitas quænam actio competat 1241
- Feudorum** libri a quo & quando corpori iuris ad- diti 14
- Fide bona** possidere qui di- cantur 376
- Fidei bonæ** actiones quid 1185. earum origo & na- tura 1183. quænam sint 1186. quomodo effectu differant ab actionibus stri- eti iuris 1190
- Fideicomissa** quid 655. an ex iis olim hæres obligatus fuerit 662. expressa quid 658. iis necessitatem iuris an Augustus addiderit 663. quot personas requirant 657. quotuplicia 656. ta- cita 658. vniuers. 656
- Fideicomissa singularia** quid 673. an legatis exæquata 674. an per omnia exæ- quata 675
- Fideicommittere** qui possint 659. 660
- Fideicommitti** qua forma de- beat 660. quomodo possit 661
- Fideiubere** qui non possint 876. qui possint 875
- Fideiussio.** An & quænam ex ea obligatio 879. de ea axiomata 874. quibus in negotiis locum habeat 877
- Fideiussor** qui 873. an in du- riorem causam possit obli- gari 878. quænam eorum beneficia 880. quænam ob- ligatio 284
- Fides bona** an in usucasio- ne requiratur 442
- Filiæ** suæ, naturales, & pri- mi gradus an nominatim exhæredandæ 522. 526
- Filii** familias adoptivi an nominatim exhæredandi 525. an & quando possint matrimonium inire 150. an nobis adquirant 472. an sint alieni iuris 133. an te- stentur 515. emancipati an nominatim exhæredandi 524. illegitimi an nomina- tim exhæredandi 525. vti de peculio castrensi testen- tur 507

INDEX TERTIVS.

- Filii sui, naturales, & pri-
 mi gradus an nominatim
 exhæredandi 521
Fiscus quando succedat 765
 quinam ei præferantur 766
Flumen quomodo a stillici-
 dio differat 404
Fœtura an sit species na-
 turalis accessionis 355.
 animalium cuius sit 356
Fratres & sorores an nomi-
 natim exhæredandi 527.
 & sorores vnilaterales —
 quando succedant 760.
 germani eorumque liberi —
 quando iure nouo succe-
 dant 759. ob quas caussas
 exhæredes fiant 531
Fructuum perceptio quid 376
 quosnam bonæ fidei pos-
 sessor lucretur 377. quos-
 nam b. f. possessor resti-
 tuat 378
Funeraria actio quid 1165
Furiosi an curatores acci-
 piant 268. an testentur 516
Furti actio quid 1063. an
 conditionem furtiuam tol-
 lat 1064. earum usus ho-
 diernus 1059. 1066
Furtum quid 1040. eius re-
 quisita quænam 1041. an
 filius familias facere pos-
 sit 1045. an furiosus, in-
 fans, impubes, pauper
 facere possit 1042. an rei
 propriæ & nullius fiat
 1043. an fiat sine animo
 lucri faciendi 1046. diur-
 num 1060. nocturnum
 1060. possessionis. 1050.
 quot actiones producat
 1061. quotuplex 1047.
 1051. 1060. rei quid sit.
 1048. usus quid 1049
Furtum conceptum 1054.
 actio 1058
 — manifestum 1052. actio
 1058
 — nec manifestum 1053
 actio 1058
 — non exhibitum 1057. actio
 1058
 — oblatum 1055. actio
 1058
 — prohibitum 1056. actio
 1058
Fusia Caninia lex quando
 lata 124. quid sanxerit 125.
 quando obrogata 126
G.
Gentiles qui 220*
Genus ICtis quid 619
Gerere pro hærede qui di-
 catur 592
Gradus quid sit 153
H.
Habitandi ius quale 430
H quomodo finiatur 431
Habitatio quid 429
Hæreditas. An eam per pro-
 curatorem & sub condi-
 tione possimus adire 595.
 a quibusnam repudiari
 possit 600. eam adire qui
 possint 593. quomodo ad-
 eunda 594. quomodo di-
 uidenda 542. quotuplex

484

Hære-

INDEX TERTIVS.

- Hæreditatis aditio quid 985
 — communio an sit quasi
 contractus 980. quænam
 culpa in ea præstanta 984
- Hæres quid 534 an peregrinus & captiuus esse possit
 537. an seruus esse possit
 536. eorum differentia 586.
 necessarius quis 587. quis
 esse possit 535. esse an quis
 cogatur 585. suus & ne-
 cessarius 588
- fiduciarius an ad ad-
 eundam hæreditatem cogi
 possit 671. an cum fidei-
 comissario actiones di-
 vidat 670. cur tam sæpe hæ-
 reditatem repudiariunt 664
- Hæres voluntarius quis 591.
 quot modis hæreditatem
 adquirat 592
- Homicida qua poena afficia-
 tur 1356. quis sit *ibid.*
- Homo quid 75. proprius &
 eius conditio 85
- I.
- I**mperium quid 1318
 — merum quid 1321
 cui competat 1322
 — mixtum quid 1321. cui
 competat 1322
- I**mpotentia an a tutela ex-
 cuset 293
- Impuberis an olim tutelæ
 subfuerint 202
- Inædificatio cui adquirat 363
 aduersus inædificantem
 quænam actio competat 366
- Incapaces hæreditatum sim-
 pliciter qui 539. secundum
 quid 540
- Incestus quid 1352. quomodo
 puniatur. *ibid.*
- Inclusio cui adquirat 363
 aduersus inclientem quæ-
 nam actio competit 364
- Infamia qui notantur 1315
- Infans qui 247*. an agere
 possit 248
- Infantia maior qui 248. an
 sine tute auctore agere
 possit 248
- Ingenui quinam sint 89. vn-
 de dicti 88. de iis axio-
 mata 90. consecaria de in-
 genuis natuitate 91. con-
 secaria de ingenuis ob-
 iusiurandum vel rem iu-
 dicatam 92
- Inhabitatio quid 429
- Inimicitæ capitales cum pu-
 pilli patre an a tutela ex-
 cuset 294
- Iniuria quid 1096. quotuplex
 1097. 1098. quid supponat
 1099. atrox 1098. realis
 1097. simplex 1098. ver-
 balis 1097
- Iniuriarum actio quotuplex
 1101. criminalis extraor-
 dinaria quæ 1103
- ex lege Cornelia ciu-
 lis quid 1105. criminalis
 quid 1106. quomodo a præ-
 toriis differant 1107
- prætoria vel æstimo-
 ria quid 1102. an cum

INDEX TERTIVS.

- criminali cumulari possit lendi obligationem 1009.
 1104 eius effectus 1010
Iniuriarum actiones an ho- Interpretatio declarativa quid
 die in vsu 1109. quomo- 28. extensiva *ibid.* restri-
 do cessent 1111 ctiva *ibid.*
 — agere qui possit 1100 Intextura cuius fit 363. quæ-
Inquiline qui dicatur 916* nam aduersus intexentem
Institor qui dicatur 1209. actio 364
 an conueniri possit 1212 Inuentio quid 350
Institoria actio quid 1211 Inundatio cui adquirat 359
Institutio hæredis quotuplex Iter quid 408. eius spatium
 544 409
Institutiones quando publi- Iudex an hodie a magistratu
 catæ & confirmatæ 9. differat 1327. quinam litem
 quorum opera conscriptæ 8 suam facere dicatur 1113.
 Insula cuius fit 357. in flu- quomodo a magistratu dif-
 mine nata an fit species ferat 1327
 naturalis accessionis 355 Iudicium publicum quomo-
Interdicta quid 1287. eorum do a priuato differat 1335
 natura 1307. quotuplicia Iulia lex de adulteriis in quo-
 1289. seq. eorum in foro nam animaduertat 1346.
 vsus 1306. duplia quid de ambitu 1369. de anno-
 1305. ordinarium 1308. pe- na *ibid.* de residuis *ibid.*
 titiorum *ibid.* recuperan- repetundarum *ibid.*
 dæ possessionis 1303. sim- L.
 plicia quid 1305. summa- latini qui 107. ex lege
 riū 1308. vnde vi 1303. Iunia Norbana quinam
 vti possidetis 1300. vtrubi 1301 facti *ibid.* eorum conditio
 Interdictum quorum bono- 109
 rum quid 1293. quomodo Legari. an jus accrescendi
 ab hæreditatis petitione possit 625. an legatum debiti 617. an liberatio 616.
 differat 1294. an nomen 616. an optio & electio 622. an prælegatum dotis 618. an res alienæ 612. an res aliena-
Interdictum Saluijanum & qua- si Saluijanum 1297. quomo- ta 615. an res futuræ 611.
 do differat ab actione an res incorporales 616.
 Seruiana & quasi Serui- na 1298. an res oppignoratæ 614.
Interitus rei an modus tol- an species, quantitas, &

INDEX TERTIVS.

- genus 619. a quibus pos-
 sit 609. quænam res pos-
 fint 610. quotupliciter pos-
 sit. 630.
- L**egata quid 602. de iis axio-
 mata 606. captatoria an
 possint relinquiri 638. in
 diem & ex die 632. indi-
 gnis erepta 647. pœnae
 nomine 638. pro non scri-
 ptis habita 647. pura 631
 quando factis admantur
 642. quando ope exce-
 ptionis *ibid.* quando ver-
 bis *ibid.* quibus actioni-
 bus petantur 639. quo-
 modo differant a fidei-
 commissis 602. quomodo
 extinguantur 646. quoties
 transferantur 644. quotu-
 plicia sint 603. quotupli-
 citer admantur 641. re-
 linquere quis possit 607.
 relinquiri quibus possint 608.
 si transferantur quot opus
 fit testibus 645 speciei &
 quid circa ea iuris 620.
 sub caussa 635. sub con-
 ditione 633. sub demon-
 stratione 634
 — generis. Circa ea quid iu-
 ris 621. & quantitatis quid
 commune habeant 623
 — quænam inter ea iure ve-
 teri differentia 604. an ea
 sublata 605
 — sub modo 636. quid cir-
 ca ea iuris 620
- L**egatarii coniuncti qui &
 quotupliciter 628. re tan-
- tum *ibid.* re & verbis simul
ibid. verbis tantum *ibid.*
Legatarius si rem legatam
 habeat, quid tunc juris
- 613
- Leges a quo interpretandæ
- 27
- Legis actiones quid 69
 Legitima quid 527
 Legitimatio quid 166. quan-
 do introducta 165. per cu-
 riæ dationem quid 170. per
 rescriptum principis quid
 171. per subsequens ma-
 trimonium quid 169. quæ-
 nam hodie in usu 173
- Legitimitorum iura 172
- Leguleius qui 27
- Lenocinium quid 1355. quo-
 modo puniatur. *ibid.*
- L**ex Romanis quid fuerit 46.
 quid hodie 73
 — regia quid 50*. quando
 abrogata 122
- L**iberi adoptiui quando suc-
 cedant 749, an hodie ve-
 numdari possint 141. an
 noxæ dari possint 143. an
 per eos hodie nobis ad-
 quiratur 142. eorum no-
 mite qui veniant 212 *.
 ex diuersis matrimonii na-
 ti quomodo jure novo suc-
 cedant 747. legitimati
 quando succedant 748. ob
 quas cauſas exhæredes
 fiant 529. quinam iure no-
 uiori nominatim exhære-
 dandi 526. respectu patris
 au fueriat res 135

INDEX TERTIVS.

- Liberi illegitimi quando succedant 750. quando in capita & succedant 757 — legitimi quando succedant 745. quando in stirpes 746
- Libertas quid 79. an actione Paulliana reuocari potuerit 116
- Libertini quinam 93. eorum status quotplex 108. an olim vna eorum omnium conditio fuerit 105 iis quando ingenuitas concessa 110
- Linea quid 153 — obliqua quid 153. æqualis & inæqualis 155. quænam nuptiæ in ea prohibitæ 159. quænam regula vtriusque iuris in ea obseruanda. 155 — recta quid 153. quænam regula in ea obseruanda 154
- Litis dominium quid 1247
- Locare conducere qui possint 920
- Locati actio quid 927
- Locatio conductio quid 916. quotplex 917. eius essentialia quænam 918. in quibus rebus & operis locum habeat 921. operarum 917. operis *ibid.* quænam ex ea obligatio 924. quænam inde actiones 927. quando perfecta 918 quomodo differat ab emtione venditione 925. rerum 917
- M.
- M**acedoniani SCti origo 1223. de eo axiomata 1224. consectaria 1225. seq. Mæniana quid 182* Magister nauis an conueniri possit 1212. qui dicatur 1209
- Magistratus an a tutela excuset 292. an hodie differant a iudicibus 1327. an hodie ipsi iudicent 1328. quando possit in subsidium a pupillo conueniri 285. quomodo ferre sententiam debeat 1330. quotplex eorum officium 1329
- Majestatis crimen quid 1341 quomodo punitum 1344. quomodo hodie puniatur 1345
- Mandata quid 55
- Mandatarii quænam obligatio 960
- Mandati actio quotplex 962 contraria 964. directa 963
- Mandatum quid 953. eius natura 959 quomodo differat ab aliis negotiis ad finibus 954. quomodo finaliatur 961. quotplex 955 seq.
- conditionale quid 957. dilatum in diem *ibid.* expressum 955. extra iudiciale 957. generale 956

INDEX TERTIVS.

- in rem alienam 958. in vsus hodiernus 508
 rem suam *ibid.* iudiciale Minores quando curatores
 957. purum *ibid.* speciale acceperint 271
 956. tacitum 955 Modi adquirendi dominium
Manumissio quid 94. in SS. — quid 339. quotuplices 340
 ecclesiis 98. inter amicos — ciuiles quot & quotupli-
 102. per censum lustralem ces 435. singulares quid
 97. per coniuivum 103. 435. quotuplices 437. vni-
 per nominationem filii uer sales quid 435. quotu-
 104 plices 436
 — per epistolam 101. an — juris naturalis deriuatiui
 hodie in vsu 113 341. originatii *ibid.*
Mapumissio per testamentum — ipso iure soluendi obli-
 99. quotuplex *ibid.* gationem quotuplices 996
 — per vindictam 100. quo de his axioma 997
 ritu peracta 100* — quibus testamenta infir-
Manumittendi licentia val- mantur, quotuplices 568
 de restricta 114. modi mi- — quinam quibusdam con-
 nus sollemnes 96. modi tractibus proprii 1020. eo-
 sollemnes 95 rum fundamentum 1021
Manumittere in fraudem cre- Mohatra quid 1227*
 ditorum quid 117. an li- Morte ciuili an patria po-
 ceat 116 testas soluatur 191. an &
Maritus an possit alienare naturali *ibid.*
 fundum dotalem 465 — an finiatur tutela 258
Mater an iure nouo tutelam Muti an possint testamenta
 legitime suscipiat 221 facere 517
Mensor. Contra eum actio Mutuum quid 792. de eo
 in factuni quid 1169 axiomata 793. ex eo quæ-
Merces in locatione condu- nam nascatur actio 796. quæ-
 ctione quid 923. qualis nam inde obligatio 795.
 esse debeat 922 qui dare possit. 794
Metus causa (Actio quod) N.
 quid 1151
Milites an soluti sollemnita- Negatoria actio ex libet-
 tibus testamenti externis tate naturali quid 1136
 504. an & internis 503. eius natura 1137
 quando hoc priuilegio gau- Negotiorum gestio quid 969
 deant 506. quinam hoc quotuplex ex ea actio
 priuilegio gaudeant 505. 972

INDEX TERTIVS.

- contraria actio quid 974.
 directa quid 973
 Negotiorum gestor quomo-
 do differat a mandatario,
 procuratore & defensore
 969. eius obligatio 970
Nouatio quid 1011. in qui-
 bus contractibus locum
 habeat 1012. quotplex
 1013. sine delegatione
 quando fiat 1014
 — necessaria quid 1013. eius
 effectus 1019
 — voluntaria quid 1013. eius
 effectus 1018
Nouellæ constitutiones a quo
 editæ & collectæ 11. 12.
 qua lingua conscriptæ 11
Noxa an sequatur caput
 1231. quid sit 1229
Noxalis actio quid 1229.
 eius natura 1230. an ob-
 delicta filiorum familias
 detur 1233. an hodie in
 vsu 1234. quomodo ea
 agatur 1232
Noxia quid 1229
Numerus liberorum an a tu-
 tela excusat 289
Nuptiæ quid Canonistis 146
 iure naturæ Protestantibus
 ibid.
 Nuptiæ an in linea recta
 inter adscendentess & de-
 scendentess prohibite 158.
 fiunt consensu accedente
 hierologia 148 incestæ quæ
 152. indecoræ an prohi-
 bitæ 162. iniustæ quomo-
 do puniantur 164. noxiæ
- an prohibitæ 163. quo-
 gradu in adfinitate per-
 missæ 160
- O.**
- Oblatio** quid 1007. eius
 effectus 1008
Obligatio quid 768. an ordi-
 narie inter duos promit-
 tentes & stipulantes diuisa
 839. quando non diuisa
 840. mere ciuilis 769.
 mere mixta *ibid.* mere na-
 turalis *ibid.* mixta ciuilis
 770. mixta prætoria *ibid.*
 quænam eius, cuius nego-
 tia geruntur 971. quænam
 ex emtione venditione
 910. quænam ex locatione
 conductione 924. quot mo-
 dis tollatur 995
Obligatio consensualis vnde
 ita dicta 895. earum
 natura 896
 — littérarum ad quos con-
 tractus pertineat 891. an
 ad apochas pertineat 892.
 an ad dotem cautam non
 numeratam 893. de ea
 axiomata 889. de ea con-
 clusiones 890. §91. quæ-
 nam inde actio 894. quid
 sit 888. vnde dicta 887
Occupatio quid 342. de eo
 axiomata 343. eius species
 344. vsus hodiernus 353
 — bellica quid 348. eius
 fundamentum *ibid.*

Of-

INDEX TERTIVS.

- Officium iudicis mercenaria quid 1329. Pauperes an hæredes esse nobile possint 518
 quid *ibid.* Pauperies quid 1235. de ea
 Opere seruorum quid 432 actio quando locum habeat 1236. eius natura
 Ordinis beneficium quid 883. 1237. usus hodiernus 1241
 eius natura 884 Pecudes quid 186*
 Orphitanum SCtum 699 Peculium quid & quotuplex
 P.
Pactio quid 773. quotuplex 774 437. de eo actio quid
Pactum quid 775. quotuplex 777. adiectum quid — aduentitium quid 477.
ibid. legitimum, non nudum, nudum prætorium quodnam ius filio competit in extraordinario 481
 quid *ibid.* quodnam in ordinario 489
Palinodia. Actio ad eam — castrense quid 474. quodnam ius in eo filio competit 478
 quid 1109. eius natura 1110
Pandectæ quando compilatae 6 — prosectorium quid 476.
Parentelæ respectus quid 157 filii ius 479
 — ob quas caussas exhæredantur 530 — quasi castrense quid 475.
 Parentes an nominatim ex hæredandi 527 filii ius 478
 — 530 Pegasi quinam dieti 7*
Partibus quod allegationes permittæ 1285 Pegasianum SCtum cum Trebelliano in vnum conflatum 668. quando latum
Partus. De eo agnoscendo actio quid 1144 666 quando locum habuerit 667. quid eo cautum 666
Paternitas quid 161* Pegasi singularia 1342. quomodo puniatur 1343
Patrimonium universitatis quid 327 Perduellio quid 1341. eius
 Patroni qui 111. 230. an ad tutelam legitimam vocati 232. an & hodie sint 113. Peregrinus an hæres esse possit 537
 an libertis successerint 112. eorum iura 112 Periculum rei venditæ ad quem transeat 911
Pauliana actio an sit personalis 1141. quid sit 1154

INDEX TERTIVS.

- Persecutio criminalis an hæ- Polygamia simultanea an li-
 redibus & aduersus hære- cita 149
 des detur 1273 an hodie Pompeia lex de parricidiis
 in vſu 1066. quamdiu du- quænam homicidia vin-
 ret 1272. quid fit 1065 dicet 1359. eius poena
 Persona quid 75. de iis per 136c. poena hodierna
 quas nobis adquiritur, 1361
 axioma 993. de iis con- Portio legitima quibus de-
 clusiones 994. incerta an beatur 527
 hæres esse possit 538 Positio Stoicis quid 30*
 Petitio hæreditatis quid Possessio quid 376. 1288. ci-
 1133. quamdiu duret uilis quid *ibid.* continua
 1268 an ad vſucaptionem re-
 Pictura an tabulæ cedat 363 quiratur 446. naturalis
 Pignorationis ptiuatæ origo quid fit 376. 1288
 & indeoles 1242 Possidentes cur beati in iu-
 Pignoratitia actio contraria re dicantur 1286
 quid 826. directa quid Postliminii ius quid 349
 825 Posthumi an nominatim ex-
 Pignus an a creditore alien- hæredandi 523
 nari queat 467 de eo axio- Posthumi Aquiliani qui 523*
 mata 820. de eo conclu- Corneliani, Saluiani, Vel-
 siones 821. *seq.* ex eo leiani qui *ibid.*
 quot actiones dentur 1138. Potestas quid 203*
 quatenus sit contractus Potestas patria an sit pro-
 819. quatenus sit ius in pria ciuum Romanorum
 re 818 134. an eadem, quæ do-
 Plantatio an sit species ac- minica 137. eius effectus
 cessionis mixtae 372. circa 138. 139. quibus modis
 eam quid iustum 374. de adquiratur 144. quid fit
 ea axiomata 373. vſus 136. quomodo solvatur,
 hodiernus 375 axioma 190. quos Iusti-
 Plebiscitum quid 47 nianus ea liberabit 193
 Poenæ capitales quid 1337. Präiudiciales actiones quid
 non capitales quid *ibid.* 1142
 quinam in poenam intesta- Präscriptio quid 438. cen-
 biles 519. temere litigan- tum annorum quando præ-
 tium quid 1309 scribat 452
 Poenitentiæ quatenus in em- — immemoriales quid 453
 tione venditione sit locus quando præscribat *ibid.*
 901

INDEX TERTIVS.

- Præscriptio longissimi tem- Pulsare quid 1105*
 poris quid 448. quotuplex Pupillus an possit alienare
 449 466. an sine tutoris aucto-
 — quadraginta annorum 451 ritate alios sibi obliget
 — triginta annorum 450 252. an sine tutoris aucto-
 Pretium in emtione vendi- ritate hæreditatem recte
 tione quale 907. eius na- adeat 253. an sine tutoris
 tura 908. eius requisita 909 auctoritate obligetur 252
 Priuilegia quid 60. fauorabi-
 lia quid 61. personalia
 quid 62. quis concedat
 63. realia quid 62
 — odiosa quid 61. an legi-
 bus XII. tabb. vetita 61*
 Proculeiani qui 7*
 Procuratores actoris quomo-
 do caueant 1260. an &
 hodie adhibentur 1253.
 quis eos constituat 1249.
 esse qui possint 1250. in
 quibus causis esse possint
 1251. quando cessent
 1252. qui dicantur 1248.
 quomodo olim admitti po-
 tuerint 1246. rei quomo-
 do caueant 1259
 Prodigi an curatores acci-
 piant 269. an testentur 516
 Professiones quænam a tute-
 la excusent 292
 Promittere pro alio an possi-
 mus 868
 Puberes an matrimonium
 contrahere possint 149
 Publicanus qui dicatur 916*
 Publiciana (Actio prætoria)
 quid 1131. vtilis quid
 ibid.
- Pulsare quid 1105*
 Pupillus an possit alienare
 466. an sine tutoris aucto-
 ritate alios sibi obliget
 252. an sine tutoris aucto-
 ritate hæreditatem recte
 adeat 253. an sine tutoris
 auctoritate obligetur 252
- Q,
- Quadrupedes quid 1086*
 si agrum depascendo
 nōcuerint, quænam actio
 competit 1239. si quis
 instigarit, quænam actio
 aduersus instigantem com-
 petat 1238
 Quanti minoris actio quid
 913*
 Quarta Trebellianica cui ho-
 die detrahatur 669. quan-
 do cesset 672
 Quasi contractus. Ex iis
 quando agatur 1121. fun-
 damentum 967. quid 966.
 quod sint 968
 Quasi delictum. Quando ex
 eo agatur 1122. quid sit
 1112. usus doctrinæ ho-
 diernus 1124
- Quasi delictum I. Iudicis li-
 tem suam facientis 1113
 — II. ob effusa vel deiecta
 1114. quænam inde actio
 1115. quænam huius actio-
 nis natura 1116

INDEX TERTIVS.

- Q**uasi delictum III. ob suspen- Redhibitoria actio quid 913*
 sum vel positum 1117. Reficere quinam teneatur
 actio quænam inde 1118. 397
 an actio inde nata aduer- Rei qui dicantur 841. quan-
 sus patrem detur, si filius do caueant 1261. quomo-
 seorsum a patre habitans do caueant 1257
 criminis alicuius reus fa-
 ctus fit 1119 Rei promittendi qui 842.
— IV. nautarum, caupo- quænam eorum obligatio
 num, stabulariorum, quo- 845
 rum familia peccauit 1120 — stipulandi qui 843. eorum
— V. ob misericordiam in- iura 846
 tempestiuam 1123 Relegatione an patria po-
— VI. ob conniuentiam 1123 Relocatio tacita quid 926
 Querela inofficiosa a quibus Remedium ex leg. fin. C. de
 instituatur 583. eius occa- edit. diu. Hadr. toll. quid
 sio 579. eius origo 580. 1295
 quamdiu duret 1268. quan- Remotione an tutela finiatur
 do cestet & quis eius effe- 262
 ctus 584. quid fit 581. Replicatio quid 1283
 1134
Quod metus caussa (Actio) Res ICTis quid 311. 312. cat
 quamdiu duret 1269 paces an vsucapi quean

R.
Rabula · qui 29
 Rapina quid 1071. for-
 ma eius an in dolo confi-
 stat 1075. quænam actio
 inde nata 1076. quomodo
 a furto differat 1072
Ratio. De rationibus distra-
 hendis actio quando com-
 petat 263
Receptitia actio quid 1158* Res commodata si easu pe-
 an adhuc in vnu ibid. rierit, cuinam pereat 802.
Reconductio tacita quid 926 ea quamdiu & quomodo
Redemtor qui dicatur 916* vtendum 799

Res

INDEX TERTIVS.

- R**es communes quid 335. culpa in ea præstetur 984.
 — vt diuidantur, quænam quænam inde actio 981
 — actio competat 952 Rescissoria actio quid 1132
 — corporales quid 386. Rescripta quid 53. an ius
 immobiles 389. mobiles fecerint 56
 ibid. Respondere de iure an ad
 — diuini iuris quid & quo- ICTi officium pertineat 29
 tuplices 313. usus huius Responsa prudentum quid
 doctrinæ hodiernus 323 67. iis varia iura inuecta 68
 — incorporales quid 386. Restitutiones in integrum
 an in quantitatibus & quid 1150. an minoribus
 qualitatibus consistant 387. & absentibus datæ 1153
 earundem indoles 388 Retorsio iniuriarum extraiu-
Res publicæ quid 325. cu- dicialis quid 1108
 ius iuris sint hodie 328 Romani an fuerint ambitiosi
 — religiosæ 316. quid ca- in manumittendis seruis
 nonistis 322. quodnam ius 122
 circa eas obtineat 317
 — sacræ 314. quid iuris cir-
 ca eas 315
 — sanctæ 318. an fiant per Sabiniani qui dicantur 7*
 consecrationem 320. quod- Sanctiones pragmaticæ
 nam ius circa eas obtineat quid 53
 319 Satio an sit species accessio-
Rei fiscalis administratio an nis mixtæ 372. circa eam
 a tutela excusat 290 quid iustum 374. de ea
 — persequitoriae actiones axiomata 373. usus hodiernus 875
 quid 1172
 — vindicatio quid 1130. Satisfare quinam cogantur
 quando expiret 1265 282. quinam non 281.
Rem (In) actiones quot quinam magistratus satis-
 sint 1128. earum natura dari iubeant 283
 1129. quamdiu durent 1265 Satisfactio quid 279. quotu-
 — (In) versum quid di- plex *ibid.* usus hodiernus 286
 catur 1221. de eo actio Scriptura an chartæ cedat
 quid 1222 363. quænam actio aduer-
Rerum amotarum actio quid fus eam retinentem detur
 1044 367
Rerum communio an sit qua-
 si contractus 980. quænam

INDEX TERTIVS.

- Sectæ** a quibusnam Ictis Seruitus oneris ferendi quid originem traxerint 7* 400. an anomala 401
Sectio veteribus quid 735 — urbana quid 394. quo-
Senatus consulta quid 49.
 eorum origo 48. quam-
 diu durarint 50
Separatio liberorum secun-
 dum ius Lubecense quid 200
Sequestrum quid 813. quæ-
 nā ex eo actio 817
Seruiana actio quid 1139
 quasi Seruiana vel hære-
 ditaria quid 1140
Seruitus quid 79. 392. an
 hodie abolita 85. an in ea
 consolidationi locus 396.
 an pro parte constitui
 possit 398. cur contra na-
 turam 80. quomodo ab
 vſuſruſtu differat 433. quo-
 modo constituatur 396.
 quomodo finiatur 413.
 quotuplex 392
Seruitus affirmatiua 395*.
 altius non tollendi 405.
 altius tollendi *ibid.* aquæ
 haustus 411. arenæ fo-
 diendæ *ibid.* calcis coquen-
 dæ *ibid.* cretæ eximendæ
ibid. ius pascendi *ibid.* lu-
 minum 406. negatiua 395*.
 ne luminibus officiatur
 406. pecoris ad aquam
 appulsus 411. personalis
 414. proliiciendi 403. pro-
 spectus 407. protegendi
 403. rustica 393. stillicidii
 vel fluminis recipiendi
 404. non recipiendi *ibid.*
- Seruus** an & quatenus stipu-
 letur 848. an ex ancilla
 nascatur 81. an factum sti-
 pulando domino adquirat
 849. an fiat iure ciui-
 li 83. an & iure gentium
 82. an fuerit olim in do-
 minio quiritorio 129. an
 hæres esse possit 536. an
 hodie domino adquirat
 851. an nuptias facere
 possit 150. an per eos no-
 bis adquiratur 470. an
 per vſuſruſtuarios nobis
 adquiratur 471. an sit per-
 sona 77. an stipulando ad-
 quirat domino 849. de
 eo corrupto actio in fa-
 ctum quid 1169. eorum
 operæ quid 132. eum hæ-
 redem necessarium insti-
 tuens an in fraudem cre-
 ditorum manumittat 119.
 in Germania an nascatur
 & fiat 86
Societas quibus modis sol-
 vatur 949. 950. quid sit
 942. quomodo perficia-
 tur 943. quotuplex fit
 944
 — generalis quid 944. in-
 æqualis an subsistat 945.
 leonina an subsistat 946. sin-
 gularis quid 944. vniuer-
 salis quid *ibid.*

INDEX TERTIVS.

- Sociorum obligatio quænam
947. quomodo lucrum &
damnum dividant 948. quo-
tuplex actio pro socio de-
tur 951
- Soluendo esse qui se putat,
an in fraudem creditorum
manumittat 118
- Soluere quis possit 999. quis
& cui non possit 1000. quo-
modo debeamus 1001
- Solutio quid 998. eius effe-
ctus 1002
- indebiti quid 987. eius
fundamentum 988
- Solutum indebite quando re-
peti possit 989. 990
- Sortilegi qua pœna affician-
tur 358. qui fint *ibid.*
- Species ICtis quid 619
- Specificatio quid sit 368. quid
circa eam iustum 369. Sta-
tu liber qui 84
- Status quid 76. quotuplex
ibid.
- Stillicidium quomodo a flu-
mine differat 404
- Stipulari an alter alteri pos-
sit 865. quando alter al-
teri possit 866
- Stipulatio quid 829. quo-
plex 830. 831. 852. an
ei inter absentes locus
871. communis quid 853.
conventionalis quid *ibid.*
de ea axiomata 832. 833.
ex ea actio certi quid
834. 835. ex ea actio in-
certi quid *ibid.* judicialis
- quid 853. pœna conuen-
tionalis cur addita 837.
prætoria quid 853. usus
hodiernus 838
- Stipulationes quot modis in-
utiles 862. an ob vnitatem
personarum inutiles 864.
an ratione personarum in-
habilium inutiles 863 quan-
donam ratione formæ ex-
ternæ inutiles 870. quando
ratione formæ internæ 869.
quando ratione materiæ
vel obiecti inutiles 867
- Stoici an brutis rationem tri-
buerint 36*
- Stuprum quid 1353. quomo-
do puniatur 1354
- Subnotationes quid 53
- Substitutio quid 551. directa
552. fideicommissaria *ibid.*
militaris 567. origo & cau-
ſæ 550
- Substitutio exemplaris quid
564. an eadem cum pu-
pillari, & Iustiniane *ibid.*
eius fundamentum 565. quo-
modo fiat 566
- pupillaris 559. a quibus-
nam pupillariter quibusue
substituatur 561. de ea a-
xiomata 560. quamdiu du-
ret 562. quomodo fiat &
quoniam effectu 563
- Substitutio vulgaris 554.
quis eius effectus 557.
quo casu locum habeat
555. quomodo fiat 556.
quotuplex fit. 553. 556

INDEX TERTIVS.

Succedere in capita quid 746. in stirpes quid <i>ibid.</i>	succedant 746. illegitimi an & quando succedant
Successionis nouæ ordines 742	750. legitimati per rescriptum principis, vt & per subsequens matrimonium, an & quomodo succedant
— ascendentes quando succedant 751. quomodo succedant 754. liberis illegitimis an mater sola succedit 757. parentes adoptatorum & arrogatorum an & quando succedant 756. proximi an vna cum germanis eorumque liberis succedunt 753. quomodo germani eorumque liberi concurrant 755	748. liberi ex diueris matrimonii nati quando & quomodo succedant 747 Successio, fiscus quando succedit 765. quinam illi præferantur 766 Suggrundia quid 403*
— collaterales an & quando succedunt 758. cognati vel agnati proximi quando & quomodo succedant 761. cognati per adoptionem vel arrogationem quando & quomodo succedant 762. fratres forores unitiales, eorumque liberi quando succedant 760. germani germanorumque liberi quando succedant 759. legitimati an & quando succedant 762	Sui iuris quinam 128 Suitatis effectus quis 590 Surdi an testentur 517 Suspecti quinam postulentur 305. suspectos accusare quinam possint 304 Suspecti crimen quid 302. cur quasi publicum dicatur 303. quomodo in eo procedatur 306 Suspendii poena an tollat rei persequitionem 1070. an ex Constitutione criminali Carolina & moribus sit 1068. quando mitigetur 1069. vndenam descendat 1067
— coniuges an & quando olim successerint 763. quando iure nouo succedant 764	T.
— descendentes quando succedant 744. an legitimi omnes liberi succedant 745. quandonam in capita & quando in stirpes	Tabulam retinens qua aetione conueniri possit 367 Tempus lege definitum an ad usucaptionem requiratur 445

Ter.

INDEX TERTIVS.

- Tertullianum SC. quando latum, quibus eo cautum
696
- Testamentum quid 490. actio personalis ex testamento
quid 986. actis insinuatum
quid 512. ad pias caussas
ibid. an fieri debeat sollemniter 492. an mutet successionem legitimam 485.
cur olim factum in comitiis 486. destitutum quid 577. facere qui possint 513. holographum quid 496. in officiosum quid 581. militare quid 502. minus sollemne vel priuilegium quid 501. parentum inter liberos solos quid 509. prætorium quid 489. principi oblatum quid 512. quot modis infirmetur 568. ruri factum quid 511. scriptum 491. solemnitas testamenti interna quid 493. tempore pestis conditum 510. Usus doctrinæ hodiernus 500.
- Testamentum iniustum quid 570. an corruat 571 — in procinctu conditum quid 502. quando ab usu recesserit 502* — irritum quid 575. quatenus corruat 576 — nullum quid 569. an corruat 571 — nuncupatiuum quid 491. quid in eo requiratur 499
- Testamentum per æs & libram cur olim factum 487. quonam ritu 488 — ruptum per agnationem posthumi 572. per Testamentum posterius 573. testamentum posterius quatenus corruat 574
- Testatoris subscriptio an necessaria 496
- Testes septem an in testamento necessarii 495. eorum subscriptio an necessaria 497
- Theophilus quando vixerit 8*
- Thesaurus inuentus cuinam cedat 351
- Titulus adquirendi dominium quid 339*. iusto titulo possidere qui dicatur 376. iustus an in usucapione requiratur 443
- Traditio quid 380. a quoniam recte fiat 383. breui manu facta quid 382. de traditione axiomata 381. longa manufacta quid 382. quando transferat dominium 384. quomodo fiat 382. quotplex sit *ibid.* fine ea an & in quanam res dominium consequamur 1333. symbolica quid 382
- Trebellianum SC. an cum Pegasiano in unum conflatum 668. quando eo opus fuerit 667. quando latum

INDEX TERTIVS.

- latum 665* quid cauerit 210. quando ei locus
 665 214
 Tribuere quid 1216 Tutor an cogatur curator
 Tributoria actio quid 1216 fieri 296. an cum pupillo
 an & hodie in vsu 1218 contrahere vel litigare
 Tutela quotuplex 209. ab possit 255. an & hodie
 ea quænam cauſſæ excuſſent 287. actio tutelæ accusari possit 309. an
 quando competat 263. an etiam res pupilli admini-
 finiatur 261. an hæredita-ſtret 207*. an & quando
 ti comparata 208. an fit extra ordinem puniatur
 munus publicum 204. fi- 307. an excusationes al-
 duciaria Iustiniano quid legare teneatur 297. an
 238. finita quænam actio- in rem suam auctor fieri
 nes competant 263. pu- possit 254. a quibusnam
 pillaris quid 203. quinam dari possit 242. a quibus
 olim tutelæ subfuerunt hodie detur 246. cui te-
 202. quomodo finiatur 257. neatur fatisfare 280. eius
 vsus hodiernus 264 accusatio quando exspiret 308. eius administra-
 — dativa quid 239. de eius tio quando impediatur
 indeaxe axiomata 240. eius 206. eius datio an man-
 origo vnde 241. quando dari possit 243. eius vis
 ei locus 244 ac potestas qualis 203.
 Tutela an fit quasi contra- 247. quando alienet 468.
 ctus 975. ex ea deſcen- quibus detur 207. quibus
 dens actio quotuplex 976. testamento detur 212. quis
 actio tutelæ contraria quid esse possit 205. quomodo
 978. directa 977. vtilis dari possit 245. quomodo
 979 & quinam testamento da-
 — legitimæ fundamentum ri possint 213 suspectus qui
 diuſio 219. quando ei loc- 301 vsus doctrinæ hodiernus 256
 us 218. quinam ad eam
 vocentur 220
 — parentum cur patri ac
 non potius filii emtori
 deferatur 235. eius funda-
 mentum *ibid.* quid sit 233. V
 vsus hodiernus 236 Venatio quid 345. circa
 — testamentariæ fundamen- eam quid iustum 346
 tum 211. eiusdem ratio Venditi actio quid 915
 Veneficium quid 1357. quo-
 modo puniatur 1358

V.

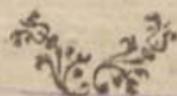
Venatio quid 345. circa
 eam quid iustum 346
 Venditi actio quid 915
 Veneficium quid 1357. quo-
 modo puniatur 1358

Ve-

INDEX TERTIVS.

- Veneris monstrosæ & nefandæ crimen quomodo puniatur 1351
 Verberare quid 1105*
 Verborum obligatio quid 827
 Via quid 408. spatiū eius quale 409
 Vi bonorum raptorum Actio an locum habeat in rebus immobilibus 1073. an in rebus propriis alteri e-reptis 1074. an quandoque criminalis fuerit 1078. quid sit 1076. quadruplum, &n; vero solam pœnam contineat 1077. usus hodiernus 1079
 — privata quid 1364. publica *ibid.*
 Vis quid sit 203* fluminis an sit species naturalis accessionis 355. cuius sit 358
 Vnio prolium in Germania quid 188
- Unitas contextus an in testamento necessaria 494
 Vniuersitatis patrimonium quid 327
 Usucapere qui possit, & quo effectu 441
 Usucapio quid sit 438. eius fundamētum 439. eius requisita 442. *seqq.* quomodo interrumpantur 447
 Usufructuarius an de re libere disponat 418. quænam onera subeat 420
 Uſus & abuſus quid 426. de iis axiomata 427. quomodo differant 415. quomodo utendum 428
 Uſusfructus an consolidatione, interitu, & non uſu extinguatur 423. an morte naturali & ciuili 422. an soluto iure constitutentis & lapsu temporis 424. quid sit 416. quid hodie 434. quomodo constituatur 421
 — quasi uſus fructus quid 419

F I N I S.

ASOCIAȚIA
LITERATURA ROMÂNĂ

LITERATURA ROMÂNĂ
ROMAN „ASTRA” - BIBIU

N. 1474

Anul 1947 luna Iunie 26

